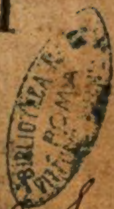
LAVRENTII VALLAE ELEGANTIARVM LATINAE LINGVAE LIBRI SEX.

De Reciprocatione Sui, & Suus, libellus eiusdem.

Ad ueterum denuò codicum fidem ab Ioanne Rænerio emendata omnia.

*

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1540.

STVDIOSO LECTORI S.

Habes lector optime hos elegantiarũ libros multò quàm antehac unquam prodierint, emaculatiores, Ioãnis Ræneriĳ opera, cum nonnullis annotationibus, tibi haud parum profuturis, ab eodem in margine additis. Veterum autem autorum exempla, quæ Valla in eorum, quæ de lingua Latina præcepit, testimonium protulit, corrupta ferè, deprauataq; erant, ut uix ad eius negotium facere uiderentur, ea optima fide restituit. Vt te quoque maiore beneficio demereretur, loca unde ea sibi Valla desumpserat, ueluti digito indicans, margini adiecit: ut si posthac chalcographorum aut incuria, aut inscitia peruerti contingat, tibi sit unde ea nullo negotio reparare queas. Vale lector, Ræneriĳq; laboribus fruere.

LAVRENTIVS VAL=LA IOANNI TORTELLIO Aretino, cubiculario Apostolico, Theologorum facundissimo S.

LIBROS de linguæ Latinæ elegãtia (mi Ioãnes unicũ amicitiæ specimen, & omnis sciẽtiæ decus) olim iam tibi debitos, totiesq; abs te efflagitatos, & tanquam creditore repetitos, tandem exhibeo: nominiq; tuo dedico, ac uelut æs alienum persoluo, & (ut longioris moræ dem pœnas) etiam cum fœnore, eoq; tanto, ut sorti par sit. Nam quum sex essent libri, quos tibi (cui omnia debeo) repromiseram, nunc totidem ad illos accedunt, eiusdem, germanæq; materiæ: et quasi semissi semis additus, explet assem lucri. Fecisti itaq; tu longam quidẽ expectationem: uerùm ipsius expectationis nõ negligẽtia mea, sed cõsilium extitit causa. Nolo enim fraudare beneficiũ meum gratia sua. Siquidem nullam aliã inire rationẽ poteram, qua libros iniussu meo (ut scis) editos, & in plurima exẽplaria transcriptos tibi dicarẽ, nisi & repurgarẽ diligẽtius, & (quod maius est) aliorũ ueluti reliqui corporis accessione perfectos me emittere testarer, ut nemo nisi ab hoc fonte, et eius riuis nostrarum Elegantiarũ aquas sibi hauriendas existimaret, non solùm uberiore gurgite, sed etiam nitidiore. Quo magis & spero, & opto libros hos abs te in summi pontificis bibliotheca repositũ iri: teq; curaturum, ut ille, cuius contubernalis es, & studiorum intimus comes, nõnunquam eos euoluat, & quemadmodum de parte iam fecit, totum opus laudet: eximium profectò, ac maximũ laboris mei fructum, ac præmiũ. Nam quis uberior fructus, aut quod magis opimũ præmiũ generoso animo cõtingere potest, q̃ laudari à laudato uiro? ut ille apud Actiũ inquit: Gaudeo abs te laudari, pater, laudato uiro. Etenim quisnã multis iã secu

lis laudatior extitit, qui'ue ſit magis iure laudandus, quàm noſtrum omnium pater ſummus Pōtifex Nicolaus Quintus? Qui non magis prudentißimorum hominū iudicio electus eſſe, quàm natus ad illam dignitatem uidetur: quem Deus nobis præbens, ſingulari quadam hoc ſeculum eſt beneficentia proſecutus: & quo ſoſpite (ut eſt hominum opinio) res humanæ futuræ felices ſunt. Adeò neſcias, an uirtus eius, an dignatio inter homines magis emineat: & inter ipſius uirtutes, quæ cui præſtet, ſi qua modò præſtat, & non unaquæq; omnes in ſe numeros habet, niſi ut quòd quiſq; maximè uirtutem aliquam colit, ita maximè adeſſe huic illam exiſtimat: ueluti tu nōnunquam atq; ego prudentiā, cùm cæterarum rerum, tum uerò literarum. Quid enim tam arduum, tam difficile, tam profundum, quod non conſilij altitudine expediat, conficiat, tranſigat? Tot ſummi pontificatus, quem propè lacerum, ac naufragum acceperat, negotia, quibus diſtringitur, quorum pars quemlibet alium deprimeret, unus omnia curat, omnia ſuis humeris ſuſtinet, unus omnia obit, & (quod magis noſtram admirationem auget) non fortiter modò, ſed etiam libenter. Diuina nimirùm eſt in eo ingenij celeritas, ac uis. Iam uerò de literis quoties nobiſcū, alio'ue quo erudito, poſt fluctus occupationum loquitur? Taceo qua pronuntiandi maieſtate, & gratia, quanta memoria, quanta rerum copia, quanta doctrinarum omnium peritia eluceat, uel humanarum, ut hiſtoricæ, ut oratoriæ, ut grammaticæ, ut philoſophicæ, ut poëticæ, etiam metricæ: uel diuinarum, ut theologiæ, ut omnis iuris, ut eius quam Græci μεταφυσικὴν uocant. Nihil ita arduum, itaq; abditum, quod eum fallat: nihil ita tenue in literis, exiguumq; (unde haud ſecus miror) quod eum fugiat: eoq; nunquàm minus loqui, magis attendere mihi libet, quàm quum ipſum audio. Pace tamen eius dictum ſit, non minus ornat illam dignitatem, quàm ab illa ornetur. Nec ego minus ueneror eius uirtutes apud me, quàm datas à Deo Apoſtolicas

claues,

claues, quum præsertim scientia sacrarum literarum clauis uocetur, ab eodem Deo tributa, quæ aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Itaq; utraq; manu claues gestat, sapientiæ altera, altera potestatis. Quare (ut liberè quod sentio dicam) uel magis mihi lætandum, atq; gloriandum erit, si à tam integro, tam sancto, tam sapienti uiro, quàm si à summo Pontifice, laudabor. Summi enim Pontifices multi fuerunt, sed qualis hic, uix unus, aut alter: quem absit ut emerendi fauoris gratia impensius laudauerim, quippe qui sciam & me improbaturos homines, si mentiar: & illum talem esse, qui nec seipsum ignoret, & testimonia suarum laudum malit in pectoribus esse, quàm in linguis. Neq; uelim te hanc ei epistolam ostendere. In qua etsi laudatur, id tamen non ideo fit, ut has laudes ipse, sed ut cæteri legant: & (quod ad nos attinet) magna sanè honori tuo, ac meo fiet acceßio ex hac Nicolai pontificis commemoratione. Etenim si in arcubus triumphalibus, & columnis, cæterisq; id genus operibus in honorem aliquorum extructis, quò sint augustiora, cernimus interdum alicuius Dei, aut Deo similis imaginem superpositam: cur ipse nō putem mihi faciundum, ut huic meæ columnæ (non ausim dicere arcui) duodecim paßus altæ, quam ego opifex tibi ob singularem eruditionem, summam beneuolentiam, maxima in me merita dicaui, imaginem Nicolai summi Pontificis mea manu scalptam in culmine collocem, ut operis decori quædam etiam ex ipso præside maiestas accedat? Ita & nostra in illum reuerentia, ac religio, & illius in nos fauor, splendor'que constabit.

Vale.

LAVRENTII VALLAE PATRITII ROMAni, & de lingua Latina bene meriti, in ſex Elegantiarum libros elegans, & docta admodùm præfatio.

VVM ſæpe mecum noſtrorum maiorũ res geſtas, aliorumq; uel regum, uel populorum conſidero, uidentur mihi non modò ditionis noſtri homines, uerùm etiã linguæ propagatione cæteris omnibus antecelluiſſe. Nam Perſas quidẽ, Medos, Aßyrios, Græcos, aliosq; permultos longè, lateq; rerum potitos eſſe: quoſdam etiam, ut aliquantò inferius quàm Romanorum fuit, ita multò diuturnius imperium tenuiſſe conſtat: nullos tamen ita linguam ſuam ampliaſſe, ut noſtri fecerunt: qui (ut oram illam Italiæ, quæ magna olim Græcia dicebatur: ut Siciliam, quæ Græca etiam fuit: ut omnem Italiam taceam) per totum penè Occidentem, per Septentrionis, per Aphricæ non exiguam partem, breui ſpatio linguam Romanam (quæ eadem Latina à Latio, ubi Roma eſt, dicitur) celebrem, & quaſi reginam effecerunt, & (quòd ad ipſas prouincias attinet) uelut optimam quandam frugem mortalibus ad faciendam ſementem præbuerũt: opus nimirum multò præclarius, multoq; ſpecioſius, quàm ipſum imperiũ propagaſſe. Qui enim imperium augent, magno illi quidem honore affici ſolent, atq; imperatores nominãtur: qui autem beneficia aliqua in homines contulerunt, ij non humana, ſed diuina potius laude celebrantur: quippe qui non ſuæ tantùm urbis amplitudini, ac gloriæ conſulant, ſed publicæ quoq; hominum utilitati, ac ſaluti. Itaq; noſtri maiores rebus bellicis, pluribusq; laudibus cæteros homines

nes superarunt, linguæ uerò suæ ampliatione seipsis superiores fuerunt, tanquam relicto in terris imperio, consortium Deorum in cœlo consecuti. An uerò (Ceres quòd frumenti, Liber quòd uini, Minerua quòd olei inuentrix putatur, multiq; alij ob aliquam huiusmodi beneficētiam in Deos repositi sunt) linguam Latinam nationibus distribuisse minus erit, optimam frugem, & uerè diuinam, nec corporis, sed animi cibum? Hæc enim gentes illas, populosq; omnes omnibus artibus, quæ liberales uocantur, instituit: hæc optimas leges edocuit: hæc uiā ad omnē sapientiam muniuit: hæc deniq; præstitit, ne barbari amplius dici possent. Quare quis æquus rerum æstimator non eos præferat, qui sacra literarum colentes, ijs, qui bella horrida gerentes, clari fuerunt? Illos enim regios homines, hos uerò diuinos iustissime dixeris, à quibus non (quemadmodum ab hominibus fit) aucta respublica est, maiestasq; populi Romani solum, sed (quemadmodum à dijs) salus quoq; orbis terrarum: eò quidem magis, quòd qui imperium nostrum accipiebant, suum amittere, & (quod acerbius est) libertate spoliari se existimabant, nec fortasse iniuria: ex sermone autem Latino non suum imminui, sed condiri quodammodo intelligebant: ut uinum posterius inuentum, aquæ usum non excussit: nec sericum, lanam, linumq;: nec aurum, cætera metalla de possessione eiecit, sed reliquis bonis accessionem adiunxit. Et sicut gemma aureo alligata anulo non deornamento est, sed ornamento: ita noster sermo accedens, aliorum sermoni uernaculo, contulit splendorem, non sustulit. Neque enim armis, aut cruore, aut bellis dominatum adeptus est: sed beneficijs, amore, concordia. Cuius rei (quantum coniectura suspicari licet) hoc, ut ita loquar, seminarium fuit. Primùm, quòd ipsi maiores incredibiliter se in omni studiorum genere excolebant: ita, ut ne in re quidem militari aliquis, nisi idem in literis, præstans esse uideretur: quod erat cæteris ad æmulationem non exi-

Clari fuerunt, hic bis repeti debet.

guum incitamētum. Deinde, quòd ipsis literarum professoribus præmia egregia sanè proponebant. Postremò, quòd hortabantur prouinciales omnes, ut quum Romæ, tum in prouincia Romanè loqui cōsuescerent. Ac (ne pluribus agam) de comparatione imperij, sermonisq; Romani, hoc satis est dixisse. Illud pridem, tanquam ingratum onus, gētes, nationesq; abiecerunt: hunc omni nectare suauiorem, omni serico splendidiorem, omni auro, gēmaq; preciosiorem putauerunt, & quasi Deum quēdam è cœlo demissum, apud se retinuerunt. Magnum ergo Latini sermonis sacramētum est, magnum profectò numen, quod apud peregrinos, apud barbaros, apud hostes, sanctè, ac religiosè per tot secula custoditur, ut nō tam dolendum nobis Romanis, quàm gaudendum sit, atq; ipso etiam orbe terrarum exaudiēte gloriandum. Amisimus Romam, amisimus regnum, amisimus dominatum, tametsi nō nostra, sed temporum culpa: ueruntamen per hunc splendidiorē dominatum in magna adhuc orbis parte regnamus. Nostra est Italia, nostra Gallia, nostra Hispania, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyriū, multæq; aliæ nationes. Ibi nanq; Romanum imperium est, ubicunq; Romana lingua dominatur. Eant igitur nūc Græci, & linguarum copia se iactent. Plus nostra una efficit, & quidem inops (ut ipsi uolunt) quàm illorum quinq; (si eis credimus) locupletissimæ: & multarum gentiū uelut una lex, una est lingua Romana: unius Græciæ (quod pudendum est) nō una, sed multæ sunt tanquam in Republica factiones. Atq; exteri nobiscum in loquēdo consentiunt: Græci inter se cōsentire non possunt, nedum alios ad sermonē suum se perducturos sperent. Variè apud eos loquuntur autores, Atticè, Aeolicè, Ionicè, Doricè, κοινῶς: apud nos, id est, apud multas nationes, nemo nisi Romanè, in qua lingua disciplinæ cunctæ libero homine dignæ cōtinētur, sicut in sua multiplici apud Græcos: qua uigēte, quis ignorat studia omnia, disciplinasq; uigere? occidēte, occidere? Qui enim summi philosophi

Id est, communiter.

phi fuerunt, summi oratores, summi iureconsulti, summi deniq; scriptores? nempe ij, qui bene loquēdi studiosissimi. Sed me plura dicere uolentē, impedit dolor, & exulcerat, lacrymariq; cogit intuentem quo ex statu, & in quem facultas ista reciderit. Nam quis literarū, quis publici boni amator à lacrymis temperet, cùm uideat hanc in eo statu esse, quo olim Roma capta à Gallis? Omnia euersa, incensa, diruta, ut uix Capitolina supersit arx. Siquidē multis iam seculis non modò Latinè nemo locutus est, sed ne Latina quidem legens intellexit: nō philosophiæ studiosi philosophos, non causidici oratores, non legulei iureconsultos, non cæteri lectores ueterū libros perceptos habuerūt, aut habent: quasi amisso Romano imperio, non deceat Romanè nec loqui, nec sapere: fulgorē illum Latinitatis, situ ac rubigine passi obsolescere. Et multæ quidē sunt prudentium hominū, uariæq; sentētiæ, unde hoc rei acciderit, quarū ipse nullam nec improbo, nec probo, nihil sanè pronūciare ausus: non magis quàm cur illæ artes, quæ proximè ad liberales accedūt, pingendi, scalpendi, fingendi, architectandi, aut tam diu, tantoq; opere degenerauerint, ac penè cum literis ipsis demortuæ fuerint, aut hoc tempore excitentur, ac reuiuiscant: tantusq; tum bonorū opificum, tum bene literatorū prouentus efflorescat. Verumenimuero quò magis superiora tempora infelicia fuere, quibus homo nemo inuentus est eruditus, eò plus his nostris gratulandū est, in quibus (si paulò amplius adnitamur) confido propediem linguam Romanam uerè plus, quàm urbem, & cum ea disciplinas omneis, iri restitutum. Quare pro mea in patriam pietate, imò adeò in omneis homines, & pro rei magnitudine cunctos facundiæ studiosos, uelut ex superiore loco libet adhortari, euocareq;, & illis (ut aiunt) bellicū canere. Quousq; tandem Quirites (literatos appello, & Romanæ linguæ cultores, qui & uerè, & soli Quirites sunt, cæteri enim potius inquilini) quousq; inquam Quirites urbē uestrā, non dico domiciliū imperij, sed parentem

literarum à Gallis esse captam patiemini? id est, Latinitatem à barbaria oppressam? Quousque prophanata omnia duris, & penè impijs oculis aspicietis? An dum fundamentorum reliquiæ uix appareant? Alius uestrum scribit historias: istud est Veios habitare. Alius Græca transfert: istud est Ardeæ considere. Alius orationes, alius poëmata componit: istud est Capitoliũ, arcemq́; defendere. Præclara quidem res, & non mediocri laude digna: sed hoc non hostes expellit, non patriam liberat. Camillus nobis, Camillus imitandus est, qui signa (ut inquit Vergilius) in patriam referat, eamq́; restituat: cuius uirtus adeò cæteris præstantior fuit, ut illi qui uel in Capitolio, uel Ardeæ, uel Veijs erant, sine hoc salui esse non possent. Quod hoc quoque tempore continget: & cæteri scriptores ab eo, qui de lingua Latina aliquid composuerit, non parum adiuuabuntur. Equidem (quod ad me attinet) hunc imitabor, hoc mihi proponam exemplum, comparabo (quantuluncunque uires meæ ferent) exercitum, quem in hostes quàm primùm educam: ibo in aciem, ibo primus, ut uobis animum faciam. Certemus, quæso, honestissimum hoc, pulcherrimumq́; certamen: non modò ut patriam ab hostibus recipiamus, uerùm etiam ut in ea recipienda quis maxime Camillum imitabitur, appareat. Difficilimũ quidem præstare, quod ille præstitit, omnium imperatorum mea sententia maximus, riteq́; secundus à Romulo conditor urbis appellatus. Ideoq́; plures, pro se quisque, in hanc rem elaboremus, ut saltẽ multi faciamus, quod unus effecit. Is tamen iure, uereq́; Camillus dici, existimariq́; debebit, qui optimam in hac re operam nauauerit. De me tantùm affirmare possum, ut non sperarem tantæ me rei satisfacturum, ita difficilimam sumpsisse laboris partem, durissimamq́; prouinciam, ut redderem alios ad cætera prosequenda alacriores. Hi enim libri nihil ferè quod ab alijs autoribus (ijs dúntaxat qui extant) traditum est continebunt. Atque hinc principium nostrum auspicemur.

Æn. 6.

De

De nominibus quorum ablatiui plurales exeunt in abus. CAP. I.

EVS, dea, deabus dicimus: diuus, diua, diuabus non dicimus. Item in quibusdam alijs: ut, filius, filia, filiabus: non priuignus, priuigna, priuignabus: natus, nata, natabus: non genitus, genita, genitabus. equus, equa, equabus: mulus, mula, mulabus: nõ asinus, asina, asinabus: nec iuuẽcus, iuuẽca, iuuẽcabus: nec cætera similia. nõ ceruus, cerua, ceruabus: nõ lupus, lupa, lupabus. Itẽ ut dicimus libertus, liberta, libertabus, ita nõ dicimus libertinus, libertina, libertinabus: non patronus, patrona, patronabus: nõ concubinus, cõcubina, cõcubinabus: nõ pedissequus, pedissequa, pedissequabus: nõ seruus, serua, seruabus: nõ famulus, famula, famulabus: nõ dominus, domina, dominabus: nõ animus, anima, animabus: tametsi quidã his posterioribus utũtur. Cicero tamẽ ad uxorẽ, & filiã scribẽs, duabus animis suis dixit, nõ animabus. Et Curtius de matre, & uxore Darij, dominis nõ dominabus dixit. Quòd siqui per licentiã aliter loquũtur, non est mirandum: cùm quidam ueteres dixerint dextrabus, pro dextris: & eabus, pro eis. Sed ego de usu loquẽdi disputo, non de abusu. Epi. 14. lib. 15. epi. fa. Lib. 3.

De uerbalibus exeuntibus in atio. CAP. II.

NOmina quæ ueniunt à uerbis primæ cõiugationis, positionem supini habentibus in itum, uel in ctum, præter cæterorum uerborũ legem exeunt in atio, & non in itio, uel in ctio: ut, Veto, uetui, uetitum: inde uetatio, non uetitio. Præsto, præstiti, præstitum, præstatio: non præstitio. Cubo, cubui, cubitum, cubatio: non cubitio. Domo, domitum, domatio: non domitio. Sono, sonitũ, sonatio: non sonitio. Crepo, crepitũ, crepatio: non crepitio. Tono, tonitum, tonatio, non tonitio: licet dicamus sonitus, crepitus, tonitus: non sonatus, crepatus, tonatus. Frico, frictum, fricatio, non frictio: & ita in cæteris. Sectio tamen crebrius reperitur, quàm secatio. Horũ participia dissimilia sunt.

Nam

Nam ea, quæ ſunt præteriti tēporis, exeunt in itus: quæ uerò futuri, in aturus: uetitus, uetaturus: præſtitus, præſtaturus. Vnde
Lib. 1. *Lucanus: Conſtatura fides superûm. Domitus, domaturus: & ita in cæteris. Lauo, & Poto non habēt ſupina, neq; in atū, neq; in itū, neq; in ctum, ſed in otum: ideoq; formant nomina ſua lotio, & potio: inde ſunt lotor, & potor uerbalia nomina: & lotium pro urina, prima tamen breui, non longa. Aliquando reperitur lauatum, & potatū: inde ſunt lauatio, & potatio: lauatorq́;, & potator. Iuuo, iuui, iutum, nec in hunc, nec in illum modū format ſuum deriuatiuum. Cæterùm ex alio ſupino iuuatū, facit iuuatio: ab illo fit iutor, ſeu potius adiutor. Ex cæteris autem pauca ſunt nomina uerbalia in or, ut domitor, nō domator: & Sector, qui ſignificat eum accuſatorem, qui ex damnatione accuſati dimidium bonorum expectat illius, aut certè aliquam partem.*

De hoc nomine Ludicrum. CAP. III.

Prisc. lib. 7. *LVdicra (inquit Priſcianus) & non ludicria, ab hoc ludicri dicimus. Vergil. in XII. –Neq; enim leuia, aut ludicra petuntur Præmia– Per quod uult ludicra tertiæ declinationis, cùm contrà notum ſit ſecundæ eſſe: ut in lege illa frequenter repetita, Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim ordinibus primis ne ſedeat. Ars ludicra, eſt ars hiſtrionica, & ſcenica: & (ut ſentio) quicquid nomine ludicri intelligitur. Nam ludicrum, quod eſt ſubſtantiuum, non modò ludus hiſtrionicus eſt, & ſcenicus, ſed quodcunq; luſorum opus, ac ioculare, etiam ludi publici.*

De hoc nomine Ficus. CAP. IIII.

Prisc. lib. 6. *FIcus (idem inquit) etiam uitium corporis quartæ eſt.*
Epig. 33. *Martialis primo epigrammatωn:*

Cùm dixi ficus, rides quaſi barbara uerba,
Et dici ficos Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,
Dicemus ficus Cæciliane tuos.

Ex

Ex quo ostendit & uitium, & fructũ quartæ esse declinationis, genere autẽ differre. Ego uerò reperio ancipitẽ apud Martialem scripturã, & frequentius sic, ut & ipse puto scribendũ:

Cùm dixi ficos, rides quasi barbara uerba,
  Et dici ficus Cæciliane iubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
  Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Ante omnia, cur ille risisset Martialem, quòd diceret ficus? An non reperitur ficus, saltem pro arbore, atq; etiam pro fructu, in numero singulari? Non hoc ergo ille ridebat. Quid ergo? quòd genere abuteretur? ne hoc quidem. Quippe cùm dico ficus, quo genere utar, nemo intelligit. Certè ridebat quòd alia declinatione uteretur, quàm ea, qua debebat, ut ex secundo uersu, in quo mutata est declinatio, apparet. Quòd si igitur Cæcilianus de declinatione agebat, non de genere, debuerat Martialis ad declinationem, non ad genus respondere, ut est putandum: atq; adeò necesse est eum respondisse. Siquidem (ut ostendi) ille reprehenderat, quòd hic ficos diceret, non ficus. Quæ reprehensio si uera est, ut Prisciano uidetur, qui uult ficus magis esse quartæ, quæ tandem modestia poëtæ fuisset, eum qui rectè admoneat, tam execrabili, etiam uero crimine incessere? ergo coniunxit accusationem imperitiæ cum accusatione flagitij per iocum, & dicacitatem, ut moris sui est, quòd ille adeò stolidus, non solùm nequam esset, ut negaret ficos reperiri, quos secum semper, & quidem cum dolore gestaret: quod minime mirum est reperiri, quum pro fructu, ad cuius similitudinem morbus appellatus est, in secunda declinatione, & (ut opinor) in genere masculino non modò apud poëtas, sed apud oratores quoq; probatißimos reperiatur: ut Horatius, Ser. 2. saty. 2.

Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.

Et Plinius ad Octauium Rufum, Quæ nunc cum ficis, & boletis certamen nondum habẽt. Et Cicero de Senectute, Ex tantulo Lib. 1. epi. 7.

grano

grano fici. Quidam grammaticorum recentium, id est, imperitorum, aiunt pro fructu quartæ, pro arbore secundæ esse declinationis, quum pro arbore sit sæpius quartæ: ut idem de Orato-
Lib. 2. *re : Vxorem suam suspendisse se de ficu. Secũdæ autem ut apud*
Satyra 10. *Iuuenalem: —Ad quæ*
Discutienda ualent sterilis mala robora fici.
Satur. 3. ca. 19. *Macrobius & ipse in secunda declinatione semper ferè utitur, & plurimos ueterum ostendit usos. Priscianus uerò uult pro fructu, & morbo quartæ esse, & hoc autoritate Martialis. Neque ego inficior ultimum illum uersum posse sic legi, ut recitat Priscianus: sed id ioco magis, quàm seriò à poëta accipimus esse dictum. Neq; enim seipsum, quòd ficos dixisset, sed illius & nequitiam, & imperitiã reprehendere uoluit: non ignorans ficos & Latinè, & usitatè dici. Nec uerò Prisciano faciendũ fuit, ut unũ Martialẽ sequeretur, & Cæcilianũ nescio quẽ, ut flagitiosum hominẽ, sic ineruditum, in eo præsertim loco, ubi iocabatur poëta, nec suam sententiã aperiebat, & tacitè negabat, quod affirmare uidebatur. Nam nequaquã dixisset ficus quartæ esse declinationis, & generis masculini, quod inauditũ est: nec differẽtiam posuisset generis inter morbũ, & fructũ, quum hoc ab illo*
Luc. 21. *dicatur. Quidã ecclesiastici aiũt pro arbore, ficulnea: ut ibi, Videte ficulneã, et omnes arbores. Quod nusquã alibi (si memoria non excidit) mihi repertũ est. Sed adiectiuũ ficulneus, a, um, pro materiato ex illa arbore: ut à populus populeus: et à corylus coryleus, et colurnus, ut ab abies abiegnus, ab ilice ilignus dicitur.*

De nominibus diminutiuis. CAP. V.

N*Omina diminutiua exeuntia in talem uocem, qualis est pisciculus, si ritè formentur, uera sunt diminutiua: ut, Pisciculus, Vermiculus, Passerculus, Fraterculus, Securicula, Lucubratiuncula, Virgũcula, Sororcula, Munusculũ, Corpusculũ, Tẽpusculũ, Mendaciunculũ, Plusculũ. Sin* [redacted] *nutiua non sunt, Auunculus, Cuniculus, Musculus, quãdo nõ est*

parums

paruus mus, Pediculus, uel (ut alij uolunt) pedunculus: & penultima longa Cuculus. Cicercula, nomen leguminis. Nouacula, culter rasorius. Lenticula, uasculi genus. Alia masculina, aut fœminina non occurrunt. Seruius tamen super Donatũ ait, acus acicula. Acus enim dicitur, qua uestes sarciuntur: Acicula qua mulieres utuntur ad ornamentum capitis. Adiectiua tria, Anniculus, Ridiculus, Vernaculus: anniculus puer, annicula puella, anniculum iumentum, hoc est, unius anni: sicut Bimus, a, um, id est, duorum annorum. Trimus trima trimum, id est, trium annorum. Quadrimus quadrima quadrimum, id est, quatuor annorum, & non amplius. Nec de animalibus modò, sed de inanimatis: ut, anniculum uinum, bimum oleum. De pueris tamen magis loquimur per diminutionẽ, bimulus, trimulus, quadrimulus, quia intra hos annos adhuc parui sunt, ut bimulus puer, trimula puella: similiter de his, in quibus hæc ratio habet locum: ut, anniculus equus. Dissimiliter in quibus hæc ratio locum non habet: sed dicemus, bimus aries, trimus porcus, quadrimum uinum. Ridiculus homo, ridicula res, ridiculum caput, id est, deridendum. Est etiam sæpe neutrũ, significatq; sermonem risus potius, quàm derisus excitantem. Vernaculus, uernacula, uernaculum, quod est domi nostræ, uel in nostra patria natum: ut, lingua uernacula, quàm uulgò dicunt linguam maternam. dictum est à Verna, qui est seruus domi nostræ natus, id est, ex nostra ancilla. Præterea neutra multa sunt: ut, Vmbraculũ, Tabernaculum, Spectaculum, Habitaculum, Cœnaculum, Crepusculum, Germiculum pro germine, Crepitaculum, Vinculum, Amiculum pro amictus genere quodam ferè pallio: Curriculum pro cursu: & pro loco, in quo certamen currendi exercetur: nonnunquam etiam pro curru: ut Curtius libro octauo, Aliorũ turbati equi non in uoragines modò, lacunasq;, sed etiam in amnem præcipitauere curricula. Cubiculum, quod certè à cubili non uenit, quum intra cubiculũ cubile sit, & eius diminutiuum

foret

foret cubiliculum. Puluis & significatione, & formatione legitima diminutiuũ facit, sed genus mutat apud Hieronymũ, ut uile puluisculũ: masculinè tamen posuit Apuleius in quodã suo carmine, de quo meminit in apologia de magia: Misi (ut petisti) munditias dentium, Nitelas oris, ex Arabicis frugibus, Tenuẽ, candificum, nobilem puluisculum, Complanatorem tumidulæ gingiuulæ, Conuerritorẽ pridianæ reliquiæ: Ne qua uisatur tetra labes sordium, Restrictis fortè si labellis riseris. Conuentus quoq; facit cõuenticulum. Cicero pro Sextio: Tamen conuenticula hominum, quæ ciuitates nominarũt. Baculus non terminat diminutiuum in hac uoce, quia sua talis est, tamen neutrũ habet Bacillum. Cicero secundo de finibus: Bacillũ, aliud inflexũ, aliud ita natum. Reperitur tamen primitiuum & in neutro: ut apud Ouidium libro x v. Metam. Esse solet, baculumq; tenens agreste sinistra. Ne Terebra quidẽ huius uocis est, tamen gignit diminutiuum terebellum, non terebella. Auricula uerò ritè formatur, sed significatione dissentit: nanq; cartilago illa est circum aurium concauitatem, non autem parua auris. Mentula quoq;, quæ non paruam mentẽ significat, sed uirilia. Fidicula pro instrumento torquendi, quod an ritè formetur, nunc uideamus. Nam fidis, inquit Priscianus, facit fidicula. Nam si esset fides in hac significatione, quo modo Seruio placet, non fidicula fecisset, sed fidecula. Auidius Seruium Priscianus carpsit, utpote unã rem non uno in loco reprehendens. Cæterùm ipse fallitur, non Seruius. Nam nec fidis (quemadmodum ueterum autoritas tradit) sed fides dicitur: & si fides dicatur, fidiculam potius, quàm fideculam analogia exigit. De autoritate satisfecerit Festus Pompeius, ita scribens: Fides genus citharæ, dictæ, quòd tantùm inter se chordæ eius, quantùm inter homines fides, concordent. Analogiæ quoq; ratio fidicula exigit à fides, sicut ædicula ab ædes, sedicula à sedes, cædicula à cædes: non ædecula, sedecula, cædecula: sicut apes (de quo solo nomine facit ille mentionem)

apicula

Prisc. li. 1. & 3.

Quàm meritò Priscianus Seruium carpat, & Valla à Seruio stet, uterq; uiderit: nam Ser. in illud Vergil. 6. Aen. Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris, sic ait: Fidibus autem est à noïatiuo hæc fidis, ut sit Pyrrhichius, nã fides iambus est.

quibus

Terebra

apicula facit, non apecula. Et si quando apis in nominatiuo reperiatur, ut ille ait, ueluti apud Ouidium in XIII. Metam. Nõ apis inde tulit collectos sedula flores. hoc perquàm rarum est, & analogia apes potius, quàm apis defendit, quia à pede cõpositum, ac deriuatum putatur. Deniq; fidis in nominatiuo inauditum est, ergo fides dicendum est, cuius diminutiuum fidicula, id est, parua cithara, uel cordula. In plurali tortorium (ut dixi) instrumẽtum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis cõpactũ, uel ab extorquenda fide, ac ueritate: uel à nerueis funibus, uinculisq;, quibus ad illũ modum homines torquẽdi alligabantur. apis apes

AD hunc locum pertinet, quod nunc subijcimus: Nomina tertiæ declinationis exeuntia in er, siue masculina, siue fœminina, siue communia, huiusmodi uocẽ diminutiuorum sortiri: ut, pater paterculus, frater fraterculus, mater matercula, cuius quasi similis soror facit sororcula, cicercula à cicer tãquam à fœminino, pauper pauperculus, paupercula. Quæ sunt secundæ declinationis tam adiectiua, quàm substantiua, faciunt diminutiua in ellus masculina, in ella fœminina, in ellũ neutra. Culter cultellus. Liber libellus. Puer puellus. Tener, tenera tenerum, tenellus, tenella, tenellũ: miser, misera, miserũ, misellus, misella, misellũ: sacer, sacra, sacrum, sacellus, sacella, sacellũ. unde hoc sacellũ, pro templo modico. Hinc factum est, ut fœminina quoq; substantiuorũ eodem modo, quo adiectiuorũ, facerẽt diminutiua. Caper, capra, capella. Puer, puera, puella. Liber, libra, libella: licet multò aliud libra, quã liber significet. Hæc diminutiua in ellus, et ella exeũt. Sunt quædã in illus, illa. Inter ea autẽ priora Priscianus ponit Ala, uultq; facere diminutiuũ ascella: Cicero tamẽ inter posteriora. Duo enim masculina, totidẽq; fœminina donat hoc genere terminatiõis: Palus, paxillus: Talus, taxillus: Mala maxilla: Ala, axilla. Sunt tamen & alia in hanc uocem exeuntia. Cic. de Orato. perf.

ILla quoq; diminutiua, quæ finiunt in aster, imitationem potius, quàm diminutionẽ significant: neq; enim ea ratione di-

citur Oleaster, Pinaster, Apiastrum, Menthastrũ, Siliquastrum, quòd sit parua olea, parua pinus, paruum apium, parua mẽtha, parua siliqua: sed quòd syluestria, oleam, pinum, apiũ, mẽtham, siliquam imitantia: & quo quidam utuntur filiaster pro priuigno, non paruus filius est, sed imitans filium: & parasitaster, nõ paruus parasitus (aliter enim nõ diceretur à Comico, parasitaster paruulus) sed imitator parasitorum: ut apud M. Tulliũ pro Vareno, Erucius hic noster Antoniaster est. Et ad Atticum lib. XII. Omnino solet esse Fuluiaster. id est, Antonij, Fuluijq; imitator. Et hinc Augustinus appellat philosophastrum: non (ut puto) paruum philosophum, sed imitatorem philosophorum: nisi dicas imitationem esse diminutionem quandam perfectionis. Tamen aliud est esse diminutiua, aliud imitatiua. Nec quispiam dixerit oleastrum esse minutam oleam, & pinastrum esse minutam pinũ, quam Plinius ait esse miræ altitudinis: etsi quidam nunc solent pusillos homines appellare, Antoniaster, Luciaster, Paulaster, secuti Priscianum, qui præter superiora, hæc addit, esse eiusmodi diminutiua adulationis, & maximè puerorum, ut Catulaster, Antoniaster, Patritiolus, Sergiolus. Sed hæc posteriora sunt uerè diminutiua, illa (ut ostẽdi) non uera, ideoq; nec adulationis: quanquàm omnia diminutiua (non minus quàm hæc in olus) sunt apta [illegible] sæpe etiam [illegible], ut, homunculus, homulus, argutulus: sed ad rem reuertamur. Pullastra apud Varronem, quæ est parua adolescensq; gallina, quod nec ipsum diminutionem significat. Nam maiuscula potius pulla, quàm minuscula est: etiam si minor gallina est, non gallinastra dicitur, sed pullastra. [illegible] nomina sunt, quæ diminutionis regulã seruãt, surdaster, et recaluaster, quorũ alterũ significat diminutionẽ surditatis. Nõ est planè surdus surdaster, sed (ut sic dicam) surdulus: & Recaluaster, qui fronte caluus est, non toto capite, quasi recaluatulus, quod est diminutiuum: in quem modũ nequeunt resolui nomina illa, de quibus suprà disputauimus.

Terẽ. I Adelph. act. 5. sce. 2.

Citat Valla Tull. pro Vareno post Prisc. li. 3. qui cã orationem potuit legisse, nũc autẽ desideratur, illius orationis meminit Quintil. lib. 7. c. 2. & lib. 9. c. 2.

Lib. 16. c. 10.

Prisc. lib. 3.

Varr. de re rust. lib. 3. cap. 9.

EX

Ex his autem quæ retuli exemplis, liquet non modò in aster finiri hæc nomina, & esse masculina, sed etiam in astra fœminini generis: ut pullastra, filiastra apud quosdam pro priuigna: siliquastra pro piperite, quod non uideo quid ex siliqua imitetur: & in astrum neutri: ut, apiastrum, siliquastrum à siliqua arbore ferente fructum sui nominis, quod Græci κεράτιον *nocant. Significat etiam siliqua folliculum, ubi grana leguminum includũtur, & si quid leguminibus est simile. Fereq; hæc nomina arborum, herbarumq́; diuersum genus habent in primitiuis, à diminutiuis, uel deriuatiuis.*

De nominibus exeũtibus in rius, uel riũ. CAP. VI.

T*Abularium, locus ubi tabulæ, id est, instrumenta, & literæ reponuntur. Sacrarium, repositorium sacrorum. Aerariũ, repositoriũ æris: id est, nummorum, similiumq; rerũ pretiosarũ, atq; opum. Armariũ, ubi reponuntur libri, cæteraq́; huiusmodi. Armamentariũ, ubi reponuntur armamenta, & arma. Atramentariũ, uasculum quod continet atramentũ. Calamarium, quidam usurpant pro theca calamaria, ubi calami recõduntur: sed quia hoc tempore pleriq; penna scribũt, potest etiam dici pennariũ, nisi malumus appellare thecam pennariam, thecam calamariam, & thecam graphiariam. Penariũ, ubi reponitur penus: hoc est, edulia, & ad uictum pertinentia. Viuarium, ubi continentur uel aues, uel pisces, uel feræ: quæ dúntaxat ad uictum spectant. Pomarium, locus pomorum reponendorum: uel locus consitus pomis: ut Ouidius, Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas* Lib. 4. Metam. *Mœnibus. – Quidam hoc pomœrium uocant. Titus autem Liuius pomœrium ait esse locum ad muros intrà, & extrà, ubi* Lib. 1. ab urb. *ædificare non licet, quasi post mœnia: ut dicimus pomeridianũ, pro eo quod est postmeridianum: unde Lucanus, Longa per extremos pomœria iungere fines.* Lib. 1. *Pomarium igitur aut locus frequens arboribus pomi: siue fructuũ pomi repositorium: aut copia ipsa arborum pomiferarum. Nam horum nominum natu-*

ra est, significare uel locum ubi illa sunt, uel ipsarum rerum, quæ in loco sunt, copiam: ut aluearium, tametsi potest dici locus ubi sunt aluei apium, tamen potius accipitur pro copia alueorum eodem in loco collocatorum, uel apium mellificantium. Et rosarium magis copiam fruticum uno loco rosas gignẽtium, quàm ipsum locum, ubi hi frutices sunt, significat: quem locum ne Rosetum quidem appellare poßis, cùm idem significet quod rosarium, nisi per contentum significetur continens. Plantariũ, non locus plantarum, sed ipsæ plantæ, etiamsi euulsæ, aut non consitæ fuerint. Nec me fallit Seruium separare plantaria à plãtis, Plantæ sunt raptæ de arboribus, plantaria uerò quæ ex seminibus nata cum radicibus & terra propria transferuntur: ad quod sentiendũ uidetur allexisse eum Vergilij uersus: –Et uiua sua plantaria terra. Seminariũ, non locus, sed semen ipsum, id est, plantulæ. Pampinarium non terra, ubi nascuntur pampini, sed congeries pampinorum, id est, uirentium ramusculorum uitis. uel (ut ait Plinius) palmes qui è duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur: certè in hoc palmite multi sunt pampini. Calcearium, Vestiariumq; pro calceis, & uestibus: ut Cibaria pro cibis. Fustuarium, pro fustigatione. Carnarium non locus, ubi caro salsa suspenditur, sed caro ipsa: nisi contentum pro continente accipiatur. Donaria, nõ locus repositorius donorũ, sed ipsa dona: licet Seruius dicat, ubi dona oblata sunt: sicut lectisternia dicũtur, ubi homines sedere in templo consueuerũt. Ita in cæteris adhibenda est in similiũ nominum significatione accuratio. Et hæc de neutris: nam masculina, fœminina, & communia, officia hominum, qualitatemq; significant. Caprarius, saltuarius, camparius, horrearius, claßiarius: custos exercitor'ue caprarum, saltus, campi, horrei, claßis. Sagarius, lintearius, uestiarius: uenditor sagorum, linteoum, uestiũ. Proprietarius, Fructuarius, Vsuarius: cuius est proprietas prædij, cuius fructus, cuius usus: quæ omnia significant actionẽ, posse

Ser. in illud 2. Georg. Hic plantas tenero abscindẽs &c.

Geor. 2.

Lib. 17. c. 22

Ser. in illud 3. Georg. Imparibus ductos alta ad donaria &c.

possessionemq́;, numero quidem incomprehensibilia. Pauca autē quæ passiuè accipiūtur: Legatarius, Cōmodatarius, Depositarius, Beneficiarius, Fideicommissarius: qui legatum, commodatum, depositum, beneficium, fideicommissum accepit, & si qua sunt alia. [redacted] fiunt etiam nomina quædam rerum, Calcaria, Sulphuraria: ubi calx coquitur, & sulphur fit. Atque hæc à nominibus ferè proficiscuntur: illa uerò magis à uerbis, uel à uerbabilibus in or, [redacted], orium, actionem significantia, accusatorius, petitorius, defensorius, fideiussorius, institutorius, exercitorius, tributorius. Nam Tributarius uenit à tributum, Tributorius à tributor, sicut depositarius à depositum, Depositorius à depositor. Significat itaque Tributarius, qui soluendo tributo obnoxius est: ut Stipendiarius, qui soluendo stipendio: & Depositarius, qui reddēdo deposito: ut Munerarius, qui dat munera populo, gladiatoribus in arena exhibendis. Ideoq; uas escarium dicimus, & uas potoriū: quia hoc à nomine uerbali uenit, illud non uenit. Prætor, senator, holitor, lictor, nō opinor descēdere à uerbis: sed quia uocem uerbalē obtinēt, sicut censor, & quæstor, sic formauerūt sua denominatiua prætorius, senatorius, holitorius, lictorius, cēsorius, & quæstorius. Holitor autem, est qui hortū holerū exercet, quē nonnulli hortulanum uocant. Est & holus, unaquæq; herba, qua uescimur. Nam sunt & horti non holerum, sed arboribus consiti, & uoluptatis gratia comparati: ut horti Sallustiani, Pompeiani, Lucculliani, Claudiani. Lictor, minister consulis, proconsulis, præsidis, prætoris, qui fascem uirgarum alligatum, cum secum portat: suntq́; lictores consulis duodeni, aliorum seni. His addere possumus aleator, quod uidetur descendere à uerbo, quod nusquam reperitur. Non enim aleare dicimus, sed alea ludere. Neutra autem in orium, locum plerunq; significant, ubi aliquid fit: ut Deambulatorium, locus ubi deambulamus. Dormitorium,

locus ubi dormimus. Repositorium, ubi reponitur aliquid. Tentorium, locus ubi tendimus uela, aut siquid instar uelorum habet: uel potius ipsa uela, siue uelamenta contra iniuriam cœli. Auditorium, locus ubi audimus præceptorem, aut orantem non in uera causa, aut opus nouum recitantem, aut siquid simile est: uel ipsa turba, atq; ipse cœtus auditorum. Tectorium, illinimentum est, & quasi pauimentum parietis, atq; incrustatio. Amatorium, genus ueneni, amorem, uel insaniam ingerentis. Portorium, uectigal portus, uel fluminum, uel lacuum, uel stagnorum. Nam & Portitor ille dicitur, qui traducit homines, ac uehit nauigio uel ad nauem de littore, uel de naui ad littus uel ad ulteriorem fluminis, lacus, stagni'ue seu ripam, seu littus: licet frequentius dicatur littus. Potest etiam accipi pro eo, qui portoriũ conduxit: id est, qui fructus pecuniarios ex portu conduxit, & à uenientibus illos exigit: quæ ratio in cæteris huiusmodi discernenda est. Hoc etiam loco addam, quòd quum dicamus dumetum, spinetum, uepretum, similiáq;: tamen dicimus sentiectũ, non sentetum.

De euentu, iussu, permissu, iugero. CAP. VII.

EVentus in singulari generis masculini, & declinatiõis quartæ est: cuius plurali M. Tullius sæpissime in neutro genere, & declinatione secunda utitur: ut de Oratore, Ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis. Idem de Diuinatione: Si euenta quærimus, quæ exquiruntur extis. Et ad Lucceium: Fabulam rerũ, euentorumq; meorum. Et ad Atticum: Semper enim causæ euẽtorum magis mouent, quàm ipsa euenta. Quidam planè imperiti euentum aiũt significare principium: ut apud Ouidium, Exitus acta probat: careat successibus, opto, Quisquis ab euentu facta notanda putat. Illud enim, Exitus acta probat, uox est accusantium Phyllidem argumento, quod ducitur à casu, eosq; Phyllis ipsa execratur, dicens: Careat successibus, opto, quisquis à casu, & non à causis alium laudat, aut uituperat. Similia sunt huic, iussu,

Epist. 12. lib. 5. epi. fa.

In epl. Phyl. ad Demoph.

iussu, & permissu tuo, quorum pluralia sunt potius secundæ declinationis, in singulari ferè nunquàm. Neq; enim dicere solemus iusso tuo, sed iussu: non permisso tuo, sed permissu. Horatius tamen, Vtar permisso -id est, re permissa, nō autē permißiōe: nec dixisset permisso tuo, nec iußibus, permißibusq; tuis, sed iußis, permißisq; tuis: nec iussus, permissusq; tuos, sed iussa, permissaq; tua. Verg. -Accipe iußis Carmina cœpta tuis -Et iterum: Iussa tamen diuûm exequitur -Et alibi: -Haud mollia iussa. E diuerso iugerum in singulari secundæ, & in plurali tertiæ declinatiōis: nō autem (ut ait Prisc.) iugus iugeris, cum omnes dicāt in singulari iugerum, & in plurali iugeribus. Significat autem mensurā ducentorum xl. pedum in longitudinem, dimidij in latitudinem: uel (ut aliqui uolūt) quantū par boum una die arat: quæ duæ significationes in idem recidūt: tantum enim ferè solet una die par boum arare, quantum dixi.

Epi. 1. lib. 2.
Eclog. 8.
Aen. 4.
Georg. 3.
Lib. 7.

CAP. VIII.

De nominibus adiectiuis in tilis, silis, & xilis.

NOmina quæ exeunt in tilis, uel in silis, uel in xilis similimam suis participijs unde nascuntur, significationem habent. Vas fictile, quod fictum est à figulo: nō quod fingi potest. Coctiles lateres, qui cocti sunt, & non crudi. Rasiles calathi quasi rasi: nihil extantis, aut redundantis habentes plenitudinis. Vergilius tamen -Et torno rasile buxum. quasi rasibile. Pensilis uua, pensilis lectus, pensiles lychni, pēsiles balneæ, pensiles horti, quòd suspensi sunt, & in aëre pendentes. Flexilis ramus, flexiles uites, quòd flexæ sunt, & lapsu erratico torquentur. Tortilis ansa, quòd retorta, & replicata est. Tornatile poculū, quod tornatum est, & torno factum. Textilis uestis, quæ texta est. Sutilis baltheus, sutilis cymba, quòd consuta est. Sculptile simulacrum, quod sculptum est. Altilis auis, altilis quadrupes, altilis piscis, qui sagina altus, siue alitus est, atq; saginatus. Structilis basis, structiles colūnæ, quæ non sunt ex uno lapide, sed

Georg. 2.

multis. Apertile latus, quod apertũ est: ut Ouidius de Tristibus,
Eleg. 11. lib. 3. Aspicis à dextra latus hoc adapertile tauri.
Tinctile uirus, quod tinctũ est, aut intinctum spiculo sagittæ: ut
Eleg. 10. lib. 3. apud eundẽ, & in eodem opere: Nã uolucri ferro tinctile uirus inest. Tonsile buxetũ, & tõsiles oleas legimus, quòd tõsæ sunt, & in orbem, ac comam putatæ. Et hæc nomina in participium paßiuũ resoluũtur, quæ paßiuũ habẽt: quæ uerò paßiuo carent, in præsentis participiũ, qualia sunt neutra: ut anima uolatilis, quasi uolãs: & quidam uolatilia uolucres uocãt, quia uolãt: ut altilia animalia, quæ alũtur. Seßiles lactucæ, quasi sedẽtes, quod licet à participio non ueniat, tamẽ eiusdẽ naturæ est, cùm in significatione consentiat, & à supino nascatur. Vmbratilis uidetur cõuenire cum cæteris, quasi umbratus: ut uita umbratilis, & res umbratiles: id est, uita, umbra & opaco marcescens: & res per inuolucra, & inanitatem, qualis umbra est, ductæ, umbratiles appellantur. Versatilis quoq; scena uidetur significare, quòd uersatur huc, & illuc, nõ quòd uersata est: & axis uersatilis, & gladius angeli uersatilis, quòd uersatur. Quidam autem uersilis scena, & ductilis dicunt: uersilis quidem quòd quum tota machinis quibusdam conuertebatur, aliam picturæ faciem ostenderet: Ductilis uerò, quum tractis tabulatis hàc, atq; illac, species picturæ nudabatur interior. Plicatilis crista upupæ, quòd plicatur, non quòd plicata est: & nauis plicatilis, quæ plicatur, quum facta est ex corijs. Fißilis arbor, fißile lignum, fißile robur, tum quasi fissum cuneis, tum quia finditur, quasi fißibile: ut
cap. 18. Plinius libro XVI. Hæc maximè fißilia, alia frangi celeriora,
Eodem lib. cap. 19. quàm findi. Idem paulò pòst: Nullusq; fißile rimis hoc lignum. id est, fißum. Solutilis etiam nauis dicitur (qualis nauis in qua
De hac solutili naue, & Agrippinæ naufragio, uide Suet. in Nero. c. 34. & Cor. Tac. lib. 14. Agrippina à Nerone filio per insidias posita, naufragium fecit) quasi solubilis, quæ facile solui poßet. Ego uerò malim solutilem dicere solutam, & non fideliter consutam. Et sectile porrum legimus, non tam sectibile (quid enim non est sectibile?

ctibile?) quàm sectum, & sua sponte concisum, & sectũ introrsum. Futilis, uanus, uel inutilis: uel à futio futus, unde effutio effutis: uel à fuo futum: uel per apocopen ab alio supino, quod ab alijs diuinari malo, quàm à me proferri*. Aquatilis, à nomine, uel à uerbo, animal in aqua degens. Saxatilis, incola saxorũ. Piscis fluuiatilis, incola fluuij, non maris, aliarum'ue aquarum piscis. Pluuiatilis aqua, à pluo, uel magis à pluuia.

*Fututum intelligit, supinum uerbi futuo.

De adiectiuis in bundus. CAP. IX.

PRiscianus libro quarto inquit: In bundus desinentia similitudinem habere significant, ut uitabundus, similis uitanti. Prædabundus, similis prædanti. Moribundus, similis morienti. Errabundus, similis erranti. Furibũdus, similis furenti. Et paulò pòst: Excipitur alternitatis causa Rubicũdus, quod in penultima syllaba pro b, c habuit, ne sit absonũ, si rubibundus dicamus. Sed uideamus, an Priscianus rectè sentiat: neq; à me primũ hæc quæstio mouetur, sed olim ab Aulo Gellio, atq; ante hunc à Terentio Scauro Adriani temporibus (ut idem Aul. Gellius ait) grammatico uel nobilißimo contra Cæsellium in commentario lectionum antiquarum ita scribentem: Ludibundus, errabundus, ridibundus, idem est, quod ludens, errans, ridens. Quod Scaurus reprehendit, dicẽs Ludibundum esse, qui ludentem, errabũdum, ridibũdumq;, qui errantẽ, ridẽtemq; agit, ac simulat. Hoc Aulus Gellius confutat, atque ita cum Cæsellio sentit, ut nõ simulationem per hæc nomina, sed è contrario uehementiam intelligi uelit, his quidem uerbis: Sed qua ratione Scaurus adductus sit, ut Cæsellium in eo reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non est enim dubium, quin hæc genere ipso duntaxat idem significent, quòd ea demonstrant, à quibus producuntur. Quid esset autem ludentem agere, uel imitari? & paulò pòst: Cùm reprehensionem autem illam Scauri notaremus, in memoriam nobis redijt, quòd Sisenna in quarto historiarum eiusdem figuræ uerbo ita usus est: Populabundus, inquit, agros ad oppidum

Gell. lib. 11. cap. 15.

 peruenit.

peruenit. Quod scilicet significat cùm agros popularetur, non ut Scaurus in consimilibus uerbis ait, quum populantem ageret, uel cùm imitaretur. Poterat tamen Aul. Gellius magis proprium producere exemplum, quale apud Salluſtiũ in Iugurthino: Ipse quasi uitabundus per saltuosa loca, & tramites exercitum ductare. Si huiusmodi nomina in bundus significarent similitudinem, quid ita adderet quasi, quod similitudinem, imaginemq; significat? Pergit idem Aul. Gellius dicens: Sed inquirentibus nobis, quænam ratio, & origo esset huiuscemodi figuræ populabundus, & errabundus, multorumq; aliorum id genus uerborũ, ἐπιβόλως hercle Apollinaris noster sibi uideri ait, particulam istã postremam, in quam uerba talia exeunt, uim, et copiam, & quasi abundantiam rei, cuius id uerbum esset, demonstrare: ut lætabũdus is dicatur, qui abundè lætus sit: & errabundus, qui longo, atq; abundanti errore sit. Cæteraq; omnia ex ea figura ita dici ostendit, ut productio hæc, & extremitas, largam, & fluentem uim, & copiam declaret. Hæc Aul. Gellius: à quo miror cur desciuerit Priscianus, & uni Scauro potius, quàm his duobus, tribus'ue astipuletur. An quia grammaticus Scaurus, & Prisciano similitudine professionis coniunctus, Cæsellius uerò iurisconsultus, & Aul. Gellius orator, Apollinarisq; philosophus? Puto potius Seruium secutum, quanquàm ab eo libenter dissentire solet. Ait enim ille tum alibi, tum decimo Aeneidos: moribunda, morienti similis. Quod ita esse Salluſtius ostẽdit, qui ait: Quasi uitabundus per tramites, & saltuosa loca exercitum ductare. Nullum exemplum Seruius magis contra se proferre potuit, ut modò ostendi. Audi quam subiungit rationem: Nam Iugurtha non uitabat legatum, sed eum uitare simulabat. Ita exposuit, quasi uoluerit uitabundum dici à simulatione, & non à similitudine: non simulabat uitationem legati, sed timorem. Præterea siqua foret similitudo, ea similitudo, atque simulatio intelligitur per illud quasi, non per illud uitabundus. Addit adhuc rationem

Epibolos, aptè ingeniosè.

In uersũ illum, Dextraq; ex humero neruis moribunda pependit.

rationem: Nam quia nomen est, ideo significat similitudinem, non paßionem: & alia deinceps, ubi nullum robur rationis est. Sed præter rationes illorum, ipse quoq; Priscianus imprudens confessus est, quod negabat. Quæro enim nunquid homo rubicundus (quod ille simile facit cæteris in bundus) similis rubenti est, an uerè rubēs? profectò uerè rubens: ergo idem erit rubicundus, & rubens: quæ sententia Cæsellij est, quæ & breuior est, nec minus fortasse uera, quàm illa, siue Aul. Gellij, siue Apolinaris: quum frequentißime sic accipiantur, populabundus populans, errabundus errans. Sed nonnunquam (ut Gellius ait) uehementiam significāt: quæ ut breuiter & ipse complectar, idem significāt quod participia frequētatiuorū, lusitans, risitans, erritans, lectitans, populitans, si reperiremus: quod quum nō sit, ad hæc (ut reor) in bundus terminata decurrimus.

De nominibus in icus. CAP. X.

M*Agnificus, honorificus, munificus, nō ex se gignunt comparatiuos, superlatiuosq́;, sed ex alijs, quæ in usu nō sunt, ac ne possunt quidem esse, magnificens, honorificens, munificens. Non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior: sed magnificentior, honorificentior, munificentior: & in superlatiuo magnificentißimus, honorificētißimus, munificentißimus. Mirificus tamen etiam mirificißimus facit, ut Terentius: – Atqui mirificißimum: Patruus tuus pater inuentus est. Et M. Cato, teste Prisciano, cōtra Thermum de Ptolemæo rege optimo, atq; beneficißimo. Et Accius in undeci. didascalicon: Atq; magnificißimo, excellentißimoq́; honore. Omnia ergo à facio sic composita, & terminata, hanc regulam sequūtur, mirificus, maleficus, beneficus, ueneficus, uulnificus, tabificus, luctificus, pacificus, morbificus, sacrificus, & siqua sunt alia: quæ omnia ascititium comparatiuum, superlatiuumq́; habent, aliquando etiam suum. Sunt'ne alia nomina & eiusdem naturæ? certè sunt: ea, quæ formantur à dico, & à loquor: ut, maledicus, maledicentior, maledicentißimus.*

In Phormio, act. 5. sce. 6.
Prisc. lib. 3.

Prisc.lib.17. & 18.

centißimus. Benedicus autem non inueni, quia nec benedico inuenitur, licet eo Priscianus utatur, & hoc tẽpore utamur more Græcorũ, quorum autoritate dedimus huic uerbo accusatiuum præter naturam suam, quũ postulet datiuũ, sicut maledico quod & ipsum nunc ad imitationem Græcorũ habet etiam aliquando accusatiuum. De benedico unius uocis loquor, non duarum: nam tunc & aliud significat, & aliter regit. Prætereà fatidicus, ueridicus: iuridicus uerò rarum est uerbum: causidicus magis substantiuum. A' loquor fortasse sunt plura: à sequor fortassè nulla nisi pedissequus, quod substantiuum est. Magniloquus, altiloquus, grandiloquus, uaniloquus; doctiloquus, uersutiloquus, fatiloquis faciũt cõparatiuũ magniloquentior, grandiloquentior & item cætera. Superlatiuũ magniloquẽtißimus, grandiloquẽtißimus, & reliqua: sed horum positiua possunt esse tum participia magniloquens, grandiloquẽs: tum nomina magniloquus, grandiloquus: præter unum suauiloquens, quod nescio an dici poßit suauiloquus. Maledicens planè participium est, sed & maledicus dicimus: quod in fatidicus, & ueridicus non fit: neque in illis superioribus, magnificens, honorificens, munificens, quæ participia esse non possunt, quum hæc fuerit futura uera uox, magnificiens, honorificiens munificiens.

Benedico non inueniri miror Vallam dixisse ait enim Cice. pro Sest. Cui benedixit unquam bono? & pro laudo ponitur, siue bene loquor.

De nominibus in ceus, in eus, & in itius. CAP. XI.

FInita in ceus pauca sunt, materiamq; significant: ut, Herbaceus, Betaceus, Maluaceus: ex materia herbæ, maluæ, betæ. Arundinaceus, Ferulaceus, Rosaceus, Triticeus, Hordeaceus, Testaceus, Tophaceus, Arenaceus, Cretaceus, Argillaceus: ex materia arundinis, rosæ, tritici, hordei, testæ, tophi, arenæ, cretæ, argillæ. Hoc tamen differunt (si quid differunt à materialibus) quòd illa magis totum significant, hæc partem. Ager enim cretaceus non idem est, quod creteus: nec arundinaceus surculus, quod arundinacea fistula. Vnum est natum, & positum in creta, aut arundine: alterũ ex corpore, ac materia cretæ & arũ-

dinis

dinis factum: & panis triticeus, hordaceus'ue, non ex solo tritico, hordeo'ue cōpositus est, sed ex aqua quoq;, licet triticeus utriusq; harum, de quibus loquor, formarum uideri poßit, & magis illius, cuius sunt creteus, arundineus, & similia. Nam triticaceus facere deberet, nisi dicimus euphoniæ causa, ca, syllabam esse sublatam: quod mihi ita uidetur esse, quia disiuncta est species eorū, quæ exeunt in ceus, & eorum quæ exeunt in eus. Huius generis est uinaceus, quum est adiectiuū: ut, uinaceo grano legimus quēdam suffocatum. pro acino uuæ. et uinacea substantiuum plurale pro granis uuæ iam pressæ. Dicimus tamē mons terrenus potius, quàm terreus, aut terraceus. Sunt item nomina finita in itius, descendentia ab habentibus t, in ultima syllaba: & si à nominibus quidem, significant materiam: si à supinis uerò, paßionem quandam: ut, Cratitius, Stramentitius, Lateritius, Cæmentitius, Pauimentitius. Item Fictitius, Commētitius, Pigneratitius, Fœneratitius, Conductitius, Conuentitius, Adscriptitius, Dedititius. Ratio fictitia, ac commentitia: quæ ficta, & ad tempus commenta est, & excogitata. Res pigneratitia, aut fœneratitia, quæ data est pignori, aut ad fœnus pertinet. Domus conductitia, quæ cōducta est. Homo adscriptitius, dedititiusq; qui ad aliquam rem adscriptus est, & qui ex numero eorum est, qui se in alterius imperium dediderunt.

Anacreon poëta, Plinio autore lib. 7. c. 7. acino uuæ fuit suffocatus.

De natura comparatiui. CAP. XII.

Comparatiuum pro minore ui accipi, quàm ipsum positiuum habeat, ait Priscianus: ut Vergilius, Prisc. lib. 3. Aen. 1.

Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes.

Tristior enim hic ex parte tristis accipitur. Sæpe per se positum pro ipso positiuo: ut, –Comites senioris Acestæ. pro senis. In quorum utroq; est causa, cur aliquid nos addamus. Nam illud tristior, planè pro tristis, non pro ex parte tristis accipitur. Vt ait Quintilianus, [redacted]atiuis pro absolutis: ut si quis se appellans infirmiorem, non dixit pro minus quàm infirmus.

Aen. 5.

Quintil. lib. 9. c. 3. de figuris uerborum.

mus. Et hîc ſenior potius pro ualde ſenex, quàm tantùm ſenex: ut idem Quintilianus de Iſocrate, Eoq; iam ſeniore (octauum enim & nonageſimum impleuit annum) præcipere Ariſtoteles pomeridianis ſcholis cœpit. Et Ouidius de Triſtibus,

Lib.3.c.1. Lib.2.

Soſpite ſic te ſit natus quoque ſoſpes, & olim
Imperium regat hoc cum ſeniore ſenex.

Ser. in illud 6. Aen. Iã ſenior, ſed cruda deo &c. et in illud 5. Tum ſenior tales referebat pectore uoces.

Ideo cum Seruio non ſentio dicente ſecundum Varronem, Senior, & iunior comparatiua ſunt per imminutionem. Eſt enim ſenior non ſatis ſenex, iunior non ſatis iuuenis, intra iuuenem, ſicut pauperior intra pauperem: hoc autem dicit Varro in libris ſuis ad Ciceronem: quam rem à Varrone tractatam confirmat etiã Plinius: Hæc Seruius. Si uerò hoc Varro, & Plinius ait, quis non cernit ſibijpſi repugnare rationem hanc? Eſt enim natura comparatiui ſuperare in ea qualitate, quam obtinet poſitiuus, quæ ſuperatio quoties incolumis eſt, nõ poßis tunc dicere factã eſſe imminutionem. Ponamus exemplum huic rei ſimilimum. Antiquior te ego ſum: id eſt, maior te natu ſum. Item, adoleſcẽtior te ſum: id eſt, minor natu te ſum: ita, iunior te ſum: id eſt, minoris ætatis quàm tu, uidelicet ſupero te paruitate ætatis: quẽ in modum accipitur illo in loco Seruij. Ergo nõ per imminutionẽ, ſed propriè. Quare ut in iunior fallitur, ita et in ſenior falli dicẽdus eſt: quæ tamen omnia (ut ſentio) pro poſitiuo accipi ſolent. quemadmodum etiam ocyus, pro ocyter. Minus pro non, ſemper ferè accipitur: frequentißime tamen iunctum cum ſin, aut cum quò, pro ut. Sin minus, id eſt, ſi non: Quò minus, id eſt: ut non: ſicut, Quò ſecius, etiam pro ut non. Quia de hoc comparatiuo minus feci mentionem, aliquid etiam de ipſo dicam. Placet autẽ mihi non modò à paruum uenire, ſed etiam à parum: ut parum pecuniæ habeo, nõ autem paruum pecuniæ: ergo minus pecuniæ ad parum pecuniæ potius, quàm ad paruum pecuniæ uidetur referri. Addam aliquid econtrario de magis. Ait idem Priſcianus, omnia comparatiua mittere aduerbia ſimilia neutro generi.

Priſc. lib. 15.

Atqui

Atqui magis, non in us exit more aliorum, sed in is: quod comparatiuum esse & uis ipsa huius uocis indicat, & multò pòst (nescio quomodo) fatetur hic autor. Præterea quod à maius nullum aliud aduerbiũ est, & aliquod esse debet. Dicimus enim iustius queror, melius scribo, peius canto, plus gaudeo, minus doleo: maius gaudeo non dicimus, sed magis, quod à magnum positiuo comparatiuum esse uel hinc palàm est, quòd omnes sic loquimur: magis poterat Pompeius, quàm Cæsar, sed posteà maxime omnium potuit Cæsar. Ex quo apparet eiusdem positiui, quod est magnum, comparatiuum esse magis, cuius superlatiuũ est maxime, mutata u in g: & apposita i. Quod quum ita sit, cur per magis & positiuum resolui comparatiuum Priscianus uoluit, tacens de cæteris quæ eundem usum præstant? Fortior, plus fortis, uehementius fortis, ualidius fortis, & quæ sunt eiusmodi. Opinor quòd non putabat hoc esse comparatiuum, ut quod à uoce comparatiui recesserat: aut si putabat, absurdum uidebatur comparatiuum per comparatiuum resolui cum positiuo, quum præsertim ipsum magis, more aliorum comparatiuorum resoluendum sit, quod fieri nequit. Quod si resolui nequit, ne aliud quidem poterit. Quale est si dicam, quod est istorum maius ædificium, aut quod ualidius? absurdum (ut dixi) quibusdam uideri posit, si resoluatur magis magnum, & ualidius ualidum. Adde quòd sicut resoluit comparatiuum per magis, ita debuit resoluere superlatiuum per maxime: fortißimus Græcorum Achilles, maxime fortis Græcorũ, nõ autẽ super oẽs Græcos fortis. Nam hoc modo supra se fortis erit, quod fieri nequit. Item sine apposito, fortißimus Hercules, non dicitur commodè ualde fortis, sed ualidißime, id est, maxime fortis. Nam quid absurdius, quàm quum exponamus comparatiuum per comparatiuum, exponere superlatiuum per positiuum?

CAP. XIII.

De differentia comparatiui à superlatiuo.

Inter

INter comparatiuum, & superlatiuũ ea in primis, quæ apud Græcos, differentia est, quòd comparatiuum refertur ad unũ,
Prisc.lib.3. superlatiuum ad plura. Quod reprehendit Priscianus, inquiens: Fit autem comparatio uel ad unũ, uel ad plures tam sui generis, quàm alieni: quamuis Græci honoris causa suæ gentis magis, quàm ratione ueritatis, dicant non posse ad multos sui generis fieri comparationem. Alij autem dicunt hanc esse rationem, propter quam non utuntur tali cõparatione, quòd quum ad plures sui generis fit comparatio, superlatiuo uti possumus: ut, fortißimus Græcorum Achilles. Sed superlatiuus multò alios excellere significat: comparatiuus uerò etiam potest paruo superantem demonstrare: unde etiam diminutionem iure accepit apud nos, maiusculus, minusculus: Hæc Priscianus. A quo tam pro Græcis, quàm pro Latinis dissentio. Nam quæro à Prisciano, quonam modo Græci distinguerent sensum comparatiui à sensu superlatiui, quum ipsi quoq; comparatiuo genitiuum tribuant, nisi hac ratione, ut hoc ad unum, illud referatur ad plura? Loquor quoties comparatio fit ad eos, qui sunt eiusdem generis. Nam ad eos qui sunt alieni, necessariò quoque utuntur genitiuo per comparatiuũ: quum ablatiuo careãt. (Quum dico cõparationẽ more Prisciani, tam cõparatiui, quàm superlatiui intelligi uolo.) Atqui apud Latinos ista ambiguitas non est, quia comparatiuo ablatiuum tribuimus. De hoc paulò pòst respõdebo. Tamen tãti momenti est illa Græcorum ratio, ut eam Latini ad formam Græcæ constructionis imitati sint: hoc est, ut cum genitiuo iungerẽt comparatiuum utique inter duo (nam superlatiuum dubium non est habere locum inter plura) ut, Aiacũ fuit fortior Telamonius: & manuum melior est dextera. Si uerò tres Aiaces fuissent, diceremus non fortior, sed fortißimus: sicut, digitorum lon-
De arte poët. gißimus est, non longior, medius. Horatius, O maior iuuenum-
In epist. Med. ad Ias. inquit: ad duos enim Pisones patrem, filiumq; scribebat. Ouidius in persona Medeæ, quæ duos filios habuit,

Quum

Qum minor ex pueris iussus, studioq; uidendi
Constitit ad geminæ limina prima foris.

Et *Cæsar, siue alius pro Cæsare, in cõmentario* x i. *in testamento* Ptolemæi *patris*, Hæredes *erant scripti ex duobus filijs maior, & ex duabus ea, quæ ætate antecedebat*. Ideo *maior* Aiax, *& minor: ille* Telamonis, *hic* Oilei *filius*. Maior, *et minor* Atrides: *ille* Agamemnon, *hic* Menelaus. Maior Cato, *& minor*. Maior, *& minor* Scipio, *de duobus* Aphricanis. Maior Cyrus, *& minor: siue superior, & posterior: nam tẽpus significamus, non dignitatẽ maiorẽ, minorem'ue*. De *malis tamẽ non maior, & minor dicimus: ut,* Dionysius *superior, &* Dionysius *inferior*. Qui *numerus quũ superat, non per cõparatiuũ, sed per positiuum, aut per superlatiuũ loquimur: ut,* Magnus Alexãder, Magnus Pompeius, Fabius Maximus, Valerius Maximus. Et *hæc est* Græcorũ *ratio, in qua nobis cum illis cõuenit: quòd ad unũ sui generis utendũ est cõparatiuo, ad plures superlatiuo*. Ideoq; *curiosißimus in loquendo, & recõditißimæ scientiæ* Macrobius *in* Saturnalibus *mihi non probatur, ubi dixit:* Age Serui *non solùm adolescentium, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoque omnium doctißimus*. Non *enim est eiusdem generis adolescens cum senibus, non aliter quàm si dicam, ego sum doctißimus* Romanorũ, *&* Carthaginiẽsium. Nam *si* Romanus *sum, tollendum est* Carthaginiensium: *si* Carthaginiensis, *tollendum est* Romanorum: *si neutrum, utrunq; male iungitur*. Et Priscianus *in primo:* Omnium *est breuißimũ eorum quæ diuidi possunt, id quod diuidi non potest*. Non *aliter quàm si dicas,* Hæc *est pulcherrima suarum sororũ, cùm sit dicendum, hæc est pulcherrima sororum. nam sororũ, ipsa una est, suarum non est*. Quid *autem ad plures generis diuersi?* Nempe *nos qui sextum casum habemus simillimum genitiuo, hunc adhibemus: ut,* Achilles Troianis *fortior fuit: &, ego sum doctior* Carthaginiensibus, *qui non sum doctißimus* Romanorum: *&, tu es doctior senibus, iuuenum*

Cæs in cõ xj. aut si mauis li. 3. de bel. ciuil.

Macrob. lib. 7. c. 1 1.

Vbi de litera loquitur.

longè doctißimus. Græci eodem genitiuo utuntur, ut ſit hæc differentia, Superlatiuum ad plura ſui generis, comparatiuum ad plura diuerſi generis cõparari: quod Priſcianus reprehendit, nolens illam differentiam inter gradus hos eſſe, ſed hanc, quòd comparatiuus parum, ſuperlatiuus multum excellere ſignificet. Quæ ratio, præterquàm quòd non ſatis defendit opinionem Græcorum, atq; adeò uſum Latinorum, etiam falſa eſt. Neque enim (ut ipſe uult) quia comparatiuum diminutionem accipit, ideo parum ſignificat, & non potius multùm, quia diminui poteſt, præſertim quum dicat comparatiuum aliquando tranſcendere ſuperlatiuum: ut, Achilles fortißimo Troianorum Hectore fortior fuit. Sed ego hoc non laboro, quòd comparatiuum modò tranſcendat, modò minuatur: quæ res non mutat naturam comparatiui: aliud animaduertendum eſt, quo ſolo ipſi gradus comparationis ponderantur: quòd comparatio unum gradum obtinet, ſiue primum: ſuperlatio uerò plures, ſiue ultimum. Atque (ut ego ſentio) non ad ſingulas res, ſed ad gradus quoſdam illa referenda ſunt. Nam ubi fuerint multa eiuſdẽ generis, non tamen cadit ſuperlatio uno eminente, cæteris paribus. Vt ſi inter plura uaſcula, aut plura nauigia ad unam magnitudinem facta, aliquod ſit longè capacius, & grandius, non rectè dicas, hoc eſſe omnium maximum. Neceſſe enim eſt ubi ſuperlatio eſt, ibi ſit & cõparatio, & aliquod ſit maius aliquo, & iterũ alterum maius hoc, quod erit iam omnium maximum: ut in Troianis ſunt aliqui fortes, & his alij fortiores, atq; alij adhuc his fortiores, qui uocantur fortißimi. Itaq; nunquàm citra tertium numerũ fit ſuperlatio (At Priſciano uidetur, ſi cætera paria nauigia aliquod paulò antecederet, dicendum maius cæteris: ſi multò, maximum omniũ). Quid ergo ſi inter ipſa paria unum utcunq; emineat, eiuſdẽ tamen generis, nõ diuerſi, quomodo dicẽdum erit? Comparatiuũ non refertur ad ea quæ plura ſunt eiuſdem generis, & ſuperlatiuũ non habet locũ inter paria. Malim

ergo

ergo dicere per cōparatiuum, sed in ablatiuo, ut maius cæteris. Nam inter duo (ut dixi) damus genitiuū. Quidam dant genitiuum etiam ubi plura duobus sunt, sed tantūmodo ecclesiastici, præsertim imitati Græcos autores, unde interpretantur. Nulla enim litera est Latina noui testamēti. Dicūt ergo maior discipulorū, minor fratrū, siue quia cæteri pares sunt, unus autē aut excellat, aut excellatur: siue quia nō magni fecerint hanc differentiā cōparatiui, & superlatiui, altero pro altero, hoc est, cōparatiuo pro superlatiuo utentes: ut ex loco illo datur intelligi: Qui uult inter uos maior esse, sit uestrū minimus. Cur nō dixit maximus, minimusq́;, aut maior, minorq́;, nisi quòd pro maximus posuit maior, in quo Græcos secutum scimus? In illo autem (licet huc parum pertineat) Græcum non sequimur: Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior horū est charitas. Cur non aut maior harum, aut maius horum? Græci genitiuum hunc in omnibus generibus unum habent, qui est αὐτῶν. Veruntamen potuisset Latinius dici, maximum: nisi Græcos imitari maluissemus, Græcos inquā unde traduxerunt, non autem ueteres illos, ex quibus grammatica confirmatur. Nam ut charitas est maior cæteris, ita cæterarum duarum (ut opinor) altera alterā superat: raroq́; reperitur numerus trium, ubi non potius superlatio cadat, quæ tres diuersas exigit quantitates, quàm comparatio. Ideoq́; Græci contenti fuerunt dicere cōparationem ad unum, superlationem ad plura, quasi omnia inter se aliud ab alio distantia. Quin ipse Priscianus quanquàm dissentit, tamen paulò pòst quasi imprudens, quod negauerat, confessus est, prior referri ad unum, primus ad plura (quod anteà Diomedes, Donatus, & Seruius dixerant) ideoq́; illud iungi ablatiuo more comparatiuorū, hoc autem genitiuo more superlatiuorū. Quæ non significant melior, & optimus (quemadmodum ipse uult) sicut nec potissimū, optimum, in Phormione apud Terentium: Vbi tu dubites, quid sumas potissimū, sed in his omnibus principalior,

Nulla est noui testamenti litera Latina: hoc est, nullus apostolorum, aut euangelij scriptorum Latinè scripsit: omnes enim aut Græcè, aut Hebraicè scripserunt. Quod à Laurētio rectè dictū, perperam Mācinellus interpretatus est.

I. Corin. 13.

Prisc. lib. 3.

Act. 1. Scę. 2.

principaliſsimus, & principaliſsimum. Quod quum ita ſit (ut in ſumma colligam, & breuiter dicam, ut à principio inſtitui) comparatiuum inter duo eſſe, ſuperlatiuum inter plura, ſi modò tria ſunt imparia: ueluti ſi in duas parteis ciuitas diuiſa eſt, ut bello ciuili Pompeij, & Cæſaris, rectè dicas, maior pars Quiritium ſequebatur Pompeium, minor Cæſarem: non autem maxima, aut minima, niſi accipias pro ualde magna maximã, & pro ualde parua minimam. Sin in tres partes, ut tẽpore triumuirali, dicendũ erit, maxima pars Quiritium ſequebatur Octauium, pars maxima legionum erat cum Lepido, maxima pars nauium erat cum Antonio, non maior. In quorum utroq; (ne quis putet neminem hoc ignorare) peccauit Lactantius uir Latinus
Cap. 2. *planè, & facundus, qui in ſecundo libro Inſtitutionum inquit: Vt poſsis dubitare, quos dicas potiſsimum ſtultiores, illos'ne qui*
Cap. 25. *falſam religionem ſuſcipiunt, an qui nullam? Et in ſeptimo: Vt ea ipſa quæ dicerem non noſtris, ſed aliorum potiſsimum literis confirmarem. Potiſsimum dixit pro potius: duæ enim partes*
Declam. 1. *erant, nõ multæ: ut apud Quintilianum, Hoc loco quæram neceſſe eſt, quæ ratio fuerit, ut iuuenis ad parricidium ſuo potius gladio uteretur. Tametſi non abſurdè hic potiſsimũ dici poſſet, quaſi ſuo ex omnibus potiſsimum. Et in illo Lactantij quoq;, ſi tale foret, Non aliorum, ſed noſtris potiſsimum, quaſi ex omnibus potiſsimũ: eruntq; multæ partes, & totidem quot ſunt genera literarum. Vel, Non aliorum, ſed noſtris potius: eruntq;*
Cap. 6. *duæ partes, hinc noſtræ literæ, illinc alienæ. Idem Lactantius in primo: Omnes Sibyllæ unum Deum prædicant, maxime tamen Erythræa, quæ celebrior, et nobilior inter cæteras habetur. Celeberrima, & nobiliſsima dicendum erat. Cicero autem quodam loco id quod dico, apertiſsime oſtendit, quum ait in Piſonem: Me quum quæſtorẽ in primis, ædilem priorem, prætorem primum, cunctis ſuffragijs P. R. faciebat. Aedilem priorem dixit, quia tantùm erant duo ædiles, ſicut duo cenſores, & duo conſules*

ſules. Cæteri autem ferè omnes magiſtratus multi, ut prætor, quæſtorq́; : inter quos ſe creatum dixit aut primum, aut inter primos. Cuius rei ſiquis fidem deſiderat, bini ſemper ædiles nominantur à Terentio. Ipſe Cicero pro Milone inquit: Septem prætores, octo tribuni plebis, illius aduerſarij, defenſores mei. Nam quæſtores penè ſinguli ſingulis prouincijs præficiebantur. Et exemplo Lactantij admoneor ut dicam illas præpoſitiones inter, & ex, tam comparatiuo, quàm ſuperlatiuo poſſe dari, ut conſtat ſuperioribus, quæ retuli, exemplis, & Quintiliani in Gladiatore: Qui inter nos (ut apparet) fortior fuit. Et in Geminis languentibus: Dij prohibeant, ut ex duobus filijs utilior incipiat eſſe periturus. De ſuperlatiuo ipſe paulò antè protuli exemplum, Celeberrima inter omnes, & nobiliſsima habetur. Quæ ſi pares præter unam fuiſſent, utendum putarem comparatiuo, ut fecit Lactantius. Solemus quoq; interrogando, & dubitando dare Vtrum comparatiuo, Quid autem ſuperlatiuo: ut idem Quintilianus, Ita non tantùm utrum idem ſit melius, ſed quid ſit optimum quæritur. Iterum: Ex duobus uter dignior, ex pluribus quis digniſsimus. Et Cicero: Quum quærere uideretur orator utrum potius, aut quid potiſsimum dicamus. Tamen aliquãdo damus Quid etiam comparatiuo: Sed ego ad altiora ducente ſtylo tranſeo, & ad ea quæ oratorum magis ſunt, quàm grammaticorum, & magis Latinè, eleganterq́; loqui uolentium, quàm eorum, qui ad normam grammaticæ periti eſſe contenti ſunt. Quare ſeparemus ea, quæ de hac re dicenda ſuperſunt, & eis ſuum locũ aſsignemus: quæ etſi poſſent poſterius tractari, tamen quia ad materiam graduum pertinent, in hoc potiſsimum loco exequemur rem dignam auribus ſtudioſorum, de exactiſsima antiquorum Latinitate, & elegantia à Marco Cicerone, Marcoq; Fabio Quintiliano præcipuè obſeruata, duobus luminibus, atque oculis quum omnis ſapientiæ, tum uerò eloquentiæ Latinæ.

Declam. 9.
Declam. 8.

De natura ſuperlatiui. CAP. XIIII.

IGitur ſuperlatiuus adſciſcit ſibi quiſq;,relinquit autē omnis, uel cunctus poſitiuo:ut optimus quiſq;,ſapientißimus quiſq;, pro eo quod eſt unuſquiſq; qui eſt bonus,ac ſapiens:uel omnes boni,& omnes ſapiētes. Non enim liceret dicere,boni quiq;,& ſapientes quiq;,nec omnes optimi,& cuncti ſapientißimi. Idem intelligo ſi ſuperlatiuus in alio caſu ponatur,quàm illud quiſq;: ſic, Maximo quiſq; animo diuitias deſpicit. Valentißimi quiſq; corporis longè abeſt à ſapientia. At uerò cōparatiuo nō quiſq; cōuenit,ſed omnis. Vegetius tamē non perpolitus ſanè ſcriptor inquit,Honeſtiores quiq; milites.pro honeſtißimi quiq;. Et Lactantius de Opificio: Nam etſi ita eſſet, placidiora quæq; animalia uel nihil fellis omnino,uel minus haberēt,quàm feræ. Maluiſſem ego dicere, placidiora omnia animalia:ut Quintil. in Aegro redēpto:Rus,ſeruulos,penates, & omnia utiliora properanti feſtinatione parenti addixi. Ex poſitiuis autē illa excipimus,quæ carēt ſuperlatiuo,qualia ſunt,quæ habēt i uel u ante us:ut,pius,& ſtrenuus,quæ nonnunquā patiuntur ſuperlatiuū, ideóq; utranq; rationem ſequuntur,omnis pius,& pius quiſq;. Salluſtius in Catilinario: Nam ſtrenuus quiſq; aut occiderat in prælio,aut grauiter uulneratus diſceſſerat. Ipſe mallem dicere ſtrenuißimus quiſq;,pijßimus quiſq;. Quidam tamen Salluſtiani codices ſcriptū habent ſtrenuißimus. Carent etiam ſuperlatiuo illa numeralia, ſecundus,tertius,quartus, quintus,& deinceps. Nam primus etiam quum numerum ſignificat,ſuperlatiuū eſt: & ultimus. Dicimus itaq; primo quôque tempore,primo quôq; die:quod imperitiores putant eſſe cōiunctionem quŏq;,quæ habet primam breuem,quum hîc ſit longa. Cicero in Philippicis: Primo quôq; die conſules ad ſenatum referant. Quanquàm hîc non tam omnis,quàm unus omnīū primus dies ſignificatur. Idem pro Rabirio: Tertio quôq; uerbo excitabatur. Et pro eodem Rabirio: Quinto quôq; anno de moribus noſtris iudicaretur.

Cap.14. Declam.5. Philip.9.

Cæſar

Cæsar commentario quinto: Legione producta cognoscit non decimum quenque militem relictum esse sine uulnere. Suetonius in uita Cæs. Et intercalario mense sublato, unus dies quarto quôq; anno intercalaretur. Quod ineruditi sic pronunciare solent: omni quarto anno est bissextum: omni quinto anno fit lustrum apud Romanos, Græcosq́; : omni quinquagesimo anno Iudæi agunt iubileũ: quum sit dicendum, quinquagesimo quôq; anno. Vlpianus apud Iustinianũ lib. XXVII. ait, militẽ quasi millesimum quenq; dictum, id est, omnem qui est ex millenario numero ultimus: tamen accipiendus est non ultimus, sed quisq; ex eo numero. Nam quum dico, Dabo tibi ex ouibus decimam quanq;: non eam intelligo, quæ decima in numerando eueniet, sed unam de decem quæcunq; sit: uel (ut absolutius loquar) singulas ex denis, siue ex decem, quas tu elegeris. Itaq; unaquæq; potest esse decima. Et exemplo Cæsaris cõstat decimum quenq;, esse unum ex numero denario. Ita dicamus millesimum quenq; esse unum ex numero millenario. Iurisperiti nostri, elegantiæ Latinæ ignari, intelligunt militem ex mille maxime strenuum. Vnde puto errorem ortum de uocitandis militibus hoc tempore insigne quoddam dignationis ferẽtibus. Sed ad rem. Hinc etiam factũ est, ut dicamus unusquisq;, & singularis quisque, non singularissimus quisq;, quod non reperitur, sicut nec unicus habet unicior, & unicissimus. Quotus etiam iungitur cum quisq;, sed tamen diuersa ratione à superioribus. Nunquàm enim ferè utimur hac dictione, nisi interrogatiuè, & in significatione, quæ est quot. Quotus enim frequenter significat quot, ut Martialis: Cap. 40.

Dic quotus, & quanti cupias cœnare, nec unum Lib. 14. circa finem.
  Addideris uerbum, cœna parata tibi est.

Id est, quot estis, & quot tecum habes. Cicero pro Ligario: Quotus enim istud quisq; fecisset? id est nullus, uel rarus. Ouidius de Arte: Forma dei munus, forma quota quæq; superbit? Id est, nulla, uel rara. Nõ uenit in mentẽ, an cum alijs nomi- Lib. 3.

nibus iungatur quisq;. Hoc tamen scio, non habere Quisq; genitiuum pluralem duntaxat cum adiectiuo iunctum: ideoq; genitiuo utimur singulari pro genitiuo plurali: idē enim est optimi cuiusque animus, quod omnium bonorum animus. Vnusquisque autem ideo non facilè patitur superlatiuum, quia illud Vnus uim quandam, ac naturam (ut paulò antè ostēdi) superlatiui obtinet: potiusq́; dicimus, unusquisque bonus, quàm unusquisq; optimus. Atque hæc hactenus de quisque.

De Vt, & Ita cum superlatiuo: de Quò & Eò cum comparatiuo. CAP. XV.

ADdamus de ut, & ita, similibusq́;. Duplicatur superlatiuū, uel altera ex parte nomen, uel altera ex parte aduerbium, uel utrinq; nomen, uel utrinq; aduerbium cum his indeclinabilibus, quæ nominaui. Cicero de Orato. Vt quisq; optime Græcè sciret, ita esse nequißimum. Idem in eodem: Vt enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, uariosq́; euentus

Lib. 1. orationis, expectationemq́; hominum pertimescit. Idem de Officijs: Vt quisq; animi magnitudine maxime excellit, ita & maxime uult princeps omnium, uel potius solus esse. Quintilianus: Quod ut longe optimum, ita difficilimum. Et iterum: Non ut quidq; primum dicendum, ita primum occurrit. In quo caueamus, ne pro quidque dicamus quodq;. Multum enim refert inter hæc duo. In Catone maiore utrunq; superlatiuum sustulit Cicero: Vt quisq; ætate antecedit, ita sententiæ principatum obtinet. Quod facere alibi solemus: ut in illo, Homo in primis doctus: non in primis doctißimus: ne duas res superlationē habētes cōiungamus. Iusta igitur causa quare Cicero superlatiuos prætermisit: quæ causa Donato in Eunuchum Terentij non fuit, qui ait: Vt quisq; miser est, ita senior uidetur. Nam præter id, quòd non adhibuit superlatiuum, etiam confusionem quandam fecit ex positiuo, & comparatiuo. Quod ita emendemus, tum per aduerbium: sic, Vt quisque maxime miser est, ita maxime

senex

ſenex uidetur. Tum per nomen: ſic, *Vt quiſq; miſerrimus eſt, ita annoſißimus uidetur.* Tum per alterum aduerbium, alterum nomen: ita, *ut quiſq; maxime miſer eſt, ita annoſißimus uidetur:* uel, *Vt quiſq; miſerrimus eſt, ita et maxime ſenex uidetur.* Tum per comparatiuum, nam & hoc idem efficit quod ſuperlatiuũ, hoc modo: *Quò quiſq; miſerior:* uel, *quò quiſq; magis miſer eſt, eò ſenior:* uel, *eò magis ſenex uidetur.* quod ita licere fieri, exẽplo probandum eſt. Quintilianus ſecundo Inſtitutionum: Cap.3. *Quò quiſq; ingenio minus ualet, hòc ſe magis attollere, ac dilatare conatur.* Et paulò pòſt: *Erit eò etiam obſcurior, quò quiſq; deterior.* Eodem & lib. & cap. Iuſtinus autem, ſiue Trogus ſuperlatiuum cum comparatiuo miſcuit, inquiens lib. XVI. *Locupletißimus ut quiſq; eſt, ita plures equites in bello ſuo regi præbet.* Ego dicerem, ita plurimos. quin & ita ab illo ſcriptum fuiſſe ſuſpicari libet. Dicebam paulò antè, non licere dicere, *In primis doctißimus:* idem ſentio de inter primos, & cum primis: licet Salluſtius (ſi modò codex non ſit mendoſus) aliter dixerit: *Ac ſanè, quod difficilimum in primis eſt, & prælio ſtrenuißimus erat, & bonus conſilio.* Circa princi bel. Iugur. Similia his ſunt In paucis, cum paucis, inter paucos: item, Super omnes, ante alios, præter cæteros. Sed hæc etſi poſitiuo frequentius gaudeant, tamen nonnunquam patiuntur ſuperlatiuum. Vt Plin. de abſynthio loquens, lib. XXVII. Cap.7. *De uſu eius conuenit dicere, herbæ facilimæ, atq; inter paucas utilißimæ.* Verg. in VII.

Petit ante alios pulcherrimus omnes Turnus auis, proauisq; potens. Et in eiuſdem operis primo:

Pygmalion ſcelere ante alios immanior omneis.

De Hòc magis, & Eò magis, Tantùm, & Tantò, ſimilibusq́;, quomodo iungantur gradibus. CAP. XVI.

HOc magis, & eò magis, idem eſt, quòd tantò magis. Item quò magis, idem eſt quod quãtò magis. Quare admoneor, ut aliquid de horum omnium natura præcipiam: Poſitiuos ma-

gis decere tantùm, & quantùm: comparatiuos tantò, & quãtò.
Off. 1. Cicero: Quantò es maior, tantò te geras summißius. Non autẽ quantum es maior, tantùm te geras summißius. Contrà, quantùm potes, tantùm elabora: non autem, quantò potes, tantò elabora. Lactantius tamen præter morem oratorum inquit: Quãtò
Lib. 5. c. 7. frequenter impellitur, tantò firmiter roboratur. Et Boëthius in dialecticis dixit, Paulò æquales. Hic pro paulùm, dicẽs paulò: ille pro frequentius, firmiusq́;, frequenter, firmiterq́;. Tolerabilius quod fecit poëta Catullus, Tantò peßimus omniũ poëta,
Epig. 45. Quantò tu optimus omnium patronus. In superiore Lactantij exemplo, bis peccatum est in utroq; membro. Quidam peccant in altero: ut si dicatur, Quantò frequentius impellitur, tantò firmiter roboratur: uel, quantò frequenter impellitur, tantò firmius roboratur. Nisi ita uenustè dicas, ut Verg. in XII.

O' præstans animi iuuenis, quantùm ipse feroci
Virtute exuperas, tantò me impensius æquum est -Consulere.

Cap. 17. Et Quintilianus in primo: Quid autem aliud in nostris legionibus cornua, ac tubæ faciunt? quorum concentus quantò est uehementior, tantò Romana in bellis gloria cæteris præstat. Quod non licuisset aliter dicere. Proxime autem ad uim comparatiuorum accedunt illa aduerbia antè, & pòst, siue præpositiones: ut, tantò antè ego ueni, quantò tu pòst uenisti. Et illud nomen alius, & eius aduerbium aliter, & huic simile secus: ut
Declam. 5. Quintil. At quantò alius fuit ille infelicißimi iuuenis affectus.
In prolog. And. Et Terẽtius: Verùm aliter euenire multò intelligit. Et Cicero: Multò secus euenit. Nam quod dico de tantò, & quantò, idem intelligo de aliquantò, de multò, de paulò, cæterisq; similibus. Rursus quod de tantùm, & quantùm: idem de aliquantùm, de multùm, de paulùm, & reliquis. Sed quia hæc transeunt in aduerbia, ideo nonnunquam (de his quæ exeunt in um loquor) abutimur pro ijs quæ exeunt in o, præsertim quando nõ est illa
Saty. 11. cõtrapositio duorũ, ut superioribus exẽplis ostendimus. Iuue.
Despi

Despiciam, qui scit quantùm sublimior Atlas. Terentius: In Eunu. act. 1. sce. 2.
Eius frater aliquantulum est ad rem auidior. Quintil. *At quidam etiam si fortè susceperint negotia paulùm ad dicendum tenuiora, ea conuitijs implent.* Lib. 12. c. 9. *Ita in aduerbijs, præpositionibusq; multùm antè, uel multò antè: paulùm pòst, uel paulò pòst. Verbis autẽ semper ferè conuenit per um potius, quàm pro o, exceptis ab ante, à præ, à post compositis, more eorum unde componuntur: ut multò præstat, & multùm præstat.* Sallust. *Multò præstat maleficij, quàm beneficij immemorem esse.* In Iugurt. *Ita, multùm uel multò antecellit: paulùm, uel paulò posthabui tua negotia meis. Tam, & quàm similia, atque eadem uidentur tantùm, & quantùm: ideoq; rarò cum comparatiuo iunguntur: ut Vergilius,*

Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis, Aen. 7.
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.

Cum superlatiuo frequentius: ut, tam hic est omnium optimus, quàm nobilißimus. Sallust. *Quàm quisq; peßime fecit, tam maxime tutus est.* In Iugurt. *Quod idem ualet, ac si diceret, Vt quisq; peßime fecit, ita maxime tutus est.* Terentius:

Nanq; adolescens quàm minima in spe situs erit, In Heauton. act. 5. sce. 2.
Tam maxime patris pacem in leges conficiet suas. *Solent poni tam, & quàm separatim, & alterum sine altero, utrunq; in significatione uehementiæ: ut Cicero, In tam optima causa non debeo timere. id est, in tam ualde, ac perquàm bona causa. Et iterum: Nõdum erat uestris tam grauißimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq; tantopere grauibus cõcisus. De quàm, hoc sit exemplum, Tu es homo quàm iucundißimus. id est, ualde, uehementerq; iucundus. Sed de hoc disserendum est latius, ideoq; nõ in eundem locum includam.*

De per, & quàm cum gradibus. CAP. XVII.

IDem nanq; ponderis in compositione habent per, & quàm: sed alterum positiui propriũ est, alterum superlatiui: ut, perpulchrè,

pulchrè, perbellè, perdiligēter: quampulcherrime, quamoptime, quamdiligentißime: quorum exemplorum referta sunt omnia. Hoc intelligitur quoties accipitur quàm pro ualde, siue uehementer. At contrà, quàm pro quantùm nunquam cum superlatiuo, sed semper cum positiuo: ut Cicero, Quàm morosi sint, qui amant, uel ex hoc intelligi potest. Vides ut quàm pro quātùm nō potest adiungi uerbo principali, duntaxat in recto modo loquendi: hoc est, quando non figuratè loquimur, ut exprobrandi, deridendi'ue causa, hoc modo: Quàm citò uenisti: quàm suauis homo es. Loquor autē quoties duo uerba in eadem oratione inserūtur, semper cum uerbo non principali iungi quàm pro quantùm: pro ualde frequenter uno uerbo contentum esse: & in duobus, principali potius gaudere, nonnunquam altero: ut, ubi est lucrum, eò quamprimum aduolas: &, ibi est lucrum, quò tu quamprimum aduolas. At in hac differentia positiui, & superlatiui aliqui se obijcient, afferentes Terentium in Andria: Reiecit se in eum flens quàm familiariter. & in Eunucho: Tute scis post illa quàm intimum habeam te. In quorum exemplorū priore est quàm pro ualde cū positiuo: in posteriore quàm pro quantùm cum superlatiuo. Ego uerò accipio illud quàm familiariter, pro quantùm familiariter figuratè: quasi, ò quantùm familiariter: & hoc intimum accipi uolo pro positiuo, sicut proximum. Dicimus nanq;, hic est mihi magis proximus: ita, hic est mihi magis intimus. Neq; in hoc toto meo opere tam licentiam poëtarum consector, quàm usum oratorum. Neq; si quid aliter penes autores reperiatur, mihi obesse debet, qui non legē scribo, quasi nunquàm aliter factum sit, sed quòd frequentißime factitatū est, præsertim à Marco Tul. Marcoq; Fabio, apud quos siquando reperiatur quàm cum positiuo pro ualde, aut cum superlatiuo pro quantùm, ausim affirmare mendosè scriptū: ut in proœmio de Oratore: Quàm boni perdiu nulli. quasi de ualde bonis, & nō potius de bonis loquatur. Vera scriptura erat,

Epist. 36. lib. 6. fa.

Act. 1. sce. 1.
Act. 1. sce. 2.

erat, Boni perquàm diu nulli. aut potius, Cùm boni perdiu nulli. aliter enim uidetur nō congruè dici. Quod uitiū scribēdi utinam in paucioribus esset. Quod Cicero ipse illo suo eruditissimo seculo (quod uix credibile uidetur) queritur, ita ut apud Latinos mendosiores sint codices Latini, quàm Græci. Quanquàm apud Græcos longè difficilior sit scribendi, quàm apud Latinos ratio. Nam cur non sæpius quàm pro ualde cum positiuo in illis reperiremus, si probassent potius, quàm respuissēt? Qua in re non uerebor reprehendere Boëthium, Priscianum, & elegantiorem utroq; Lactantium. Primus super Ciceronis Topica ita ait: Nosti oblatrantis morsus inuidiæ: nosti quàm facilime in difficilimis causis liuor iudicium ferat. Mallem dixisset quàm facilè. Secundus lib. XVIII. ita: Ideo ex uno libro Ciceronis tot usus proponere statui, ut docerem quàm frequētissime hac constructione usi sint autores eloquentiæ Latinæ. Latinius erat, quàm frequēter usi sint: uel, quàm frequentissime usos. Tertius ita libro primo Institutionū: Et quàm multa alia de Deo nostris hominibus locutus est similia. Permulta ego dixissem. Idem lib. VI. Hoc autem duplex sacrificij genus quàm sit uerissimum, Trimegistus Hermes idoneus testis est. Et in principio statim libri de Opificio inquit: Quàm minime sim quietus, & in summis necessitatibus, ex hoc libello poteris æstimare. Puto Ciceronem quàm sit uerum, & quàm parum sim quietus, potius fuisse dicturum: qui scribens ad Trebatium in procemio ita ait: Sed dum fuimus unà, tu optimus es testis, quàm fuerim occupatus. Nō dixit, quàm summe occupatus: aut, quàm maxime occupatus: aut, quàm occupatissimus fuerim. Quod antè dixi de quàm, nō debere illud iungi cum superlatiuo, quoties significat quantum, unum uerbum excipitur possum, & quæ idem significant, queo, ualeo, licet, & siqua sunt alia: ut, scribas quàm optime potes: nec rectè dicas, scio quàm optime scribas: quod præter autoritatem summorum autorum, etiam ratione

Marginal notes: Epi. 5. lib. 3. ad Q. frat. — Cap. 5. — Cap. 25. — In procem. Topico.

ratione nititur: quia ubi est uerbum potes, ibi quàm nõ iungitur cum superlatiuo, sed cum uerbo: sic, Scribas optime quàm potes. in alijs autem nequit iungi cum uerbo: sic, Scio optime quàm scribas, nisi alter sit sensus. Ergo illud non planè Latinũ est, quamprimùm mare intraui, exorta tẽpestas est: & quamprimum potero, mare intrabo. Sed, quum primùm: uel, ut primum: uel, ubi primùm mare intraui, exorta tempestas est: aut, ut primùm: uel, ubi primùm potero, mare intrabo, Latinum erit. Ex his, quæ dixi, colligitur, ubi est quàm pro quantùm, ibi quoque poni posse ipsum quantùm: ut Cicero de Amicitia: Nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest, morum, studiorumq; distantia. Quintilianus in secũdo: Quum aliquid adhibita quãta maxima potest cura, diligenter elimauerit. Vt, quoq; in locum quàm, uel quantùm succedit, nunc sine ita, nunc cum ita. Primo modo sic, ut apud eũdem in XII. Non omittẽda pars hæc orationis, sed exigenda, ut optime possumus. & Cicero in Philippicis: Quas ut honorificentissimis uerbis ipse consequi potero, complectar mea sententia. Altero modo sic, ut apud eundem de Oratore: Hæc ut breuissime dici potuere, ita à me dicta sunt. De positiuo autem nemini dubium erit quàm & ut, conuenire cum possum, ut idem in Philippicis: Sed reliquum cursum uitæ quàm quidem possum breuiter perstringam, et ut potui, breuiter perstrinxi. Recte ergo pones quàm pro quantùm cum positiuo, & superlatiuo intercedente uerbo possum. Male autem cum comparatiuo, siue sine possum: ut, quàm plura uolumina ille cõposuit. dicendum est cõplura, non quàm plura, ut quidam male scribunt. (In aduerbio quoq; superlatiuo nonnunquam legimus complurimũ, pro plerunq;) Siue per possum: ut narraui rem gestam quàm breuius potui: aut, quàm potui breuius. Cuius hic quidẽ sensus, sed tamẽ barbarè prolatus est, narraui quàm breuissime potui. Quãquàm hoc secundum potest accipi in eũ sensum, qui est, quàm potui breuius, siue (ut apertius loquar) breuius

nius quàm potuissem. Primus modus sic accipi non potest. Nec hoc quidem barbarie caret, licet huius loci nõ sit: Iste est nimis iuuenis ad dandum sibi tale negotium. Quod sic Latinè diceretur: Iste est nimis iuuenis, aut iunior, quàm ut ipsi detur tale negotium: uel, est iunior quàm cui tale negotium detur. Cuius rei plurima ubique exempla sunt. Vt Quintil. Sed hoc apertius est, quàm ut probandum sit. Et ita opus inchoatur Valerij Maximi: Vrbis Romæ, exterarumq; gẽtium facta, simul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios autores latius diffusa sunt, quàm ut breuiter colligi poßint. Id est, latius sunt dispersa, ita ut non breuiter cognosci poßint. Itẽ Quintilianus in XII. Ideoq; ne suscipiẽdæ quidem sunt causæ plures, quàm quibus se suffecturũ sciat. In eandem rationem cadit ille modus, qualis est, maiorem geris uestem, quàm pro habitu corporis. Vt Curtius: Maiorem quàm pro magnitudine, syluæ reddebãt sonum. Illud hoc loco iocosum inserere non pudebit: Si quis interrogatus, huiusmodi positiui perpulcher, qui cõparatiuus sit, & qui superlatiuus: nõ bene respondebit, nisi ita, multò pulchrior, & quàm pulcherrimus. Ex his autẽ duobus, de quibus diu disseruimus, per, et quàm, cõflatur unũ perquàm, quod utri dandum erit, positiuo, an superlatiuo? (utrũq; enim in eo partẽ sibi uendicat) certè positiuo, uel quia per anterius est, uel quia indecẽs uideretur duo aduerbia uehemẽtiam significãtia superlatiuo anteponi. Dicimus itaq; perquàm doctus, perquàm eruditus, perquàm pulcher. Et sicut uerbo solet apponi per, ita pquàm: ut, peruelim, pplacet: perquàm uelim, perquàm placet. Plin. iun. in epist. Perquàm uelim scire. Nisi ĩterpositũ sit, quàm, inter præpositionẽ et uerbũ, cũ quo illud copulatur. Quale apud Terẽt. Per pol quàm paucos reperias meretricibus Fideles euenire amatores. Quod sic resoluitur, Pol perquàm paucos. Boëthius tamẽ in cõmẽtarijs logicæ breuioribus suplatiuo dedit, dicẽs: Apud scriptores quidẽ Græcos perquàm rarißimos. Et Põponius de orig. iur. Digest. Iusti

[Margin notes: Cap. 9. (beside "Itẽ Quintilianus in XII"); Epist. 27. lib. 7. (beside "peruelim, pplacet"); In Hecy. act. 1. sce. 2. (beside "Per pol quàm paucos")]

Iuſtiniani libro primo: Nam ante cum Seruius duos libros ad Brutum perquàm breuiſſimos ad edictum ſcriptos reliquit. Et facundus ſcriptor Curtius libro quarto: Beſſum quoque Bactrianorum ducē perquàm maximo poſſet exercitu coacto deſcendere ad ſe iubet. Sed huiuſmodi exempla tam rara ſunt, ut dubitem, an librariorum ſit culpa. Certè ipſe ſic loqui non auſim. Aulus quidem Gellius hoc quod præcipimus, ſemper cuſtodiuit: cæterùm ut eſt in loquendo curioſior, pro perquàm ita loquitur: [illegible] quàm utile: uoce admodumquàm ſuaui: oppidoquàm libens: nimiſquam ineptum: quæ aduerbia idem pollēt quod per, pro ualde. Vſitatius tamen eſt perquàm: ut, perquàm utile, uoce perquàm ſuaui, perquàm libens, perquàm ineptum. Tametſi Cæſar commentario XIII. Quibus rebus oppidoquàm pauci

Epiſt. 5. lib. 4. epiſt. fa. *ſub pellibus acquieſcebant. Et Seruius Sulpitius ad Ciceronem ſcribens ita incipit: Poſteaquàm renunciatum eſt mihi de obitu filiæ tuæ, ſanequàm pro eo ac debui grauiter, moleſteq; tuli. Et*

Epiſt. 10. lib. 8. epiſt. fa. *ad eundem Cælius etiam ita incipit: Sanequàm literis C. Caßij,*

Epi. 13. lib. 11. epiſt. fa. *& Deiotari ſumus commoti. Nam Caßius cis Euphratem Parthorū copias eſſe ſcripſit. Et Brutus quoque Decius ad eundem: Nam ſuos ualde quàm paucos habet. Et iterum in eadē epiſtolā: Sanequàm gauiſus ſum. Quid plura? Ipſe quoq; Cicero ad*

Epi. 6. lib. 2. *fratrē: Nam quod de Pompeio Caninius ait, ſanequàm refrixit. Non ſuccurrit mihi, ſi quod aliud exemplū apud Cicer. repererim. Et Titus Liuius neſcio an alibi quàm lib. XLVIII. Quum haud facile eſſet, aut ea quæ obijcerētur, aut quæ aduerſus ea dicēda erāt, memoria cōplecti. Nec enim multa ſolùm, ſed etiam pleraq; oppidoquàm parua erant. Hæc igitur dantur poſitiuo, illa uerò magis ſuperlatiuo, multò, & longè, in eo ferè ſignificato, quo ſolet quàm cum ſuperlatiuo. Sed cum hac tamen differētia, quòd huic quàm non tribuimus genitiuū illū ſuperlatiui propriū, aut ablatiuū, accuſatiuum'ue cum præpoſitione, ut ſit ſine ipſo quàm. Marcus Tullius: Acerrimum autē ex omni-*

bus

bus nostris sensibus, esse sensum uidēdi. Et *iterum: Quem Crassus dilexit ex omnibus plurimùm. Non dixit quàm acerrimum, aut quàm plurimùm ex omnibus, siue inter omnes.* De Orat. lib. 2. circa prin.

De Longè, Multò, Facilè, Valde. CAP. XVIII.

ID *quoq; fit in multò, atque in longè pro ualde, & in facilè pro non dubiè, ut Quintilianus libro secundo: Declamandi ratio ut est ex omnibus nouißime inuenta, ita & multò est utilißima.* Idem: *Longè omnium, quos quidem mihi audire contigit, præstantißimus Donutius Apher.* Et *Marcus Tullius: Sed ego neq; illis assentiebar, neq; harum disputationum inuentori, & principi longè omnium in dicendo grauißimo, & eloquentißimo Platoni.* Idem *pro Rabirio: Virum unum totius Græciæ facilè doctißimum Platonem.* Amat *etiam longè (ut multò) secū iungi comparatiuum.* Vt *Verg. in* IX. *At pedibus longè melior Lycus. & ea de quibus anteà disputaui, alius, aliter, secus, antè, pòst: ut longè alius, longè aliter, longè secus, longè antè, longè pòst.* Et *composita à præ, ut longè præstans, lōgè præstat. Quintilianus: Sed eum longè præcedunt ingenia uiuentium. & cætera, quæ superlationem quandam habent, & proxime ad comparatiua accedunt, ut longè superat, longè uincit: & ea, quæ diuersitatem, more illorum, alius, aliter, secus, qualia sunt diuersus, dißimilis, alienus: ut lōgè diuersus, longè dißimilis, lōgè alienus.* Princeps *ne adiectiuum quidem est more positiuorum, tamen quia superlationē significat, adsciscit sibi lōgè: ut idem, Nouem uerò lyricorum longè Pindarus princeps. & facilè pro eo, quod est haud dubiè. Marcus Tullius pro Roscio: Non solùm municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatione, nobilitate facilè princeps.* Prætereà *cum præcipuus, cum primus, cum secundus, & siqua alia sunt.* Vt *Quintil. de Euripide loquēs: In affectibus, cùm in omnibus, tum in his, qui miseratione constant, facilè præcipuus, & admirandus maxime est. Sic facilè primus, uel facilè summus. Facilè*

Cap. 11. — Lib. 10. c. 1. — De Orat. lib. 1. — Lib. 10. c. 1. — In eod. cap.

uerò secundus dicimus, nõ ad ordinem respicientes: sed ad dignitatem: quale est, Tu es facile secundus à rege. hoc est, facilè post regem primus. Longè igitur pro ualde, proprium est (exceptis paucis) comparatiui, & superlatiui. Ipsum autẽ ualde positiui, & uerbi: ut, ualde diues, ualde pauper, ualde laudat, ualde uituperat. Nec ausim dicere, longè diues, longè laudat: nec ualde ditior, ualde ditißimus. Hæc autem, quæ à me de aduerbijs traduntur, nõ fuerũt interpretata ueteribus grãmaticis. Nã nuper quũ iam ista composuissem, inueni in bibliotheca Beneuẽtana Sergiũ super Donatũ ita dicentem: Donatus dicit quinque tantùm aduerbia positiuo esse iungẽda: tam, magis, maxime, minus, & minime: ea scilicet ratione, quoniam uim in se habent comparandi, atque ideo non debent comparatiuis casibus iungi, ne uideatur comparatio geminata. Qui enim dicit, tam doctior, penè hoc dicit, doctus doctior, quod Latinitas nõ patitur. Probus autẽ dicit omnia aduerbia, quæ uim augentis, & minuentis in se habent, nõ debere coniũgi nec cõparatiuo, nec superlatiuo, ut sunt ista, ualde, multùm, plurimùm, per, & similia. Nã ista omnia tantùm positiuis casibus debemus adiungere. Idem Sergius lõgè pòst ita ait: Comparatiuo, & superlatiuo quinque hæc comparationis aduerbia nõ apponemus: ut, tam, minus, minime, magis, maxime, quæ tamen soli positiuo adijcientur. Hæc quæ tres autores tradunt, & imperfecta sunt, nec omnino uera, ut ex eis datur intelligi, quæ ipse præcepi. Dicimus enim multò fortißimus: &, ego sum tam te fortior, quàm nobilior: &, tam omnium sum fortißimus, quàm nobilißimus. Comparatiua uerò addi non opportere comparatiuis, ne præcipiendum quidẽ est. Quòd autem posuit minime, & maxime, & similia Sergius, nõ rectè posuit. Nã minimum, est proprium aduerbium superlatiuũ: minime uerò pro negatione accipitur, quasi nequaquam: ut, hic homo est minimum literatus, id est, pauxillum literatus. Ego sum minime literatus, id est, idiota, & nihil prorsus habens literaturæ.

De

De proprietate quadam Comparatiui. CAP. XIX.

AT que hæc hactenus. Illud ad extremum adijciamus de comparatiuo, consuetiorem sermonem esse per accusatiuum, quàm per nominatiuum in illis, quale est, tu maiorem laudem assecutus es patre tuo, tuisq; majoribus: uix audeas dicere, tua laus est maior patre tuo. Tamen solemus aliquando sic uti: ut Vergil. in VIII. Haud secus ignipotens, nec tēpore segnior illo. Et Quintil. de Apibus pauperis: Vnū rogo, ne cui minor uestra dignitate uideatur causa litis meæ. Et in tertio Institutionum: Non debes apud prætorem petere fideicommissum, sed apud consules: maior prætoria cognitione summa est. Fortasse uidetur mollius in obliquo casu: quod si ita non est, uolo tamen annotatum esse, quòd inconsueta uox auribus hæc uidetur esse: maior summa pecuniaria est prætoria cognitione, pro eo, quod est, maior summa est, quàm ut apud prætorē peti poßit. Minor causa dignitate uestra: pro eo, quod est, minor, quàm ut uideatur digna, quæ apud dignitatem uestram agatur. Et Vulcanus non segnior illo tempore: pro eo quod est, segniori tempore, quàm illud fuit. A' quo non dißimile illud est: Ego sum maior uiginti annis: pro eo quod est, ego sum maioris ætatis, quàm ea quæ est uiginti annorum: uel maioris ætatis uiginti annorum. nam & hoc licet dicere: quale etiam est, ego sum maior uiginti annorum, id est, ætate tali: uel, ego sum ætatis maioris ætate uiginti annorum. Frequentißime autem huiusmodi genere orationis utimur, ubi adest hoc nomen opinio: ut sum ditior opinione hominum, non quasi opinio hominum diues sit: cùm sic accipi debeat, magis quàm opinio hominū sentit, uel quàm homines opinātur. Cicero ad Brutū suū sic exorsus est: Cùm è Cilicia decedens Rhodum uenissem, ibiq; de Quinti Hortensij morte esset allatū, maiorē opinione hominū cepi dolorē. pro eo qđ est, maiorē, quàm ille, quē in me homines opinātur. Nec illud ab hoc multùm recedit, quū dicimus, Nihil isto hoīe pe-

Declam. 13. | Cap. 8. | De clar. Orat. in princ.

ius: nihil tuo patre abiectius: nihil hoc uino insuauius: pro eo quod est, nullus homine isto peior: nemo patre tuo abiectior: nullum uinum hoc insuauius. Rursus in laude, nihil isto homine melius: nihil patre tuo generosius: nihil matre tua sanctius: nihil uxore tua uerecundius: nihil hoc uino suauius. Dictum est de omnibus rebus, non tantum de singulis. Interdum etiã ubi nihil plus comprehenditur in uniuerso, quàm in parte: ut, nihil est te literatius: nihil est illo prudentius: nihil est isto humanius: nihil plus significatur hoc modo, quàm si dicas, nemo te literatior: nemo illo prudentior: nemo isto humanior: quoniam literatura, prudentia, humanitasq; nõ nisi in homines cadit. Quid ergo in neutro genere potius, quàm masculino, & fœminino prolatum est? nempe, quia nescio quid plenius, & suauius in neutro genere est. Ideoq; tali sermone delectati autores sunt, ut ipsorum crebra exempla documento esse poßunt, quæ inquirentibus notiora erunt, quàm ut à me huc afferri debeant.

De Compositis à Somnus. CAP. XX.

Act.7. A Somnus composita quædam sunt secundæ semper declinationis, quædam tertiæ. Secundæ, Cicero in Verrem: Hic etiam quum semisomnus stuperet. Et Cælius in Antoniũ: Ipsum nanq; offendunt semisomno sopore profligatum. Et Sallustius in Iugurt. Signo dato castra hostium inuadunt, semisomnos partim, alios arma sumentes fugant. Insomnem, & exsomnem draconem sæpe legimus, & ferè hanc differentiam seruatam inuenimus. Hæc admonui, ut in his nominibus, quæ ancipitem in compositione declinationem sortita sunt, tamen sciamus usum frequentiorem imitandum. Seneca autem de breuitate uitæ ait: Quàm multi hesterna crapula semisomnes, & graues.

De Nominibus in osus. CAP. XXI.

NOmina quæ exeunt in osus, partim à nomine descendunt, partim à uerbo, partim ab utroq;. Et ea quidem quæ descendunt à nomine, habitionem, siue uehementiam, copiam'ue

significant, & affectionem: ut Animosus, Ingeniosus, Lacertosus, Neruosus, Saxosus, Aquosus. Hæc copiam, siue uehementiã, habitionemq; significant, quòd habent in se uehementiam, ac copiam aquæ, saxorum, neruorum, lacertorum, ingenij, animi. Vinosus, Mulierosus, Libidinosus, Seditiosus, Factiosus, qui affectus est ad hæc, & amat uinum, mulieres, libidinem, seditiones, factiones. Rursus ea, quæ à uerbo sunt, partim actionẽ significant, partim paßionem, partim utrunq;: Studiosus, Fastidiosus, Stomachosus, Iniuriosus, Contumeliosus, Curiosus, semper actiuè ab autoribus accipi solent. Otiosum est in re aperta inculcare exempla, quæ uulgò sunt plurima. Hæc enim accipiuntur pro his, qui operam dant studio, qui fastidiunt, qui stomachantur, qui iniuriam, contumeliamq; faciunt, qui nimis curant: nisi uelimus hæc à nominibus uenire, non à uerbis: ut fraudulosus, qui fraudem facit: quod à fraudula diminutiuo uidetur uenire, potius quàm à fraude: quemadmodum Meticulosus, qui timidus est, à meticulo magis, quàm à metu: & Somniculosus magis à somniculo, quàm à somno: & Siticulosus magis à siticula, quàm à siti uenit. Tenebricosus quoq; reperitur, & tenebrosus: licet quædam ab usu, regulaq; recedant, ut montuosus potius quàm montosus, saltuosus quàm saltosus, tortuosus quàm tortosus. Veruntamen quæ sunt quartæ declinationis assumunt u, ut uultuosus, actuosus, fructuosus. Ideoq; illud in psalmo: Oues eorum 143.
fœtosæ. legendum est fœtuosæ à fœtus: sicut ediuerso pleriq; scribunt monstruosum pro monstroso. Luca. Monstrosiq; ho- Lib. 1.
minum partus– Nec modò in osus faciunt nomina quartæ declinationis, uerùm etiam in arius: ut saltuarius, actuarius, fructuarius: quum nomina secundæ declinationis careant u: ut, asinarius, caprarius. Odiosus, & inuidiosus paßiuè: ille enim significatur qui odio habetur, et cui inuidetur: nõ is qui odit, et qui inuidet. Hæc paßionem significãt, utiq; quũ à uerbo ueniũt, secus quum à nomine. Nam odiũ molestiam quoq; antiquitus significabat.

In Phor. utrumq; primum act. 5. sce. 5. alterum act. 5. sce. 8. Epist. 1. lib. 4.

cabat. Teren. Nunquam tuo odio me uinces. Et iterum: Si porrò esse odiosi pergitis. id est, molesti. Cicero ad Att. Sed quum horas treis ferè dixisset, odio, & strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Et in Catone Maiore: In infirmo corpore odiosa est omnis offensio. Et de Oratore: Verùm si placet (quoniam hæc satis spero uobis quidem certè maioribus molesta, & putida uideri) ad reliqua aliquantò odiosiora pergamus. Odiosiora dixit, quasi molestiora. Inuidia autem præter illam significationem notam, est uel dicto, uel facto in alterum maleuolentiæ conciliatio: ut si quis referat, ostendat'ue calamitates suas, ut autori calamitatum odium cæterorum concitet. Et hoc uocatur inuidiam facere: uel uocare, uel adducere in inuidiam: inde Inuidiosa res, quæ atrocitatem facti augens, inuisum illud, uel illius autorem facit. Et inuidia quasi atrocitas, uel detractio: in quam significationem accipio illum uersum:

Lib. 3.

In Cato. distichis.

Inuidiam nimio cultu uitare memento.

Nam latentem inuidiam, quia non deprehendo, uitare nequeo: sed eam, quæ extrinsecus significatur uel uoce, uel gestu, cum populus indignè ferre se indicat in aliquo nimium, & insolentẽ corporis cultum. Ideoq; subiungitur: Quæ si non lædit, tamen hanc sufferre molestum est. hanc scilicet uel uoce, uel gestu, uel utroq; modo detractionem. Quale illud quoq; Terentianum: Ita ut facillime Sine inuidia laudẽ inuenias, & amicos pares. Et illud Sallustij, licet è Demosthene sit sumptum: Inuidiam gloria superasti. Formidolosus, Laboriosus, Operosus, pariter actiuè, passiueq; accipiuntur. Terent. Egon' formidolosus? id est, ego'ne qui timeam? Sallustius: Regibus boni, quàm mali suspectiores sunt, semperq; his aliena uirtus formidolosa est. id est, quæ formidatur. Cicero: Videtis ut senectus non modò languida non sit, uerùm etiam operosa. id est, Quæ agit, & rebus agendis operã dat. Idem pro Cælio: Vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. Ouidius, — Moles operosa la

In Andria, act. 1. sce. 1.
In Iugurt.

In Eunuch. act 4. sce. 6.
In Catil.

In Cat. Maio.

Lib. 1. Meta.

sa, laboret. quæ ab aliquo operata est, nõ quæ aliquid facit: uel, uehementis operis, & multarum operarum. Ita res laboriosa, uel quòd in ea laborem capiamus necesse est: uel, quòd plena laboris est. Voluptuosus quoque, & religiosus licet à uerbis non ueniant, tamen istis similia sunt, ut affectionem significent, & habitionem, siue plenitudinem, simulq; actiuè accipiantur, & passiuè. Voluptuosus homo, qui perquàm amat uoluptatem. Res uoluptuosa, quæ in se habet uoluptatem: uel, quæ plena est uoluptatis, & qua homo delectatur. Ille recipit, hæc recipitur. Religiosus homo, qui amat religionem. Sepulchra, & monumenta religiosa sunt, id est, habent in se religionem. Ille adorat, hæc adorantur. Præterea Gloriosus, Famosus, Imperiosus, nonnihil & ipsa à cæteris differunt. Nam licet legamus gloriosam uictoriam, id est, plenam gloriæ: & apud Iuuenalem saty. VIII.

Famosos equitum cum dictatore magistros:

& imperiosos populos: hoc est, latum imperium poßidentes: tamen dicimus ita gloriosum hominem affectatorem gloriæ, ut uinosum cupidum uini, & mulierosum nimis appetentem mulieres: qualis miles gloriosus apud Plautum, & Terentium: & Famosum pro infami, & turpi: ut famosa mulier, quæ noscitur impudica esse. Et imperiosus, ostentator imperij in exercenda sæuitia: qualis Torquatus apud Liuium, qui filium securi ob imperium contemptum occidit: unde imperiosus appellatus est. Verùm imperiosus, & gloriosus, quando honestæ significantiæ sunt, pro gloriam, imperiumq; habente, habitionem, plenitudinemq; significant: quãdo inhonestæ, affectionem, ut dixi. Similiter Quæstuosus, & Sumptuosus ab affectione magis, quàm ab habitione, siue plenitudine ueniunt. Quæstuosus, est homo auidior quæstus, & lucri, undique lucella quæritans. Sumptuosus, qui auidior est sumptus, quàm quæstus, & immoderatũ sumptũ facit: id est, immoderatas impẽsas. Quæ duo magis poßunt accipi actiuè, quàm paßiuè, magisq; ad hoĩes pertinẽt:

Famosos equitum &c. Beroaldus, quem alij multi impense docti secuti sũt, inter quos & Bud in Annot. in pand. fumosos legit: ut apud Cic. in Pisu. fumosas imagines, pro antiquißimi generis stemmate.

Lib. 8. 1. decad.

ut homo quæſtuoſus, homo ſumptuoſus. Luctuoſus uerò magis ad rem: ut res luctuoſa, hoc eſt, plena luctu. Neſcio an liceat de homine miſero, & afflicto dicere, homo luctuoſus, ſicut fortuna huius luctuoſa. Ab induſtria autem non habemus induſtrioſus, ſed induſtrius. Nec à uirtute uirtuoſus more Græcorum, qui ἀπὸ τῆς ἀρετῆς non deriuant ἀρετὸς, licet habeant ἀρετὸς, ſed pro illo dicunt tum ἀγαθὸς, id eſt, bonus, tum σπουδαῖος, id eſt, ſtudioſus, Ariſtotele quoque, & alijs quibuſdã teſtantibus. Quod Cicero ad Herennium imitatus eſt, dicens: Ideoq; bonis uiris, id eſt, ſtudioſis amicus erat. Moroſus à more uenit, non à mora. Primam enim habet longam, ut mos moris, ſignificatq; eum, qui nimis exactè, nimiſq; ad unguem fieri omnia poſtulat, ut aliquando ob id indignetur, ac iraſcatur. Vt Suetonius de Cæſare: Circa corporis curam moroſior, ut non ſolùm tonderetur diligenter,
Cap.45. ſed etiam uelleretur. Idem de Tyberio: Sed affectatione, & mo-
Cap.70. roſitate obſcurabat ſtylum. Cicero de Senectute: At ſunt moroſi, & anxij, & iracundi, & difficiles ſenes. Et idem ſecundo de Oratore: Me quidem hercle illa ualde mouent ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula: non cùm à moroſo dicuntur: tum enim non ſal, ſed natura ridetur. Suetonius accipit pro cupido nimis exactæ diligentiæ. Cicero uerò adiungit impatientiam, & ira-
De Orato. ad Brutum. cundiam. In ſignificato tamen illo ſuperiore poſuit in Oratore: Vſqueadeo moroſi ſumus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes. Deniq; ſic dicitur Moroſus à nimia diligentia, & ſeueritate, ut Curioſus à nimia cura, quoties plus diligentiæ, quàm oporteat, impendimus rebus uel noſtris, uel alienis. Noſtris, quũ minutiſsima quæq; diſquirimus, & nullius frugis: Alienis, quum de rebus cæterorum occultioribus non ſatis cum pudore perſcrutamur aut interrogamus. Sed non tam à cura Curioſus uidetur deſcendere, quàm à curia, cuius compoſitum eſt magis in uſu incuria: id eſt, negligentia, tametſi curia à cura dicatur. Atq; ut Curioſus à peruerſa cura uocatur, ita Cerebroſus à cerebro

rebro peruerso. Vnde Horatius:
Donec cerebrosus prosilit unus–id est, insanus, & cerebri peruersi. Pannosus & ipsum aliquid differentiæ habet: is enim dicitur pannosus, qui crasso panno, ac uili opertus est. Nec hoc nisi de paupere dicitur: quæ exempla sunt plurima. Lib. 1. Serm. saty. 5.

De uerbis Inchoatiuis, falsò sic dictis. CAP. XXII.

GRammatici autores uno ore uniuersi, qui de hac re scriptũ aliquid reliquerunt, aiunt illa uerba in sco, ut calesco, frigesco, significare inchoationem. ideoq; inchoatiua: illa in so, ut uiso, desiderium, ideoq; desideratiua: illa in rio, ut esurio, meditationem, ideoq; meditatiua appellari solent: in quibus omnibus ab omnibus dissentio. Sed Prisciano eruditorum nuperrimo potißimum respondebo, qui (ut ordinem sequar) inquit in illo Verg. uersu:–Aegrescitq; medendo: significari inchoationem. Qualem medicum uoluit esse Priscianus, quo curante quis incipiat ægrotare? Quanquam quo modo curari quis antè poßit, q̃ ægrotus sit? Necesse est ergo, ut antè ægrotare cœperit: & quũ dicitur ægrescere, ut intelligatur inter medendũ ægriorem fieri. Et hoc de Turno Vergilius intelligit: cuius augebatur ægritudo ad Latini salubria consilia. Sicut de Didone prius dixerat: Prisc. lib. 8. Aen. 12.
Expleri mentem nequit, ardescitq; tuendo. Aen. 1.
Quid igitur attinet exempla repetere, quum nunquàm in sensu inchoationis reperiantur? An illud apud Quintil. hoc significat? Tenuit consuetudo, quæ quotidie magis inualescit. Aut illud Cic. Quantò plura ille miscebat, tantò hic magis in dies cõualescebat. Et illud Ecclesiasticum: Qui sordet, sordescat adhuc. Quo modo potest quid quotidie incipere ualidũ fieri, & quidem magis, quod dicitur respectu præcedentis? at inchoationem nihil præcedit. Aut quo modo quod sordet, potest incipere sordere? & sordescere adhuc, id est, magis? qd magis? certè quàm anteà inceperat. Sed quid ibi disputamus, qũum dicatur, qui iam sordet, sordescat adhuc? quasi sordidior fiat, non autem sordere Quint. lib. 1. ab initio. Pro Milone.

incipiat, quia iam ſordet. Ideoq; Græcè & hoc, & cætera huiuſmodi uerba per uerba paſsiua explicantur: & illud Græcè ſordeſcat, nihil aliud eſt, quàm ſordidetur. Plaut. in Captiui duo: Ego qui tuo mœrore maceror, maceſco, cōſeneſco, & tabeſco miſer. Pro codē penè accipit maceror, & maceſco: niſi quòd maceror ad animum magis pertinet, quaſi affligor: maceſco magis ad corpus. Videtur autem ratio dici uelle potius macreſco, ut nigreſco, pigreſco, ægreſco: ſed etiam dici poteſt maceſco, ut aceſco. Crebreſco tamen potius dixerim, quàm crebeſco. Verùm ad rem. E diuerſo Vergilius:

Georg. 1. –Maria incipiunt agitata tumeſcere. –Et iterum:

Aeneid. 7. Fluctus ubi primo cœpit cum albeſcere uento. Et iterum:

Georg. 3. Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus.

Vbi quid opus erat dicere, quòd incipiant res tumeſcere, albeſcere, crudeſcere? quum ſatis, imò magis proprium fuiſſet dicere, quòd tumeſcebant, albeſcebant, crudeſcebāt: id eſt, quòd incipiebant, ſiue inchoabant tumere, albere, ſiue crudere. Quid ergo ſignificant uerba inchoatiua? Nempe (ut breuiter finiam) quod uerba compoſita à fio, calefio, frigefio, ſordefio, inualefio, ægrefio, & ardefio: quæ ideo in uſu non ſunt, quia ſuperuacuum eſſet, duas nos uoces habere idem ſignificantes, nec niſi ubi alterū deficit, alterius præſidio utimur. Caleſcēs, pro calefiens utimur: & pateſcens, pro patefiens, quanquam utrunq; reperiatur, pateſco, & patefio: quoniam ne in ſimplici quidem ſuo reperitur fiens, nec quod ab hoc formaretur fiēdus. Dicemus itaq; caleſcēs, & calefaciendus. Nec deſunt qui fiens utantur, ſed in eo, de quo loquor ſignificato: ut in pſalmo XXI. Et factum eſt cor meum, tanquā cera liquefiēs in medio uentris mei. Quum in alia tranſlatione dicatur liqueſcens. Ex quo liquet eiuſdē utrunq; eſſe ſignificationis. Idiomate quoq; Italico, atq; Hiſpano (quod ex Italico oriundū eſt) adſtipulāte, apud quod penè Latina uoce hæc uerba pronunciantur, & certè in hunc, quem ego dico ſenſum: quale

quale est hoc, ogni di magrisco. hoc est, omni die macresco: per quod, incrementum aßiduum, atq; cõtinuum declaratur, nõ inchoatio. Quòd si quid inter huiusmodi uerba in sco, & in fio, interierit, hoc esse arbitror, quòd hæc in sco paßionem in se habent, illa uerò extrinsecus allatam. Vt in Aegypto Cæsar quum hostes fugeret, elata læua natabat, ne libelli, quos tenebat, madefierent: melius, quàm madescerent. Et quum fores aperiuntur, melius patefiunt dicitur, quàm patescunt. At quum quis in balneo sudore irrigatur, & fores sua spõte aperiuntur, magis ille madescit, quàm madefit: & hæ magis patescunt, quàm patefiunt. Inchoatiuorum autem dicuntur præterita eadem esse, quæ primitiuorum: tamen paucißimis curæ est dignoscere, quando à primitiuis sunt, quando'ue ab inchoatiuis, quorum multùm differt significatio, licet crebrior sit illa inchoatiuorum: ut, pinguit, macruit, frixit, caluit: idem est quod pinguis factus est, non autem pinguis fuit: macer factus est, & frigidus, & calidus factus, non autem macer, frigidus, & calidus fuit. Nam pinguet, idem est quod pinguis est: macret, friget, calet, idem quod macer est, frigidus est, calidus est: quorum præterita sunt pinguit, macruit, frixit, caluit: uix unquam in hoc significato, pinguis, macer, frigidus, calidus fuit: sed in illo, pinguis, macer, frigidus, calidus factus est, ut etiam in hoc apertius patebit exemplo: Tam citò macruisti? tam serò pinguisti? non id significo, quòd tam citò macer, aut tam serò pinguis fuisti, quasi nunc talis non sis, sed quòd pinguis, aut macer factus es, atque etiam talis es, siue tunc eras, si de alio tempore loquimur. Quæ præterita quia à primitiuis non ueniunt (ut significatio indicat) necesse est ueniant à deriuatiuis in sco. Vnde probatur etiam inchoatiua non significare inchoationem. Quare Seruius uiderit, qui his uerbis præteritum non tribuit, quorum frequentius est, quàm suorum primitiuorum. Nam quod ait, quia inchoatiua sunt, ideo carere præteritis, cassa ratiò est, quum

Sueto. in Cæs. c. 64.

Seruius in Donatum.

est, quum hoc uerbum inchoo etiam præteritum habeat. Verùm hæc uerba nec inchoatiua sunt, & præteritũ habẽt. Illud transco, quòd multa sunt, quæ pro suis primutiuis accipiuntur: conticesco, adhæresco, delitesco, concupisco, labasco, obdormisco, contremisco, expauesco, & his similia.

De uerbis Desideratiuis male sic uocatis. CAP. XXIII.

Prisc. lib. 8. *NAm quæ idem autor desideratiua appellauit, ipsius quoq; exemplo ostenduntur nequaquam esse desideratiuæ significantiæ.* Hoc *enim exemplum ille affert.* Vergilius in VIII.

Nam memini Hesionæ *uisentem regna sororis*
Laomedontiaden Priamum–V*isentem dixit, pro cupientem uidere, quod* Græci *dicunt* ὀψείοντα. *Idem, & in eodem exemplo* Seruius *dixerat.* Simile *est, ait* Priscianus, *facio facesso, capio capesso, lacero lacesso, arceo arcesso, accio accerso: quæ possumus non incongruè desideratiua nominare. Sed quæro à* Prisciano, *cur magis* Priamus *cupiebat uidere sororem, dum iter faciebat, quàm quũ erat in* Troia? *aut cur magis* Priamus, *quàm cæteri? aut cur solus?* Postremò *quis nouit uoluntatem eius? quid agat, uideo: quid uelit, non uideo.* Quid *ergo significat uisere?* Nimirùm *id quod agit* Priamus, *ire ad uidendam sororem: quod frequẽtatiuum ipsius declarat, uisito.* Itaq; *actum corporis hæc significant uerba, non affectum mentis.* Viso, *uado ad uidendum,*
Epi. 5. lib. 2. *non autem cupio uidere.* Cicero *ad* Atticum: Cupio *equidem, & iampridem cupio* Alexandriam, *reliquamq́; Aegyptum uisere. id est (ut ego sentio) ire ad uidendum.* Aliter *dicẽdum erat, uiso equidem, & iampridẽ uiso.* Quo *certè modo ne* Priscianus *quidem ipse loqui auderet.* Vsurpamus *tamen hæc uerba (quemadmodum de superioribus testatus sum) pro eorum primitiuis: ut, missi sunt legati uisendi causa. id est, uidendi.* Quod *certè ita exponi non potest, causa uidere cupiendi.* Tolerabiliorq́;, *nostra sententia, expositio foret, causa ut eant ad uidendum.* Similiter *facesso, eo ad faciendum, uel facio.* Vergilius:

Haud

Haud mora, continuò matris præcepta facesßit. Georg 4.
Frequentius tamen accipitur pro eo ad recedendum, uel recedo. Vt Liuius libro primo: Facesse hinc Tarquinios, aut Corinthũ. Capesso, eo ad capiendum, uel capio, Lacesso, eo ad lacerandum, uel lacero prouocando. Accerso, uel arcesso, utrunque pro eo ad uocandum, uel uoco. Terentius in Andria: Obstetricem accerso. Act. 1. sce. 5. Quidam etiam in quarta coniugatione utuntur, ut ibi: Mitte in Ioppen, & accersi Simonem quẽdam, qui cognominatur Petrus. Act. 10.

De Verbis meditatiuis, non ritè sic uocatis. c. XXIIII.

Commodius autem desideratiua, atque optatiua uocarentur ea, quæ nominantur meditatiua in rio, parturio, esurio. Cicero: Vtinam aliquando dolor populi Romani pariat, quod iam diu parturit. Philipp. 2. circa finem. Et Liuius: Et quod diu parturit animus uester, aliquando pariat. Lib. 1. Dec. 3. Affectum significauit, non cogitationem, aut actum corporis, qui per hoc uerbum meditor indicatur. Vnde meditatio armorum, meditatio declamandi, meditatio gladiatorum. id est, exercitatio. Esurio, cupio edere. Quintilianus: Pater filios esurit. Decl. 12. circ. fi. Valerius Martialis undecimo epigrammatum: Epigr. 78.

In omnibus Vacerra quòd conclauibus
Consumit horas, & die toto sedet:
Cœnaturit Vacerra, non cacaturit.

Id est, cœnare cupit, non cacare. Vel dicamus hæc accipi pro primitiuis. Scaturio magis pro suo primitiuo scatet ponitur, quod est non solùm aquarum, sed herbarum, cæterorumq; sua sponte ubertim nascentium. Quòd si uolumus sua quibusq; apta tribuere uocabula, nec à consuetis recedere, ea quæ sunt in sco, appellemus meditatiua, id est, exercitatiua (Qui enim calescit, siue calesit, quasi meditatur: id est, ut caleat exercetur. Terent. In Adelph. act. 2. sce. 1. Nunc uide utrum uis argentum accipere, an causam meditari tuam) ea in so inchoatiua, hæc in rio desideratiua. Atq; hanc opinor fuisse ueram, & germanam uerborum significationem,

quam

quam antiquitus impositam posteritas deprauauit.

Vbi Infinitiuo, ubi Gerundio potius utendum sit. CAP. XXV.

QVædam orationes infinitiuum magis postulant, quædam gerundium, quædam utrūq;. Adiectiua magis infinitiuū, siue actiuum, siue paßiuum. Substantiua gerundium genitiui duntaxat casus. Nam de accusatiuo mox dicā. Tu es dignus habere opes, tu es dignus honorari, tu es lætus me bene ualere, tu es lætus me honorari. Rursus, tempus est gaudendi, locus est expostulandi, commoditas est alloquendi. Participia autem, & multa adiectiua à uerbis deriuata utranque formam sibi uendicant: sed participia iuncta infinitiuis, dicuntur seruare uim participiorum, iuncta gerundio uim nominum. Timens nauigare, & nauigandi: cupiens discere, & discendi: doctus, peritus, promptus, consuetus cātare, & cantandi. Timidus, cupidus, auidus nauigare, & nauigandi. Nam illud admonitione non indiget, optima res est agricolare, rectè dici: optima res est agricolandi, dici non rectè: quia illud resoluitur, Agricolare est optima res: hoc resolui sic non potest, agricolandi est res optima: nisi fortè durè, & asperè sic: Ipsa enim res agricolandi est optima. Quare illum non probauerim, qui dixit: non est mihi opus respondendi: quum esset dicendum respondere, ut sit suppositum, me respondere, opus uerò appositum. Item, Habeo à patre mandatum conueniendi te, Latinè dicitur. Mandatum est mihi à patre conueniendi te, Latinè non dicitur: quia mandatum hic uerbum est, unde non potest regi huiusmodi gerundium: illic nomen substantiuum, unde regitur gerundij genitiuus: nisi in utraque oratione expositione utaris. In prima quidem, ut sic intelligas, Habeo à patre mandatum conuenire te: scilicet hoc ipsum conuenire te. In secunda uerò ut mandatum sit nomen, non uerbum, aut participium: quasi mandatum adest mihi à patre. Ad quam tergiuersationem confugere non poterit quispiam in talibus

exemplis

exemplis: Habeo in tabulis publicis à patre mandatum conueniendi te. Hic non poteris dicere, conuenire te. Item, est mihi iniunctum, ac mandatum conuenire te, ubi dicere non poteris, conueniendi te. Cicero tamen ad uxorem nouo quodam modo locutus est: Quum in animo haberē nauigandi. pro eo, quod est nauigare. Vt libro primo de Diuinatione: Haberetq; in animo nauem conscendere. Itaque subintelligitur propositum, siue uoluntas. Sicut in illo fit apud eundem: Quum illius dici mihi uenit in mentem. Et alibi: Non minus ei uenit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ. Vbi quidam uolunt accipi genitiuum pro nominatiuo. Mihi potius placet subintelligi conditio, status, qualitas illius diei, tuæ potestatis, tuæ æquitatis, aut aliquid simile. Ita hîc propositum, siue uoluntatem: ut sit, quum haberem in animo propositum nauigandi. Venio nunc ad accusatiuū gerundij. Dicimus itaque, induxi te ad nauigandum, non autem nauigare: nisi more Græcorum, qui quum careant gerundio, funguntur infinitiuo cum articulo, rarò sine eo: licet nunc quidam frequentissimè utantur: ut, Non ueni soluere legem, sed adimplere. Pleriq; eruditorum dixissent, non ueni ad soluendam legem, sed ad implendam: quos & ipse nunc imitor, imitandosq; omnibus arbitror. Quam enim causam habes, ut alienam linguam secteris, relinquas tuam? Quanquàm ne illam quidem sequaris, quum careas articulis, quibus Græci utuntur. Et quod illi habent καθότι, tu malis dicere, quia, aut quoniam, quàm quòd: ut in eodem, Putatis quia ueni soluere legem, quum esset dicendum, quòd. Sed ad rem: Vocaui te ad currēdum, non currere: sto ad prædandū, non prædari: sedeo ad audiendum, nō audire: uado ad uenandum, non uenari. Rursus, iussi te arare, non ad arandum: cogito insidiari, non ad insidiandum: timeo ædificare, non ad ædificandum. Quædam uerba, & adiectiua cum utroq; conueniunt: hortor te studere, & ad studendum: flagitor respōdere, & ad respondendum: paratus sum scribere, & ad scribendum:

Pro Quintio.

Matth. 5.

ego

ego aptus sum pugnare, & ad pugnandum: ille est idoneus militare, & ad militandum : quæ omnia rara sunt. pleraq; potius huiusmodi accusatiuum postulant, ut bonus, utilis, commodus, malus, inutilis, incommodus ad militandum.

De Differentia infinitiuorum Esse & Fore, & compositorum. CAP. XXVI.

Fore uocē quidē habet infinitiui ut esse, significationē uerò participij, quod est futurum, unà cum infinitiuo esse. Idē est enim fore, quod futurum esse, nō tantùm esse: licet forē fores foret, idē sit, quod essē esses esset. Quare cum nomine iungi debet fore, non cum participio, ne duo participia simul confundamus. Spero te amatorem, uel amicum fore: non autem amaturum fore, sed tantùm amaturū: ne uidearis hoc dicere, te futurū amaturū quod ratio non patitur, quū futurum superuacuū sit. Idem de participio paßiui futuri: timeo te uerberandū fore: satis erat uerberandum, uel adiuncto infinitiuo, uerberandū esse. Participia autem præsentis tēporis, & præteriti uidentur minus cōmunionis habere cum fore, quod ad futurum spectat, quàm participia futuri temporis: tamē plus habēt cōmunionis. Ibi enim ideo non cōuenit, quia superuacua significatio est, quod hic non fit: eò quòd sæpe cum istis coniunctū illud fore reperimus, sed ita trāseunt in nomē, alioqui non congruant diuersorū temporū eodem in loco participia: ut, spero te sapiētem fore: credo me amantem tui fore. nō te. Seruant enim naturam nominis, non participij. Opinor te acceptū illis fore. nō ab illis. Cic. Sperare uideor Scipionis amicitiā, & Lælij notā posteritati fore. non dixit à posteritate. Quòd siquando reperiatur retinere naturam uerbi, quid mirum? quum etiam nomen'ne sit, an participium dubitari poßit, & putari potius nomen: ut, ego sum dilectus ab omnibus: &, ego ero dilectus ab omnibus. Non enim hoc est participium præsentis temporis, aut futuri, nec tempus perfectum indicatiui, nec futurum subiunctiui, tamen cum præsenti iungitur, & futuro. propter

De Amic.

quod

quod debet potius nomen uideri: ſicut & participium futuri paßiuum in nomen conuertitur, tuncq́; recipit fore: ut, ſpero hunc puerum admirandum uirum fore: id eſt, admirabilem. Cō*poſita autem à fore nullam controuerſiam habent, quia ferè nuda ponuntur ſine nomine, &* participio. A*ſſore, ut* V*erg.* A*ſſore cernetis.* S*tatius tamen libro primo* T*hebaidos uidetur accipere pro ſignificatione præſentis:* Aen. 9.

–Senſit manifeſto numine ductos
A*ſſore, quos nexis ambagibus augur* A*pollo,*
P*ortendi generos uultu fallente ferarum,* E*diderat.*

D*eſore, ut* M*arcus* T*ullius contra* R*ullum:* V*erùm arbitrantur non deſore, qui illam reſtituerēt.* A*bſore, quod minus in uſu eſt: unde dicuntur abſuturi.* C*onſore, & proſore apud* C*omicos:* P*roſore, ut* H*oratius:*

Q*uæ nocuere, ſequar: fugiam, quæ proſore credam.* I*d eſt, proſutura eſſe.* Epi. 8. lib. 1.

De Gerundijs. CAP. XXVII.

GErundia licet à participijs differant, tamen propriè inter participia numerari poſſunt (ſicut ſupina inter uerba) meritoq́; participialia uocata ſunt. Nam & caſus, & genera in utroq; numero habent, ex quo uerba non ſunt, ſed participia, ſiue participialia. Regūt præterea caſum more uerborum, participiorumq́;: ex quo nomina non ſunt. Poſt ſe inquam regunt, non ante ſe. Nam eiuſmodi locutio, qualis eſt: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut cōſolati: inaudita eſt, Græca figura decipiente (ut in alijs multis) interpretem. Græci enim hoc loco infinitiuum habent, quod uult ante ſe accuſatiuum. Quod multis modis transferri poterat, uel ſic: Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Vel ſic: Conuertente domino captiuitatem Sion. & alijs (ut dixi) multis modis. Quidam imperiti aiunt, caſum pro caſu poni, quaſi Latinè diceretur, ſi eſſet dominum: quale eſt illud, In deficiendo ex me Psal. 125.

Psal. 141. *ſpiritum meum. Et alibi: In conuertendo populos in unum, & *
Psal. 101. *reges, ut ſeruiãt domino. quum (ut oſtendi) gerundium nõ ha=*
beat ante ſe caſum. Sed ad propoſitum. Differunt gerundia à participijs, quòd ipſa ſignificant rei adminiſtrationem ſine tẽ=pore: illa uerò tempus ſine rei adminiſtratione. Vt, tenet me oc=cupatio iuris dicundi: gerundium eſt, nec tempus ſignifico futu-rum, ſed rei adminiſtrationem, hoc eſt, in iure dicundo. Rurſus, tenet me cura dotis numerãdæ, id eſt, quæ numerãda eſt: parti=cipium eſt, futuri ſignificatiuum, ſine adminiſtratione rei. Ne=ſcio an dicendum ſit gerundium eſſe participium præſentis tẽ=poris more Græcorũ: cuius rei hoc argumentum eſt, quòd idem eſt In legẽdo, & In ipſo legere, quod Græci melius ἐν τῷ ἀνα=γινώσκειν*: & in libris legendis, idem eſt, quod quum libri legun=tur: penè eodem modo, quo de futuro in legendis libris, uidelicet qui legendi ſunt. Nolunt autem grammatici gerũdium rectum habere caſum, ſed quatuor tantum obliquos: fortaſſe & caſu re=*

Valla de gerundijs loquẽs, gerundia à gerundiuis non diſtinguit.

Aen. 7. *cto non caret apud Lucretiũ, atq; Vergilium: -Voluenda dies en attulit ultro. Voluenda, nõ tempus futurum intelligit, ſed rei adminiſtrationem, dies uidelicet quæ uoluitur, nõ quæ uoluẽda eſt, aut quæ uoluetur. Vnde indicatur gerundium eſſe partici=pium præſentis tẽporis. Iuſiurãdum enim poteſt uideri eiuſdem caſus, atq; etiã uocatiui. Sed de quatuor nunc obliquis diſſera=mus, quo in loco breuiſsime ſtultorum quorũdam opinionẽ re=prehendamus, qui aiunt rectè dici, cauſa eſſendi rex, eſſendi re=gis, eſſendi regem, quum nuſquam eſſendi reperiatur: & ſi re=periretur, nõ regeret caſum, ſicut manẽdi, uiuẽdi, exiſtendi. Et de genitiuo iam exẽplum ſubiecimus: occupatio iuris dicundi. De datiuo tale eſt, Da operam rebus agẽdis. De accuſatiuo: ut, Ad accuſandos homines duci præmio, proximũ latrocinio eſt. De ablatiuo, Tu delectaris criminibus inferẽdis. Cum accuſati=uo ferè ſemper iũgimus præpoſitionẽ, præter quædã pauca, quæ ſunt: Loco, Conduco, Mãdo, Curo, Habeo, pro debeo: & ſiqua*

ſunt

ſunt alia. Vt faciẽdam ſepulturam locarent: id eſt, alteri darent faciendam: uel, ipſi locarent ſe ad faciẽdum: utrunq; enim ſignificat: nec participium eſt, ſed gerundium illud faciendam: quod exẽplum ſumptum eſt ex Sulpitio. Cicero de Diuinatione libro ſecundo: Magis numine deorum id factum eſt, quàm caſu, ut arbitraris: & redemptorum, qui columnã illam de Cotta, & Torquato cõduxerant faciẽdam. quaſi locarant, & conduxerant ad faciẽdum. Suetonius autem in uita Cæſaris: Gladiatores, inquit, notos, ſicubi infeſtis ſpectatoribus dimicarẽt, ui rapiẽdos, reſeruandosq́; mandabat. Curauit iaciẽdos lapides ſæpe legimus: ſed ita ferè ut alius curet, alius iaciat: ut Cicero V I I. Verrinarum: Recẽti negotio ad te literas miſit, mittẽdasq́; curauit. Interdum idem qui curat, & qui agit: ut Plinius poſterior, Petis ut libellos meos, quos ſtudioſiſsimè cõparaſti, recognoſcẽdos, emẽdandosq́; curem. Et iterum: Continendos cauea, nido'ue curabis. Quintil. in Mathematico: Poſitus in ea conditione triſtiſsimæ ſortis, ut nec morte dignus ſim, niſi me parricidam putetis: nec præmio, niſi innocẽtem: adeoq́; ludibrijs miſeræ ſum diuerſitatis implicitus, ut impetrãdum à uobis habeam odij mei fauorẽ. Plinius idem ad Saturninũ: Præſertim quum enitẽdum haberemus, ut quod parẽtibus datur, & orbis probaretur. Suetonius in uita Cæſaris: Vt cõſolandos eos magis imperator, quàm puniendos habuerit. Hunc modum loquẽdi apud Ciceronem reperiſſe non memini me. In his exẽplis, ubiq; gerundium eſt. Illa autẽ participia in nomen trãſeuntia, putaui ad te ſcribendum, exiſtimaui hanc rem tractandam, cenſui tibi illud ſignificandum: id eſt, dignum ſcribi, tractari, ſignificari: quæ omnino idem ualent, quod ſcripſi, tractaui, ſignificaui: ſed non ſine deliberatione tamen, nec incõſultò. Dicebant autem antiquiores rogatum te uelim, oratos uos uelim, pro eo, quod eſt rogo, uel oro: ſicut poſteriores (quorum eſt Quintil.) dicebant, Venio petiturus, uenio oraturus: pro eo, quod eſt uenio petitum, & uenio

Epiſt. 12. lib. 4. fa. epi. Cic.

Cap. 26.

Epiſt. 26. lib. 4.

Epiſt. 26. lib. 9.

Decl. 4.

Epiſt. 8. lib. 1.

Cap. 68.

oratum. Sed hoc ad supini magis rationem pertinet. Illud autẽ, quod Seruius ait gerundium esse, participium est potius, aut nomen, quum inquit: Similiter etiam accusatiuo casu utimur, quũ uolumus absolutam facere elocutionem, & per gerũdij modum aliquid dicere: ut, Petendum mihi est equum, codicem, uinum. Hinc Verg. -Pacem Troiano ab rege petẽdum. Nam si dixeris, petendus est codex, iam non per gerundij modum, sed participialiter loqueris. Hoc non aliter participium est, seu nomẽ, quàm illud, petendum est mihi iumẽtum, præsertim quod gerũdia nõ regũt passiuè, sed actiuè, & nominatiuis carere creduntur, & accusatiuis præpositionem anteponi uolunt, sicut antè ostendi. Vt accusatiuus, ita & ablatiuus amat secum præpositionem: Vt, In defendendo maior labor est, quàm in accusando. Indagemus (si poßumus) cum quot præpositionibus accusatiuus gerũdij iungitur, cũ quot item ablatiuus. Accusatiuus iũgitur frequenter cum ad, raro tamen cum in. Item frequẽter cum ob, propter, & inter, raro cũ ante: ut uado ad capiẽdum hostẽ, ego ueni ob te, uel propter te redimẽdum. Inter nauigandum, pro in nauigãdo sæpe legimus. Verg. -Et inter agendum Occursare capro, cornu ferit ille, caueto. Idem: -Nanq; ante domandum Ingentes tollent animos.

Totidem ferè præpositiones ablatiuo gerũdij seruiunt. In, frequenter, cæteræ rarius: de, ex, uel è, à, uel ab, & cum. IN, ut in nauigando. DE, ut de edendo, de migrãdo, de agendo. Quintil. Sed quia latius fusus est hic locus, mixtusq; cum elocutione, tractabitur cùm præcipere de aptè dicendo cœperimus. Etiã cum motu: ut Cic. ad Atticum lib. IX. Tu quid cogites de trãseundo in Epirum, scire sanè uelim. EX, uel E, Vt ex defendẽdo, quàm ex accusando uberior gloria cõparatur. A uel AB. Cic. Ex quo exardescit siue amor, siue amicitia: utrunq; enim dictum est ab amãdo. Alibi quoq;: In quo etiam isti nos iuriscõsulti impediũt, à discendoq; deterrent. Et alibi: Non distinguit à non dolendo uolu

Ser. in illud. 10. Aen. Cui Iuno illachrymans, qd si quæ &c.

Aen. 11.

Eclog. 9.

Georg. 3.

Lib. 6. in fin. cap. 6.

Epist. 1.

In Lælio.

De orat. lib. 2.

uoluptatem. Plinius posterior: Sermonibus dies transigebat, quum à scribendo uacaret. CVM, ut Quintil. Sed ratio recte scribendi iuncta cum eloquendo est. Variantur porrò gerundia per omnes, quos enumerauimus, casus, numerosq;, & genera. Nam (ut ego sentio) hæc omnia habent in genitiuo, ut delectatio fruendi principatus, fruẽdæ prouinciæ, fruẽdi imperij, molestia educandorum filiorum, locandarum filiarum, colendorũ prædiorum: regitq; hic genitiuus aliquando casum. Cicero: Equidem efferor studio patres uestros, quos colui, & dilexi, uidendi. Nam durum fuerat futurum, studio uidendorum patrũ uestrorum. Et quoties oportet loqui per relatiuum, necesse est loqui per hoc gerundium: ut, hic dies attulit initiũ dicendi quæ uellem: nõ autem dicendorum eorum, quæ uellem. Illud Titi Liuij lib. XXI. quis nõ uitiosum putaret, ubi tamẽ summa honestas Latinitatis subest? Non enim uereor, ne quis hoc me uestri adhortãdi causa magnificè loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse. Adhortandi enim singularis numeri est, uestri uerò pluralis. Item Cicero libro secundo de diuinatione: Dolebis tamen Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatẽ dedisse. Plautus in Captiui duo: Nominandi tibi istorum erit magis, quàm edundi copia. In datiuo, Vaco agro colendo, uineæ pastinandæ, nemori succidendo. In plurali una uox est trium generum, ut uaco agris, uineis, nemoribus procurandis. Qui casus regimen non habet. Absurdum sit nanq; dicere, do operam colendo agrum, uel legendo librum. Soluendo nõ sum, nunquàm patitur secum substãtiuum. Ideo dubitari potest, an datiuus sit, an ablatiuus. Significat autem satisfacere pro eo, quo obligatus sum, siue pecunia, siue remuneratione. Vt Quintil. Placeamus licet nobis fortuna nostra pater, pauperi soluendo non sumus. Vult autem semper post se datiuum, licet non semper apponatur. Interdum etiã alium casum: ut apud eundem, Maximi tum uirorum, & quibus artis suæ soluẽdo nõ sit humanitas. In accu-

Epist. 7. lib. 3. Lib. 1. c. 5. In Cat. Ma. Declam. 8.

ſatiuo:ut,eo ad ſalutandum fratrem,ad ſalutandam ſororem,ad ſalutandum ſidus,ad ſalutandos fratres,ad ſalutandas ſorores, ad ſalutanda ſidera. Quod elegantius dicitur,quàm cum regimine:ut,eo ad ſalutandum fratres,ad ſalutãdum ſorores,ad ſalutandũ ſidera.Per alias quoq; præpoſitiones ſimiliter:ut inter, ſed raró habet cum gerundio ſubſtantiuũ, rarius regimen. Liuius tamẽ lib. 2. Et ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis ueruto percuſſus. Et iterum:Inter accipiẽdas de ſuis cõmodis rogationes. De ante,nullum tale impræſentiarum exemplum occurrit. In ablatiuo ſine præpoſitione:ut, fit iniuria domino fundi uel defringẽdo ramo,uel ligno incidendo:res eunt ordine lite æſtimanda:id eſt,quum defringitur ramus,quum inciditur lignum, quum lis æſtimatur:uel defringẽdo ramum,incidendo lignum, æſtimãdo litem. Sed frequẽtius uſi ſunt ueteres ablatiuo plurali in tali genere ſermonis:ut Cicero:Orationẽ autem Latinã profectò legendis noſtris efficies pleniorem.id eſt, legendo noſtra. Nam in ſingulari ſolebant ſæpius apponere præpoſitionem,ut In cõmittendo prælio. Regit autem hic ablatiuus ſine præpoſitione caſum:ut,hos accuſando,illos occidendo totam ciuitatem labefactaſti.Cum præpoſitione IN,tum regit:ut,in tribuendo ſuum cuique:tum uariat genera:ut, in colendo agro, in paſtinanda uinea,in nemore excidendo. Per DE, ſimili modo etiam regit:ut Cicero in Tuſculanis, His præſertim cognitis,quæ de nihil ſentiẽdo pauló antè dicta ſunt. Niſi dicimus,nihil eſſe aduerbium,non nomen. Et uariatur per genera:ut,de accuſatore conſtituẽdo,de collocanda filia, de prædio emẽdo. Per EX,uel È,& À,uel AB,neſcio an liceat dare tali gerundio regimen: nullũ enim exẽplũ occurrit. Variari autẽ per genera certũ eſt. Cato:Ex cataplaſmatis bibendis,ex aluo leuanda.et,Abſtineas ab offendenda Repub. Sed cauendum,ne id uerbum ſignificet motum, quale eſſet Reuertor ab arando : uel,ab arando aruo. Redeo à ſpectando:uel,à ſpectandis ludis:quum ſit dicendũ,reuertor

In proœm. Off.

uertor ab aratione:uel,ab aratione arui:redeo à ſpectaculo:uel, à ſpectaculis ludorum. Per CVM uix locum habet talis oratio, ut non participium ſit potius,quàm gerundium:ut, ſedeo cum uiro coronãdo :id eſt,qui coronabitur,non autẽ qui coronatur. Poſſet etiam habere regimen, ſed nullum exemplũ ad manũ eſt. Atq; omnia gerundia cùm ſociata ſunt ſubſtantiuis,paßiuè accipiuntur:diſiuncta uerò,actiuè:nõnunquàm paßiuè,utiq; ſine genere,& ſine præpoſitione in caſu ablatiuo,et quaſi abſolutè:ut apud Vergil. -Alitur uitium,creſcitq́; tegendo. Et alibi: Georg. 3. -Aegreſcitq́; medendo. Et iterum: -Vritq́; uidendo Fœmina- Aen. 12. Georg. 3. hoc eſt, quum tegitur uitium,quum curatur æger,quum uidetur fœmina. Neq; id modò apud poëtas,uerum apud oratores quoq;:ut apud Mar.Fab.Sed memoria excolendo, ſicut alia omnia,augetur. excolendo,dum excolitur,nõ autẽ dum excolit. Lib.11.c.2. Nec regit caſum,quale foret:urit fœmina uidendo à maribus: ſicut dicimus,uruntur uiri,& equi uidendo fœminas. Accuſatiuus quoq; cum præpoſitione non tantùm actiuè accipi ſolet:ut, tu es idoneus ad diſcendum, ſed etiã paßiuè:ut,hæc res eſt facilis ad diſcendum. Salluſtius in Iugurthino: Pauca ſuprà repetam, quò ad cognoſcendum omnia illuſtria magis, magisq́; in aperto ſint. Quidam uerò indoctus hac ætate ſcribere auſus eſt: Iamiam urbs in periculo capiendi eſt.pro eo quod eſt,urbs iam in periculo eſt,ut capiatur:ſiue hoſtis parum abeſt à capienda urbe. Quum ſemper ſine ſubſtantiuo gerundium accipiatur actiuè,aut ſi à neutro uenit,neutraliter:niſi aliquãdo,ut oſtendimus,in ablatiuo.

De Supino in tum. CAP. XXVIII.

DE ſupinis ita ait Priſcianus in compẽdiario quodam opuſculo:Sed hoc intereſt inter amandum,quod eſt gerundiũ, & amatum, quod eſt ſupinum: quòd amandum neceßitatem amoris ſignificat, amatum autem imitationem ad amorem. Dignum obſeruatione præceptum elegantiæ, ſi modò uerum:

Hoc opuſculũ in calce operũ Priſc. repoſitũ eſt.

Quidam non imperiti apud Priſc. non, ut Valla,imitationem ad amorẽ, legunt: ſed initiationem.

quod minime est, tum autoritate, tum ratione. Nam autoritatis loco exemplum nullum posuit: Et quodnam quæso ponere poterat? Quid interest, uado uenatum, & uado ad uenãdum? uado piscatum, et uado ad piscãdum? dormitũ, & ad dormiẽdum? Sallustius: Legatos ad Iugurtham de iniurijs questum misit. Et iterum: Non mea culpa ad uos sæpe oratum mitto P.C. sed necessariò, nõ imitatione. Præterea pro ratione hoc sit, quòd Græci pro his duobus nostris transferentes utuntur uno suo infinitiuo cum articulo, πρὸς τὸ παρακαλεῖν, quod nos uicißim transferentes, nunc per gerundium, nunc per supinum interpretamur. Siquid autem inter hæc duo interest, id erit, quòd supinũ nunquàm ferè est sine uerbo significãte motum ad locum, ut eo, ut uenio. Nam illa, do filiam nuptum, do uenũ, siue uenũdo ædes, spectatum admißi fuimus, latentem in se motum obtinent. Idem Priscianus in alio grandi opere, & multi tum ingenij, tum laboris inquit: Frequenter tamen antiquißimi neutro participio futuri addebant esse, & infinitiui futurũ significabant, ut oraturum esse, pro oratũ ire: facturum esse, pro factum ire: nupturũ esse, pro nuptum ire. Quod mihi minime uidetur. Nam ut cõcedam, quòd meritò denegare possum, quòd Latinè, aut certè usitatè dicamus, pro eo quod est, cupio filiam meam nuptum ire, & nos factum ire: cupio filiam meam nupturum esse, & nos facturum esse: quum dicendum sit nupturã esse, & facturos esse: dico aliud esse oratum ire, & oraturum esse. Ego quidem cœnaturus sum, non tamen eo cœnatum, uel ad cœnãdum. Et scio te cœnaturũ esse, sed nõ protinus ire cœnatũ, uel ad cœnãdum. Nam participium futuri cũ uerbo substantiuo nõ habet actionem illam, & motum, quem habet uerbum eo. Atqui in paßiuo fuerat uerisimilius, si dixisset (quo etiam frequenter utuntur autores) idem esse, damnandum esse & damnatum iri. Nam eodem loco dicere possumus, credo peccatũ meum resciscẽdum esse, & rescitũ iri. Item, intelligo, scio, uideo, opinor, existimo

In Iugurt.

Prisc. lib. 9.

pecca

peccatum meum patefaciendum esse, uel patefactum iri: & cætera uerba huiusmodi. Illa autem quæ ad futurum respiciunt, ut timeo, metuo, uereor, spero, cupio, non idem faciũt, quibus maior differentia est cũ paßiuo participio futuri: ut uereor peccatum meum patefactum iri, magis quàm patefaciendum esse. Cupio culpam meam celatum iri, potius quàm celandam esse. Item timeo peccatũ meum patefactum iri. Et pro illo modo per paßiuũ participiũ futuri substituimus huiusmodi: timeo peccatũ meum ne patefiat, uel ut patefiat: quod fieri nequit in alijs uerbis. Non enim licet dicere, scio peccatum, ut resciscatur, sed rescitum iri: uel resciscendum esse. Deniq; (ut eò reuertar, unde egressus sum) ut semel Prisciano respondeã, non idem esse oratum ire, & oraturum esse, alterum præsentis temporis est, ut uideo te accusatum ire me, id est, nunc: alterum futuri, ut uideo te accusaturum esse me: & tamen accusatum iri me abs te uideo, accipitur pro eo quod est, uideo te uel accusatum ire me, uel accusaturum esse me, uel abs te accusandum esse me.

De Supino in tu. CAP. XXIX.

IDem autor, & in eodem, quod suprà dixi, opusculo, ita ait: Hoc interest inter amando, & amatu: quòd amãdo est in ipso amore, amatu uerò pro amatione, uel pro amore: id est, pro ipsa re accipitur. Et hoc manifestat ipsa etiam interpretatio Græca. Sed an hæc differentia uera sit, & hoc ex Græco argumentum quantum momenti habeat, Priscianus uiderit. Mea autem sententia tum ex superioribus, quæ dixi in gerundio, tum ex sequentibus apparebit. Paulò pòst subiungit: Accipitur uenatum pro ad uenationem, quomodo uenatu pro uenatione: sicut miserabile uisu, pro uisione: & Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli. pro uisione, & dictione. Multis igitur modis, sicut & in alijs docuimus locis, nomina sunt hæc accipienda magis, quàm uerba. In hoc ego à Prisc. liberè dissentio, uel ratione, quam posteà dicam, uel autoritate, & potißimum Mar. Fab. quem Lib. 1, cap. 8.

omnibus sine controuersia ingenijs antepono: qui ait Dictu, factuq; aliud esse, quàm dicto, factoq;, quæ Prisc. appellat dictione, & factione, quæ alius in significando figuræ sunt, quàm uisione & uenatione. Præterea Quint. uocat uerba participialia, sicut à multis gerundia dicũtur nomina participialia. Et (quod ad rationem pertinet) supina hæc per uerbum potius à Græcis transferuntur, quàm per nomẽ: quòd si nomina forent casus ablatiui, certè alij casus non deessent. At nemo unquam auditum habet, hic dictus, hic factus, sed tantùm dictu, & factu. Propter quod necesse est aliud esse quàm dicto, & facto, siue dictione, & factione: id est, aliud quàm nomen. At uisu, auditu, cognitu, inquies, & omnes casus habent, & hi ablatiui sunt. Hæc parum prudentis, aut certè parum perspicacis est ratio. De qua antè quàm dicam, libet castigare uulgus imperitũ grammaticæ professorum, qui uniuersum sanè orbẽ stulto errore peruertunt, sic semper loquentes, eo lectum: uenio lectu, pergo auditũ, reuertor auditu. Qui error unde profectus, & quo ex fonte imperitiæ emanauerit, nescio: summoq; opere hallucinationem publicam admiror, quòd tam diu à nemine animaduersus est. Nunc ostendamus quæ differentia est inter uisu, & auditu nomina, & inter uisu, & auditu uerba. Quando sunt nomina, significant sensus corporis, coniunguntur cum adiectiuis, regunt casus, reguntur etiam à uerbo, & participio, subseruiente quoq; præpositione: ut careo toto uisu oculorũ, anteà priuatus auditu aurium, nonnihil etiam ex odoratu. Hæc omnia absunt à supino: siquidem supinum non rem, non substantiam, non qualitatẽ, sed actionẽ, seu potius paßionem uerbi significat. Non iungitur cum adiectiuo, non regit casum, non regitur nec à uerbo, nec à participio, sed à nomine tantùm, eodemq; adiectiuo, nunquàm interueniente præpositione: ut miserabilis uisu: id est, quũ uidetur, non autem miserabilis sensu uidendi: facilis uisu: id est, ut uideatur, uel facilis ad uidendum, non autem quòd habeat uisum facilem:

effabilis

effabilis dictu:id est,ut dicatur, non autē ut dicat:optimum factu:id est,ut fiat,non autem ut faciat:difficile factu,quia difficile ad faciendum est:incredibile memoratu, quum memoratur, non memoratione:dignum auditu,quod est audiri dignū,non ut sensu audiendi potiatur:impoßibile creditu,ut credatur,non ut credat:acipenser piscis rarus inuentu,ut inueniatur scilicet,non ut inueniat:res iucunda cognitu, ut uidelicet cognoscatur: absurdum relatu,cùm refertur:obscœnum aspectu,quum aspicitur: & siqua sunt alia. At homo superbus dicto, & dictis,non dictu. Sæuus facto,& factis,nō factu:id est,quum dicit,non quum dicitur: quum facit, non quum fit. Res uerò sæua factu,& dictu,id est,quum fit,aut dicitur,non quia facit,aut dicit. Scipio clarus administratione bellorum dicitur,& administratu bellorum,quando est ablatiuus, id est, administratione. Cato dignus administratione Reipub.& administratu,eodem modo. At Respub. digna est administratu,uerbum est:id est,ut administretur, nisi addendo genitiuum facias nomen, administratu Catonis. Quare in illo Vergiliano,quod Priscianus affert:

Nec uisu facilis,nec dictu effabilis ulli: Aen.lib.5.

quandoquidē abest genitiuus,non est nomen,ut ille uult,pro uisione,& dictione:sed uerbum, pro eo, quod est ad uidendum, uel dicendum. Nec ignoro à multis legi affabilis,non effabilis, quod putatur sumptum ex illo uersu Accij in Philoctete: Quem neq; tueri contrà,neq; affari queas. Quod si ita est, nomen esse confitebimur,sed tamen nequaquam supinum. Multi scripserūt de cultu agrorū,nomen est:id est, de cultione,& cultura agrorum.Locus autem saxosus non est dignus cultu, nempe ut colatur,uel dignus coli. Homo dignus amatu,puer dignus doctu,liber dignus lectu:id est,qui ametur,doceatur,legatur.Ideoq; quū ex omnibus uerbis paßiuis liceat uti talibus supinis, raro tamen eisdē uocibus utimur loco nominū. Quis enim dicat,tu es priuatus amatu meo,exclusus à doctu meo,doctus sine lectu meo? profectò

Macrob.in 6. Satur.cap.1.

fectò nemo. Ex quo apparet, quũ in usu uulgatißimo sint pro uerbis, ut ille liber est dignus lectu, nõ posse inter nomina numerari. Ea tamen quæ ambiguum usum habent uerbi, & nominis, animaduertendum est utram in partem accipi debeant: ut, tu es dignus gubernatu: si pro gubernatione, nomen erit: si pro eo quod est, ut guberneris, uel dignus gubernari, uerbum: sed nomini accommodare solemus, aut etiam debemus genitiuũ: uerbo nec debemus, nec solemus. Deniq; ex duobus supinis alterum actiuo uerbo dare poßis, alterum paßiuo: ut amatum sit ab amo, amatu ab amor.

De Participio præteriti temporis significante actionem: & de præsenti, passionem. CAP. XXX.

PArticipia quædam in uoce paßiua actionẽ: quædam in actiua paßionẽ significant. Circũspectus, Consideratus, Disertus, Cautus, Tutus, Ignotus, Argutus, Falsus, Contẽtus, Tacitus, Profusus, Fluxus, Scitus, & quo nonnulli utuntur, Discretus. Circumspectus est, non qui circumspicitur, quẽ solemus appellare cõspicuum, sed qui circumspicit, & in omnem partem more Iani spectat: hoc est, prudens, & sagax. Cõsideratus, inconsideratusq;, qui agenda considerat, aut secus: non qui consideratur, aut non cõsideratur. Disertus, qui probè disserit, non qui disseritur. Cautus, qui scit sibi cauere, non cui cauetur. Nonnũquam tamen res cui cauetur: ut pro Cecinna Cicero, Quò res mulieri esset cautior. Tutus portus, tuta urbs, quòd tueatur alios, non quòd ab alijs defendatur. Tamen sæpe paßiuè in hominibus: ut, tutus sum ab hostibus, quòd munitus, & sine periculo sum.
Declam. 6. Ignotus etiam sæpe actiuè, ut Quintilianus: Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater. Ignotus dixit pro ignorans, & pro hospite, & alieno, non pro ignorato. Argutus, qui est acuta quadã, & accurata solertia, quasi acutè arguens, & uestigans, non autẽ ab altero acutè intellectus, & ue-
In Andr. act. 1. sce. 5. stigatus. Falsus, qui fallit: ut Terẽtius: Censen' ullum me uerbum

potuisse

potuisse prologui? Aut ullam causam ineptam saltem, falsam, iniquam? Aliquando etiam paßiuè: ut idem, Falsus es: id est, deceptus es, ait Pamphilus Carino. Et Sallustius: Nec ea res me falsum habuit. Contentus, qui continet, quod animo satisfacit, non qui continetur. Tacitus homo, taciturnus: qui tacet, non qui tacetur. Vergilius tamen posuit paßiuè:

In Andr. act. 4. sce. 1.

Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat? Aen. 6.

Profusus, & fluxus actiuè apud Sallustium: Alieni appetens, sui profusus. quasi profusor. Nam diuitiarũ, & formæ gloria fluxa, & fragilis habetur. Scitus qui sciens est, & argutus: unde scitæ Platonis interrogationes dicũtur, astutæ, & uafræ, ac cum magna arte compositæ. Vt apud Terentium quoq;: Scitũ hercle hominẽ, hic homines prorsus ex stultis insanos facit. Nisi accipere uelimus paßiuè: ut apud eundem, -Scitus puer natus est Pamphilo. quasi scitè, & doctè natus. Discretus, qui qualitates personarum, & rerum momenta discernit, non qui discernitur. Complacitus autẽ ab actiua uoce sicut fluxus uenit, habetq; significationẽ nec actiuã planè, nec paßiuam, sicut fluxus, & inueteratus, quod & ipsum ab actiua uoce descendit, inueterasco (neutralis enim uerbi, & actiui una uox est, sicut paßiui, et deponentis, atq; communis) cui simile est iuratus à iuro. Iuratos enim iudices dicimus, qui iurarunt: & excretos hœdos apud Vergilium, ab excresco. Et exoletus ab exolesco, quod dum est substantiuum, significat scortum masculum, & præcipuè iam adultum: dum est adiectiuum, significat adultũ, sed rarò reperitur: ut apud Plautum, Reliqui domi exoletam uirginem. Adultus ab adolesco. Defectus quoque qui deficit. Vt Martialis:

In Catil.

In Eunu. act. 2. sce. 2.

In And. act. 3. sce. 1.

Georg. 3. Multi iam excretos prohibẽt à matribus hœdos.

Plau. in Medico, apud Prisc. lib. 9.

Lib. 13. epi. 77.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
 Cantator cygnus funeris ipse sui.

Quintilianus, Defectaq; labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, nisi diligentiam. Et hæc quidem significationis actiuæ in uoce paßiua: pauciora sunt in actiua paßiuæ. Euidens

nego

negotium dicitur, quod uidetur apertè, & intelligitur: nõ quod uidet, & intelligit. Indulgentior facies apud Quintilianũ pro pulchra, nõ quæ alijs indulgeat, sed cui alij indulgẽt. Idẽ in alio loco: Fili indulgentißime uidi te, nec semel uidi. Vnde Statius:

Declam. 18.
Declam. 10.
Lib. 4. Theb.

Pulchrior haud ulli triste ad discrimen ituro
Vultus, & egregiæ tanta indulgentia formæ.

Prætereà honorificentißimos, magnificentißimos, munificentißimos ludos quum dicimus, uidemur paßionem significare in participio præsentis tẽporis: ab honorificẽs enim, magnificens, munificens ueniunt, ubi ficens pro faciens dicitur: uel certè à magnificus, munificus, honorificus: quæ à facio componuntur, quod est actiuũ, & tamen ita accipiuntur, quasi honorificè, munificè, magnificè facti, non autẽ faciẽtes. Sed causa est, quòd hæc ipsa à facio cõposita tam actiuè, quàm paßiuè significãt. Siquidem uocamus hominẽ magnificũ, & opus magnificũ: illum quidem magnanimiter facientem, hoc uerò magnanimiter factum.

Participium præsentis temporis pro præterito poni, CAP. XXXI.

SOlent autores nonnunquàm pro præteriti participio substituere illud præsentis: nec solùm Latini, qui carent participio præteriti actiui, sed Græci quoq;, qui non carent. Cicero in Bruto: Quum è Sicilia decedens Rhodum uenissem. Non enim quis discedens applicat. Multum inter principium uiæ, & finem interest. Primùm discedimus, postquàm uerò disceßimus, nauigamus, uel iter facimus: postea quò tendimus, peruenimus. Quomodo ergo dixit decedẽs è Sicilia ueni Rhodũ? nempe utens præsentis participio loco præteriti, quod deest. Quod probatur per aliquod uerbum, cui non desit huiusmodi participium: quale est proficiscor. Neque enim dixisset, quum è Sicilia proficiscens, sed profectus. Vt idem de Officijs libro tertio: Si exempli causa uir bonus Alexandria profectus, magnum frumenti numerum Rhodum aduexerit. Nec tamen quis in omnibus uerbis

De clar. Orat. in princ.

bis permiſſum eſſe, quod in diſcedo, uel decedo permittitur, putet: ueluti ſi dicas, quum amicos ſalutans, qui Alexandriæ erant, Rhodum ueniſſem: dicendum erat, amicis ſalutatis. Nam is qui recedit, tam diu recedere dicitur, quam diu tēdit ire, dumq; perueniat: quod non idem fit in ſalutando. Si quis tamen hoc ſæpius uti uelit, faciat, ſed temperatè.

De Compendio participij. CAP. XXXII.

HAbet autem participium talem, tantamq; nonnunquam gratiam, ut ſine eo non ſit Latina planè oratio: ut eſt apud quendam perſæpe hoc uitium admittentem: Circundedimus caſtris foſſam, & uallum, ne hoſtes uenire poſſint, & nos opprimere. Quaſi foſſa, & uallum ideo fiant, aut hoc præſtare queant, ne hoſtes uenire poſſint. Sola ratio eſt, ac cautio de oppreſſione. Itaque dicendum fuit, ne uenientes hoſtes: aut, ne aggreſſi hoſtes, nos opprimant.

De Participijs in ens, in ſubſtantiuum tranſeuntibus. CAP. XXXIII.

PRæſentis temporis participia ſolent, quum ſubſtātiuantur, neutri generis eſſe: ut, accidens, contingens, antecedens, conſequens, decens, conueniens, præſens, continens apud rhetores, pro firmamento rationis. Quædam tamen alterius generis ſunt: maſculini, ut oriens, occidens, profluens pro flumine, & confluens quò duo flumina conueniunt. Fœminini, continens pro terra, quæ non eſt inſula: ut À Sicilia ad continentem parum intercapedinis eſt. Plinius maior libro quinto: À proxima continente abeſt VII. M. D. paſſuum. Animans quoque: ut Cicero, Requirat, atque appetat, ad quas ſe applicet ſui generis animantes. Nonnunquam tamen hoc nomen in neutro genere reperitur, ſed magis in plurali. Conſonans, pro litera non uocali. Prægnans uerò unde ſit participium, neſcio. Alia quoq; quædam huc pertinentia, in noſtris de philoſophia libris commodius explicantur.

Cap. 31. de Leſbo loquens.

Quòd

Quòd Participium futuri temporis in nomen transit. CAP. XXXIIII.

NE illud quidẽ transeundum est, quẽadmodum participium passiuum futuri temporis trãsit in nomen. Amãdus, dignus amari: colẽdus, dignus coli: ita & actiuum. Seneca de naturalibus quæstionibus: Nullam autem mentionem fecit cometarum, non prætermissurus, siquid explorati apud illos cõperisset. prætermissurus dixit pro eo quod est, talis qui prætermitteret: nec tempus innuit, sed hominis qualitatem, atq; animi uoluntatem.
Cap.2. *Quintilianus in undecimo: Neque omnino huius rei meminit usquam poëta ipse: profectò non taciturus de tanta sua gloria. Non alio modo dixit, non taciturus, quàm per participium passiuũ iam cõuersum in nomen, ut modò dixi, tacendũ, dignum taceri. Neq; omnino significauit hoc usquam poëta ipse, profectò*
Epist.31.lib.6. *rem sibi nõ tacendã. Et adhuc Plin. Iunior: Itaq; partẽ oneris tui mihi uendico, & tanquã parẽs alter puellæ nostræ cõfero quinquaginta milia nũmûm: plus collaturus, nisi à uerecũdia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderẽ, ne recusares.*

De Repetundis, & repetundarum. CAP. XXXV.

REpetundarũ, & de pecunijs repetũdis, non habet alios casus: & dubitari potest participium'ne sit, siue nomẽ, an gerundium. Verres accusatus est repetundarũ: uel, de pecunijs repetundis. Quum dico repetundarum, subintelligo pecuniarum. Quo nonũne pecuniæ, et omnia, quibus diuitiæ cõstant, cõtineri dicimus. Hæc accusatio propriè cadit in eos, qui quũ forent magistratus, prouincialibus aut ui, aut dolo eripuerunt pecunias, aut uasa pretiosa, uestẽ, frumentũ, nauigia, nũmos. Mutatur autem e in u: repetẽdarũ enim erat dicendũ. Sed tertia coniugatio præter cæteras hoc iuris habet, ut literã hanc immutare posit:
Ser. in illud. 1. Aen. Tris Notus abreptas, &c. *sicut accusatiuo plurali tertiæ declinationis licet mutare eandẽ uocalẽ in i, dúntaxat in his nominibus, quorũ genitiuus pluralis exit in ium, ut Seruio placet: nam Priscianus lib. 7. plura præcepta*

pta dat. Sallustius in initio Catilinarij: Omnis homines, qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne uitam silentio transeant. Ita hoc siue participium, siue nomen, siue gerundium à tertia coniugatione natum, mutauit e in u, uel ob hoc saltem, ut differret ab illo, quod dicitur ad res repetendas: ut, sunt mißi legati ad res repetendas. quo significatur, aut principi, aut populo erepta esse uel pecorum, uel hominum, uel locorum, aut terrarum, agrorumq́; corpora.

LIBRI PRIMI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN SECVNDVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

ACTENVS de nomine, uerboq́;, & ex his duobus cõposito participio: nunc de alijs partibus orationis, quid singulæ proprietatis habeant, disseramus: posteà de earum disputaturi cõplexu. De quo priusquàm ego dicam, non puto mihi dißimulandum, nõ defore, qui meos hos cõmentarios antequàm legant, sumant'ue in manus, putent respuendos, tanquam aut ea, quæ haudquaquam uetustas statuisset, digna memoratu, continentes, aut uetustatem ipsam partim negligentiæ, partim imperitiæ condemnantes, quòd præterisset quæ essent in primis (ut ego sentio) digna, quæ literis mandarẽtur: aut potius utrunq; faciẽtes, quòd inepta quædã minimeq́; memoratu digna præcipiam, & ueteres illos perfectos sanè, & cõsummatos, existimem minus cõmodè præcepisse. Ego uerò (ut ad illud primum respondeam) nõ uideo cur hanc, de qua loquor, materiam se indignam existimasset aut C. Cæsar, qui de analogia, aut Messala, qui etiam de singulis literis uolumina cõscripsit: aut Varro, qui

de Etymologia minutissimas tractauit quæstiones: aut Marcellus, Pompeiusq; linguæ Latinæ indagatores: aut Aulus Gellius publicus penè literarū censor, qui ut magnū quiddam annotasse se præter cæteros apud Ciceronē existimat, explicauerunt pro explicuerunt, & esse in hostium potestatem, pro potestate: quæ ipse indigna ducerē opere meo: aut Macrobius Gellij æmulus, qui omnes libros uidetur excussisse, ut aliquid in Latina lingua, quod auribus hominū dignū esset, pro sua uirili parte conferret in mediū: aut tres illi tanquā triumuiri, de quorū principatu inter eruditos quæritur, Donatus, Seruius, Priscianus: quibus ego tantū tribuo, ut post eos quicunq; aliquid de Latinitate scripserunt, balbutire uideantur: quorū primus est Isidorus, indoctorū arrogātissimus, qui quum nihil sciat, omnia præcipit. Post hunc Papias, alijq; indoctiores, Ebrardus, Huguitio, Catholicon, Aymo, & cæteri indigni qui nominētur, magna mercede docētes nihil scire, aut stultiorē reddentes discipulum, quàm acceperunt. Multos transeo, quum indoctos, quos numero cōprehendere non licet: tum doctos, inter quos sunt Pædianus, & Victorinus: quorū alter ad orationes, alter ad rhetoricos Marci Tullij cōmentaria composuit: sed prior ut ætate, ita doctrina longè antecedit. Postremò non uideo, cur aliquis de grammatica, ac lingua Latina cōponens, hæc suo officio minora existimet, quibus nihil sanè est in grammatica, & Latinitate præstantius, ut proximus liber potuit esse documento. Quod quum ita sit, dicam'ne aut eos imperitia hæc omisisse, aut negligentia? minime. Sed C. Cæsaris, ac Messalæ libri interciderunt temporum culpa: Varronis uerò de lingua Latina dimidiati reperiūtur, in quibus fortasse ea, quæ ego præcipio, cōtinebantur. Cæteri autem, fieri potest ut quæ à superioribus tractata nouissent, sibi non attingenda existimarent. Deniq; multi scriptores ad nostrā usq; memoriā non peruenerūt. Neq; uerò aliquis hoc loco expectet, ut dicā, non esse cōtumeliosum prioribus, si quid ad illorū inuenta

post

posteriores adijciant: Nulli unquam ab antiquis ad eundẽ cursum conficiendũ uiam fuisse præclusam: Nihil usquequaq; perfectum: Non omnia posse omnes. Non dicã id, quod Priscianus ait, artis grammaticæ uetustißimos quosq; autores maxime errasse, recentißimos uerò & ingenio, & diligẽtia longè præstitisse. Id dicam, quod uerè possum dicere, me non tam mea uolũtate (quæ ardentißima erat) ad hoc opus descẽdisse, quàm prudentißimorũ, atq; amantißimorũ cõsilio, quum aliorũ, tum præcipuè Aurispæ, & Leonardi Aretini: quorũ alter Græcè legendo, alter Latinè scribendo ingenium excitauit meum: ille præceptoris (uni enim mihi legebat) hic emendatoris, uterq; parẽtis apud me locũ obtinens. Ad quos quum separatim de proposito animi mei retulißem, degustationemq́; quandam operis demonstrassem, uterq; pro se, ut pergerem, hortatus est, & ut se autore ederẽ, iußit: ut iam integrũ mihi non esset illorũ autoritati repugnare, si repugnare uoluissem. Sed currentẽ (ut dicitur) incitarunt. O` uiros omni laude dignißimos. O` de literis, ac de literatis optime meritos. Non ueremini, ne alij eò, quò peruenistis (licet perquàm arduum sit) perueniant: sed hortamini, incenditis, & quasi de alto manũ scandenti porrigitis. Quare quærentibus, atq; mirantibus audaciam meam, ita responsum uelim, me summis uiris suadentibus hoc opus & condidisse, & edidisse. Quanquàm (quod ad cupiditatẽ meam attinet) quæ tandẽ socordia, atq; ignauia mea extitisset, si commisissem, ut alius hanc laudẽ mihi qualemcũq; præriperet? Sunt enim qui nonnulla horũ, quæ à me præcipiũtur, uel de me, uel de auditoribus meis audita (nunquàm enim ista suppreßi) in opera sua retulerint, festinantq́; edere, ut ipsi priores inuenisse uideãtur. Sed res ipsa deprehẽdet, cuius domini uerè sit hæc posseßio. Quorũ unius libellos quosdam pro amicitia quum legendos eo præsente cepissem, deprehẽdi quædam mea: & quæ me amisisse nesciebã, furto mihi sublata cognoui. Parco illius nomini. Erat autẽ locus de per, &

Prisc. in præfa. magni operis.

quàm in compositione, de qua re proximo libro disputaui: & de quisq;, quum adiungitur superlatiuo. Negligenter ille quidem, & inscitè tractatus: ut scires aliunde decerptũ, non ex se prolatum: & auditum, non excogitatũ esse. Conturbatus tamen sum, & inquam homini: Hanc ego elegantiam agnosco, & mancipium meum assero, teq; plagiaria lege conuenire possum. At ille erubescens, ioco tamen atq; urbanitate elusit, quòd diceret, uti rebus amicorũ licere, ut suis. At istud, inquam, abuti est, non uti. Nihil enim mihi reliqui fit, ubi tu huius rei, in qua ipse laboraui, palmam semel occupaueris. Tum ille etiam urbanius, quòd malus parens essem, qui filios, quos genuissem, & educassem, è contubernio eijcerẽ: ipse tum misericordia, tum amicitia nostra ad se domum suam colligeret, atq; educaret pro suis. Destiti in illum stomachari, intelligens multò magis mihi bona mea negligenti, quàm illi bona ab alijs neglecta colligenti, uitio dandum esse. Quare quis non uidet, non inhonestum esse, ea me mandare literis ex me inuenta, quæ alij ne furto quidem sublata, turpe sibi ducunt scriptis suis inserere? Adductus sum igitur ad hoc opus componendum non modò magnorum hominum consilio, sed etiam necessitate. Nunc ad inceptum redeundum est.

De tribus pronominibus, Mei, Tui, Sui. CAP. I.

Prisc. lib. 12.

VLTIS in locis Priscianus testatur nihil interesse, an utamur primitiuo, an deriuatiuo in illis pronominibus, mei, tui, & sui. Quid est, inquit, meus est filius, nisi mei filius? Et alibi: mei ager est, & mei agri instrumentũ: &, mei agro dedit: &, mei agrum colo: similiter, mei agri, & mei agrorum, & mei agros dicimus: similiter tui agrũ, & tui agros: sui agrum, & sui agros: nostri agrũ, & nostri agros: uestri agrũ, & uestri agros. Et alibi: Amat ille suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut prosim sui filio, & prosim suo filio: & in alijs adhuc locis. Nisi

Prisc. lib. 13.

Prisc. lib. 17.

hac

hac ratione, ut ipsius utar uerbis, Si ipsa tamen possessio in possessorẽ faciat transitionem, non est congruũ uti genitiuo primitiui pro possessiuo, quia uim habet cõpositi Græci: ut, Ciceroni redit suus filius: non satis commodè pro hoc dicitur, Ciceroni redit sui filius: nec Ciceronem laudat sui filius, pro suus filius: & similia. Quia nec apud Græcos bene dicitur, Κικέρωνα φιλεῖ ἑαυτοῦ υἱὸς, nisi more Attico pro simplici accipiatur. In quo Priscianum falli uel ex hoc argumentum est, quòd nulla (ut ferè solet) autorum exempla attulit, & de contrario illorum usu reticuit. Ego autem (quoniam de his trium pronominum genitiuis inter me, & Priscianum quæstio est) aliquantò altius repetam de natura genitiui, & de usu doctißimorum autorum disputabo. Et licet non pauca in hanc rem mihi dicenda sint, non prosequar tamen paruula, & minuta quædam, & tot uerbis, quot ille fecit, sed quæ eruditißimis euadere uolentibus sint gratißima: quæ quum ignota fuerint Prisciano, declarant eum non satis stylo oratorio fuisse exercitatum. Genitiuus enim (ut taceam, si qui sint alij modi) aut actiuè, aut paßiuè accipitur: adde etiam possesßiuè, quod penè pro actiuè accipio. Actiuè, ut prouidentia dei, bonitas dei. Paßiuè, ut timor dei, cultus dei. Ibi deus prouidet, & benignè agit, non ipsi prouidetur, & benignè fit: hic timetur, & colitur, non timet, nec colit. Possesßiuè, ut sedes dei, regnum dei. Atque in huiusmodi oratione, ut intellectus apertus, atq; unus est, ita in illis ambiguus, & anceps: Amor dei, charitas patris, suspicio uxoris: dubium est de utro loquaris, an de amore, quem deus in nos habet, an de eo, quem nos in eum: de charitate patris in filios, an filiorum in patrem: de suspicione maritali, an de suspicione uxoria. Nec eo quod aliquando hi genitiui eidem orationi adsunt: ut in Catone Maiore Cicero, Quid de Publij Licinij Craßi & pontificij, & iuris ciuilis studio loquar? Crassus studet, quod est actiuè: ius (ut sic dicam) studetur, quod est paßiuè. Iterum de Officijs libro pri-

Si ipsa tamen, &c. Prisciani sunt uerba lib. 17.

 mo,

mo, Quare L. Syllæ, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Traduntur pronomina, de quibus agimus, sola omnium binos genitiuos sortita sunt: unos, mei, tui, sui: alteros, qui iam exoleuerunt, mis, tis, sis: in quorum penè locum successerunt deriuatiua, meus, tuus, suus. Horum binorum genitiuorum antiquitati placuit, alteros actiuè significare, alteros paßiuè. Nam illa, mis, tis, sis (ut coniectura ducor) actiuè, siue posseßiuè significabant, ut hæc ipsa, meus, tuus, suus: unde pronomina posseßiua uocitantur. Ennius libro secundo:

Ingens cura mis concordibus æquiparare. Plautus in Penulo:

Do diem hunc sospitem rebus mis agundis.

Quamuis idem in Milite, & iterum in Mercatore, tis pro tui uideri poßit accipere, tamē hîc cum Ennio, mis posuit pro meis, non pro mei. Quod non licere fieri, autoritatē ex autoribus repetamus, nec accipi unquam mei, tui, sui, nisi paßiuè. M. Fabius Quintilia. Et (quod inter ista difficilimū fuit) amore mei uicit etiam matrē suam. Cicero, Quod desiderium tui ferre non posset, & me tui pudet. Vergilius in sexto Aen.

Quiq; sui memores alios fecere merendo. Terentius:

In Andria, act. 3. sce. 5. Vnum hoc scio hanc meritam esse ut memor esses sui.

Non significatur hîc amor meus, quem in alterum habeo, sed (ut sic dicam) quem de me alter habet, & quo amor. Item, non desiderium tuum, sed alterius de te: & pudor non tuus, sed de te: & memoria non sua, sed de se. similiter in plurali, duntaxat duorum: nam sui non uariat uocem genitiui pluralis, ac ne singularis quidem, ut Prisciano placet. Sui enim nusquam reperitur, ut

Prisc. lib. 13. mis, tis. Ideoq; opinor & hæc duo illius exemplo pariter intercidisse, quum præsertim in uicem eorū succedāt deriuatiua. Habent itaque hæc duo pronomina in plurali nostrū, & uestrum, quæ respondent ad illa mis, & tis: & item nostri, & uestri, quæ respondent ad illa, mei, tui: ut, Nemo nostrum, nemo uestrum:

non

non autem nemo nostri, nemo uestri. Rursus, habete curam nostri, sicut habemus curam uestri: non autem, habete curam nostrũ, sicut habemus curã uestrum. Si quis exempla desiderat, sibi facilè reperire poterit. In diuersa opinione Seruius grammaticus est, qui ait: Nostri autẽ, & uestri genitiuus pluralis est antiquus, & ex Græco descendens, sicut singularis est mis, & tis: & hoc est unde dicimus, nostri causa fecit, hoc est, nostrũ. Forsitan A. Gellium (ut postea apparebit) est secutus. Sed hoc Prifcianũ cum alijs in errorẽ, ut auguror, induxit, quòd interdum inueniunt hæc non ad aliã referri personã, sed reciproca esse: ut, Ego omnia facio amore mei, tu istud fecisti gratia tui. Vergil.

Serui. in illud 2. Aen. Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?

Oblitus'ue sui est Ithacus discrimine tanto.

Aeneid. 3.

Sed non fuit causa cur errarent. Nam ita in his paßio est, ut in illis: nec alio modo, aliquid ego facio amore mei ipsius, quàm tu amore mei. Vt enim diligor abs te, ita diligor à me: ut est apud Ouidianũ Narcissum, Vror amore mei- & tu, sicut ab altero, ita & à te ipso diligeris, & sibi quisq; amicus est, ut alteri. [redacted] alia præterea causa cur errarẽt, quòd uiderẽt hæc (quæ nos distinximus per actiuè, & paßiuè) in multis indifferẽter poni: ut causa mea, & causa mei: fama mea, & mei: imago mea, & mei: potestas mea, & mei: usus, utilitasq; mea, & mei: memoria mea, & mei: interdũ etiam ipsa deriuatiua pronomina paßiuè accipi: ut apud Terent. -Et lacrymis opplet os totum sibi, Vt facilè scires desiderio id fieri tuo. uidelicet quòd tu desideraris, non quòd desideras. Quale est, accusatio mea, & crimẽ meũ, quũ accusor criminis: quasi accusatio mei, & crimen mei. Sed non satis solertis fuit, tam facilè falli. Nam ultimũ, ubi paßiuè positum est hoc pronomen deriuatiuũ (quod quidem rarum est) non magis contra me facit, quàm cõtra ueteres omnes, qui hæc pronomina possessiua uocauerũt, id est, possesionem significantia, quod (ut dixi) rarum est: ideoq; non paßim hoc reperias. [redacted] cas pro eodem, dolorem tuum, & dolorem tui: ut dixit Terentius,

Lib. 3. Metam.

In Heauton. act. 2. sce. 3.

tius, desiderium tuum, pro tui: quod scilicet ipse non dicerem. Verum quandoquidem non infinita sunt hæc nomina, quæ natura quadam ab usu aliorum recedunt, non grauabor de nonnullis sigillatim dicere, dum non grauẽtur audientes, legentesq; hæc audire, uel legere. Dicam tamen breuiter: & res digna scitu in primis, in qua uidemus maximos etiam esse hallucinatos. Primum est, causa mea uenisti, & causa mei. Causa mea accipitur possessiuè, eo modo, quo uia mea uenisti: pecunia mea fecisti sumptum: iter meo sumptu fecisti. Causa mei uerò passiuè, eo modo, quo beneuolentia mei. Modus tamen prior est usitatior. Quid autem de hoc Seruius idem sentiat, posteà uidero.

Ser. in illud 12. Aen. Victus amore tui, &c.

Fama mea, & fama mei, eiusdem rationis est: & mea fama frequentius dicimus. Imago mea, scilicet quæ mea est, ut statua mea, & forma mea: Imago mei, nempe quæ de me est. Sed prior modus est usitatior. Hæc quæ sequuntur, in utranque partem frequentiora, ut alterum tamen alterius sensus sit. Memoria mea actiuè, quòd ego recordor: memoria mei passiuè, quòd alij de me recordantur, uel mentionem habent: sæpe etiam possessiuè, eo modo, quo fama mea. Dolor meus, quem ipse patior: dolor mei, quem alius de me patitur: uel forsan ego ipse, simq; dolens meam uicem, sicut dicimus misereor mei. Copia mea possessiuè, quam ego possideo: copia mei passiuè, qua ego possideor: ut, faciam omnibus copiam mei, non meam: meretrix facit omnibus copiam sui, non suam. Potestas mea, quam habeo: potestas mei, qua habeor. Nec pulchrè dicas alterum pro altero: ut Tu uides potestatem meam quanta est, non mei: habes potestatẽ mei, non meam: nisi aliud significet, pro eo quod est, habes eandem, similem'ue potestatem: ut apud Cicer. Bello Marsico Qu. Octauius omnibus faciebat sui conueniendi potestatem. Vtilitas mea, aliud est quàm utilitas mei. Ibi possideo, hìc possideor. Quintilianus: Sed ut aliquid præstaret patriæ utilitas mei. id est, de me. Nam fieri potest ut in eadem re sit utilitas sua alicui, cum

utilitate

utilitate ſui. Quidam legũt utilitas mea. Idem: Quid nunc agã, aut quem ultrà eſſe uſum mei dijs repugnantibus credam? uſus inquam eſt non meus, ſed ex me aliorum. Adhuc idem: Præſens quidem illa protinus redditur merces, quòd omnibus quibus inſedêre, odorem mellis inſpirant, & breui cõtactu uim ſui relinquunt. Vim ſui, non ſuam, ſed ex ſe. Quomodo tu captus amore muliẽris, malles habere copiam ſui, quàm ſuam. Faſtidium mei, quo ego ab alijs faſtidior: faſtidium meũ, quo ego alios faſtidio. Vt idem: Seu mulier omnibus expoſita mortalibus uanitatem faſtidio mei, deſpectuq; captauit. Hæc ſunt, & his ſimilia, non tamen plurima, quæ ancipitem naturam habent, cætera uerò minime. Non enim ſic dicimus, pulchritudo mei, fortitudo tui, longitudo ſui, ut imago ſui: non prudentia, non ingenium, non ſapientia, non probitas, nõ uirtus, nõ innumera alia. Quòd ſi tam parua res eos mouit, debuit è diuerſo illud magis mouere, quòd quædam, quæ & ipſa nõ multa ſunt, habent ancipitẽ ſignificationẽ, ſed quam nemo niſi cæcus nõ diſcernat: ut, pars, dimidiũ, medium, membrum, quid, aliquid, multum, & ſiqua alia. Quis enim non uideat, quum dico, hæc eſt pars mea, non de corporis mei parte intelligi, ſed hæreditatis? Et iterũ, hæc eſt pars mei, non de hæreditate, ſed de corpore? Manus pars mei eſt, nõ mea: fundus pars mea eſt, nõ mei. Dimidiũ tui maius eſt, quàm dimidium ſui: profectò de corpore intelligo. Dimidiũ tuũ maius eſt, quàm, dimidium ſuũ: de præda, aut de cibo, aut de ſucceßione, alijsq; ſimilibus intelligendum eſt. Medium tui tangam, nõ medium tuum. È medio mei prodijt, nõ è medio meo: ut, Auferam iniquitatem de medio tui Iſraël. Membrum, quum pro parte accipitur, eandem rationem ſequitur: ut, Hic puer membrũ mei eſt, quaſi pars mei: ſin pro membro aliquo, & in ſuo ſignificato, ita accipitur, ut caput, ut manus, ut pes: Hic puer membrum meũ eſt, quaſi ſit caput, & manus. Hic digitus membrum meum eſt, non mei. Item, quid mei tetigiſti? quid tui uidi? aliquid tui

 uirgo

pars generalis

uirgo perdes, si uenatum cum adolescentulis prodibis. non aliquid tuũ: nisi dicamus tui à neutrali genere: ut Cicero de Oratore libro tertio, Ex quo uereor, ne nihil sim tui, nisi supplosionem pedis imitatus. id est, de tuo, non de te. Vlysse, si quid tui Polyphemus prehendet, id omne deuorabit. Mei nihil attigit: quicquid enim attigisset mei, statim contriuisset. Multum mei ille auferre potest, sed plus tui: plus inquam de te, quàm de me: non de tuo, & de meo. Item, quicquid Melibœe diripuisti, aliquid meum fuit. non mei. Nunc redeo ad Seruium, qui ait: Tui causa feci, & tua causa feci, discretionem hanc habent, ut tui causa tunc dicamus, si aliquid ipsi, ad quem loquimur, præstiterimus: ut puta, tui causa de te defendi. Vergilius in XII.

Victus amore tui, cognato sanguine uictus,
Coniugis & mœstæ lacrymis uincla omnia rupi.

Tua uero causa, cùm alteri aliquid alterius contẽplatione præstamus. Vt, tua causa mancipium tuum defendi. Si Seruius tantùm de hoc uocabulo Causa loquitur, & non in uniuersum de omnibus huiusmodi, nõ rectè attulit exẽplum alterius uocabuli, præsertim nõnihil natura differẽtis: sin uerò de omnibus, nõ potest una lex dari diuersis, ut suprà ostendimus: si tamen lex est, & non potius cõtra legem omnium ueterum. Nunc (ut ego dicebam) causa sæpius cũ pronomine deriuatiuo copulatur: atq; hoc quidem indifferẽter, siue aliena sit causa, siue tua: ueluti si quis dicat, Epicurus uult omnia cuiq; agẽda esse causa sua, mihi mea, tibi tua, illi sua, nobis nostra, uobis uestra: nõ mihi tua, aut sua, nec tibi mea, nec illi uestra, nec nobis sua, nec uobis nostra. Hîc nihil opus est admiscere primitiuũ. Sed ne sine exemplo loquar (quod ipse fecit) uno ero cõtentus sumpto ex Quintiliano: Mea depugnasti causa, tua peristi. Atq; hoc, quod Seruius præcipit nobis, ipse constanter usus est, neminem tamẽ secutus. Quale est illud in VII. Aeneidos: Non spe salutis, sed mei causa. Et in VIII. Hæc signa mei causa fiunt. Et in IX. Vult

In illud, Quem casum portenta ferant ego po. Olym.

In illud, Mecũ excedentẽ, non mœnia re. Ace.

enim intelligi sui causa matrem secutam. Verùm quid mirum de Seruio, cùm Aulus Gellius, & quidem antiquior, nō modò nullum exitum in hac quæstione potest reperire, sed etiam non optimè sentit. Ita enim inquit: Cur igitur Terentius, Familiae nostri, non nostrum? nihil hercle mihi uenit in mentem, nisi autoritas quædam uetustatis, non nimis anxiè, neq; superstitiosè loquentis. Paulò pòst: Sed procul dubio qui rectißime loqui uolet, nostrum potius dixerit, quàm nostri. Et idcirco importunißimè fecerunt, qui in plerisq; Sallustij exemplaribus scripturam istam syncerißimam corruperunt. Nam quum ita in Catilinario scriptum esset, Sæpe maiores nostrum miserti plebis Romanæ, &c. nostrum aboleuerunt, & nostri scripserunt. Ex quo in plures libros mendæ istius soboles manauit. Tu Aule Gelli de genitiuo nostri loqueris, non de nominatiuo nostri pluralis numeri. Vtrum rectius sit ad exemplum Sallustij (ut mihi, & cæteris placet) in nominatiuo casu, nihil ad rem facit, neq; ad exemplum Terentij. Et qui (ut tu uis) Sallustij scripturam corruperunt, non in genitiuum mutauerūt sonum illum, sed in nominatiuum, per quem casum non audeas tu dicere, corruptè nos loqui, imò (quantum ego sentio) incorruptius. Est enim una, eademq; uox nostri, ab eo, quod est ego genitiui casus, & nominatiui ab eo, quod est noster. Neque uerò ego repugno Aulo Gellio dicenti mutatam scripturam esse à nostrum in nostri: nominatiuum tamen, non genitiuum. Nam neque aliquis rectè in genitiuum mutasset, neq; ratione mutasset. Quin potius fateor, & hoc libentius, quòd unicum illud exēplum, quod ipse ex Plauto protulit, fortasse mēdosum est, dicente: Duorum labori hominum parsissem libens, mei te rogandi, & tui mihi respondendi. Ait autem Aulus Gellius: Mei enim hoc in loco Plautus nō ab eo dixit, quod est meus, sed ab eo quod est ego. Itaq; si dicere uelis patrem mei, pro patrem meū (quod Græci modo τὸν πατέρα μοῦ dicūt) inusitatè quidē, sed rectè profectò,

Gell.li.20.c.5.

In Phorm.

eaq;

eáq; ratione dicas, qua Plautus dixit Labori mei, pro labori meo. Nolo equidem tam confidenter (ut facit Gellius) scripturam mendosam dicere, & affirmare quod inexploratũ habetur. Taceo autem quòd damnat fortassis immeritos, qui nec corruperunt scripturã, & melius sic dici putauerunt. Quæro cur uerisimilius sit aliquos scripturã illam mutasse Sallustij, in qua nihil absurdi erat, quàm hanc Plauti, qui cõtra grammaticorũ leges, qualis est Seruius, & Priscianus, & Donatus, qui hunc poëtam in schola lectitabant, facere uidebatur, si ita diceret, Duorũ labori hominũ parsissem libens, meo te rogandi, & tuo mihi respondendi? Nulla nanq; grammaticæ ratio uidetur posse hoc tueri, quin potius cùm per indiuidua exponimus sigillatim, quod dixeramus per uniuersum, eodem casu utamur: sic, Duobus hominibus laborem detraxi: necesse est ut dicamus, mihi scilicet, & tibi: non autem meum, & tuũ. Tamen (ut ego sentio) in genitiuo permissum est: ut, affert hic accusationem duorũ hominum, mei & tui, siue meam & tuam, quale hoc loco fit: sed dicendum potius per pronomina deriuatiua, quia possessio, siue actio significatur, nõ passio. Quod ego mutatum esse nolo dicere ab ipso Aulo Gellio, sed à grammaticæ professoribus, quorum nihil est supercilio superbius, nihilq; improbius, et ad emẽdandos libros, uel corrumpẽdos potius, magis audax. Præterea Plautus licẽtia uerborũ potest dici usus, in qua fuit planè nemo liberior. Postremò quid habet momenti ex uno autore, & eo poëta, afferre unum exemplum in tanto numero omnis generis autorum? qui adeò refugerunt dare actiuam significationẽ his tribus genitiuis primitiuorũ, ut eos mutauerint in alteram uocẽ, genitiuis aliarum dictionum, cum quibus coniuncti erant, natura repugnante, minime mutatis: ut Cicero in Gabinium, & Pisonem: [redacted] liberatam. Idem ad Atticum, Solius enim meum peccatum corrigi non potest. Idem pro Muræna, Ex tuo ipsius animo coniecturam ceperis. Non dixit,

dixit, ac ne dicere quidem potuisset, mei unius opera, mei solius peccatum, tui ipsius animus. Et in plurali Quintil. Deinde quũ *satis uires eorum explorauerint, suæ ipsorum fiduciæ permittunt. non dixit sui ipsorum fiduciæ. Quid multis? cùm etiam apud recentiores (de Christianis loquor) hoc sit obseruatissimum: ut in Psal.* CXLI. & LXIII. *secundum* Hebraicam *ueritatem, quorum alter ita incipit:* Domine clamaui ad te, *festina mihi, exaudi uocem meam clamantis ad te.* Alter *sic:* Audi Deus *uocem meam loquentis, à timore inimici serua uitam meam.* Et *in* LXX. *secundum aliam è* Græco *translationem:* Domine *memorabor iustitiæ tuæ solius.* Est *autem solius non fœminini generis, sed masculini, ut ex Græco apparet: refertur'q; ad dominum, nõ ad iustitiam.* Item *in libro Regum tertio: Sustulit filiũ meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis.* Et *in Euangelio Lucæ:* Et *tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Nec *desunt quidam imperitè docti, qui conantur illud exponere, tuã ipsius animam, aliud esse quàm tui: si tui dicere liceret. homines ignaros non solum* Theologiæ, *sed etiam literarum.* Interrogent Græcos, & *reperient penes eos, unde nos sumpsimus, tui esse, non tuam: quum illi non habeant in his tribus pronominibus, quam nos, elegantiam.* Ideo'q; *apud eos est,* Pater *nostrum, uel nostri, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tui:* Adueniat *regnũ tui:* Fiat *uoluntas tui sicut in cœlo, & in terra.* Panem *nostri, uel nostrum, da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostri, uel nostrũ, sicut & nos dimittimus debitoribus nostri, uel nostrũ.* Quæ *nos, ne barbarè loqueremur, mutauimus in pronomina deriuatiua.* Ex *quo apparet non modò illud* Auli Gellij, *maiores nostri, per genitiuum contra grammaticam, uerùm etiam illud, maiores nostrum, cõtra usum esse, potius'q; in tali genere utẽdum esse deriuatiuo nostri, quàm primitiuo nostrũ, licet hac ratione nõ uteremur.* Nec *usquã contrariũ exemplum reperire cõtingit, nisi unũ in epistola quadam* Ciceronis *ad* Curionẽ, *sic* Epist. 5. lib. 2.

dicen

dicentis:Eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Quod & sic defendi posset, studio pro gratia, & fauore, uel Epist. 13. lib. 1. *amore aliorum erga te:ut apud Horatium ad Vinniũ, Ne studio nostri pecces. Tamen malim dicere id factum esse uitio librariorũ. Ac ne semper culpam reijciam in librarios falsò,dabo argumentum,cur & prius, & nunc meritò in illos impetum faciam. In proxima statim epistola legitur bis,tyranno P. Lentulo,pro eo quod est,tribuno plebis. Et in præcedente libro ad Lentulum,qui est illius operis primus,bis etiam idem uitium est in secũda,et XI. epistola. Et quum omnia,ut reor (maximam enim partem uidi) exemplaria,quæ in Italia sunt,mendosa,& deprauata hoc uitio essent,nullus tamẽ tantum flagitiũ animaduerterat. Itaq; sicut nunc illud emẽdauimus,ita hoc quoq; emẽdare,& in pristinam synceritatẽ restituere audeamus:sic,Eam rem tuo unius studio me assequi posse confido. Nec alia causa* In Andr. act. 5. sce. 2. *factum est,ut apud Terent. dixerit Dauus,Meo præsidio, atq; hospitis.non præsidio mei,atq; hospitis. Quem imitari Petrarcha si sciuisset,non titulum operi suo indidisset,De sui,& aliorum ignorantia.sed de sua. Aliud nanq; est ignorãtia sui,aliud ignorantia sua. Si tamen sensit de ignorãtia,quam de se habuit, rectè dixit. Et uulgò dicimus, scio tuas diuitias,qui te pauperẽ quereris.non,tui diuitias. Aspicio liberos meos,qui dicor orbus. non,mei liberos. Cernant sua prædia, qui mihi unum fundum inuident.non,sui prædia. Vbi non modò genus dissimile est antecedenti,& relatiuo, sed etiam numerus. Quanquàm (quod ualidißimam est) ingẽs differentia significationis est inter primitiua pronomina, & deriuatiua. Sed ista omnia fieri cogit, quòd nõ licet primitiuis genitiuis dare significationẽ actiuam. Cuius rei & illud maximum argumentum,& apertißimũ est, quod subijciam,nulli adhuc grammaticorum intellectum:quòd dicimus,mea,tua,sua,nostra,& uestra interest,& refert: non autẽ mei,tui,sui,nostri,& uestri. Est autẽ illud mea,tua,non ex parte*

parte anteriore (ut quidam uolunt) sed ex parte posteriore: nō aliter quàm quum dicimus, hoc interest illius, quasi hoc est officium illius. Ita hoc interest mei, si liceret mei aliter accipere, quàm paßiuè. Nunc dicimus mea in uoce possesßiua, sed tamen ut sit primitiuum, & substantiuum, & non adiectiuum: deniq; ita ac si diceremus mis. Regi autem à parte posteriore, atq; ideo hoc uerbum habere ante se nominatiuū, sicut sum es est, sed in neutro genere, quis dubitet, quū omnia plena sint exemplorū? Cicero pro Plancio: Si quid mea minus interest, id te fortè magis delectat. Et pro eodem: Non solùm quid cuiq; debeam, sed quid cuiusq; intersit. Et pro Sylla: Vestra enim, qui cū summa diligētia, & integritate uixistis, maxime interest. Et pro lege Manilia: Illud primum parui refert. Vbi etiā dicere possemus, Illud mea parui refert. Sed hoc nihil ad præsens tēpus. Hæc omnia resoluuntur in uerbum substantiuum, hoc modo: Si quid minus meum est. quid cuiusq; est. uestrum est hoc maxime. illud parui momenti est. ut appareat nō differre naturam uerbi substantiui, & horum duorum impersonalium uerborū, nisi quòd illud naturaliter post se nominatiuum postulat, hæc genitiuū, sed actionis, siue possesßionis, more uerbi substantiui. Sed hoc in cæteris nominibus, ac pronominibus nihil dubitationis habet, quorum genitiui actiuè, paßiuè, possesßiuè, & si quis est alius modus, accipiuntur. Mei autē, tui, sui, diuersam naturam habēt. Quid igitur faciēdum erat? hæc paßiuè accipiuntur, nō actiuè, nec possesßiuè. [redacted] genitiuū actiuum, siue possesßiuum. Danda ergo fuit uox possesßiui pro significato primitiui, non genitiuus possesßiui, qui idem erat, qui est primitiui: sed ablatiuus, qui natura est genitiuo simillimus, & in genere fœminino, uel tanquam medio trium generū, uel suauitatis gratia: ne durum uideretur meo, tuo, suo, nostro, & uestro. [redacted] hi ablatiui iungi sibi patiuntur adiectiua illa, tanquam actionem, possesßionemq; significantia in genitiuo, ut suprà demon

monstrauimus: sic, mea solius interest, tua unius refert, sua ipsius interest, non mei solius, tui unius, suijpsius, nisi in alia loquendi figura, de qua mox subijciam. Vnde maxime palam fit, nūquàm hos genitiuos sumi nisi paßiuè: ut, habeo curam mei solius, non meam solius: habeo curam tui unius, nō tuam unius: unusquisq; curam gerit suijpsius, non suam ipsius. Cur ita? quia paßio hic significatur: ubi superius uel actio, uel posseßio. Cuius rei unū exēplum suffecerit ex Terētio: Hem, tot mei solius soliciti sunt causa, ut me unum expleāt? Et planū quidem iam fecimus, tres genitiuos mei, tui, sui, paßiuè semper poni: meus, tuus, suus, plerunque posseßiuè. Ideoq; cùm utendum est illis primitiuorum genitiuis, mutari sonum de i, in a. Nunc aliqua addenda sunt de his dictionibus, quæ legitimè coniunguntur cum huiusmodi pronominum genitiuis: nec enim omnes possunt. [redacted] suo sustinēt: ut, fili noli domo recedere respectu mei patris. Quod non tam placuisse Prisciano reor, quàm per imprudentiam esse lapsum, quum dicit, Mei Prisciani eges, tui Prisciani egeo. Et alibi: Ego Vergilius, tu Vergilius, ille Vergilius, mei Vergilij, tui Vergilij, illius Vergilij. Hæc enim oratio declarat meū Priscianum, Vergilium'ue, aut tuum: non me Priscianum, Vergilium'ue, aut te: non aliter quàm si dicas, eges mei patris, egeo tui domini. Quod profectò non est primitiuorum, ab eo quod est ego, & tu: sed deriuatiuorum, ab eo quod est meus, & tuus. Neq; discrimē facit, quòd hìc appellatiuum nomen est, ibi proprium. Vergilius:

In Heaut. act. 1. sce. 1. ubi codices omnes mea habent, nō mei.

Prisc. lib. 5. circa finem.

Prisc. lib. 13.

Eclog. 7.

Si qua tui Corydonis habet te cura, uenito. Et alibi:

Aen. 5.

Aeneæ mihi cura tui– Lucanus:

Lib. 9.

Aeneæq; mei. Quæ à meus, tuus, non ab ego, tu, ueniunt. Itaq; sic emendemus Priscianum, qui quum de lingua Latina componit, antiquitatem omnem [redacted] Latinè prolo qui nesciuit: Mei qui sum Priscianus eges: tui egeo, qui Priscianus es: uel, me Prisciano eges: te Prisciano egeo. Nam illud apo stoli

ſtoli ad Corinthios, Salutatio mea manu Pauli, è Græco eſt ſumptum: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Tertium uerò exemplum, quod idem protulit, illius Priſciani eget, rectè dicitur. Non habent enim cætera pronomina ancipitem naturam, ut illa tria, de quibus diximus. Adeoq; uerum eſt, hos ipſos genitiuos reſpuere conſortium ſubſtantiui, ut ne in poſſeßiuorum quidem forma illud pati uelint. Vidimus licere dicere, meam unius operam, tuū ſolius ſtudium: non tamen dicemus, meum Laurentij ſtudium, ſuum Priſciani prædium: ſed meum ſtudium, qui ſum Laurentius: prædium ſuum, qui eſt Priſcianus. Neq; tamen ob id excludo, ſi genitiuos hos paßiuè accipiamus, eo modo quo exemplū ponemus. Nam (ut superius dixi) aliquando duos genitiuos, alterum actiuè, alterum paßiuè poſitum uidemus una iungi: ut, Quid de P. Licinij Craßi iuris & ciuilis, & pontificij ſtudio loquar? Ita fit in pronomine, ut idem autor ad Atticum: Mihi fuit & laudis noſtræ gratulatio tua iucunda, & timoris conſolatio grata. Et iterum: Vehementerq; tua ſui memoria delectatur. Quòd ſi igitur hæc pronomina, ſiue in genitiuo paſſiuè, ſiue mutata in uocem poſſeßiuorum actiuè non admittunt genitiuos ſubſtantiuorum, nunquid admittunt omnium adiectiuorū? Nō opinor: ſed propriè ſolorū participiorū participialiūq; gerundiorū, & frequentißime illorum trium (ut quidam uolunt) pronominū, unius, ſolius, ipſius, & ſiqua alia, quæ rara ſunt, de quibus mox dicam. Per genitiuum cum participio: Cicero ad Lentulū, quocunq; tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit. Per fœmininum, ſed cum gerundio. Ouidius Heroidum:

Sit modò placandæ copia parua tui.

Per uocem mutatam in poſſeßiuū: ut ad Ciceronem Cato: Libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari induſtria adminiſtrare gaudeam. Cicero de Oratore: L. Craſſum quaſi colligendi ſui cauſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. Sed hoc gerundiū

In Cat. Maio.

Epi Acont. ad Cidip.

Epiſt. 5. lib. 15. epiſt. fa.

est. Et ea exempla, quæ suprà attuli: quorum unum fuit, Sustulit de latere meo ancillæ tuæ dormientis: ad quod pronomen malo referri illud dormientis, quod est adiectiuum, quam illud ancillæ, quod est substantiuū: ita ut si abfuisset participiū, uix tolerabile fuerit futurū: quale Boëthij, Solantur mœsti nunc mea fata senis. Quintilianus etiā solet omittere pronomē: ut, Accepi fateor illū, qui solutus quoq; non sequebatur, quē non gaudiū redēptionis,

Declam. 5. non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Et in eodē libro: Rus, seruulos, penates, et omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Omisit sui: ut esset, non lætitia sui prælati. & meus: ut esset non meus hortantis amplexus. Et iterum mea, ut esset quoq;, festinatione mea parentis. Poëtæ etiam

Epist. Penelop. ad Vlyss. frequenter. Ouidius Heroidum:

Deniq; quisquis erat castris iugulatus Achiuis,
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Epist. Phyll. ad Demoph. Id est, meum amantis. Idem:

Illa meis oculis species abeuntis inhæret,
Quum premeret portus classis itura meos.
Ausus es amplecti, colloq; infusus amantis,
Oscula per longas iungere pressa moras.

Epi. Oeno. ad Parid. Id est, tua abeuntis, & meo amantis. Idem in eodem opere, sed inusitatius:

Et flesti, & nostros uidisti flentis ocellos.

Nostros dixit pro meos, & flentis pro flentium. Est enim illud flētis genitiuus singularis, non accusatiuus pluralis: quod accētus probat, quum tales accusatiui habeant ultimam longam, quæ hîc non est. Hoc dixi, quia quidam hunc locum exponunt per accusatiuū. Illa diuersitas numerorū, meos, siue nostros amantis, uix alij quàm poëtæ permissa est. Postremò hæc pronomina, siue in primitiuorum genitiuis, siue in possessiua uoce (ut dixi) maxime gaudent illis tribus, unius, solius, ipsius, quorum multa exempla iam protuli. Nec ab re fuerit, sicut unius, ita duorum, trium, quatuor posse dici. Item omnium, cuiusq;, plurimum, &

si qua sunt adhuc: ut uestram duorum, uel uestram trium, uel uestram omnium operam desidero, pro uestrum. Cicero de Oratore lib. III. Sed uoluntati uestræ omnium parui. Cuiusq;, aptius cum pronomine sui, siue suus coniungitur: ut, uellem nosse, quæ sit sua cuiusq; sententia: non, sui cuiusq;. Brutus ad Ciceronem: Qui uestris paucorum respondeat laudibus. pro uestrum. Verùm iam huic quæstioni finem imponamus.

De Meme, Tete, Tutu, Sese. CAP. II.

EAdem ferè hæc tria prononuina geminari etiam solent: priora quidem per figuram meme, tete: tertium sine figura. Vergilius in nono:

Meme, adsum qui feci, in me conuertite ferrum
Ò Rutili- Et in duodecimo,
-Meme duce ferrum Corripite ò Rutili- In eodem,
Verte omnes' tete in facies-

Sed hoc uideri potest esse sine figura. Non enim est ita acre, & ardens, ut apud Quintil. Tete hoc loco mulier interrogo. In nominatiuo planè semper figuratũ est: ut Cic. in Antonium, Tutu faces illas incendisti. Sese (ut dixi) nunquam figuratum est: ut idem, Hic uiri fortissimi sanguine aspersus sceleratam gratulantibus manum porrigens, in templum Iouis contulit sese. id est, se. Declam. 2.

De Nostras, Vestras, & Cuias. CAP. III.

NOstras, uestras, & cuias, non tantùm patriam, nationemq; innuunt, sed etiã partes, & quasi sectam: ut, Vestrates philosophi non sunt ita populares, & fauorabiles, ut nostrates qui ab Epicuri schola prodierunt. Et, Cuiates philosophi uos estis? Stoici'ne, an Academici, an Peripatetici, an nostrates Epicurei? Cic. Putares'ne unquã accidere posse, ut mihi uerba deessent, nõ solùm ista uestratia oratoria, sed hæc etiam leuia nostratia? Epi. 10. lib. 1. epi. fa.

De Iste, & Ille. CAP. IIII.

ISte, & ille (si audire Priscianum uolumus) hoc differunt, quòd iste spatio propinquiore, ille autem longiore intelligi- Prisc. lib. 17.

tur: cuius autoritas plurimos in errorem induxit, qui pro istud, dicunt illud: ueluti si ad hominem longè positum scribas, si quid noui in illa urbe est, mihi notum facias: pro eo quod est, in ista urbe. Quod non mediocre peccatum est. Nam de me loquens dicere debeo, hoc caput, hæc manus, hæc ciuitas: de te uerò, istud caput, ista manus, ista ciuitas: de tertia autẽ persona illud caput, illa manus, illa ciuitas. Cicero in Antoniũ: Remoue paulisper istos gladios. Et in eodem lib. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in conspectu populi Ro. uomere postridie. Hoc est, istis tuis faucibus, istis tuis lateribus, ista tua firmitate. Vnde nascuntur aduerbia

Epi. 10. li. 1. fa. istic, istinc, istac, istuc, istorsum, istò. Vt idem ad Valerium iurisconsultum: Qui istinc huc ueniunt, partim te superbum esse dicunt, &c. id est, qui ab ista prouincia, in qua agis, huc, id est, in Italiam, Romamq; ueniunt. Aliquando tamen iste accipitur pro hic: ut idem, & in eundem Anto. Cùm isto tempore stent cum gladijs armati. Et Quintilianus: Iuuenis iste, de quo summa in rebus humanis monstra gignuntur. Et iterum: Iuuenis iste patris sui hæres solus inuentus est. Ille quoq; nonnunquam per dignitatem, aut per eminentiam ponitur, indicans esse, quod omnes debeant nosse: ut, Alexander ille Magnus. Ille Censorius Cato: Archita ille Tarentinus.

De Hic, Is, Idem, & Adhoc. CAP. V.

HIc, & Is habent potius illam (de qua modò memini) Prisciani differentiam, ut hic spatio propinquiore, is uerò lõgiore intelligatur. Multis tamen in locis utrunq; locũ habet: ut, qui præfert uirtutem diuitijs, is sanè fortis est: uel, hic sanè fortis est: uel per cõpositionem: ut, quæcunq; mulier adultera, eadem uenefica est. Et ferè per hæc duo pronomina licet sic loqui, nec per ulla alia, licet poëtæ utantur ille pro is, quia amborum eadem penè significatio est. Vt Horat. de Arte poëtica:

Qui didicit, patriæ quid debeat, & quid amicis:
Quo sit amore parens, quo frater amandus, & hospes:
Quod sit conscripti, quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum missi ducis: ille profectò
Reddere personæ scit conuenientia cuiq;.

Quare sanctis uiris è Græco *transferentibus sic permittamus dicere :* Non *qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem deus commẽdat.* Poßunt *autem hæc eadẽ duo, de quibus loquor, pronomina, & alio modo usurpari: ut,* Alexander *paruis copijs fretus, superauit* Darium *cum infinito exercitu, & id in adolescentia: uel, & hoc in adolescentia.* Item *& hoc modo :* Pau*ca uestis, & ea detrita, & sordida. potius quàm, & hæc.* Pau*cis nummis superbit, nec ijs suis, sed aliunde corrogatis. potius quàm, & his.* Idem *quod est ab* Is *compositum, quasi pro etiam poni solet: ut* Cicero, Et *huic coniuncta est beneficentia, quam eandem uel benignitatem, uel liberalitatem appellari licet. id est, quam etiam.* Quintilianus: Si *causam ueneficij dicat adultera, non* M. Catonis *damnata iudicio uidetur, qui nullam adulteram, non eandem esse ueneficam dicit.* In *hoc pronomine,* Idem, *annotaui quiddam dißimile ab* Is: *ibi potest addi copulatiua, hîc non potest: quod tamen affirmare non ausim: ut,* Quam*cũq; in sedem migrat apiũ rex, in eam & apes ipsæ comitantur.* At *si dicam, in eandem, tollam copulatiuam: sic, in eandem apes ipsæ comitantur.* Nam Idem *habet in se uelut uim copulatiuæ.* Hoc *positũ cum præpositione* Ad, *significat præterea: ut apud* Sallustium: Cognoueram *paruis copijs bella gesta cum opulentis regibus, adhoc sæpe fortunæ uiolentiam tolerasse, facundia* Græ*cos, scientia belli* Gallos *ante* Romanos *fuisse.* Cic. 1. de Offi.

De præpositione Cum. CAP. VI.

CVm *præpositio, per appositionem non iungitur rei notanti instrumentum, sed comitem.* Et *hoc est quod* Quinti*lianus ait:* Vt *quæramus nunquid apud nos sit uis quædam se*ptimi Lib. 1. c. 7.

ptimi casus, & apud Græcos sexti. Nam, inquit, quum dico, hasta percussi, non utor ablatiui natura, nec si idem Græcè dicã, datiui, τῷ δορί. Propter quod Seruius, & quidã alij planè affirmant esse septimum casum. Quòd autem non utamur ablatiui natura, hanc causam existimo, quòd ablatiuus aut ui nominis regitur, aut ui uerbi, aut aduerbij, aut postremò intercedente præpositione, quorũ nihil hìc fit: nisi uolumus errorem quorundam sequi, qui subintelligunt præpositionem cum. Et quomodo subintelligi potest, quæ ne poni quidem potest? Nam percussi cum hasta, inauditum est: instrumentum enim percussionis hasta est. Peccauitq; non incelebris huius ætatis uir, qui scripsit: Gladium, qui cum se percusserat, eduxit. Percussit igitur gladio, non cum gladio. Impuli te pugno, non cum pugno. Video te oculis, non cum oculis. Tango te manu, non cum manu. Deleuit epistolam lacrymis. Abstersit sordes aqua. Siccauit cretam, liquefecitq; ceram igni: non autem cum lacrymis, cum aqua, cum igni. Sed hoc fefellit, quòd aliquãdo illa Præpositio uideri possit iuncta nomini instrumentum significanti: ut, Acceptus est à nobis cum honore. Magna cum beneuolentia scripsit. Cum mira affabilitate me allocutus est. Cum dira truculentia me aspexit. Veruntamen hi ablatiui instrumentũ non significant, sed comitem. Siquidem acceperunt me homines instrumẽto corporis, non honoris, sed honore comite. Scripsit ministerio manus, non beneuolentiæ, sed hac socia. Allocutus est lingua operatrice, affabilitate præsenti. Et aspexit instrumento oculorũ truculentia suffusorũ, quæ nihil facit ad ipsam inspectionẽ, sed oculi. Sunt qui uelint Priscianũ sensisse cum hasta percussi, dici posse, uel hanc præpositionem subintelligi: ego uerò affirmo neminem antiquorum neque protulisse hanc, neque subintellexisse.

De Circiter. CAP. VII.

Prisc. lib. 14.

Circiter, Priscianus inquit, ad tempus solum pertinet: ut, circiter Calendas Ianuarias. Imò & quidem frequentius ad nume

numerũ:ut,circiter duûm miliũ militũ:circiter decem milliariorũ.Sed aliquãdo etiam ad locũ:ut Caßius Hemina, Lapidẽ fuisse quadratũ circiter in media arce iunctũ candelis quoquo uersum.

De Versus,& Vsq;. CAP. VIII.

V*Ersus contra naturam præpositionis semper postponitur: ut,Italiam uersus,Megaram uersus.* Liuius: *Duo Romana uno loco propius Albam,tria Albana Romam uersus.Sallustius:* Sall.in Iugur.
Deinde Philenorum aræ,quem locum Aegyptum uersus, finem imperij habuere Carthaginienses. Cicero de diuinatione: Qui cùm exercitu lustrato Aretium uersus castra mouisset. Sursum, siue sursum uersus frequenter legimus. Nonnunquam dicitur uersum, sicut aduersum : nam ita uersus , sicut aduersus: Vnde quoquo uersus,& utroque uersus:id est,in unamquanque partem,& quocunque,& in utranque partem.Et deorsum uersus. Atque nescio quomodo non reperio hanc inter præpositiones esse numeratam,an quia postponitur , & non præponitur ? ne Tenus quidem præponi solet, de qua nunc dicam , & tamen est præpositio : an quia uice præpositionis non fungitur , quoties alia adest præpositio?ut,ad occidentẽ uersus:quo quidem modo aduerbium est:ut Vsque:quæ & ipsa sic aliquando in oratione collocatur:ut,ad occidentem usque.

De Tenus. CAP. IX.

T*Enus (ut dixi) semper postponitur,atque in singulari utique cum ablatiuo:ut, hactenus , quatenus, uerbotenus,capulotenus:in plurali uerò cum genitiuo etiam , non solùm cum ablatiuo. Sed,quantùm ego sentio , cum genitiuo tunc aut necessariò,aut uenustius fit,præsertim more Græcorum,quum res est uel gemina , uel numero singulari carens. Neq; hoc apud* Aen. 10.
poëtas modò,sed etiam apud oratores. Vergilius:

-Laterum tenus hispida nanti. Et iterum:

Et crurum tenus à mento palearia pendent. Georg. 3.

Quintilianus in XII. Sed ille uir bonus , qui hæc non uocibus

tantùm sibi nota, atq; nominibus, aurium tenus in usum linguæ perceperit: sed qui uirtutes ipsas penitus mente complexus, ita sentiet. Cælius: Iam illi rumores de comitijs Transpadanorum
Lib.8. Cumarum tenus caluerunt. Curtius: Pauci hostium tenus exacti penetrauere ad Porum cientem acerrime pugnam. Est autem significatio usq; ad. Vmbilico tenus, usq; ad umbilicum: Aethiopia tenus, Nilo tenus, usq; ad Aethiopiam, & Nilum. Aliquãdo etiam pro non ultrà: ut, Gessit consulatum titulo tenus: id est, non ultrà quàm titulo: cuiusmodi nonnulla ex superioribus exemplis sunt.

De Pridie, & Postridie, aduerbijs. CAP. X.

PRidie, & postridie, quemadmodũ tenus, genitiuo seruiunt, & nõnunquã etiam accusatiuo: ut, pridie illius diei, postridie Nonarum Decembriũ. Cicero ad Atticum: Pridie compitalia memẽto. Titus Liuius lib. VII. Etiã postridie Idus rebus diuinis supersederi iussum: ut postridie Calendas, ac Nonas eadem religio esset, traditũ putant. Idem libro quadragesimo octauo: Pridie Parilia medio ferme die atrox cum uento tempestas coorta. De quo uide plura in Nudiustertius.

De Hei, Heu, Eheu, Væh, & Procul. CAP. XI.

HEi quoq;, & heu simile quid obtinẽt: tamẽ alterum datiuo, alterum accusatiuo iungitur: ut,

Vergilius Aeneid. 2. In And. act. 4. scen. 1. Aen. 7. Pli. lib. 7. prooemio. Aen. 6.

Hei mihi qualis erat, quantùm mutatus ab illo
Hectore- Terẽtius: Heu me miserũ. Et ferè cum huiusmodi pronominibus: nã cũ alio nomine frequẽtius per exprobrationẽ: ut Vergilius, Heu stirpẽ inuisam- Et Plinius libro VII. Heu demẽtiã ab his initijs existimantiũ ad superbiã se genitos. Aliquando etiã cũ nominatiuo: ut idem Vergilius, Heu pietas, heu prisca fides- Terẽtius in Adelphis: Heu misera. Illud uerò in psalmo: Heu mihi, qa incolatus meus prolõgatus est: nescio an uitio factũ sit librariorũ: quale illud in Euãgelio, Ascẽdit in arborẽ sycomorũ, qa inde trãsiturus erat: quod scribẽdũ est illac. Et illud ad Romanos:

nos: Tu autē cū oleaster esses, insertus es: pro insitus. Et in Actis apostolorum: Egreßi sumus foras portam iuxta flumen: pro extra portam. Eheu, nulli casui seruit. Verg. in Bucolicis: Eheu quid uolui misero mihi? – Vęh quoq; datiuo. Martialis: Eclog.2. Lib.5.epig.24.

Carpere causidicus fertur mea carmina, qui sit
Nescio: si sciero, uęh tibi causidice.

Hęc appelles licet siue aduerbia, siue interiectiones (nam hanc inter partes orationis non numero) siue etiam prępositiones. Procul, apud quosdam casui seruit: ut apud Curtium, Procul urbem.

Quòd quędam comparatiua, & superlatiua aduerbia, seruiunt accusatiuo. CAP. XII.

Comparatiua aduerbia, & superlatiua, pręter suam constructionem ablatiui, & genitiui, ut scribo melius te, & optime omnium, aliquando seruiunt accusatiuo: utiq; ea, quę à prępositionibus ueniunt, illarum naturam seruantia. Cicero ad Octauiū: Cum castra medio itinere longius aduersariorū castris, & propius urbem mouerentur. Idem ad Atticū: Tamen esse officium meum putaui exercitum habere quàm proximè hostem. Salustius: Proximè Hispaniam Mauri sunt. Nec hęc regere possunt datiuum, ut Frisciano placet, quale uult esse – Quum propius stabulis armenta tenerent. Datiuus hîc non regitur natura comparatiui, sed ipsius nominis: non aliter quàm si dicam, nauigo te propinquius terrę. Et quoniam ipsa rei serie quędam de complexu orationis dicere incepimus, iam de hoc ipso disseramus, simulq; de natura indeclinabilium dictionum, quarundamq; aliarum: ab eo potißimum incipiētes, quod huic loco similimum est. Epi.9.lib.3. epi. ad Q. fra. In Iugurt. Prisc. lib. 18. Verg. 1.Geor.

De O', uel prolata uel omissa. CAP. XIII.

O Fortunati, quorum iam mœnia surgunt,
Aeneas ait. Et alibi:
O' fortunatos nimium, bona si sua norint, Agricolas.

Hic accusatiuus est, ibi uel nominatiuus, uel uocatiuus esse potest. His enim tribus casibus indifferẽter autores utũtur. Cicero: O' uariam, uolucremq́; fortunã. Neq; hoc in tertia persona tantùm, sed etiã in prima, & secunda: ut idem, O' me miserum. O' te felicem. Etiam non apposito pronomine: ut idem, O' miserum, & detestabilẽ hominẽ, si hæc ignoras. Idem: O' te miserum. O' te infelicem. Quæ exclamatio ad omnem affectũ conuenit uel miserationis, uel indignationis. Simili modo in nominatiuo, & uocatiuo: ut idem, O' fortunata mors quæ naturæ debita, pro patria est potißimum reddita. Et iterum, O' magna uis ueritatis, quæ contra omniũ ingenia, calliditatem, solertiam, contraq́; fictas hominum insidias semper se ipsa defendit. Idem: O' nox illa, quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti. Et iterũ: O' Nonæ illæ Decembres, quæ me Consule fuistis. Aliquãdo ab illo supersedemus, utiq; in re leuiore, neq; ita magni caloris: ut, Indignum facinus. &, Hominem nequã, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, uel cum lege de alea condemnatis: Ciceronis uerba sunt in Antoniũ. Et Plinius Iunior ad Octauium: Hominẽ te patientem, uel potius durum, ac penè crudelẽ, qui tam insignes libros tamdiu teneas. Quòd si excãdesceremus, dicẽdũ esset, O' hominem nequã: &, ò hominẽ patientẽ. Aut sine indignatione: ut apud Val. Maximũ lib. II. Sed mihi uti ista cõditione uitæ nõ est opus, sine ullis imaginibus nobilẽ animũ. Aliquãtò hoc remissius est, quàm si dixisset, ò animum sine ullis imaginibus nobilẽ, id est, sine maiorum nobilitate nobilem.

Epi. 10. lib. 2.

In Heautou. act. 1. sce. 1.

Ideoq; Terentius leuioris caloris interiectione usus est:
Hui, tam graueis rastros quæso?
Sed hoc simile eius speciei, cuius mentionem modò faciam.

De Me, cum infinitiuo, & accusatiuo. CAP. XIIII.

Verg. 1. Aen.

ME'ne incepto desistere uictam?
Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
Et iterum: —Me'ne Iliacis occumbere campis

Non

Non potuisse: tuaq; animam hanc effundere dextra?

Hæc Vergil. Ad Terentiã autẽ Cicero: *Me'ne miserũ in tantas te calamitates mea culpa incidisse?* Et iterũ in Bruto: *Tum Brutus admiratus, tantam'ne fuisse obliuionẽ inquit, in scripto præsertim, ut ne legens quidẽ senserit, quantũ flagitij cõmisisset?* In his oĩbus placet mihi subintelligi, *uere'ne ita est, me non posse auertere Italia regẽ Teucrorũ? & cætera*. Plinius Iunior ad Adrianum: *Hominem'ne Romanũ tã Græcè loqui?* id est, *uere'ne ita est? uel oportuit'ne, siue oportet?* Terentius in Andria: *Seruon' fortunas meas me commisisse futili?*

Hæc Ciceronis ad Terentiam uerba aliter in emendatis Cic. exẽplaribus leguntur. uide epist. 1. lib. 14. fa.

Epi. 3. lib. 4.

Act. 3. sce. 5.

De En, & Ecce, suisq; compositis. CAP. XV.

EN, & ecce in eadẽ penè significatione amãt nominatiuũ, et accusatiuũ: apud Comicos uerò hem pro en, affectui seruiẽs, quo oratores nõ utũtur: quemadmodũ nec Ast pro At, quod est poëtarũ, syllabã illã breuẽ interiectiones, longã faciẽtiũ. Adiungitur autẽ en nominatiuo, pariter & accusatiuo, tum indicãdo, tum exprobrando. Indicando. Verg. *En Priamus, sunt hîc etiam sua præmia laudi.* Exprobrando: *En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam, metire iacens* – Seneca in Agamem.

Aen. 1.

Aen. 12.

En Paridis hostem. Iuuenalis Sat. II.

En habitum, quo te leges, & iura ferentem

Montanum positis audiret uulgus aratris.

Oratores sæpius exprobrando, & sæpius per nominatiuum. Quintilianus, *En improbitas.* Cic. *En crimẽ, en causa cur regem fugitiuus, dominũ seruus accuset.* Ecce similiter cũ utroq; casu iũgitur: ut idẽ, *Ecce tibi status noster.* Cũ actõ autẽ nõ memini me apud oratores legisse, sed ne apud poëtas quidẽ. Nã illud apud Terẽt. in Eunucho, *Ecce autẽ alterũ nescio qd de amore loqtur,* Alter scribi debet, nõ alterũ, Donato quoq; probãte. Sed demus aliquãdo reperiri, ut semel apud Plaut. in Bacchidibus, *Opus'ne erit tibi aduocato tristi, iracũdo? Ecce me.* Eccũ, eccã, eccos, eccas: ellũ, ellã, ellos, ellas, ab ecce cõposita sunt, et secũ uidẽtur gerere ca-

Act. 2. sce. 3.

rere ca-

Prisc.lib.11. rere casum, sed nō gerūt: quæ Priscianus ita resoluit, Ecce eū, ecce eam, ecce eos, ecce eas: ecce illū, ecce illam, ecce illos, ecce illas. Sergius quoq; commentans Donatum ait, nihil significat ellum, nisi ecce illum. Pauloq́; pòst: Quum ergo ellum sit ecce illum, & ellam ecce illam, nihil possumus dicere, nisi magis demōstratiuè. Sed pace Prisciani, Sergijq́;, & aliorū, hoc nec uerum, nec conueniens significatū est. Nam inter ecce eum, & ecce illum, quid interest? Potius dicēdum erat: eccum, ecce hunc: eccos, ecce hos, de quibus agimus. Talis erat cōuenientior interpretatio, sed quæ nec uera foret. Resoluuntur enim hæc per aduerbia, nō per pronomina: eccum, ecce hîc, subintellige uirum, de quo agebamus. eccam, ecce hîc, subintellige fœminam, de qua mētio erat. Ellum, ellā, ecce illic uirū, fœminam'ue, subintellige, de quo, de qua'ue agebatur. Nam ut de homine, qui ante conspectum nostrū adest, rectè dicas, ecce ille, uel ecce ego, siue ecce illum, uel ecce me: ita male loquaris, ellum hominem, uel ellum me: & rursum de longè posito, eccū. Terēt. Eccū Parmenonē: &, eccū me. nēpe nō ecce eū Parmenonē, quasi aliquis alius sit præter hunc Parmenonē: Et ecce eū me, què me, & quē eū quæris. Plaut. in Menæh. Atq; eccā. Et in Mercatore, Ecce illum uideto. Eccū ergo Parmenonē: id est, ecce hîc Parmenonē: &, eccū me: id est, ecce hîc me. Et ellū Parmenonē dicentes, non sic loquimur, quasi de parū noto, ut solemus, quū dicimus, ecce ille Parmeno, quasi ille tibi incognitus sed auditus. Ellum igitur Parmenonē significat, ecce illic Parmeno, siue Parmenonē. Sed an posſit ecce habere accusatiuū, nō antè indubitatum habebo, quàm exemplum uidero, nisi illud tale sit apud Vergil.

In Eunuch. act. 2. sce. 3.

Eclog. 5. —En quatuor aras.
Ecce duas tibi Daphni, duoq́; altaria Phœbo:
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis.
Craterasq; duos statuam tibi pinguis oliui.

Sed de prosa magis dubitare me dico.

De

De Age, Agite, & Agedum. CAP. XVI.

AGe singularem numerum desiderat, Agite pluralem: Agedum uerò non singularem tantùm, sed etiam pluralem. Neq; id modò in carmine: ut Proper. Vos agedum, -sed etiam in prosa: ut Quint. Agedum (si uidetur) extra portas prospicite squalida arua, & spinis obsitas segetes, & semesos arborũ truncos. Cicero: Agedum conferte nunc cum illis uitam P. Syllæ, uobis, populoq; Romano notißimam. Decla. 12.

De, An, & Aut, Ne, Vel, Ve, & eorum compositis. CAP. XVII.

AN, & Aut, coniunctiones sunt, Quintilianus inquit, male tamen interroges hic aut ille sit. Nos quum talem, tantumq; autorem habeamus, tamen pleriq; multis iam seculis peccauerunt, ac peccant; quod grande flagitium est. Sed duæ causæ eos decipiunt. Ferè enim nunquam decipimur, nisi mendaci quadam specie ueritatis: &, ut inquit Horatius, Decipimur specie recti – Vna, quòd interpretantes è Græco non reperimus hanc apud illos differentiam. Quippe quum Græci unam tantùm habeant utriq; nostrarum respondentem, putant pro una uoce Græca, unam Latinam posse sufficere. Altera, quòd reperiunt apud nos in interrogãdo, aut. Et primæ quidem opinioni hoc responsum sit, eos male mereri de lingua Latina, qui dimidium uerborum fastidiunt. Nam plerique utuntur Aut, more Græcorum, & interrogando, & sine interrogatione: An, omnino relinquentes. Sequenti (quod tamen caput huius erroris est) ita respondemus: Si paulò diligentius aduertissent, non in aut, sed in an, interrogationem consistere deprehendissent: ut apud Ciceronem, An uerò Romulus ille aut pastores, aut conuenas congregasse, aut Sabinorum connubia coniunxisse, aut finitimorum uim repreßisse eloquentia uidetur? Non est hîc multiplex interrogatio, quasi de horũ singulis interrogaretur, sed duplex: sic, Nunquid Romulus hæc omnia fecit eloquentia?

Verba Quintiliani. libro 1. cap. 9.

Hor. in Arte poëtica.

Hæc una pars est interrogationis. Supple, an non fecit? & hæc erit altera pars. Item: Es tu Stoicus, aut Epicureus, aut Peripateticus, aut Academicus? Hæc interrogatio & bene dici potest, & male. Nam si nō cōstet interrogāti te esse philosophum, bene interrogauit, supplendaq; est duplex an: sic, Es'ne tu Stoicus, aut Epicureus, & cætera, an nō? Sin cōstet illi te esse philosophū ex aliqua illarū sectarū, sed cuius sis ignorās, de ipsa interroget, male quæsiuit, cùm An, nō Aut, dicendū fuerit: & ubi nos modo posuimus duplex an omittendū sit: sic, Es tu Stoicus, an Epicureus, an Peripateticus, an Academicus? quæ interrogatio potest tendi in infinitū. Illa uerò semper est duplex, hîc ad singulas particulas binæ interrogationes sunt, ibi in uniuersum duæ. Quū enim quæro an Stoicus, subintelligitur altera interrogatio ediuerso: sic, an nō, Itē, es'ne Epicureus, an nō? es'ne Peripateticus, an nō? es'ne Academicus, an nō? Afferamus aliud apertius exemplū. An est hic illo nobilior? an plus pro salute mea laborauit? an cui homines magis cupiāt? an formosior, & magis dignus, cui filiā meā collocem? Hîc octo interrogationes sunt, quia octies interrogatio repetitur. Ibi semper duæ, quia bis semper repetitur. Ex quo patet nō esse interrogationē in aut, sed in an. Interrogationem inquā contrariorū: qualis est illa, quid dicā? aut qd nō dicā? Inter hæc nō ambiginus, sed ipsa ambo simul ambigimus. Secus in illo, abeā, an maneā? De duobus ita quæro, ut utrū mihi faciendum, & utrum non faciendū sit dubitem. Ideoq; nō solùm interrogando, sed citra interrogationē quoq; utimur an, ubicunque aliquid cōtrarietatis inest: ut, dubito an uiuat pater, an mortuus sit. & in maiori numero, Nescio an pater Romæ sit, an ualeat, an uiuat, an uenturus ad me sit. Muta uerbum dubitationis, & inscientiæ, in dissimile aliud uerbum: sic, Scio an pater uiuat, an mortuus sit, malè locutus es: bene autem, nescio an pater uiuat, an mortuus sit. Itaque uerbis huiusmodi dubitationis, & inscientiæ damus subiunctiuum cum an: uerbis uerò opinio-

nis

nis, & scientiæ indicatiuum cum quòd, & aut: sic, Opinor quòd pater aut mortuus est, aut grauiter ægrotat. Quod præceptum est de An, hoc quoq; sit de Ne, quæ plerunq; una soláq;, & semper in parte prima collocatur: ut, bonus'ne uir est, an malus? Aliquando cũ socia, sed id sæpius apud poëtas: ut Vergil. in primo lib. Aeneid.

Qui teneant (nam inculta uidet) homines'ne, feræ'ne
Quærere constituit, socijsq; exacta referre.

Sæpe hoc modo, Illuc eam, nec'ne, ignoro. Hoc est dubitatiuè. Interrogatiuè quoq;: ut pro Flacco Cicero, Vtrum uultis prætori Flacco licuisse nec'ne? id est, licuisse an non? Quidã superuacuè addunt alterum an: sic, Nescio an bene faciam nec'ne. Atque ut ostendi quosdam errare in aut, non uidentes in quo differat ab an, ita quidam faciunt in uel, putantes poni pro an: id est, interrogatiuè, uel dubitatiuè, siue ignoratiuè: ut istud est aurum, uel orichalcum? nescio sit aurum, uel orichalcum: imò scis quòd est aurum, uel orichalcum. Et neuter uestrum dubitat, quòd uel hoc, uel illud est: sed nescitis an hoc, an illud sit. Ideóq; & tu interroga, aurum'ne sit, an orichalcum: & tu responde, quòd nescis an sit hoc, an illud. Illud autem quod est apud Quintilianum: Quærendumq; arbitrantur iustum'ne sit sacrilegium appellari, quod obijciatur, uel furtum, uel amentiam: potest quibusdam mouere dubitationem, quasi in re dubia loquamur per uel, atq; ideo ipsum misceamus cum ne, siue an. In quo minime dubitandum nobis est. Talis enim ibi locutio est: Quærẽdumq; arbitrantur, iustum'ne sit appellari aliquid nomine sacrilegij, an non: uel, iustum sit aliquid appellari furtum, an non: uel, aliquid sit iustum appellari amentiam, an non. Ve, magis accedit ad uel, quàm ad an: ut duobus, tribus'ue mensibus: id est, duobus, uel tribus mẽsibus. Raróq; reperitur geminatum, nisi adiũcta. si, ut, siue hoc, siue illud: aut adiuncta ne, pro ut nõ: apud eũdem, Cauendũ etiam ne'ue sit maior translatio,

tio, quàm oporteat, ne'ue (quod sæpe accidit) minor, ne'ue dißimilis.

De Oratore. Cicero: Ita iungetis, ut ne'ue aspere concurrant, ne'ue uastius diducantur. Lucanus sine compositione aliqua:

Lib. 1. Nec quenquam iam ferre potest Cæsar'ue priorem,
Pompeius'ue parem—id est, non potest iam aut Cæsar superiorẽ ferre, aut Pompeius parem. An & ne, coniungi solent pro an, quod magis poëticum est: ut apud æmulos Vergilij,

Dic mihi Damœta, cuium pecus, an'ne Latinum? Illud Ciceronis multi ita legunt: Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatũ esse, Gabinio dicã, an'ne Pompeio, an'ne utriq;? id quod est uerius. Sine interrogatione durum uidetur: ut Vergilius,

Georg. 1. —Vrbes'ne inuisere Cæsar,
An deus immensi uenias maris, ac tua nautæ, &c.
An'ne nouum tardis sydus te mensibus addas?

Ideo dixi durum, quia per interrogationem quiddam urgentius, & instantius est in hac geminatione an'ne, quàm in illa simplicitate an, quod hic non fit, ut ex alijs compositis elucebit:

Verg. eclog. 2. Non'ne fuit satius tristes Amaryllidis iras,
Atq; superba pati fastidia? non'ne Menalcam?

Verg. 3. eclog. Non'ne ego te uidi Damonis (pessime) caprum
Excipere insidijs?—

In hac interrogatione non id agitur, ut respondeas nescienti, sed cogaris assentiri scienti. Nec alia uis orationis est, quàm si diceres an non, quod magis urget, quàm solũ non, licet & hoc solum pro illo composito accipi soleat. Alia cõposita (si modò composita sunt) hæc sunt: Ita'ne: ergo'ne: quæ interrogando responsionem non poscunt, sed assensum extorquent.

De Nedum, & non solum, Non modo, & non tantum. CAP. XVIII.

NEdum, duobus modis periti uti solent. Vno modo cum utranq; sententiam eodem claudimus uerbo: altero, quum suum utriq; sententiæ uerbum damus. Primo modo sic: Fundérem

derem pro te ſanguinē, nedum pecuniam. Secūdo ſic: *Funderem pro te ſanguinē, nedum pecuniam tibi crederem.* & hoc affirmatiuè. Negatiuè ſic: *Non perderē pro te obolum, nedum ſanguinem.* Item, *Non crederem tibi obolum, nedum pro te funderem ſanguinem.* Atq; in affirmando, id quod plus eſt, maiorisq; momenti in prima parte eſt ponendum: in negādo, id quod minoris. Plus eſt, & magis momentoſum, fundere ſanguinē, quàm pecuniam: & minus eſt, & leuius, perdere, aut credere obolum, quàm perdere, aut fundere ſanguinē. Imperiti uerò hanc dictionem accipiunt pro non ſolùm, ſic dicentes: *Nedum laborem pro te ſuſciperē, ſed etiam mortē.* quod ſic dicēdum erat, *Mortē pro te ſuſciperem, nedum laborē.* Aut per non ſolùm (nam cōtrarius modus eſt per nō ſolùm, & non modò, ei qui eſt per nedum) ſic, ne priora exempla cōmutemus: *Non ſolùm pecuniā pro te funderem, ſed etiam ſanguinē.* Item, *non modò pecuniam tibi crederē, uerū etiam ſanguinē pro te funderē.* hoc affirmatiuè. Rurſus negatiuè, *Non modò pro te ſanguinē non perderem, ſed nec pecuniā.* Item, *non tantùm pro te ſanguinem non funderem, uerùm ne obolum quidem tibi crederem.* Hæc igitur differentia eſt inter nedum, & non ſolùm, ſiue non modò, ſiue non tantùm. Aliquando tamen reperimus hoc poſterius penè pro nedum accipi. Cicero in lib. de Offic. III. *Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modò Socrates nouerat, nullo modo uideri poteſt quicquam eſſe utile, quod non ſit honeſtum.* Poſſemus dicere hic pro, non modò Socrates nouerat, nedum Socrates: ſed nedū auget, præpolletq; alteri parti, cui adiungitur: non modò autem æquiparat. Ideoq; puto Ciceronem uoluiſſe æquare Fimbriam Romanū Socrati Græco, dixiſſeq; illud nō modò ſicut in quibuſdam alijs exemplis: ut in iiſdem Officijs, *Ad quod eſt adhibenda actio quædam, non ſolùm mentis agitatio.* Et pro Plancio: *Plura ne dicam, tuæ me lacrymæ impediunt, ueſtræq; iudices, non ſolùm meæ.* Hîc non auſim pro nō ſolùm, dicere nedum.

De Nisi. CAP. XIX.

NIsi, quoties principium sententiæ est, indicatiuum desiderat, aliâs etiam subiunctiuum. Cicero pro Milone: Nisi fortè putamus dementem P. Scipionem Africanum fuisse, qui quum per seditionē à C. Carbone interrogaretur, quid de Tyberij Gracchi morte sentiret, respondit, iure sibi cæsum uideri. Et Quintilianus: Nisi fortè imperatorem quis idoneum credit in prælijs quidem strenuum, & fortem, & omnium quæ pugna poscit artificem, sed neq; delectus agere, nec copias contrahere, atq; instruere, nec prospicere cōmeatus, nec locum capere castris scientem. Præter principia autem sententiarum, sic: Vapulabis, nisi caues: uel, nisi caueas. In illo superiore, nisi adest uerbum principale, hic non adest.

De coniunctione Quòd. CAP. XX.

QVòd scribas gaudeo: &, quòd scribis gaudeo: utroq; modo dicitur. Volo quòd scribas: non autem, quòd scribis. Illius superioris hæc similia sunt, credo, opinor, puto, lætor, uoluptatem capio, & reliqua. Huius posterioris hæc, mando, iubeo, impero, exigo, postulo, & reliqua. In illo tamen superiore cauendum est, ne diuersorum modorum uerba copulemus: quale foret illud Terentij, quod nonnulli sic legunt: An quòd uiam ignorant, an quòd iter perferre nequeant? Cùm sit dicendum aut sic: An quòd uiam ignorēt, an quòd iter perferre nequeant? aut sic, An quòd uiam ignorāt, an quòd iter perferre nequeunt? Cui simile illud aliud est apud eundem: –Nihil quum est, nihil desit tamen. quum sit potius legendum desit, non desit, ut bonis autoribus placet. Et in proœmio Ciceronis ad Herennium sic quidam legunt: Etsi negotijs familiaribus impediti, uix satis otium studio suppeditare poßimus, & idipsum quod datur otij, libentius in philosophia consumere consueuimus. quum sit potius legendum possumus, ut modi cōcordent, qui copula media coniunguntur: quanquàm & sonus ipse, utpote in cursu medio periodi,

Terent. in Eunucho, act. 2. sce. 2.

periodi, conuenientior est in possumus, quàm in poßimus. Est etiam alia causa, cur hoc non liceat, quam modò subiungam.

De Etsi, Quanquàm, Quamuis, & Licet. CAP. XXI.

ET si, quanquam, quamuis, licet, eiusdem significationis sunt, aliquid in utendo discriminis habentia. Nam maior quædam dignitas data est primis duobus, quæ semper adsciscunt sibi indicatiuum duntaxat, in principio statim orationum, epistolarum, librorum. Alia duo in hoc loco, raró: in cæteris, omnia indifferenter. Cicero in oratione pro Milone: Etsi uereor iudices. Et in epistola ad Atticum: Etsi nihil noui afferebatur. Et in opere ad Herennium: Etsi negotijs familiaribus impediti uix satis otium studio suppeditare possumus, & id ipsum quod datur otij libentius in philosophia consumere consueuimus. In prin. Quintilianus in declamatione de corpore proiecto: Etsi iudices in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo propè mortalium impune uiuit, hæc omnibus natura est, ut sua cuique calamitas præcipue misera, atque intoleranda uideatur. Declam. 6. Cicero pro lege Manilia: Quanquàm frequens conspectus uester mihi multò iucundißimus, hic autem locus ad dicendum amplißimus, ad agendum ornatißimus est uisus Quirites. Idem de Officijs: Quanquàm te Marce fili annum iam audientem Cratippum, idq; Athenis, abundare oportet præceptis, institutisq; philosophiæ. In prin. Lactantius tamen secundum librum de Institutione sic incipit: Quanquàm libro primo religiones deorum falsas esse monstrauerim. Alia duo magis postulant subiunctiuum, nonnunquam tamen & indicatiuum, ut dixi. Vt apud Horatium sic quædam epistola incipit: Epi. 18. lib. 1.

Quamuis Scæua satis per te tibi consulis, & scis.

Et apud Quintilianum declamatio: Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Decla. 5. In alijs partibus, quàm in principijs parem omnia hæc locum sortiuntur. Habent & hoc differentiæ

duo priora à duobus posterioribus, quòd illa aliquando eodem modo, quem de nisi ostendimus, à nullo dependent. Cicero pro Marcello: Quid enim est omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremũ? quod quum uenit, omnis uoluptas præterita pro nihilo est, quia nulla est futura: quanquàm iste tuus animus nunquàm his angustijs, quas natura dedit nobis ad uiuendum, contentus fuit, semperq; immortalitatis amore flagrauit. Nec uerò hæc tua uita dicenda est, quæ corpore, & spiritu continetur. Hoc fit acrius per interrogationem, ac sublimius: ut (ne si alia exempla afferam, longior sim) si dicamus hoc idem sic: Quanquàm quis ignorat istum tuum animũ nunquàm his angustijs, quas natura ad uiuendũ nobis dedit, fuisse cõtentum, semperq; immortalitatis amore flagrasse? De etsi, siue tametsi (idem enim sunt) & apud eundẽ, & apud alios reperienda relinquimus exempla huiusmodi, licet pauciora. Vnum ex Plinio satis sit, ad Cornelium Priscum: Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset: tametsi quid homini dari potest maius, quàm gloria, laus, & æternitas? Hîc non poßis ponere licet, & quamuis.

Epi. ultima, lib. 3.

De Cùm, & Tum. CAP. XXII.

CVm, & Tum indicatiuum ferè postulant. Est autẽ in cùm quiddam minus, in tum quiddam maius. Et hoc duobus modis, ut aut generale aliquid præcedat, speciale sequatur: aut ambo sint specialia. Primo modo sic, ut apud Quintilianum: Quod cùm omnibus confitendum est, tum nobis præcipuè, qui rationem dicendi à bono uiro non separamus. id est, omnibus multùm, mihi uerò maximè. Altero modo apud eundẽ: Quod opus Marcelle Victori tibi dicamus: quem cùm amicißimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, dignißimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore iudicabamus. id est, multùm propter amorem tuum in nos, plus tamen propter amorem in literas. Vix aliter reperias, quale est Ciceronis in Verrem

In præfatione libri primi.

rem actione prima: Factum est, uti cùm summum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Sed hoc loco adiectiua sunt, quæ distinguant illud plus, & illud minus. In cæteris locis ferè adiectiua non adhibentur, qualia nunc sunt summum, & nonnullum. Raro autem alius modus quàm indicatiuus conuenit, quale fuit proximum exemplum. Idem Quintilianus in secundo: Quid autem est ex his, de quibus suprà dixi, quod non cùm in alia, quæ sunt rhetorum propria, tum certè in istud iudiciale causæ genus incidat? Cicero ad Curionē: Graui teste priuatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo clarißimo uiro, qui cùm suis uirtutibus, tum uerò te filio superasset omnium fortunas, si ei contigisset, ut te antè uideret, quàm uita decederet. Nunquàm hoc fit nisi sub uno uerbo: quod siquando sub duobus fieret, nunquàm tamen in diuersis uerborum modis, diuersis'ue temporibus, ut fecit Boëthius in principio tertij (ut reor) de dialectica libri: Cùm in omnibus philosophiæ disciplinis ediscendis, atque tractandis, summū in uita positum solamen existimem, tum iucundius, & ueluti cum quodam fructu etiam laboris arripio, quæ tecum communicanda compono. Nisi fortè putamus hoc eodem modo pro Deiotaro incepisse Ciceronem: Cùm in omnibus causis grauioribus C. Cæsar initio dicendi commoueri soleam uehementius, quàm uel usus, uel ætas mea uidetur postulare, tum in hac ita me multa perturbant. Tamen dicitur, non tum. Respondet enim ad illud cùm, pro quamuis: ut alio idem in loco: Satis'ne constanter facere uideamur, qui cùm præcipi nihil posse dicamus, tamen & alijs de rebus disserere soleamus, & in hoc ipso tempore præcepta officij prosequamur? Cùm scilicet pro quamuis: aut si scribitur Tum, non Tamen, scribendum etiam erit soleo, non soleam: quale est illud in procemio quarti libri Tusculanarum quæstionum: Cùm multis locis nostrorum hominum ingenia, uirtutesq; Brute soleo mirari,

Cap. 1.

Epist. 2. lib. 2.

rari, tum maxime in his ſtudijs, quæ ſerò admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia tranſtulerunt. Idem autor opus de Natura deorum ſic inchoat, quod quidam deprauare ſolent, dicentes ſint, pro ſunt: Cùm multæ res in philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſunt, tum perdifficilis Brute (quod tu minime ignoras) quæſtio eſt de natura deorum. Priſcianus quoque uix grammaticè locutus eſt in proœmio magni operis, & quidem in prima dictione, atque adeò in prima ſyllaba, dicens: Cùm omnis eloquentiæ doctrinam, & omne ſtudiorum genus ſapientiæ luce præfulgens à Græcorum fontibus deriuatum, Latinos proprio ſermone inuenio celebraſſe. & cætera, quæ tanta ſunt præcedentia uerbum principale, ut non modò Demoſthenes, qui contenta uoce, & uno ſpiritu complures uerſus pronunciabat, aut Hercules, qui ſine reſpiratione unum ſtadium decurrebat, ſed ne Nouellus quidem Torquatus Mediolanenſis, qui uno ſpiritu tres uini congios ſiccabat, poſſet illam ſententiam, atq; periodum una uocis contentione pronunciare. Tandem uerbum principale ſubiungit: Conatus ſum pro uiribus rem arduam quidem, ſed officio profeſsionis non indebitam ſuprà nominatorum uirorum præcepta, quæ congrua ſunt mihi uiſa, in Latinum transferre ſermonem. Cùm inueniam, erat dicendum: aut, quoniam inuenio. ~~Sed ad~~ [redacted] quod ſæpe ſine Cùm ponitur geminatum, triplicatum, & in quamuis longum multiplicatum.

Lib. 10. c. 1. *Sed quantùm ego ſentio, in rebus paribus: ut Quint. Nec indignetur Herodotus æquari ſibi T. Liuium, tum in narrando miræ iucunditatis, clariſsimiq; candoris, tum in concionibus, ſuprà quàm enarrari poteſt, eloquentem, ita dicuntur omnia tum rebus, tum perſonis accommodata. Taceo de eo modo quando accipitur pro aliquando: ut, tum hoc, tum illud dicas: id eſt, aliquando hoc, aliquando illud: uel, modò hoc, modò illud.*

De

De Quidem. CAP. XXIII.

QVidem, duobus, tribus'ue modis accipi solet. Vno modo ad distinguendas res, quod apud Græcos penè nimus fit sæpe: ut, unus quidem sic, alius autem sic. Ego quidem Romæ sum, tu uerò Athenis, frater autem Alexandriæ. Altero autem quasi per exceptionem illius quod affirmes: ut apud Marcum Fab. Torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Adeò ut apud hunc, & M. Tullium, nunquàm coniungantur Quidem, & Ille, quin huiusmodi sequatur exceptio: ut de Offic. lib. III. Ab optimis illis quidem uiris, sed non satis eruditis. Et de Amicitia: Qui autem in uirtute summum bonum ponunt, præclarè illi quidem: sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit, & continet. Dicendum erat, præclarè hi quidem, ut in pronominibus ostendimus, potius quàm illi: sed hoc fecit, ut Ille coniungeretur cum Quidem. In superiore modo tantùm duabus comitibus Quidem uti potest, quæ sunt Verò, & Autem: in hoc secundo pluribus potest præter has duas, uerùm, ueruntamen, at, sed, cæterum, tamen, attamen, sed tamen. Atq; in hoc secundo modo ipsum Quidem alternatim poni potest, nunc in laudem, nunc in uituperationẽ: atq; id aut à uituperatione incipiẽdo, & finiendo in laudẽ: aut incipiendo à laude, & finiẽdo in uituperationem: ut, tu lentus quidem es, & piger, sed tamen fidelis. Rursus, tu quidem fidelis es, sed tamen lentus, & piger. Tertio modo, quo plenus est etiam sermo uulgaris, nullo Autem, aut Verò, aut Sed, alia'ue coniunctione simili sequente, sicut & hæ ipsæ nonnunquam sine Quidem sunt. Cic. At enim nemo (quod quidem magis credo) aut si quisquam est, ille sapiens fuit.

Cap. 5. huius libri.

De Verò, Autem, Porrò. CAP. XXIIII.

VErò, & Autẽ idem significant, & eodem in loco poni possunt, antecedente utiq; aliqua dictione: nunquàm enim ab his sententia incipit. Collocantur autem frequenter, ut nusquam referantur, sed tantũ distinguant sententiam à sententia,

ut mea ipsius uerba declarant, ubi sum usus modò Autem. *Habent tamen aliquando nescio quid differentiæ in utendo. Cur nanque non dicimus, neque autem: sicut, neque uerò: ut* Quint. *Neq; uerò me* Lacedæmonij, *atq;* Athenienses *magis mouerũt, quàm populus* Romanus, *apud quem summa semper oratoribus dignitas fuit. Item, tum propter hoc, tum uerò propter illud: non autem, tum propter hoc, tum autem propter illud.* [redacted] *uerò, sicut non autem: ut, sum tibi amicus, non autem assentator.* Muta *illud aduerbium, & habebit locum uerò: sic,* Sum *tibi amicus, assentator uerò non. uel, assentator autem non. & in quibusdam similibus. Incipimus enim maiora quædam capita per* Verò, *potius quàm per* Autem. Vergilius Iunonem *cum* Venere *sic loqui incipientem fecit:*

4. Aeneid. *Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis,*
Tuq́;, puerq́; tuus.

Epi. 6. lib. 4. *Et ad* Seruium Sulpitium *scribens* Cicero *ita epistolam incipit:* Ego *uerò* Serui *uellem (ut ais) in meo dolore affuisses. Prætereà non ita dicam, agè autem, sanè autem, iam autem, enim autem, at autem: ut agè uerò, sanè uerò, iam uerò, enim uerò, at uerò.* Atque *ut in quibusdam locis hæc duo, & cætera similia à me prius enumerata habent gratiam, si ponantur, ita in quibusdam non habent: quale est, quum idem uerbum repetitur, hoc modo,* Quintil. Pro *patre mori possum, coram patre non possum. non rectè dicas coram patre autem non possum: nisi reticeas uerbum: sic, coram patre autem non.* Atque *hîc sequitur negatio, aliquando autem antecedit.* Cicer. Tu *cùm principem senatorem auunculum domi habeas, ad eum non refers: ad eos refers, qui suam domum non habent, tuam exhauriunt.* Quare *non de eo modo intelligitur, quoties uerbum sine contrarietate repetitur: ut idem,* Tribues *his tẽporis quantum poteris, poteris autem quantum uoles.* Neq; *quoties aliquid prælongum est, aut nonnihil immutatur: ut idem in* Verrem,

Cic. in peroratione Officiorum.

Non

Non enim,inquit,illud peto, quod ſoleo, quum uehementius contendi impetrare,ut reus abſoluatur non peto, ſed ut potius ab hoc,quàm ab illo accuſetur,id peto. Et in Philip. Ego autē ueteranos tueri debeo, ſed eos quibus ſanitas eſt, certè timere non debeo. Tale non fuit Lactantij,qui ait:Sed (ut dixi) uenia concedi poteſt imperitis,& qui ſapientes ſe non fatentur: his uerò nō poteſt,qui ſapientiā profeſſi, ſtultitiā potius exhibeāt. Ego dixiſſem,His non poteſt. Poëtæ hoc non ſeruant. Verg. Lib.2.cap.3. Aen.11.

Non erit auxilio nobis Aetolus,& Arpi?
At Meſapus erit– Ouidius: Lib.2.de arte.
Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes.

Porrò,licet eiuſdem ſignificationis ſit cuius Verò,& Autē:tamen (ut puto) pro illis ponere non poßis:nonnunquam tamen eundem locū ſortitur,ut agè uero,agè porrò:ſed illud nunquàm in fronte ſentētiæ collocatur,hoc autem ſæpius:ut Quint. Porrò qui confeßum defendit,non abſolutionem ſceleris petit, ſed licentiam. Per illa diceremus,qui uero, uel qui autem cōfeßum defendit. Apud quoſdam,& præſertim poëtas, uolunt ſignificare longè,certè,poſteà,ultrà: ideoq; ſæpe non in principio ſententiæ, ſed in medio inuenitur.

De Siquidem. CAP. XXV.

SIquidem,ex ſi,& quidem,compoſitum uidetur: ſed cur nec primam ſyllabam longam habet,cùm ſi longa ſit,nec ſignificationem alicuius harum,unde componi dicitur, dictionum? Eſt enim ſiquidem,idem quod nam:ut apud Quintil. Atq; natura ipſa uidetur ad tolerandos facilius labores muſicam uelut muneri nobis dediße:ſiquidem & remigem cantus hortatur. Et Ciceronem:Confiteor eos niſi liberatores populi Romani,cōſeruatoresq; reipublicæ fuerunt,plus quàm ſicarios,plus etiam quàm parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrocius patriæ parentem, quàm ſuum occidere. Nōnulli nō internoſcunt, quando ſiquidem eſt una dictio,quādo duplex: quod internoſcere facile eſt: Lib.1.cap.17.

ut apud eosdem ambos : Priorē *libro quarto : Quare illud stultissimè præcipitur, quod defendi non potest : silentio siquidem dissimulandum est illud, de quo iudex pronunciaturus est. At si extra causam sit adductum, & cætera.* Posteriorem *pro Milone:* Deinde *profectus est per id temporis, quum iam Clodius (si quidem eo die Romam uenturus erat) redire potuisset.* Et *pro Flacco: O' morem præclarum, disciplinamq;, quam à maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur.* In *hoc tamen significato apud* Ouidiū *reperitur libro quarto* Fastorum *prima syllaba breui, tanquam sit dictio composita:*

Sed si fortè tibi non est mutabile pectus,
Statq; semel iuncti rumpere uincla tori,
Hoc quoq; tentemus, si quidem ieiuna remansit:
Sin minus, inferni coniugis uxor erit.

Idem *libro tertio sine titulo:*

Quidam hîc haud postremę inter literatos notæ ueram lectionē esse uolunt, Si qua est uent. senec.

Quæ mihi uentura est, si quidem uentura senectus,
Quum desit numeris ipsa iuuenta suis.

In *altero significato apud* Lucanum *libro quarto:*

Hoc siquidem solo ciuilis crimine belli
Dux causæ melioris eris.

De Sin. CAP. XXVI.

Sin pro si, nunquàm in prima parte collocatur, sed in secunda, ubi ferè duorum est oppositio, atque hoc siue uocali sequente, siue consonante. Terentius: *Si illum relinquo, eius uitæ timeo : sin opitulor, huius minas.* Et *alibi: -Si hoc celetur, in metu : sin patefit, in probro siem.* Nonnunquam *sin unum reperitur, sed quod secundi loci uicem obtineat: ut* Sallustius, *Imperat, ut pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores Masinissæ paret, ac maxime occultè : sin id parum procedat, quouis modo* Numidam *interficiat. id est, si potest, occultè: sin non potest, utcunq;.* Quorūdam *tamen usus est, ut dicant, sin autem,*

In And. act. 1. sce. 3.

In Phormione, act. 5. sce. 4.

In bel. Iug.

pro eo quod est, si non, quasi in sin, aut in autem sit negatio. Mirarerq; de uulgo, nisi id apud quosdam præstãteis uiros reperirẽ. Quale est illud in Apocalypsi: Sin autẽ, ueniã tibi citò, & mouebo cãdelabrũ tuũ. Quũ præsertim paulò pòst dicatur, Si quo minus, ueniã. Ego uerò in utroq; dixissem sin minus: uel, sin aliter. Et in Euãgelio: Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illũ pax uestra: sin autẽ, ad uos reuertetur. Et alibi, Si quidẽ fecerit fructũ: sin autẽ, succides illã. In qbus omnibus Græcè negatio adest. Seruius uult nõnunq̃ si accipi pro siquidẽ: ut ibi, —Tua si tibi Mænala curæ. quod mihi minime placet. Georg. 1.

De Quippe, Vtpote, Profectò, Vtiq;, Nempe, Nimirum, Sanè, Certè. CAP. XXVII.

QVippe, & utpote, profectò, & utiq;, nempe, & nimirũ, sanè, & certè, uel certò, similiora sunt quidem in significato, quàm illud quod modo dixi (de siquidem loquor) sed ad hoc ipsum proxime accedunt præsertim duo, quippe, & utpote: quæ licet uulgò accipiantur pro certè, cui non omnino equidem repugno, tamen malim accipere pro causatiuis: ut Quintilianus, Falsa enim est querela, paucißimis hominibus uim percipiendi quæ tradantur, esse concessam, plerosq; uerò laborem, ac tempora tarditate ingenij perdere: Nam cõtrà, plures reperias, & faciles in excogitando, & ad discendum promptos. Quippe id est homini naturale. Ac sicut aues ad uolatũ, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignuntur: ita propria nobis est mentis agitatio, atq; solertia, unde origo animi cœlestis creditur. Atq; licet huiusmodi dictiones eôdem tendant, tamen usu dißident, & quasi diuerso itinere ad idem perueniunt. Vt enim pro quippe hoc in loco rectè dicam siquidem, uel nam, aut nanq;, uel enim, aliqua dictione antecedente, ad hunc modum: Id enim est homini naturale: ita rarius per Quoniam, quæ coniunctio habet alium suum usum, qui nulli horum alteri concedatur: ut in hoc Tulliano exemplo, Quoniam utriusque consilij

Lib. 1. cap. 1. Philip. 1.

ſilij cauſam P.C. probatam uobis eſſe confido, prius quàm de republica dicere incipio, pauca loquar de heſterna M. Antonij iniuria. Hoc idem per quippe ſic dicam: Priuſquàm de republica dicere incipio P.C. pauca loquar de heſterna M. Antonij iniuria: quippe probatam uobis eſſe confido cauſam utriuſque conſilij. Vel, quippe quum probatam uobis eſſe confidam. Vel, quippe qui probatam uobis eſſe confido, uel confidam. Huic ſimilimum eſt utpote, præterquàm primo modo. Non enim habet ſuum uerbum: quale foret, utpote id eſt homini naturale. In cæteris omnibus uſum eundem habet. Plinius de Naturali hiſtoria: Vtpote quum quidam annuo, & biēnij ſpatio durauerit. Cic. ad Atticū: Me incōmoda ualetudo, quia iam emerſerā, utpote quum ſine febri laboraſſem, tenuit. Idem ad eundem: Ea nos (utpote qui nihil cōtemnere ſolemus) nō pertimeſcebamus. Et in Philippicis: L. quidem frater eius, utpote qui peregrè depugnauit, familiam ducit. Salluſtius in Catilinario: Antonius procul aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam ſequeretur. Hic ſubiunctiuo, ille indicatiuo uſus eſt. Nōnunquam ſine cum, & ſine relatiuo reperitur, & neſcio an frequentius, cuiuſmodi eſſet hoc: Antonius aberat à bello, utpote æger, ac iacens in lecto. In qua forma etiam reperitur quippe: ut Quintil. Si alienū, & ignotū, tamen quæ communis omniū mortalium, quippe ſub uno parēte naturæ cognatio eſt, hominem cibo forte iuuiſſem pœna dignum: uiderer ſeruaſſe perituram animā. Titus Liuius libro tertio: Notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipſum autorē argumēti peragit. Profectò autem, & utiq;, ſine dubio affirmant: ſed hoc ſecūdum nunquàm, aut ferè nūquàm apud Cic. apud poſteriores frequēter: ut Quintil. Sed ſolent huiuſmodi negotiatores aliquid proprium, ac priuatum ſtipulari, utique quum alienam rem uendunt. Quod non ita ſolet ad reſponſionem adhiberi, ut illud alterum: ut Cicero, Quis hæc renūciat? is profectò qui interfuit.

Licet idem facere per certè: ut idem, Tantam solicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? certè in nullo. Et per nimirùm: ut Quintil. Demus id quod nullo modo fieri potest, idem ingenij, studij, doctrinæ, peßimo atq; optimo uiro, uter melior dicetur orator? nimirum qui homo quoq; melior. Sed usitatum omnium maxime est nempe: ut Cic. Apud quẽ hæc dico? nempe apud eum, qui quum hæc sciret, me tamẽ antequàm uidit, reip. tradidit. Nonnunquam sine interrogatione. Horatius enim quandam satyram sic inchoat: Nempe incomposito dixi pede currere uersus Lucilli. Et Persius: Nempe hoc aßiduè dixit. Quintil. quoq; inquit: Nempe enim in hoc plurimum laboris exhausimus, ut rhetoricen ostenderemus benedicendi sciẽtiam, & utilem, & artem, & uirtutem esse. Sanè tum affirmatiuè sumitur: ut, ita sanè, sane uerò. Tum pro ualde: ut, homo sanè nobilis. Interdum cum superlatiuo: ut Sueto. de uita Cæsaris: Bellum sanè difficilimum geßit. Tum permißiuè, quoties aliquid aduersario tribuimus: ut, sit sanè ut ais. Vt Quintil. Tulerit sanè filius noster meritò pœnas, dederit spiritum supplicio: nihil de præterito loquamur. quasi esto, ita sit ut uis. Certè modò affirmat, modò pro saltem accipitur: ut, non potero tãgere? certè potero uidere. uel, at certè. Ideo dixi quòd pro saltẽ accipitur, quòd hanc eandem sententiam nihil differre puto ab ea, quæ est, non potero tangere? saltem: uel, at saltem potero uidere. Adiungitur autem illud at, quo modo iungitur sed, cum tamen, licet alterum eorũ sufficeret. Significat enim nõnunquam at, idem quod saltem, ut in illo Vergiliano: At Mesapus erit. Certè coniuncta cum coniunctione &, semper affirmat: ut Cic. Et certè contra Cæsarem est ingressus armatus. Apud Quintil. Et sanè, frequenter: ut libro primo: Et sanè quis concipiat uel declamantis habitum, uel orantis uocem, incessum, pronunciationem, illum deniq; animi, & corporis motum? Certè cõiuncta cum scio, similibusq; uerbis solet mutare e in o, ut certò scio: sicut

Saty. 10. lib. 1.
Saty. 3.
Cap. 35.
Aen. 11.

sicut dicimus manifestò scio: pro manifestè: apertò, pro apertè: liquidò, pro liquidè: tutò, pro tutè: & similia.

De Vt. CAP. XXVIII.

VT, pro quippe, siue pro utpote accipitur, sequente relatiuo. Vt Quintil. Quum me, ut cuius (interiecto mari) non fortunam quisq; nosse, nõ natales, non patrem poterat, una tamẽ res faceret apud quosdam miserabilem, quòd uidebar iniquè cõparatus. Et alibi: Iam illud diximus, quantò plus nitoris, & cultus demonstratiuæ materiæ, ut ad delectationem audientiũ cõpositæ, quàm quæ sunt in actu, & cõtẽtione suasoriæ iudicialésque permittant. Vbi est ut, licet ponere quippe, uel utpote. Quintil. Vt, frequenter utitur: Vtpote, autem rarò. Et alibi: Nec ignoro igitur, quos transco, nec utique damno, ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid. Et alibi: Theopompus his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis, ut qui antequàm est ad hoc opus solicitatus, diu fuerat orator. Aliquando accipitur quasi pro secũdum: ut Cicero, Qui sermo, quæ præcepta, quanta notitia antiquitatis, sciẽtia iuris, augurij, multæ etiam ut in homine Romano literæ. id est, secũdum id quod solent scire Romani. Et alibi: Posteáq; Clistenem multum ut temporibus illis ualuisse dicendo. id est, secundum illorum tẽporum eloquentiam. Et iterum: Deniq; hũc proximo seculo Themistocles insecutus est, ut apud nos perantiquus, ut temporibus illis nõ ita sanè uetus. Et iterum atq; iterum in eodem Bruto: Fuit, ut temporibus illis luculentus: erat cùm literis Latinis, tum etiã Græcis, ut temporibus illis eruditus. Erat etiã in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, quorũ utriusq; orationes sunt, ut Asiatico genere, laudabiles.

Lib. 10. cap. 1.
In eo. li. et cap.
Cic. de Senectute.
De clar. oratoribus.
Ibidem.

Quibus cũ literis iungũtur Ab, & Abs. CAP. XXIX.

AB, cum duabus liquidis, & cum i, quando fit consonans, adiungi solet: ut, ab lege, ab legatis, ab literis, ab rege, ab rogo, ab re, ab Ioue. Abs uerò cum t, ut abs te, abs Tito: inter-

dum uero cum q, ut Terentius: Abs quiuis homine cùm opus est, beneficium accipere, gaudeas. In Adelph. act. 2. scе. 3.

De Continuò, Protinus, Statim. CAP. XXX.

Continuò, protinus, statim, quid significent, notũ est: quibus addita negatione, significatio fit qualis non ideo: ut de Oratore Cic. Ac si illæ seditiones saluti huic ciuitati fuissent, non continuò si quis motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine, & fraude capitali esset ponendum. Quintil. Non autem ut quicquid præcipuè necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Et iterum: Neq; id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utiq; esse perfecta. Eandem uim obtinet interrogatio, quam negatio: ut idem, Continuo'ne si ille stultè cogitauit, nobis quoq; stultè dicendum est? id est, num ideo? Cuius significationis mutatæ hæc causa est, quòd non planè recessum est à prima illa eius, & naturali: quasi dicatur, num? aut, non propter hãc solam, & se primò offerẽtem rationẽ. Seruius non est usus hac re eleganter in ea parte, ubi abest negatio: nõ quia mulier, statim & ancilla: si autem ancilla, statim & mulier est. Tollendũ enim erat posterius statim. Protinus (ut interpretor) pro simul, siue etiã aliquãdo accipitur: ut Verg. – Quin protinus omnem Perlegerent – Quintil. Traxerat ex firmitate mẽtis magnam protinus et in membra constantiam. Etenim quod statim fit, quasi simul fit.

Lib. 3.
Lib. 10. cap. 1. circa prin.
Ibidem.
6. Aeneid.

De Tantũ abest, Tantumq́ non. CAP. XXXI.

Tantũ abest, aut unũ ut, post se habet, aut duplex. Vnũ sic: Cic. de Officijs: Tantũ abest ab officio, ut nihil officio magis poßit esse cõtrariũ. Idẽ pro Marcello: Tantũ abes à perfectione maximorum operũ, ut fundamenta nõdum quæ cogitas, ieceris. Duplex sic: Idem pro lege Manilia: Tantum abest ut aliquam bonam gratiam quæsisse mihi uidear, ut multas etiam simultates, partim occultas, partim apertas subeundas mihi esse intelligam. Quem modum loquendi à Græcis

mutuati sumus. Hos autem duos, quos attigi modos, idem significare ex hoc liquebit, quòd alterum in alterum conuertere licet: sic, Tantùm abest, ut officium sit, ut nihil officio magis possit esse contrarium. Item, Tantùm abes ut maxima opera perfeceris, ut fundamẽta nondum, quæ cogitas, ieceris. Rursus, Tantùm absum à comparatione alicuius bonæ gratiæ, ut multas etiam simultates, & cætera. Quin quò planius huiusmodi orationis sensus patefiat, resoluamus per nõ solùm: ut, Non solùm aliquam gratiam quæsisse non uideor, sed etiam multas, & cætera. Item, Non modò officium nõ est, uerumetiam nihil magis officio potest esse cõtrarium. Et, Non tantùm abes à perfectione maximorum operum, sed fundamenta quoq; nõdum quæ cogitas, iecisti. Potest & in nedum resolui, ut suprà docuimus: sed hoc faciendum legentibus relinquimus. Aliquando Tantùm abest, & sine geminatione illa, & sine ablatiuo reperimus, sed perquàm raro: ut in Callidium Cic. Tantùm abest ut inflammares nostros animos, somnum isto loco uix tenebamus. Apud Quint. hæc exempla nõ inueni, sed tale genus loquẽdi: Si ultra hostium affectus, qui cæsos acie sæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non sepelire, nisi aliorũ quoq; officia præciderit, tantumq; nõ petita ex fluctibus aqua restinguit ignẽ. Et alibi: Hoc triste spectaculũ, & tantùm nõ ipsi qui fecerat miserandum. Et iterũ: Tantumq; nõ durũ, ac rusticũ, & parũ meretricijs artibus queratur educatũ. Id est, tantùm abest ut restinguat ignẽ: tantùm abest, ut ipse misereatur: tantùm abest ut queratur durũ, ac rusticũ, ac parũ meretricijs artibus educatũ. Valerius in primo: Tãtùm nõ suis manibus deducit. siue propè adest, uel propè est. Id quod etiam è Græco sumus mutuati.

In Bruto. Declam. 6.

De Simul, Vnà, Pariter. CAP. XXXII.

SImul geminatum nõ memini me reperisse apud Ciceronem, apud posteriores sæpe: ut Quintil. Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei, simul ne uulgarem uiam ingressus,

In procem. Instit. orator.

gressus, alienis demum uestigijs insisterem. Vergilius: Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates: Et iterum: Aen.1. Accelerat simul Aeneas, simul agmina Troum. Aen.5.

Cicero tamen rarò pro simul dixit unà, in Verrem actione secunda: Vnà & id, quòd facio, probabit: unà & in hac causa profectò neminem præponendum mihi esse existimabit. Simul non geminatũ, & Pariter, apud Quintilianum sæpe: ut, homo fortis simul & sapiens: uel, homo fortis, pariter & sapiẽs. Rarò cum Et geminata: ut Horatius,

Aut simul & iucunda, & idonea dicere uitæ. De Arte poet.

Cicero pro Roscio: Perditißimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.

De Nudiustertius, Nudiusquartus, Pridie, & Postridie. CAP. XXXIII.

NVdiustertius, & nudiusquartus, nec ultrà progreditur: sicut biduo, triduo, quatriduo: & binoctio, & trinoctio, quadrinoctio, & non amplius: nisi putamus sine menda scriptum esse in Philipp. Nudiustertiusdecimus. Plautus (ut solet) licenter inquit, nudiustertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octauus, & adhuc deinceps: ut etiam ad millesimum fuerit processurus. Sed cur quemadmodum habemus biduo, & binoctio, non etiam habemus nudiussecundus? nempe quia adest aliud uocabulum, & quidem magis proprium, quod est, heri. De die autem, qui præceßit hesternum, dicimus Nudiustertius: & de superiore adhuc, Nudiusquartus: scilicet nunc die tertio, uel quarto. De sequenti, Cras: de huic proximo, Perẽdie. Cicero ad Atticũ libro duodecimo, Scies igitur cras, ad summũ perendie. Epi.16. Vnde dies perẽdinus, dies abhinc tertius. Cæsar in Commentarijs: Qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hybernis cõiuncti, communẽ cũ reliquis belli casum sustineant. Et cõperendinare, differre in longum de die in diem. Pridie, &

Poſtridie ſimilimam obtinent ſignificationem ei, cuius ſunt heri,& cras. Eſt enim pridie, quaſi heri, non tamen præſentis diei: & poſtridie quaſi cras, non præſentis diei, ſed cuiuſdã alterius, aut præteriti aut futuri. Præteriti ſic: Pridie quàm intrarem mare, lux ſerena fulſit. Futuri ſic: Pridie quàm intres patriam, ſacrificium facito. id eſt, die præcedenti, quo aut mare intraſti, aut patriam intrabis. Item, Poſtridie quàm pater mortem obijt, epulum feci. Et, Poſtridie quàm uxorem duxero, nauigandum mihi eſt. Vel cũ genitiuo ſic: Pridie illius diei. &, poſtridie illius diei, quo aut hæc feci, uel faciam. Vel ſine quàm, & ſine diei, ſic: Venit ad me Chremes poſtridie clamitans. ſupple illius diei: quo hæc geſta ſunt. Et, Cum intraui urbem, audiui hominem pridie receſsiſſe. Dicimus tamen, Quum has literas dabam, erat pridie Calendas Auguſti: uel, poſtridie Nonas: & hodie eſt pridie ludorum Circenſium: cras erit poſtridie nundinarum. Refertur enim tale tempus non ad hodiernum, craſtinumq́; diem, ſed ad alium quendam, ueluti ad eum, quo hæ literæ legentur. Ideóq; errauit, qui ſcripſit ſic: Quum Romæ domum eius loquendi gratia adiſſem, orauit me, dicens, Poſtridie ad me redeas: Dicendum erat, cras: aut ſic, poſtridie ut redirem orauit. Rurſus non rectè dixiſſet ſic: cras ut redirem orauit, ſed poſtridie. Atque ut non dicimus nudiuſſecundus, ita nec ſecundo Calendas, ſecundo Nonas, ſecũdo Idus: ſed pridie Calendas, pridie Nonas, pridie Idus. Item, ut non dicimus nudiusprimus, ita ne primo quidem Calendas, primo Nonas, primo Idus: ſed Calendis, Nonis, Idibus. Præterea ex his duobus alterum format ex ſe denominatiuum, alterum uerò minime. Ex pridie fit pridianus, ex poſtridie non fit poſtridianus, aut in uſu non eſt: ſed pro eo abutimur craſtinus, per quod ſignificatur nõ modò dies ſequens hodiernum, ſed etiã quemlibet alium. Vergilius Georgicorum primo:

Sin uerò ad ſolem rapidum, lunasq́; ſequentes
Ordine reſpicies, nunquàm te craſtina fallet

Hora,

Hora, neq; insidijs noctis capiere serenæ.

Eodem quoq; modo abutimur hesternus pro pridianus. Terent. —*Ex iure hesterno panem atrum uorent.* Cicero: *Videre uideor alios intrantes, alios exeuntes, quosdam ex uino uacillantes, quosdam hesterna è potatione oscitantes.* Non de hesterno die loquitur, quia (ut sic dicam) ab illo heri non fuerat factum, quum hæc dicerentur. Vtimur frequentius hoc per abusionem, quàm illo naturali, & proprio, quo & ipso frequẽter utimur. Suetonius in uita Tyberij: *Solennibus ipse cœnis pridiana sæpe, et semesa obsonia apposuit.* Itẽ ĩ uita Caij: *Marcẽte adhuc stomacho pridiani cibi onere.* Bartolus cũ leguleis suis accipit postridie, pro post tres dies: unde cõsequẽs fuit dicere, pridie pro eo quod est, prioribus, & proximis diebus. Nã ita uulgò loquũtur, pridie emi domũ, quũ dicẽdũ sit nup, de quo nunc disseramus.

In Eun. act. 5. sce. 4.

Cap. 34.

Ca. 58.

CAP. XXXIIII.

De Dudum, Nuper, & Pridem, compositisq;.

DVdum, & Iandudũ, de paruo tẽpore unius horæ, aut semihoræ, aut duarũ horarũ, aut certè breuissimi tẽporis: Nuper siue Pridẽ, & Iampridẽ, de longiore tẽpore, decem, aut uiginti dierũ, aut mensis mensium'ue, & nonnunquam annorũ, pro cõditione materiæ. Item dudũ, & nuper, seu pridẽ, de re, siue actione, quæ non insistit, sed statim transit. Iandudum, & iampridẽ, de re, siue actione, quæ insistit, & immoratur. Illa præteritum utiq; postulãt, hæc frequẽtius præsens, nonnunquã etiã præteritũ. Dudũ intraui, &, Iandudũ te expecto. Id est, hora, aut semihora est, uel duæ, uel tres, uel (ut multùm) quatuor ex quo intraui, & ex quo te expecto. Sed ipsa actio intrandi nõ insistit, sed statim desinit: secus autẽ expectãdi actio. Itẽ, Nuper ex Sicilia redij: et Iampridẽ ex Sicilia absum: uel, Iãpridẽ ex Sicilia redij: id est, superioribus diebus, mẽsibus'ue ex Sicilia redij: et, iã multi dies sũt: uel, aliquot mẽses, ex quo absũ ex Sicilia: uel, ex quo ex Sicilia redij. hîc cõtinuatio intelligitur tẽporis, illic minime: hîc

significatur mora, qua in hoc loco immoratus sum: illic momentum illud applicationis. Cæterùm quia dixi nuper, & iampridē non modò menses complecti, uerùm etiam annos pro conditione materiæ, tale exemplum sit: Nuper inuenta est machina, quam bombardam uocant: id est, non multo tempore abhinc. Iampridē bombarda in usu est: hoc est, iam aliquanto abhinc tempore in usu est. Cicero de Diuinatione: Neque ante philosophiam patefactam, quæ nuper inuenta est, hac de re communis uita dubitauit. Idem de Amicitia: Neque enim assentior his, qui nuper hæc disserere cœperunt, cum corporibus simul animas interire, atq; omnia morte deleri. Quid attinet plura hîc exempla repetere, quū nemo aliter locutus sit? Forsan aliquādo poëtæ, apud quos legimus iandudum pro continuò, sed ferè in persona loquēte, & alios ut maturēt hortante: ut Vergilius, –Iādudū sumite pœnas.

Aen. 2. Rarius iampridem: ut fecit Lucanus:

Lib. 1. Tollite iampridem uictricia, tollite, signa.

Nisi iampridem uictricia dicamus. Quare Boëthius uidetur male uoluisse imitari unum locum M. Tullij in rhetoricis, dicentis: Aliquando respondendum est primùm his, quæ aduersarius nuperrime dixerit. quum in commentarijs dialecticis inquit: Hoc autem quod nuper diximus: quum dicere debuisset ultimò, aut

Lib. 7. cap. 13. nouissime, aut postremò, aut proxime. In Saturnalibus quoque Macrobius: Iandudū, inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est, & soluta. Quum dicere debuisset iampridem, aut potius, iam olim. Plinius etiam maior (si uerè scriptum est) lib. XXIII. sic inquit: Somno accommodatum, ac securitatibus. Iamq; dudū hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibū ministrauit. Et iterum lib. XIX. Iandudū ex eadem Hispania Zelicum uenit in Italiam plagis utilissimum. Et Liuius lib. XLI. In eo captiuorum numero, fabri qui dudum fuere assueti apud Pœnos mercede opus in arce Locrorum facere. Pridem autem, & nuper idem significant. Est autem nuper non longo tempore à

Cap. 1. de ielunis uinum bibētibus.

re à

re à nunc, interdum non longo tẽpore à tunc: ut Curtius, Qui nuper ab Alexandro mißi erãt. Titus Liuius: Tunc hæc ipsa indignitas agebat animos, non in retinendis modò publicis agris, quos ut teneret, pertinacẽ nobilitatẽ habere, sed ne uacuũ quidẽ agrum nuper ex hostibus captũ plebi diuidere. Cic. de Oratore lib. II. Quàm multa de balneis, quas nuper ille uẽdiderat. Pridẽ uerò rarũ est. Plinius lib. VII. naturalis historiæ: Ipsi uerò pridem uidimus eadẽ ferme omnia præter pubertatem in filio Cornelij Taciti equitis Romani. Paulus iurecõsultus: Et nõ est mirũ si peculiũ quoq; defuncti pridem filij defertur patri. Vlpianus: Tenetur eũ ordinẽ tenere, quem pridẽ habuit. Modestinus: A` literis pridẽ sibi editis. Sæpius cũ negatione, & cum quàm, & cũ ita. Plin. lib. XV. Medica non pridẽ uenere in Italiã. Cicero pro Roscio Comœdo: Quampridẽ nomẽ Fannij in aduersaria detulisti? Idẽ in Bruto: Fuit enim regnante iam Græcia, nostra autẽ ciuitate nõ ita pridẽ dominatu regio liberata. Papinianus: Idem in uectigalibus nõ ita pridem constitutum est, ut sui temporis singuli periculũ præstarẽt. Idẽ intelligitur in dudũ, quod in pridẽ: ut quàm dudũ hic sedes? respõdebis, nõ ita dudũ uel iandudũ.

Cap. 16.

Cap. 14. de diuersis malorũ generibus loquens.

De Olim, & Diu, eorumq́ compositis. CAP. XXXV.

Olim, & iamolim, siue olimiam, diu, & iandiu, & tandiu habent aliquid cum superioribus affinitatis. Quorum primũ apud Cic. rarißimum: apud Quintil. frequẽs, qui lib. VIII. sic ait: Sed in foro tamen illam iam facilitatem olim desideramus: id est, iamolim. Et alibi: Olimiam imperator inter fulgẽteis uirtutes tuas liuor locum quærit. hoc est, iam olim: quod est, iam à lõgo tempore. Olim pro futuro nõ apud poëtas tantum, ut Verg.

Hunc tu olim cœlo spolijs orientis onustum
Accipies. — Aeneid. 1.

sed apud Oratores quoque: ut idem Quintil. Sũt clari quoque hodie eiusdem operis autores, qui olim nominabũtur. Poëtæ etiam pro aliquando: ut idem Verg.

Ac olim seras posuit quum uinea frondes. Georg. 2.

Nonnunquam etiam pro iandudum accipitur: ut Curtius libro VIII. Olim enimuero mero sensibus uinctis, ex lecto repentè consurgit. Diu uerò nihil aliud significat, nisi per longum tempus: diu nauigaui, diu equitaui: non autem, diu recessi, aut diu equum ascendi. Sed, nuper recessi, aut dudum, & , dudum equum ascendi. Quidam tamen sic loquuntur: Iandiu est quòd recessi, utentes aduerbio pro nomine. Eadem ratio est in iandiu & tandiu. Ideoq; cauendum est, ne uerba quæ momentaneã actionem significãt, his aduerbijs applices: quale est, Iandiu publicaui opus. iandiu duxi uxorem: sed iampridem: licet rectè dicatur, iandiu est opus publicatum, & iandiu uxor mihi ducta est: non aliter quàm si dicatur, opus iandiu est publicatum, adhuc tamen elimare non desino: & , uxor mihi iandiu ducta, adhuc tamen uirgo est. Significatur enim hîc continuatio temporis, quo opus quidẽ publicatum est, uxor uerò ducta manet, ac perseuerat: quod in illo superiore non fit. Ideoq; tuba dudum, aut iandudum sonuit: non iandiu sonuit, iandiu mortuus est, non iandiu animam emisit, sed dudũ: & idẽ in cæteris.

CAP. XXXVI.

De Velut, Sicut, Quasi, Tanquam, & similibus.

VElut, & ueluti, & uti, tria hæc similiora sunt in significatione illis tribus, quasi, tanquam, ceu, quàm alijs tribus, sicut, sicuti, ut. Ea enim sex superiora imaginem innuunt, hæc tria posteriora similitudinem: quanquàm Vt, potest uideri generale, & commune cum omnibus, necnon Vti, cuius propriè significatio est, quæ Vt. Tu irasceris tanquã leo, quasi canis, uelut ursus: est metaphora. Tu irasceris sicut, uel sicuti leo: comparatio est. Ibi enim dico te leonem, hîc autẽ leoni similem: quod hinc probatur, quòd illud resoluitur per uerbum substantiuum, hoc per idem uerbum. Tu irasceris tanquam leo: id est, tanquam leo esses. Irasceris sicut leo: id est, sicut leo irascitur. Atqui quomodo hoc ipsum probatur, quòd ita hæ oratiões resoluãtur potius,

quàm

quàm è contrario? Nempe quòd cum huiusmodi uerbis coniunctas inuenimus: ut, Tu incedis uelut esses rex. non autem sicut esses rex. Rursus, Tu incedis, sicut incedit rex. non autem, uelut incedit rex. ita in similibus. Ego sentio sicut Plato. supple, sentit: non, sicut Plato essem. Ego dico sicut anteà. supple dixi: non, sicut anteà fui. Possunt tamen illa, quæ dixi, resolui per idẽ uerbum, sed non in indicatiuo: ut tu incedis, uelut incederet rex. Adeò illa, quæ habent præpositionem uix aliter resolui possunt. Ego uenio ad te tanquam ad deum: non est dicendum, tanquam deus esses, sed tanquam ad deum accederem. Deniq; hæc subiunctiuum postulant, illa indicatiuũ. Seruius pro sicut posuit uelut, XI. Aeneidos: Nam diadema, uelut aliarum Italarum gentium reges, non habebant. Si uelim afferre exempla uiuentium, plura possem ineleganter dicta, sed unum interim afferam, qui ita è Græco interpretatur: Nam ueluti iustum est in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrarunt: ita his qui nos beneficio fouerunt, referre gratiam decet. ueluti pro sicuti posuit. Sed deceptus est, quia Græci ista non distinguunt. Aliquando ne nos quidem distinguimus, utiq; cùm quædam enumerantur, posteà aliquid exempli subiungimus: ut apud Ciceronem Officiorum primo, Tamen ex singulis certa officiorũ genera nascuntur, uelut ex ea parte, quæ prima descripta est. Idem de Natura deorum: Aut quid tam temerarium, tamq; indignum sapientis grauitate, atq; constantia, quàm aut falsum sentire, aut quod non satis exploratè perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere? uelut in hac quæstione. Plinius naturalis historiæ libro secundo: Præter hæc inferiore cælo relatum in monumẽta est, lacte, sanguineq; pluisse, M. Attilio, M. Portio consulibus: & sæpe aliâs carne, sicut L. Volumnio, C. Sulpitio consulibus: ex eaq; non perputruisse, quod non diripuissent aues. Et iterum: Quidam uerò amnes odio maris ipsa subeũt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur

Ser. in illud 11. Aen. Et sellã regni, trabeamq; insignia nostri.

Cap. 56.

c. 103. eiusd. lib.

iacta in Alpheum, qui per Olimpiã fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. In hoc igitur solo modo loquendi, uelut cũ sicut similitudinem habet: cum reliquis illis, quæ iam enumeraui, dissimilitudinem, quæ nequaquam licet ponere in tali genere sermonis. Significant enim imaginem, id est, non ipsam planè ueritatem: aliquando tamen propè ipsam quoq; ueritatem, tum affirmando, tum uerò negando: ut, Pater tu non amas me quasi filiũ. Imò te fili amo quasi filium. Ego non amplector illum ueluti filium, licet mihi filius sit. Ille diligit me tanquam filium, licet non attineam. hic planè imago est. Habet autem quasi quiddam proprium, quale est: Obijcis mihi, quòd uxorem repudiauerim, quasi tu idem non feceris: uel, quasi uerò. Quæ exempla nusquã non plurima sunt: Vti etiam accipi solet pro ut, & hæc duo,

Aen. 1. *pro quòd. Vergilius:*

Nanque uidebat uti bellantes Pergama circum,
Hàc fugerent Graij. Quintil. Neq; ego grauissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, ut hæredem filium scriberet. Ceu, magis est poëtarũ, sed quo multi, & præsertim Plinius utũtur. Quidam indoctè his temporibus utitur pro sicut.

De Non quia, & Non quòd, de Quò, & Vt quia, & Vt quòd. CAP. XXXVII.

NOn quia negem hoc bene esse compositum, sed quia legem hanc esse componendi in omnibus principijs recusem. Ite-

Lib. 1. c. 11. *rum idem Quintil. Et febrem quiete, & abstinentia, non quia rationẽ uidebat, sed qa ualetudo ipsa coëgerat, mitigauit. Iterũ: Quod ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoq; doctoribus idem hoc examinandum quàm diligentissimè putem, sed quòd magis eius rei necessariam mentionem facit ætas ipsa discentium. Iterum: Non quia prodesse unquam satis sit, sed quia hoc prospicere debet, nequid peius, quàm fecerit, faciat. Ex his exemplis uidere licet, nunc bis Quia repeti: nunc unum Quia esse,*

&

& unum quòd: & ubi est quia, ibi semel, bis'ue posse esse quòd. Præterea in secundo membro nunc subiũctiuum esse, nunc indicatiuum, nunquàm tamen idem repeti uerbum, præsertim modo uerbi mutato, ut fecit quidam, qui ait: Nõ quia amicus non esses, sed quòd ita amicus eras: Quum dicere debuisset, non quia non amicus, sed quia: uel, sed quòd ita amicus esses. In quo illud obseruatione dignum, de causa efficiente dicẽdum esse quia, & quòd: de finali, quò, uel ut: de duobus prioribus exempla inspeximus: de posterioribus Cicero in Philipp. Non ut proficerem aliquid, siue non quò proficerem aliquid. Quidam ignari huius differentiæ, scribunt non raró quò, pro quòd: ut apud eundem, & eodem in loco: Primum igitur acta Cæsaris seruanda censeo, non quò probem. cùm scribendum sit quòd, pro eo quod est quia. Quid signi: certè quòd in altero membro est quia, quũ dicit: Sed quia rationem habendam censeo pacis, atque otij. Et nemini dubium est, quòd, resolui per quia: & quò, per ut: & hoc in loco à Cicerone significari causam efficientem, cui competunt quòd, & quia: non finalem, cui competunt quò, & ut: quod liquidè probatur, quum in eadem sententia de utraque causa fit mentio. Quale est, Nõ castigo te, quòd odeo habeam, sed quò meliorem efficiam. In primo membro est causa efficiens, in secundo causa finalis. Mutemus iterum causas sic: Castigo te, non quòd odio habeam, sed quòd amem. Rursus, Non castigo te, quò uoluptatem ex contumelia tua contraham, sed quò meliorem reddam. Vbi est quòd, illic posse poni quia: & ubi quò, illic Vt uel duplex, uel simplex, iam dictum est.

De Facio ut, & Cõmitto ut. CAP. XXXVIII.

INuitus feci, ut C. Flaminium de Senatu eijcerem. Et alibi idem Cicer. Faciendum puto, ut paucis rationem nostri consilij demus. Et Quintilianus: Quòd si nemo miratur poëtas maximos sæpe fecisse, ut in principijs operum suorum Musas inuocarent. Discrimen habet hic loquendi modus ab altero.

Cicero de senectute.
Ad Heren. li. 1.
In prooemio lib. 4. Inst.

Alibi nanque fit aliud propter aliud, ut quum quis inuigilat diligentius faciẽdæ mercaturæ, cur id faciat interrogatus, ut liberi mei honestius uiuant, respondebit. Aliud est ergo, quod ipse facit: aliud propter quod hoc ipsum facit. Non ita in exemplis à me modò recitatis. Quid Cato fecit, ut Flaminiũ eijceret de Senatu? Nẽpe id ipsum quod fecit. Quid faciũt poetæ, ut musas inuocẽt? Nẽpe nil aliud, nisi quòd musas inuocãt. Idẽ est igitur in genere huiusmodi principium, & finis: siue opera, & effectus. Idẽ fecit

Lib.3.Officiorum. *Cicero quodam in loco, in uerbo committo: Qui secũdum naturam uiuere uolet, nunquam committet, ut alienum appetat: & quod alteri detraxerit, sibi assumat. Idem est hoc, ac si dixisset; qui secundum naturam uiuere uolet, nũquàm alienum appetet. ut in superioribus, Inuitus C. Flaminium Senatu ieci: &, paucis ratio nostri consilij est reddenda: & ita in cæteris.*

De Quòd, & Quum. CAP. XXXIX.

Quòd, & quum, quiddam peculiare in oratione exhibent: ut in Bruto Cic. Augebat etiam molestiam, quòd magna

Epist.14.lib.5. *sapientium, ciuiumq; bonorum penuria iam in ciuitate esset. Idẽ*

12. *ad Plancum: Quo in periculo nõnihil me consolatur, quum recordor hæc me tum uidisse. Quid est quod augeat Ciceroni molestiam? aut quid eum consolatur? uel quòd magna penuria sapientum esset, uel quum recordaretur suæ prouidentiæ? Nempe hoc ipsum, quòd magna penuria sapientum esset: & quòd illud suum consilium recordaretur. Idem est igitur id in quo molestiam, cõsolationem'ue capit, & propter quod ipsam molestiam, ac consolationem capit.*

Qua de causa, Ut, Tamen, & similia abijciuntur quandoq; ab oratione. CAP. XL.

Cic. in Cato Maio. *SAepe admirari soleo, quòd nunquàm tibi grauem senectutem esse senserim. Quid miraris Scipio te non sensisse, quod sentire non posses? Quippe quod nunquam fuit. Miraris quòd nunquam senseris me fuisse luscum, qui nunquam fui? Mirandum*

dum potius foret, si sensisses me luscum, aut grauiter tolerantem senectutē. Verùm sic locutus est Scipio cū Catone, quasi diceret, Miror senectutem tibi, ut sentio, non esse grauem. Et alibi idem Cicero: Declarat autē studiū bellicæ gloriæ, quòd statuas quoq; uidemus ornatu ferè militari. Non quòd uidemus, sed ut uidemus, quòd sunt statuæ ornatu ferè militari, declaratur studium bellicæ gloriæ. Et alibi: Non tam me ista fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd spero amicitiæ nostræ memoriam sempiternam fore. pro eo quod est, quàm quòd amicitia nostra (ut spero) sempiterna erit. Et alibi: Num etiam contemnitis, quòd sensistis tam charam Populo Romano Auli Hirtij uitam fuisse? pro eo quod est, quòd, ut sensistis, tam chara uita Hirtij Populo Romano fuit. Et alibi: Et eò studiosius hoc negotium suscepimus, quòd te non sine causa uelle cognoscere rhetoricā intelligamus. pro eo quod est, ut intelligo, non sine causa uis cognoscere rhetoricā. Quintilianus in secundo: Sicut Polycratem quum Busirim laudaret, & Clytæmnestram, quanquàm is, quòd his dissimile non est, composuisse orationem, quæ est habita contra Socratem, dicitur. Non est hoc quòd composuisse dicitur orationem cōtra Socratem, simile illi, quòd laudauit Busirim & Clytæmnestrā, sed hoc ipsum, quòd composuit orationem, ut dicitur. Nanq; dum fortius opus permisit ætas, terram manibus subegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito solo nonnihil tamen fœcunditatis expressi. subintellige quamuis: sic, quamuis solū esset inuitum, tamen nonnihil expressi fœcunditatis. Et, In his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam, quorū animos ne supplicio quidem suo satiare posset. id est, quāuis reliquiæ pristinæ fortunæ miseræ sint, & afflictæ, tamē haberet quosdā, &c. Illud hoc loco nō omittamus, quærētes ubi est quamuis, licet, etsi, quāquàm, similiaq;, & tamen, unde incipiēda sit construi oratio? Vtrinq; prohiberis. Sed nimirùm à uerbo cui adhærebat tamen, ipso tamen excusso: quod idcirco in ligatura, & quasi

Lib. 1. Officiorū. c. de magnanimitate.

In Lælio.

Philip. 1.

Ad Heren. in proœm.

Cap. 18.

& quasi iunctura orationis incertum est, quia oratio unde non
Cic. pro Milone. debuerat, inceperat. Vt, Et si uereor iudices, & cætera. Quòd
si à principali uerbo cœpisset, superuacuũ fuisset inserere tamen.
Nunc igitur quum rectè inchoatur, illam dictionem ut superfluam, quasi functam officio suo debemus abijcere.

De Duntaxat. CAP. XLI.

DVntaxat licet idem significet quòd solùm, tamen ferè solet aliter in orationis serie disponi, nec recipere post se illud, sed etiam: ut solùm, ut tantùm, ut modò faciunt. Cicero pro Deiotaro: Quod ipsum etsi non iniquum est in tuo duntaxat periculo. Et de Oratore: Ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat,
Cap. 3. quæ nos usus docuit. Quintilianus in undecimo: Ergo quum iudex in priuatis, aut præco in publicis dicere de causa iusserit, leniter consurgendum, tum componenda toga, uel (si necesse erit) de integro inijcienda, duntaxat in iudicijs: apud principẽ enim,
Eod. lib. & ca. & magistratus, ac tribunalia, non licebit. Paulò pòst: Narratio magis prolatam manum, amictum recidentem, gestum distinctũ, uocem sermoni proximam, & tamen acriorem, sonum simplicem frequentissime postulabit in his duntaxat, qualia hæc sunt. Caius tamen, & Paulus præter morem hac dictione sunt usi. Alter enim ait sic: Fabros lignarios dicimus non eos duntaxat qui ligna dolant, sed omnes qui ædificant. Alter sic: Quum tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus præponatur, in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro facultate nataliũ constituet. Semel quoq; Titus Liuius lib. XLVI. Nec animum uobis duntaxat fidelem, ac bonum præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ gessistis.

De Quandoquidem, Quando, Quatinus, & Quatenus. CAP. XLII.

QVandoquidem, & quando, idem significant: & significant quoniam. Cicero, & Vergilius frequentius superiore utuntur, Quintilianus posteriore. Cicero igitur de Oratore:

Quæ

Quæ sunt in hominum uita, quandoquidem in ea uersatur orator, atq; ea est ei subiecta materia, omnia quæsita, audita, lecta, disputata, tractata, cognita esse debent. Vergilius, Aen. 10.
Quandoquidē Ausonios coniungi fœdere Teucris. Sine quidē:
Hic tibi (fabor enim quando hæc te cura remordet, &c. Aen. 1.
Mirorq; cur Priscianus illud Vergilianum quando, pro aliquādo exposuerit: Prisc. lib. 15.
Aspera queis natura loci dimittere quando Aen. 10.
Suasit equos. quod accipiendum est pro quoniam: ut alibi:
-His se quando ultima cernunt, Aen. 2.
Extrema iam morte parant defendere telis.
Quintilianus: Quādo igitur orator est uir bonus (is autem citra uirtutem intelligi non potest: uirtus etiamsi quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est) mores ante omnia oratori studijs erunt excolendi. Eiusdem significati est quatinus apud seculū duntaxat Quintiliani. Is ita ait: Sed quatinus luctus, nostri in ius uocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suæ mater irascitur, superemus, quam exorare non possumus. Et eius discipulus Plinius Iunior: Et quatinus negatur nobis diu uiuere, reliquamus aliqd, quo nos uixisse testemur. Quatenus autem significat inquantum, sicut eatenus intantum. Cic. in Lælio: Videndum est quatenus amicitiæ tribuendum est. Seculum autem Quintiliani, quod dixi, à Liuio, Vergilio, Horatio exordior: quorum ultimus in Sermonibus sic ait:

Lib. 12. ca. 1.
Declam. 6.
Si uerū elegantiarū Vallę codicē nactus fuisset Mācinellus, nō hîc suam in eum exercuisset limam.
Epist. 7. lib. 3.

Surrentina uafer qui miscet fæce Falerna Saty. 5. lib. 2.
Vina, columbino limum bene colligit ouo,
Quatinus ima petit uoluens aliena uitellus.

De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quapropter. CAP. XLIII.

IGitur, atque ergo breuioribus adhibentur cōclusionibus: quare, quamobrem, quapropter, maioribus: nisi ita dicas, nescio quare sic loquaris, intelligo quamobrem sic facias. Illud autem

primum, quod protuli, sæpe ad significandam coniunctionem partium orationis adhiberi solet, & ferè post aliquam rem interiectam, quasi in hunc sensum, Vt autem contineam: aut, ut pergam ad sequẽtia, Ac ne sim longus in exemplo, ut necesse foret, afferam breue ex poëta sumptum.

Verg. eclog. 7. Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum:
Posthabui tamen illorum mea seria ludo:
Alternis igitur contendere uersibus ambo Cœpere–

Ergo, etsi rarius, tamen nonnunquam & hoc modo usurpatur.

CAP. XLIIII.

De Adeò, Vsqueadeò, Vsque eò, & Tantùm.

In Eunu. act. 1. sce. 2. ADeò exponunt pro ualde: ut Terentius, – Adolescentem adeò nobilem. Significat etiam intantum, nonnunquam sequente ut, nonnunquam non sequente: ut apud Quintilianum, Cuncta (si uidetur) iura percurrite, nusquam adeò pro nobis solicita lex est, ut quod præstat extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recusantis impellit: iniuriarum, cædis agere permisit, sed non cogit inuitos: adeò penè leuius est ultionem perire, quàm potestatẽ. Genus seruitutis est coacta libertas. Hîc eadem sententia fuerit, si dixero: adeò ut penè leuius sit ultionem perire, quàm potestatem. Nam sæpe hoc modo legimus Adeò positum cum uno uerbo, non cum duobus, quale fuerat exemplum superius: ut apud eundem, At quum protinus respõdendum est, omnia parari non possunt, adeò ut paulò minus promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diuerso, quàm opinati fuerint, occurrerint. Licuisset hoc etiam sic dicere, Adeo paulò minus promptis etiam nocet scripsisse. Idem efficit usqueadeò, & usque eò, ut apud eundem: Hinc rumor, & uana de se persuasio, usqueadeò ut illo discipulorum tumultu inflati, si parum à præceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sine De Orat. lib. 1. ut, & per indicatiuum apud Ciceronem: Ne siquando ei dicendum erit de iustitia, de fide, mutuetur à Platone, qui quum

hæc exprimenda uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem, usque eò illa, quæ de iustitia dicenda putabat, à uitæ consuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. Multi ad hunc ipsum modum usurpant Tantùm.

De Quin, & Quinetiam. CAP. XLV.

Q*Vin, pro quinetiam, siue atq; etiam. Vergilius:* Aeneid. 1.

– Quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc, terrasq; metu, cœlumq; fatigat,
Consilia in melius referet. –

Quin, pro ut non, ubi desideratur utiq; subiunctiuum uerbum, idemq; non principale: ut idem lib. III. Aeneidos,
Hîc tibi nequa moræ fuerint dispēdia tanti, &c. Et paulò pòst,
Quin adeas uatem, precibusq; oracula poscas. Quin, pro cur non, semper interrogatiuè, & per indicatiuum. Idem: Eclog. 1.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus, molliq; paras detexere iunco?

Nescio quid uiderit Seruius, qui hunc locū exposuit per quinetiam. Sed duo priores sensus uulgò sunt noti, in carmine, & in prosa frequētes, & obuij. De tertio afferā ex oratoribus quoq; exemplum. Cic. pro Rabirio: Quin compescitis istam uocem indicem stultitiæ, testem prauitatis? Quintilianus in paupere amatore: Quin potius iuuenis admittis consilij rationem? Declam. 15. circa fi.

De Secundum præpositione. CAP. XLVI.

S*Ecundum, nonnunquam pro iuxta, & post. Vergilius:* Georg. 3.
Saltibus in uacuis pascant, & plena secundum
Flumina. – Quintil. in pariete palmato: Tu iaces secundum occasionem, & expeditum tibi in proximo facinus est. Sulpitius: M. Marcellum post cœnæ tempus à Magio Chilone familiari eius pugione percussum esse, & duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem. Hîc iuxta significat. Item quod ab altero secundum est, id iuxta est, atque post. Ideoq; secundum pro post accipitur, quasi secundo loco. Idem Declam. 1. Epi. 12. lib. 4. epi. fa. Cic.

Quintilianus

Declam. 9. Quintilianus in Gladiatore: Nam quod unum mihi secundum patrem fortuna uidebatur parasse præsidium, id ego sperare in
De Off. lib. 2. illa sorte non poteram. Cicero: Proxime autem, & secundũ deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Idẽ: Appellat L. Annium, qui erat institutus secundum filiam. Liuius lib. IX. Hetrusci belli fama exorta est: nec erat ea tempestate gens alia, cuius secundum Gallicos tumultus arma terribiliora essent. Secundum etiam accipitur pro eo quod est pro: ut, secundum te litem do: secundum me iudica: secundum se iudicium des uult: id est, pro me, pro te, pro se. Et pro in: ut, secundum quietem: id est, in quiete somni. Secundum autem Platonem, secundum Pythagoram, sensus hic notissimus est.

De Iam & Iamiam. CAP. XLVII.

Iam, eleganter usurpari solet, aliquando quasi pro tunc: ut
De clar. orat. Cicero, Ipsa uerba compone, & quasi coagmenta (quod ne Græci quidem factitarunt) iam neminem antepones Catoni. Quint. Quòd si satis prudẽter ea uiderint, iam propè consummata fuerint præcipientis opera. Aliquãdo significat prætereà,
Georg. 3. quasi nodus quidam inter sententias, ut Vergilius,

Iam maris immensi prolem, & genus omne natantum.

Iam uarias pelagi uolucres. Huiusmodi exempla sunt crebra.
Georg. 1. Idem efficiet iunctum cum uerò: Iam uerò urbibus constitutis: & cætera. Iamiam de futuro palàm est, quid significet: ut, iamiã aderit. Et de præsenti, licet ad futurum resoluatur:

Aeneid. 2. -Iamiamq; manu tenet, & premit hasta. quasi nuncnunc tenebit. Nonnunquam figuratè per indignationem, miserationemúe
Aeneid. 4. accipitur. Vt idem Vergilius: - Iamiam nec maxima Iuno,

Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Cic. in Verrem: Iamiam Dolabella neq; me tui, neque tuorum liberorũ, quo te aliqui innocentem putant, casus miseret. Quintil. Iamiam malo uenena, ferrum, subitos ictus, improuisamq; mortem. qui incestum non credit, torquere non debet: qui credit, statim

tim debet occidere. Et hæc per indignationem. Per miseratio-nẽ uerò, Sallustius in Iugurtha: Iamiam animo meo charißime frater, quanquàm tibi immaturo, & unde minime decuit uita erepta est, tamen lætandum magis, quàm dolendum puto casum tuum. Per exhortationem quoq;: ut apud Quintil. Iamiam cõmilito quicunq; casus manet, etiamsi te imperator damnaturus est, habes solatium, satius est, quàm à patre occidi.

De Tantisper, Paulisper, Aliquantisper, Parumper, & similibus. CAP. XLVIII.

TAntisper, ferè postulat post se dum pro donec, siue quãdiu. Nam & donec duobus modis accipitur. Dabo operam uoluptatibus donec moriar, id est, usq; ad mortem: &, dabo operã uoluptatibus donec uiuo, id est, quandiu uiuo. Eiusdem naturæ est dum. Ideoq; in priore sensu amat subiunctiuum: in posteriore indicatiuum more donec: ut apud Cic. Deinde est in carcerem deductus, ut ibi esset tantisper, dum culeus, in quem coniectus deferretur, compararetur. Terent. Ego te meum esse dici tantisper uolo, Dum quod te dignum est, facies. Sunt tamen qui pro tantũmodo accipiant. Sunt qui etiam pro intereà. Cætera quoq; sic à per cõposita, ad tẽporis breuitatem referũtur: Parũper, paulisper, aliquãtisper. Sunt qui per imperitiam hæc accipiũt pro suis primitiuis, quæ sunt parũ, paulum, aliquantulum.

De Inuẽt. lib. 2.

In Heautont. act. 1. sce. 1.

De Ferè, & Temere. CAP. XLIX.

FErè significationem habet non omnibus notam, nisi quando significat penè, cuius significatio est, paulũ abfuit quin: ut, penè, siue ferè in manus hostiũ incidi. id est, paulum abfuit, quin in manus hostium inciderẽ. Altera significatio est, quum subintelligitur aliqua uniuersalitas: ut Quint. Hæ sunt ferè emẽdatè loquẽdi, scribendiq; partes. id est, ferè omnes. Ideoq; ferè omnes adiungitur: ut idem, Nam in omnibus ferè minus ualent præcepta, quàm experimẽta. Similiter de loco, de tẽpore, similibusq;: ut, utor ferè hac ueste in faciẽdis sacris. id est, in omni ferè

tempore. Ferè Romani orbem subegerunt. id est, ferè totũ orbem. Ferè fit, ut iuuenes ament, id est, ferè ubiq;. Cuius significationis imperiti corruperũt illud Ciceronis de Amicitia: Memini illum in eum sermonẽ incidere, qui tum ferè multis erat in ore. quum scribẽdum sit, qui tum ferè erat in ore. id est, ferè omnibus. Pro ferè accipitur Temere apud omnes post Ciceronẽ

Lib. 1. cap. 4. *natos: ut Quintilianus, Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquam peruenit ad frugem. Sunt enim quædam, quæ sequẽs, ac proximum M. Tullio seculum adiungenda existimauit: ut procul dubio, obiter pro specialiter, tali causa, uel pro statim: quoties pro quãdo. Nam Cicero ferè nunquam utitur, nisi addat toties. Citra pro sine: ut ibi, Plusq; si separes, usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina ualeat. Interim pro aliquando. Meo nomine, tuo nomine, hoc nomine, pro mea, tua, hac causa, siue hoc respectu: ut ibi, Minus est quòd flẽdum meo nomine, quàm quòd illius gaudendũ est. Et alibi: Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis fatis, quòd maximũ facinus nõ in prima æui mei parte posuerũt. Cicero rarissimè: ut in Bruto, At uerò inquam ego tibi Brute nõ soluam, nisi prius à te cauero amplius eo nomine neminẽ, cuius petitio sit, petiturum. Et pro Sylla: An cum tanto imperio, tantaq; potestate non dicis fuisse regem, nũc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? Sed hoc declinabile est. Nunc autem de indeclinabilibus agimus, qualia & hæc sunt: alioqui, aliâs, nihilominus, super, & supra, diuersius aliquantulum à Ciceronis usu. De qua differẽtia in commentarijs à me in huius orationes, & illius declamationes componendis disseretur.*

Quintil. lib. 12. cap. 6.

Quintil. in procem. lib. 6. Instit.

De Périnde, Próinde, Súbinde, Identidem, Itidem, & Item. CAP. L.

PErinde flagitat post se ac si, uel atq; si, quũ significatio eius sit ita: ut, fac périnde, ac si tua res esset: id est, ita quasi. Cum negatione uerò etiã quàm: ut Suetonius de uita Domitiani, Nul

Cap. 15.

la ta

la tamẽ re périnde motus, quàm responso, casuq; Ascletarionis mathematici. Quòd si nõ sequatur nec ac si, nec negatio, accipitur pro æquè: ut Plinius Iunior, Funus Virginij Rufi maximi, & clarissimi uiri, & périnde fœlicis. Pro ita, id est, multum: ut idem Suetonius de uita Galbæ, Quare aduentus eius nõ périnde gratus fuit. Próinde idem est quod ideo, uel potius ideoq;: semper enim depẽdet à superiore sentẽtia. Quidã, quorũ est Lucretius, accipiũt próinde in eã significationẽ, quã dedimus périnde: ubi próinde duas syllabas habere facit. Súbinde reperitur pro inde, uel déinde, statim: ut T. Liuius li. III. Subinde acceptus à Publio Nunitorio Spurius Oppius. Et Hor. ad Cel. epi. 8. li. I.

Epist. 1. lib. 2.

Cap. 13.

Lucret. lib. 4. Porrò omnes quæ unq; cibũ capiũt animantes, Vt sunt dissimiles extrinsecus, & generatim Extima mẽbrorum circum textura coërcet, Proinde & seminibus constant, uariantq; figura.

Si dicet rectè, primùm gaudere, súbinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento.

Etiam pro identidem, siue frequenter cum quodam interuallo. Vt si iter faciẽs crebrò ad comitem respiciã, an me sequi posit, dicam, súbinde respicio. Cicero autem diceret identidem. Nam súbinde uti nõ solet, ne æquales quidem eius, Varro, Sallustius, Cæsar: licet illi utantur nouissimò pro ultimò, multiq; alij, quod Cicero nõ facit. Itidem, & Item, significant id, quod similiter. Hæc omnia ab inde composita Priscianus, multiq; alij pronunciari uolunt accentu in antepenultima syllaba, qualia sunt (ut eidem placet) cõposita à quãdo, aliquãdo, síquãdo, néquando, núnquãdo. Est enim hoc ultimum & ipsum cõpositum. Ideoq; per n, in tertia litera scribendum est, non per m, pro eo quod est num aliquando. Est autem huius monosyllabæ significatio penè eadem quæ an, subintelligitq; utiq; negationem. Vt, num ego te spoliaui? quasi dicat, ego te non spoliaui. At quoties per negationem interrogamus, subintelligitur affirmatio: ut, non ego te spoliaui? quasi dicat, ego te spoliaui. Affirmatiua autem responsio hæc propria est, Etiam. Vt, uidisti me hodie? si uidi te, respondere debeo, Etiam, uel Sic. Plinius ad Tacitum: Studes inquam? respondit, etiam. Vbi? Mediolani. Vulgò

Prisc. lib. 15.

Epi. 13. lib. 4.

Terent. In Andria, sce. 2. ac. 5.

autem respondemus, Ita: Neq; hoc sine autoritate. Simo apud Terentium dicenti Dauo, mihi'ne? respondit, Ita.

De Nunc. CAP. LI.

Lib. 2.

NVnc, *solet usurpari sine significatione tẽporis: ut de Diuinatione Cicero: Quæ quidem multò plura euenirent, si ad quietem integri iremus: nunc onusti cibo, & uino, confusa, & perturbata cernimus. Et de Oratore: Et si in huiusmodi genere nihil esset nisi falsum, atq; imitatione simulatum, maior ars aliqua esset requirẽda: nunc ego quid dicam? Et in eodem: Nam si ita diceres, & cætera. Nunc uero fateris, & cætera.*

De Bene, Male, Peius, Pessime. CAP. LII.

De Orat. lib. 2.
Lib. 12. cap. 8.

BEne *nõnunquam accipitur pro ualde: ut Cic. Habetis sermonem bene longum. Quint. Quum multa disertè, summisq; clamoribus, quæ neq; ad iudicem, neq; ad declamationem pertinent, decantauerunt, bene sudantes, beneq; comitati per forum reducuntur. Huic simile quiddam habet male, ut Comici frequenter utuntur. Male mihi timeo: pro eo quod est ualde timeo. Cicero in Bruto: Addebat etiã, idq; ad rem pertinere credebat, scriptores illos male multatos. id est, ualde, & quasi bene multatos, sed in malum illorum: ideoq; nõ bene dixit multatos, sed male. Neq; id solùm in positiuo aduerbio, sed in superlatiuo quoq;: ut pessime multatos. Atq; adeò in comparatiuo, sed frequẽtius cum uerbo odi: ut idem in Philip. Quo neminem ueterani peius oderunt. Peius, quasi magis, & ualidius.*

Epist. 2. lib. 7. fam. epi.

Idem ad Marium: Oderam multò peius hunc, quàm illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaueram, hunc defenderam. Nec tantùm per cõparatiuum cum hoc uerbo, uerùm etiam per positiuum. Vt Terent. in Adelphis: – Illud rus nulla alia causa tam

Act. 4. sce. 1.

male odi, nisi quia Propè est – Tam male, pro eo quod est, tam ualde. Per aliud autem uerbum, ut Ouidius Heroidum:

Epist. Phæd. ad Hippoly.

Peius adulterio turpis adulter obest.

De Super, Supra, Intra, Infra, Subter. CAP. LIII.

Super

SVper, & supra, licet in eodem loco sedere poßint, tamen in hoc plerunq; differunt, quòd illud contiguum est, hoc interiecto spatio. Vt, sedeo super lapidem, magis quàm supra lapidem. Rursus, aquila uolat, uel, nubes pendent supra nos potius, quàm super nos. Non tamen sic semper: ut apud Quintil. Nec ulla est supra terras adeò rabiosa bellua, cui nõ imago sua sancta sit. Et Liuium lib. XLIIII. Vbi circa muros subter terram per dies quindecim pugnatũ est. Intra, & infra etiam differunt: quia intra ad numerum, & spatium refertur: ut, intra uiginti dies: &, intra muros: non autem infra uiginti dies: uel, infra muros. Infra ad dignitatem, & ad locum: ut, infra dignitatem meam est: &, infra tectum, id est, subter tectum. Deniq; intra habet relatiuum extra: infra uerò suprà. Subter quoq; relatiuum habet super: ideoq; tactum rei ferè significat. Vt, hic urinator mirificè natat, duratq; subter aquam.

De Sicut, Ita, Itaq;, & Sic. CAP. LIIII.

SIcut, habet nonnunquam uenustatem magnam, atq; utilitatẽ in disponendo, quoties antecedentem annectit cum sequẽte sentẽtia: ut apud Quintilianum, Sunt & alia ingenita quidem quæ adiuuant, uox, latus patiens laboris, ualetudo, constantia, decor: quæ si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari. Sed nonnunquam ita desunt, ut bona etiam ingenij, studiaq; corrumpant: sicut & hæc ipsa sine doctore perito, studio pertinaci legendi, scribendi, dicendi, multa, & continua exercitatione per se nihil prosunt. Plinius lib. VII. Ferunt Craßum auum Craßi in Parthis interempti nunquàm risiße, ob id ἀγέλαστον uocatum, sicut nec fleße multos. Seruius grammaticus hac dictione & bene, & frequenter utitur. Possumus eodem modo, quo sicut, usurpare duo alia, quẽadmodum, & quomodo, aut si quid aliud est eiusmodi naturæ. Habet & aliam naturam sicut, ut non modò res similes copulet (quod est frequentißimum) sed diuersas quoque, & sæpe contrarias: ut idem Quintilianus, Sed hæc

Lib. 1. procemio.

Cap. 19.

hæc eloquendi præcepta sicut cognitioni sunt necessaria, ita nõ satis ad uim dicendi ualent, nisi illis quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, accesserit. Quod licet dicere etiam per ut, & quidem frequentius: ut idem, Quod ut optimum, ita longè difficilimum. Sed in hoc genere sermonis bonam sibi partem uendicat illud, Ita. De quo hoc etiam addam, quòd nõnunquam accipitur pro itaq;, sed hac differentia, ut nunquam ipsum antecedat in eadem sententia altera dictio. Cicero in Tusculanis: Ita nobilissima ciuitas Græciæ, & olim potentissima sepulchrũ ciuis sui ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Possumus per itaq; sic dicere: Itaq; ciuitas, uel ciuitas itaq;, eodẽ modo quo sic, pro sicq;. Quintilianus ubi de adolescẽte in opere duro, ac uirili se exercẽte dixisset, intulit: Sic effictũ est, ut quẽadmodum aliqui putant, posset citò militare. Accipitur etiam ita pro

Philip. 1. ualde, ut Cicero: Nec ita multò pòst edictum Bruti affertur, & Cassij. Quintilianus: Nec res est ita magni tẽporis, ac laboris.

De Nam, Nanq;, Nam quòd, Quòd autem, & Quòd uerò. CAP. LV.

NAm, & Nanq; quiddam simile habent, quod ita, & itaq;: quippe cùm Nanq; soleat & primum locum sortiri, & secundum, aliquando etiam tertium: Nam, non solet, sed prima semper est dictionum. Præterea hoc aliquando accipitur pro autem, ad distinctionem sententiarum: ut in Sallustium Cicero, Nam quòd in uxorem, atque filiam meam tam petulanter inuectus es. Idem ualet, ac si dixisset, Quòd autem in uxorem, & cætera: siue, Quod uerò: ueluti sæpe incipere solemus, ut idem: Quòd autem scribis, quid de exitu belli sentiam, magis consi-

Lib. 1. lium petere possum, quàm ipse alijs dare. Idem de Oratore, Quòd uerò uiros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & præmia proposita sint uirtutibus, & supplicia uitijs, equidem putabam uirtutem hominibus (si modò tradi ratione possit) instituendo, & persuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi.

De

De Iterum, Antehac, Posthac, Deinceps, & Rursus. CAP. LVI.

ITerum, refertur etiam ad primam uicem, non tantùm ad posteriorem: nam Iterum uoco te, id est, iterata uice, usitatum est. Iterum uocaui te, id est, præter hanc uicem, minus est usitatum. Cicero pro lege Manilia: Quum tantam multitudinem cum tanto studio uideremus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo uidimus. Antehac, & posthac huic similia sunt: hoc est, ante hoc, uel post hoc tempus. Aliquando tamen reperimus ante illud, uel post illud tempus. Sallustius: Sic erat accensa libidine, ut sæpius peteret uiros, quàm peteretur: sed ea sæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. Suetonius in Domitiani uita: Pari arrogantia cùm procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic cœpit: Dominus, & Deus noster sic iubet fieri. Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem, ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Deinceps, similiter accipitur pro dehinc, & pro deinde, atque etiam pro gradatim. Cicero in Tusculanis: Omnes qui deinceps accubarent, ad lyram canerent. Et ad Thermum: Sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos, te nolim habere iratos, quos uideo deinceps tribunos plebis per triennium fore. Sed redeamus ad Iterum, quod aliquid nouitatis exhibet, quum dicitur: – Iterumq; ad tarda reuerti Corpora – Quomodo iterum? nunquid semel antea redierant? minime. Quid ergo? Aut accipiendum est quomodo Rursus, prò econtrario: Cicero Officiorum libro tertio, Neque me doloribus dedi, quibus essem confectus, nisi restitissem, nec rursus indignis homine docto uoluptatibus. aut Reuerti, Redireq; pro uenire: ut idem de Fato, Ad Chrysippi laqueos reuertamur. quum nihil de Chrysippo meminisset. Quintilianus: Si uerum est post uetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursus alijs corporibus animas, fortasse in

In Catil.

Cap. 13.

Epist. 17. lib. 2.

Aen. lib. 6.

me renatus sit aliquis ex illis. Reddi quasi dari: nam idem hoc uerbum efficeret. Et alibi: Sed ad illos iam perfectis, constitutisq́; uiribus reuertamur: quod in cœnis grãdibus sæpe facimus, ut quum optime satiati simus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata sit. Non ait reuertendum ad uiliores libros, quasi ab his incipiendum sit, sed quum satiati fuerimus bonis libris tanquam cibis, posteà nos ad uiliores conuertamus.

De Vltro, Citroq;, Huc, Illuc, Sursum, Deorsum, Vltro, & Sponte. CAP. LVII.

Declam. 2. *VLtro, citroq́; in factis, & in dictis. Quintilianus in Cæco: Cæcus quoq; inuẽtus in limine est, sicut solet, ultro, citroq́; commeare. Cicero libro sexto de Republica: Multisq́; uerbis ultro, citroq́; habitis, ille nobis consumptus est dies. Quum ego te alloquor, tunc uerba ultro, quasi ultrà eunt: quum te alloquentem audio, tunc uerba citro, quasi citrà ueniunt: sicut pedes, quum à loco recedo, tunc ultro eunt: quum redeo, tũc citro. Nec elegans esset, huc atq; illuc commeabat, nisi errabundum, & incertum iter significes. Quidam tamẽ sursum & deorsum* Act. 2. scę. 2. *utuntur, opinor, imitantes Terentium, qui in Eunucho ait: Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam, Ne sursum deorsum cursites. Nescio an de Athenis hoc dictum sit, quibus portus in imo, urbs uerò editiori loco sita est: fortè sic loqui deceat per sursum deorsumq́;, si de fortunæ mutabilitate dicatur, quæ nunc tollit, nunc deprimit. Vltro tamen à sponte sic uidetur (ut breuiter dicam) differre, quòd ultro est quasi sine requisitione: ut, ultro ad te ueni: id est, à te nõ requisitus ueni: sponte ad te ueni: id est, meo consilio: licet ad res inanimatas transferimus: ut, multæ arbores sua sponte nascuntur: id est, per se.*

De Et, Ac, Que, cum suis compositis. CAP. LVIII.

ET, multifariam solet in usu accipi, cuius conditionis est, que, & ab eo composita negatiua neq;, & per apocopen Eclog. 9. *nec. Verg. Audieras, & fama fuit. Mart.*

Quòd

Quòd nummos cernis, mitti nos credis amicæ: Lib. 14. epig. 9.
Falleris, & nummos ista tabella rogat.

Quintil. Has primum audiet puer, harũ uerba effingere imitando conabitur: & natura tenacißimi sumus eorum, quæ rudibus annis percepimus. Et, pro quia accipiendum est. Ouid. in Fastis: Lib. 6.
Nil aliud Vestam, quàm puram intellige flammam,
Nataq; de flamma corpora nulla uides.

Que pro quia, siue nanq;. Similiter Cicero: Non solũ nobis nati sumus, ortusq; nostri partẽ sibi patria uendicat, partem amici. Duplicantur interdum hæ coniunctiones, sed in rebus diuersis uenustius: ut, Te admirantur & ciues, & hospites. Vergilius: -O' qui res hominumq;, deumq;. Id est, ô qui res & hominum, & deorum. Sallustius in Iugurthino: Seq;, uobisq; dignum est. id est, & se, & uobis dignũ est. Raro tamen in prosa, in carmine uerò frequentius. Quintil. Nihil ociosum pati, quodq; in inuentione, quodq; in elocutione annotãdum erit. Quare de nec, & de neq;, & de siue, similibusq;, quoties geminantur (quum facilia inuentu sint) omitto exempla. Et, quoq; initijs sententiarũ competit, ut idem libro primo: Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc profeßio pollicetur. Eiusdem naturæ est ac, & atq;. Cicero, Ac si uolumus eius rei, quæ uocatur eloquentia, siue artis, siue studij, siue exercitationis cuiusdam à natura profectæ considerare principium, & cætera. Idem: Atque cæteri imperatores, qui de illo triumpharunt, & cætera. Interdum etiam, &, affectui seruit: ut idem pro Milone, Et sunt qui de uia Appia loquantur, taceant de Curia. Et in Philipp. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit? Idem: Et postea miramur, quare ferat moleste populus Romanus. Interdum neq; copulam, neq; affectum significat, ut si hoc modo loquar: Superaui illum in palæstra, & est tam uastus, & sum tam pusillus. Vt idem de senectute: Defendi legem Voconiã magna uoce, bonisq; lateribus, & uidetis annos meos. Ac si dixisset, defendi

Lib. 1. cap. 1. Lib. 1. Offic. Aeneid. 1.

legem Voconiam iuuenili uoce, atq; lateribus, & sum ita senex. Interdum etiam tali modo: Defendi fortißime illam legem: & hoc in tam prouecta ætate: uel, & id in tam prouecta ætate. Vel per que, siue per atq;: sic, Idq; in tam prouecta ætate. Repudiaui uxorem, idq; autore patre eius. Item per negationẽ: Duxi Paulam uxorem, neque hoc: uel, neq; id sine prudentũ hominum autoritate: uel, nec id sine consilio: uel, & hoc non sine consilio. Quæ exempla & mihi relatu longiora sunt, & legentibus (ut suprà dixi) facilia inuentu. Illud non indiget admonitione, que pro &, & quoq; pro etiã debere accipi, ut alterũ quasi membra cum mẽbris, alterũ quasi corpora cum corporibus copulet, aliter absurdũ esset. Hoc admonendũ est, &, pro etiã apud Ciceronem nusquam reperiri, sicut in cæteris illo posterioribus, ut à Vergil. incipiamus: ut, Natus & ipse dea – Quintilianus: Tamen si quid aduersus te ipse commisit adolescens, sit hostis & meus. Cicero dixisset, sit hostis etiam meus, uel meus quoq;. Idem inquit: Quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi queq; insaniunt, insanißimũ. Quintilianus, id est, seculum ab illo proximum, dixisset, tum illo modo, tum etiam sic: nisi inter eos, qui & ipsi insaniunt. Simili ratione de nec, pro nec etiam. Vt idem: Persolui gratia non potest, nec malo patri. Cicero, & superiores omnes dixissent, nec malo quidem patri. Interdum miscemus, &, atque, nec, nunc ab hoc, nunc ab illo principium sumẽtes: ut, & pacem respuis, nec bellum geris: uel, nec bellum geris, & tamen respuis pacem: uel sic, & pacẽ non uis, nec tamen bellum geris: uel, & pacem non uis, & bellum gerere non potes. Nam in nec, siue in neque (de utroq; enim loquor) inclusa est &, uel que, in quæ resolui potest: & ubi est nec, uel neque, id resolui potest per & non, uel, que non. Poëtæ etiam maiorem in his sibi licentiam permittunt. Nec & neque, sequente enim, aut uerò, pro simplici, non pro composita negatione accipiuntur. Siquidem idem est nec enim, siue neq; enim, quod non enim, nisi

Lib. 6. Aen.

Declam. 5.

ita

ita resoluimus, non etenim:neque uerò, idem quod non uerò, si modò non uerò dicere licet.

De Vicißim, Inuicem, Mutuò. CAP. LIX.

VIcißim, non memor sum usquam esse apud Ciceronem, & Quintilianum, & ferè maximos quosque autores, nisi pro secundo loco, siue è diuerso, uel è cõtrario. Vergilius tantum semel, neq; id apertè, uidetur usus pro inuicem, & mutuò: -Quid Eclog. 3. *poßit uterq;, uicißim Experiamur - Quod imitatus est Suetonius, & alij plures. Cicero semper (quod ego quidem sciam) sic: Id acciperet ab alio, uicißimq; redderet. Et iterum: Sed ego ad=* De Amic. *miratione quadam uirtutis eius, ille uicißim opinione fortasse nonnulla quam de moribus meis habebat, me dilexit. Itidem Quintilianus, apud quem, & cæteros illius ætatis non modò inuicem tali modo usurpatur, quale est in Declamationibus: Inui=* Declam. 7. *cem sustinẽtes, inuicem innixi. id est, alter alterum sustinens, & uterq; alteri innitens. sed etiam in sensu, cuius est uicißim, ut in lib. decimo: Tam contumeliosos in se ridet inuicem eloquentia,* Cap. 7. *& qui stultis uideri eruditi uolunt, stulti eruditis uidentur. Et iterum: Neq; enim uideo quæ iustior acquirendi ratio, quàm ex* Lib. 12. cap. 7. *honestißimo labore, & ab ijs de quibus optime meruerunt, qui si nihil inuicem præstent, indigni fuerunt defensione. Plinius posterior: Habes res urbanas, inuicem rusticas scribe. In eadem significatione est mutuò, de quo modo attigi, non solum in hac, qualis est, inuicem se amant, & mutuò se amant, & mutuus amor, sed in ea de qua disputaui. Idem Quintilianus in eodem statim pòst loco: Ac ne pauper quidem tanquã mercedẽ accipiet, sed mutua beneuolentia utetur. id est, respondente. Cicero: Fac* Epi. 15. lib. 10. *ualeas, meq; mutuò diligas. hoc est, mihi in amore respondeas.*

De Scilicet, & Videlicet. CAP. LX.

SCilicet, & uidelicet uidentur significare idem quod certè, sed usum suum habent, & præcipuũ per amaritudinẽ quandam cum derisu permixtam: ut apud Vergiliũ, Scilicet is superis Aen. 4.

labor

In Andr. act. 1. sce. 2. labor est. Et apud Terentium: Id populus curat scilicet. Et apud Quintilianum: Hæc uidelicet expectasti, ut ne captiosum esset officio tuo, maturius redisse, ex industria tempus triuisti. Nonnunquam sine hac amaritudine, & irrisione, ut apud eundem: Sed est uidelicet ultima quædam calamitatum rabies, & nouissime in furorem uota ipsa uertuntur. Nonnunquam post relatiuum, sicut solet poni quidem, nonnunquam & ante, uel sine relatiuo. Et hi sunt ferè modi utendi his duabus dictionibus apud doctissimos: apud quos uix reperias illum uulgò usitatissimum modum, cùm ea quæ confusè dicta sunt, per singula posteà exponimus: quale esset, Quatuor sunt uirtutes, scilicet, uel, uidelicet prudentia, iustitia, fortitudo, modestia.

Declam. 12.

Sic tamen apud Sueto. reperiri uidetur in Augu. c. 35. Ait enim: Sanxit ne plus quàm bis in mense legitimus senatus ageretur, scilicet calendis, & idibus.

SECVNDI LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN TERTIVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

PERLEGI proxime quinquaginta Digestorum libros ex plerisq; iurisconsultorum uoluminibus excerptos, & relegi quum libenter, tum uerò quadam cum admiratione. Primum, quòd nescias utrum diligentiáne, an grauitas: prudentia, an æquitas: scientia rerũ, an orationis dignitas præstet, & maiori laude digna esse uideatur. Deinde quòd hæc ipsa ita in unoquoq; illorum omnia sunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendũ putes. Cui simile quiddam (ut de ultima tantùm parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebã, quæ quum à pluribus scribantur, omnes tamen ab uno, eodemq; (audacius dixerim) si personas sustuleris, ab uno Cicerone scriptæ iudicentur: ita uer-

ba, ac sententiæ, characterq́; ipse dicendi ubiq; sui est similis. Quod eò magis in iurisconsultis est admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt in eodem quasi ludo, ac schola instituti: hi uerò inter se etiam seculis distant, licet omnes post Ciceronem. Ideoq; quibusdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Vergilio usq; ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nihil exstat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisci illi quidem iurisconsulti quales, quantiq́; in eloquendo fuerint, iudicare non poßumus: quippe quorum nihil legimus. His autẽ, qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi, adimi'ue posse uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa non magnopere patitur) quàm Latinitatis, atq; elegantiæ: sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, Omne ius, aut in uerborũ interpretatione positum est, aut æqui, prauiq́; discrimine. Et quantum momenti in uerborum interpretatione sit, ipsi iurisconsultorum libri maximè testantur, in hac re præcipuè laborantes. Vtinamq́; integri forent, aut certè isti non forent, qui in locum illorum, etiam Iustiniano uetante, successerunt. Nota sunt eorum, & nimis nota nomina, ut superuacuum sit ea per me recenseri, qui uix quintam partem iuris ciuilis intelligunt, & ob imperitiæ suæ uelamentum aiunt non posse doctos euadere in iure ciuili facundiæ studiosos, quasi iurisconsulti illi aut rusticè locuti sint, id est, istorũ more, aut huic scientiæ non planè satisfecerint. Quid de illis loquor? ego mediocri ingenio, & mediocri literatura præditus, profiteor me omnes qui ius ciuile interpretantur, ipsorum scientiam edocturum. Quòd si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato, si stomachum moueant, triduo se iurisconsultum fore, non'ne & ipse audebo dicere, si iurisperiti (nolo dicere iurisimperiti) stomachum mihi moueant, aut etiam sine stomacho, me glossas in Digesta triennio conscripturum, longè utiliores Accursianis?

Quintil. li. 12. cap. 3.

Cic. pro Muræna.

Meren

Merentur enim, merentur summi illi uiri nancisci aliquem, qui eos uerè, riteq́; exponat, uel certè à male, & Gothicè potius, quàm Latinè interpretantibus defendat. Gothi isti, quidni & Vandali existimādi sunt? Nam postquàm hæ gentes semel, iterumq́; Italiæ influentes Romam ceperunt, ut imperium eorum, ita linguam quoque (quemadmodum aliqui putant) accepimus, & plurimi forsan ex illis oriundi sumus. Argumento sunt codices Gothicè scripti, quæ magna multitudo est: quæ gens si scripturam Romanam deprauare potuit, quid de lingua, præsertim relicta sobole, putandum est? unde post illorum aduentum primum, alterumq́;, omnes scriptores nequaquam facundi. Ideoq́; prioribus multò inferiores fuerunt. En quò literatura Romana recidit. Veteres admiscebant linguæ suæ Græcam: isti admiscent Gothicam. Neque uerò hoc dico, ut iuris studiosos carpam, imò ut adhorter potius, persuadeamq́; sine studijs humanitatis non posse, quam cupiunt, assequi facultatem: malintq́; iurisconsultorum, quàm leguleorum similes esse. Nam (ut Vergiliano uersu utar)

Georg.2. *O' fortunatos nimiùm, bona si sua norint Agricolas.*

Ita ego appellem iuri operam dantes fortunatos, si norint sua bona. Quæ enim disciplina, scilicet quæ publicè legitur, tam ornata, atq; (ut sic diam) tam aurea, ut ius ciuile? An (ut hinc incipiam) ius pontificum (quod canonicum uocant) quod ex maxima parte Gothicum est? An philosophorum libri, qui ne à Gothis quidem, aut Vandalis intelligerentur? quos ego ob hoc maxime errare, quòd loquendi facultate caruerunt, in libris meis de Dialectica ostendo: quos iam edidissem, nisi amici me hos potius edere coëgissent. An grammaticorum, quorum propositum uidetur fuisse, ut linguam Latinam dedocerent? An deniq; rhetoricorum, qui ad hanc usq; ætatem plurimi circunferebantur, nihil aliud docentes quàm Gothicè dicere? Vna superat iuris ciuilis scientia adhuc inuiolata, & sancta, & quasi Tarpeia

arx

arx urbe direpta. Hanc etiam isti Gothi, non Galli, per speciem amicitiæ polluere, atq; euertere tentauerũt, euertereq; pergunt. Hanc ipse (quantũ in me erit) ut M. Manlius Torquatus protegam, imò omnes qui hoc nomen profitentur, protegere debent. Quod si fecerint (ut spero, & opto) non legulei, sed iurisconsulti euadent. Quòd ad meum autẽ hoc opus attinet, non fraudabo iuris conditores debita laude. Tantum igitur deberi puto huius facultatis libris, quantum illis olim qui Capitolium ab armis Gallorum, atq; insidijs defenderunt: per quos factum est, ut non modò tota urbs non amitteretur, uerùm etiam ut tota restitui posset. Itaque per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atq; in honore fuit lingua Romana, & breui suam dignitatem, atque amplitudinem recuperabit. Sed ad reliqua pergamus.

De hoc Liuius lib. 5. ab urbe condita.

De Tanti, & Quanti, cum suis compositis: deq; Pluris, & Minoris. CAP. I.

ATQVE ut ab eo potißimum incipiam, quod nec ab aliquo (quod sciam) traditum, & traditu dignißimũ est: duo, tanti, & quanti, compositáq; ab eis tantidem, quantilibet, & quanticunq;: totidemq; comparatiua pluris, & minoris: præterea nulla alia nec cõparatiua, nec nomina, nec dictiones queunt in genitiuo casu adiungi his uerbis, emo, uendo, uenundo, ueneo, mercor, comparo, æstimo, taxo, liceor, addico, distraho, metior pro æstimo, constat, cõduco, loco, fœneror, paciscor, pango pepigi, condemno, postulo, & si qua sunt alia similis horum significationis. Neq; enim audiuimus dici unquã, uendidit patriam hic auri: aut, Achilles uendidit corpus Hectoris auri: Priamusq; illud redemit magni ponderis auri: sed per ablatiuũ sic: Vendidit hic auro patriã, &c. Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles. Hæc Vergil. Valerius quoque libro quinto: Magno ubiq; pretio uirtus æstimatur. Quanti uerò,

6. Aeneid. Aen. 1. Cap. 4.

&

& tanti, cæteraq; (ut dixi) genitiuum non mutant, ut Terentius in Eunucho: Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas minimo: & si nequeas paululo, at quanti queas. id est, tanti te redimas, quanti queas. Cur non dixit quanto, ut cõgrueret cum illis minimo, & paululo? aut minimi, & pauxilli, ut congrueret cum hoc quanti? nisi quia tanti, & quanti mutare nõ licet, & ab eis, quæ dixi cõposita. Quintil. in Pasto cadauere: Hoc unum supererat, ut deuectum tantidem uenderes. Et in Verrem Cicero: Aiebat te tantidẽ æstimasse, quanti sacerdotẽ. Iuuenalis: Quanticũq; domus cõstet – Idem (quod ad prædicta comparatiua pertinet) Balnea sexcentis, & pluris porticus empta. Cur non dixit & pluribus, ut copularet cõiunctio eosdẽ casus? Titus Liuius lib. XLVIII. Mancipia minora annis uiginti, quæ post proximum lustrum decem milibus æris, aut pluris uenissent, ea quoque decem tanto pluris quàm quanti essent, æstimarentur. Adeò ut interrogati per eundẽ sæpe casum respondere nequeamus: ut Plautus in Epidico, Quanti eam emit? uili. quot minis? quadraginta minis. Horat. Quanti emptæ? paruo: quanti ergo? octußibus. heu heu. Nam illud apud Ciceronem, Quanti addictus? mille nummûm. non est illud mille genitiui, sed ablatiui casus, ut mox docebo: quasi millenario nummûm, id est, nummorũ. Et hæc quidem interrogatio est per genitiuum, respõsio autem per ablatiuum. Aliquando è diuerso: ut, emisti'ne decem minis istum equum? imò pluris. Aliquando hi duo casus iuxta idem uerbum hærent: ut, emisti istum equum decem minis, an pluris? Quòd si aduerbia forẽt (ut nonnulli existimare solent) cur potius dictum est tanti, & quanti, pluris, & minoris, non tanto, & quanto, pluri, & minori, quũ huiusmodi uerba utiq; ablatiuum desiderent? Cur non idem fit in cæteris cõparatiuis, quæ palàm aduerbiãtur? Non enim dicitur, emi equum uilioris, carioris'ue, quàm tu: nec uiliori, cariori'ue quàm tu, sed uilius quàm tu, aut carius: neque uendidi ædes melioris, peioris'ue, quàm tu: sed

melius

Act. 1. sce. 2.

Declam. 12.

Saty. 7.

In ead. saty.

Saty. 3. lib. 2.

De Orato. lib. 2.

1

2

melius, peius'ue quàm tu. Cur deniq; (quod non minus mirandum est) hæc ipsa quæ nominaui, quoties substantiuis maritantur, formam naturalem, & legem uerborum custodiunt? excepto tantidem, quia est substantiuum, quod ablatiuum, datiuumq; non agnoscit tantodem: solasq; has uoces habet tantundẽ, & tantidem. Dicendumq; erit, quanta pecunia istum equum emisti: sicut quot minus. Iuuenal.– Quanto

Metiris pretio, quòd ni tibi deditus essem, Saty.9.
Deuotusq; cliens, uxor tibi uirgo maneret.

Liuius lib. XXII. Hic miles magis placuit, cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret. Itaque genitiuos illos, tanti emi equũ, quanti potui, sic exponere nõ possumus, tanti pretij, & quanti pretij potui, sed sic, tanto pretio, quanto potui. Et per comparatiuum: ut illud Ciceronis, Non pluris uendo quàm alij, fortasse etiam minoris. Cùm aliquem doces, non ita exponas, pluris, id est, pretij: & minoris, id est, pretij. Nam huiusmodi expositio fecit, ut plerique fallerentur: sed sic, pluris, id est, pluri pretio: minoris, id est, minori summa. Officiorum. 3.

De Mea, Tua, Sua, & Cuia. CAP. II.

NOn tantum in his causis, quas ostendi, nonnunquam aliter respondemus, quàm quo modo interrogati sumus, sed etiam in illis tribus pronominibus, de quibus proximo libro disputaui, tam primitiuis, quàm deriuatiuis: quorum diuersam conuicimus naturam esse: & præter hæc unum, cuius, cuia, cuium: quod à ueteribus non inter nomina, sed inter pronomina numerabatur, ut meus mea meum. Nec Græci relatiuum, unde hoc nomen descendit inter nomina, sed inter articulos collocant: & nos pronomina quædam articularia solemus appellare. Ideoq;, ut dicimus, mea est, tua est, sua est: & mea, tua, sua interest: ita cuia est, & cuia interest. Plautus in Epidico: Ego illum conueniam, atque adducam ad te, cuia est fidicina. Cicero pro Muræna: Ea cædes potißimum cri- Vt à Diomede lib. 1.

mini datur ei, cuia interfuit: non ei, cuia nihil interfuit. Igitur interrogati, Cuius hominis est hoc opus? respondebimus meum, non mei. Cuius domini hic fundus? tuus, aut suus: non tui, aut sui. Rursum, Meum'ne fundum possides, an tuum? respondebo neutrius, uel illius. Interrogamus adhuc, respondemusq; per uarios casus: Meum'ne prædiũ est, an illius? respondebo, illius certè, non tuum. Similiter de Cuius nominatiui casus, ad quod nũquàm respondeas per eũdem casum, nisi in tribus pronominibus deriuatiuis: ut, cuium pecus? respondeas meum, uel illius. Interrogatur

Verg. eclog. 3. etiam per diuersos casus: ut, cuium pecus? tuum'ne, an Meliboei? sed per talem dictionem nunquàm respondetur: nisi dicas, est cuium est: uel, est cuium esse debet. & si quid est simile.

CAP. III.

De Tanti, Quanti, Magni, Parui, cum intereſt.

EAdem tanti, & quanti, positiua quoq; duo, magni, & parui, sola in genitiuo iunguntur cum illis geminis uerbis, interest, & refert. Cætera autem, uel aduerbialiter, uel uoce nominatiui, siue accusatiui, & in primis horum comparatiua, superlatiuaq; magis & minus, maxime & minime, atque horum germana, multum, plus, plurimum, parum, paululùm, paulùm, pauxillum, nihil, aliquid, & siqua sunt alia. Tanti interest, quanti interest, magni refert, parui refert, ac multum refert, plurimum interest, maxime refert, magis refert, paulum refert, minus refert, parum refert. Quinetiam non modò quatuor hæc nomina id naturæ habent cum his duobus uerbis, uerùm etiam cum multis alijs: ut, magni æstimo, parui facio, parui pendo, quanti facis, tanti facio. Sed cum huiusmodi uerbis nonnunquam alia nomina iunguntur, ut plurimi æstimo.

De Mile, & Milia. CAP. IIII.

ATque (ut promissum exoluam) illud Ciceronis mile numerum singularis numeri esse, tum exẽplo eiusdem, tum præ-

Philipp. 6. cepto M. Varronis comprobabo. In Philippicis: Inuẽtus est, qui

L. Antonio mile nummûm ferret expensum? Et pro Milone: In quibus propter insanas istas substructiones facilè mile hominũ uersabatur. Qualia exempla plura repeterẽ, nisi Varronis præceptio satis esset, qui in libris de Analogia, inquit: Quum peruentum est ad milenarium, assumit singulare neutrum, quod dicitur hoc mile denariûm, à quo multitudinis numerus fit milia denariûm. Et paulò pòst: ut sit utrunq; sine casibus uocis, dicemus ut hoc mile, huius mile: ita hoc decies, huius decies: Hæc hactenus. Illud quoq; præter hæc addamus, mile hominũ dici, & milia hominum. Iterũ mile homines dici, milia uerò homines non dici. Cuius rei causa est, quòd propriè dicimus mile homines, ut centũ homines, milia hominum, ut centenaria, uel turbæ hominũ. Hoc substantiuum est, illud uerò adiectiuum. Itaque non licet dicere milia homines, quia duo substantiua non cohærent sine copula: neq; in his ullus certus inesset sensus. Mile hominum licet dicere, quia mile substantiuatur, ut multum hominum, pro multi homines. Item mile hominum, pro mile homines: idemq; erit, quod milium hominum, si milia singulare haberet milium, quod non habet, nisi pro miliario, quod constat ex mile paßibus: uel pro seminis genere: uel more Varronis, quia dicimus hoc mile: uel quia (ut maximè reor) nec adiectiuum planè, nec substantiuũ est, sicut hic, hæc, hoc, iste, ista, istud, & nonnulla alia pronomina. Nam cætera adiectiua non patiuntur sibi ita adhærere adiectiua, ut pronomina. Dicimus enim, hic robustus messor, ista robusta mulier. Nec dicimus, antiquus robustus messor, antiqua robusta mulier. At nomina numerorum sunt istis pronominibus similia: ut, centum aureæ pateræ, mile armatæ naues. Ergo Latinè dicetur, mile ex hominibus, sicut dicetur, isti ex illis. Quæ locutio idẽ est, quod mile hominũ. Cætera nomina numeralia, siue substãtiua, siue adiectiua sint, inter se iũgi recusant, quia nec duo substantiua, nec duo adiectiua sola esse poßũt. Vt duo cẽtũ, tria mile, quum præsertim sint sua propria nomina, ut ducenta,

trecenta, & supra mile est milia, quod planè substantiuum est. Ideoq; dicimus, mile hominũ: duo milia hominum, non duo mile: tria milia, quatuor milia hominum, & deinceps. Nec (ut dixi) tria aut quatuor mile, sed bis mile, ter mile: bis centum, & ter centum, non duo centum, tria centum: aut (ut aliqui indocti loquuntur) ducentum, tricentum, sed ter centum. Vergilius:
Geor. 1. Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci. Et alibi:
Aeneid. 1. Hic iam ter centum totos regnabitur annos.
Reperimus tamen apud ecclesiasticos sæpe hoc modo dici, quale est: Debebat decem milia talenta: &, duodecim milia signati. Quod defendi non potest, nisi resoluas sic: Signati, duodecim milia: talenta, decem milia: quasi dicatur, numero duodecim milia, & numero decem milia, & subintelligatur entia: sic, Debebat talenta entia decem milia. Signati entes duodecim milia. Nisi interponas uerbum substantiuum: sic, Signati erant duodecim milia. quod in altero exemplo fieri nequit. Quo certè modo ipse non loquerer, sed potius duodecim milia signatorum, aut duodecim milia signata: & decem milia talentorum, & duodecim milia drachmarum argenti. Cuius erroris (si error est) causa (ut opinio mea fert) hinc fluxit, quòd sæpe legimus decem milia pondo argenti, quasi illud pondo sit nominatiui, aut accusatiui casus, & non potius genitiui. Sæpe decem milia quingenti pedites, non peditum. Ita cùm numerus posterior defuerit, putant rectè dici posse decem millia pedites, quod falsum est. Nam cùm dicimus, decem milia quingenti pedites, sic intelligimus, decem milia peditum, & quingenti. Quo sæpe modo loquimur, nec aliter loqui possumus. Atque ut nunc ad hoc quingenti subintelligimus pedites, ita ad illud milia subintelligimus peditum. Quale esset in superioribus exemplis, duodecim milia & ducenti signati, uel duodecim milia signatorum & ducenti: & ita in cæteris. Rarius autem reperitur mile, pro milia. Nam
Matth. 5. illud: Quicunque te angariauerit mile passus, uade cum illo &
alia

alia duo: subintelligitur milia passuum. Alioqui dixisset alios duos, non alia: uel potius, alios bis mile. passus

De Numeralibus. CAP. V.

ET quoniam de numeris cœpimus, de ipsis aliqua dicere prosequamur. Et primùm hoc admoneamus, in quo pleriq; falluntur, treceni scribendum esse, non trecenteni, nec triceni, quum significat trecentenarium numerum, quod syncopatum est, sicut cætera. Dicimus enim duceni, pro ducenteni: treceni, pro trecenteni: quadringeni, quingeni, sexceni, septingeni, octingeni, nongeni, uel noningeni, pro quadringenteni, quingenteni, sexcenteni, septingenteni, octingenteni, nongenteni, uel noningenteni. Centeni autem, & mileni non syncopantur, quia non sunt prælongæ dictiones, sicut superiores. Triceni autem caret syncopa, sed immutauit g, in c: sicut uiceni, pro uigeni, & triceni, pro trigeni. Sunt enim similimæ uocis c, & g, quemadmodum d, & t: propter quod dicimus quadringenti, pro quatrincenti. In quo nomine & t, in d, & c, in g, mutatum est. Atq; quoniam dixi quosdam falli similitudine uocum, recenseamus hæc ipsa infra centum, ut supra centum fecimus. Dicimus igitur singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, septeni, octeni, noueni, deni, undeni, duodeni, ternidêi, quaternideni, quinideni, senideni: uel deniquaterni, deniquini, deniseni, deniseptèni, deniocteni, deninoueni: uiceni, uicenisinguli, uicenibini, uiceniterni, uel (ut postea ostendemus) singuli & uiceni, bini & uiceni, & ita deinceps. Tum triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, non octuageni (octoginta enim dicimus, non octuaginta) nonageni, uel nongeni, non nouageni: deinde centeni. Ideo autem hæc nomina in plurali protuli, quòd in prosa scribentes ferè plurali utuntur, in carmine frequenter etiam singulari. Et singularem quidem horum nominum numerum non prosa oratione scribentium, ait Priscianus esse, sed poëtarum. Vt Lucanus libro VIII.

Prisc. lib. 2.

Gurgite septeno rapidus mare summouet amnis.

Veruntamen non tantum poëtarum uideo esse, sed nonnunquam
Cap. 23. etiam aliorum: ut Plin. lib. XVII. Traduces Gallica cultura binis utrinq; lateribus. Si pars quadrageno distet spatio quaternis, uiceno inter se obuij miscentur. Et in uicesimoquinto:
Cap. 8. Altera maior, folijs laterũ modo inclusa, quæ quia septena sunt.
Cap. 10. Et in XXVI. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradit Theophrastus autor alioqui grauis, septuageno coitu durare libidinẽ contactu herbæ, cuius nomen speciemq; non posuit. Septuageno, id est, septuaginta coitibus per singulas noctes. Nam ita hæc nomina exponuntur: ut creabantur olim bini consules. id est, per singulos annos duo. Vtuntur ergo oratores legitima significatione horum nominum: binus enim, siue bini significat singulis duo: ternus, siue terni, singulis tres: quaternus, siue quaterni, singulis quatuor. At poëtæ non ita. Septenus enim gurges non est singulis septem, sed septem tantũ uni flumini Nilo. Nec in singulari modo significatione hac abutuntur, uerumetiam in plurali.
Georg. 1. Vt Vergilius:

Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Prisc. lib. 2. Duodena astra, pro duodecim astra. At hoc septeno, Priscianus exponit septenario: quod mihi non placet, quum inauditum sit flumen aliquod habere septenarium alueum, & fontem edere septenarium riuum. Siquidem hæc nomina numerum aliarum rerum quæ non nominatur, indicant, non multiplicationem suiipsorum: ut, lapis centenarius, non quòd sit centuplus lapis, sed centum librarum: homo centenarius, non quòd sit centum geminus, sed quòd habet centum annos: grex centenarius, non quòd sint centum greges, sed grex centum capitum. Rursus non dicimus centenariam libram, sed centuplam: nec centenarium annũ, sed centuplum annorum. Tamen dicimus centenarium, septenarium, duodenarium numerum. Siquidem numerus omnia complectitũr, siue centenarius, siue decenarius, siue alius quiuis nu-

merus

merus cæterarũ rerum, librarũ, annorum, similiũq;. Ideoq; rectè dicimus centenariũ numerum annorũ ingressus est: non autem, centenarium annum: & milenarium numerũ portat pondo: nõ autem, milenaria pondo. Potuisset igitur Priscianus commodius exponere, septeno gurgite, pro septenarij numeri gurgite. Qua expositione uti solemus in illis numeralibus, quæ ultimũ numeri eius significant: decimus, undecimus, cẽtesimus, milesimus, id est, qui ultimus est ex decem, ex undecim, ex centũ, ex mile. Aliquando etiam sic: hoc arũ attulit centesimum, illud uerò sexagesimũ, tuum uerò trigesimum fructum: id est, cẽtenarij numeri, sexagenarij, tricenarij fructum, uel centuplum, sexagentuplũ, tricentuplum. Plinius lib. XVIII. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoq; ingratissimum est uentri: nascitur qualicunq; solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Non ultimum granum è centenario numero intellexit, sed grana centenarij numeri, siue granũ cẽtuplum, siue centenũ, eo modo quo idem autor dixit uiceno. Hac etiam ratione appellata est quadragesima, quòd quadraginta dies continet: quo uocabulo eloquentißimi Christianorum utuntur. Quidam etiam quinquagesima, sexagesima, septuagesima. Atq; (ut ad rem redeam) utimur superioribus illis nominibus crebrius in plurali numero, singuli, bini, terni. Trinum igitur cum habeat singularem numerum, apparet non esse naturæ istorum. Quinimo non memini comperisse me illud in plurali, licet & singulare perrarum sit, ut trinum nundinum. Promulgari enim debebat antiquitus rogatio apud Romanos trinonundino: quòd (ut opinor) aut tribus in locis uno die, aut tribus diebus uno in loco celebrabatur: ut trimus triũ annorum, ita trinus trium dierum, aut triũ locorũ. Priscianus autem ait trinundinũm pro trinundinarum, Ciceronis exemplo pro Cornelio: Primò ex promulgatione trinundinûm dies ad ferendum potestasq; uenisset. Quod si ita esset, à tris compositum esset, non à trinum, ut ait Priscianus, sicut

Cap. 16.

Prisc. lib. 7.

trinoctium: sed forsan per apocopen dicimus trinundinum, pro
Cap.4. trinum nundinum, aut planè trinundinum. Quintilianus libro secundo, Siue nõ trino fortè nundino promulgata, siue non idoneo die, siue contra intercessionẽ, uel auspicia, aliud ue quod legibus obstet, dicitur lata esse, uel ferri. Titus Liuius libro tertio: Postquàm uerò comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta sunt. Idem libro quinto, nisi editioni mẽda inest, ait: Anteà trina loca cum cõtentione summa patritios explere solitos, nũc iam octoiuges ad imperia obtinẽda ire. Donatus tamen hoc nomine utitur, & discipulus eius, non tamen magistro indoctior, Hieronymus, cùm alibi, tum ad Marcellam: Et Trinam negationẽ, trina posteà confessione deleuit. id est, triplici. Cæteri quoq; eodem nomine utuntur. Vnde dicta est trinitas, trium personarum una diuinitas. Seruius super illud Vergilianum,

Lib.8. Aeneid. —Terna arma mouenda: ait, Figura poëtica: Nã trina debuit dicere. Arma enim sunt tantum numeri pluralis. Sed hæc ratio Seruij, quàm sit efficax, ipse uiderit, qui uult hoc nomen aptum esse nominibus numeri pluralis: quod etiam reperimus coniunctum cum nominibus singularem numerum habentibus. Et quid præterea dixisset, si apud Vergilium foret quaterna arma? nunquid legendum esset quatrina? Verùm non est trinum de numero eorum de quibus disputauimus, quorum singularem non frequentari ab oratoribus diximus, sed à poëtis, & quidem impropriè. Etiam nonnunquam impropriè pluralem, quod aliquando ipsi quoque oratores faciunt, sed necessitate in his nominibus quæ singulari carent. ut codicilli (licet Iustinianus utatur) ut liberi, ut pugillares, ut nuptiæ, ut arma, ut castra. Aut si non carent, suntq; uel diuersi generis, ut nundinum, & nundinæ, delicium, & deliciæ, uel diuersæ significationis, ut hæc ædes, & hæ ædes: uel diuersi & generis, & significati, ut epulum, & epulæ. Necessarium est autem dicere binos codicillos, & ternos, & quaternos, non duos, tres, quatuor, ratione dictante. Quid enim

enim si de diuersis codicillis dicendum mihi sit, quomodo dicam, duos codicillos scripsit pater, unum ad me, alterum ad uxorem: illud enim unum, & illud alterum ad quid refertur? ad codicillum, quod non reperitur? Dicendum est ergo unos. Quòd si unos, ergo & binos dicendum erit, quod ex Cicer. exemplo liquebit. Duplices similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uerborum. Quòd si dixisset duplex similitudo, subiunxisset una rerum, altera uerborum: uerùm quia in plurali locutus est, non putauit alteri numero locum esse oportere. Dicamus ergo binos codicillos, non duos. Rursus duo testamenta, non bina. De cuius naturæ nominibus quibusdam nominatim faciamus mentionem: si tamen illud monuerimus ex prædictis colligi, utroq; modo posse dici: Relinquo filijs meis testamento singulis, siue cuiq;, si multi: siue utriq;, si duo fuerint, dena prædia: uel singulis, siue unicuiq;, siue utriq;, decem prædia: cum ego & fratres mei ex bonis paternis habuerimus singuli, siue unusquisq;, siue uterq;, unum prædium: uel singuli, siue unusquisq;, siue uterque singula prædia: quæ etiam uno loco coniunxit Cicero in Paradoxis: Capit ille ex suis prædijs sexcenta sestertia, ego centena ex meis. Non dixit aut sexcenta & centum, aut sexcena, & centena, quæ tamen diuersa sunt, ut intelligamus ab illo sexcenta capi uno anno, non singulis annis, ab hoc centena non uno anno, sed singulis annis. Ego tamen puto scribendum esse sexcena, non sexcenta. Multa hîc, & multifariam uitiose dicta repetere liceret, sed uereor tantos uiros carpere. Vnum tantummodo dixerim ex tertio libro Regum: Septena retinacula in capitello uno, & septena retinacula in capitello altero, quum dicendum esset, septem in uno, & septem in altero, aut septena in singulis, aut septena in utroq;. Et si fuissent plura duobus, septena in unoquoq;. Cuius conditionis est illud in eodem libro: Quòd abscõderim de prophetis domini centũ uiros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis. hoc modo non rectè dicitur, sed eo

Ad Her. lib. 3

modo, quo paulò antè dictũ erat: Tulit ille centũ prophetas, & abscondit eos quinquagenos in speluncis. id est, in singulis speluncis quinquaginta. Quidam iuris studiosi accipiunt dena, pro uiginti, nõ intelligẽtes significari singulis duorũ decẽ: de quorũ imperitia quid multis dicendum, cùm putent rectè dici unaquinq; ? quasi unà sit nomen, & non aduerbium. Ne illud quidẽ obticebo (quemadmodum superius ostendi) illa nomina supra centum syncopari, infra uerò centum minime. Ita è diuerso aduerbia infra centum syncopari, ultra non syncopari: ut uicies pro uiginties, tricies pro triginties, deinde quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies non octuagies, nonagies nõ nouagies. Cætera non syncopantur, quinquies, sexies, septies, octies, nouies, decies, centies, ducenties, trecenties, quadringenties, septingenties, octingenties, noningenties, milies: deinde bis milies, ter milies, quater milies, quinquies milies, decies milies, uicies millies, & deinceps cætera. Nunc ad institutum redeamus, ab hoc potißimum nomine incipientes.

De Litera, & Epistola. CAP. VI.

Litera in singulari numero significat elementum ipsum, ut a, & b: uel manum scribentis: ut ad Attic. Cic. Nam Alexidis manum amabã, quòd tam propè accedebat ad similitudinẽ tuæ literæ. In plurali uerò epistolam, præterquàm apud poëtas, qui pro epistola, uersus gratia, in singulari semp utũtur. Vt Ouid:

Epist. 1. lib. 7.

Epist. Brис. ad Achil.

Quam legis à rapta Briseïde littera uenit.

Epist. 16. lib. 2.

Nam quòd Cicero ad Caninium scribit, ad se nullam literam Bibulum misisse, ita ait, quasi nullum uerbum misisset, quod ut uehementer extenuaret, non dixit uerbum, aut syllabam, sed literam. Frequentißimum igitur est literæ, pro epistola: inter quæ duo nomina hæc elegantiæ differẽtia est: Quòd dicimus unam epistolam, unas literas: duas, tres, quatuor, quinq; epistolas, binas uerò literas, ternas, quaternas, quinas, senas, septenas, octonas, nouenas, denas, nunquàm aliter: quale esset,

unas

unas, binas, ternas epistolas: duas, tres, quatuor literas. In hoc *tamē cōueniūt, ut dicamus, dedi singulis, uel unicuiq;, uel utriq;, siue singulas literas, siue singulas epistolas.* Itē *in maiori numero nō conueniunt: ut, dedi singulis duas literas, uel binas epistolas: sed binas literas, & duas epistolas: nō autem secus, de quo iā* dixi. In *quo obseruandū est de cæteris quoq; uocabulis: ut si dicas, accepi abs te binas literas, non subiungas, quarū alteri respondi per proximum tabellariū, alteri nunc respondeo, sed alteris.* De *epistola uerò apertū est: ut, accepi duas epistolas, quarū alteri iam respondi, alteri nunc respondeo.* Cic. *uerò ferè ait accepi literas, accepi epistolas.* Plinius *frequenter etiam recepi, nisi libri mendosi sint.*

De Aedes, & eius deriuatiuis. CAP. VII.

AEdes *in plurali tantùm, accipitur pro domo, nec unquam aliter: ut, ædes meas non proscribam.* In *singulari, atq; adeò in plurali pro templo: ut* Cic. *in* Philipp. *lib.* I. Ex *eo die, quo in ædem* Telluris *conuocati sumus, in quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis.* In *quo templo, id est, in qua æde* Telluris. Sed *hac in re differt à templo, quòd semper in utroq; numerò habet adiectionem, ut in æde* Iouis, Mercurij, Mineruæ: *in æde* Concordiæ, Telluris, Honoris, Virtutis: *in æde sacra, & in plurali sacras ædes: ædes deorum, ædes* Nympharum. Nam *quum ait* Lucretius *de* Ioue *loquens* –Et *ædes Sæpe suas disturbet.*– Perinde *est, acsi dixisset,* Iouis *ædes.* Igitur *pro templo dicemus duas, tres, quatuor deorum ædes, duas sacras ædes: pro domo, binas, ternas, quaternas, priuatas ædes.* Aeditui *autem ab ædibus sacris, quas tuentur, appellati sunt, non à priuatis,* Aediles *quoq; magis à sacris ædibus dicti sunt, quibus curādis præpositi erāt.* Aedificare *autē magis ad domos hominū spectat, quàm deorū: nec domos tātum, uerùm etiā naues: ut* Cic. Qui *posteaquàm maximas ædificasset, ornassetq; classes.* Neq; *hoc indignum est admonitione,*

Cic. in prin. Philip. 1.

Lib. 1.

Pro leg. Manil.

eum cui domus ædificatur, dici ædificare. ut idem de Consulari uiro inquit: Qui quum ædificasset in palatio plenam dignitatis domum. Similiter in cæteris uerbis: ut Horatius de prædiuitibus:

Epist. 1, lib. 1. Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

De Liberi, Pugillares. CAP. VIII.

Liberi pro filijs singularem non agnoscit, cuius natura à superioribus dissentit. Nã ut dicam, Lego Titio ternas ædes, unas in foro, alteras in Ianiculo, tertias in Suburra: ita nõ dicã, ex ternis liberis meis, unos, alteros, tertios: sed ex tribus liberis meis unum in alienam familiam dedi, alterum abdicaui, tertium hæredem institui. Cuius rei causa est, quòd quum dico unum, alterum, tertium, adiungi solet filium: & tres liberos, quasi tres filios: quod ita non fit in ædes, & in literas, nisi subintelligas domum, & epistolam. Sed quid facies in cæteris? ut in nuptias, & in pugillares? absurdum sit dicere, unam nuptiam, unum pugillarem. Pugillares autẽ significat tabellas cereas, siue ligneas, siue alterius materiæ, in quibus stylo scribimus. Liberum tamen pro filio & apud Quintilianũ, & apud Paulũ, Caiũq; reperio.

Apud Modestinũ tit. de pac. ff. l. ius autem. & Vlpianũ tit. de reg. iur. l. nemo prædo. leges liberum singulariter pro filio.

De Hortus. CAP. IX.

Hortus quoq; eiusdem naturæ est. Nam in singulari, pluraliq; pro hortis olitorijs accipitur, id est, olera producentibus. Est enim olus, omnis herba satiua, qua uescimur, & cuius folijs, ut caule in edulium utimur. Horti uerò in plurali tantùm, arboribus consiti dicuntur, & uoluptatis, amœnitatisq; causa parati. In superiore igitur significatione dicemus unum hortũ, duos, tres hortos. In posteriore unos, binos, ternos, quaternos hortos, nisi alicuius autoritas aliud sibi uendicauerit.

De Odor.

Odor huic simile est, qua uoce notũ est quid in utroq; numero significetur: in plurali uerò tantum, odoramẽta: ut odores ex Arabia sunt. Hoc tamen nomen raró cum numeralibus iungitur, sed cum alijs adiectiuis.

De

De Commeatus. CAP. X.

COmmeatus autem, & si qua sunt similia, non recipiunt talem ambiguitatem. Siquidem superiora in uno sensu habent utrunq; numerum, in altero tantum pluralem: hoc uerò in altero tantum singularem. Est enim commeatus in singulari tantùm, pro facultate ad tempus à militia, ab alio'ue ministerio recedendi (quam præbet militi imperator, præpositus'ue inferiori) eundiq; quò uelit ad præscriptum diem reuersuro. Licet Liuius libro XXIII. aiat: Magna pars sine commeatibus dilabebatur. In utroq; autem numero pro cibarijs ad alimoniam reipub. aut exercitus, aut alicuius multitudinis. Interdũ etiã priuatim. Cice. pro lege Manilia, Iã cõmeatu et priuato, et publico ꝓhibebamur.

De usu pluralis pro singulari, & de reditu parenthesis. CAP. XI.

EX his, quæ dixi, colligi potest, non uerum esse, quod aliqui uolunt, quoties autor in numero plurali loquitur, declarari dignitatem quãdam, & (ut sic dicam) magisterium. Quid enim causæ est, cur hæc nomina pluraliter, non singulariter efferantur? quid Athenæ potius, quàm Athena? quid Roma potius, quàm Romæ? Sed ne in re aperta dicam pluribus, huic opinioni repugnat cùm ipsa rhetorica ars, quæ iubet nos uti modò plurali, pro singulari numero, modò singulari, pro plurali: tum plurima exempla, adeò ut uno atq; eodẽ loco de se orator in utroq; numero loquatur. Vergilius:

Ò Melibœe, deus nobis hæc otia fecit. Eclog. 1.
Nanq; erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues –

Hîc de se loquẽs Tytirus nunc nos, nunc me ait. Homerus quoque Iliados decimotertio:

Ἔρχομαι ἤτι τοι ἔγχος ἐνὶ κλισίῃσι λέλειπται
Οἰσόμενος, τό νυ γὰρ κατεάξαμεν ὃ πρὶν ἔχεσκον.

Et

Decla.5. Et in prosa, ut Quint. in Aegro redempto: Vtinam hoc saltem mihi serò fata præstarent, ut residuum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Et Cic. in Philip. quod exemplum in alium
Philip.7. etiam usum uolo afferre prolixius: ait igitur, Itaq; ego ille, qui semper autor pacis fui, cuiq; pax, præsertim ciuilis, quanquàm omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis. Omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est. Hinc honores amplißimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus. Ego itaq; pacis (ut ita dicam) alumnus, qui quantuscunq; sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certè non fuissem. Periculosè dico: quemadmodũ accepturi P. C. sitis, horreo. Sed pro mea perpetua cupiditate uestræ dignitatis retinendæ, & augendæ, quæso, oroq; P. C. ut primò, si erit uel acerbum dictu, uel incredibile à Marco Cicerone esse dictũ, accipiatis sine offensiõe, quod dixero: ne'ue id prius, quàm quale sit explicauero repudictis. Ego ille (dicã sæpius) pacis sẽper laudator, semper autor, pacẽ cũ M. Antonio esse nolo. Hæc in eũ quoq; finẽ retuli, ut ostenderẽ oratores cùm inceptæ orationi aliquid longius inseruerũt, redire iterũ ad id quod inceperãt. Aliquãdo etiã frequẽtius memoriæ iudicũ reficiẽdæ gratia, uel eodẽ uerbo repeti-
Philip.7. to, ut in proximo exẽplo, uel quod idẽ efficiat. Vt apud eundẽ, & in eodẽ opere: Collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quæ bona ipsi uidetur, mihi (ne grauius quippiam dicam) auorum, & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior uideretur: sed eum iracundum audio factum. Aiunt, & audio, idem efficiunt.

De Questubus & Quæstibus. CAP. XII.

Questus in plurali pro querela à queror, unde fit conqueror, cuius datiuus & ablatiuus questubus, ut portubus. Quæstus in utroq; numero, cuius in plurali datiuus & ablatiuus est quæstibus à quæro, unde fit cõquiro, deriuatur per syn

copen

copen à ſupino quæſitum, ſignificatq́; lucrum nummarium. Nã lucrum uocamus etiam non nummariũ, uelut amicitiæ, gloriæ, ſcientiæ, cæterorumq́; huiuſmodi. Quæſtum quoq; nonnunquã recipi pro actione ipſa, atq; artificio lucrãdæ pecuniæ: ut apud Ciceronem, Iam de artificijs, & quæſtibus, qui liberales habendi, qui ſordidi ſint. Et Quintilianum: Nam ut primùm lingua eſſe cœpit in quæſtu, inſtitutumq́; eloquentiæ bonis male uti. Quæſtu dixit, quaſi acquiſitione. Offi. 1. In procem. lib. 1. Inſtit.

De Scala, & Pondo. CAP. XIII.

SCala à quibuſdam in ſingulari uſurpatur. Salluſtius cũ alijs quibuſdam oſtendit pluralem tantùm habere, quum dixit in Iugurthino: Deinde ubi unæ, atq; alteræ ſcalæ comminutæ ſunt, qui ſuperſtiterant afflicti ſunt. Non dixit, una atq; altera. Pondo autem caret ſingulari numero teſte Foca. Dicimus autem duo pondo, tria pondo, non bina pondo, terna pondo. Quintil. Cap. 9. in primo: Quid quòd quædam, quæ ſingula procul dubio uitioſa ſunt, iuncta ſine reprehenſione dicuntur? Nam dua, & tre, & pondo, diuerſorum generum ſunt barbariſmi: at duapondo, & trepondo uſq; ad noſtram ætatem ab omnibus dictum eſt, & rectè dici Meſſala confirmat. Forſitan huius rei cauſa eſt, quòd ſicut ſuperius de liberis diximus, ita hìc ſiquis ita loquatur, relinquo liberis meis duo pondo auri: alterum ſignatum, alterum rude: intelligitur libram. Idem eſt enim duæ, tres, quatuor libræ, quod duo, tria, quatuor pondo, ut quidam uolunt, quod multi autores non probant, ut Liuius lib. XXII. Argenti pondo bina, & ſex libras in militem præſtaret. cùm legẽdum ſit ſelibras. Quidam etiam ſingularem huic nomini dant, & huius ipſius autoris (ſi editio uerax eſt) nonnulla exempla ſunt. Quale eſt etiam Columellæ: Scillæ aridæ pondo libram, & quadrantem adijci oportere: Sed nunc pro pondere uidetur accipi. Huiuſmodi conditionis eſt ludus, & ludi. Sed hæc in alterum librum reſeruamus. Nunc aliquid etiam de numeris addamus.

De ordine numerorum. CAP. XIIII.

Cic. de senectute.

PLato uno & octogesimo anno scribens mortuus est. Isocrates quarto & octogesimo anno eum librum qui Panathenaicus inscribitur, scripsisse dicitur: uixitq; quinquenniũ postea: cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos. haec Cic. Cuius ex uerbis datur intelligi, ante centum praeponi numerum minorem, post centum uerò postponi: quod Quintilianus quoq; confirmat, quum ait: Artium autem scriptores antiquißimi Corax, & Thisias Siculi, quos insecutus est uir eiusdem insulae Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) discipulus. Is beneficio longißimae aetatis (nam centum & nouem uixit annos) cum multis simul floruit. Et paulò pòst: Nam & Isocratis praestantißimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere. Eoq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum compleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles praecipere artem oratoriam coepit. Hoc tamen uidetur fieri intercedẽte copula. Nam ea sublata, ut quisq; numerus maximus est, ita primo loco ponitur, dũtaxat citra centum: ut, maior uiginti quinque annis, non autem maior quinque uiginti annis. Etiam in illis quae suprà tractaui, numeralibus, uicenisinguli, uicenibini, uiceniterni: aut singuli & uiceni, bini & uiceni, terni & uiceni. Supra centũ naturalẽ ordinẽ sequimur, ut superiora exempla docẽt: centũ & septẽ compleuit annos, centũ & nouem uixit annos. Plinius lib. VII. naturalis historiae: Centum & uiginti natos annos Parmae tres edidere. Brixelli unum CXXV. Parmae duos CXXX. Placentiae unum CXXXI. Fauentiae unam mulierem CXXXII. Bononiae L. Terentium Marci filium, Arimini uerò M. Apomum, CL. Tertulã, CXXXVII. Citra Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo CX. natos annos sex detulere, quatuor centenos uicenos, unum CL. Marcus Mutius Marci filius, Galerius Felix: ac (ne pluribus moremur in re confessa) in regione Italiae octaua centenũm annorum

Lib. 3. cap. 1.

Eodem cap.

Cap. 49.

annorum censi sunt homines LIIII. centenûm denûm homines LVII. centenûm uicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm, aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Idem tamen Plinius paulò pòst ait: Vt tamen in septimum & quinquagesimum atq; centesimum uitæ duraret annum. Ex quo apparet sine copula maximum quenq; numerum præcedere: quum copula nonnihil uariet, præsertim retrorsum eundo. Adhuc quæ diximus, & recitauimus exempla, intra numerum millenarium sunt, sed in ipso quoque maximum quenque numerum semper præponemus: ut, à natali saluatoris anni sunt mille quadringenti & XXXVIII. uel mille & quadringenti ac trigintaocto. Illud tamen notandum est, in milibus eandem esse naturam, atq; in numeralibus citra centum: ut, milites nostri sunt sex, & uiginti milia, non autem uiginti & sex milia: uel, milites nostri sunt uigintisex milia: siue, militum nobis sunt uiginti milia: siue, milites nostri sunt uicies mille: siue, nobis singulis sunt decies mille milites: siue, nobis singulis sunt dena milia militũ: siue, nobis singulis sunt decem milia militum. Omnia autem quæ locuti sumus, ultra uicesimum numerum intelligi uolo. Nam decem & septem, decẽ & octo, decem & nouem normã illam quam dixi, non tenent. His inferiora ne ipsa quidẽ seruant suam legem. Illa enim coniunctionẽ habent interpositam, hæc nõ habent: uerũtamẽ nec habere possunt, quũ sint composita, nec plura, sed singula nomina: undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sexdecim, sicut illa quoq; cõposita, atq; unica sunt nomina, undeuiginti, duodeuiginti, undetriginta, duodetriginta, undecentum, duodecentũ: hoc est, uno, aut duobus demptis de uiginti, de triginta, de centũ. Vt, ab incarnatione saluatoris sunt anni mille quadringenti duodequadraginta. Et per denominatiua: ut, ab incarnatione agitur annus millesimus quadringentesimus duodeuqadragesimus. Plinius lib. XXXV. naturalis historiæ: Cap. 2.

Cap. 52.

Duodeuicesima Olympiade interijt Candaules. Licet pleraque exemplaria habeat duodeuiginti Olympiade. Idem proximo libro: Atque adeò duodequadragenûm pedum Luculleí marmoris in atrio Scauri collocati. Duodequadragenûm, pro duodequadragenorum. T. Liuius libro primo: Duodequadragesimo ferme anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius.

Cap. 2. lib. 36.

De Domus. CAP. XV.

Domus genitiuos duos habet, unum secundæ, alterũ quartæ declinationis, domi, & domus. Sed prior significat locum, ubi quis manet: posterior corpus ipsum, atq; ædificium, quod ex parietibus cõstat, & tecto: ut, domi maneo, non domus: & partem domus demolitus sum, superiora domus ascendi, non domi. Nam illud, domus meæ imperium teneo, non pro loco accipitur, sed pro familia, quæ cõtinetur ædificio, figuratè continens pro contento. Quod etiam dicere licet domi meæ, quasi in domo mea. Quòd autem idem sit domi, & in domo, notum est. Vnum tamen afferam exemplum Quintil. lib. v. In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Datiuus tantùm quartæ est: Accusatiuus indifferens: Ablatiuus secundæ. In accusatiuo & ablatiuo, uel cum præpositione, uel sine præpositione loquimur: ut, reuertor domum, uel ad domum. Exeo domo, uel è domo: &, sum in domo, uel domi: hoc grammaticæ est, illud uerò Latinitatis, & elegantiæ. Hunc genitiuum secundæ non coniungimus nisi cum tribus, siue quinq; pronominibus, meæ, tuæ, suæ, nostræ, uestræ, & uno nomine alienæ: ut, ego uiuo domi meæ, non uiuo domi tuæ: erat domi suæ: nostræ, non uestræ domi habitare uolo. Cic. in libris ad Herennium: Qui cum ista ætate, & forma alienæ domi, nolo dicere. Quidam uolunt illud domi aduerbiascere. Sed quomodo cõiungeretur cum adiectiuis? quòd siquando quinq; hæc pronomina adiectiua supprimantur, tamẽ subintelliguntur: ut, domi ero, id est, meæ: domi erimus, id est, nostræ: domi eris, eritis'ue, id est, tuæ, aut uestræ: domi erit, aut erunt, id est,

est,suæ:sicut in altero sensu, & in plerisq; nominibus:ut, partē domus locaui,in altera parte ipse habito, id est, partem domus meæ. Et,pater mihi iussit, mater te uocat, frater nos expectat: hoc est,pater meus,uel noster:mater tua,uel nostra, frater noster. Quòd autē hic genitiuus secundæ regat alterū genitiuum, siue pronomē,siue nomē,certū est:ut ego eram domi illius,domi huius,domi Cæsaris, domi Pompeij. Domi autem publicæ,domi priuatæ,domi honestæ, domi infamis, domi paternæ, domi maternæ habito,& similia,non licere dicere,iam tradidimus.

De compositis à Quis,uel Qui. CAP. XVI.

QVisquis, & quicunq; pro eodem accipi solent:ut, quisquis es,huc uenias:&,quicūq; es,huc uenias. Quicquid, & quodcunq; non accipiuntur pro eodem,quum alterū sit substantiuum:ut,quicquid festiuum, quicquid molle, quicquid tenerum,quicquid iucunditatis,quicquid gaudij, quicquid pecuniarum:alterum adiectiuum:ut, quodcunq; telum, quodcunq; scutum,quodcunq; iaculum. Cuius differentiæ causa est, quòd uoces hæ in masculino conuenientes, in neutro posteà discordant. Erat enim quidcunq; & uox, & significatio similior,si reperiretur eo modo quo dicimus quidq;,& quicquid. Quodq; enim,siue unūquodq; componitur à quod:sed ut non reperitur quidcunq;,ita nec quodquod. Illud nanque componitur ex qui, que,quod:hoc autem ex quis & quid. Caretq; genere fœminino,quinetiam masculino in accusatiuo casu, tantumq; habet nominatiuum quisquis,quicquid,accusatiuū quicquid, ablatiuum quoquo,tum in masculino, tum in neutro : nonnunquam etiam in fœminino quaqua:ut apud Suetonium de uita Titi : Galba mox tenēte rempub.missus ad gratulandū, quaquà iret,cōuertit homines, quasi adoptionis gratia accerseretur. In accusatiuo quoq; interdū in alio genere quàm neutro,sed uix apud oratores. Plaut.in Captiui duo: Nam meus ballista pugnus est,cubitus catapulta,humerus aries,cùm genu ad quenquē iecero,ad terrā dabo: Cap.5.

dabo: dentilegos omnes mortales faciam, quenquem offendero. Quenquem, id est, quencunque. Sergius autem Donatum commentans ait: Vtraq; parte declinatur hoc pronomen quisquis, cuiuscuius, cuicui, quenquē, quisquis, à quoquo: quiqui, quorū-quorum, quibusquibus, quosquos, quiqui, a quibusquibus. Noli putare hoc casu declinationis esse, ut apud Ciceronem remansit cuicui: Hæc Sergius. Igitur quum sit compositum quicquid ex quid, quodcunq; ex quod, debuit illud esse substantiuū, ut quid & aliquid: hoc adiectiuum, ut quod & aliquod. Dicimus enim, quid feci? non autē, quod feci? aliquid feci, non autē aliquod feci. Item, quod malum feci? non autem, quid malum feci? sed, quid mali? Et, scio quid faciam, non autem, scio quod faciam: uideo quid facis, sæpius quàm, uideo quod facis. Ita & cætera ab his composita quiddam, quoddā. Nam quiddam adhæret adiectiuo, quoddam substantiuo: ut, mirabile quiddam, obscœnū quiddam, quiddam maius: &, quoddā templum, quoddā nemus, quoddam antrum, oppidum quoddam: in quo nulli ferè errant, hic autem multi, pro quidq; ponentes quodq;: ut, optimū quidq;, honestissimum quidq;, saluberrimum quidq;: ubi non liceret poni quodque. Ex his liquet exemplis, optimū quodq; prædium, honestissimum quodq; consilium, ex iumētis quæ cepi, decimum quodq; sit tuum. Nam substantiui natura est coniungi cum adiectiuo, adiectiui uerò cum substantiuo, quasi connubio quodam. Ideo ubicunq; est substantiuum, desiderat adiectiuum quasi coniugem, impatiens alterius substantiui. Rursus adiectiuū sine substantiuo, tanquam sine uiro esse non potest, cum altero adiectiuo nihil consortij habens. Eoq; factum est, ut hi quos dixi errarent, quòd quandoq; uidetur sine substantiuo esse quodq;: ut, reliquit mihi pater multa prædia, quorū optimum quodq; sublatum mihi est: uel, ex meis multis prædijs optimum quodque mihi sublatum est. Sed omnibus liquet subintelligi substantiuum sic: optimum quodque prædium. Quodq; autem idem esse quod unum

ununquodque, antè significaui. Quintilianus: Nec causas cur quodque eorum accidat, prosequi proposito operi necessarium est. Hoc quoq; *addamus, quid solere usurpari pro in quo, ut apud eundem: Quid tibi tantum mali feci? quid offendi? & alibi: Si quid offendi. Cicero in Lælio: Quid enim indigens Africanus mei? Eodē modo nihil: ut, nihil te offendi. De differentia autem inter quidā & aliquis, siue quispiam, siue quisquam, quòd illud certum hominē, hoc unum quemlibet significat, in libris dialecticis disputauimus. Hîc tantum admonēdum est, quosdam his posterioribus eo modo uti, quo ego non uterer, pro illo superiore: ut Hieronymus, qui sic librum de Hebraicis quæstionibus exorditur: Qui in illis principijs librorum debeam secuturi operis argumentum proponere, cogor prius respondere maledictis, Terentij quippiam sustinens, qui comœdiarum prologos in defensionem sui dabat. Ego dixissem quiddam potius, quàm quippiam. De certo enim crimine loquitur, non de incerto. Idem est enim quippiam, quod aliquid. Sed de hoc in libris his, quos dixi, latius. Sed fortè Hieronymus scriptum reliquerat quiddam, & librarij in quippiam mutauerunt.* Declam. 6. Lib. 2. cap. 18.

De affinitate Genitiui, & Ablatiui. CAP. XVII.

M*Agna autoritate est uir, uel magnæ autoritatis (utroque enim modo dicimus) sed rarò sine adiectiuo, dúntaxat in genitiuo: nam in ablatiuo nunquam: ut Cicero in Sallustium, Nunquid quos protulit Scipiones, & Metellos antè fuerūt aut opinionis, aut gloriæ? Cæterū in eadem oratione non est utendum genitiuo, & ablatiuo, nisi uelimus illud Plinianum ex lib. septimo naturalis historiæ sequi: Choromandarū gentem uocat Tauron syluestrē sine uoce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dētibus caninis. Poterat dicere, stridore horrendo. Quanquàm (quod ad elegantiam pertinet) ego pro lege accipio, quicquid magnis autoribus placuit, quorum in primis est Plinius. Præsertim quum Cicero ad Lentulum ita scribat:* Cap. 2. Epist. 7. lib. 1.

Lentulum nostrũ eximia spe, summæ uirtutis adolescentẽ, cùm cæteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. Licet illud *eximia spe* posset uideri separatum ab illo *summæ uirtutis*, quod regitur ab illo *adolescentem*. Vt si dicas, *habeo summa spe filium, adolescentem optimæ indolis*. Quod si ita non est, licebit in eadem oratione uti genitiuo & ablatiuo, tamen (ut ego sentio) parcè. Nam illud ab hoc loco separatum est, quod idem dixit: *Scipio Africanus id ætatis, atq; his rebus gestis*. Illud enim *id ætatis*, uel idẽ est quod *ea ætate*, sicut dicimus *decem annis uixi*, & more Græco, *decem annos*, quam honestiorem locutionem Seruius putat: uel aduerbialiter ponitur: uel subintelligitur *habens*, uel *agens*, uel *natus id ætatis*. In quo protinus admoniti sumus oratores summopere synecdochen refugisse: quale foret, *gentem hirtam corporibus, oculis glaucam*: historici non refugerunt, ut Sallustius: *At ex altera parte C. Antonius pedibus æger in prælio adesse nequibat*. Cicero Quintilianusq; dixissent *pedibus ægris*. Nec dixissent, *doleo caput, doleo ilia*, aut *ilibus* (esset enim synecdoche) sed *dolet mihi caput, & ilia tibi dolent*. In hoc uerbo & illud notandum est, quòd de re extra nos posita, sicut de corpore nostro loquimur: ut, *istud quod facis, dolet mihi, utinam doleret tibi*: ut apud Terentium,

Ser. in illud I. Aen. —Vna cũ gẽte tot annos Bella gero.

In Catil.

Dolet dictum imprudenti adolescenti, & libero. Et iterum: *Aut hoc tibi doleret itidem, ut mihi dolet*.

In Eunu. act. 3. sce. 1.

Act. 1. sce. 2.

Et in eadem comœdia: – *Illi facile fit Quod doleat*. – Quod nunquam per synecdochen dicere possumus. Nam *ego doleo istud quod fecisti* (qui sermo, ut superior, apud autores est frequens: ut Sallust. *Quasi dolens eius casum*) non est synecdoche. Hæc enim figura tantùm ad animi, & corporis qualitatem pertinet, nihil ad externa respiciẽs: qualia fuerint, *doleo caput, doleo ilia*: &, *hic pulcher faciem, ornatus animũ*. Ideoq; illa synecdoche nõ erũt, *potẽs diuitijs, grauis pietate, præditus dignitate*.

In Eunu. act. 3. sce. 2.

De

De In auro, & In æs. CAP. XVIII.

IN *marmore incisæ sunt literæ, in gemma, in lapide, in ligno, in auro: non autē in marmor, in gemmā, in lapidem, in lignū, in aurū.* E *diuerso in æs, nō in ære.* I*ta enim apud omnes autores (quātum inueni) semper scriptū est.* L*iuius lib.* III. P*riusquam in urbem ingrederetur, leges decemuirales (quibus duodecim tabulis est nomen) in æs incisas in publico proposuerunt. Sed quid exempla ponimus paucorum, quod omnes facere affirmamus?*

De uenustate discordiæ relatiui cum antecedente. CAP. XIX.

RElatiuum frequenter non respondet antecedenti neque in genere, neq; in numero, utiq; quum reflectitur eius sententia ab antecedente ad sequens substantiuum. De masculino in neutrum, ut Sallustius:* E*st locus in carcere, quod* T*ullianū appellatur.* Q*uod aliter dixit* V*al.* M*aximus libro secundo:* A*nteà senatus aßiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie Senaculum appellatur.* E*t* P*linius:* I*n coitu uerò lunæ, quod interlunium uocant, quum apparere desierit.* M*utato etiam numero, ut* C*icero:* Q*uibus tandem gradibus* R*omulus in cælum ascendit? his'ne quæ isti appellant bona?* D*e masculino quoq; in fœmininum, ut idem:* O*mnes tenues atq; humiles, quæ maxima in populo multitudo est, sibi præsidium paratum putant.* E*t* V*ergil.* In Catil. Lib. 18. ca. 31. In Paradoxis.

N*ec partem posuere suis, quæ maxima turba est.* Aen. 6.

M*anente quoq; genere uidetur fieri quædam mutatio, ut* Q*uintilianus:* V*bi uerò uniuersas familias fames extinxit, quæ maxima pars est, inanes domus situm ducunt.* E *diuerso de fœminino in masculinum non mutato numero. Sallustius:* E*a fines habet ab Occidente fretum nostri maris & Oceani, ab ortu solis decliuem latitudinem, quem locum* καταβαθμὸν *incolæ appellant.* M*utato etiā numero, ut* Q*uintilianus:* R*esistam his, qui omissa rerum (qui nerui sunt in causis) diligentia, quodam inani circa uoces studio senescunt.* E*t alibi:* E*t supplicationes, qui maximus* In Iugurt.

honor uictoribus bello ducibus datur, in toga meruit. De neutro in aliud genus, Salustius: Ipse ex flumine, quam proximam oppido esse aquam suprà diximus, iumenta onerat. Mutato etiam numero, ut Liuius: Anxur fuit, quæ nunc Terracinæ sunt, urbs prona in paludem. Aliquando sine ullo certo antecedenti: ut Quint. Ego, quæ felicissima uel laßitudo, uel satietas est, uirtute consenui. Diuersum huic genus est, quum dictio respondet antecedenti, quum deberet respondere sequenti substantiuo: ut apud Vergilium:

In Iugurt.

Aen. 1.

At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo.

Liuius libro x x v. Scipio, cui Africano fuit cognomen. Qui modus per datiuum licet frequentior sit, tamen nonnunquã & nominatiuo, quod est magis generale, utimur: ut Cicero, Argentarius Sextus Clodius, cui nomen est Formio. Et Quintilianus: Notũ est quid Gliconi acciderit, cui Spiridion fuit cognomen. Neq; per relatiuum modò, sed etiam citra relatiuum: ut Terentius: Hecyra est huic nomen fabulæ. & hoc per nominatiuum. Per datiuum: ut Liuius lib. primo, Faustulo fuisse nomen ferunt. Et Solinus de memorabilibus: Lapis iste in aquis mollis est, humo duratur exemptus: nunquàm duo simul reperiuntur, inde unionibus nomen datur. Hæc de datiuo. Est & accusatiuo quoque sua natura, ut antecedens sequatur casum relatiui, relicto suo: ut apud Vergilium,

In prol. Hecy.

Aen. 1.

Vrbem quam statuo uestra est, subducite naues.

Oratores autem postponunt antecedens, quale foret, quam urbem statuo, uestra est. Vt apud Ouidium:

Lib. 14. Meta.

-Cecidere manu, quas legerat herbas. Et quale est Quintil. Timeo ne quos porrexerim cibos, uenena fiant. In quo est habita ratio uenustatis, ut relatiuum & antecedens sint in eodem casu. Sed sæpius antecedẽte postposito, quanquàm apud Ciceronẽ nonnulli illud in Sallustium sic legunt: Nunquid eos quos protulit Scipiones & Metellos antè fuerunt aut opinionis, aut gloriæ?

gloriæ? quidam legunt, Nunquid hi quos protulit: quidã, Nunquid quos protulit. Tale est in Euangelio: Sermonem quem uos audistis nõ est meus. quod in Græco, hoc est, in fonte, est sermo, non sermonẽ: unde interpres noster transferens maluit Latinè, quàm Græcè loqui. Nec ignoro qualia imperiti in hoc Euangelij loco disputare soleãt, profectò nequaquam sic disputaturi, si Græcam linguam mediocriter, Latinam perfectè tenerent. In tali sermonis genere uel idem nomen repetemus, uel accusatiuũ in debitum casum resoluemus. Nam utrunq; fieri exemplis cõperimus. Siquidem ita frequenter locuti sunt autores: Quas res tibi tum terra, tum mari nuper commisi, hæ res sint cum fratre communes: uel, hæ sint tibi cum fratre communes: uel, ex eis aliquas cõmunicabis cum fratre. Et item per cæteros casus: ut, quarum rerum non indiges, eas res donabis mihi: uel, hæ meæ erunt: uel, hæ res auxilio mihi esse poterunt. Et ita multis modis per casus uariare orationem licebit. Cicero pro Ligario: Sed hoc nõ concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehẽdatis. Et paulò pòst: Quotus enim istud quisq; fecisset, ut à quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq; etiã cũ crudelitate reiectus, ad eas ipsas rediret? Idẽ tamen in Rhetoricis inusitatius: Sulpitio cui paulò antè omnia cedebant, eũ breui spatio nõ modò uiuere, sed etiã sepeliri prohibuerũt. Illud magis poëticũ quale apud Horatium in Epodo:

Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur? Et iterum in prima Satyra:
Quî fit Mecœnas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

De interiectu huius uocis, Ne dicam: &, Dicere oportet: similiumq́;. CAP. XX.

HOmo prudens, ne dicam sapientem, melius quàm ne dicam sapiens. Cic. pro Deiotaro: Crudelis Castor, ne dicam sce-

leratum,& impium. Et hoc ſubſtantiuo præcedente, ſecus autem ſequente: quale eſſet, Crudelis, ne dicam ſceleratus, & impius Caſtor. &, Prudens, ne dicam ſapiens homo. Nam ſi ponamus in accuſatiuo, perquam abſurdum foret: ſic, Crudelis, ne dicam ſceleratum, & impium Caſtorem. &, Prudens, ne dicam ſapiētem hominem. In priore enim modo ſubintelligitur eum: ſic, Crudelis Caſtor, ne dicam eum ſceleratum, & impium. In alijs caſibus non eſt hæc neq; diuerſitas, neq; cauſa: ut idem, An ſperaſſet hoc uiuo Milone, ne dicā Cōſule: uel ſic, An ſperaſſet hoc uiuo, ne dicam Conſule Milone: Illud eiuſdem in libris ad Herēnium neq; diſſimile his, neq; uſqueadeò ſimile eſt: Obfuit plurimum eo tēpore Reip. conſulum ſiue malitiam, ſiue ſtultitiā dicere oportet, ſiue potius utrunq;. Nam ubi erit ſuppoſitum? certè deeſt. Illud nanq; uerbum quod interiectum eſt, de nominatiuo mutauit in accuſatiuum. Sed ſicut in Euripo, aut Siciliæ freto inflata uento uela, aquarū impetus retroire cogit: ita orationem lege grammatica euntem autoritas ipſa, conſuetudoq; inhibet, ac repellit. Verùm (ut grāmaticorū expectationi ſatisfaciam) ſic erit cōſtruendum: aut ſtultitia cōſulum, aut malitia, aut potius utrūq; obſuit plurimum eo tēpore Reipub. ſiue illud factum conſulum dicere oportet ſtultitiam, ſiue malitiam, ſiue potius utrunque: uel ſic, obſuit plurimum Reipub. eo tempore conſulum factum, ſiue illud malitiam, ſiue ſtultitiam eorum, ſiue utrunque dicere oportet.

De infinitiuo uel interiecto, uel poſtpoſito. CAP. XXI.

AVdiui te ut cæteros affuiſſe in prælio: &, audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri. Hic ſubintelligitur affuerunt, ibi intelligi non poteſt ſtatim ſequente infinitiuo, & omnia ad ſuum regimen trahente. Itaq; ſic exponitur: audiui te affuiſſe in prælio, ut audiui cæteros affuiſſe. Alterū uerò (ut dixi) hoc modo: audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri affuerunt. Quod nequaquam conceditur ſic dicere: audiui te, ut cæteri affuiſſe in prælio.

lio. Hoc enim declarat, audiui, ut cæteri audierunt. Alterum fortasse sic, audiui te affuisse in prælio, ut cæteros.

Vbi utimur Nominatiuo pro Vocatiuo, uel contrà. CAP. XXII.

DEfende me domine, adiuua me optime uir, tace imperite homo, mutato uocatiuo in nominatiuũ non rectè dicetur. Itẽ, defende me tu Deus meus, adiuua me tu uir optimus, tace tu homo imperitus. Hic per nominatiuũ rectè loquimur, subintelligitur enim ens: hoc modo, tu ens dominus meus. Qua ratiõe defendi posset illud in psalmo: Domine dominus noster. nisi sumptũ esset è Græco. Idẽ fit in uocatiuo alicuius nominis. Verg. Psal. 8. Aen. 1.
Nate meæ uires, mea magna potentia solus.
Idem fit in nominibus proprijs, quod fit in hoc pronomine, & in uocatiuis casibus: sic, Aue Cæsar summus imperator. Neque illud tantummodo in imperatiuo, uerumetiam & quidem facilius in alijs modis: ut, quò tendis Aenea extremus omnium Troianorum? uel, extreme. Viuis, & regnas Helene dono Deûm, & regnas medius sæuissimorũ hostium: melius quàm medie. Male per solum proprium nomen, aut iunctum cum pronomine: ut, quid facis tu Seruius? aut per nomen appellatiuum sine pronomine: ut, quid facis dominus meus? nisi tali modo: ut, quid sedes inter seruos dominus? hîc subintelligitur ens, ibi subintelligi non potest. Quare illud Plinianum in libro septimo de naturali historia, nisi menda librarij est, non placet mihi: Salue Cap. 30. primus omnium parens patriæ appellate: ubi non modò appellate à primus in casu discordat (quod etiam imperitis ad reprehensionem patet) sed ne appellatus quidem si diceretur, planè Latinum foret: quum fuerit dicendum prime: siue sic, Salue Marce Tulli primus omnium parens patriæ appellatus: siue, Salue tu primus omnium parens patriæ appellatus: uel, Salue parens eloquentiæ, primus omnium pater patriæ appellatus. Est enim illud parens uocatiuus.

Vbi

Vbi utimur Nominatiuo pro Accusatiuo.

CAP. XXIII.

SPero tibi esse bonus amicus, credo tibi fuisse fidelis, propriè dicitur: per accusatiuum uerò non, nisi alterum accusatiuum addas, qui antecedat infinitiuum (nam hìc sequitur) hoc modo: Spero me tibi esse bonum amicum, credo me fuisse tibi fidelem. Quædam uerba cum nominatiuo iungi recusant, imò pleraq;. Nam ut rectè dico, incipe mihi esse familiaris, & noli esse illi intimus: ita inusitatè dicam, præcipe illi esse familiaris mihi, ne libeat tibi esse illi intimus. Hoc tamen genus loquendi nonnunquam reperimus: ut apud Lucanum in IX. –Tutumq; putauit Iam bonus esse socer. Alius dixisset, iam socerum esse bonum.

Lib. 1. epist. 8. Et apud Ouidium de Ponto:

Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
Me tamen excepto, qui precor esse tuus?

Dicere potuisset, sed non tam uenustè, quem precor esse tuum.

Act. 4. Sce. 5. Terentius in Andria:

Quæ sese inhonestè optauit parare hìc diuitias
Potius, quàm in patria honestè pauper uiuere.

Eleg. 4. lib. 2. Amorum. Apertius apud eundem Ouidium libro secundo sine titulo:
Spemq; dat in molli mobilis esse toro. Et ille uersus uulgatus: Sperne repugnando tibi tu contrarius esse.

In distichis Cato.

Quòd si dixisset, noli repugnando tibi tu contrarius esse, uersusq; pateretur, nullum de constructione dubium esset. Talis tamen modus loquendi è Græco fluxit, ubi usitatissimus est.

Cui personæ, generi, numero, uerbum respondere debeat. CAP. XXIIII.

VErbum sequi debet ultimum suppositum in persona, numero, & genere: ut, Ego illum de suo regno, ille me de nostra Rep. percontatus est. Duo supposita sunt, ego, & ille, quorum utriq; uerbum accommodatur. Sed sequenti palàm, antecedenti per subintellectionē: ut sit, Ego illum de suo regno percontatus

Cic. in Somnio Scipionis.

contatus sum, ille me de nostra Repub. percõtatus est. Conuerte ordinem personarum, simul personam uerbi mutaueris: sic, Ille me de nostra Repub. ego illum de suo regno percontatus sum. Muta genus sic: ego illam de suo regno, illa me de nostra Rep. percõtata est. Muta numeros sic: ego illos, illas'ue de suo regno, illi illæ'ue me de nostra Repub. percontati, percontatæ'ue sunt: & item econtrario. In hanc tamen formam oratio non cadit, quoties per comparationem, aut similitudinem loquimur, quale est: Melius ego istud, quàm uos, fecissem: non autem, quàm uos fecißetis. Hoc ille ita prudenter, ut ego, fecisset: non autem, ut ego fecissem. Hîc enim subintelligitur, sic: Hoc ille ita prudenter, ut ego feci, & ipse fecißet. Melius ego istud, quàm uos fecistis, fecissem. Verbum enim principale debet efferri, subintelligi autẽ quod non est principale.

Vbi collocandum sit adiectiuum. CAP. XXV.

ADiectiuo, quum præcedit, debent obsequi substantiua, aliter uitiosum est: ut hoc modo, Nulla uirgo est dicenda corrupto uel animo, uel corpore. Dic pro animo mente: sic, Nulla uirgo dicenda est corrupta uel mente, uel corpore: aut, corrupto uel corpore, uel mente, non erit Latinum. Quod contrà fit aut præcedente substantiuo, aut reiecto in finem adiectiuo: sic, Nulla uirgo dicenda est, uel mente corrupta, uel corpore: aut, uel corpore corrupto, uel mente. Item, uel mente, uel corpore corrupto: aut, uel corpore, uel mente corrupta. Similiter in plurali (uariabo exempla ad euitandum fastidium) Nemo diues est, uel ualetudine infirma, uel sensibus: aut, uel sensibus infirmis, uel ualetudine. Item, nemo felix est uel conscientia, uel membris affectis: aut, uel membris, uel conscientia affecta. Cicero tamen in Philippicis inquit: Optima sunt & mente, & uiribus. Nescio an culpa librariorum sit, qui ita scripserunt, pro eo quod est, & mente optima sunt, & uiribus: uel, optima sunt mente, & uiribus.

Quid

Quid momenti faciat cõiunctio, aduerbiumq́ disiunctiuum ex collatione. CAP. XXVI.

EX his quæ tradidimus, palàm est, nequaquam rectè dici, corrupto uel corpore, uel mente. Debet enim adiectiuum illud ad utrunq; substantiuum applicari in genere, & numero. Neq; de Vel tantũmodo intelligo, sed de cæteris quoq; coniunctionibus. per Et, ut modò ex Cicerone attuli exẽplum: per Nec, per Siue, per cætera huiusmodi: neq; hoc solùm ubi adest substantiuum cum adiectiuo, sed etiã sine eo, quale hoc est: Tu nec faceres, nec ego permitterẽ. Non est hic sermo Latinus. Dicendum nanq; erat, nec tu faceres, nec ego permitterem: aut sic, Tu nec faceres, nec à me facere permittereris. Tota enim oratio dependet à prima dictione. Item, potes cognoscere partim ex aliorũ sermone, partim te docebit ipse tabellarius: nõ est Latinum: sed sic, Partim potes cognoscere ex aliorum sermone, partim ex tabellario. Item, puto tum ex superioribus literis te omnia intellexisse, tum ex his intelligere potes: dicendum erat, tum ex his intelligere posse. Item, paratus sis uel pugnare, si qui te lacessunt, uel si qui nõ sunt, ne recuses facere pacẽ: dicẽdum erat aut sine illo, ne recuses: aut sic, uel paratus sis pugnare. Ex his quæ dixi, uideor reprehendere legem illam duodecim tabularum: Liberi parentes in egestate aut alant, aut uinciantur: quasi dicendum fuerit, liberi aut parentes in egestate alant, aut uinciãtur. Sed nõ est uetustas illa reuocãda ad hanc regulam, quæ constat ex usu eorũ, qui more illo uetusto non sunt locuti: tametsi haud dubiè opinor primum Aut, à quibusdam adiectum, legiq́; ita in uetustißimo quodam codice Declamationum Senecæ: Liberi parentes alant, aut uinciantur. Huius etiam loci illud est, ne hoc modo uerba commisceamus diuersam naturam habentia, quale est, Ille mihi nec nocuit unquam, nec adiuuit: ego nec offendi eum, nec profui: dicẽdum erat, ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit: aut sic, ille nec nocuit mihi unquã, nec adiuuit: ego nec

offendi

offendi eum,nec adiuui: aut,ego nec offendi eũ,nec eidẽ profui.

De usu negationis. CAP. XXVII.

TRes aliquando negationes nõ plus efficiũt quàm duæ,collocatione ipsa dictionum efficiẽte. Vt,nunquàm mihi nec obfuisti,nec profuisti. Tres hîc sunt negationes: muta primam negationem in medium,aut in postremum,iam euanescet, quũ ibi locum nõ inueniat: sic, Mihi nec obfuisti unquam,nec profuisti: aut sic, Mihi nec obfuisti,nec profuisti unquam. Nescis nec in pace,nec in bello uiuere: nec in pace,nec in bello scis uiuere. Ibi tres negationes sunt,hîc duæ,quum eadem sit sententia. Vereor,metuo,timeo,& si qua sunt alia,idem efficiunt,uel cum negatione,uel sine ea: ut, uereor ne ueniat: &,uereor ut ueniat: timeo ne moriatur: &,timeo ut moriatur. More Ciceronis,ut ne,pro ut non. Metuo ut ne pereat. Et Terentius: Apprime in uita esse utile,ut ne quid nimis. pro,ne quid nimis. Ex quo miror Seruium ita scripsisse primo Georgicorũ: Vnde male quidam hunc locum in Terentio scribunt: Pater adest,caue ne te tristem sentiat. Si enim hoc est,dicit, uide ut te tristem sentiat: nam & ne,& caue, prohibentis est. Neutiquam pro nequaquam,& ipsum nequaquam,& nusquam,et nuspiam simplicem negationem indicant: ideoq; unico uerbo contenta sunt: ut,nequaquam ueniam. Necubi uerò duplicem, ideoq; duplex uerbum postulat. Volo necubi mihi obuius fias. id est,ne alicubi: ut sicubi pro si alicubi, sicunde pro si alicunde. Cætera quæ de natura negationum disputari solent, in libros Dialecticæ nostræ contulimus: quæ ideo præterimus, quòd ferè non sunt ignota oratoribus, dialecticorum uerò nemini cognita. Illud tamen ad uerbum huc illinc transferamus: Vir malus nulla lacessitus iniuria ab amicitia recedit: uir autem bonus nulla lacessitus iniuria ab amicitia recedet, uel recedat: nescio tamen an liceret dicere recedit. Hoc loco eadem uerba dantur malo uiro, & bono: sed tamen malus recedere ab amicitia

In Andr. act. 1. sce. 1.

Ser. in illud Verg. 1. Geor. Flaua Ceres alto nequicquam spectat olympo.

citia intelligitur, bonus non recedere: & ille nõ laceßitus iniuria, hic laceßitus. Et haud ſcio, an hoc ſit ſatis ad hæc diſtinguenda dixiſſe, quòd alibi rem ſignificamus, alibi admonemus. Huc addamus unũ, in quo nõ pauci falli ſolent, ubi debeat geminari negatio, ubi nõ debeat, ut hoc exemplo: Non modò ſtellæ, ſed ne luna quidem ad ſolem ſeruat ſplendorẽ ſuũ, rectè dicitur. Item hoc modo rectè: Non modò nullæ ſtellæ, ſed ne luna quidem, & cætera. At quoties dictionibus quædam adeſt cõtrarietas, nõ poßis tollere alteram negationẽ, ut hoc modo: Nõ modò ſtellæ nõ apparent, ſed etiã luna ad ſolem obſcuratur. Sine negatione geminata nõ rectè loquaris. Item, nõ modò nõ abſoluo hunc, ſed ne leui quidem pœna cum eo trãſigendum eſſe puto. Quidam tamẽ nuper ſcripſit: Non modò abſoluẽdum hunc, ſed nec etiam grauiter puniẽdum puto: quum dicere debuiſſet, non modò nõ abſoluẽdum: ſunt enim diuerſa abſoluẽdum & puniẽdum. Item, nõ tantùm nõ conſtanter, ſed etiam trepidè, & confusè locutus eſt. Item, nõ tantùm inconſtanter, ſed fortiter, & propè minaciter locutus eſt. Male hoc ſecũdum dixiſti, dempta negatione: erat enim dicẽdum, nõ tantùm non inconſtanter. In quod uitiũ incidit Boëthius lib. III. in Ciceronis Topica, dicens: Si nõ confusè ſolùm, uerùm etiam diſtributim, & ſuarum partium proprietate noſcãtur. Dicendum erat, non ſolùm non confuſe. Diuerſum eſt eorum uitium, qui ad illud nõ modò applicant, ſed etiam, quum deberent applicare, ſed ſaltem, aut ſed certè, aut ſed uel: quale eſt Lactantij lib. primo: Quis enim mentis emotæ nõ modò futura prædicere, ſed etiã cohærentia loqui poßit? Dicẽdum erat, ſed uel cohærentia, aut ſed ſaltẽ, aut ſed certè cohærẽtia poßit loqui? Niſi fortè culpa librarij eſt. Ego uerò in utroq; nõ autorem, ſed tale genus orationis reprehẽdo.

Cap. 4.

Quot modis iubemus. Quid etiam interſit inter præteritũ, futurũq; cõiunctiui modi. CAP. XXVIII.

VEni ad me, *uenito ad me, uenias ad me, uenies ad me. Scribe*

ad

ad me, scribito, scribas, scribes, indifferenter penè his quatuor utimur. Horum tamen uno in negatione, ne uenias: & altero, quo in affirmatione non vtimur in hunc modum, ne ueneris. Nam ipsum ueneris, duobus modis accipitur. Vno modo subiunctiuè: ut, si ueneris: uel, quum ueneris: altero sine subiunctione: ideo illud non est uerbum principale: hoc est: ut, si me iuueris, rem optimam feceris: dimitte me, & diuitem feceris: aufer huic magistratum, & eum iugulaueris. Eamus in portum, iam naues uenerint. Cicero: Atqui nobis gratissimum (ut etiam pro Scipione pollicear) feceris, siquando, & cætera. Sciendum tamen est, quòd hæc omnia uerba futuri sunt temporis: ueluti si ita cõmutemus: si abstulero huic filiam, eum iugulauero, non autem iugulauerim. Ego hoc uidero, tu uideris, uos uideritis: quasi ego hoc uidebo, uel uideam, tu uidebis, uel uideas. Ne ueneris: futuri item est temporis: non ueneris, præteriti: illud uetat, hoc negat: quod secundum, commune est cum prima persona, & tertia: ut, neq; uerò crediderim, neq; uero fuerim in ea opinione, qua cæteri. Et sine negatione improbè dixerim, dixerit aliquis. Ne ueni, ne fac, ne iugula, apud oratores ferè nunquam, sed apud poëtas: ut Vergilius: – Ne sæui magna sacerdos. Et Terent. – Ne nega. Liuius libro secundo: Crastino die, oriente sole in aciem redite, erit copia pugnandi, ne timete. Et Quintilianus: Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque. Hic nos Quintilianus admonet, ne pro illo, ne feceris, dicamus, non feceris: quia alterum negandi est, alterum uetandi. Ideoq; ne cum prima persona singularis numeri nunquàm coniunctum inuenimus, ob cãdem causam propter quam imperatiuum caret prima persona in singulari, quia nemo sibi soli imperat, aut uetat. Vnde frequẽter legimus, ne timuerimus, ne timeas, ne timueritis, ne timeant. Nunquàm autem ne timeam, nisi ne pro ut non: sed non timeam, nõ ausim, non sperem, non timuerim, non sperauerim, non crediderim: id est, timere, audere, sperare, credere, non possum: aut non debeo:

6. Aen.
In Heauton. act. 3. sce. 3.
Declam. 6.

ita in alijs personis: ut idem Quintilianus, Non expectes, ut statim gratias agat, qui sanatur inuitus. id est, expectare non debes. Non enim eo modo hoc dixit, quo dicere solemus, quum uetamus, ne me expectes amplius. Hîc enim negatio est, non uetatio. Ita, Non expectaueris, & ne expectaueris, quorum alterum præteriti temporis est, negatq; : alterum futuri, & uetat.

CAP. XXIX.

De lepôre Si non, & Nisi, cum alijs uerbis.

Hoc quod adhuc de negatione subijciam, ad solam elegantiam dicendi pertinet: quod quale sit, subiectis exemplis per se apparebit. Quintilianus: Non est difficile ut maritum uxor occidat, si nō est difficilius ut filius patrē. Idē: Atq; cò caussam dimittimus, ut nō sit absoluēdus adolescens, nisi etiā laudādus. Idem: Quare non petit, ut miserū putetis, nisi & innocens fuerit: non petit, ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quòd patrem amisit, quàm quòd oculos. Seruius Sulpitius: At uerò malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc peius sit, hæc sufferre, & perpeti. Sallustius: Parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiæ, si famæ suæ, si dijs, aut hominibus unquam ullus pepercit. Ignoscite Cethegi adolescentiæ: nisi iterum patriæ bellum fecit. Titus Liuius libro trigesimoprimo: Nam quòd ad ea attinet, quæ nobis obiecit, nisi gloria digna sint, fateor ea defendi non posse. Ouidius lib. decimotertio Metamor.

Declam. 2. · Declam. 1. · Epist. 5 lib. 4. epi. f. Cic. · In Catil.

Nec tamen hæc series in causam prosit Achiui,
Si mihi cum magno non est communis Achille.

Huic simule est, quale apud eundem, lib. 11. eiusdem operis:

Mentior obscurum nisi quum nox fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea uulnera cœlo
Videritis stellas–

Et Quintilianum: Mentior, nisi quum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum matre. Et iterum, Aßidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat, mentior nisi factum est. Idem uerbum apud Ambrosium

eodem

eodē modo positū, tum in libris Officiorū, tum Hexameron, tum in alijs reperies. Et apud Cyprianum ad Donatum: Mentior, nisi alios qui talis est, increpat: turpes turpis infamat.

De Vter Vtri, Alter Alteri, Neuter Neutri, & Quis Cui. CAP. XXX.

VTer utrum accusat Latinè dicitur: ut Cicero pro Milone, Vter utri insidias fecerit. Vterq; utriq; uix ausim dicere. Neuter neutri omnino nō dixerim. Terētius in Phormione inqt: Quia uterq; utriq; est cordi. In duodecimo quoque cōmentario rerū à Cæsare gestarū, siue ab Hirtio, siue ab Oppio (nam incertus autor est) edito, sic legi: Interim dissensione orta inter Achillam, & Arsinoēn, quū uterq; utriq; insidiaretur, & summā imperij ipse obtinere uellet. Cicero autē & Quintil. (quātum inueni) sic nūquàm locuti sunt, quorū prior sic ait: Quorū uterque suo studio delectatus, cōtempsit alterū. posterior sic: Quū enim uterq; alteri obijciat, palàm est utrunque fecisse. Atque sic dicēdū esse per illud frequētißimū probatur, alter alteri obijcit, alter alterū contemnit, alter alterū accusat: alter enim alterū, nō ambo ambos accusant. Idem dico de neuter, ut idē Quintil. Ita fiet, ut cum æquali cura linguā utrāque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quare peccauit tum amicus meus (si amicos palàm licet reprehendere) qui mihi nuper ad se scribēti, uter utri bellū intulisset: respōdit, neuter neutri, aut potius uterque utriq;. Tū Priscianus, qui libro secūdo ait: Fiscina uerò à fisco, an fiscus à fiscina, an neutrū à neutro, dubiū est. debuerat dicere, an neutrū ab altero. Nam quòd à se nō deriuetur, superuacuū est dicere: sed dicendū tantùm ab altero, nō autem à neutro, quasi nec ab altero, nec à se. Ne illud quidē sileamus, ut dicimus uter utri, ita quis cui, ut Vergil. Quæ qbus anteferā. Et Cice. Quid cui præponēdū sit. Quintilianus: Quid quo loco collocandum sit. Idē Quintilianus: Vt dubium sit, quid quò referri oporteat.

Act. 5. sce. 3.

Cæs. lib. 4. Cōment. de bello ciuil.

Offic. 1.

Lib. 1. cap. 1.

Lib. 4. Aen.

De Prior, Primus: & similibus. CAP. XXXI.

VOcaui te prius, non eſt idem quod prior: illud ſignificat tẽpus, quaſi prius quàm nunc, uel tunc: hoc uerò perſonã, id eſt, ego duorũ prior, et hoc quãdo duo ad unũ referũtur. Siquidẽ ego, & hic te uocauimus, ſed ego prior, hic autẽ poſterior. Idem fit quũ unus ad duos refertur. Vocaui te priorẽ, melius quàm prius, illũ autẽ poſteriorẽ, melius quàm poſterius. Per paßiuũ quis iã hoc nequeat dicere? uocatus es à me prior, ſi duo eſtis: uocatus es à me priore, ſi duo ſumus. Eadem ratio eſt ſuperlatiuorũ primus, & poſtremus, & ſi qua ſunt alia. Vocaui te primus, uel poſtremus, ſi multi ſumus: uel, uocaui te primum, uel poſtremũ, ſi multi eſtis. Nonnunquã ex neutra parte ſunt duo, ſed utrinq; ſinguli, & tamen per hoc idem comparatiuum loquimur: ut uocaui te prior, percußi te poſterior, ſupple quàm tu me. Nõnũquã unus hinc eſt, illinc plures: ut, uocaui uos prior, ſupple quàm uos me: uocauimus te priores, ſupple quàm tu nos. Idẽ de ſuperlatiuo, ubi multa mẽbra ſunt: ut primi nos uenimus, uos poſteriores, ille ultimus: primus ego intraui uallũ, tu ſerior, illi tardißimi.

De regimine nominum Criminalium, & Pœnalium. CAP. XXXII.

SI quis furetur rem ſacram de prophano, tenetur'ne ſacrilegij, an furti, an utroq;? non autem, an utriuſq;. Qui ſuſtulerit rem ſuam de ſacro, furti'ne tenetur, an ſacrilegij, an neutro? non autem, an neutrius. Accuſare hunc potes uel furti, uel ſacrilegij, uel de utroque, uel de ambobus: non autem utriuſque, aut amborum. Condemnare non licet de utroq;, ſed de altero, uel furti, uel ſacrilegij: non autẽ, ſed alterius, uel furti, uel ſacrilegij. Cur ita fit, ut demus uarios caſus eidem uerbo, præſertim ſub coniunctionibus, quæ eoſdem coniungere debent caſus? Nempe quòd nomina peccatorum cum huiuſmodi uerbis idem ualent in genitiuo, quod in ablatiuo præpoſitionem habente, uel non habente: non idem in cæteris. Neque hoc in his modo nominibus quæ certum peccatum ſignificant, & ſpeciale, ſed in his etiam

quæ

quæ generale, & incertum: ut Cicero, An nõ intelligis primùm quos homines, & quales uiros mortuos summi criminis arguas? Pro Rabir.
Et iterum: Sceleris, atq; nefarij parricidij condemnabimus? Per hæc uerba licebit, tanti, & quanti cùm substantiuis adiunguntur, per genitiuum uti: ut, quantæ pecuniæ condemnasti? tantæ summæ damnaui, quantæ postulasti. Liuius lib. XLVII. Sed nequaquam tantum relictũ est, quantæ summæ damnatus fuerat.

CAP. XXXIII.

De Impleo, Refercio, Plenusq́, ac refertus.

Contrarium propè huic est, quod subijciam. Impleo, & refercio, & similia uerba ablatiuũ sine præpositione postulant: ut, impleui nauim frumento, referſi apothecam uino. Et tamen aliquando addimus præpositionem de: sic, impleui nauim de omni genere frumenti: referſi apothecam de uaria natura uinorum: uixq́; ausim dicere, impleui omni genere frumenti, & referſi uaria natura uinorum. Hoc quod diximus exemplo comprobandum est. Cicero de Oratore: Quòd si tantam uim rerum maximarum arte sua rhetorici illi doctores complecterentur, Lib. I.
quærebat, cur de procemijs, & de epilogis, & de huiusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri. Hic nequaquã licuisset sine præpositione loqui. Non enim libri illi referti sunt procemijs, & epilogis, sed præceptis procemiorum, & epilogorum. Sicut in superioribus, non est nauis impleta omni genere frumenti, sed frumẽto omnis generis: neq; apotheca referta omni natura uinorum, sed uino omnis naturæ. Quia de refercio, & impleo feci mentionẽ, dicã hoc amplius de refertus, & plenus. Exemplum quod modò attuli, ostendit refertus postulare ablatiuum, sicut impletus, sicut uacuatus, sicut uacuus: idem tamen Cicero ait pro lege Manilia: Referto prædonum mari. Et pro Plancio: Audierã refertam esse Græciã sceleratiſsimorum hominũ, ac nefariorum. Sed nunc transit in nomen, tametsi cætera huiusmodi nomina ablatiuum semper habent: ut, uacuus in-

colis, nõ incolarum: frequẽs populis, non populorũ: præterquàm plenus, cui Cicero semper genitiuũ dedit. De cæteris autoribus nõ possum in uniuersum pronunciare, cũ multi etiam ætatis eius dederint ablatiuum: ut Varro lib. 1. rerũ rusticarũ: Sua nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum, an ranis. Et Sallust. in Iugurth. Quæ quanquam grauia, & flagitio plena uidebantur, tamen quia mortis metu multabantur, sicut regi libuerat, pax conuenit. Suo itaq; arbitrio scriptores utuntur. Posteriores uero omnes, ut hoc nomen nouißimus pro ultimo, ita etiam plenus uino dixerunt, non solùm plenus uini. Quare qui solùm genitiuo contentus erit, Ciceronem imitabitur: qui utroq; casu utetur, cæteros. Sed mutando habebit & uenustatis rationem, & lucis: quod uel ex proximo exẽplo ostenditur: Aue gratia plena. Ego ad euitandã amphibologiã dixissem, Aue gratiæ plena: quemadmodum in alio factũ est, ubi non erat ambiguitas: Plenũ gratiæ, & ueritatis. Licet diuersa uerba hic sint atq; illic: in altero est κεχαριτωμένη: in altero πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Liuius ut nomini Plenus dat etiam ablatiuum, ita uerbo Impleo dat etiam genitiuum, ut in quinto: Ipse multitudinẽ quoq;, quæ ferme semper regenti est similis, religionis iustæ impleuit.

Luc. 1.

Ioan. 1.

De Potior, Potitus, & Compos. CAP. XXXIIII.

Potior hos eosdem casus habere potest, sed cum cæteris frequentius ablatiuũ: cum hoc nomine res, ferè semper genitiuũ: ut, Lacedæmonij rerum diu potiti sunt. id est, rerũ imperiũ diu tenuerunt. In alijs nominibus magis significatio exponitur per obtinuerunt, quàm per tenuerunt: ut, potitus sum uictoria, sum potitus amica: id est, pugnando, uel laborãdo obtinui uictoriam, uel amicam. In præsenti tempore plerunq; pro fruor. Cicero: Quòd si uoluptatibus his bona ætas fruitur libẽtius, primum paruulis fruitur rebus, ut diximus: deinde his, quibus senectus, etiam si non abundè potitur, non omnino caret. Pro eodem posuit fruitur, & potitur. At potitur pro potitus est, præsertim more histo

In Cato. Maio.

re historico legimus. Potior à potis descendit, ideoq; illi in significatione simulimum est. Nam sum compos mentis, compos animi, compos rationis, compos sanitatis, quòd hæc habeo: at compos uoti, compos uictoriæ, compos optati, quòd hæc opera mea, atq; labore obtinui, obtineoq;. Illud tamẽ sciendũ est apud Ouidium in XII. Meta. sic legendum:

Tuq; tuis armis, nos te poteremur Achille.

Non potiremur, antepenultima breui, non longa, à tertia scilicet, non à quarta coniugatione.

De Traijcio. CAP. XXXV.

TRaijcio exercitum, id est, transporto exercitum trans mare, aut trans flumen. Traijcio mare, uel flumen, id est, transeo. Aliquando utrunq; coniunctum: ut Liuius, Traiecit copias Iberum. Et Plancus: Copias Isaram traieci. Epist. 23. lib. 10 epist. fa. Cic.

Do tibi, & ad te literas. CAP. XXXVI.

DO tibi literas, tãquam tabellario: do ad te literas, scilicet ad te perferendas. Aliquando hæc duo coniunguntur: ut Cicero, Dedi illi ad te literas. Et Sallustius: Vulturtio literas ad Catilinam dat. In Catil. Ergo qui mittit literas, dat: cui literæ dantur, si perfert, reddere dicitur: sicut ille ad quem dantur, accipere.

De In, & Ad, cum alijs uerbis.

CAP. XXXVII.

EO in uillam, & eo ad uillã: proficiscor in campũ, & ad campum: cõfero me in agrũ, & ad agrũ, idem sunt. Et item in similibus, præterquàm in hoc ultimo uerbo, quoties refertur ad personã. Dicimus enim, contuli me ad Catonem, & contuli me ad patrẽ: nõ autem in Catonem, & in patrẽ, ad distinguendum uidelicet significationem. Nam quũ dico, cõtuli in personã, non possum addere alteram personam, uelut me: sed rem, uelut beneficium. Eritq; significatio donationis: ut, multa contuli in Catonem: id est, multa donaui Catoni: nemo in patrem potest tanta beneficia conferre, quanta contulit pater in filium.

De Refero tibi, & ad te. CAP. XXXVIII.

Declam. 5. *RElulit mihi, & retulit ad me, ita differunt, quòd illud est narrauit: hoc uerò in consultationem tulit: ut Quint. Relaturus uobis iudices ordine malorum meorum euentum, quem nemo tam crudelis, nemo tam sæuus audiet, ut me non pascat. Sed hoc nemini ignotum est.* Declam. 8. *Idem: Vultis scire iudices, nihil impatientia charitatis fecisse patrem, non retulit ad matrem, nõ propinquos consuluit, nõ amicos.* Cicero in Catil. *Refer, inquis, ad senatum. id est, refer in consultationem senatus.* Verg. III. Aene.

Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Mõstra deûm refero– Et *ne dubitares de sensu sermonis huius, more suo aperuit, subiungens:*

Eod. lib. *–Et quæ sit sententia, posco.* Pauloq; pòst:
Surge agè, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer.

Sunt enim deorum uerba, non consilium ab Anchisa *petentium, sed illum quid agẽdum sit docẽtium. Ideoq; additur illud, Haud dubitanda. Porrò utraq; harum sententiarum in uerbo uersatur, aliquando etiam in facto, sed diuersa est significatio: ut Quint. Ad patrem arma non retuli. id est, reportaui. & Cicero: Si ad unum omnia referenda sunt, dignißimũ esse* Pompeiũ*. hoc est, si in unũ omnia cõferenda sunt. de re intelligitur, nõ de oratione. Quale illud eiusdẽ est pro* Deiotaro: *Qui rumores ad se referrẽt.* Lib. 1. Comm. de bel. Gall. Et *quale est* Cæsaris, *Vt quæ diceret* Ariouistus *cognoscerẽt, & ad se referrent. Hìc de uerbis agitur, & tamen non significatur ferri in consultationem, sed potius narrari, & renuntiari mandata ab altero data. Prætereà hìc solet adhiberi accusatiuus, uel nominatiuus: ibi crebrò (in prosa præsertim) ablatiuus cũ præpositione de: ut, de omnibus his referam ad senatum. Omnia autem hæc referam ad senatum, rarius dicitur. Tamen significat idem quod est, in senatorum consilium feram.*

De Interdico. CAP. XXXIX.

In

INterdico tibi aqua, & igni: non autem interdico tibi aquam, & ignem: neq; interdico te aqua, & igni. Quo autem modo mutabitur in paßiuū hæc oratio? Sunt tres modi (quantum colligere possum) mutandi actiuum in paßiuum. Vnus, ubi est solus accusatiuus, ab eo in nominatiuum mutato incipiendi: ut, dedi tibi equum, equus a me tibi datus est. Alter ubi sunt duo accusatiui, alterum in nominatiuum conuertendi, alterum relinquendi: ut docui te musicam, tu à me doctus es musicam: non autem musica docta est à me te. Tertius utrumlibet horum accusatiuorum mutandi in nominatiuum, alterum uel relinquendo, uel in ablatiuum cum à, uel ab transferendo: sic, Ego rogaui te ueniam, tu rogatus à me es ueniā: uel, uenia abs te rogata est mihi: licet per hoc secundū tu magis uidearis rogasse pro me, quàm ego te. Quē horum modorum huic uerbo tribuemus? nullum. Et tamen tres isti similes sunt. Vnus hic est: tibi interdictum est aqua, & igni: quod est frequentißimum. Alter hic: aqua, & ignis tibi interdictus est: ut Liuius libro octauo, Interdictumq; mare Antiati populo est. Quòd si esset mari, prioris modi foret exemplū. Tertius hic: tu interdictus es aqua, & igni: sed tamen hic modus cæteris est rarior. Metellus Numidicus: Illi uerò omni iure, atq; honestate interdicti [illegible] ego neque aqua, neque igni careo.

De Pluit, & Ningit. CAP. XL.

PLuit caret supposito, habēs appositū ablatiuum: ut Liuius, Nunciatum regi, patribusq; est in monte Albano lapidibus pluisse. Licet nunc dicamus: Deus pluit carnem, pluit manna, pluit escam: Ningit uerò suppositum, & appositum respuit. Liui. lib. 1. ab urb.

De Decet, Iuuat, Conducit. CAP. XLI.

DEcet, iuuat, conducit pro utile est, & siqua sunt alia, nec personalia sunt planè, nec impersonalia, quum habeant numeros. Vestes hæ decent nos, isti cibi iuuant te, studia secreta conducunt maximè. Explicit, expliciunt nunquàm (quod sciam) legi.

De Auſculto, & Audiẽs tibi ſum. CAP. XLII.

Auſculto te, audio te: auſculto tibi, obtẽpero tibi: ſum audiẽs te, quòd te audio: ſum audiens tibi, quòd tibi obedio: ut lex XII. tabularum apud Quintil. Filium minus audientem dicto, liceat abdicare. Cicero in Philip. Et audiens eſſet huic ordini. Et pro Deiotaro: Aut qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent. Cum uerbo reperiſſe apud ſcriptores proſæ orationis tale loquendi genus non memini, ſed apud Plautum in comœdia, quæ inſcribitur Captiui duo:

Memini quum dicto haud audiebat, facto nunc lædat licet.

Hinc eſt quare unum Obedio ex compoſitis ab audio poſtulat datiuum.

De Dono tibi, & te. CAP. XLIII.

Dono tibi munus, notum eſt quid ſignificet: dono te munere, plerunq; præmij gratia, ſed interdum admirationis, interdum beneuolentiæ, interdum miſericordiæ. Cicero pro Archia: Sylla cùm Gallos, & Hiſpanos ciuitate donaſſet. uidelicet in præmium. Quæ exempla ſunt plurima: ut, Militaribus donis, corona uallari, immunitate donatus ſum. Idem pro eodem: Itaq; ſi ciuis Romanus Archias legibus non eſſet, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit: certè imperator non remunerationis cauſa Archiam ciuitate donaſſet, ſed admiratione ingenij, & beneuolentia. Verg. Aeneid. v.

Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.

Eodem lib. Nimirùm non præmij gratia. Nam –Tres præmia primi Accipient. Beneuolentiæ ergô, non meriti illorum gratia, cùm poſtremi nihil omnino mereantur. Quale eſt Valerij Maximi libro ſecundo: Rex Antiochus bello quod cum Romanis gerebat, filium Scipionis à militibus ſuis interceptum, honoratiſſime excepit: regijsq; muneribus donatũ, ultro & celeriter patri remiſit. utiq; amicitiæ gratia. Et Amphitryon apud Plautum: Verùm ita animatus fui, itaq; nunc ſum, ut ea te patera donem. Et paulò

paulò pòst Alcmena inquit: Pateram profectò feras, qua hodie meus uir donauit me. In quorum utroq; sola in donando beneuolentia declaratur. Idem Plautus in Aulularia: Dij immortales, quibus & quantis me donatis gaudijs. Quintilianus in Gladiatore: Quod me facere conuenit, qui per maria latrocinijs infesta solus petitus sum, qui lucem, libertatem, deniq; quicquid pati debeo non ignarus (ut primo natalis horæ tempore) sed uidens, sentiensq; acceperim: nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum. Verba sunt hominis exaggerantis beneficia amici, ut se maxime illi ostendat obstrictum. Sola ergo fuit ratio beneuolentiæ. Idem in Pariete palmato: Quàm blandè ille seposuit miserum suum, quàm diligenter uxoris gaudentis exclusit oculos, quàm multo cæcum pudore donauit. Hic habita est misericordiæ ratio. Suetonius in uita Augusti: Et ne enumerem quot, & quos diuersarum partium uenia, & incolumitate donatos. Cornelius Nepos de uita Attici: Auxit hoc officium alia quoq; liberalitate. Nam uniuersos frumento donauit, profectò clementiæ, non remunerationis gratia.

Decam. 9. Declam. 1. Cap. 51.

De Incumbo huic rei, & in hanc rem. CAP. XLIIII.

INcumbo studijs, & incumbo remis. Vergilius: Lib. 10.
– Validis incumbite remis.

Incũbo in studia, & ad studia, sed non incũbo in remos, & ad remos. Cicero: Pergite, ut facitis, adolescentes, atq; in id studiũ in quo estis, incũbite. Et alibi: Quare incũbamus ò noster Tite ad illa præclara studia, & eò unde discedere nõ oportuit, aliquãdo reuertamur. Neq; hoc in bonũ tantummodo accipitur: sed etiam in malum: ut Idem, M. Catoni incumbẽti ad eius perniciem. Sed illud, Incumbite remis, non est per translationẽ dictum, ut hoc: Nam ut quũ remiges incũbunt remis, uel quũ nos operi faciũdo incumbimus toto pectore, significatur diligentia, & conatus: ita et cum accuratius quid mente agimus, incumbere dicimur: quẽadmodum econtrario supini dicuntur, qui negligenter agunt.

De Orat. lib. 1. Epist. 16. lib. 1. ad Att. Pro Muræ.

De diuerso, uarioq; regimine uerborum, cum diuersa, simili'ue significatione. CAP. XLV.

Timeo te tanquam inimicum, timeo tibi tanquam amico. Illic *tanquam offensurus sis, hic tanquam defendendus.* Commẽdo te regi, id est, *committo:* Commendo te *apud regem, id est, laudo.* Cedo *tibi, unde & concedo tibi, pro nõ repugno tibi: facitq; præteritum cessi.* Cædo *te, pro flagello te, cuius præteritum est cecidi, pro flagellaui, & supinum cæsum.* Vnde *cæsus, uel qui flagellatus est, uel qui amputatus est, siue occisus.* Rarò pro occido *hoc uerbum accipitur.* Cicero in Philip. *Cædit greges armentorum.* Dimitto *te discedens: id est, relinquo.* Dimitto *te discedentem, id est, abire permitto.* Vel *dimitto te, id est, mitto: unde dimissi legati dicũtur.* Incessit *mihi cupiditas: id est, subijt.* Incessit *me ille: id est, offensurus me petit, & accusat.* Inest *huic loco, & inest in hoc loco: primum apud* Quintilianum, *cæterosq; frequentius: ait enim,* Verùm *hoc melius faceret natura ipsa duce, sed naturis ipsis ars inerit.* Secundum *apud* Ciceronem *frequentius: ut ibi,* Illud *enim honestum, quod sæpe diximus, si in alio cernimus, tamen nos mouet, atque illi, in quo id inesse uidetur, amicos facit.* Comparo *hanc rem illi, & cum illa.* Confero *te isti, & cum isto.* Ego *sum similis tibi, & tui.* Hoc *est cõmune omnibus, & omniũ: uel commune mihi tecũ, et cum cæteris.* Ego *sum particeps laborum tuorum: &, tibi sum in laboribus particeps.* Quintil. *Et in plerisq; ruris operibus marito particeps.* Curtius: *Quòd fuisset illis in periculis particeps.* Accedit *huic rei, & ad hanc rem: uel accedit huc, uel eò, uel eòdem.* Quintil. *Atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea est.* Cicer. *Vt ad illam optimam, præclaramq; prædam damnatio Sexti Roscij uelut cumulus accedat.* Impendo *curam, uel operam, uel laborem, & similia, huic rei, & in hanc rem: quod in* Quintil. *sæpe reperies.* Partior *laborem multis negotijs, & in multa negotia: ut apud eundẽ.* Adijcio *huic rei, & ad hanc rẽ.*

Philipp. 3. circa fi.

Pro Sex. Rosc.

Respondeo

Reſpondeo tibi,& ad te. Celo te hanc rem, & celo te de hac re. Tu es natus ad laudem,& laudi. Cicero pro Sextio: Nam quid ageret uir ad dignitatem,& gloriam natus? & in eadem: Qui ſe patriæ, qui ciuibus ſuis, qui laudi, qui gloriæ, non qui ſomno & conuiuijs,& delectationi natos arbitrantur. Aggregabo te illis, uulgò dicimus. Idem: Quare ego te ſemper in noſtrũ numerum aggregare ſoleo. Idem pro Archia: Aſcribi ſe in eam ciuitatẽ uoluit. Et pro eodẽ: Quũ fuerit in alijs quoq; ciuitatibus aſcriptus. Idẽ in Philip. Tu uerò aſcribe me talẽ in numerũ. Idem pro Rabirio: Siquis hunc reprehendendum putat, aſcribat ad iudicium ſuum non modò meam, ſed huius etiam ipſius, qui commiſit, ſententiam. Idem contra Rullum: Illũ ſibi collegam aſcriberes. Tibi hoc aſcribendum eſt, id eſt, tibi tribuendum, & imputandum.

Pro Muræn.

Philipp.2.

De noua ratione regendi quorundam imperſonalium. CAP. XLVI.

COepit eum pœnitere, poſſet te pigere, deſinet me tædere: ſæpius dicimus, quàm cœpit ille pœnitere, poſſes pigere, deſinã tædere. Quintilianus in milite Mariano: Neq; ſi ſit cupidiſsimus uitæ, pœnitere eum ſui facti poteſt. Cicero de petendo conſulatu: Si hic ciuis liber eſt, cuius autoritatis neminem poſſet pœnitere. Idem in Verrem: Iamiam Dolabella me neq; tui, neq; tuorum liberorum, quos tu miſeros in egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti, miſereri poteſt. Simile eſt illud Terentij: Ita me dij amabunt, ut me tuarum miſeritum eſt Menedeme fortunarum. Me, pro à me miſeritum, dixit.

Declam.3.

In Heautontimorumeno, act.3.ſce.1.ubi illud ſecũdum, me, in emenecatis codicibus non habetur.

Quum uenuſtè uerba aut deſunt, aut redundant. CAP. XLVII.

DEſunt nonnunquam uerba in oratione, ſed non ſine gratia, ut Horatius:

Quò mihi fortunam, ſi non conceditur uti?

Lib.1.epiſt.5.

Id eſt, ad quid uultis eſſe mihi bona fortunæ? Hic modus incipit per quò, alius incipit per unde: ut idem,

Lib.2.Serm. saty.7. Vnde mihi lapidem? quorsum est opus? unde sagittas?
Supple putes,uel dicas mihi esse. Iuuenalis Saty. XIIII.
Vnde tibi frontem,libertatemq; parentis,
Quum facias peiora senex?

Epist.14.lib.7. fa.epi. Cicero ad Fabium: Martis uero signum quò mihi pacis autori? Declam.2. Quintil. Quò per fidē diuitias iuueni(de cæco loquitur) apud Declam.12. quem omniū rerum diuersitas perit? Et alibi: Quò nunc tantum Declam.6. frumenti? quò classem cōmeatu grauē? Idem: Vnde hunc illi animum? Et alibi: Vnde tantū uiriū cæco,ut in uno statim ictu mors Declam.2. tota peragatur? Declam.10. Idē tamen ait alio loco: Vnde miseræ tunc,unde somnus? supple erat,uel est. Tertius modus, ut apud eundē: Sequitur Lib.2.cap.17. quæstio, an utilis rhetorice:nam quidā uehemēter in eam inuehi solent,& (quod sit indignißimum) in accusatione orationis utuntur orandi uiribus:eloquentiam enim esse,quæ pœnis eripiat scelestos, cuius fraude damnentur interim boni, consilia ducantur in peius,supple,dicunt enim eloquentiam. De Amic. Cicero: Habēdas esse quàm laxißimas amicitiæ habenas: caput enim esse ad bene uiuendum securitatem.supple,dicūt enim caput. qui modus loquendi apud Græcos est frequentißimus. Idem uerbū aliquādo Lib.2. redundat: ut de Oratore Cicero: Illum Titium qui cùm studiose pila luderet, & idem signa sacra noctu frangere putaretur, gregalesq; cùm in campum non uenisset requirerent, excusauit Vespa Terentius: quòd eum brachiū fregisse diceret. Satis erat dixisse,quòd brachiū fregisset. Et non longè illinc: Cui cùm familiaris quidā quereretur,quòd diceret uxorē suam suspendisse se de ficu:amabò te inquit, da mihi ex ista arbore,quos serā surculos. Sat erat sine illo,quòd diceret: sed hoc uerbū libēter apponit Cicero. Quartus,quū suppletur respōdeo:ut idē frequēter: Quòd autē scribis de illo,aut illo negotio, ego nescio quid consilij capiā:uel,ego iam anteà timuerā.supple respondeo. Raroq; uel nunquàm hoc uerbū profertur. Aliquando subintelligitur simile uerbū:ut apud Quintilianū,Sed si confeßionem culpæ meæ exigitis,

exigitis,ego fui pater durus:& patrimonij, quod iam melius ab his administrari poterat,tenax custos.supple cōfiteor,quod ego fui,&c. Quintus modus,ut apud Ciceronē:In obsequio autem comitas(quoniā Terentiano uerbo libenter utimur)adsit,assentatio uitiorū adiutrix procul amoueatur.Subintellige,ita loquimur(quoniam Terentiano uerbo libenter utimur).Et alibi:Satiari delectatione non possū,ut meæ senectutis requiem,oblectationēq; noscatis.Subintellige,hoc dico,ut noscatis. Sextus modus,ut apud Pliniū Iuniorem:Studes,an piscaris, an uenaris, an simul omnia?supple facis.Quintilianus:Nil aliud quàm renuet. id est, nil aliud faciet, q̄ renuet. Et iterū:Et acceptis literis meis iuuenis filius nihil aliud quàm cū matre fleuisset.id est,nil aliud fecisset, quàm cū matre fleuisset. Martialis: Nil aliud bulbis quā satur esse potes. id est, nil aliud facere. Cui confine est illud,ubi prolato aliquo aduerbio qualitatis;subintelligitur pro cōditione materiæ,aut dixit,aut fecit:ut,bene Ennius,præclarè Anaxagoras,fortiter Scipio, prudēter Fabius. supple dixit, aut fecit:prout ex his,quæ aut iam diximus, aut dicturi sumus, colligitur. Et per comparatiuum : Dij melius.supple fecerint, aut faciant, aut certè uelint.Nec de dijs solùm,uerū etiam de hominibus:ut apud Quintilianum,Tu melius uxor, quæ facturum retinebas.supple fecisti. Interdum etiam per nomen(nam illud Melius est aduerbium) ut,dij meliora.Lucanus ipsum uerbum apposuit:Dij meliora uelint. Nec procul ab huius natura abest,quando utimur hoc nomine res,siue in nominatiuo,siue in accusatiuo, fortè etiā in alijs casibus: ut,restat mihi exponenda uita, quam hic egit in magistratu,res digna auditu in primis:uel, reliquū est, ut exponā uitā huius,qua fuit in magistratu, rē dignā auditu in primis.

De Amic.

In Cato.Maio.

Epist.1.lib.1.

Ouid li.9.Meta. Dij melius, dij nēpe suas habuere sorores.

Sophocles apud Cic.in Cato. Maio. Dij meliora, inqt, libenter uerò istinc tanquam à domino agresti , ac furioso profugi.

Quòd amœnè tempus aliquando pro tempore ponitur. CAP. XLVIII.

ANnibal apud Titum Liuium alloquens milites inquit: Si tales animos in prælio habebitis,quales hîc ostendistis,uicimus

Declam.3. *cimus. Quintil. Si tales milites omnes habebimus Mari, uicimus. Cur de futuro non per uerbum futuri tẽporis locutus est? Nempe ad asseuerandam rem, ut non futura, sed iam esse uideatur: multoq; plus ponderis habet, ut dicamus uicimus, quàm uincemus. Idẽ Quintil. Dimitte tantùm, & euocasti. id est, euocaueris. Cicero: Vnum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptũ, & uicisti. pro uiceris. Idem pro Sextio: Restitisses, repugnasses, mortem pugna oppetisses. pro eo quod est, resistere, repugnare, mortem pugna oppetere debuisses. Ouid. lib. IIII. Metamor.*

Præmiaq; eripies, quæ si tibi magna uidentur,
Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petisses.

Act.4. sce.4. In heauton timorumeno, act.1. sce.2. *Id est, petere debuisses. Terẽt. in Andria: — Prædiceres. p eo quod est, prædicere debebas. Et alibi: Fortasse aliquantò iniquior erat propter eius libidinem: Pateretur. — pro pati debebat. Itẽ Cicero tertio Offic. Male etiam Curio quum causam Transpadanorum æquam esse dicebat, semper addebat, uincat utilitas: potius diceret, non esse æquam, quia non esset utilis reipub. id est, dicere debebat. Huic simile est quale apud Ouidium de Remed.*

Lib.2.
Gnosida fecisses inopem, sapienter amasset.

Li.1. Ser. Sat.3. *Id est, si fecisses inopem.* Horatius:
— Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis. — Id est, si dedisses. Plinius Iunior: Dedisses
Epist.11. lib.1. *huic animo par corpus, fecisses quod optabat. Id est, si dedisses.*
Aeneid.6. *Illud magis poëticum.* Vt Vergilius:
— Tu quoq; magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.
Saty.1. *Id est, si sineret.* Iuuenalis:
Græculus esuriens in cœlum, iusseris, ibit.
Id est, si iusseris. Adhuc diuersum huic est, quale est apud Ciceronem: Conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorũ in cellis stratos lectos uideres, id est, uidisses. Quint. semper uidisses:
Philipp.2.

ut ibi

ut ibi, Vidisses non quemadmodum tenues umbræ corpus accipere cogitationibus solent. Apud hunc sæpe est hic modus loquendi: Si perseuerassem, duos excæcaueram. pro excæcassem. Quale est illud Horatianum secundo Carminum, quod metri causa Priscianus dici putat: Me truncus illapsus cerebro Sustulerat, nisi Faunus ictum Dextra leuasset.
Apud illum quiddam penè contrarium: ut ibi, Dictatoris nomẽ quod sæpe iustum fuisset. pro, fuerat. Nam de imperfecto subiunctiui, quod solet poni pro imperfecto indicatiui, in proximo libro iam dixi, cuius hoc exemplum fuerat, Non quia amicus non esses. Cic. de Repub. lib. VI. Et quòd de uia fessus essem, & ad multam noctem uigilassem. pro fessus eram, & uigilaueram.

Vbi nitidius utimur actiuo, ubi passiuo. CAP. XLIX.

OPortet legere libros, expedit euoluere autores, utile est cognoscere plurima, operæpretium est habere quos imitemur, necesse est adhibere usum, conducibile est descendere in certamen, & agitare cum alijs controuersias. Vel per passiuum, oportet legi libros, euolui autores, cognosci plurima, haberi quos imitemur, adhiberi usum, agitari cum alijs controuersias. Hunc posteriorem modum magis ars grãmatica probat, illum magis autoritas. Secus in præterito: nanq; nõ ita sæpe legimus, fecisse hoc oportuit, ut factum hoc oportuit. Cicero in Verrem, Tamen id factum non oportuit. Et in eundem: Apollinis signũ ablatum certè non oportuit. & alibi: Totam rem illi integram seruatam oportuit. Non dissimile sanè est illud per alterum uerbum (de Volo loquor) ut idem: Liberis consultum uoluimus, etiam si posthumi futuri sint. Idem: Percurram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quàm ius commune defensum uelitis. Quintilianus: An incidisse in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum uolebat, auxisse. Pro A. Cecin.

CAP. L.

Propositiones, rationesq; interdum misceri.

NAm ubi uinci necesse est, expedit cedere: siue plura sunt de quibus quæritur, facilior erit in cæteris fides: siue unum, mitior pœna solet irrogari uerecũdiæ. Miscuit hoc loco Quintil. propositiones, rationesq́;, quum sit usitatißimum sic dicere: Siue plura sunt, de quibus quæritur, siue unum. Si enim plura, facilior erit in cæteris fides: sin unũ, mitior pœna solet irrogari
Lib.2.cap.6. uerecundiæ. Atq; iterum: Firmis autẽ iudicijs, iamq́; extra periculum positis, suaserim & antiquos legere (ex quibus si assumatur solida, & uirilis ingenij uis, deterso rudis seculi squalore, tum hic noster cultus clarius enitescet) & nouos, quibus & ipsis multa uirtus adest. Alius dixisset, suaserim & antiquos, & nouos: antiquos quidẽ, & cætera: nouos uerò, &c. Cic. in An-
Philip.2. toniũ: O' te miserũ, siue illa tibi nota nõ sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales uiros tam imprudẽter loquare.

De usu uenusto uerbi Videor. CAP. LI.

NOn uidetur tibi quòd bene faciam: &, mihi non uidetur quòd bene loquaris. Sicut uobis uidetur quòd male facimus, ita nobis uidetur quòd male facitis: uidetur tibi quòd ille bene scribat, & uidetur mihi quòd isti bene arent. Rusticanus hic sermo est, & agrestis. Eruditi enim sic loquuntur: Non uideor tibi bene facere: &, tu non uideris mihi bene loqui. Sicut uobis uidemur male facere, ita nobis uos uidemini: Ille uidetur tibi bene scribere: &, isti mihi uidentur bene arare.

De uulgari quodam usu Mihi, & Tibi. CAP. LII.

Cic. in Piso. IS mihi gloriabitur se omnes honores sine repulsa obtinuiße? & alibi idem Cicero narrãs Bruto rem in qua ille nõ adfuerat, inquit: Ecce tibi Pompeius noster. Illud mihi, & tibi, non magis ad me, uel ad te, quàm ad cæteros pertinet: sed est oratio sumpta de medio, qua uulgò utimur. Tu mihi semper dormis. Ille mihi aßiduè sedet. Quũ super cœna essemus, ecce tibi ostiũ crepuit. Hic sermo neq; ad me, neq; ad te, neq; ad quẽquam re-
Georg.3. fertur. Ideoq́; differẽs est ab illo figurato, quale est apud Verg.

Ne

Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas. Et iterum:
Ne'ue tibi ad ſolem uergant uineta cadentem. 2.Georg.
Hic præcipitur ad uniuerſos ſub prima,& ſecunda perſona:ibi non præcipitur,nec ad aliquem ſermo eſt.

Quando maiori tempore expreſſo,partem eius accipimus,& quando deeſt poſt. CAP. LIII.

SVperioribus diebus ueni in Cumanum.& iterum : Qui his paucis diebus pontifex factus eſt.Et in futuro:Paucis diebus eram domeſticos tabellarios miſſurus.& iterum: Triduo aut ad ſummum quatriduo periturum. Hæc Cic. Et Salluſtius,Legati triduo nauim cõſcendêre. In Iugurt. *Non eſt accipiendum per ſuperiores dies,& per paucos dies,per triduum,& quatriduũ , ſed intra ſuperiores dies,intra paucos dies,intra triduum,& quatriduũ. Nam illud,quod aliqui dicunt tempus cõtinuatum,& ſolidum ſignificari per accuſatiuum , ſecus uerò per ablatiuum , planè falſum eſt. Cicero enim,atque Vergilius ſæpius accuſatiuo,& quidem indifferẽter utuntur,poſteriores uerò pleriq; ablatiuo. Aliquãdo in huiuſmodi genere ſermonis omittimus poſt:ſic,Intra decẽ dies,quàm uenit,cõfecit omne negotiũ. In paucis diebus,quàm Rhodũ appulit,uxorẽ duxit . id eſt,poſtquàm uenit, poſtquàm appulit:quæ exempla apud hiſtoricos ſunt plurima.*

Vbi deceãt,Niſi,Quàm,& Præterquàm. CAP. LIIII.

QVid eſt animal,niſi corpus cum anima cõcretum ? rectè, & Latinè. Quid eſt animal , quàm corpus cum anima concretum?non rectè,nec Latinè. Adde aliud,uel aliter,uel ſecus:& utroq; modo licebit dicere. Quid eſt aliud animal,quàm corpus:uel,niſi corpus cũ anima cõcretũ?Cicero:Quid eſt aliud gigantum more bellare cum dijs,niſi naturæ repugnare? Idem faciet cõparatiuum:Vt,quid eſt melius quàm gaudere ? uel,niſi gaudere?ut Quintil. Nihil eſt facilius,niſi totam cauſam omnino non agere , Præterquàm , eandem aut propè parem uim De ſenectute.

obtinet, quam nisi. Cuius exempla, ut facilia prætermittimus, unum illud admonentes, ubi est præter, ibi locũ habere præterquàm, ad hunc modum: ut, nullius rei sum auarus præter laudem, uel præterquàm laudis: nulli places præterquàm mihi, uel præter me.

De usu huius uerbi Transfero. CAP. LV.

QVem morem Spartiatæ trãstulerunt in fœminas. & alibi idem Cicero: Quod nisi in amicitiam trãsferatur. Quæ in alios transferuntur, non solent remanere penes eos, à quibus transferuntur. Mos autem (ut Cicero uult) ita transfertur, ut penes priorem quoq; remaneat. Et libro primo Officiorum: Quod ab Ennio positum in una re, transferri in multas potest. Et in eodem: Eademq; mediocritas ad omnem usum, cultumq; uitæ transferenda est. Lucanus in decimo:

Nondum translatos Romana in secula luxus.

De Committo. CAP. LVI.

Offic. 1. NOn committas, ut quum omnia tibi à nobis suppeditata fuerint, tu tibi defuisse uideare. Et iterum: Non committas, ut dicendum sit, Non putaram. Hæc Cicero. Quintil. quoque: Non committam, ut illa dubia faciam defensionis solicitudine. Et alibi: Nihil tibi minus committendum, quàm ut ulciscaris hoc flagitium, in eo præsertim qui apud malignos poterit uideri te permittente fecisse. Cicero tamen quodam in loco non per ut, sed per quamobrem locutus est, dicens: Considerare debes nihil tibi esse committendum, quamobrem eorum quos laudas, te non similimum præbeas. Idem pollet quamobrẽ quod ut: & licebit illud tollere, & hoc subijcere. Ex quibus exemplis datur intelligi hoc uerbum sequente ut, uel simili dictione semper accipi in malam partem: nec rectè dicas: fac cõmittas, ut omnes te laudent: aut sic, non commisisti unquam, ut laudareris. Præterea semper habet secum negationem.

De Oriundus, & Ortus. CAP. LVII.

Oriun

ORiundus quòd non habeat uim participij, credo alij dixerunt. Cuius utendi hic modus est: Ego sum ortus Romæ, oriundus à Placentia. Titus Liuius: Nati Carthagine, sed oriūdi à Syracusis. id est, à Syracusis originem trahentes, unde fuerunt parentes. Vel sine præpositione: ut idem: Alba oriundum sacerdotiū. In personis ferè cum præpositione. Idem: Is longè princeps Latini nominis erat (si famæ credimus) ab Vlysse, deaq; Circe oriundus. Idem: Quid hoc, si polluit nobilitatē istā uestram, quam pleriq; oriundi ex Albanis, & Sabinis non genere, nec sanguine, sed per cooptationem in patres habetis? Nonnunquam per indeclinabilia: ut, inde ego sum oriundus, unde tu. Liuius tamen (si rectè scribitur) ait libro octauo: Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, duabus urbibus idem populus habitabat: cuius erant oriundi.

Lib. 3. ab urbe condita.

Voluit Valla oriundus genitiuo posse iungi, autoritate Liuij dicentis, Cuius erāt oriūdi: uerùm ibi non cuius, sed Cumis legendū est: ideoq; dixit, si rectè scribitur.

De Memini. CAP. LVIII.

MEmini, pro recordor, tum genitiuum, tum accusatiuum postulat. Vt Terent. in Eun. faciam ut huius loci, diciq; meiq; semper memineris. Cicero: Omnia, quæ curant senes, meminerunt, uadimonia constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid iurisc ōsulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes, quàm multa meminerunt? Idem uerbum pro eo, quod est, mentionē facio, recusat accusatiuum, postulatq; genitiuum, uel ablatiuum cū præpositione de: ut Quintilianus: Neq; omnino huius rei meminit poëta ipse. & iterum: De quibus multi meminerunt. Hinc uidetur deriuari mētio, quasi a meno præsenti, & geminato præterito memini: unde supinum mentū, ex quo mentio, & mens, quæ omnium recordatur: & mentum, quia in mentione faciēda, hoc est, in loquēdo, præcipuè mento utimur. Nullum enim animal mouet partē oris superiorem nisi Crocodilus, sed omnia inferiorē, sicut et nos mētum. Hinc etiā mētior, quia cōtra mentem loquor. Fortè & hinc uenit mēta. Sed nolo eius etymologiā aliquam afferre, ne cui fortè uidear argutulus.

Act. 4. sce. 7.

In Cato. Maio.

Lib. 11. cap. 1.

Plin. li. 8. c. 25.

De differentia inter Alter, & Alius. CAP. LIX.

Lib.7.cap.4. *ALter de duobus dici, alius de multis, notum est omnibus, licet nõ omnes rectè utantur.* Macrobius de Saturnalibus: *Quũ igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones, quarũ altera pẽdet ex altera. dicẽdum erat, quarũ alia pẽdet ex alia.* Idem in alio opere de Naturalibus: *Illæ uerò insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicẽ nexibus uinciũtur, & alterã altera facit, ac uicißim de se nascũtur, nunquam naturalis societatis amplexibus separãtur.* Nam Ouidius de nouẽ picarũ trãsformatione loquens, quanquàm eum excusare metri neceßitas potest: tamen quòd singulæ singulas, ác certæ certas intuerentur, intellexit, quum inquit:

Lib.5. Meta. *Alteráq; alterius rigido concrescere rostro*

Cap.56. *Ora uidet*— Suetonius de uita Caij: *Nec cessauit ex eo alterũ alteri criminari, atq; inter se omnes cõmittere.* Nescio an sic accipiẽdum sit, unũ uni, & rursus hũc illi. Plinius libro undecimo,

Cap.30. inquit de formicis: *Et quoniã ex diuerso cõuehũt altera alterius ignara.* Quare dicamus áliquãdo sic loqui esse permissum. E diuerso nõnunquã de duobus dicimus alius et alius, nec dicere aliter possumus: ut, dubitatur uter excellat, Sallustius an Liuius, & alius aliũ præponit. nõ autẽ alter alterum. Ratio postulabat, ut diceremus, alius alterũ. Nam alius ad plurimos refertur, qui de duobus iudicãt: alter ad unũ de duobus, de quibus iudicatur. Sed quia uidebatur inuenustũ sic loqui, maluerunt mutare alterũ in aliũ. Afferamus exẽplum. Sallustius in Catilinario, de Cæsare, et Catone loquens inquit: *Genus, ætas, eloquẽtia propè paria fuere, magnitudo quoq; animi, et gloria, sed alia alij.* Vel est ea ratio, quam dixi: uel hæc, quòd idem est alia alij, quod diuersa diuerso: ut, alia est facies mea, alia est facies tua. id est, diuersa. Propriè igitur alter refertur ad unũ de duobus: ut Annibal in trãsitu Apennini amisit alterũ oculũ: siue ad unã duarũ partiũ, quod superius etiam significaui, ubi hoc Ciceronis exẽplo usus sum:

Dupli

Duplices similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uerborũ. Ad Herẽ.lib.3.
Et quale est Vergilij exemplum: Eclog.3.

Aurea mala decem misi, cras altera mittam.

Aliquoties etiam accipitur alter, pro secundo ex duobus, pluribus'ue. Vt, unus, alter, tertius, quartus: unæ, alteræ, tertiæ, quartæ literæ. Et, hic est alter annus belli Punici: & , ego altero mẽse repudiaui uxorem: id est, secũdus annus ab origine belli Punici: & , secundo mense a ductione uxoris. Aliquando pro ipsis duobus: ut, unus aut alter. id est, unus aut duo. Quod etiã in aduerbijs respondet semel, aut iterũ. id est, semel aut bis. Itẽ semel, & iterũ: Cicero in Bruto semel, & iterũ in Philippicis. Dubitari tamẽ potest, quum dicitur, Iterum cõsul, an secunda uice, an bis consul intelligatur: quæ dubitatio in cæteris nõ erit. Tertiũ enim consul, & quartum consul, sic differt ab illo ter consul, & quater consul: quòd in altero significatur tertia, & quarta uice, in altero tribus, & quatuor uicibus. Aliqui tamen dubitarent, an in hanc significationem uice & uices reperiatur.

CAP. LX.

De Quisq;, & Vterq;, cum uerbo aut participio.

HIrundines uere ineunte redeunt, in suum pristinum unaquæq; nidum immigrantes. Muta illud unaquæque, sic: In suum pristinum nidum unaquæque immigrantes: aut sic, Vnaquæque in pristinum nidum immigrantes: iam non erit Latinum. Item, offendi parentes suo utrunque morbo affectos. Transfer illud utrunque, ut modò ostendi, iam non erit elegãs. Nam si ita mutemus, ille pluralis numerus immigrãtes, & affectos referetur ad illum singularem unaquæq;, & utrunq;: quod fieri non potest. At illo modo superiore secus: refertur enim numerus pluralis ad pluralem, sic: Hirundines uere ineunte redeũt immigrantes in nidos pristinos, unaquæq; in suum, supple, immigrans. Offendi parentes morbis affectos, utrunq; supple, suo affectum morbo. Vergil. in XII.

Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisq; suum populatus iter. Et paulò pòst:
Pro se quisq; uiri summa nituntur opum ui.
In priore exemplo, si uersus pateretur, non decuisset dicere, quisque suum populatus iter, sed populati: nec in posteriore, pro se quisq; uiri summa nituntur opum ui. Secus autem solet fieri, ubi abest suus, aut se. Vt Quintil. *Commendo tibi senem, quem facimus uterq; mendicum. Nec rectè dicas, commẽdo tibi senem, quem nos filij alleuare debemus, cum uterque mendicum facientes: uel sic, quem nos uterque captiui mendicum fecimus, nisi more poëtico, ut apud* Ouidium: *Vtraque formosæ Paridi potuere uideri:* Et apud Horat.

Declam. 5.

–Magnis missi de rebus uterq; . Leg…

Lib. 1. de Remed. amo. Saty. 5. lib. 1.

Quod apud oratores nõ reperitur: sicut nec illud quidem (licet Aulus Gellius utatur) quale apud Terentium,

Gell. lib. 8. c. 2. In And. act. 1. sce. 1.

Quod pleriq; omnes faciunt adolescentuli.
Quod quidam exponunt pro eo, quod est, plerique omnium: quidam pro eo, quod est, omnes.

De Tamen, & Sed, cum relatiuo. CAP. LXI.

HOmo illiteratus est, cui tamen paucos in rerum gerendarũ scientia anteponas. *Latinum est. Homo illiteratus est, sed cui paucos in rerum agendarum scientia anteponas. etiam elegans est. Item in negatione,* Homo *quidem illiteratus est, quem tamen non postponas multis. Latinum est, ut dixi. Elegans etiam sic: homo quidem illiteratus, sed quem multis non postponas. Ideo dixi elegans, quia subintelligitur talis, quod in alio non fit, ut sic: homo illiteratus, sed talis quem, & cætera: uel, sed is, pro talis: ideo'que & hoc eleganter dicetur,* Homo *illiteratus, non tamen quem multis postponas. id est, non tamen is, quem multis postponas. Aliquando non subintelligitur talis, neque is: ut, hic ager est meus, sed cuius usu careo.*

De Id quod, cum alio antecedente. CAP. LXII.

VIdeo te amatorem studiorum, quod me maximè iuuat: uel, quæ res me maximè iuuat: uel, id quod me maximè iuuat, amator es studiorum. Item, uideo te, quod me maximè iuuat: uel quæ res me maximè iuuat: uel, id quod me maximè iuuat, amatorem studiorum: quæ exempla sibi quisq; conquirat.

De Aliquis, Quisquã, Quispiã, & Vllus. CAP. LXIII.

ALiquis, quisquam, quispiam, ullus idem significant, differuntq; à quidam, ut in alio opere (quod de dialectica propediem edemus) ostendetur. Vllus tamen quodammodo claudicat, nec ferè citra negationem, quasi citra baculum ingredi potest, nisi interrogatiuè: ut, uocat me ullus? aut subiunctiuè: ut, si ullus me uocat. Nunquàm planè affirmatiuè, sicut illa superiora.

De eadem persona tanquam alia. CAP. LXIIII. 64

ME occupato in administratione magistratus, nullum tempus seponere ad studendum poteram. Vel, me occupato in administratione magistratus, nullum tempus mihi reliquũ erat. Rarißime Latini sic locuti sunt, Græci frequẽter, sed hoc modo potius: Occupatus in administratione magistratus, nullum tempus seponere ad studia poteram: uel, Occupato in administratione magistratus, nullum mihi tempus ad studia reliquum erat. Dixi rarißime, non tamẽ nunquàm: nam quidam sic locuti sunt, ut Horatius de Arte poëtica:

- Laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorq; minorum.

Quintus Cicero ad Tyronem: Non potes effugere huius culpæ pœnã te patrono, Marcus est adhibendus. subintellige, pro ipso patronus. Simile quiddam sapit per, quale est apud M. Tullium: Quum & per meipsum egissem, et per Drusum sæpe tentassem. Illud enim per, significare solet mediũ quendã, aliũq; intercessorẽ. Nũc uerò quis queat medius esse inter se & aliũ? & tamẽ sic uulgò loquimur, per meipsum rogaui, per teipsum obtinuisti.

Epist. penult. lib. 16. epi. fa.

De Orato. li. 1.

Auxilium do, feroq́; Opem fero tantùm. CAP. LXV.

AVxilium do, feroq́; dicimus. Opem do non dicimus, sed fero: unde Opitulor, quod Tullianũ uerbũ esse Seneca autor est: quo tamen & Sallustius utitur, & Plautus, & alij nonnulli.

De A', Ex, & De, cum alijs. CAP. LXVI.

AVdiui à patre meo, & audiui ex patre meo, & audiui de patre meo, idẽ significare inueniet, qui bonos libros euoluet. Cic. tamen sic præcipuè locutus est. Similiter apud eundem: Quæsiui te ab ostio, ex ostio, de ostio. Vocaui te à uia, è uia, de uia: sed hoc ultimum apud eundem in alium quoq; sensum accipitur, ut in Philip. Cumq́; de uia languerem, & mihimet displicerem. Et de Repub. Et quòd de uia fessus essem, & quòd ad multam noctem uigilassem. Et de Academicis: In Cumano nuper quum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M. Varrone, uenisse eum Roma pridie uesperi, & nisi de uia fessus esset, continuo ad nos uenturum fuisse. Quasi de labore uiæ. Hîc enim uia significat iter, hoc est, actionem ambulandi: illic locum, quà ambulamus.

Philipp. 1. In somn. Scip. Lib. 1. à principio.

De Solus, & Vnus. CAP. LXVII.

INter omnia adiectiua, quæ non sunt superlatiua, duo ferè hæc, solus, & unus, more superlatiuorum regunt genitiuum: ut, Solus omnium non remittit sibi, ut incredibilior sit in parricidio cæcus, quàm fuit quum uideret. Hæc Quintilianus. Et Plinius: Acipenser unus omnium squamis ad os uersis cõtra aquam nando meat. Similiter ablatiuum cum præpositione: nam ut dicimus maximus ex omnibus, & inter omnes maximus, ita unus, & solus ex omnibus, uel inter omnes. Verùm unus pro solus accipio, ideoq́; ferè cum illo adiectiuo omnis tantummodo coniungitur. Nam unus ex fortibus, unus ex populo, alterius significationis est. Cum substantiuo quoque iungitur: ut idem Plinius, Caluitium uni tantùm animalium homini. sed quasi subintelligitur omnium.

Quintilianus, declam. 2. Lib. 9. cap. 17. Lib. 11. ca. 37.

De

De In diem, In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Propemodum. CAP. LXVIII.

IN *diem aliud multò est, quàm in dies. Illud plerunq; cum hoc uerbo uiuit, iungitur. Vt Quintilianus: Non ut fere uolucres præsentis modò cibi memores in diem uiuunt, duraturus hyeme reponitur uictus. Aliquando, sed raró, cum alio iungitur uerbo: ut Sallustius, Panem in diem mercari. quasi dicat, præsentis diei habere rationẽ, nihilq; cogitare de crastino. In dies idẽ est quod quotidie, sed propriè cum quodam incremento: ideoq; plerunq; cum comparatiuo: ut, Quum in dies malum arctius premeret. Et, Quum in urbe infinitum malum serperet, idq; manaret in dies latius. Etiam sine cõparatiuo, sed tamen per uerbum significans incrementum: ut Liuius, Crescente in dies multitudine. Quod non liceret dicere, concurrente in dies multitudine, sed quotidie: aut in dies magis: quum tamen liceat superiora exẽpla dicere per quotidie: quum quotidie malũ arctius premeret: &, quum in urbe infinitum malum serperet, idq; manaret quotidie latius. Et per in singulos dies: ut Cicero ad Atticum, Quotidie, uel potius in dies singulos, breuiores ad te literas mitto. id est, non modò quotidie breuiores, sed etiam in dies. Nam hæ quotidianæ literæ sunt breuiores his, quas anteà mittere solebã: quæ poterant esse omnes pari breuitate. Atqui hæ quas in dies singulos, siue in dies mitto breuiores, tales sunt, ut hodiernæ sint breuiores hesternis, & crastinæ hodiernis, & perendinæ crastinis: & ita assiduè. Et pestilentia in dies fit maior, & quotidie fit maior: sic possunt uideri hæc duo differre, quòd in hoc possunt hodie supra numerum hesternum decessisse quatuor, quum heri decesserint decem supra numerum eorum, qui decesserant nudiustertius. Non ita in illo, ubi ultimus quisque dies maxime increscit: ut si nudiustertius decesserint duodecim, heri quatuordecim, hodie necesse est decedant saltem decem & septem; cras saltem unus & uiginti, perendie saltem sex & uiginti.*

In Iugurt.

Cic. Philip. 1.

Epist. 7. lib. 5.

uiginti. Eandem differentiam habent in horã, & in horas, quam in diem, & in dies. Cicero in Philippicis: Hæc ij, qui in horã uiuunt, non modò de fortunis, & bonis ciuium, sed nc de utilitate quidem sua cogitauerunt. Vergilius:

Philipp. 5.

Eclog. 10.

Gallo cuius amor tantùm mihi crescit in horas,
Quantùm uere nouo uiridis se subijcit alnus.

Si quis autẽ in dies, & in horas, siue in dies singulos, & in horas singulas, sine illa exacta ratione incrementi accipere uelit, non denegandum ipsi hoc puto. Propediem, est quasi propè est dies, quando hoc fiet. Cicero: Et præsens propediem (ut spero) & dum aberis absens loquar. Eodem modo quo dicimus propemodum, quasi prope mensuram: quod accipitur pro penè, siue propè, quum est aduerbium.

In perorat. 3. Offi.

De Animaduerto. CAP. LXIX.

ANimaduerto te, & animaduerto in te, differunt, cùm intueor te, & intueor in te non differant. Animaduerto in te, est punio te: sed cum hac differentia, quòd punire est quorumcunq;, siue iure, siue iniuria: animaduertere, est eius, qui in alterum habet potestatem ordine, ac ritè, id est, cum animaduersione puniendi. Sed hoc propriè refertur ad personas. Animaduerto, puto, pro intueor, personam, & rem dicimus.

Filius, Natus, Genitor, Vir, Pater, Mater, Genitrix, Parens. CAP. LXX.

ORatores sæpius dicunt filius, quàm natus: pater, quàm genitor: mater, quàm genitrix: parens pro utroq;: etiam sæpe homo potius, quàm uir, quoties ita accipitur ille, de quo agimus, aut loquimur, quale est hoc: Illi deduxerunt hominem in palæstram. Poëtæ potius è contrario. Historici mediam quandam uiam tenent: ut Sallustius, Eos mores, atque eam modestiam uiri cognoui.

In Catil.

De In primis. CAP. LXXI.

IN primis potens, si de masculo loquaris, intelligitur inter

primos: si de fœmina, inter primas: si de neutro, inter prima. Nam idem pollet in primis, quod inter primos, uel inter primas, uel inter prima. At si defuerit adiectiuum, utiq; accipietur in neutro, quale est illud Vergilij: In primis uenerare deos. - Georg. 1.
Nisi sit tale, quale apud eundem: Aen. 1.

-In primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

In primis, non inter primas, aut inter prima accipiendum est, sed inter primos. Vna enim inter mares fœmina nominatur sine fœminis alijs: aut, inter primos, & inter primas.

Hic non est cum illo comparandus. CAP. LXXII.

HIc non est cum illo comparandus, melius de minore ad maiorem dicitur: ut, Vergilius cum Homero, Horatius cum Pindaro non est comparandus, quàm ediuerso, sic: Homerus cum Vergilio, Pindarus cum Horatio non est comparandus. E diuerso tamen nonnunquam reperitur.

Intercedo. CAP. LXXIII.

INtercedit mihi tecum amicitia, Intercedit tibi cum illo affinitas, Intercedit tibi mecum necessitudo: hoc est, amicitia, affinitas, necessitudo inter nos est media quædam, quæ nos conciliat. Tribuni intercesserunt: Scipio intercessit: Cato intercessit: hoc est, in medium se uerbis, aut ui opposuit.

Amare inuicem, mutuò, pariter, & inter se. CAP. LXXIIII.

AMamus nos inuicem, amatis uos mutuò, amant se pariter. Quũ uerò adhibemus præpositionẽ, inter, tollitur accusatiuus, qui regitur à uerbo, ne turpe foret, si replicaretur, sic: Amamus inter nos: non autẽ, amamus nos inter nos: amatis inter uos, amant inter se: non autẽ, amatis uos inter uos, amant se inter se. Cic. ad fratrẽ: Pueri ualde inter se amant. & de Amicitia: Neq; solùm inter se diligent, & colent, sed etiam uerebũtur. Terent. in Adelphis: - Video eos sapere, intelligere, in loco uereri, inter Act. 5. sce. 3.

se amare

Act. 2. sce. 4. ceterùm sic in omnibus exemplaribus nunc legitur, - Quasi nunc non norimus nos inter nos Ctesipho.

se amare. – *Idem, & in eadem: Quasi non norimus inter nos.* Bene habeo, bene habes: id est, bene ualeo, bene uales. In tertia autem persona etiam sine supposito, Bene habet: id est, bene se res habet. quod exemplum ubiq; frequens est.

De Facio, Ago, Frango, & Accipio. CAP. LXXV.

Aen. 3.

FAcio te certiorem, non certum. Nam Vergilius, Anchisen facio certum – ideo dixit, quòd syllaba breuis inter longas non potest collocari in uersu Heroico. Prosa oratione scribentes, semper certiorem dixerunt. Et semper facio, nunquàm ago certiorem. Facio tibi gratum, nunquam ago tibi gratum. Facio ludos, facio rem diuinam, facio sacrificium, facio solennitatem, nunquam ago: & multa huiusmodi. Item feci iacturam, feci damnum, feci naufragiũ: uix unquã, passus sum iacturam, damnũ, naufragium. Cic. Magna in rep. facta iactura est. Idem: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ, Latinæq; literæ fecerunt. Quint. In portu naufragium fecimus & in ceteris quibusdam. Feci tamen fugam, quòd ego fugi alterum, non quòd alter me. Feci timorem, non quòd ego timui alterum, sed quòd alter me. Item, feci iter: non, egi iter. Aliquando etiam feci uiam, feci copiam tibi rerum mearũ: nunquam egi, aut dedi, aut præstiti copiam. Feci potestatem tibi uendendi meas res domesticas: non autem, dedi. Feci lucrum: non autem, acquisiui lucrum. Honore dicto, urinam fecit, stercus fecit, non autem emisit. Simile huic est quod dicimus, fregit nauim, fregit brachium: quasi ipse fregerit, id est, ipse egerit, non potius passus sit. Terentius: Nauim is fregit apud Andrũ. Cic. Gregalesq; eum cùm in campũ non uenisset, requirerent, excusauit Vespa Terentius quòd eum brachium fregisse diceret. Alius dixisset, quòd ei brachium fractum esset. Ita etiam, accepi molestiam, accepi cladem, accepi contumeliam, accepi uulnus, accepi iniuriam, accepi dedecus, accepi ignominiã: uix autẽ passus. De quo uerbo commodius alio loco dicam: accepi etiam uoluptatẽ, gaudium, lætitiam.

De clar. orat. (margin note)

In Andr. act. 1. sce. 3.
Lib. 2. de Oratore.

De

De conuenit. CAP. LXXVI.

COnuenit hoc mihi, aut cõuenit hoc nobis: id est, decens est, & cõueniens. Cõuenit hoc inter nos: id est, cõstat, et cõtrouersia caret. Conuenit mihi hoc tecũ: id est, sine controuersia est inter nos quod ego dixi. Conuenit tibi mecũ: id est, sine controuersia est inter nos quod tu dixisti. Nonnunquã sine supposito: ut cõuenit inter nos. Nonnunquã sine apposito, sed tamẽ subintellecto: ut, hoc conuenit. Nonnunquã sine utroq;: ut, cõuenit.

De Obuio tibi, Obuius tibi fio, Obuius sum tibi, & similibus. CAP. LXXVII.

OBuio tibi, obuius tibi fio, obuius sum tibi, obuium me tibi fero, obuium me tibi fortuna obtulit. Cicero: Obuius fit ei Clodius expeditus in equo. Vergil. Pro Milone.
Cui mater media sese tulit obuia sylua. Domitius Afer apud Quintilianum: Fortè uos in ea solitudine obuios casus miseræ mulieri obtulit. Obuiã quoq; per eadem, & alia plura uerba uariatur: ut, obuiam processi, obuiam iui, & alia multa. Aeneid. 1.

De uerbis ad finitionẽ pertinẽtibus. CAP. LXXVIII.

EPicurus omnia terminat uoluptate. Zeno cuncta finit honestate. Hiero uniuersa definit, determinatq; indolentia corporis. Carneades singula metitur naturæ bonis. Aristippus nihil non ad commodũ suum refert. Pyrrhon nihil reliquit, quod non reuocet ad scientiam. Ille summum bonum in gula constituit, ego bonum ipsum pono in dilectione Dei. Tuus finis ad quem tendis, tibi ipsi ignotus est. Tot igitur uerbis unã, eandemq; rem declaramus: quæ exempla paßim inquirentibus sese offerent.

De uerbis ad coniecturã pertinẽtibus. CAP. LXXIX.

COniecto, coniecturo, coniecturam facio, coniecturã capio, coniectura consequor, coniectura colligo, coniectura ducor, pro eodem accipiuntur, aut parum differunt: quia efficacius quiddam est in coniectura consequor, & coniectura colligo, quàm in cæteris: quorum exempla adducere longum esset.

De

De uerbis ad notitiam pertinentibus. CAP. LXXX.

NOn me fallit, non me præterit, non me fugit, non me capit, idem ſignificare quod non ignoro, Quintilianus autor eſt.

De uerbis ad ſpem pertinentibus. CAP. LXXXI.

CApio ſpem de te, cõcipio de illo ſpem, ducor in ſpẽ huius negotij, uocor in ſpem, ingredior in ſpem: nõ tantùm ſpei firmitatẽ ſignificãt, quãtùm, colloco in te ſpẽ, & repono in te ſpẽ.

De Orat. lib. 1. Cicero: In quibus tum ſpem maiores natu dignitatis ſuæ collocarant. Quintilianus: In quo ſpem unicã ſenectutis reponebam.

De uerbis ad recordationẽ pertinẽtibus. CAP. LXXXII.

IN mentem uenit mihi, occurrit mihi, ſuccurrit mihi, ſubit mihi, pro eodem accipi ſolent. Sel hoc ultimum frequenter quoque ad miſerationem. Quintilianus: Nobis uerò natura aduerſus exanimes ingenuit non ſolum miſerationem (quæ cogitationi noſtræ ſubit) ſed etiam religionem. Vbi non ita decuiſſet, ſuccurrit, occurrit, in mentem uenit. Vergil.

Aeneid. 2. –Subijt chari genitoris imago.

Aen. 2. –Subijt deſerta Creuſa. Vbi nequaquã decuiſſet, in mentẽ uenit mihi de charo genitore, & de Creuſa deſerta. Iungitur etiã hoc

Lib. 3. uerbũ cum accuſatiuo: ut Curtius, Sera pœnitẽtia ſubijt regem.

De uerbis ad uiſionem pertinentibus. CAP. LXXXIII.

VIdeas, uidere licet, licet cernere: apud quoſdam etiam cernere eſt, pro eodem accipiuntur. Vt, Itaq; uideas iuſtos in iniuſtis rebus maxime dolere, imbecillibus fortes, moderatos immodeſtis. Licet uidere nonnullos tanta ſtultitia, ut uix differant à natura brutorum. Licet ora cernere iratorum, uti mutentur.

Offi. 1. Ciceronis hæc exempla ſunt.

De Parentheſi per Quis, & Is. CAP. LXXXIIII.

SI potuiſſet redimere oculos matris (qua pietate fuit) uicarios ſuos dediſſet. id eſt, tanta pietate in matrem fuit. Idem Quintilianus: Hoc ſi sciſſes pater, affirmo, promitto (cuius pietatis es) nemo te anteceßiſſet. Et alibi: Quæ pietas tua eſt. Tribus

bus enim modis utimur per relatiuũ, totidẽ per pronomẽ is: Primo modo sic, ea pietas tua est. Secũdo sic, eius pietatis es. sed hoc rarius. Tertio sic, ea pietate es. Ea pro tãta accipitur. Ideoq́;, & ipso tanta uti licet eodem modo, quo & pronomine. Habet au*tem aliquid plus talis oratio, quàm si dicas, pro tua pietate.*

CAP. LXXXV.

De uerbis ad finem operis pertinentibus.

HAbes quæ sentiam Brute de ratione dicendi. Hæc habui de amicitia, quæ dicerem. Hæc sunt quæ putaui dicenda hoc tempore. Sunt uerba Ciceronis ad extremum materiæ à se tractatæ, quibus & cæteri autores uti solent. Vt Quintilianus: Habes Marcelle Victori quibus præcepta dicendi adiuuari per nos posse uidebantur. Et iterum: Nihil habui amplius, quod in uniuersum præciperem. Et iterum: Hæ ferè sunt emendatè loquendi, scribendiq́; partes. De Amic. Lib. 12. in fi.

De nominibus quibusdã in io. CAP. LXXXVI.

VEni in opinionem, actiuè accipitur, quòd talem opinionem habeo aliquando etiam paßiuè, quum opinio significat famam, opinio inquam, quæ de me habetur ab alijs, non quam ipse habeo de aliquo. Sicut existimatio est opinio, atq; sentẽtia, quum accipitur actiuè: ut existimatio mea, id est, ita existimo. Aliquando paßiuè: ut homo magnæ existimationis, id est, famæ, & nominis, quòd eum homines magni existimant: ita homo magnæ opinionis: ut Quintil. Quod accidisse etiã Portio Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut cum ei summam in scholis opinionẽ obtinenti causa in foro esset orãda, impensè petierit, uti subsellia in Basilicã transferrẽtur. Cicero: Sermonibus familiarũ peruenimus etiam nos in opinionẽ. Venio in suspicionem semper paßiuè: ut idem, Etiã si falsò P. Sextio uenisses in suspicionem. id est, in suspicionẽ tui, non tuam. Veni in obliuionem semper etiam paßiuè: ut idem, Vt si fuerint excellentes uiri, certè iam uenerint in obliuionem. id est, quòd cæteri Lib. 10. cap. 5. In Vatini.

de illis obliti sint, non quòd illi de alijs, aut de se. Similiter, uenio in uituperationem. Idem quarto Verrinarum: Vt propter eum in sermonem hominum, atque in tantam uituperationem ueniret. Offensio etiam prope semper passiuè accipitur. Ideoq; idem non Clodij offensiones dixit, sed offensas, suas uerò offensiones. Et alibi: In ægro corpore odiosa est omnis offensio. id est, molesta omnis passio. Vectatio quoq; huic simile est: cuius rei causa est, quòd uector quũ deberet significare id quod uehit, ut nauis, equus, uehiculũ, significat potius id quod uehitur, qui est homo. Cicero: Tamẽ & summi gubernatores in magnis tẽpestatibus à uectoribus admoneri solẽt. Quintil. Sic in nauim filij mei male permutatus uector imponor. Non tamen uectorẽ accipias pro nauta. Hinc est quòd inuenimus nõnunquã dictũ, nautas & uectores. Sunt enim uectores, qui pretio in aliena naui uehũtur. Idẽ Quintil. Cur infrænatis equis uector insidet? Nõnunquam pro ei qui uehit, ut Seneca in Hercule insano: Tyriæ per undas uector Europæ nitet. Idẽ in Hippolyto: Pro sua uector timidus rapina. Quũ de eodẽ tauro, eadẽq; Europa loqueretur. Nã cætera ferè quæ à supinis ueniunt, tam actiuè, quàm passiue accipi solẽt: ut accusatio Marci Tullij, actiuè: accusatio Verris, passiue: donatio mariti, actiuè: donatio uerò bonorũ, passiuè: & cætera.

In Cato. Maio.

Philipp. 7. in fi.

De Bene & Male, cum uerbis. CAP. LXXXVII.

MAle iudico, male censeo, male pronuncio, male opinor, male sentio, male existimo, hoc male ad meipsum refertur, erroremq; meum declarat. Male cogito, ad alterum refertur, significatq; perniciem, non errorem: ut Cicero: Carthagini male iam diu cogitanti bellum inferatur, multo antè denuncio, de qua non antè uereri desinam, quàm excisam cognouero. Male cogitantem, uidelicet mala in alterum, perniciemq; cogitantem, non autem seipsam fallentem. Item male dico tibi, male opto, male precor tibi, male, imprecor. His nonnihil similia sunt, male de te sentio, male tu de me existimas, male de illo

In Cato. Maio.

illo iudicamus. Non error hîc sentientis, existimantis, iudicãtisq; innuitur, sed uitium de quo iudicamus, existimamus, sentimus. Male quoq; audio, id est, infamor crimina mea audiens, cuius contrarium est, male dico. Sallustius in Ciceronem: Respondebo tibi, ut si quam male dicendo uoluptatem cepisti, eam male audiẽdo amittas. Bene quoq; maxima ex parte huic simule est: ut, de te bene sentio, bene tibi precor, bene de te mereor.

CAP. LXXXVIII.

De Loco patris, & In locum patris, & similibus.

Loco patris, loco fratris, loco filij te habeo, non ita accipitur, quòd ubi illa anteà erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quòd in ea charitate qua illi, aut fuerunt, aut sunt, aut essent, aut esse debent: ut Chrysis Pamphilo apud Terentium loquitur: Si te in germani fratris dilexi loco. Cicero in Verrem: In parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere. Illa autem sententia in locum potius, quàm in loco, requirit tale aliquod uerbum, quale est apud Quintil. Nam quomodo pugnam ineuntibus tot simul metus laborum, dolorum, postremò mortis ipsius exciderũt, nisi in eorum locũ pietas, & fortitudo, & honesti præsens imago successerint? Et alibi: Non perdidit filium quisquis occidit: explicat à dolore patrẽ, quòd sibi uidetur fecisse rẽ maximam, & iuuenis in locũ amissi, substituit de uanitate solatium. Ergo ita dicitur, ubi aliud erat, aliud successit. quæ diuersa à superiori sententia est. Loco uoluptatis mihi est, loco turpitudinis, loco honoris: id est, uoluptuosum, turpe, honorificum. Illud autem hac in patre competit, ut dicamus, non recordari me an usquã repererim genus illud sermonis, quo Ecclesiastici passim utuntur: Ego habeo te in patrem: tu es mihi in filium: accipio te in fratrem. Dicunt enim ueteres, habeo te loco patris, tu es mihi loco filij, accipio te loco fratris: uel, habeo te pro patre, tu es mihi pro filio, accipio te pro fratre. & nonnullis alijs modis. Atque hic uidetur aliquid non utiq; tale esse, sed perinde

In Andria, act. 1. sce. 5.

Declam. 8.

esse, ac si tale foret. Ideoq; expositiones nostræ locum habēt, ubi
Ioan. 19. *tale aliquid non est, ut dixi, sed pro tali habetur: ut in illo,* Ex il*la hora accepit eam discipulus in suam. quod liceret dicere, accepit eam loco matris, uel pro matre, siue pro sua: non autem ita in illo, quod pro uero accipi debet:* Ego ero illi in patrē & ipse erit mihi in filium. Licuisset ergo dicere, id est, dixissent ueteres, ego ero illi pater, ipse erit mihi filius: sed more Græcorum, unde hæc sumpta sunt, nostris ecclesiasticis ita loqui placuit. Iidē ueteres qui illo modo locuti nō sunt, sic tamē loquebātur: reuertor in patrem, tibi redij in amicum: sed hic uerbum est significans motum. Quintilianus: Et post exitum amici reuertor in patrem. Quintil. Curtius lib. v. Igitur rex arci Babyloniæ Agaticen in præsidem esse iußit.*

CAP. LXXXIX.

De uerbis ad autoritatem pertinentibus.

MOre maiorū comparatū est, legibus ita cōparatum est, legibus ita constitutū est, ita natura comparatum est, ita natura constitutum est, ita natura præscriptum. Hoc *nobis ipsa natura præscribit, nobis natura datum est, ut periclitantes alleuemus.* Hoc *ratio ipsa præscribit, ita uidetur ratio dictare.*

De Nihil ad te, & Quid ad te. CAP. XC.

ADdidit etiam illud: equites non optimos misisse credo Cæsar, nihil ad tuum equitatum. id est, nihil ad comparationē
Lib. 2. de Oratore. *tui equitatus.* Idem Cic. *Persium non curo legere: hic enim fuit, ut noramus, omniū ferè nostrorum hominū doctißimus: Lælium* Decimum *uolo quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad* Persium. *id est, nihil ad* Persij *comparationem. Quale est quum subintelligitur pertinet: ut hoc quid ad te? hoc nihil ad te. supple pertinet: uel potius parum est: ut sit in comparatione* Persij *parum doctus, & in comparatione tui e-*
In Eunucho, act. 2. sce. 3. *quitatus sint parum boni equites.* Terentius: *Est'ne, ut fertur, forma?* P. *sanè.* C. *at nihil ad nostram hanc.* Non planè *nihil, sed*

parum

parum potius accipiendum est.

De communione gerundij, & nominis. CAP. XCI.

INter agendum, inter actionem, in agendo: inter cœnandum, inter cœnam, in cœna, super cœnam: inter consulendum, siue consultãdum, inter consilia, siue consultationes, in consulendo, siue consultando.

Et appellant te homines sapientem. CAP. XCII.

ET appellãt te homines sapientẽ, & existimant te malũ esse, & dicũt, & sentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio literæ & parantur, & conseruãtur.

CAP. XCIII.

De Memoria, & Memoriter, cum alijs uerbis.

MEmoria teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic. Memoria teneo bello Marsico cum Quinto Octauio. Idem: Quintus Mutius Augur Scæuola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter & iucũde solebat. Repeto memoria, & memoriter. Quintil. Si lõgior cõplectenda memoria fuerit oratio, proderit p partes ediscere. Cic. Cõplectebatur memoriter, diuidebat acutè. Quintil. Memoria repeto cõuictos à me, qui reprehendere erant ausi, quòd hoc uerbo pepigi usus essem. Terent.– Cognoscit'ne? C. ac memoriter. Aliud tamen est ille ablatiuus, quàm illud aduerbium. Memoria enim quid significat, apparet. Memoriter uerò est, quod literatores nostri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. Apud Plinium tamen ad Romanum lego: Tu facilimè iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre possis. si rectè sic scriptum est, rectè sic dici iudicabo.

De Amic. à princ.

Lib. 11. cap. 2.

Lib. 1. cap. 10.

In Eunu. act. 5. sce. 3.

Epist. 33. lib. 6.

CAP. XCIIII.

De Facio tibi iniuriam: &, Afficio te iniuria.

FAcio tibi iniuriam: &, facio tibi contumeliam. Afficio te iniuria: &, afficio te contumelia. Facio tibi molestiam, non

ita libenter dixerim ut, afficio te molestia.

De uerbo Impono. CAP. XCV.

IMpono tibi hoc oneris, notũ est quid significet. Impono tibi, idẽ quod decipio te. Quintilianus: Quid quod hoc ipsum tam placide, tam quietè facit, quasi captet imponere? Et alibi: Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor, spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Vnde impostores dicuntur, qui alios uerbis magna pollicentibus, incantationibusq; seducũt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores, & uinarios non contineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores, aut mendaces, aut litigiosos. Vlpianus: Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo impostoris utar) exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment.

De uerbo Spectat. CAP. XCVI.

AD me spectat. id est, ad me pertinet. Ad mortem spectat. id est, ad mortem quasi respiciendo tendit. Cicero Officiorum libro tertio: Ad extremum si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris. Quintilianus in Paupere amatore: Et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis. Declam. 15.

TERTII LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN QVARTVM LIBRVM ELEGANTIARVM

PRAEFATIO.

CIO ego nonnullos, eorum præsertim qui sibi sanctiores, & religiosiores uidentur, ausuros meum institutum hoc, laboremq; reprehendere, ut indignum Christiano homine, ubi adhortor cæteros ad librorum secularium lectionẽ, quorum, quòd studiosior esset Hieronymus, cæsum se flagellis ad tribunal Dei fuisse confitetur, accusatumq; quòd Ciceronianus foret, non Christianus, quasi non posset fidelis esse, & idem Tullianus. Eoq; spopondisse, & id diris execrationibus, libros seculares postea se non esse lecturum. Hoc crimẽ non magis ad præsens opus pertinet, quàm ad meipsũ, ac cæteros literatos, quorũ studium, ac doctrina literarum seculariũ reprehenditur. Respõdeamus igitur istorum accusationi. eosq; uicißim & quidem in præteritum quoq; accusemus, quorũ culpa nõ ex minima parte Latinæ literæ iacturam, naufragiumq; fecerunt. Quid? ais tu nõ esse legẽdos (autore Hieronymo) seculares libros? Qui sunt isti quæso libri? omnes'ne oratores, omnes historici, omnes poëtæ, omnes philosophi, omnes iurisconsulti, cæteriq; scriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur nõ cæterarũ quoq; literarũ studiosi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut damnare debes, aut absoluere? Sin ita non sentis, & solum Ciceronẽ reum facis, uide ne stultum Hieronymum uideri uelis, qui neminem secularium promisit se lecturum, quum de Cicerone tantùm promittere deberet. At non quid ille promiserit, inquis, est intuendum, sed quid accusatus sit. Fuit autem accusatus, quòd esset Ciceronianus. Ita'ne? missum ergo faciamus Ciceronem, re-

linquamus, abijciamus. Quid de alijs autoribus senties? Quid de tot disciplinis? certè omnes seculares sunt, atque adeò gentiles. id est, non à Christianis, nec de Christiana religione conscriptæ. Si legēdas ais, tibijpsi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiam atq; etiam considera, ne seculariū disciplinarum familiæ in te impetum faciant, teq́; omnes (nemine auxilium ferente) discerpāt. Minime, inquis, ita est. Sed quum Hieronymus quòd Ciceronianus est, reprehenditur, id reprehēditur, quòd studiosus eloquentiæ esset. Ideoq́; damnati, & repulsi intelliguntur, qui comparandæ eloquentiæ gratia lectitantur. Iam uideo times inuidiam, sed serò times, & in eodem hæsitas luto, si tantùm eloquentes excludis. Cur modò in uniuersum mihi uetabas (ut sæpe facere soles) legendos secularium libros? at posteà accusationem temperasti, & de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita sit: Errraueris sanè, do ueniam imperitiæ, parco cupiditati feriendi, licet lacessitus. Cur tamen ab Hieronymo dissides, qui seculares, non autem eloquentes, se nolle tangere promisit? Cur tu neq; cum iudice illo unum Ciceronem intelligis, neq; cum Hieronymo uniuersos seculares? Quid sibi uult ista anceps, uacillansq́; sententia? quanquàm (dij boni) nihil'ne in illis libris, nisi eloquentia est? non memoria temporum, gentiūq; historiæ, sine quibus nemo non puer est? non multa ad mores pertinentia? non omnium disciplinarum tractatio? Nunquid hæc omnia negligam, ne fortè dum talia discere uolo, eloquentiā discam, & uenenum bibam hoc uino dilutum, malimq́; aquam, & quidem cœnosam potare, quàm cum hoc timore Falerna dulcissima? Porrò quinam sunt isti libri, in quibus uenena eloquentiæ occultantur? Certè nullos ego scio non eloquentes nisi tuos, tuorumq́; similium, quibus nec robur ullum adest, nec splendor: contraq́; cæterorum opera pro sua unum quodq; portione miram quandam præ se ferunt bene dicendi elegātiam. Ita aut eloquentes, aut nulli libri legendi erunt. An ex his duobus, de quibus

bus Hieronymus meminit, aut ille Græcus infacundus fuit, aut noster Latinus *ulli dúntaxat* Latinorũ *in philosophia secundus? quorum uterq; nescias præstantior sit philosophus, an orator.* Quòd *si omnes libri ueterum ita sunt eloquentes, ut uel plurimum sapientiæ, ita tradentes sapientiam, ut uel plurimũ eloquẽtiæ habeant: quinã isti erunt, quos ob eloquentiam damnandos putemus?* Atque *quum eos duos lectitasse se* Hieronymus *fateatur, uide ne non tam de* Oratorijs Ciceronis *operibus, quàm de philosophicis dictum existimare debeas.* Ego *certe de* Philosophicis *dictum accipio, ubi soli philosophi nominantur: quodq;* Platonicus *esset, nõ ideo non obiectũ, quasi sanctè faceret* Platonẽ *legens, sed tantũ* Ciceronianus, *quòd homo* Latinus *magis* Ciceronis *stylum cupiebat exprimere, stylum inquam, quali ille utebatur in quæstionibus philosophiæ, non quali in forensibus causis, concionibus'ue, aut in senatu.* Non *enim orator causarũ ciuilium* Hieronymus, *sed scriptor sanctarum disputationũ studebat euadere.* Cur *non ergo credamus, non minus* Platonẽ *nocuisse ei, quàm* Ciceronem? *cur non magis philosophos, quàm oratores?* At *ornatus ipse dicendi reprehensus est, non scientia.* Si *ita est, omnes ad unum reprehendũtur: quis enim caret ornatu? in quo tu intolerabili calumnia uteris, quum non sit facta mentio de ornatu in illa accusatione, sed quòd tantùm* Ciceronianus *esset.* Nunquid *tantùm in* Cicerone *ornatus? non'ne & philosophia? non cæteræ artes? non, (ut dixi) in* Platone *facundia? non in cæteris? cur non omnes pariter exterminamus? cur nõ potius* Ciceronis *philosophia nocuisse putanda* Hieronymo *est, quàm ars dicẽdi?* Nolo *hoc in loco cõparationẽ facere inter philosophiã, & eloquẽtiã, utra magis obesse posit, de quo multi dixerũt, ostendẽtes philosophiã cum religione* Christiana *uix cohærere, omnesq; hæreses ex philosophiæ fontibus profluxisse: rhetorica uerò nihil habere nisi laudabile, ut inuenias, ut disponas, quasi ossa & neruos orationi des: ut ornes, hoc est, ut*

carnem, coloremq́; inducas: postremò ut memoriæ mandes, decenterq́; pronũties: hoc est, ut illi spiritum, actionemq́; tribuas. Hæc ego cuiquã nocere posse credam? nisi ei qui cætera negligat, & præsertim ueram sapientiam, atq; uirtutes, quod Hieronymus non faciebat. Hanc ego artem obfuturam putem? profectò non magis quàm pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicam) quàm musices artem. Et si ex his qui bene canunt, bene pingunt, bene fingunt, cæterisq́; artibus multum usus atq; ornamenti diuinis accedit rebus, ut propè ad hãc rem natæ esse uideantur: profectò multò plus accedet ex eloquentibus. Quare non fuit illa accusatio quòd Ciceronianus esset Hieronymus: sed quòd non Christianus, qualem se falsò esse prædicauerat, quũ literas sacras despiceret. Non studium huius artis, sed nimium studium, siue huius artis, siue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur, reprehensum. Non cæteri, sed solus Hieronymus accusatus est: alioqui cæteri simuli castigatione correpti fuissent. Neque enim una omnibus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neque semper, & ubique idem aut permittitur, aut uetatur: neque ille hoc alijs uetare ausus est ne facerent: contraq́; plurimos laudauit tum superiorum, tum suorum temporum eloquentes. Verùm quid multis agimus? Quid Hieronymo ipso eloquentius? quid magis oratorium? quid (licet ille sæpe dißimulare uelit) bene dicendi solicitius, studiosius, obseruantius? Quid? quod ne dißimulabat quidem (nam obijciente sibi hoc somnium Rufino, hominem deridet) planeq́; fatetur se lectitare opera gentilium, & lectitare debere. Idq́; cum in alijs multis locis (quanquàm etiam sine confeßione palàm est) tum uerò epistola illa ad magnum Oratorem. I nunc, & uerere, ne aliena accusatio tibi obsit, quum illi non obfuerit sua: & non audeas facere, quod ille rescissa pactione facere nõ timuit. Tametsi non desunt, qui credant eum puerili ætate illa percepisse, semperq́; posteà memoria tenuisse. O ridiculos homi

nes,

nes, & omnis doctrinæ imperitos, qui opinentur eum tantam rerum copiam, ac ſcientiam, qua nulli Chriſtianorum cedit, aut tam citò potuiſſe diſcere, aut tandiu non potuiſſe dediſcere, quũ & rariſsimi reperiantur, qui centeſimam partem ſcientiæ illius aſſequi poſsint, & non minore labore (ut antiquitus dictũ eſt) hæc facultas retineatur, quàm paretur. Et tamen quantulum intereſt inter furari, & furtum non reddere? Quid prodeſt alijs furtum prohibere, ne furentur, ſi tu furto tuo palam potiris? Si non debemus diſcere eloquentiam, nec uti certè, ſi didicimus. Quid quòd libros gentilium ſæpe in teſtimoniũ aſsumit? quos ſi nõ licet legere, minus profectò legẽdos exhibere: & ſi nos dehortaretur à lectione gentiliũ (quod non facit) magis intuendũ putarem, quid ipſe ageret, quam quid agendum alijs diceret: ueruntamen ſemper ipſe idem dixit, & fecit. Nam poſtquàm teneram illam ætatem ſaluberrimo ſacrarum ſcripturarum alimento pauit, ac in ea quam deſpectam habuerat, ſcientia ſibi uires fecit, iamq; extra periculum poſitus, ad lectionem gentilium redijt, ſiue ut illinc eloquẽtiam mutuaretur, ſiue ut illorum bene dicta probans, male dicta reprehenderet: quod cæteri omnes Latini, Græciq; fecerunt, Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus, Lactantius, Baſilius, Gregorius, Chryſoſtomus, alijq; plurimi, qui in omni ætate pretioſas illas diuini eloquij gemmas, auro argentóq; eloquentiæ ueſtierunt, neq; alteram propter alteram ſcientiam reliquerunt. Ac mea quidem ſententia, ſi quis ad ſcribendum in theologia accedat, parui refert an aliquam aliam facultatem afferat an non: nihil enim ferè cætera conferunt: At qui ignarus eloquẽtiæ eſt, hũc indignũ prorſus qui de theologia loquatur, exiſtimo. Et certè ſoli eloquẽtes, quales ij quos enumeraui, colũnæ eccleſiæ ſunt, etiam ut ab apoſtolis uſq; repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quàm eloquentia uidetur. Vides igitur ut in contrarium res ipſa recidit. Non modò non reprehendendum eſt ſtudere eloquentiæ, uerùm etiam reprehendendũ,

dendum, non ſtudere. Et ego ſic ago, tanquam eloquentiæ cõtra calumniantes patrocinium præſtem, quod eſt maius propoſito meo. Non enim de hac, ſed de elegantia linguæ Latinæ ſcribimus, ex qua tamen gradus fit ad ipſam eloquentiã. Verùm ſi quis eloquens non ſit, ita demum nõ erit caſtigandus, ſi talis non potuit euadere, nõ ſi hunc laborem effugit. Qui uerò elegãter loqui neſcit, & cogitationes ſuis literis mãdat, in theologia præſertim, impudentiſsimus eſt, & ſi id conſultò facere ſe ait, inſaniſsimus: quanquàm nemo eſt qui nolit eleganter, & facundè dicere: quod quum ipſis nõ contingit, uideri uolunt (ut ſunt peruerſi) nolle, aut certè non debere ſic dicere. Ideoq; aiunt gentiles hoc modò locutos eſſe, non decere eodem loqui Chriſtianos: quaſi illi, quos nominaui, more iſtorum locuti ſint, & non more Ciceronis, cæterorumq; gentilium: qui qualiter loquatur nec cognitum iſti, nec expertum habent: non lingua gentilium, non grammatica, non rhetorica, non dialectica, cæteræq; artes damnandæ ſunt (ſiquidem apoſtoli lingua Græca ſcripſerunt) ſed dogmata, ſed religiones, ſed falſæ opiniones de actione uirtutum, per quas in cœlum ſcandimus. Cæteræ autem ſcientiæ, atque artes in medio ſunt poſitæ, quibus & bene uti poſſis, & male. Quapropter conemur obſecro eò peruenire, aut ſaltem proximè, quò luminaria illa noſtræ religionis peruenerunt. Vides quàm mirabili ornamento ueſtes Aaron diſtinguãtur, quàm arca fœderis, quàm templum Salomonis: per hoc mihi ſignificari eloquentia uidetur, quæ (ut ait nobilis tragicus) regina rerum eſt, & perfecta ſapientia. Itaque alij ornant domos priuatas, hi ſunt qui ſtudent iuri ciuili, canonico, medicinæ, philoſophiæ, nihil ad rem diuinam conferentes: nos ornemus domum Dei, ut in eam ingredientes non ex ſitu ad contemptũ, ſed ex maieſtate loci ad religionẽ cõcitentur. Non poſsum me cõtinere, quò minus, quod ſentio, dicã. Veteres illi theologi uidẽtur mihi uelut apes quædã in lõginqua etiã paſcua uolitãtes,

Euripides in Hecuba.

tes, dulciſsima mella, ceraſq; miro artificio cõdidiſſe: recẽtes uerò formicis ſimulimi, quæ ex proximo ſublata furto grana, in latibulis ſuis abſcondũt. At ego (quod ad me attinet) nõ modò malim apes, quàm formica eſſe, ſed etiam ſub rege apium militare, quàm formicarũ exercitũ ducere. Quæ probatũ iri bonæ mẽtis iuuenibus (nã ſenes deſperãdi ſunt) cõfidimus. Nũc ad inceptũ redeo: quãquam ea quæ ſequũtur, à ſuperioribus nõnihil differãt. Tractabimus enim de uerborũ ſignificatione, neque de omnibus uocabulis, ſed quaſi guſtũ quendã, & eorũ maxime, quæ ab alijs tractata non ſunt: nam de omnibus dicere propè infinitum eſt.

De Libertinus, & Libertus. CAP. I.

IBERTINVS, *& libertus ſola elegãtiæ gratia habent differẽtiam, quam nec grammatici, nec iuriſperiti (quod maxime pudẽdũ eſt) ſciunt, quam ne eorum quidem aliquem, qui his temporibus merita bene ſcribẽdi laude celebrãtur, inueni ſcientem: quod nolim uideri contumelioſè dictum, ſed neceſſariò potius, atque honeſtè. Vereor enim ne per facilitatem, qua ſemper candidè quæcunque ſtudio inueſtigaſſem, cum amicis cõmunicaui, amici ipſi (ſi modò tales amici dicendi ſunt) laudẽ mihi præripiant: quod crimẽ longè à me ſemper abfuit. Et ex oĩbus quæ in hoc opere præcipimus, profiteor nihil omnino ex aliquo huius ætatis uel audiuiſſe, uel legiſſe. Itaq; ſic mihi meã ab alijs gloriã præripi moleſtè fero, ut illorũ à me præripi nefas puto. Nemo autẽ literatorum erit, quorũ paucißimi mihi familiares nõ ſunt, qui ſe hoc anteà ignoraſſe, & à me uel uerbo, uel ſcriptis didiciſſe neget. Igitur libertinus relatiuũ eſt ingenui, libertus relatiuũ eſt patroni: licet unus, idemq; ſit et libertinus, & libertus. Per libertinũ ſignificamus conditionẽ hominis, ſicut per ingenuũ: per libertũ ſignificamus priuatũ quẽdã reſpectũ, ſicut per patronũ. Ideoq; libertinus adiectiuũ eſt, ſicut*

ingenuus

ingenuus: eoq; nõ fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus substantiuũ, sicut patrõus. Illudq; solemus definire, hoc nõ solemus: ut in iure ciuili, Libertini sũt, qui iusta seruitute manumißi sunt. Quemadmodũ è contrario, Ingenui sunt, qui libera matre nati, nec posteà serui facti sunt. Significatur enim (ut dixi) conditio hominis per ingenuum, & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinæ conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertæ conditionis. Hæc enim priuatum quendam significãt respectum, ad patronũ, patronam'ue relata: id est, ad eum, eam'ue, qui anteà dominus, aut quæ domina huius fuit, quũ seruus, ancilla'ue esset: ut, libertus Cæsaris, libertus Messalinæ, liberta Claudij, liberta Agrippinæ: non autẽ, libertinus Cæsaris, aut libertina. Ideoq; interrogamus, hic ingenuus est, an libertinus? non autem an libertus: & quum responsum est libertinus, interrogamus, cuius libertus? non autem cuius libertinus. Respõdeturq;, est libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atque libertus sine patrono, patrona'ue non est, libertinus esse potest, quamuis necesse est eum aliquando habuisse: quo factum est, ut dicamus colliberti, collibertæq;, quemadmodum conserui, conseruæ, quòd ij plures sub umbra unius patroni sint, sicut illi sub imperio unius domini: nõ autem collibertini, aut coingenui: ad nullam enim alteram priuatam personam plures horum referri possunt, nec alij ab alijs distinguuntur. Colliberti à collibertis diuisi sunt, ut mei à tuis, & conserui à conseruis, quemadmodum conciues mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiscipuli mei à tuis: commilitones mei à tuis, qui sub alio uel præceptore, uel duce es. Libertinis uerò, atq; ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi sit cum ingenuis meæ urbis, & tibi cum libertinis tuæ urbis, quàm cũ alijs quibusuis. Ideoq; nõ dicuntur coingenui, et collibertini. Et libertus, collibertusq; esse aliquãdo quis desinit, libertinus esse nõ desinit. Denique licet poteramus

Lib. 1. Institut. de liber. ĩ prin. Eod. lib. tit. de inge. in prin.

altero

altero horum nominum esse contenti, tamen distinguere ueteribus placuit priuatum respectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus, non libertitas. Ex seruo tamen, non quòd ad priuatū dominum refertur, fit seruitus, sed quòd ad publicum: dicimus enim non modò seruus tuus, seruus meus: sed etiam sine respectu patroni, ut hic seruus, & homo seruus, quod in liberto non fit. Cæterùm cogitanti mihi unde factum sit, ut in tanta exemplorum copia elegantiam hanc accuratissime custodientium, tamen tot hominum milia nunquam annotauerint: hoc existimo causæ fuisse, quòd frequenter inuenirent siue mentione patroni, libertū nominari, quo falli sopitæ negligētiæ fuit. Si enim nōnunquàm reperiebant liberto non apponi patronum, tamen reperiebant libertino nunquàm apponi, quanquàm semper adhæret liberto patronus uel nominatim, uel subintelligendo, ut in multis fit: quale est, uendidi patrimonium, suppletur meū: collocasti filiā, suppletur tuam: publicauit opus, suppletur suum. Ita hoc loco, quale apud Quintilianum: Licet nihilominus amicum grauem uirum, aut fidelem libertum lateri filij sui adiungere, uidelicet suum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrem auxilio seruorum, libertorumq; ereptum à ferro Clodianorū. non genus seruile, libertinumq;, nec cuiuscūq; seruos, libertosq; significat, sed suos ipsius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quum etiam sint distincti tituli de libertis, & libertinis? Quam differentiam qui ignorat (omnes autem legulei ignorāt) plurima, & capitalia in ipso iure ciuili peccata committit. Seruius grammaticus (si codex est fidelis) pro libertino posuit libertum in octauo Aeneid. Feronia, Nympha Campaniæ, quam etiam suprà diximus. Hæc etiam libertorum dea est, in cuius templo raso capite pileum accipiebant. Adijciam quod ait Suetonius in uita Claudij, in ipsum Claudium: Ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

Lib. 1. cap. 3.

Ser. in illud Verg. 8. Aen. Nascēti cui treis animas Feronia mater, &c.

Cap. 24.

Inter

Inter Accessus, & Accésio: Actus, & Actio: Gestus, & Gestio, quid intersit. CAP. II.

ACcessus, & accessio differunt. Siquidem accessus est aditio, siue appropinquatio: accessio autem adiectio, atq; incrementum. Quæ differentia rara est in cõsimulibus nominibus. Satus enim, & satio idem sunt: cultus, & cultio: motus, & motio: actus, & actio (nisi quòd dicimus actionem causarum, nõ actũ: & actum comœdiarum, nõ actionem) cursus, & cursio: abusus, & abusio. Gestus quoq;, & gestio non parum differunt. Nam gestus est actio quædam, & quasi pronunciatio corporis: gestio uerò est administratio, & actio: quamuis parum in usu est. Hæc autem duo de quibus dicere institueram, ideo differunt, quòd uerbum unde descendunt, dupliciter & regit, & significat: ut, Accede ad ignem hunc. id est, adi, atq; appropinqua. Et, hoc calamitatibus meis pondus accessit: uel, ad calamitates meas. id est, adiunctum est, & increuit. À prima significatione nascitur accessus, cuius contrarium est recessus. À secunda, accessio: ut Cicero, Accessionem adiunxit ædibus. id est, adiectionẽ, & incremẽtum. Præter usum tamẽ superiorum Macrobius in cõmentarijs naturalibus dixit: Aut enim accessio, aut in læuam dextram'ue reflexio, aut sursum quis, aut deorsum mouetur, aut in orbem rotatur. Et iterum: Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio. Accessus ipse dixissem potius, Ciceronẽ imitatus, qui tertio de Oratore libro ita ait: Vt luna accessu, & recessu suo solis lumẽ accipiat. Nam quòd febris accessio sæpe legitur, ego pro incremento accipio, nõ pro accessu: alioqui aliquãdo legeremus accessus febris, si idem esset, quod nunquàm fit. Plinius lib. XXIII. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij in remissione: illi ut sudorem coërceant, hi quia tutius putant, &c. Accessionẽ, remissionemq; pro contrarijs posuit: & si remissio imminutionem significat, profectò accessio significat incrementũ.

Teren. in Eun. act. 1. sce. 2.

Offi. 1.

Lib. 1. in Som.

Sup. cap. 6.

Eod. lib. cap. 12

Cap. 1.

Quia

Quia dixi nomina in us, & in io à supinis profecta ferè eiusdem significationis esse, hoc exceptionis addo, quòd ea, quæ positionem habent in io, latius significare solent, nec actionem modò, sed rem etiam, ac corpus: ut, aratio, possessio, sessio. Cicer. in Philippic. Hæ quondam arationes Cāpani, & Leontini agri in populi Romani patrimonio glandiferæ, & fructuosæ ferebātur. id est, agri ad arandum idonei. Idem in eisdem: Quid possessiones datas, quid ereptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis sessiones gymnasiorum. id est, tot sedilia. Ea tamen, quæ sunt in us, pro personis accipi solent. Conuentus non est cōuentio, sed homines, qui unum in locum conuenerunt. Consessus non est consessio, sed homines uno in loco considentes. Philipp. 3. Lib. 1.

Obseruatio, & Obseruantia. CAP. III.

Obseruatio, & obseruantia simili quodam modo, ut accessus, & accessio differunt. Obseruo nanque duo significat: unum est quod custodio aliquid oculis, animoq; in modum speculatoris, ne nos silentio, tacitoq; prætereat: ut obserua transeuntes. Obserua filium, quid agat, quid cum illo consilij captet. quasi custodi, & adnota. Et hinc fit obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo non speculantis modo, sed admirantis, uenerantisq;, & id tantum in homines, non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate suspicimus, & colimus: unde fit obseruātia, quæ est ueneratio quædam, & honoris exhibitio. Quare melius obseruationem, quàm obseruantiam hi, qui nominantur fratres, suum institutum nominarent. Terēt. in Andr. act. 1. sce. 1.

Potus, & Potio. CAP. IIII.

Potus, & potio non differunt nisi ob huiusmodi causam. Potus enim uini, aquæ similiumq; dicitur. Potio uerò à medicis datur ægrotanti, quod Græcè dicitur φάρμακον. *Nonnunquam tamē potio, pro potus accipitur. Seneca de tranquillitate: Aliquando uectatio, iterq;, & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq;, & liberalior potio. Cicer. in Tusculan. Quid quòd*

esse, ac si tale foret. Ideoq; expositiones nostræ locum habēt, ubi
Ioan. 19. tale aliquid non est, ut dixi, sed pro tali habetur: ut in illo, Ex illa hora accepit eam discipulus in suam. quod liceret dicere, accepit eam loco matris, uel pro matre, siue pro sua: non autem ita in illo, quod pro uero accipi debet: Ego ero illi in patrē & ipse erit mihi in filium. Licuisset ergo dicere, id est, dixissent ueteres, ego ero illi pater, ipse erit mihi filius: sed more Græcorum, unde hæc sumpta sunt, nostris ecclesiasticis ita loqui placuit. Iidē ueteres qui illo modo locuti nō sunt, sic tamē loquebātur: reuertor in patrem, tibi redij in amicum: sed hic uerbum est significans motum. Quintilianus: Et post exitum amici reuertor in patrem. Quintil. Curtius lib. v. Igitur rex arci Babyloniæ Agaticen in præsidem esse iußit.

CAP. LXXXIX.

De uerbis ad autoritatem pertinentibus.

MOre maiorū comparatū est, legibus ita cōparatum est, legibus ita constitutū est, ita natura comparatum est, ita natura constitutum est, ita natura præscriptum. Hoc nobis ipsa natura præscribit, nobis natura datum est, ut periclitantes alleuemus. Hoc ratio ipsa præscribit, ita uidetur ratio dictare.

De Nihil ad te, & Quid ad te. CAP. XC.

ADdidit etiam illud: equites non optimos misisse credo Cæsar, nihil ad tuum equitatum. id est, nihil ad comparationē
Lib. 2. de Oratore. tui equitatus. Idem Cic. Persium non curo legere: hic enim fuit, ut noramus, omniū ferè nostrorum hominū doctißimus: Lælium Decimum uolo quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium. id est, nihil ad Persij comparationem. Quale est quum subintelligitur pertinet: ut hoc quid ad te: hoc nihil ad te. supple pertinet: uel potius parum est: ut sit in comparatione Persij parum doctus, & in comparatione tui e-
In Eunucho, act. 2. sce. 3. quitatus sint parum boni equites. Terentius: Est'ne, ut fertur, forma? P. sanè. C. at nihil ad nostram hanc. Non planè nihil, sed

parum

parum potius accipiendum est.

De communione gerundij, & nominis. CAP. XCI.

INter *agendum, inter actionem, in agendo: inter cœnandum, inter cœnam, in cœna, super cœnam: inter consulendum, siue consultãdum, inter consilia, siue consultationes, in consulendo, siue consultando.*

Et appellant te homines sapientem. CAP. XCII.

ET *appellãt te homines sapientẽ, & existimant te malũ esse, & dicũt, & sentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio literæ & parantur, & conseruãtur.*

CAP. XCIII.

De Memoria, & Memoriter, cum alijs uerbis.

MEmoria *teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic. Memoria teneo bello Marsico cum Quinto Octauio.* De Amic. à princ. *Idem: Quintus Mutius Augur Scæuola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter & iucũde solebat. Repeto memoria, & memoriter. Quintil. Si lõgior cõplectenda memoria fuerit oratio, proderit p̃ partes ediscere.* Lib. 11. cap. 2. *Cic. Cõplectebatur memoriter, diuidebat acutè. Quintil. Memoria repeto cõuictos à me, qui reprehendere erant ausi, quòd hoc uerbo pepigi usus essem.* Lib. 1. cap. 10. *Terent. – Cognoscit' ne? C. ac memoriter. Aliud tamen est ille ablatiuus, quàm illud aduerbium.* In Eunu. act. 5. sce. 3. *Memoria enim quid significat, apparet. Memoriter uerò est, quod literatores nostri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. Apud Plinium tamen ad Romanum lego: Tu facilimè iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre possis. si rectè sic scriptum est, rectè sic dici iudicabo.* Epist. 33. lib. 6.

CAP. XCIIII.

De Facio tibi iniuriam: &, Afficio te iniuria.

FAcio *tibi iniuriam: &, facio tibi contumeliam. Afficio te iniuria: &, afficio te contumelia. Facio tibi molestiam, non*

ita libenter dixerim ut, afficio te molestia.

De uerbo Impono. CAP. XCV.

IMpono tibi hoc oneris, notũ est quid significet. Impono tibi, idẽ quod decipio te. Quintilianus: Quid quod hoc ipsum tam placidè, tam quietè facit, quasi captet imponere? Et alibi: Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor, spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Vnde impostores dicuntur, qui alios uerbis magna pollicentibus, incantationibusq; seducũt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores, & uinarios non contineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait: quemadmodum nec gulosos, nec impostores, aut mendaces, aut litigiosos. Vlpianus: Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo impostoris utar) exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment.

De uerbo Spectat. CAP. XCVI.

AD me spectat. id est, ad me pertinet. Ad mortem spectat. id est, ad mortem quasi respiciendo tendit. Cicero Officiorum libro tertio: Ad extremum si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris. Quintilianus in Paupere amatore: Et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis.

Declam. 15.

TERTII LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN QVARTVM LIBRVM ELEGANTIARVM

PRAEFATIO.

SCIO ego nonnullos, eorum præsertim qui sibi sanctiores, & religiosiores uidentur, ausuros meum institutum hoc, laboremq; reprehendere, ut indignum Christiano homine, ubi adhortor cæteros ad librorum secularium lectionẽ, quorum, quòd studiosior esset Hieronymus, cæsum se flagellis ad tribunal Dei fuisse confitetur, accusatumq; quòd Ciceronianus foret, non Christianus, quasi non posset fidelis esse, & idem Tullianus. Eoq; spopondisse, & id diris execrationibus, libros seculares postea se non esse lecturum. Hoc crimẽ non magis ad præsens opus pertinet, quàm ad meipsú, ac cæteros literatos, quorũ studium, ac doctrina literarum seculariũ reprehenditur. Respõdeamus igitur istorum accusationi. eosq; uicißim & quidem in præteritum quoq; accusemus, quorũ culpa nõ ex minima parte Latinæ literæ iacturam, naufragiumq; fecerunt. Quid? ais tu nõ esse legẽdos (autore Hieronymo) seculares libros? Qui sunt isti quæso libri? omnes'ne oratores, omnes historici, omnes poëtæ, omnes philosophi, omnes iurisconsulti, cæteriq; scriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur nõ cæterarũ quoq; literarũ studiosi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut damnare debes, aut absoluere? Sin ita non sentis, & solum Ciceronẽ reum facis, uide ne stultum Hieronymum uideri uelis, qui neminem secularium promisit se lecturum, quum de Cicerone tantùm promittere deberet. At non quid ille promiserit, inquis, est intuendum, sed quid accusatus sit. Fuit autem accusatus, quòd esset Ciceronianus. Ita'ne? missum ergo faciamus Ciceronem, re-

linquamus, abijciamus. Quid de alijs autoribus senties? Quid de tot disciplinis? certè omnes seculares sunt, atque adeò gentiles. id est, non à Christianis, nec de Christiana religione conscriptæ. Si legẽdas ais, tibiipsi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiam atq; etiam considera, ne seculariũ disciplinarum familiæ in te impetum faciant, teq́; omnes (nemine auxilium ferente) discerpãt. Minime, inquis, ita est. Sed quum Hieronymus quòd Ciceronianus est, reprehenditur, id reprehẽditur, quòd studiosus eloquentiæ esset. Ideoq́; damnati, & repulsi intelliguntur, qui comparandæ eloquentiæ gratia lectitantur. Iam uideo times inuidiam, sed serò times, & in eodem hæsitas luto, si tantùm eloquentes excludis. Cur modò in uniuersum mihi uetabas (ut sæpe facere soles) legendos secularium libros? at posteà accusationem temperasti, & de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita sit: Erraueris sanè, do ueniam imperitiæ, parco cupiditati feriendi, licet lacessitus. Cur tamen ab Hieronymo dissides, qui seculares, non autem eloquentes, se nolle tangere promisit? Cur tu neq; cum iudice illo unum Ciceronem intelligis, neq; cum Hieronymo uniuersos seculares? Quid sibi uult ista anceps, uacillansq́; sententia? quanquàm (dij boni) nihil'ne in illis libris, nisi eloquentia est? non memoria temporum, gentiũq; historiæ, sine quibus nemo non puer est? non multa ad mores pertinentia? non omnium disciplinarum tractatio? Nunquid hæc omnia negligam, ne fortè dum talia discere uolo, eloquentiã discam, & uenenum bibam hoc uino dilutum, malimq́; aquam, & quidem cœnosam potare, quàm cum hoc timore Falerna dulcißima? Porrò quinam sunt isti libri, in quibus uenena eloquentiæ occultantur? Certè nullos ego scio non eloquentes nisi tuos, tuorumq́; similium, quibus nec robur ullum adest, nec splendor: contraq́; cæterorum opera pro sua unum quodq; portione miram quandam præ se ferunt bene dicendi elegãtiam. Ita aut eloquentes, aut nulli libri legendi erunt. An ex his duobus, de qui-
bus

bus Hieronymus meminit, aut ille Græcus infacundus fuit, aut noster Latinus ulli duntaxat Latinorũ in philosophia secundus? quorum uterq; nescias præstantior sit philosophus, an orator. Quòd si omnes libri ueterum ita sunt eloquentes, ut uel plurimum sapientiæ, ita tradentes sapientiam, ut uel plurimũ eloquẽtiæ habeant: quinã isti erunt, quos ob eloquentiam damnandos putemus? Atque quum eos duos lectitasse se Hieronymus fateatur, uide ne non tam de Oratorijs Ciceronis operibus, quàm de philosophicis dictum existimare debeas. Ego certè de Philosophicis dictum accipio, ubi soli philosophi nominantur: quodq; Platonicus esset, nõ ideo non obiectũ, quasi sanctè faceret Platonẽ legens, sed tantũ Ciceronianus, quòd homo Latinus magis Ciceronis stylum cupiebat exprimere, stylum inquam, quali ille utebatur in quæstionibus philosophiæ, non quali in forensibus causis, concionibus ue, aut in senatu. Non enim orator causarũ ciuilium Hieronymus, sed scriptor sanctarum disputationũ studebat euadere. Cur non ergo credamus, non minus Platonẽ nocuisse ei, quàm Ciceronem? cur non magis philosophos, quàm oratores? At ornatus ipse dicendi reprehensus est, non scientia. Si ita est, omnes ad unum reprehendũtur: quis enim caret ornatu? in quo tu intolerabili calumnia uteris, quum non sit facta mentio de ornatu in illa accusatione, sed quòd tantùm Ciceronianus esset. Nunquid tantùm in Cicerone ornatus? non'ne & philosophia? non cæteræ artes? non, (ut dixi) in Platone facundia? non in cæteris? cur non omnes pariter exterminamus? cur nõ potius Ciceronis philosophia nocuisse putanda Hieronymo est, quàm ars dicẽdi? Nolo hoc in loco cõparationẽ facere inter philosophiã, & eloquẽtiã, utra magis obesse poßit, de quo multi dixerũt, ostendẽtes philosophiã cum religione Christiana uix cohærere, omnesq; hæreses ex philosophiæ fontibus profluxisse: rhetorica uerò nihil habere nisi laudabile, ut inuenias, ut disponas, quasi ossa & neruos orationi des: ut ornes, hoc est, ut

carnem, coloremq; inducas: postremò ut memoriæ mandes, decenterq; pronũties: hoc est, ut illi spiritum, actionemq; tribuas. Hæc ego cuiqua nocere posse credam? nisi ei qui cætera negligat, & præsertim ueram sapientiam, atq; uirtutes, quod Hieronymus non faciebat. Hanc ego artem obfuturam putem? profectò non magis quam pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicam) quam musices artem. Et si ex his qui bene canunt, bene pingunt, bene fingunt, cæterisq; artibus multum usus atq; ornamenti diuinis accedit rebus, ut prope ad hac rem natæ esse uideantur: profectò multò plus accedet ex eloquentibus. Quare non fuit illa accusatio quòd Ciceronianus esset Hieronymus: sed quòd non Christianus, qualem se falsò esse prædicauerat, quũ literas sacras despiceret. Non studium huius artis, sed nimium studium, siue huius artis, siue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur, reprehensum. Non cæteri, sed solus Hieronymus accusatus est: alioqui cæteri simuli castigatione correpti fuissent. Neque enim una omnibus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neque semper, & ubique idem aut permittitur, aut uetatur: neque ille hoc alijs uetare ausus est ne facerent: contraq; plurimos laudauit tum superiorum, tum suorum temporum eloquentes. Verùm quid multis agimus? Quid Hieronymo ipso eloquentius? quid magis oratorium? quid (licet ille sæpe dißimulare uelit) bene dicendi solicitius, studiosius, obseruantius? Quid? quod ne dißimulabat quidem (nam obijciente sibi hoc somnium Rufino, hominem deridet) planeq; fatetur se lectitare opera gentilium, & lectitare debere. Idq; cùm in alijs multis locis (quanquàm etiam sine confeßione palàm est) tum uerò epistola illa ad magnum Oratorem. I nunc, & uerere, ne aliena accusatio tibi obsit, quum illi non obfuerit sua: & non audeas facere, quod ille rescissa pactione facere nõ timuit. Tametsi non desunt, qui credant eum puerili ætate illa percepisse, semperq; posteà memoria tenuisse. O ridiculos homines,

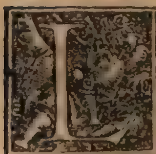
nes, & omnis doctrinæ imperitos, qui opinentur eum tantam rerum copiam, ac scientiam, qua nulli Christianorum cedit, aut tam citò potuisse discere, aut tandiu non potuisse dediscere, quũ & rarißimi reperiantur, qui centesimam partem scientiæ illius assequi poßint, & non minore labore (ut antiquitus dictũ est) hæc facultas retineatur, quàm paretur. Et tamen quantulum interest inter furari, & furtum non reddere? Quid prodest alijs furtum prohibere, ne furentur, si tu furto tuo palam potiris? Si non debemus discere eloquentiam, nec uti certè, si didicimus. Quid quòd libros gentilium sæpe in testimoniũ aßumit? quos si nõ licet legere, minus profectò legẽdos exhibere: & si nos dehortaretur à lectione gentiliũ (quod non facit) magis intuendũ putarem, quid ipse ageret, quam quid agendum alijs diceret: ueruntamen semper ipse idem dixit, & fecit. Nam postquàm teneram illam ætatem saluberrimo sacrarum scripturarum alimento pauit, ac in ea quam despectam habuerat, scientia sibi uires fecit, iamq; extra periculum positus, ad lectionem gentilium redijt, siue ut illinc eloquẽtiam mutuaretur, siue ut illorum bene dicta probans, male dicta reprehenderet: quod cæteri omnes Latini, Græciq; fecerunt, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Lactantius, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, alijq; plurimi, qui in omni ætate pretiosas illas diuini eloquij gemmas, auro argentoq; eloquentiæ uestierunt, neq; alteram propter alteram scientiam reliquerunt. Ac mea quidem sententia, si quis ad scribendum in theologia accedat, parui refert an aliquam aliam facultatem afferat an non: nihil enim ferè cætera conferunt: At qui ignarus eloquẽtiæ est, hũc indignũ prorsus qui de theologia loquatur, existimo. Et certè soli eloquẽtes, quales ij quos enumeraui, colũnæ ecclesiæ sunt, etiam ut ab apostolis usq; repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quàm eloquentia uidetur. Vides igitur ut in contrarium res ipsa recidit. Non modò non reprehendendum est studere eloquentiæ, uerùm etiam reprehendendũ,

dendum, non studere. Et ego sic ago, *tanquam eloquentiæ cõtra calumniantes patrocinium præstem, quod est maius proposito meo.* Non enim de hac, sed de elegantia linguæ Latinæ scribimus, ex qua tamen gradus fit ad ipsam eloquentiã. Verùm si quis eloquens non sit, ita demum nõ erit castigandus, si talis non potuit euadere, nõ si hunc laborem effugit. Qui uerò elegãter loqui nescit, & cogitationes suis literis mãdat, in theologia præsertim, impudentißimus est, & si id consultò facere se ait, insanißimus: quanquam nemo est qui nolit eleganter, & facundè dicere: quod quum ipsis nõ contingit, uideri uolunt (ut sunt peruersi) nolle, aut certè non debere sic dicere. Ideoq; aiunt gentiles hoc modò locutos esse, non decere eodem loqui Christianos: quasi illi, quos nominaui, more istorum locuti sint, & non more Ciceronis, cæterorumq; gentilium: qui qualiter loquatur nec cognitum isti, nec expertum habent: non lingua gentilium, non grammatica, non rhetorica, non dialectica, cæteræq; artes damnandæ sunt (siquidem apostoli lingua Græca scripserunt) sed dogmata, sed religiones, sed falsæ opiniones de actione uirtutum, per quas in cœlum scandimus. Cæteræ autem scientiæ, atque artes in medio sunt positæ, quibus & bene uti possis, & male. Quapropter conemur obsecro eò peruenire, aut saltem proximè, quò luminaria illa nostræ religionis peruenerunt. Vides quàm mirabili ornamento uestes Aaron distinguãtur, quàm arca fœderis, quàm templum Salomonis: per hoc mihi significari eloquentia uidetur, quæ (ut ait nobilis tragicus) regina rerum est, & perfecta sapientia. Itaque alij ornant domos priuatas, hi sunt qui student iuri ciuili, canonico, medicinæ, philosophiæ, nihil ad rem diuinam conferentes: nos ornemus domum Dei, ut in eam ingredientes non ex situ ad contemptũ, sed ex maiestate loci ad religionẽ cõcitentur. Non poßum me cõtinere, quò minus, quod sentio, dicã. Veteres illi theologi uidẽtur mihi uelut apes quædã in lõginqua etiã pascua uolitãtes,

Euripides in Hecuba.

tes, dulcißima mella, cerasq; miro artificio cõdidisse: recẽtes uerò formicis simulimi, quæ ex proximo sublata furto grana, in latibulis suis abscondũt. At ego (quod ad me attinet) nõ modò malim apes, quàm formica esse, sed etiam sub rege apium militare, quàm formucarũ exercitũ ducere. Quæ probatũ iri bonæ mẽtis iuuenibus (nã senes desperãdi sunt) cõfidimus. Nũc ad inceptũ redeo: quãquam ea quæ sequũtur, à superioribus nõnihil differãt. Tractabimus enim de uerborũ significatione, neque de omnibus uocabulis, sed quasi gustũ quendã, & eorũ maxime, quæ ab alijs tractata non sunt: nam de omnibus dicere propè infinitum est.

De Libertinus, & Libertus. CAP. I.

LIBERTINVS, & libertus sola elegãtiæ gratia habent differẽtiam, quam nec grammatici, nec iurisperiti (quod maxime pudẽdũ est) sciunt, quam ne eorum quidem aliquem, qui his temporibus merita bene scribẽdi laude celebrãtur, inueni scientem: quod nolim uideri contumeliosè dictum, sed necessariò potius, atque honestè. Vereor enim ne per facilitatem, qua semper candidè quæcunque studio inuestigassem, cum amicis cõmunicaui, amici ipsi (si modò tales amici dicendi sunt) laudẽ mihi præripiant: quod crimẽ longè à me semper abfuit. Et ex oĩbus quæ in hoc opere præcipimus, profiteor nihil omnino ex aliquo huius ætatis uel audiuisse, uel legisse. Itaq; sic mihi meã ab alijs gloriã præripi molestè fero, ut illorũ à me præripi nefas puto. Nemo autẽ literatorum erit, quorũ paucißimi mihi familiares nõ sunt, qui se hoc anteà ignorasse, & à me uel uerbo, uel scriptis didicisse neget. Igitur libertinus relatiuũ est ingenui, libertus relatiuũ est patroni: licet unus, idemq; sit et libertinus, & libertus. Per libertinũ significamus conditionẽ hominis, sicut per ingenuũ: per libertũ significamus priuatũ quẽdã respectũ, sicut per patronũ. Ideoq; libertinus adiectiuũ est, sicut

ingenuus

ingenuus: eoq; nõ fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus substantiuũ, sicut patrõus. Illudq; solemus definire, hoc nõ solemus: ut in iure ciuili, Libertini sũt, qui iusta seruitute manumißi sunt. Quemadmodũ è contrario, Ingenui sunt, qui libera matre nati, nec posteà serui facti sunt. Significatur enim (ut dixi) conditio hominis per ingenuum, & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinæ conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertæ conditionis. Hæc enim priuatum quendam significãt respectum, ad patronũ, patronam'ue relata: id est, ad eum, eam'ue, qui anteà dominus, aut quæ domina huius fuit, quũ seruus, ancilla'ue esset: ut, libertus Cæsaris, libertus Messalinæ, liberta Claudij, liberta Agrippinæ: non autẽ, libertinus Cæsaris, aut libertina. Ideoq; interrogamus, hic ingenuus est, an libertinus? non autem an libertus: & quum responsum est libertinus, interrogamus, cuius libertus? non autem cuius libertinus. Respõdeturq;, est libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atque libertus sine patrono, patrona'ue non est, libertinus esse potest, quamuis necesse est eum aliquando habuisse: quo factum est, ut dicamus colliberti, collibertæq;, quemadmodum conserui, conseruæ, quòd ij plures sub umbra unius patroni sint, sicut illi sub imperio unius domini: nõ autem collibertini, aut coingenui: ad nullam enim alteram priuatam personam plures horum referri possunt, nec alij ab alijs distinguuntur. Colliberti à collibertis diuisi sunt, ut mei à tuis, & conserui à conseruis, quemadmodum conciues mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiscipuli mei à tuis: commilitones mei à tuis, qui sub alio uel præceptore, uel duce es. Libertinis uerò, atq; ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi sit cum ingenuis meæ urbis, & tibi cum libertinis tuæ urbis, quàm cũ alijs quibusuis. Ideoq; nõ dicuntur coingenui, et collibertini. Et libertus, collibertusq; esse aliquãdo quis desinit, libertinus esse nõ desinit. Denique licet poteramus

Lib. 1. Institut. de liber. i prin. Eod. lib. tit. de inge. in prin.

altero horum nominum esse contenti, tamen distinguere ueteribus placuit priuatum respectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus, non libertitas. Ex seruo tamen, non quòd ad priuatũ dominum refertur, fit seruitus, sed quòd ad publicum: dicimus enim non modò seruus tuus, seruus meus: sed etiam sine respectu patroni, ut hic seruus, & homo seruus, quod in liberto non fit. Cæterùm cogitanti mihi unde factum sit, ut in tanta exemplorum copia elegantiam hanc accuratissime custodientium, tamen tot hominum mulia nunquam annotauerint: hoc existimo causæ fuisse, quòd frequenter inuenirent siue mentione patroni, libertũ nominari, quo falli sopitæ negligẽtiæ fuit. Si enim nõnunquàm reperiebant liberto non apponi patronum, tamen reperiebant libertino nunquàm apponi, quanquàm semper adhæret liberto patronus uel nominatim, uel subintelligendo, ut in multis fit: quale est, uendidi patrimonium, suppletur meũ: collocasti filiã, suppletur tuam: publicauit opus, suppletur suum. Ita hoc loco, quale apud Quintilianum: Licet nihilominus amicum grauem uirum, aut fidelem libertum lateri filij sui adiungere, uidelicet suum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrem auxilio seruorum, libertorumq; ereptum à ferro Clodianorũ. non genus seruile, libertinumq;, nec cuiuscũq; seruos, libertosq; significat, sed suos ipsius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quum etiam sint distincti tituli de libertis, & libertinis? Quam differentiam qui ignorat (omnes autem legulei ignorãt) plurima, & capitalia in ipso iure ciuili peccata committit. Seruius grammaticus (si codex est fidelis) pro libertino posuit libertum in octauo Aeneid. Feronia, Nympha Campaniæ, quam etiam suprà diximus. Hæc etiam libertorum dea est, in cuius templo raso capite pileum accipiebant. Adijciam quod ait Suetonius in uita Claudij, in ipsum Claudium: Ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipsos qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

Lib. 1. cap. 3.

Ser. in illud Verg. 8. Aen. Nascẽti cui treis animas Foronia mater, &c.

Cap. 24.

Inter

Quia dixi nomina in us, & in io à supinis profecta ferè eiusdem significationis esse, hoc exceptionis addo, quòd ea, quæ positionem habent in io, latius significare solent, nec actionem modò, sed rem etiam, ac corpus: ut, aratio, possessio, sessio. Cicer. in Philippic. Hæ quondam arationes Cãpani, & Leontini agri in populi Romani patrimonio glandiferæ, & fructuosæ ferebãtur. id est, agri ad arandum idonei. Idem in eisdem: Quid possessiones datas, quid ereptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis sessiones gymnasiorum. id est, tot sedilia. Ea tamen, quæ sunt in us, pro personis accipi solent. Conuentus non est cõuentio, sed homines, qui unum in locum conuenerunt. Consessus non est consessio, sed homines uno in loco considentes. Philipp. 2. Lib. 2.

Obseruatio, & Obseruantia. CAP. III.

Obseruatio, & obseruantia simili quodam modo, ut accessus, & accessio differunt. Obseruo nanque duo significat: unum est quod custodio aliquid oculis, animoq; in modum speculatoris, ne nos silentio, tacitoq; prætereat: ut obserua transeuntes. Obserua filium, quid agat, quid cum illo consilij captet. quasi custodi, & adnota. Et hinc fit obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo non speculantis modo, sed admirantis, uenerantisq;, & id tantum in homines, non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate suspicimus, & colimus: unde fit obseruãtia, quæ est ueneratio quædam, & honoris exhibitio. Quare melius obseruationem, quàm obseruantiam hi, qui nominantur fratres, suum institutum nominarent. Terẽt. in Andr. act. 1. sce. 1.

Potus, & Potio. CAP. IIII.

Potus, & potio non differunt nisi ob huiusmodi causam. Potus enim uini, aquæ similiumq; dicitur. Potio uerò à medicis datur ægrotanti, quod Græcè dicitur φάρμακον. Nonnunquam tamẽ potio, pro potus accipitur. Seneca de tranquillitate: Aliquando uectatio, iterq;, & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq;, & liberalior potio. Cicer. in Tusculan. Quid quòd

ne mente quidem rectè uti possumus, multo cibo, & potione repleti? Et *alibi:* T*antum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur.* In Cato Ma.

Senes, Veteres, & Antiqui. CAP. V.

SEnes uocantur, quantùm ad priuatam ipsorum uitam, quòd usq; ad senilem ætatem uixerunt. Veteres, quantùm ad publicum tempus, quòd alia ætate uixerunt, etiamsi ad senium non peruenerunt. Vnde quidam iuniores fuerunt seniores ueteribus. Antiqui utriq; dicuntur, sed magis ueteres, quàm senes.

Defectus, Culpa, & Defectio. CAP. VI.

DEfectu medicorum multi perierunt: plures tamen culpa eorum. Is nanq; defectu medici perit, cui medicus præstò non est. Culpa uerò medici, qui moriturus non erat, nisi præstò ipsi medicus fuisset, quam maiorem partem esse arbitror. Hoc *ideo dixi, quòd nonnulli pro culpa medicorum, aiunt defectu.* Et *uitia hominum, rerumq; uocant defectus, quum dicere deberent uitia, uel culpas, uel mendas, ut menda libri.* Defectio *plurimùm à defectu dissentit, quum sit recessio aut militum, aut ciuitatis à domino, uel à superiore.* Est *enim deficere, desciscere, & à ductu alterius recedere, & quasi rebellare.* Et *defectio, quasi rebellio: quæ exempla passim reperiuntur.*

Rumor, & Fama. CAP. VII.

Philipp. 14. *RVmor, & fama idem sunt, quorum alterum* Latinum, *alterum è* Græco *est.* Cicero *in* Philip. *Improbissimis rumoribus dissipatis.* Et *non longè pòst:* Hoc *triduo, uel quatriduo tristis à* Mutina *fama manarat.* Et *statim pòst:* Famam *istam fasciũ dissipauerunt.* Significatur *autem his duobus nominibus, sermo quidam in populo, sine certo autore, de re aliqua recenti siue bona, siue mala.* Exemplũ *rumoris de re bona ponamus.* Liuius *lib.* II. Manat *tota urbe rumor,* Fabios *ad cœlum laudibus ferunt.* Frequenter *tamẽ fama etiam pro sermone non rei recentis, sed iam inueteratæ, & pro opinione quadã: ut, fama est* Athenas

iam plus annorum uiginti milibus fuisse conditas. Et pro laude, & pro celebritate hominis: ut, fama Camilli, fama Scipionum, Metellorum, Fabiorum: & eorum quoq; qui uiuunt: ut, fama mea, fama tua, fama illius: pro quo non rectè dixeris rumor.

Murus, Paries, Mœnia, Porta, & Ianua. CAP. VIII.

MVrus, & paries quid differant, superuacuum erat admonere, nisi his temporibus (ut sunt omnia deprauata) murus, pro pariete à pluribus usurparetur, quanquàm apud Græcos eodem sono pronuncietur utrunq;, distinctum tamen & literis, & genere. Murus, est urbis lapideus ambitus, qui Græcè dicitur τὸ τεῖχος. Paries uerò domorum, Græcè ὁ τοῖχος. Murus est etiam non urbis, sed urbis tamen similium, ut munitionum, castrorumq;. Mœnia, pro muris accipi solent, et pro ædificijs ipsius urbis. Porta, murorum est, munitionumq;, atq; castrorum. Ianua, parietis, ac domorum.

Gesta, & Acta. CAP. IX.

GEsta, & acta hoc differunt, quia illa sunt in administratione magistratus, & in rebus maioribus, & ad rempublicam, uel ad plurimos spectantibus: ut; gesta Alexandri, gesta Pompeij, gesta Cæsaris. Acta uerò etiam rerum priuatarum, & minorum, ac familiarium. Vt Cicero: An in commentariolis, & chirographis, ac libellis se uno autore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incîdit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? Equidem sic existimo, nihil tam esse in actis Cæsaris, quàm leges Cæsaris. Quidam illud eiusdem ita legunt in Sallustium: Quòd si de mea uita, atq; actibus huic conuitiatori respondero, inuidia gloriam consequetur. Reor scribendum esse actis. Quòd si scribi potest actibus (ut est apud Lucanum: –Licet ingenteis abruperit actus) minus miror, cur actus Apostolorum magis, quàm acta dicamus. Idem tamen sunt actus, & actiones. Philipp. 1. Lib. 5.

Natalia, Natalis, Natalitius. CAP. X.

NAtalia significant quod natales, qui est dies natalitius, utrunq; conuersum in substantiuum ab adiectiuo, hic & hæc natalis, et hoc natale, ut natalis horæ tempus apud Quintil.
Decla.9. in Gladiatore. Natales uerò magis conditionem sanguinis, & familiæ: ut generosi natales, obscuri natales: ut idem Quintil. in eadem declamatione: Cuius interiecto mari non fortunam quisquam
Epist.10.lib.3. nosse, non natales, non patrem poterat. Plinius ad Mesium: Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Hîc pro ignobilitate accipitur, illic pro nobilitate.

Præcepta, & Præceptiones pro eisdem accipi: Instituta, & Institutiones differre. CAP. XI.

PRæcepta, & præceptiones indifferenter utimur pro disciplina. Instituta, & institutiones per differentiam. Instituta enim sunt mores consilio, & ratione sumpti. Nam mores bonos, & malos dicimus: & in morem: id est, similitudinem: ut in
Aen.1. morem leonis - In morẽ stagni, placidæq; paludis, inquit Vergilius: Institutum autem bonus mos: ut, faciam meo instituto. Licet institutum nonnunquam significet inceptũ, propositum: ab instituo, quod est incipio. Instituta uerò (ut institueram di-
Lib.1.cap.1. cere) boni mores sunt, cõsilio, & ratione sumpti. Quint. Nam is quãquàm trienniũ nutricibus dederit, tamẽ ab illis quoq; iam formandã quàm optimis institutis mentẽ infantiũ iudicat. Cur autẽ ad literas nõ pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? Eandẽ rem appellãs instituta, & mores. Apud Valeriũ Maximũ titulus est, de Institutis antiquis quasi de moribus antiqs. Institutiones,
Institutiones. sunt præceptiones, quibus instituũtur, et docẽtur homines: ut libri ab eodẽ Quintil. ac Lactãtio, multisq; alijs autoribus inscripti de Institutione oratoria, siue ab alio nomine, atq; materia.

Aduocatus & Patronus. CAP. XII.

ADuocatus, & patronus sic differunt, quòd illud generalius

est no

est nomen, quàm hoc, ut non tantùm significet eum, qui alterius causam agit. Siquidē quicunq; adest alteri in causa officij gratia, aduocatus appellatur, etiam si nihil dicat, neq; agat, sed qui tamen paratus sit defendere. Vt Terentius in Eunucho: Tu abi, atque ostium obsera intus, ego dum hinc transcurro ad forum. Volo ego adesse hìc aduocatos nobis in turba hac. Et Cicero, quum in alijs multis locis, tum pro Cecinna: Qui ad poßidendum prædium contulit se cum aduocatis, quorū præsidio ab aduersarij iniuria tutus esset, qui et ipse uenit cum aduocatis suis, sed armatis ad arcendum Cecinnam à prædio. Patronus autem propriè est qui agit causam, sed accusati, non accusantis. Quintilianus: Quum accusatori satis sit plerūq; uerum esse id, quod obiecerit, patronus neget, defendat, transferat, &c. Et paulò pòst: Accusator præmeditata pleraq; domo affert, patronus etiā inopinatis frequenter occurrit. Accusator dat testem, patronus ex eo refellit. Ex quo colligitur, accusatorem nunquàm patronum esse. Verum quoniam non omnis lis circa accusationem, & defensionem criminum uersatur, ut in mutuis, depositis, locato, & conducto, similibusq;, in ea re tam actor, quàm defensor solet appellari patronus. Quippe quum uterq; non alterius oppugnandæ, sed suæ defendendæ partis gratia dicat: ut idem, Nec immeritò quidem: quanquàm in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præstantia meruerunt nomen patronorum. Patronus etiam dicitur respectu liberti. Et nescio an hic ab illo, an ille ab hoc nominatus sit, utrunq; tamen à patre uenit. Vterque enim simile quiddam patris habet: & ut dominus manumißione serui liberat eum misera conditione, ita aduocatus hominem obnoxium potestati iudicū, & periculo litis, opera sua liberat. Propter quod clientem uocamus ipsum litigatorem, cuius causam agimus: & eum qui sectator est sub tutela alterius, & penè famulus, quales sunt liberti in patronos. Et patrocinari, tam uerbo, quàm facto imbecilliorem protegere: à quo fit patrocinium.

Act. 5. scen. 5.

Lib. 5. cap. 13.

Eodem lib. &c.

Facies, & Vultus. CAP. XIII.

FAcies magis ad corpus: Vultus magis ad animum refertur, atque uoluntatem, unde descendit. Nam uolo supinum habebat uultum: inde dicimus irato, & mœsto uultu potius, quàm facie: & contrà, lata, aut longa facie, non uultu: à quo compositum est superficies, non sanè discrepans à suo simplici: ut, facies maris, facies terræ, quasi superficies: &, facies hominis, quasi primum illud, quod intuemur in homine. Est tamen aliquando ubi utroque uti liceat: ut, fœdata facie, & fœdato uultu: scissa facie, & scisso uultu: conuersa facie, & conuerso uultu: quæ exempla sunt plurima.

Series, & Ordo. CAP. XIIII.

SEries ab ordine in significatione differt. Nam ordo est digestio, & in suo loco cuiusq; rei collocatio, ueluti in acie fit, ubi pedites, ubi alæ equitum, ubi leuiter armati, ubi sagittarij, ubi fundibularij, ubi cæteri ex utilitate rei distribuũtur: & in argumentatione, ubi ponenda sunt firmißima argumenta, ubi infirmiora, ubi mediocria. Vnde in ciuitatibus, & Romæ præsertim, ordines sunt: ordo consularis, prætorius, senatorius, equestris, adeò ut ordo quoque pro ipsis hominibus accipiatur illius conditionis. Cicero in hoc ordine, pro in senatu, aut pro equitibus Romanis frequentißime dixit. Idem quodam loco ait: Qui apud omnes ordines esset gratiosus. id est, apud omnium ordinum homines. Series, est rerũ quædam cõtinuata progreßio: ut, in serie orationis: id est, in cõtinuato contextu. Quintil. Quod non nisi in contextu orationis, serieq; contingit. Vergilius:

Off. 3.

Lib. 1. Aen.

-Ductæq; ab origine gentis
Fortia facta patrum, series longißima rerum. Statius:
Longa retrò series.-

Lib. 1. Theba.

Decus, Decor, & Dedecus. CAP. XV.

DEcus est illa (ut sic dixerim) honorificentia ex bene gestis rebus: unde decõra militiæ, laudes, honores, honestamenta militi

militi in bello comparata: cuius contrarium est dedecus, propriè ignominia quædam, aut ignominiæ genus, & infamis turpitudo: unde dedecōro. Cicer. inquit de quodam: Magistratū ipsum dedecorabat. id est, turpificabat, & contumelia, atq; ignominia afficiebat. Transfertur etiam ad animū: quippe decus pro honesto, dedecus pro inhonesto accipitur: ut idem, Sequetur decus, atq; honestum. Quintil. Satis dedecōris, atque flagitij castra ceperunt. Decor est quasi pulchritudo quædam ex decentia rerum, personarūq;, in locis, temporibus, siue in agendo, siue in loquēdo. Transfertur quoq; ad uirtutes: appellaturq; decôrū, non tam ipsum honestum, quam quod hominibus, & communi opinioni honestum uidetur, & pulchrum, & probabile. Vnde uerbum decōro media longa. Nam decŏro media breui à decus uenit.

Iocus, & Ludus. CAP. XVI.

IOcus, & ludus quid significēt, tū ex Cicer. de Oratore, tū ex Quintil. de Ridiculis colligi potest: ut sit iocus in uerbo, ludus in facto. Sed utrūq; tamē patitur exceptionē. Vt Iuuenalis:

-Quoties uoluit fortuna iocari. Saty. 1.

Videlicet non de uerbo intellexit, sed de facto. Ouidius: De arte, lib. 3.

Hos ignaua iocos tribuit natura puellis:
 Materia ludunt uberiore uiri.
Mille fac esse iocos, turpe est nescire puellam
 Ludere: ludendo sæpe paratur amor.

Iocos pro ludo & ipse posuit. Ioca quoq; pro iocos nonnunquam legimus. Cicero ad Atticum lib. XIIII. Itaq; ioca tua plena facetiarum. E diuerso ludus pro iocus. Horat. Epist. 14.

Præterea, ne sic, ut qui iocularia ridens, Primo Serm. Saty. 1.
Percurram, quanquam ridentem dicere uerum
Quid uetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa uelint ut discere prima:
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.

Hinc ludere pro iocari frequenter inuenitur. Cicero de Natura

Lib.3.circa princip. *deorum: Quum uerò deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisq́; humanis esse præditos, aut eorũ membrorum nullum*
Epist.4.lib.3. *usum habere, ludere uidetur.* Plinius ad Valerianum: *Quum alij diuinum me, alij rapinis meis, meæ auaritiæ occursum per ludum acceptũ dictitant.* Plinius idem ad Fabium Iustum: Ludere
Epist.11.lib.1. *me putas? seriò peto.* Ludere dixit pro iocari, & se non ioco
Lib.6.cap.4. agere, sed seriò. Quæ duo contraria esse Quintilianus autor est, inquiens: Iocum uerò accipimus, quod est contrarium serio. Idem in eodem loco inquit: Ludere nunquàm uelimus. Quod non tam pro eo, quod est iocari puto dixisse, quàm pro eo, quod est scurriliter, & leuiter loqui, uel deludere alterum, siue eludere. Nam composita à ludo ad uerbum quoq;, & orationem per-
Acad.quæst. lib.4. tinent, non modò ad actionem: ut Cicero, Sed uos ab illo irridemini, & ipsi uicißim illum eluditis. Ludere etiam dicitur uersibus scribere, sed non nisi in opusculis ferè, qualia sunt epigrammata: & hæc opuscula dicuntur lusus: & hoc ita sentire summos autores annotaui. Alludere est, quum aliud dicimus, & ad
Aeneid.3. aliud sententiam latenter referimus: ut Vergilius, Actiaq́; Iliacis celebramus littora ludis. Dum enim narrat ludos Aeneæ, alludit ad Augusti uictoriam, qua contra Antonium in his locis potitus est. Ludus item differt à lusu, siue lusione. Ludus enim tum periculum, tum spem sibi propositam habet. Lusus nihil præter meram uoluptatem. Itaque qui pila, qui trocho, qui tes-
In Cato.Maio. seris, qui etiam quocunque genere talorum delectationis gratia ludunt, lusum potius, quàm ludum exercent. Cicero: Ex multis lusionibus nobis senibus talos relinquant, & tesseras. De uoluptate uidelicet senili locutus est, non de spe lucri: cuius spei causa plerique ludunt. Ideoq́; ludum talarium dicimus, non lusum: & ludum aleæ, qui etiam lege prohibetur. Quidam &
In Caio, c.41. hunc lusum uocant: ut Suetonius libro quarto, Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens. Dicimus etiam ludum, scholam ipsam, ubi & periculum, & spes est, & certè labor,

atque

atq; uapulatio: ut, Dionysius tyrannus regno eiectus, factus est ludi magister. Et, Camillus ludi magistrum discipulos hostibus prodentem, eisdem pueris cædendum in urbem usq; præbuit. Est igitur ludus literarius tum aliarum quarundam artiũ, tum schola grammaticæ, quam triuialem scientiam dicimus, quòd in triuijs, & compitis docetur. Hoc ideo admonui, quòd quidam imperiti triuialem scientiam appellant grammaticam, rhetoricam, & dialecticam: quadriuiales alias quatuor liberalium artium. Ludus igitur (sicut dicebamus) est aliarum quoque artium sicut musicæ, ut apud Terentium de fidicina, quæ quotidie discebat in ludo. De grammaticæ schola (ut mea fert opinio) magis, quàm rhetoricæ intelligit Cicero de Oratore, quum inquit: Hoc in ludo non præcipitur, faciles enim causæ ad pueros deferuntur. Et statim pòst: Hæc est in ludo causarum ferè formula. Nam, ut inquit Quintilianus, Rhetores suas partes omiserunt, & grammatici alienas occupauerunt. Siquidem grammatici Latini, rhetoricam etiam docent, quod indicant ipsius quoque Ciceronis uerba, quum pueros, non iuuenes nominat. Est & ludus armorum, qui idem (ut sentio) gladiatorius dicitur, ubi discunt gladiatores: ut apud Quintilianum, Quòd me diu piratæ in carcere retentum, quia diuitem illius promiseram patrem, in ludum uendiderunt, tanquam decepti. Et iterum: Et inter debita noxæ mancipia contẽptißimus tyro gladiator, ut nouißimè perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Ludos tamen gladiatorios frequẽtius, quàm ludum dicimus, quoties unum, pluráue paria gladiatorum ad spectaculum pugnatura producuntur. Quæ res, munus gladiatorium appellatur, quia populo tanquam munus donatur. Et qui donat, munerarius: & qui familiam gladiatorum habet, gladiatoresq; domi in disciplina, & (ut dixi) in ludo exercet, ac posteà uendit, Lanista. Vocantur autem Ludi gladiatorij, sicut Ludi Apollinares, Ludi Circenses, Ludi

Liuius 5. ab urbe condita.

In Phorm. act. 1. sce. 2.

Lib. 2.

Lib. 2. cap. 1.

seculares. Nam spectacula publica utique in honorem Deorũ, ludos antiqui uocabant: ut non absurdum sit solennitatem in natali die sanctorum, præsertim cum apparatu illo, & pompa, ludos uocari. Nam quo alio nomine uocemus illam spectaculi exhibitionẽ, qualis fit in multis Italiæ ciuitatibus, & (ut audio) in multis alijs prouincijs? Hæc de ludo, & de ludis hactenus.

Quintil. lib. 1. cap. 4. De *lusu quoq; aliquod afferatur exemplum, Quintiliani: Nec me offenderit lusus in pueris, est & hoc signum alacritatis. Et* Eod. lib. & c. *iterum paulò pòst: Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingenijs non inutiles lusus.*

Libertas, & Licentia. CAP. XVII.

L*ibertas in loquendo accipitur in bonum, quum quis non timidè (quod seruile est) sed ingenuè, & liberè, hoc est, ut liberum hominem decet, loquitur: Licẽtia uerò in malum, quãdo hac libertate abutitur usq; ad temeritatem, & procacitatẽ: unde Quintilianus, Quæ in alijs libertas est, inquit, in alijs licentia uocatur. In agendo quoq; simili modo: ut, liberè fecit, liberè egit: id est, digna libero homine. Cicero sæpe de liberè dictis, ac factis loquitur: & de licentia Clodiorũ queritur Quin-* Declam. 13. *tilianus: Porrò qui cõfessum defendit, non absolutionem sceleris* In Heaut. act. 3. sce. 1. *petit, sed licentiam. Terentius: -Deteriores omnes sumus licentia. Est autem huius nominis significatio, impunita quædam facultas agendi quicquid uelis. de facto loquor: nam de uerbo iam dixi, quod dubitationem non habet. Ideo hoc dico, quòd uidetur uocari posse in dubium de facto. Siquidem Salustius in Iugurthino ita ait: Romam legatos ire iubet, agendarum rerũ, & quocunq; modo componendi licẽtiam illis permittit. Quod nescio an in malum accipi debeat, quasi & male, & cum da-* Declam. 12. *mno, atq; dedecore regis possint componere. Quale est Quintiliani: An existimas hanc legatis peccandi dari licentiam, ut quæcunq; scelera in eo officio cõmiserint, cum his omnibus hac una lege decidant? An etiam in bonum, ut solent dicere iuris-*

consul

consulti? Data est mihi licentia eundi, redeundiq́;. qualiter etiam plerisq; ecclesiasticorum scriptorum locuti sunt.

Indulgentia, & Venia. CAP. XVIII.

INdulgentiam uulgò nunc accipiunt pro uenia: ut, indulgentiam Deus tibi tribuat: uel, Deus tibi indulgeat: quod quis neget dici nō Latinè? Indulgere enim est cōcedere, & (ut sic dicam) obsequēter, delicateq́; tribuere. Cuius rei admoneri certè debuerāt trito illo uersu, nescio cuius, sed certè inter autores minutos Latinißimi, & quo mille annis nemo carmen scripsit elegantius: Indulgere gulæ noli, quæ uentris amica est. Nunquid in gulam nequaquā misericordes iubemur esse antè, quàm peccauit? an'ne committemus, ut illa peccet? Quintil. Mollis illa educatio, quam indulgentiam uocamus, neruos omnes & mentis, & corporis frangit. Non ergo indulgentia, pro uenia accipienda est. Est enim uenia remißio culpæ: ut idem, Peccaui, ueniā peto: & errare hominis est, & ignoscere patris. Melius qui è contrario ueniam, pro indulgentia accipiūt. Vt Verg. 1. Aen. In Cato. distichis. Lib. 1. cap. 3.

Orantes ueniam, & templum clamore petebant.

Et Cicero pro Archia: Dabitis mihi hanc ueniam. id est, indulgebitis, concedetisq́; mihi hoc, si fortè peccauero. Nam apud hunc uix unquam indulgētia reperitur. Terentius: — Da ueniā. P. sine hoc te exorem. Hæc duo, pro utroq; posuit, id est, da ueniam, & sine, ut hoc, etiam si improbum sit, abs te impetrem. Et, cum uenia tua dixero: hoc est, si quid erro, tamen cum pace tua, & (ut isti loquuntur) cum licentia tua dixero. Frequēter legimus, facio tibi potestatem eundi, & redeundi: quem in modum mallem ego dicere, quàm do tibi licentiam. Porrò dare potestatem est plus, quàm facere potestatem. Est enim dare potestatem, rem alterius arbitrio committere. Ex hoc ueniam dare, admoneor, ut dicam de pœnitere, quod nonnunquam pro pudere, siue tædere accipitur: ut Liuius libro primo, Nec me eorū sententiæ esse pœnitet. Cic. de Senec. Num igitur si ad cētesimū uixisset In And. act. 5. scc. 3.

uixisset annum, senectutis eum suæ pœniteret? Vergilius:

Eclog. 2. Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.

Quod qui exponunt pro, parum uideatur, mihi nõ probantur.

Ambitio, & Ambitus. CAP. XIX.

AMbitio in animo est, ambitus in actu. Nam qui præter modum cupit aut honores, aut laudẽ, ambitione peccat. Qui uerò dilargitur pecuniam suam, aut populo muneribus, ludisq; blanditur, aut cæteris artibus, quæ legitimæ nõ sunt, ad publicos honores tendit, ambitum cõmittit. Cui similis est, quam hodie Simoniam uocant, à Simone Mago, nisi quòd hanc tantùm in rebus sacris uolunt esse. Ambitus ab ambio uenit, siue quòd is, qui nõ suæ uirtuti confidit, nõ rectè graditur, sed per circuitum: siue quòd Romani, qui honores peterẽt, singulos circuibant, prehensantes, rogantesq;, ut se in suffragijs adiuuarent: siue quòd qui pro adipiscendis honoribus soliciti sunt, quum rogant, exordio quodam longiore, & uerborum circuitu utũtur. Hæc omnia, quæ ambitus facit, ambitio facere compellit, à qua ambitiosi dicuntur, nõ ab ambitu. Nonnunquam ambitus pro affectu ambitionis accipitur apud Quintilianum, siue pro spe quadam fauoris, & quasi captatione misericordiæ: ut, Si iuuenis innocentißimus, iudices, uti uellet ambitu tristißimæ calamitatis, poterat allegare uobis amißam cum oculis cogitationum omnium temeritatem. Ab hoc etiam ambitiosus dicitur: ut apud

In proœmio. eundem libro sexto, Non sum ambitiosus in malis, nec lacrymarum augere causas uolo, utinamq; esset ratio minuendi. Ouidius libro tertio de Ponto:

Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
Pro nostris ut sis ambitiosa malis.

Vicus, & Suburbana. CAP. XX.

VIcus pars urbis. Diuisa est enim urbs in uicos, quasi in mẽbra minora, sicut Suburra, Carinæ, Exquiliæ, uici Romæ (ut opinor) erãt. Nam regiones circa xx. fuerãt, hodieq; tantùm

tùm tredecim seruãt nomina. Vici autẽ & olim, & nunc ultra mille. Extra urbẽ uerò frequẽtes uillæ, ac frequentes domus instar uici, urbani uici uocãtur, si modò suburbana nõ sint. Tunc nanq; suburbana dicũtur, plurali quidem numero: nã singulari significatur prædiũ in suburbanis: ut, suburbanũ meũ, & suburbana mea, si plura sunt. Quale est in similibus: ut, fui in Cumano, in Tusculano: id est, in fundo meo Cumano, & prædio meo Tusculano: eramus in Formiano tuo, & in Põpeiano Varronis: id est, in uilla tua, & Varronis. Cæterùm (ut ad rẽ redeamus) hic uicus paganus ferè muris caret: nam si haberet muros, castelli nomẽ acciperet, quòd à castrũ descẽdit, quo significatur locus muris munitus: & (ut Seruius ait) urbs. In plurali uerò notũ est appellari locũ, in quo milites tentoria fixerũt. Quanquàm uarius mos est castrametãdi. Veteres solebant illa, fossa, ualloq; circũdare, & alijs pro natura loci munitionibus. Oppidum, omnis urbs est præter Romã: quæ peculiari nomine urbs uocari cœpta, fecit ut cæteræ urbes oppida uocarẽtur, quia ipsa oppidum amplius nõ est. Vnde dicatur urbs, & oppidum, tum alij dixere, tum parũ attinet de etymologia disputare, quæ plerunq; fallax est, & in primis (nisi fideli fundamento nitatur) friuola. Vicinia autem non tam homines, qui eundem incolunt uicum, significat, quàm qui propè domum tuam habitant. Vicinitas autem nõ homines, sed propinquitatem: propriè quidem uicinorum, abusiuè uerò etiam cæterarũ rerum. Nonnunquam cõtinens pro cõtento: ut, laudanda, uel potius amanda uicinitas.

Commentarium. CAP. XXI.

COmmentarij nomen quid significet, tertio Declamationum libro Seneca declarat, quum dicit: Sine commentario nunquàm dixit, sed commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et Cicero in Bruto: Non est oratio, sed capita rerũ, & orationis cõmentarium paulò plenius. Et Quintil. Plerunq; Lib. 10. cap. 7. autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utiq;

initia

initia ſcribant: cætera quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, ſubitis ex tempore occurrant: quod feciſſe M. Tullium ſuis commentarijs apparet. Sed feruntur & aliorum quoq;, & inuenti fortè, ut eos dicturus quiſq; compoſuerat, & in libros digeſti, & cauſarũ, quæ ſunt actæ à Seruio Sulpitio, cuius tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarij, ita ſunt exacti, ut ab ipſo mihi in memoriam poſteritatis uideantur eſſe compoſiti. Per hæc Quintiliani uerba colligitur, non modò id quod dicebam, ſimulq́; in plurali hoc nomen eſſe generis maſculini, quum in ſingulari ſit neutri, de quo mox etiam dicam: uerùm etiam commentarios idem eſſe quod libros: quod Cicero confirmat, tum tertio libro de Finibus, dicens: Tu ipſe quum tantum librorũ habeas, quos hîc tandem requiris cõmentarios? quoſdam inquam Ariſtotelicos. tum ſecundo de Oratore: Tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legẽdos dedit, ex libro primo fortè euenit, &c. Ac ſtatim pòſt: Vbi ſunt hi fundi Brute, quos tibi pater publicis commentarijs conſignatos reliquit? quòd niſi puberẽ te iam haberet, quartum librum cõpoſuiſſet, & ſe in balneis locutum cum filio ſcriptum reliquiſſet: Ecce eandem rem tribus uocabulis Cicero declarauit, libellis, libris, commentarijs. Quare ita ſentio, omnes cõmentarios libros eſſe, ſed non continuò libros cõmentarios. Nanq; ubi res ſunt latè, diffuſeq; explicatæ, & non breuius, quàm poterant, tractatæ, libri tantùm ſunt, non cõmentarij. Vnde Cæſaris commentarij, in quibus ad exequendam hiſtoriam alijs uidetur ſubieciſſe materiam: qui ſi fuerint ſinguli, commentarium, uel commentarius, uel liber dicitur. Liuius lib. XLVIII. Quæri iuſſit ab eo, quem de his rebus cõmentarium à patre accepiſſet. Quum reſpondiſſet accepiſſe ſe, nihil prius, nec potius uiſum eſſe, quàm regis ipſius de ſingulis reſponſa accipere, librum popoſcerunt. Si plures, primus, & ſecũdus cõmentarius, non primũ, & ſecũdum cõmentarium: ut Hirtius, ſiue Oppius, qui acceſſionẽ adie-

cit

cit Cæſaris commentarijs, ait: Proximus, alter'ue commentarius. nunquam commentarium. Ita mihi in magnis autoribus uideor annotaſſe. Quidam tamen aliter faciunt, utique in alia ſignificatione, quæ eſt (ut ſentio) expoſitio, & interpretatio autorũ, utroq; genere promiſcuè utẽtes: ut Aul. Gellius, Eſt adeò Probi grammatici commentarius ſatis curioſè factus. Et iterum: Nonnulli grammatici, qui commentaria in Vergilium compoſuerũt. Iterum quoque: Noſter Scaurus in primo commentariorum, quos in Gorgiam Platonis compoſuit, ſcriptum reliquit. Boëthius: Quod in his commentarijs diligentius expediuimus, qui à nobis in eiuſdem Ciceronis Topica ſcripti ſunt. Et iterum: Quo autem modo de his dialecticis locis diſputetur, in his commentarijs, quos in Ariſtotelis Topica à nobis translata conſcripſimus, expeditum eſt. Quidam etiam talia huiuſmodi opera commentum uocauerunt: ut Nigidius, Donatus, Priſcianus, alijq; nonnulli. Seruius commentarium, commentarioſq; pro homine accipere uidetur, quum inquit in VII. Aeneid. Dicit quidam commentarius, conuecta legendum. Et in Georgicorum primum: Superfluo mouent quæſtionem commentarij. In illud, Deſerit Heſperiam, & cœli conuexa per auras. In illud, prima Ceres ferro mortales uertere terram.

Cœnaculum, & Cœnatio. CAP. XXII.

COenaculum locus ad cœnãdum in loco ſuperiori: cœnatio locus ad cœnandum, ſed in imo potius. Iuuen. — Et algentem rapiat cœnatio ſolem. Saty. 7. *Veruntamen cœnaculum non tam pro loco cœnandi, quàm pro parte domus ſuperiore accipitur, quæ frequenter hoſpitibus ad habitandum locari ſolet, qui totam domum conducere non poſſunt: & parte inferiore, ſiue illa taberna, ſiue officina ſit, non habent opus. Cuius rei proferrem exempla, niſi abundè Varrò ſufficeret, dicens: Vbi cœnabant cœnaculum uocitabant. Poſtquàm in ſuperiore parte cœnitare cœperũt, ſuperioris domus uniuerſa cœnacula dicta, pòſt quàm ubi cœnabant, plura facere cœperunt.* Lib. de ling. Lat. 5.

Epulæ, Epulum, & Dapes. CAP. XXIII.

Epulæ

EPulæ sunt cibi ministerio hominum, & in nostrum usum comparati. Epulum, solenniores quædam epulæ, & propriè publicum cõuiuium in propatulo uniuersis ciuibus exhibitum, siue in dedicationẽ templi alicuius, siue in honorẽ Deorum, uel in magnificentiæ ostentationem, siue in funere magni alicuius uiri. Cui simile est, quod hoc tẽpore fit, quum publicè pascimus pauperes, ut in mortibus propinquorũ. Quod idem est penè quod parẽtare, si Hieronymo credimus, qui ita tertio libro in Hieremiam inquit: Mos autẽ lugentibus, ferre cibos, & præparare cõuiuiũ, quæ Græci περίδειπνα uocãt, & à nostris uulgò appellantur parentalia, eò quòd à parentibus ista celebrantur. Dapes uolunt esse uel Deorũ, uel nostras in sacrificijs Deorũ.

Sementis, & Messis. CAP. XXIIII.

SEmentis est satio, siue (ut sic dicam) seminatio. Liuius: Campani sementem facere possent. Miror quare quum in alijs locis apud Hieronymum plurimis, tum in Geneseos principio sementis pro semine positũ est. Meßis tum ipsa meßio est, tum Lib. 2. *seges iam matura. Cicero de Oratore: Vt sementem feceris, ita metes.*

Seges, & Fruges. CAP. XXV.

SEges est eorum seminum, ex quibus cõficitur panis, nõdum demessa. Nõnunquam cõtentum pro cõtinente usurpantes, ipsam humũ ad accipiẽda semina subactam, segetem uocamus, Georg. 1. *ut Vergilius:*

Illa seges demum uotis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

Fruges uerò quicquid ex fructu terræ in alimoniam uertimus. Liuius: Eam gentem tradit fama dulcedine frugũ, maxime uini, noua tamen uoluptate captam. Idem: Non arbore frugifera, Lib. 15. cap. 1. *non satis in spem relictis. Plinius titulum dedit de naturis arborum frugiferarum.*

Malleolus, & Sarmentum. CAP. XXVI.

Malleo

MAlleolus à sarmento sic distat, ut pars à toto. Est enim malleolus (ut placet Columellæ) in modum mallei rostra habens, aptus plantationi. Quando autem arefacta sarmenta sunt cum malleolis igni reseruata, indifferenter uocantur. Nam & Annibalem legimus sarmenta cornibus boum alligasse, eaq; incendisse, ut hostes falleret. Et nonnullis ciuibus Romanis, quòd domos haberent plenas malleorum, ad Capitolij, uel urbis incendia, fraudi fuit. Lib. 3. cap. 6. Liui. decad. 3. lib. 2. Cic. pro Milo. Sall. item in Catil.

Arbor & Frutex. CAP. XXVII.

ARbor à frutice ita differt, ut frutex ab herba. Est enim frutex, qui ad iustam magnitudinem arboris non assurgit, & statura similis est multis herbis, sed non demoritur, neq; arescit ut herba, sed perẽnis est. Inter frutices est soboles quoq; illa arborum, & plantula. Ab hac fruticari uerbum, quasi fruticem renasci ex arbore. Marcus Tullius Ad Atticum: Excisa est enim arbor, non euulsa: itaq; quàm fruticetur uides. Nam illud, quod sæpe legimus fruticari pilum, translatum est. Epist. 3. lib. 15.

Acinus, Bacca, Pomum, & Nux. CAP. XXVIII.

ACinos inter & baccas hoc interesse puto, quòd acini inter fructus minutiores arborum, fruticum'ue densius nascuntur: baccæ uerò dispersius, & rarius. Inter acinos enim numerãtur grana uuæ, grana hederæ, grana sambuci, grana ebuli, grana mali punici, addo etiam morũ, & quicquid his est simile. Inter baccas uero, fructus lauri, fructus oliuæ, corni, loti, quam fabã Syriacam uocant, myrti, lentisci, similiumq;. Supra hæc autẽ poma dicuntur, duntaxat quibus uescimur. Cerasum uero, uel (ut Seruio placet) cerasium, & prunum, & mespilum, poma, non acini, neq; baccæ nominantur. Glans in numerũ istorũ non uenit, syluestris enim, & pastio porcorum est. Castanea in nuces refertur: unde Verg. Castaneasq; nuces – sicut pinus, corylus, siue à loco auellana, amygdalus, iuglans, & si qua sunt his simi- Ser. in illud Ver. 2. Geor. Pullulat ab radice alijs dẽsissima sylua, Vt cerasis. Eclog. 2.

lia, non poma dicuntur, ſed nuces. Nonnunquam acini, & baccæ indifferenter ponuntur: ut Vergilius,

Eclog. 10. *Sanguineis ebuli baccis, minioq́; rubentem.*

CAP. XXIX.

Crepitus, Strepitus, Fremitus, & Stridor.

CRepitus, ſonitus eſt uiolentus ex impulſu reſultans. Vnde increpare, eſt cum eruptione uocis, & immani ſonitu reprehendere. Cymbala, tympanaq́; crepitant. Vnde fit crepitaculum. Tubæ quoq́;, & cornua, ſimiliaq́; crepant, ſiue crepitãt. Crepitus quoq́; ſpeciali uocabulo quid ſignificet, malo me tacẽte minus notum eſſe, quàm me dicente nimis. Strepitus fit ex corporum tactu, ſiue colliſione rerum, & multarum uocum in unũ confuſione, ſi modò non ſit immodicus, tunc enim dicitur fremitus, ut ex alto mari ſonus fluctuum: & in populo murmur, uocatur etiam fremitus: quin & indignantis, & excandeſcentis, & quaſi humanam uocem præ iracundia immutantis uox, orationeq́; fremitus dicitur. Stridor eſt acrior, & quaſi ſibilans colliſio. Strepitus tamen propriè pedum ambulantium, manuumq́; aliquid pertractantium ſonus eſt. Appellatur etiam faſtus, & pompa diuitiarum, quaſi à ſtrepitu comitantium: ut apud M. Fabium, Hic quum me euocaſſet ſubitò trepidum, totoq́; fortunæ ſuæ ſtrepitu circunſtetiſſet.

Stoici, ut ait Cic. epi. 22. lib. 9. fa. epi. aiunt crepitus æquè liberos, ac ructus eſſe oportere. Eſt autem ſonitus ille, qui à pedeute fit.

Declam. 13.

Officium, & Officia. CAP. XXX.

OFficium eſt uirtutis actio, quod Græci καθῆκον uocant: uel, ut latius explicem, pro loco, pro tempore, pro rerum dignitate, ſimilibusq́;. Inde illud eſt, quod dicitur à multis, in familia bene inſtituta omnes in officio ſunt: id eſt, omnes agũt, quod debẽt. Et, miſſi ſunt legatis obuiã ciues officij gratia. &, circunſtabãt Senatores Cæſarẽ ſedentẽ in aurea ſella officij gratia. id eſt, honoris gratia, quẽ legatis, Cæſari'ue exhibere debemus. Nihil enim tã nos decet, quàm merẽti uel honorẽ exhibere, uel opẽ ferre. Quo factũ eſt etiã, ut officia ſignificẽt beneficia, ſiue obſequia.

quia. Vnde illud Cicer. Odiosum sanè genus hominũ est officia exprobrãtiũ, quæ meminisse debet is, in quẽ collata sunt, non cõmemorare qui cõtulit. Et illud Quintiliani: Duxit me similis ætas, euicerũt officia, cepit fides, amantẽ odisse non potui. Magistratus quoq; officium dicitur, siue quia honoris causa factus est, siue opis populo ferendæ, siue quia ius suum cuique, & quod cuiq; debetur, reddat. Cæteræ autem artes, quæ modò honestæ sint, suam rationem officium uocãt: ut, officium grammatici est, officium medici, officium architecti. De Amic.

Histrio, & Mimus. CAP. XXXI.

HIstrio qui personatus in scena tragœdias agit, comœdiasq́; uoce, & corporis gestu. Mimus qui uel intra, uel extra scenam gesticulatiões quasdam exercet, imitaturq́; mores hominũ, ac naturas, præsertim obscœnè. Nam mimorum scriptores, res obscœnas, ut amores, tractant. Primùm è Thusco quodam homine tractum nomẽ esse, T. Liuius, ac Val. Maximus autores sunt. Alterum è Græco uenit ἀπὸ τοῦ μιμέομαι. Mimi tam homines, quàm poëmata uocantur.

Hister, Thusco uerbo ludio dicitur.
Id est, imitor.

Actor, & Autor. CAP. XXXII.

ACtor, & autor ita differunt, quòd actor dicitur orator, qui agit causam, quiq́; gestum uultus, & corporis agit. Vnde tum ipsa pronunciatio, tum oratio quæ habetur, tum oratio scripta, actio est appellata. Item Comœdus, & Tragœdus, id est, histrio qui agit gestus in scena, & quod huic generi simillimum est, qui agit Atellanas, & Mimus omnis, actor uocari potest: & partes comœdiæ, actus dicuntur. Nam Comicus, Tragicusq́; poëta ipse est comœdiarum, tragœdiarumq́; conditor. Autor autem est (ut sic dicam) factor. Nam factor in usu nõ est, nisi in quibusdã è Græco translatis. Et illud quotidianũ, Credo in unũ deũ patrẽ omnipotẽtẽ, factorẽ cœli, & terræ, Græcè est ποιητὴν, hoc est, poëtã. At nos poëtas, cæterosq́; operum conditores, autores uocamus: & illum qui fecit aliquod opus,

qui egit bellum, egit pacem, autorem operis, autorem belli, autorem pacis dicimus, nunquàm actorem. Quidam originem eius è Græco repetunt αὐξάνω, sed à Latino quoq; facilius formari potest, nisi quòd nullum Latinum in or, à supino descendens, est communis generis, ut autor. Nam quum est ab augeo (si modò unquam reperitur) auctor, & auctrix facit, ut Seruio placet in Vergilium scribenti. Idem super Donati artem ita ait: Quæritur, autor utrum per se, an de uerbo oriatur: Sed sciendum est quòd à se nascitur. Nam illud quod est augeo, non nos seducat, quòd inde ueniat. Aliud enim est augere, aliud autorem esse. Ego uerò à Seruio non omnino dissentio, quum huius uocis non uideatur mihi origo esse, nec augeo, nec αὐξάνω: & inauditum est, significationis illius hic & hæc autor esse. Nam nunquàm aliud (quantum ego sentio) significat, quàm duo: Vnum quod dixi: & alterum, quod est huic simile, hominem, in quo est uis, potestas, & dignitas. Vnde autoritas dicta est, ut apud Liuium dicitur: Decreuerunt enim, ut quum populus regem iußisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent. hoc est, autoritatem (ut aiunt) suam, & decretum interponerent, ratum haberent, atq; ratificarent, siue comprobarent. Et alibi: Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere fœminas sine autore uoluerunt: in manu esse parentum, fratrum, uirorumq́;. Et autores pupilli uocantur, in quorum administratione infirma ætas, resq́; eius sunt. Ideoq́; filios regum pupillos sub autoribus fuisse legimus. Vnde Paulus iurisconsultus: Etiam si non interrogatus tutor, autor fiat, ualet autoritas eius, quum se probare dicit, id quod agitur. Hoc est enim autorem fieri. Et Pomponius: Etsi pluribus datis tutoribus, unius autoritas sufficiat, tametsi tutor autoretur. Quare autores sententiæ alicuius consilij uocantur hi, quorum sententiam, consiliumq́; secuti sumus. Et duces militum, autores uocabantur. Vnde autorare. Liuius lib. XLVI. Signo dato suo impressas tabellas

Ser. in illud Verg. 11. Aen. Autor ego audendi, sic exhor. reliq.

Liui. lib. 1. ab urb.

las misit, & uero pignore uelut autoratum sibi proditorem ratus est. id est, obligatum, & subiectum. Et Valerius Maximus *libro quarto: Autorato socijs officio.* Suetonius *lib. tertio: De legendo, uel autorando milite, ac legionum, & auxiliorum discretione.* Ex quo fit *autoramētū, uel quasi obligatio, nexusq́; uel quasi stipendium quoddam, & quasi pretium cuiusdam militiæ, ac pugnæ, actionisq́;: ut* Quintilianus: Nec *difficilem sanè, sub illo præsertim autoramento, habuisset mißionem, sed noluit gladiator uiuere.* Suetonius: Munus *gladiatorium dedit, rudiarijsq́; quibusdam reuocatis autoramento centenûm milium.* Cicero: Est *enim in illis ipsa merces autoramentum seruitutis.* Seneca *lib.* VII. *epistol.* Nullum *sine autoramento malum est.* Auaritia *pecuniam promittit, luxuria uarias uoluptates, ambitio purpuram, & plausum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia potest: mercede te uitia solicitant.* Deniq; *autor nihil habere commune cum augeo, neq; cum* αὐξάνω *auctio probat, quæ uenditio quædam est in publico, ac celebri loco.* Et *hinc auctionari, publicè, & ferè sub hasta uendere, non ea quæ ad esum spectant, sed ea quæ ad supellectilem, atq; ad alios usus, nec ferè nisi quæ penes alium in usu fuerunt.* Differt *igitur auctus ab haustu, q̃a diuersam originē sortita sunt.* Auctus *enim est incrementū, ab augeo descēdens, ut haustus ab haurio.*

In Tyber. c. 30.

In Tyber. c. 7.

Offi. 1.

Pupillus, & Orphanus. CAP. XXXIII.

PVpillus *est, qui caret quidem patre, sed tantisper dum est in ætate, cui adhibetur tutor.* Orphanus, *qui caret patre, præsidioq́; paterno, & qui summopere desiderat illius opem, quum sine eo male habeat.* Græcum *tamen nomen est, non sanè à ueteribus usitatum.*

Triclinium, & Conclaue. CAP. XXXIIII.

TRiclinium *à tribus toris, mensisúe appellatum est.* Ibi *enim comedebant, præcipuè in conuiuiū accepti, quum res ipsa postularet tres toros, mensasúe extrui.* Qui *autem huic mini-*

ſterio præerat, architriclinum uocant. Quintilianus quidem triclinium uocat, quod Cicero conclaue. Nam de eodem conuiuij loco, ubi Simonides artẽ memoriæ traditur inueniſſe, ille ſic ait: Vix eo limen egreſſo, triclinium illud ſupra conuiuas corruit. Hic ſic: Hoc interim ſpatio, conclaue illud ubi epularetur Scopas concidiſſe. Eſt igitur triclinium, conclaue diſcubitorium. Nam conclaue generalius eſt: quod eſt etiam pars quædam in penatibus remotior, in qua uel uiri colloqui, uel mulieres confabulari ſolent. Aulam autem, quod Græcum eſt, noſtri ſemper transferunt atrium. Nam aulam pro olla, Plauto uetuſtißimisq; dicendum relinquamus.

Quintil.lib.11. cap.2.

Cic.2. de Orat.

Penus, & Commeatus. CAP. XXXV.

PEnu ea omnia cõtineri dicũtur, quæ ad uictũ pertinent, ſed priuatũ: ſi modò domi repoſita ac recondita ſunt. Nam locũ ubi iſta reponũtur, Varrone teſte, penariũ appellamus. Quæ uerò ad uictũ publicũ ſpectant (ſicut alio loco diximus) cõmeatus uocatur: ſed ex paucioribus cõſtat, ut ſumus diligẽtiores pro re priuata, quàm pro publica. Ferè nihil aliud cõtinet cõmeatus, quàm annonã, & quicquid annonæ uicem habere poteſt. Quãquàm (ut iterum dixi) priuatorũ etiam cõmeatus eſt: nec annona tantùm frumentaria, Cicerone dicente lib. II. de Diuinatiõe: Aut ſi Epicurei de uoluptate liber roſus eſſet, putarem annonam in macello cariorem fore. Neſcio tamen an macellũ non tantùm pro loco, ubi caro uenditur, accipiatur, ſed ubi & annona.

Ceruix, Iugulus, & Collum. CAP. XXXVI.

CEruix eſt poſterior colli pars, unde origo eſt omnibus neruis. Iugulus anterior, unde uox, halituſq; procedit. Collum omnes partes in ſolidũ cõplectitur. Et quoniã nerui, qui corpus erectũ, rigidumq; faciũt, in ceruice ſunt collocati, dicimus hominẽ duræ ceruicis, quaſi indomabilẽ, more ferocium boũ: uel quòd qui ceruice erecta, & rigida eſt, cõtumaciam quandã, & rigorẽ mentis præ ſe fert, tanquã nemini caput inclinare uelit, tali nomine

nomine uocatur, quasi duri capitis, duræq; mẽtis. Ceruices etiã dicimus pro ceruice: imò singulari numero neminẽ ante Hortensium dixisse, Quintilianus est autor. Similiter quoniã in iugulo mortifera statim plaga est præ cæteris mẽbris, eademq; pars corporis uulneri obnoxia, ad quam mucro inter ipsa arma facilè subit, à ueteribus dicebatur, petere iugulũ, ferire iugulũ: pro eo quod est, petere in mortẽ, inferre mortẽ. Quintil. Inituriusq; forẽsium certaminũ pugnã, iam in schola uictoriã spectet, & iugulum petere, & ferire uitalia, aut tueri sciat. Cicero in Verrinis: Sua confeßione inducatur, ac iuguletur necesse est. Lib. 8. cap. 3. de Ornatu. Verr. 7.

Sinus, & Gremium. CAP. XXXVII.

SInus est intra pectoris, brachiorumq; complexum: unde sinus uestium, quales erãt tunicæ Romanorum, & modò quorundam religiosorum supra cincturam laxitas illa uestis, quæ cingulum operit. Littora quoq; curua, & quasi brachijs mare amplectentia, sinus uocamus. Gremium est inter complexum femorum, feminumue: quo in complexu mulieres concipere solẽt. Et per translationem gremium terræ appellamus, quum semen suscipit, conceptumq; retinet, quasi uiuentem fœtum posteà paritura. Quare quum lactantur infantes, ad sinum admouentur, pueri uerò iam facti à sedentibus matribus, utique quum illis blandiuntur, ad gremium accipi solent. Vt Vergilius de Cupidine sub imagine pueri Ascanij: Aeneid. 1.

Hæret, & interdum gremio fouet inscia Dido.

Quinetiam matres, nutricesue quum super genua collocant infantem, aut extremis uestibus repositum, & ad uterum usq; sublatum gestant, in gremio magis, quàm in sinu, tenere aut gestare dicuntur. Vt idem de eodem:

–Et fotum gremio dea tollit in altos Idaliæ lucos.– Aeneid. 1.

Socius, Comes, & Sodalis. CAP. XXXVIII.

SOcius socio dicitur, comes comiti raro dicitur. Nanque socius est par, comes uerò minor, quippe qui sequitur, &

De Amic. ducem habet: ut Cicero, Nec se comitem illius furoris, inquit, sed ducem præbuit. Et alibi: Neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent. Ideoq; duces in bello quoties milites alloquuntur, conciliandæ beneuolentiæ gratia, non ferè appellant comites, sed socios, communicantes quodammodo ipsorum dignitatem cum illis: ut ediuerso quum eosdem commilitones uocant, communicantes eorum conditionem, ac sortem cum ipsis. Neq; enim dux commilito est militum, sed milites inter se commilitones: ut apud Vergilium Aeneas co-
Aeneid. 1. mites suos consolans ait:

Aeneid. 3. O` socij. – Et autor ipse sua persona loquens de Achæmenide, inquit: –Comes infelicis Vlyssi. Et iterum:

Aeneid. 1. –Vno graditur comitatus Achate.

Neq; rectè dixeris de Vlysse, & Aenea, hunc esse comitem Achatæ, illum Achæmenidis. Idem tamen ait:

Aen. 2. Arma, deosq; parat comites. – Et iterum:

Aeneid. 2. Sacra, deosq; tibi commendat Troia penates:

Hos cape fatorum comites. –

Nunquid dij erant comites Troianorum, atque Aeneæ, an duces? certè dij penates comites erant, confessione tum Aeneæ, tum ipsorum quoque deorum. Nam libro primo Aeneas ait:

–Raptos qui ex hoste penates Classe ueho mecum.

Et in tertio dij aiunt:

Nos te, Dardania incensa, tuaq; arma secuti:

Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Sub te, id est, te duce: & te secuti sumus: id est, tui comites fuimus. Idem quoq; de Græcis dicendum est, & de eorum deis. Idem etiam de Sibylla, & de Aenea, quanquàm modò hic, modò illa dux erat, aut comes: tamen quia sequebatur Aeneæ uoluntatē Sibylla, & quasi ministrā se præbebat, comes erat. Quia uerò ducebat præmonstrās iter, & declarās ea quæ ignorabat,

dux

dux eadem dicitur: tametsi aliquando comitem pro socio dicimus: ut Cicero in rhetoricis de illo uiatore, qui quum ante lucem surrexisset, comitem, inquit, suum inclamauit semel, & sæpius: quũ de eodẽ anteà dixisset, In itinere quidem proficiscentem ad mercatum quendam, & secum aliquantũ nummorum ferentem est comitatus. id est, insecutus. Quare peccauit tum Priscianus ad Iulianũ scribens: Tibi ergo hoc opus deuoueo omnis eloquẽtiæ præsul, ut quantũcunq; mihi deus annuerit suscepti laboris gloriam, te comite, quasi sole quodã, dilucidius crescat. Quid magis absurdum, quàm quem dicas tuũ solem, eundẽ appellare comitẽ tuũ, hoc ipso quòd sol est? Tum ille (parco nomini sacrosancti uiri) qui dixit, Ebrietas est comes libidinis, & intemperantiæ: superbia comes est odij: diuitiæ sunt comites superbiæ. Nam potius dicendũ erat, libido & intemperantia comes est ebrietatis. Sequitur enim libido, & intẽperantia: ebrietas antecedit. Odiũ comes superbiæ est: superbia, comes diuitiarũ. Cicero: Est gloria comes uirtutis. Gloria enim sequitur honestatẽ, sicut umbra corpus. In eodẽ opere nuper à quodã perdocto uiro, illud: Iracundiam laudant, cõtem fortitudinis esse dicunt: emendatũ sic erat: comitem fortitudinis, ut sciremus uerum esse, quod ait Quintilianus: Dum librariorum inscitiam insectari uolunt, suam confitentur. Idem Cicero alio loco: Eloquentia pacis est comes, otijq; socia. Siquidem pacem sequitur dicendi cupiditas. Quid ergo si hæc comes est? illa dux erit: dicemusq;, pax est dux eloquentiæ, & ebrietas est dux libidinis, & intemperantiæ. Non est hic sermo quidem usitatus, sed potius per alia uerba, quorum tria nunc in mentem ueniunt: magister, magistráue: pater, materúe: materies, materiáue: ut, ebrietas magistra est libidinis, & intemperantiæ: superbia est mater odij: diuitiæ sunt materia superbiæ: quibus tribus ferè indifferenter uti possumus. In personis uerò magis conuenit dux, aut in his rebus, quæ personis sunt similes: qualis est fortuna, quæ dea fingitur. Cicero non semel

De Inuẽt. lib. 1.

Prisc. in præf. magni operis.

Tuscul. quæst. lib. 1. & 3.

De clar. Orat.

Epist.3.lib.10. mel dixit, fortunam non ducem, sed comitem fuisse quibusdã im-
a.epist. peratoribus. Est prætereà (ut eò redeam unde egressus sum) alia differentia inter comitem, & socium: quòd comes est, qui utcũq; sequitur alterius ductum: socius plerunq; in negotijs, serijsq; rebus, & fortunæ arbitrio subiectis: ut Cæsar in commẽtarijs, Itaq; Androsthenes prætor Thessaliæ, quũ se uictoriæ Põpeij comitẽ esse mallet, quàm socium Cæsaris, in rebus aduersis omnem ex agris multitudinem seruorum, ac liberorum in oppidum coëgit. Verum huiusmodi differentia aptior est inter socium, & sodalẽ. Est enim propriè sodalis in rebus leuioribus, ac sæpe uoluptuosis. Quintil. Quo tandẽ patereris animo, si delicatus adolescens, præsertim splendidis opibus uel ex ætate mores, uel ex fortuna traxissẽ, & tẽpestiua conuiuia, & peruigiles iocos aduocata so-
In Cato.Maio. daliũ turba solutus, atq; affluens agerẽ? M. Tul. Sodalitates autẽ me quæstore cõstitutæ sunt, sacris Idæis magnæ matris acceptis. Epulabar igitur cum sodalibus omnino modicè. Idẽ alibi: Ego
Pro Plancio. Planciũ Laterẽsem & ipsum gratiosum esse dico, & habuisse in petitiõe multos cupidos sui, gratiosos: quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiã nomine inquinas criminoso. Caius autem sodales, inquit sunt, qui eiusdem sunt collegij, quos Græci συνέτας & ἑταίρους uocant. A quo non sanè discordat apud M. Tullium Antonius, qui Norbanũ quæstorem, suum appellat sodalem. Comis est benignus homo, & facilis, qui alijs non grauatè inseruit.

Pompa, & Spectaculum. CAP. XXXIX.

Pompa omnis spectaculum est, sed non contrà. Pompa quidem in prosperis est, & in aduersis, qualis est in triumpho, & in funere, quasi quidem solennis apparatus, & ostentatio. Cicero: Sed iam è pompa in ueram aciem descendamus. Verg.
Georg.3. —Iam nunc solenneis ducere pompas Ad delubra iuuat—
Quintilianus: Quid enim si respondere iubeas orbitatem, cur in exequijs totos egerat census, quid sibi uelit ille funebrium longus ordo pomparum? Spectaculum uerò, nunc illud est quod

spectatur

ſpectatur:ut, Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula manè. Ver.in Opuſculis.
Nunc ipſa ſpectatio:ut, O ſpectaculum miſerum, atq; acerbum. Cic.7.Ver.
Nunc locus unde ſpectatur:ut, Sedebat in ſpectaculis: & de ſpectaculis excitatus eſt.

Senecta, & Senectus: Iuuenta, & Iuuentus. CAP. XL.

SEnecta eſt ſenilis ætas. Iuuenta autem iuuenilis, & (ut quibuſdam placet) dea ipſa melioris ætatis, & iuuentutis. At ſenectus idem eſt quod ſenecta. Iuuentus uerò etiam frequentia iuuenum, nō ſolùm ætas. Senium quoq; pro ſenectute accipitur.

Continentia, & Abſtinentia. CAP. XLI.

COntinentia ab abſtinentia ita differt, quòd abſtinētia iuſtitia eſt. Cōtinentia uerò illa, quæ inter uirtutes quarta numeratur, quæ eadem dicitur temperantia, & modeſtia. Eſt enim hæc, quum à uoluptatibus nos continemus. Abſtinentia, quū abſtinemus ab alienis, nulli uim inferentes, nihil cuipiam eripiētes. Cicero: Si in una uoluptate continuerit, in alia ſe effuderit. Rurſus: Quod beneficium eſt, quòd te abſtinueris à nefario ſcelere? Nonnunquā tamen indifferenter, ut apud Valeriū Maximū titulus eſt De abſtinentia, & cōtinentia: ubi exēpla iſtarū uirtutū promuſcua ſunt. Vt tamen ſentio, cōtinentiæ dare poteris nomen abſtinentiæ, potius quàm ediuerſo. Illud enim ſpecialius uidetur, hoc generalius: quemadmodum temperantia putatur ſub iuſtitia eſſe, uel ab ea non poſſe ſeparari: illa uerò ſine hac frequenter eſt. Quare rectè continentia uocatur abſtinentia.

Pecus pecudis, & Pecus pecoris. CAP. XLII.

PEcus pecudis, et pecus pecoris, propè nihil differunt. Significatur enim hoc nomine animal, quod ſub imperio hominū ex pabulo terræ paſcitur: ut Bos (qui taurū, uaccamq; comprehendit, præter ſuum propriū ſignificatum) Equus, Caballuſue, qui aſinariam potius operam exercet. Aſinus, non autem Onager, nec Laliſio. Mulus, qui propriè generatus eſt ex Aſino, & Equa. Nā Hinnulus dicitur, qui patre Equo, matre Aſina genitus

tus est, quem quidam burdonem nominant. Camelus quoq;, nam non tantũ pascitur sub magistro, uerùm in quibusdam locis inter armenta. Et eius significatio non modò ad marem, fœminamq; pertinet, ut passer, & aquila, sed cum genere fœminino nonnũquam iungi inuenitur: ut camelos fœtas: quale est Bos: ut apud
Eclog. 1. Vergilium, Ille meas errare boues, ut cernis– Quod ideo minus mirum est, quòd Lupus etiam apud Varronem, & Ennium, & Fabium Pictorẽ in genere fœminino reperitur, sic ut hic Lupus Lupã quoq; significet. Huic simule est Bubalus. Cæterùm & ipsi Cameli, & cætera quæ enumeraui, armenta faciunt, licet quidã uelint tantum esse Boum, quasi ab arando aramẽta dicta, deinde sublata tertia litera armenta. Præterea Ouis, quæ marem, fœminãq; significat. Capra, cum qua Caper, siue Hircus. Porcus, cum quo Porca intelligitur. Vnde fiunt greges: ut, grex ouium, grex caprarum, grex porcorum. Ouid. Meta. IIII.

Mille greges illi, totidemq; armenta per herbas
Pascebant. Vergilius tertio Georgicorum:
Hæc satis armentis: superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.

Idem tamen de ceruis primo Aeneidos dixit:

–Hos tota armenta sequuntur A tergo–

Eclog. 6. Vt minus mirandum sit, si de bobus gregem dixerit, ibi: Aut aliquã in magno sequitur grege– Tamen ad distinctionem adiecit magno, sicut Horatius adiecit mugientium in Epod.

Aut in reducta ualle mugientium
Prospectat erranteis greges.

Quasi grex sit generalius nomen, armentum uerò specialius, & illud sine apposito de pecoribus minutis intelligatur, cum apposito possit etiam ad maiora transferri. Vt Cicero in Philippicis: Fudit apothecas, cecìdit greges armentorum. Hæc omnia pecudes, & pecora dixeris, quorum exempla tot sunt, quoties hoc uocabulum reperimus. Veruntamen pecus pecoris nonnunquam

quam reperitur pro multitudine pecorum, siue pecudum, sed gregalium potius, quàm armentalium: ut Vergilius, Eclog.3.

Dic mihi Damœta, cuium pecus? an Meliboei? Et paulò pòst:
Infelix ô semper ouis pecus.– Et alibi: Aeneid.3.
Caprigenumq; pecus nullo custode per herbam.

Ouidius Metamorphoseos libro XIII.

Hoc pecus omne meum est: multæ quoq; uallibus errant:
Multas sylua tegit, multæ stabulantur in antris.
Nec (si fortè roges) poßim tibi dicere quot sunt.
Pauperis est numerare pecus: de laudibus harum
Nil mihi credideris: præsens potes ipse uidere,
Vt uix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt fœtura minor tepidis in ouilibus agni.
Sunt quoq; par alijs ætas in ouilibus hœdi.

Cur dixit multæ, & harum, quum nullum genus anteà nominasset? nisi quòd intellexit oues, & capras, quas posteà nominat. Cicero in Verrem: Nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret. Vergilius tamen Georg. tertio ait:

Pascitur, idq; pecus longa in deserta sine ullis
Hospitijs, tantùm campo iacet, omnia secum
Armentarius Afer agit–

Armentarium pecoris dixit. Nonnunquam pecus pecoris significat ouem, nec solùm uulgò, ubi hæc animalia pecora dicuntur, uerùm etiam apud graues autores, quorum est Plinius, qui libro octauo inquit: Est & in Hispania, Cap.49. & maxime Corsica, non absimile pecori, genus musimonum, caprino uillo, quàm pecoris uelleri propius. Quorum è genere & ouibus natos prisci Vmbros uocauerunt. Infirmißimum pecori caput. Et non longè pòst: Suis fœtus sacrificio die quinto purus est, pecoris die octauo, boum tricesimo. Quintil. Cur in Cap.51. usum uestiũ sæpe pecori lanæ detrahuntur? Præter pecudes autẽ cæteræ quadrupedes feræ sunt, licet propriè uideantur feræ dici, quæ feritatem habent, ut Leones, Vrsi, Pardi, Lupi, Vulpes.

Harum

Harū quæcunq; mansuefactæ sunt, cicures uocantur, qualis Canis, qui nec pecus, nec fera est, licet sit natura ipsa non tantùm fera, sed etiam ferus: qualis elephas, siue (quod usitatius est) Elephantus ad bella domitus, alioqui fera natura. De quo nomine idem quod de Camelo fortasse dici potest, quod & cōmunis generis sit, & armentū faciat. Quidam suem domesticū tantùm, cicurem uocant. Ego potius aprum dixerim, qui ex fero cicur est factus. Nec aprū modò, sed etiam Onagrum, Ceruū, Capreolum, Damam, Capream, Leonem quoq;: deniq; quicquid cicurari potest. Cicurare enim (ut Varro ait) est mansuefacere. Quod enim à fero discretum est, id dicitur cicur: & ideo dictū, cicur ingeniū obtineo. id est, mansuetum. Innatum à cico cicur uidetur. Cicum dicebant membranam tenuem, quæ est in malo punico discrimē. Hæc Varronis uerba confirmat Cicero, ubi ait: Nam aliæ sunt feræ, aliæ cicures, aliæ natantes, aliæ uolucres.

De ling. Lat. lib. 6.

CAP. XLIII.

Collis, Iugum, Cliuus, & Promontorium.

Collis est (ut ita dicam) monticulus, siue per se, & à mōte separatus, siue pars montis. Iugū (ut etiam ita dicam) ipsa arduitas montis, & procliuis, ac prona supinitas, cui similis est in colle Cliuus, tamē mollis magis, & clemēs, ut cliuus Capitolinus, cliuus qui ducit ad Ianiculū, cliuus montis Auētini, quos omnes scimus esse in urbe Roma colles. Vnde quidā uocāt eam urbē septicollē. Et antiquitus fiebāt festa quædā Septimontalia. Liuius: Itaq; quū per Caßilinū euadere nō posset, petendiq; montes, & iugū Calliculæ superandū esset. Et alibi: Quantū in altitudinem egrediebātur magis, magisq; syluestria, et pleraq; inuia loca excipiebāt. Vt uerò iugis appropinquabant (quod rarū in alijs locis esset) adeò omnia cōtecta nebula, ut haud secus, q̄ nocturno itinere impedirētur. Promōtoriū, locus est in mari prominens, ut Plinius libro XXVI. Promōtoria aperiūtur mari, & rerū natura agitur in planum. Liuius libro XXXIII. Aut aperientibus classem

Lib. 1. decad. 3.

Cap. 1.

ſem promontorijs. Idem XLV. Adiunctaq; insula Euboëa, & excurrente in altum, uelut promontorium, Attica terra ſita.

Officina, & Taberna. CAP. XLIIII.

OFficina, eſt ubi opera fiunt. Taberna ubi opera ipſa, cæteræq; merces uenditantur. Officina eſt ſtatuarij, fuſoris, flatoris, cælatoris, excuſoris, uitrearij, ſutoris, fabri: qui multiplex eſt, lignarius, & hic nõ unius generis: ferrarius, nec hic ſimplex: lapidarius, qui & ipſe in multas diuiditur ſpecies. Taberna uocatur uinaria, lanaria, olearia, & mille huiuſmodi: unde opifices, & tabernarij uocantur. Cicero pro Lucio Flacco: Opifices, & tabernarios, atq; omnem illam fæcem ciuitatũ, quid eſt negotij concitare? Nec negauerim aliquando unum, eundemq; locũ officinam, & tabernam eſſe, ut ſutrina, in qua calcei & fiunt, & uenduntur. Quædam igitur artificia (quanquàm ſola artificia ſunt opificum) cætera quæſtus, & operæ dicuntur: ſed quædam huiuſmodi ſemper habent ſuum nomen, ut hæc ipſa ſutrina ſutoris, & lignarij propriè fabrica, aurificis aurificina, cauponis caupona: tamen & eam, quæ uinum uenditat, cauponam uocamus. Quidam malunt dicere cauponam, pro loco. Argentarij argentaria, quod nomen quidam, pro artificio, & argentarium, pro artifice (qui idem eſt aurifex) accipiunt: atq; ita eſt in Hieremia. Titus autem Liuius, Cicero, Quintilianus, cæteraq; omnis antiquitas pro his accipit, qui campſores uulgò dicuntur, non illos dico minutos, qui nummularij, & menſarij à nobis, κολλυβισταὶ à Græcis dicuntur, qui ijdem trapezitæ uocari poſſent. Nam colybiſtæ trapezas habent. Sed Plautus in Curculione trapezitam, & argentarium pro eodem accipit.

Auis, & Volucris. CAP. XLV.

AVis eſt, quæ oua parit, pennisq; eſt prædita, præter unum ueſpertilionem, qui utroque caret, quatuor enim pedes habet, & ſeminus eſt. Volucris eſt quæcunque uolat, nec auis ſolum, ſed illæ beſtiolæ quoque minutiores, ut apes, ueſpa, culex,

Declam. 13. *tabanus, locusta, musca, cicada.* Siquidem Quintilianus apes uolucres uocat. Et Plinius non semel hoc signat, unde & Cupido uolucer dicitur.

Indoles. CAP. XLVI.

INdoles est non solùm in pueris, & adolescẽtibus significatio futuræ uirtutis: ut apud Quintilianum, In primis annis lau-
In Cato. Maio. daretur indoles. Cicero: Vt enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur. Et Valerius titulum de indole fecit, non tantùm puerorum, adolescentiumq́; exempla repetens, sed etiam in uiris, & quidem præsentis uirtutis, ut idem
Lib. 3. Cicero de Officijs: In quibus est uirtutis indoles, commouentur. Idem pro Cælio: Si quis iudices hoc robore animi, atq; hac in-
Lib. 1. decad. 1. dole uirtutis, & continentiæ fuit. Liuius de Lauinia iam matre, & post mortem Aeneæ res administrante inquit: Tanta in ea
Lib. 5. uirtutis indoles fuit. Lucanus:

Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis–

Indole quasi generositate quadam uirtutis, atq; animi. Liuius ad malam quoq; partem, & ad muta, atq; inanimata transfert, lo-
Lib. 1. decad. 3. quens de Annibale, sic: Cum hac indole uirtutum, & uitiorum triẽnio sub Hasdrubale imperatore meruit. Et alibi: Sicut in frugibus, pecudibusq́; non tantùm semina ad seruandam indolem ualent, quantùm terræ proprietas, cœliq́; sub quo alũtur: generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienæ terræ in id quod alitur, natura uertente se degenerat.

Concio. CAP. XLVII.

COncio est populi multitudo congregata uel ex magistratus iussu, uel ex publici sacerdotis, uel interdum sua autoritate, & sponte propria ad audiendum oratorem concionantem in bonum publicum: cuius etiam oratio uocatur concio. In priore significato est Græce ἐκκλησία, quam nos pro Latina uoce habemus. Multiq́; ecclesiam nescio quo iure ædes sacras appellant, quum

quum cœtum hominum, ut dixi, significet, non loca.

Aliud Leges esse, aliud Iura. CAP. XLVIII.

LEges, iuraq́; scripta, sæpe inuenimus: ex quo datur intelligi aliud esse leges, aliud iura. Sunt igitur leges aut principis, aut liberi populi. Quæ à rege conduntur, alterius consensum non requirunt: quæ ad populum feruntur, quæq́; sine eius iussu ferè ratæ non sunt, quia rogari, id est, interrogari de his populus solet, rogationes etiam dicuntur. Iura autem magis generalia sunt. Siquidem & ius gentium est, & ius ciuile. Nam ius naturale dicere, quod natura omnia animalia docuit, ridiculum est. Appetitum coëundi, atque adeò nocendi imbecilliori animali, spoliandi, occidendi, quis ius esse dixerit? Ideoq́; M. Tullius in libro Officiorum de iure naturali silentium egit, inter solos homines ius esse significans, idq́; gentium esse, uel ciuile. In rhetoricis tamen ius naturale statuit, sed quod in homines tantummodo cadat: cuius species sex esse uoluit, religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, ueritatem. Sed hæc hactenus. Ius ciuile dicimus tam leges, quàm plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentum: quod ultimum uelut interpretatio est superiorum: quod qui profitẽtur, iurisconsulti nominãtur. Qui uerò legem fert ad populum, ferè orator est, aut præsidio oratoris indigẽs, ut appareat quãtò præstantior orator est, quàm iurisconsultus, quũ hic sit quasi illius scriba: aut ille præceptor, hic pædagogus: ille dux, hic ducis legatus, atq; assecla. Quid dicam de iurisperitis, hoc præsertim tẽpore, qui cum maximo ab illis consultis interuallo distẽt, se literatorum arcem tenere arbitrantur? quorũ quanta sit eruditio, uel hinc colligi coniectura potest, quòd quoties Pauli, Vlpiani, aliorum'ue testimonium assumunt, legem nominant, quum longè aliud sit, legem esse, & habere uim legis: quodq́; deformius est, unam legem in plures partiuntur: uerbi causa: Ad legẽ Aquiliã, quoties Scæuola, quoties Papinianus, alius'ue quis De Inuẽt. lib. 2.

 loquitur,

loquitur, etiam ſi bina uerba, & quidem à ſuperioribus dependentia, toties nouam legem appellant: non ab aliquo legislatore unam legem, ſed ab infinitis interpretibus legum, infinitas leges eſſe iudicantes. Etiam *titulum de uerborum ſignificatione non legem imò leges appellant: quo quid abſurdius?*

Aceruus, Strues, Strages, & Sarcina. CAP. XLIX.

ACeruus *minutarum propriè rerum congeries eſt, ut frumenti, & leguminis, ut ſalis.* Interdum *aliquantò etiam maiorum, ut aceruus ſcutorum apud Vergilium: & ferè generale ad omnia eſt.* Strues *autẽ propriè lignorum.* Strages *uerò cadauerum interfectorũ uno in loco, ac propriè iacentiũ multitudo, ſiue humanorũ, ſiue mutorũ.* Sarcina, *utẽſilium, & eorũ quæ ad cultũ, ad ornatum, & ad cæterum uſum pertinẽt (ut ſic dicam) faſcis, quẽ quis in itinere faciẽdo cõportare poßit.* Siquidem *milites quũ caſtra mouere uolũt, ſarcinulas colligere dicũtur: & qui in aliã domũ immigrãt, ſarcinas ſuas cõponere.* Res *enim noſtras domi ciſtis, capſisq; cõpoſitas, ſarcinas uocamus, ut apud Quintilianum:* Iacent *relictæ ſine hærede ſarcinæ.*

Vergil. Aen. 8. Qualis erã, cũ primam aciem Præneſte ſub ipſa Straui, ſcutorũq; incendi uictor aceruos.

Inter Miniſterium, & Myſterium. CAP. L.

Aen. 7.

MIniſteriũ, *miniſtri opera eſt propriè: ſed pro omni operatione quoq; accipitur: ut de rege* Latino Vergilius,

-Auerſusq; refugit Fœda *miniſteria.-*

Myſterium *uerò* Græcum *eſt,* μυστήριον, *arcana quædam res, & propriè diuinis uiris, ſacerdotibusq; tantummodo cognita.* Illud *prius in numero plurali ſolet accipi pro miniſtris, ſicut ſeruitia pro ſeruis.* Nam *ſeruitium, aut ſeruitus ipſa, aut ſeruitutis actio eſt: ut* Dauus *apud* Terentium,

In Andria, act. 4. ſce. 1.

Ego Pamphile hoc tibi pro ſeruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesq; & dies
Capitis periculum adire, dum proſim tibi.

In Catilinario.

Afferamus etiam in alijs exempla. Salluſtius: Interea *ſeruitia repudiabat, quorum in initio ad eum magnæ copiæ concurrerant,*

rant, quia opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existimans uideri, causam ciuium cum seruis fugitiuis communicasse. Quintilianus sæpe ministeria pro ministris dixit: ut ibi, Non torsit ministeria cæci. Et officia, pro officia, obsequiaq; exhibentibus. Paulus iurisconsultus teste Labeone ait: Vrbica ministeria dicimus etiam, quæ extra urbem nobis ministrare consueuerunt. Vlpianus deniq; concubinam, filios naturales, alumnos, constituit generali appellatione contineri, & si qua alia sunt eiusmodi ministeria. Liuius libro quarto: Frumento nanq; ex Hetruria priuata pecunia per hospitum, clientumq; ministeria coëmpto.

Scurra, & Parasitus. CAP. LI.

SCurra est, qui risum ab audientibus captat, non salua dignitate personæ. Parasitus, qui omnia ad uoluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est: omnia assentatur, omnia illius facta, simul ac dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat uentris gratia, in quo summum bonum cõstituit: quorum magna copia in principum domibus est.

Bucca, Gena, Mala, & Cilium. CAP. LII.

BVccam, & buccas pro eodem accipimus. Oratores frequẽtius in singulari: unde illud usitatum: Dicam quicquid in buccã uenerit. id est, in os: sed non in labra, ut uulgus existimat, Quintiliano probãte, qui ait: Ore enim magis, quàm labijs loquẽdum est. Sed uulgus errat, atq; fallitur, quum legit buccam, & duas buccas: in illa accipiens unum os, in his duo labra. Verùm ego ostendi, os, ipsam concauitatem esse, unde uox prodit, nõ oram labrorũ. Etenim Iuuenalis quum ait, -Bucca foculum excitat. nõ de extremitate oris, sed de interiori parte dixit, quæ inflari solet, uentumq; concipere. Et iterum de tubicinibus loquens: -Notæq; per oppida buccæ. de illa deformi utrinq; inflatione intellexit tubam inflantium, non de labris, quæ latent, cùm tuba canit. Nam & Horatius quoq; quum inquit:

Saty. 3.
Saty. 3.
Lib. 1. Serm. saty. 1.

-Quin illis Iuppiter ambas Iratus buccas inflet-

Non de labris locutus est, quæ inflari non possunt. Quod Plautus apertius docet in Pœnulo: Nescias utrum ei maiores buccæ, an mammæ sient. Quid autem buccæ significent, ex Plinio audiamus, simulq; quid malæ, quid genæ, quid cilium. Hæc enim eodem loco tractat is, præterquàm quòd alibi dicit, buccarum
Cap. 37. *sinus: & iterum, buccarum inanitas, ita lib. x 1. ait (sequar autẽ ipsius ordinem, seriemq́; libri) Quibus fragilia operimenta, ijs oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta nõ habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo tralucida obtenditur. Pauloq́; pòst: Sed quadrupedi in superiore tantùm gena, uolucribus in inferiore. Ac paulò pòst: Grauiores alitum inferiore gena cõniuent. At quadrupedes, quæ oua pariũt, ut testudines, crocodili, inferiore tantùm sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris antiqui cilium uocauere, unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum non coalescit in paucis corporis humani mẽbris. Infra oculos malæ homini tantùm, quas prisci genas uocabant, x 11. tabularum interdicto radi à fœminis eas uetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur pudor. Infra eas, hilaritatem, risumq́; indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm (quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere) nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, piscibus, serpentibus, foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mẽse genitis sæpenumero foramina aurium, & narium defuere. Labra, à quibus Bronci, Labeones dicti. Ex his Plinij uerbis apparet etiam eam in uultu partem uocari buccas, quæ uento inflari solet: genam mẽbranam illam, & quasi uestem, qua oculus integitur, & cõniuet: id est, aperitur, & clauditur: hoc enim est conniuere. Malam uerò illud inter genam, & buccam, quasi rotundum in speciem mali (nam utrunq; horum uocabulorum primã longam habet: Malus uerò*

mala

mala malum, primã breuem) cuius interior pars, quæ oris hiatum efficit, ubi molares affixi sunt, maxilla dicitur, nomẽ diminutiuum, nõ re, sed uoce. Malam quoq; genã dici Plinius idem fatetur. Ideoq; dens ille intimus, & ipsi genæ affixus, genuinus dicitur, qui quia maximè latet, ea re factum est iam tritum uetustate prouerbium, Genuino rodere dente: id est, latenter per inuidiam carpere famam alterius. Et hoc (ut ille testatur) à posterioribus: nam ueteres tantùm membranam illam oculi, genam appellabant. Quam uetustatem à posterioribus quibusdam seruatã reperimus, nec poëtis modò, ut draconis genæ, pro oculis, continẽs pro contento: & Seneca in tragœdia de Oedipo loquens inquit, Et per irati sibi genas parentis: etiam continens pro contento: uerùm oratoribus quoque: ut Quintilianus de cæco loquens, Illa perpetua nocte clausæ genæ nõ custodierũt.

Pastio, Pastus, Pabulum, Esca, Pasco, Pascor, & Vescor. CAP. LIII.

PAstio uidetur significare cibum, sed tamen potius ad alimenta pecudum pertinet, quæ pasci dicimus, quanquàm suapte natura significat ipsam actionem pascẽdi, nunc frequẽtius cibum. Pastus homini competit. Varronis liber de Re rustica titulum habet de uillaticis pastionibus: uidelicet, quæ ad bruta pertinẽt. Cicero Tusculanarum libro quinto: Cum oblectatione solertiæ, qui est unus suauissimus pastus animorum. Pabulum est pecudum quidem, & tamen aliorum quoq; brutorum, quãtumq́; ego sentio, magis cibus herbaceus, fœniceusq́;, ac paleaceus, & stramentitius, similiumq́;, quàm ex seminibus. A' pasco enim & hoc descendit, sicut pastio. Escam antiqui accipiebant etiam, quod dabatur auibus, piscibus'ue ad decipiẽdum, nõ solùm pro cibarijs humanis, aliorũq́; animalium. Quo modo autẽ pasco neutrum, & pascor deponẽs, idem significẽt, Priscianus uiderit, qui hoc sibi persuasit. Est enim pascor comedo, & uoro, semperq́; regit accusatiuum, illud uerò sine ac- cusatiuo:

Lib. 3. cap. 2.

Prisc. lib. 8.

Eclog. 5. cuſatiuo: ut, -Paſcentes ſeruabit Tityrus hœdos. Propriè paſcere beſtiarũ eſt, ſicut ueſci hominũ, niſi quòd hoc regit ablatiuũ, & aliquãdo potũ quoq; cõplectitur: ut Anacharſis apud Tuſcul. quæſt. lib. 5. Cicer. Carne, caſeo, lacte ueſcor. Pro quo ſignificato nõ rectè dicã, carnẽ, caſeũ, lac paſcor. Aliud ergo eſt paſcor, aliud ueſcor.

Incola, Inquilinus, & Accola. CAP. LIIII.

INcola, qui in alterius regione habitat, & in aliena ciuitate, atq; republica. Inquilinus, qui in alieno priuato, propriè tamen in conducto, ſiue in urbe, ſiue ruri. Cicero de Offic. Lib. 1. Peregrini, & incolæ eſt, nihil præter ſuum negotium agere, nec eſſe in aliena republica curioſum. Idem in Philip. Philipp. 2. Quæ in illa uilla antè dicebantur? quæ literis mandabantur? iura pop. Romani, monumenta maiorum, omnis ſapiẽtiæ ratio, omniſq́; doctrina. At uerò te inquilino (non domino) perſonabãt omnia uocibus ebriorum. hoc eſt in quo incola differt ab inquilino. Rurſus incola ita differt ab accola, quòd incola, qui in loco: accola, qui ad locum habitat: ideoq́; quicunq; iuxta aquas ſunt, accolæ dicuntur, nec refert in ſuo, an in alieno: ut, accola Vulturni, accola Padi, accola Rhodani. At qui in montibus domos, urbeſq́; poſitas habent, incolæ dicũtur: qui iuxta montes, accolæ. Nec immeritò legendum eſt illud in pſalmo CIIII. Et Iacob incola fuit in terra Cham: non autem accola, quia uox Græca etiam conſentit πάροικος: licet multis alijs in locis apud Hieronymum quoque hoc uocabulum reperitur ſic poſitum.

Campus, Area, & Ager. CAP. LV.

CAmpus eſt planicies terræ ampla, & grandis, ideoq́; ſpacioſæ plateæ, areæue, campi nomen acceperunt. Vnde Romæ campus Martius: nam locus huiuſmodi anguſtior uocatur area. Ager uerò, tum circũiectum ipſi urbi territorium: ut, ager Campanus, ager Leontinus, ager Faliſcus: tum locus in rure, quem colimus ſiue arando, ſiue conſerendo. Nam is, qui ſeritur frumentis, aruum nominatur. Verùm in hoc ſecũdo ſignificato

tato habet pluralem numerum: ut, omnes agros ciuium depopulatus est. in priore nõ habet, duntaxat dum loquimur de singularium urbium territorijs: nõ enim dices rectè sic, Antonius dedit militibus suis agros Campanos, & Leontinos: nam hoc pacto nõ complector nemora, saltus, pascua, desertos montes. sed sic potius: Dedit militibus suis agros, Campanũ, & Leontinum: id est agrũ Campanum, & Leontinũ: quo quidem modo cõplector omnia, quæ in territorio illo sunt. Ager etiam flumina, lacus, cæteraq; omnia includit.

Sylua, Lucus, Saltus, & Nemus. CAP. LVI.

SYlua, & lucus, saltusq; sic differunt, quòd sylua generalius nomẽ est: præterea solet esse cædua. Lucus nequaquã cæduus est, quin potius manu cõsitus, religiosus, atq; uel alicui Deo, uel alicuius hominis cineribus cõsecratus. Ideoq; aut circa delubra numinũ, aut circa sepulchra uirorũ positus est. Saltus uerò, sylua inuia, nec trãseuntibus peruia, in quo pasci, atq; æstiuare pecudes solent: aut si locus, aërq; patiatur, hyemare. Nemora autem uoluptatis causa comparata sunt, & plena amœnitatis.

Femora, Femina, & Coxa. CAP. LVII.

FEmora partem illam exteriorem significant: Femina partem interiorem, molliorémq;, quæ se contingunt: uel, Femora partem anteriorem, Femina posteriorem. Liuius libro XXII. Quosdam & iacenteis uiuos succisis feminibus, poplitibusq; inuenerunt. À quo conficitur nomen femoralia, siue feminalia (utroq; enim modo scriptum reperio) pro braccis. Tamen nominatiuus femen non reperitur. Coxa pars supra femora: uertebrumq; ipsum quoties uitiatum est, aut os illud, quod in uertebro uoluitur fractum, coxa uitiata, fracta'ue dicitur.

Crimen, & Flagitium. CAP. LVIII.

CRimen non modò pro delicto, sed pro ipsa etiam criminatione. Cic. in Philip. Hæreditatẽ mihi negasti obuenisse, utinam hoc tuũ uerum crimẽ esset. Flagitium propriè in libidine,

quasi flagris dignum crimen: sed pro cæteris quoque peccatis accipitur, nec tantum turpibus, uerum his etiam, quæ per negligentiam, imprudentiam, obliuionemq; cõmittuntur: ut idem in Bruto, Tantá'ne fuisse obliuionẽ, inquit, in scripto præsertim, ut ne legẽs quidẽ senserit quantũ flagitij admisißet? id est erroris.

Vectigal, & Fœnus. CAP. LIX.

VEctigal non solùm ex publico, uerùm etiã ex priuato capitur: ut in Paradoxis Cic. Ex meo tenui uectigali detractis sumptibus, &c. Et iterũ: Non intelligũt homines quàm magnum uectigal sit parsimonia. Paulus: Cæsæ arundinis, uel pali cõpendiũ, si in eodẽ fundo uectigal esse cõsueuit, ad fructuariũ pertinet. Ex omni tamẽ prædio uectigal est. Fœnus uerò ex solo ipso. Nam dicitur naturalis fructus terræ fœnus. Posteà autẽ ad usurã trãslatũ, quasi pecunia per se fructũ producat, sicut terra.

Eod. lib.

Luctus. CAP. LX.

LVctus est dolor, qui exteriùs proditur uultu ipso, atq; aspectu. Sæpe ipse habitus, uultus, atq; uestis, luctus est. Vnde de secundo bello Punico post cladem illam Cannensem censuerunt Patres conscripti, ne fœminæ ultra triginta dies in luctu essent: non uidelicet, ne in dolore (non enim imperare dolori possumus) sed ne in illo lugubri habitu. Et matronæ Iunium Brutum anno luxere, tanto tempore item Publium Valerium.

Liui. lib. 2. decad. 3.

Liui. 2. ab urb.

Otium. CAP. LXI.

OTium uacatio à labore, quod notum est, cuius contrarium est negotium. Sed quia hi qui studijs operam dant, necesse est, ut nõ negotiosi sint, factum est, ut otium pro literario studio accipiatur: ut Quintilianus, Inquirendo, scribendoq; talia, consolemur otium nostrum. Non desiderat otiũ solatium, sed labor: ergo pro labore studij otium accepit Cicero: Quid est enim dulcius otio literario? id est, studio, & (ut ita loquar) negotioso otio. Tale quid habet apud Græcos, σχολή.

Tuscul. quæst. lib. 5.

Amor, & Charitas: Caritas, & Penuria. CAP. LXII.

AMor genus est, charitas species. Illud ad omnia pertinens, hoc autem ad homines demum, & quidem pro dignitate, ac qualitate personarum. Maxima quidem charitas debetur parentibus, proxima filijs, & deinceps reliquis. Caritatem etiam pro penuria accipimus: sed frumenti quidem, & annonæ caritatem dicimus. Penuriam uerò uini, aquæ, pabuli, pecorũ, pecuniæ, uirorum, cæterarumq́; huiusmodi rerum. Vel penuria est (ut sic dicam) carentia omnium rerum. Caritas uerò, quæ contraria est uilitati. Ideoq́; Plinius Iunior ait, accessisse agris suburbanis caritatem. Et Quintil. quum ait: Itaq; caritas annonæ, rarum frumentum, cædes, ac direptio pecorum. idem est, ac si dixisset caritas annonæ, penuria frumenti. Epist. 9. lib. 6.

amor charitas

Seditio, & Factio. CAP. LXIII.

SEditio, uel à seorsum sedendo, uel (ut Ciceroni placet) à seorsum eundo dicta, tunc est, quum populo secum discordante, res ad manum uocatur. Qualem ciuitatis statum Vergilius describit, sic dicens, Aeneid. 1.

Ac ueluti magno in populo quum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq́; animis ignobile uulgus:
Iamq́; faces, & saxa uolant, furor arma ministrat.

Similiter dicitur seditio in exercitu, in classe, in schola, et si quid est tale. Factio est diuisio ciuium in diuersa studia, quum aliqui se principes, & primarios in ciuitate efficere conantur, inter quos æmulatio est, qui & factiosi dicuntur, pro se quisq; quàm maximam potest ciuium multitudinem (qui clientes uocantur) ad se trahens, sibiq́; quouis pacto per fas, nefasq́; concilians: quæ pestis intestina cunctas ciuitates duntaxat Italiæ infecit.

Bellum, Prælium, Pugna, & Certamen. CAP. LXIIII.

BEllum, est tum ipsa pugna, tum totum tempus, quo in militia sumus, quam illiterati guerram uocant. Prælium, ipsum tantummodo armorum certamen. Nam & pugna, certamenq́; etiam citra arma fit. Interdum etiam fit nudis uerbis.

Copia, & Copiæ. CAP. LXV.

COpia facultas, potestasq́; est: ut, faciam tibi copiam inspiciendi libros meos. id est, dabo tibi facultatẽ, uel faciam tibi potestatem. ut enim alio loco dixi, semper iunctum est cum uerbo facio, dúntaxat apud oratores. Nam poëtæ cum alijs uerbis, & præcipuè cum do. Vt Vergilius: Aen. 9.

Affari extremum miseræ data copia matri? Et iterum:

Aen. 1. Postquàm introgreßi, & coràm data copia fandi.

Sine his autem duobus uerbis, copia plerunq; pro abundantia accipitur. Vnde dicta est copia orationis, & copia pecuniarum, & copia frumenti. In plurali quoq; pro eodem significato: ut, noui copias tuas: omnium rerum copias habeo. Peculiariter tamen appellamus militum multitudinem: ut copiæ Pompeij, copiæ Cæsaris, copiæ aduersariorũ: pro quo imperiti dicunt, gentes aduersariorum, gentes nostræ. Et in hoc etiam significato nonnunquam in singulari: ut Pompeius ad Domitium: Neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris. Et paulò pòst: Etiam atq; etiam hortor, ut cum omni copia quàm primùm ad me uenias. Sallustius: Postremò ex omni copia Catilinæ neq; in prælio, neq; in fuga quisquam ciuis ingenuus captus est. Vergilius in secundo Aeneidos: Epi. 19. lib. 8. epi. ad Att. In Catil.

-Et quæ sit me circum copia, lustro.

Elogium. CAP. LXVI.

ELogium, est testificatio de aliquo siue honoris, siue uituperationis causa. Vituperationis: ut Quintilianus, Non est iudices, quòd putetis ideo nullum adiectum ad exhæredationem iuuenis elogium, quia de scelere constaret. Et alibi: Si exhæredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amaret. Multa sunt huiusmodi exempla apud iurisconsultos, sed unum suffecerit Modestini, ubi huius nominis (nisi ab altero adiecta sit) interpretatio reperitur. Cuius hæc uerba sunt: Desertorem auditum, ad suum ducem cum elogio (id est,

(id est, cum uituperatione) mittat. Honoris causa, ut M. Tullius: In quod elogium plurimæ consentiunt gentes, uirum esse ciuitatis primarium, &c. Et iterum: Quid elogia sepulchrorũ? Quæ qualia sint, Suetonius in Claudij uita ostendit, dicens: Nec cõtentus elogium tumulo eius uersibus à se compositis insculpsisse, etiam uitæ memoriam prosa oratione composuit. Seneca in Declamationibus: Deceßit negotiator, testamẽto omniũ bonorum reliquit formosam uxorem hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Pro simplici autem sententiæ suæ testificatione, Cicero: Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorũ, lamentisq; uacare. Lib. 2. de fini. Tusc. quæst. lib. 1. Cap. 1. In Cato. Maio.

Condictio, & Conditio. CAP. LXVII.

Condictio, à condico nascitur. Conditio, à condo. Illud rarius est, quod ita Iustinianus (si credimus hominem Græcum Romanis iura potuisse præscribere) definit: Condicere, est denuntiare, prisca lingua. Nunc uerò abusiuè dicimus condictionem, actionem in personam, quam actor intendit sibi dari oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. Ergo condictio erit uel hæc actio, uel illa denuntiatio. Conditio uero multi his temporibus male (ut pleraque) usurpant, accipientes pro mentis qualitate: ueluti hic est homo mansuetæ, & bonæ conditionis: quod antiqui dicebant, boni, & mansueti ingenij: nos quoq; mãsueti animi, & mãsuetæ mentis. Nos cùm dico, de illis dico, qui Latinè loquuntur. Nam homo bonæ conditionis, Latinè dicitur, si ad fortunas referatur, nõ si ad mores. Vt, ille est uir magnæ, paruæ, mediocris cõditionis: id est, diues, pauper'ue, aut inter hos medius. Ego sum positus in hac cõditione: id est, fortuna, ac sorte. Cicero: O' miserã conditionẽ administrãdi cõsulatus. Huic significato illud penè par est, quum inter plura eligẽdæ sortis est oblata electio: ut apud Mar. Fabiũ, Oblata est à iuuenibus tyranno cõditio, ut dimitteret alterũ ad uisendam matrem, ad diem præstitutum reuersurum, ita ut nisi ac-

curriſſet ad diem, de eo, qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Dicimus igitur offero conditionem, uel fero, uel pono conditionem. Nunquàm ferè per aliud uerbum. Quæ conditio dum placuit, etiam ferè ſemper dicimus, accipio conditionem. Vt apud Terentium, amatores Chryſidis tulerunt mulieri conditionem, ſi uellet eis morẽ gerere, ſe daturos illi pretium, liberalemq; mercedem. Ipſa uerò accepit conditionem. hoc eſt, pactioni, promiſſioniq; aſſenſit. Ab illo ſignificato non longè abſunt, offero electionem, do optionẽ. Hæc tamẽ ſolent eſſe inter plura, illud uerò in uno frequentius: ut, offero electionẽ utrũ uelis eligẽdi: & do optionem, quod uelis potiſſimum optandi: deinde tu aut eligere te dicis, aut optare. Offero conditionem Chryſidi, unam ſcilicet.

In Andr. act. 1. sce. 1.

Frondes, & Folia. CAP. LXVIII.

FRondes arborum ſunt tantùm. Folia autem & arborum, & herbarum, & florum quoque.

Excubiæ, & Vigiliæ. CAP. LXIX.

EXcubiæ diurnæ, & nocturnæ. Vigiliæ tantummodo nocturnæ.

Suffragia. CAP. LXX.

SVffragia ſunt (ut ſic dicam) uoces, quæ dicebantur ad comitia, in tabella'ue ſcribebantur, quibus ſuam quiſq; declararet uoluntatem de aliquo eligendo in magiſtratum: qualis eſt hoc tempore electio ſummi pontificis, & eius quem Cæſarem Auguſtum Chriſtiani non erubeſcunt appellare, à damnatis nominibus tyrannorum, qui non modò oppreſſere Rempublicam, ut nemo iam poſſit uocari rex Romanorum, ſed ſub eorum gladio, REX uerus cœli, & terræ occiſus eſt. Et poſteà iſti inſani, & noſtræ religionis immemores, uocant diuum Auguſtum, diuum Claudium, diuum Traianum, quaſi uulgus, atque homines poſſint principes referre in deos. Sed hæc omittamus, hoc tantùm dicentes, Romanos non agnoſcere regem aliquem. Et quum cæteræ gentes in libertatẽ ſe aſſeruerint, hoc multò magis

gis nobis licere. Suffragia igitur (ut dicebam) sunt uoces in electionibus: quod suffragium, quia cui præstamus, nimirùm eidem gratum facimus, hinc factũ est, ut suffragium pro auxilio sæpe ponamus: & suffragor, pro auxilium fero. Refragor repugno, propriè quidem in dictis, sed nonnunquam & in factis.

Catulus, Pullus, Hinnulus, & Fœtus. CAP. LXXI.

Catuli sunt ferarũ siue immitium, siue mitium. Nam & catulos murium legimus. Pulli uerò pecudum. Fœtus auium, & piscium: quanquam & hoc generalius nomen est. Vnde fœtificare, pro parere: & fœtura pro partu, ad omnia animalia muta pertinet. Ceruorum hinnulos dicimus, capreolorum quoque, caprearum, damarum, leporum, similiumq́;. Catulos quoq; serpentum, ut Vergilius de colubro:

-Catulos tectis, atq; oua relinquens. Immaniumq́; piscium, qui non edunt oua. Propriè tamen catuli sunt filioli canum. Vergilius: Sic canibus catulos similes- Georg. 3. Eclog. 1.

Cicero de Diuin. Erat autem mortuus catellus eo nomine. Lib. 1.

Lues, & Pestis. CAP. LXXII.

Lves, & pestis hoc differunt, quo genus, & species. Nam quum in urbe, aut in agro febris, aliud'ue genus morbi sæuit, siue solos homines, siue sola pecora, siue utrosq; corripiens, lues dicitur: interdum etiam si arbores, ac sata. Pestis uerò aut citò occîdit, aut citò abit ab eo, quem inuasit, quæ eadem dicitur pestilentia. Nonnunquam tamen pro lue ponitur, atq; ad animi uitium sæpe transfertur.

Corpus, & Caro. CAP. LXXIII.

Corpus potius, quàm carnem, nostrum uiuentium dicimus: & hominem corpulentum potius, quàm (ut aliqui loquuntur) carnosum. Quintilianus in sexto: Corpulento litigatori, cuius aduersarius item puer circa iudices erat, ab aduocato latus, quid faciam? te ego baiulare nõ possum. Item in primo: Ossa detegunt: quæ ut esse & astringi neruis suis debent, sic corpore

operien

operienda sunt. Idem in quinto, Neruisq; illis, quibus causa continetur, adijciunt, inducti super corporis speciem. Et alibi: Hæret astricta nudatis oßibus cutis, & in fame sua homine cõsumpto iam membra sine corpore. Cicero ad Gallum: Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam. Nam & uires, & corpus amisi. Sed si morbum depulero, facilè (ut spero) illa reuocabo. Quod etiam significauit Martialis, quum ait:

Epist. 17. lib. 7. epist. fa.

Epig. 7. ad Cel.

Viuebant laceri membris stillantibus artus,
Inq; omni nusquam corpore corpus erat.

Videlicet quòd in corpore illius non erat caro.

Lamina, & Bractea. CAP. LXXIIII.

LAminam tam ferream, æream, plumbeam, stanneam, quàm auream, argenteam, electream, orichalceam dicimus: Bracteam potius ex his posterioribus. Aut certè bractea tenuis est, & sua sponte plicabilis: Lamina uerò craßior, ex qua armatura cõficitur, & qua incensa olim homines torquebantur: nec crepitat, ut bractea præ tenuitate. Vergilius in sexto:

Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice, sic leni crepitabat bractea uento.

Veruntamen ita tenuis nonnunquam bractea est, ut crepitare non poßit: ut illa ex qua fit auratura, & argentatura.

Munimenta, & Monumenta. CAP. LXXV.

MVnimenta sunt munitiones castrorũ, cæterarumq; rerum, quæ contra aduentum hostium muniunt, siue uallo, & fossa, siue alio quouis modo, quo sint milites (ut dixi) ab hostium aduentu muniti. Monumẽta, i mutata in u, sepulchra, statuæ, tituli, libri, cæteraq;, quæ nos alicuius rei præteritæ moneant. Nam de futuro (ut quidam uolunt) ideo sepulchra appellari monumenta, quòd nos nostræ ipsorum mortis admoneant, falsum est. In honorem enim mortui illa tantummodo fiunt, non in publicam præceptionem: uixq; monumenta dixerim, nisi literæ, aut alij tituli appareant: quæ si desint, magis sepulchrum,

quàm monumentum erit. Liuius lib. XLVIII. Vtrobiq; monumenta ostenduntur, & statuæ. Nam & Literni monumentũ, monumentoq; statua superimposita, quam tempestate disiectam nuper uidimus ipsi: & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt, quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Quinti Ennij.

Opera, & Opus. CAP. LXXVI.

OPera est actio, ut dabo operam: & in iure ciuili, de operis libertorũ. Cicero de Officijs, Nõ male præcipiunt, qui seruis uti iubent, ut mercenarijs ad operam exigendam, & iusta præbenda. id est, ad laborem, & operationem corporis. siue (ut ait Vlpianus) operæ sunt diurnum officium: Opus est finis, fructusq; operæ. Vnde opera autorum dicuntur, & opera publica, ipsa publica ædificia. Nonnũquam uidetur opus pro opera accipi: ut Vergilius: Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit. quasi ad operas. Sed (ut uidere uideor) quoties non ad laborem corporis, sed ad laborẽ animi, & artẽ, industriamq; respicimus, magis opus, quàm opera, dicendum est: ut, in opere rustico, in opere faciendo, in opere fabrili, in opere textorio. Hanc differentiam ita ponit Seruius: Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipsum significamus, quod geritur. Si autem fœminino genere dixerimus operas, ipsas personas, quæ aliquid faciunt: sicut custodia dicitur, quæ custodit: ut, – Cernis custodia qualis. Nam ut hi, qui custodiuntur, custodiæ dicantur, usurpatum est: unde male est in usu, custodiæ audiuntur: Hæc Seruius. Sed non absolutè definit opus, & operam: utrunq; autem horũ nominũ in eodem posuit loco Terentius: Quod in opere faciendo operæ consumis tuæ, si sumas in illis exercendis, plus agas. Operæ autem pretium ab opera est, ut uersus indicat Iuuenalis:

Est operæpretium penitus cognoscere, toto
Quid faciant, agitentq; die. – id est, fructuosum est, & ad rem pertinens, ideo uel quia decens, uel quia utile, uel gloriosum, uel

Lib. 1. | Aen. 8. | Ser. in illud Ver. 11. Aen. Extulerat lucẽ, referens opera, atq; labores. | Aen. 6. | In Heautont. act. 1. sce. 1. | Satyr. 6.

Lib. 1. ab urb. *quia iucundum. Ab hoc nomine Liuius exorsus est, dicens: Facturus'ne operæpretium sim, si res gestas populi Romani ab initio perscripsero, necdum scio, nec si sciam, dicere ausim.*

Solatium, Consolatio, & Solamen. CAP. LXXVII.

SOlatium, & consolatio idem sunt, nisi quòd illud re, hoc uerbis fit. Quintilianus: Cæcitatis miseræ solatium est habere rem uidentium. Idem: Itis obuiam consolationibus: & (quod omnem modum feritatis excedit) captatis in magna calamitate laudari. Nec mirum, quum consolari sit oratione, Solari uerò semper ferè aliter. Nolo afferre plura male utentium exempla, quæ facilè quilibet sibi inueniet. Cicero tamen de Amicitia ait: Ipse me consolor, & maxime illo solatio, quòd eo errore careo, quo in amicorum discessu pleriq; angi solent. Vtrunq; rectè dictum est. Quid enim non rectè Cicero dicat? Nam quum se tanquã alterũ, quasi colloquio à mœrore reuocet, debuit dicere cõsolatur. Quia uerò oratione non utitur, solatium dicere potuit. Solamen idem quod solatium est, sed magis poëticum. Vergil.

Aen. 3. *Solamenq; mali de collo fistula pendet.*

Quo tamen Boëthius, & quidam alij utuntur.

Affectus, Affectio, & Affectatio. CAP. LXXVIII.

AFfectum nusquam uideor reperisse apud Marcũ Tullium, frequentißime affectionem. Contrà, apud Quintilianum frequentißime affectum, rarò affectionem: ut illo loco (si modò non est mendosus) ubi ait: Cupiditas causa sceleris fuit, quæuis eius ira quantum efficiat in animis hominum, talis affectio. Nescio an sit affectus. Et in alio loco: Illa uerò frigida, & pueri-

De Inuẽt. lib. 1. *lis in scholis affectio. Affectionem Cicero modò sic definit: Affectio est animi, aut corporis ex tempore aliqua de causa cõmutatio: ut lætitia, cupiditas, metus, molestia, morbus, debilitas,*

De Inuẽt. lib. 2. *& alia quæ in eodem genere reperiuntur. Modò sic: Affectio est quædam ex tempore, aut ex negotiorum euentu, aut administratione, aut hominũ studio commutatio rerum, ut non tales*

quales antè habitæ sunt, aut plerunque haberi solent, habendæ uideantur esse. In Tusculanis idem autor, & alibi, uoluntatem hominis affecti ad uirtutem, atq; ipsam uirtutem animi, appellari affectionem ait, qualis non est affectus, qui Græcè dicitur πάθος, quod ipse Cicero interpretatur, perturbationem malens dicere, quàm morbum, quo nomine sæpißime utitur. At Quintilianus non perturbationem, sed affectum nominat: neq; ipse aut solus, aut primus, sed pleriq; ante eum, ut Seneca, Plinius, Rutilius, Columella, Valerius, Liuius, alijq; multi. Ita enim ille ait: Alteram Græci πάθος uocant, nos, uertentes rectè, ac propriè, affectum dicimus. Illa igitur (ut ego quidem sentio) affectio Græcè πάθος dicitur, quam nostrates philosophi in Latinum uertentes appellant dispositionem. Aliquibus tamen uideri posset definitio illa Ciceronis hunc quoq; significatum, qui est πάθος complecti. Quibus, quia ad rem non multum attinet, non sanè repugno: cùm præsertim omnes ferè iurisconsulti, omnesq; ecclesiastici scriptores affectionẽ pro affectu accipiant. Est autẽ affectus pars illa animæ qualitatis, quæ è regione rationis est. Quicquid enim in anima, præter partẽ illam memoriæ, ratio non est, affectus est: & rursus, quicquid non est affectus, ratio. Ab hoc fit affecto, quo etiam Cicero ipse sæpe utitur in libris ad Herennium: Non tam affectanda, quàm illæ superiores, sed tamen adhibenda nõnunquam. Apud eundem nunquàm (nisi me incuria fefellerit, aut memoria fallat) legi affectationem, frequenter apud Quintilianum, & cæteros, ut ibi: Nihil odiosius affectatione, id est, affectu, conatuq; æmulandi alterius uirtutẽ, quam assequi nequeas refragante natura: uel nimio affectu, nimioq; conatu alterius uirtutem æmulandi: ita ut turpe sit, ac deforme, sic auidè æmulari.

Quintil. lib. 6. cap. 3.

Lib. 4.

Latebræ, & Latibula. CAP. LXXIX.

LAtebræ, hominum propriè dicuntur: Latibula, ferarum. Quintilianus: Et quamuis odio euersoris nostri euocatus Declam. 12.

Li. 1. de Offic. è latebris suis populus, subsellia non implet. Cicero: Videant, ne quæratur latebra periurio. id est, excusatio periurij. Latibula nõ nunquam hominum: Latebræ etiam ferarum. Liuius lib. XLVII. Inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit.

De Luce, & tenebris: Die, ac nocte. CAP. LXXX.

LVce, & tenebris, pro die, ac nocte accipere solemus. Differt tamen prima luce, à prima die. Nam ibi intelligitur prima pars diei, & quasi diluculum: hîc autem prima dies. Ita primis tenebris, & prima nocte. Ibi de prima parte noctis loquimur, hîc de nocte ipsa. Ideoq; ante lucem melius dicimus quàm ante diem, si diluculum significamus. Nam ante diem, pro ante tempus, dici solet: præterquàm si de certo die loquamur: ut, ante diẽ decimum: uel, ante sextum calendarum Nouembriũ: id est, sexto die ante calendas Nouembris. In quo loco præceptum Pauli inserere non inutile fuerit, qui ait: Ante diem decimum calendarũ, & post diem decimum calendarum, æquè utroq; sermone undecima dies significatur. Verùm non quemadmodum ante lucem melius, quàm ante diem, pro diluculo dicimus: sic ante tenebras, quàm ante noctẽ, pro crepusculo. sed è diuerso potius. Reperitur autẽ luci pro luce, ut uesperi pro uespere, & ruri pro rure. Cicero in Philippicis: Quis enim audeat luci? quis in militari uia? Diem pro diurno tempore, itemq; pro certo tempore uolũt esse masculini generis, notaueruntq; Vergilium indifferenter accepisse. Ego tamen & apud hunc, & apud cæteros pro tempore ipso semper annotaui esse fœmininũ: ut, ipsa dies facit hominem prudentẽ: &, multa dies magnam dat hominibus rerũ experiẽtiam. Vnde Pædianus uult fieri dieculam, pro paruo tẽpore. Et apud iurisc õsultos bima, trima, quadrima die, pro tẽpore biennij, triennij, quadriennij: quod iurisperiti nõ intelligunt. In certo tempore Pædianus idẽ consentit, debere esse generis masculini. Dicemus ergo hesterno die, & crastino: non hesterna die, & crastina. Ad diem nõ uenit, ad diem non affuit: id est, die præstituto.

Philip. 12. circa finem.

Orator

Orator, Rhetor, & Declamator. CAP. LXXXI.

ORator, qui causas orat uel in iudicijs, uel in concionibus: qui Græcè dicitur ῥήτωρ, id est, rhetor. Nos tamen rhetorẽ professorem rhetoricæ uocamus, non oratorem. Mirorq́;, cur in hoc tam facili, peruulgatoq́; nomine exponendo Victorinus errauerit. Declamator est, qui studens apud rhetorem in conuentu scholasticorum fictam causam orat, id agens, ut in ueris posteà causis poßit orare. Ipse quoq; rhetor, & quicunque alius etiam extra scholam hoc ipso genere utitur, siue ut alios, siue ut se exerceat, declamator uocatur. Nonnunquam tamen more Græco reperimus poni, ut Cicero libro secundo de Natura deorum: Hæc quum Cotta dixisset, tum Velleius, Ego, inquit, incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congredi conatus sum. Nam neq; indisertum Academicum pertimuissem, neq; sine ista philosophia rhetorem, quamuis eloquentem. Rhetorem dixit uel oratorem, uel rhetoricum.

Victor in. in sua præfat. in lib. 1. Cicer. de Inuent.

Peregrinus, & Hospes, Diuersorium, & Hospitium. CAP. LXXXII.

PEregrinus, & hospes hoc differunt: quòd peregrinus uocatur, qui in ciuitate sua non est: Hospes qui in aliena est. Vel peregrinus, qui ex nostra ciuitate oriundus non est: Hospes qui in nostra est. Cic. Vos hospites in hac urbe uersamini, uestræ peregrinantur aures? Quintil. Attica anus Theophrastũ hominẽ alioqui disertißimũ, annotata unius affectatione uerbi, hospitem dixit. Nec alio id se deprehẽdisse interrogata respõdit, q̃ quòd nimiùm Atticè loqueretur. Pro hoc imperiti dicũt forẽses, aut extranei: loquẽdũ enim mihi barbarè est, ut barbariẽ emendẽ. Hospites igitur sunt, tã qui in priuato alicuius hospitio sunt, quàm qui in publico, quod diuersoriũ, uel tabernam meritoriã appellamus: tamq; qui recipit, quàm qui recipitur. Vnde Ouidius: —Non hospes ab hospite tutus. Cicero: Per dextram istam quam hospes hospiti porrexisti. Sed ille receptor propriè uocatur

Pro Milo.
Lib. 8. cap. 1.
Metam. 1.
Pro Deiotaro.

hospes, qui priuatim, & amicitiæ causa recipit: unde hospitium: ut idem, Fuit mihi cum illo uetus hospitiũ. id est, amicitia familiariter uel mihi hospitandi apud illum, uel illi apud me. Vnde hospitales homines, qui amore, non pretio hospitium suum communicant. Hospitiũ & priuatum, & publicũ dicitur. Liuius Tarento Annibali per dolum prodito, ait hospitia tãtummodo Romanorum à militibus fuisse direpta. Certè priuata, non publica. Cicero: Ex hac uita sic decedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diuersorium, non habitandi dedit. pro eodem posuit diuersorium, & hospitium.

In Cato. Maio.

Conciuis, Conterraneus. CAP. LXXXIII.

Conciuis, qui eiusdem ciuitatis est: Conterraneus, qui eiusdem terræ. hoc est, territorij. Maior est enim terra, quàm urbs, oppidum'ue, cuius habitatores uocantur ciues. Cic. Eorum qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam (quæ nũc quidem deleta est, tum florebat) institutis, & præceptis suis erudierunt. Plinius tamen Catullum conterraneum suum uocat: uel quòd ex diœcesi illa, uel quòd ex urbe sit Veronensi. Vterq; enim dictus est Veronensis. Nam illius nepos, & per adoptionem filius fuit Nouocomẽsis, & ideo Plinius Secundus & ipse dictus est. Quidam librum nuper sic inchoauit: Fauonius ciuis meus, optime princeps, & consul tuus. Quum dicere debuisset, conciuis meus. Dominus enim ciuitatis, ciuem suum uocat, quia non potest appellare conciuẽ. Quemadmodũ miles socium in militia, non militẽ suum uocare potest, sed cõmilitonem. Et discipulus eum, qui unà eidẽ præceptori dat operã, non discipulum suum, sed condiscipulũ. E diuerso præceptor non uocat auditores suos, cõdiscipulos suos, sed discipulos. Et dux in bello, nõ commilitones, sed milites suos appellabit. Licet Cæsar, & quidã alij appellauerint milites suos commilitones, comparandæ beneuolentiæ gratia: ut apud Verg. Aeneas qui sub eo erãt, socios uocat. Hic ergo homo priuatus non debuit quenquã suũ ciuem appellare, sed conciuẽ: nec

De Amic.

Plin. in præfat. nat. hist.

Verg. Aen. 1. O socij, neque enim ignari sumus ante malorum.

nec rursum aliquem principis consulem dicere. Nõnunquam tamem inuenitur ciuis pro conciuis, ut Lælius apud Lucan.

Nec ciuis meus est, in quem tua classica Cæsar

Audiero. Dicam tamen municeps meus, pro eo quod est, conciuis meus, quia communiceps non inuenitur. At quoties non apponimus pronomen, rectius sine appositione loquimur: Audite ciues, succurrite milites, legite discipuli. etiam si mei fuerint conciues, commilitones, condiscipuli. Quòd siquando per hæc posteriora sine pronomine loquor, tamen pronomen subintelligẽdũ est: ut, omnes me conciues amant. Cur tu non das commilitonibus partẽ? Ille semper exagitat cõdiscipulos quæstionibus. subintelligitur, mei, tuis, suos. Dicimus tamẽ, uos estis ciues nostri: quasi reipublicæ nostræ, non quasi singularium aliquorum ciuium.

De Prætor, Prætoriusq́;, & alijs magistratuum nominibus. CAP. LXXXIIII.

PRætor, qui præturam: Consul, qui cõsulatum: Quæstor, qui quæsturam: Aedilis, qui ædilitatem: Censor, qui censuram: Tribunus, qui tribunatum: Primipilus, qui primipilatum gerit. Senator, qui senator est, aut fuit. Prætorius, qui præturam: Consularis, qui consulatum: Quæstorius, qui quæsturam: Aedilitius, qui ædilitatem: Censorius, qui censuram: Tribunitius, qui tribunatum: Primipilaris, qui primipilatum gessit. Senatorius non dicitur senator, sed (ut dixi) uel senatorij ordinis, aut de domo senatoria. Triũphator, qui triumphat propriè, sed etiam qui aliquando triumphauit. Vt uictor exercitus, qui uicit. Triumphalis, qui triũphauit. Cæterùm illa priora nomina sunt substantiua, quia iunguntur cum adiectiuis: ut, diligens consul, bonus tribunus, iustus prætor, seuerus censor. Hæc posteriora sunt adiectiua, eò quia iunguntur cum substantiuis: ut, homo consularis, tribunitia mulier, prætoria familia, censorium edictum. Quòd si absint substantiua, subintelliguntur: ut, Consulares rogantur primi sententiam in senatu, proximi prætorij, deinde tribunitij:

intelligimus homines: quemadmodū in illis, plebeij, nobiles, potentes, ingenui, libertini. Proconſul, non qui pro alio conſule præeſt prouinciæ, ſed qui cum poteſtate conſulari extra ordinē ad aliquam prouinciam adminiſtrandam mittitur: præter quàm quòd non duodecim faſces eum præcedunt, qui præcedunt conſulem, ſed tantùm ſex, ut etiam prætorem, & præſidem. Proprætor non pro alio prætore præturam, ſed extraordinariam gerit. Itaque dicitur Proquæſtor, & ſi qui ſunt alij huiuſmodi nominum magiſtratus.

De locorum quorundam nominibus, et poſſeſsiuis horum. CAP. LXXXV.

RHegini ex oppido Calabriæ, Rhegienſes ex oppido Galliæ Ciſalpinæ: quorum oppidorum utrunq; uocatur Rhegiū. Albani, & Albenſes, ex oppido Alba in Latio, Albani: ex oppido Alba ad lacum Fucinum, Albēſes: qui à quibuſdam Albani dicuntur. Cumani ex oppido Cumarum in Campania, quam nunc prauè uocant Terram laboris: Campaniam uerò illam regionem, quæ illi finitima eſt Romam uerſus. Comenſes ex oppido Como in ea Gallia, quam nunc Lombardiam nominant, in qua ipſa Gallia, & finitimum Como eſt Bergomum, unde Bergomenſes. Pergamum, ex qua urbe Pergameni, in Aſia: à qua, quia ob penuriam chartæ, ab Attalo rege miſſa eſt membranarū copia, membranæ Pergamenæ ſunt nominatæ. In Aſia cùm dico, prouinciam intelligo. Nam in ea, quæ eſt tertia pars orbis terrarum, regio quædam eſt eodem nomine, quam Turchiam nunc uocant, non autem, ut quidam uolunt, Teucriam: quemadmodū in Africa, quæ & ipſa tertia pars orbis dicitur, eſt etiam regio eiuſdem nominis. unde Afros dicimus homines, non autē Afram regionē. Thebani à Thebis in Græcia: Thebæi à Thebe in Aegypto. ſed Thebæi ſecundum Græcam formam fit: nam & Thebani, Græcè Thebæi dicuntur. Non tamen occurrit, ubi in libris gentilium legerim Thebæos.

Priſcus

Priſcus, & Priſtinus. CAP. LXXXVI.

PRiſca, quæ ſuperioribus ſeculis, aut ſuperiore ætate: ut, priſci Latini, priſcus Tarquinius, priſca tempora. Priſtina, quæ ſuperioribus annis, menſibus, diebus, & quæ noſtra memoria fuerũt: ut, priſtina noſtra amicitia, priſtina beneficia noſtra. Neq; rectè hic dicas priſca, neq; illic priſtina. At uerò ſi de rebus, quæ non ſeneſcunt, loquaris, priſtinũ, non priſcum decebit: ut, Pharos & Tyrus nunquàm in priſtinũ ſtatum redibunt. Maria in freto Meſſanenſi laborant, ne montes, ſi Lucano credimus, repetant priſtina cõfinia. Atqui tantũ temporis eſt, ex quo illuc mare irrupit, ut memoriæ non inueniatur proditum. Padus poſt quingentos, & eo amplius annos ſolet reuerti in priſtinum curſum.

Lucan. lib. 3 Vis illic ingens pelagi, ſemperq; laborãt Aequora, ne rupti repetant cõfinia montes.

Proſper, & Felix. CAP. LXXXVII.

PRoſper qui dat: Felix qui recipit proſperitatem. Sidus Veneris (ſi credimus mathematicis) proſperum eſt: natus ſub illo ſidere felix eſt. Dicimus ergo propriè homines quidem felices: deos autem, tempora, loca, actiones, fines, ſucceſſus proſperos, & ſi qua ſunt ſimilia. Vtrunq; tamen aliquando recipit exceptionem. Nam & non ſemel legimus proſperam alicuius ualetudinem: ut Suetonius de Cæſare, Fuiſſe eum proſpera ualetudine. id eſt, bona, & quaſi felici. Et de Tyberio, ualetudine proſperrima uſum eum eſſe ait. Salluſtius: Sed pòſt quàm res ciuibus, muris, agris ſatis aucta, ſatisq; proſpera uiſa eſt. Rurſus Vergilius: Sis felix, noſtrumq; leues, quæcunq; laborem. Pro eo quòd eſt, ſis proſpera, & benigna.

Cap. 45. Cap. 68. In Catil. Aen. 1.

Saluber, & Sanus. CAP. LXXXVIII.

SAluber, ſiue (quod uſitatius eſt) ſalubris, dicitur aër, cibus, potus, locus, multaq; huiuſmodi: idem ferè quod ſalutifer, ſiue ſalutaris. Sanus homo dicitur, cæteraq; animalia. Res ſalubris præbet ſanitatem, homo uerò recipit: qui poteſt & præbere, tuncq; ſaluber, quaſi ſalutifer dici. Sed in utroque etiam aliqua reperitur exceptio. Siquidem ſanum aërẽ, ſanum cibum, ſanum locum

uocamus, quasi salubrem, & præbentem sanitatem. Contrà salubris pro sano. Sallustius: Genus hominũ salubri corpore, uelox, patiens laborũ, plerosq; senectus dissoluit. Liuius: Grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Martialis dum describit uitam beatam, inquit:

In Iugurth.

Li. 10. epig. 46.

Lis nunquàm, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salûbre corpus.
Prudens simplicitas, pares amici.

Hi tres quos produxi loci, idem nomen habent coniunctum cum corpore. Quare non ausim dicere, ut dixit Boëthius in translationibus suis, Aeger an salûber. Nam de æquali suo Caßiodoro, qui apud nonnullos in pretio est, nunquàm ideo facio mentionem, quia cùm regibus suis Theodorico, & Alarico, quorum scriba fuit, Gotthicum sonat, & barbarum.

Iucundus, & Gratus. CAP. LXXXIX.

IVcũdus, & gratus sic differunt, quòd iucũdus propriè in prosperis, Gratus in aduersis. Iucundũ uoco nõ qui lætus est, sed qui lætitiæ est alteri: ut prosper, ac saluber. Vsqueadeò potest qs tristis, mœstusq; esse, & tamẽ iucũdus: ueluti quũ hostis meus in dolore est, tũc mihi iucũdus est: & ego gaudens, sum illi minimè iucũdus. Quare nõ rectè locutus est, q ait, Iucũdos nos faciat suæ interesse cõmemorationi. Sed ad differẽtiam Cicero ad Sulpitiũ cõsolantẽ de morte filiæ inquit: Seruius tamẽ tuus omnibus officijs, quæ illi tẽpori tribui potuerũt, declarauit & quãti ipse me faceret, & quàm suũ talẽ erga me animũ tibi gratũ putaret fore: cuius officia iucũdiora scilicet sæpe mihi fuerũt, nunquàm tamẽ gratiora. Idẽ ad Luceiũ: Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostẽdit in his literis, quas à te proximè accepi: nõ ille quidem mihi ignotus, sed tamẽ gratus & optatus: dicerem iucundus, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. Idem ad Atticum: Fuit enim mihi sæpe & laudis nostræ gratulatio tua iucũda, & timoris cõsolatio grata. Idem tamẽ libro quarto inuectiuarũ: Est mihi

Epist. 6. li. 4. fa.

Epist. 15. lib. 5. fa.

bi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uolũtas. Iucunda dixit, quasi lætitiæ plena, & uoluptuosa, qualis est in prosperis. Grata, quasi plena affectus, ac fructus. In iucũdo enim quædam gratia est delectationis, in grato uerò etiam commodi. Quippe aspectus rosarum, liliorum, uiolarũ, florumq́; ac similiũ iucundus est. Aspectus plenæ meßis, uberum olearum, grauium fructu uitium, pinguiumq́; pecorum, gratus: Et pueritia filiorum, atq; infantia iucundior: adolescentia uerò, ac iuuẽtus gratior, utpote utilior. Idem de Officijs libro secũdo: Atque etiam illæ impensæ meliores sunt, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaq́; quæ ad usum Reip. pertinent. Quanquàm quod præsens, tanquã in manu datur, iucundius est, tamẽ hæc in posterũ gratiora sunt. Hieronymus nõnunquã his duobus nominibus cum ea, quam ostendi, proprietate, & distinctione usus est.

Plura, Complura, Plerique, & Plerunque. CAP. XC.

PLura, & cõplura sic differũt, quòd plura poßunt esse duo: complura duo esse non poßunt: illud comparatiuũ est, hoc uerò minime: ideoq́; nõ regit casum. Plerique, modò autores pro maxima parte accipiunt, modò pro nonnulli. Sallustius: In diuisione orbis terræ, plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam, & Europam. Paulò pòst: Plerosque senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestijs interiere: nam morbus haud sæpe quenquam superat. Quint. Videas plerosque ita paratos. id est, nonnullos. Plerunque magis à priore significato, quàm à posteriore uenit: id est, pro eo quod est ferè semper. Quintil. in amatore: Excussa sunt plerunq; languentium uitia uerberibus. id est, nonnunquam. Tamen in hunc sensum hæc dictio (siue nomen, siue aduerbium sit) rarò reperitur. Seruius quidem nescio an unquam utatur aliter.

In Iugurth.

Declam. 15.

Clarus, & Præclarus. CAP. XCI.

CLarus & præclarus figuratè accipiuntur pro eo, qui tanquam fulgore quodam famæ, & gloriæ resplendet. Vnde

clarißima, & præclarißima gesta dicimus. Sed præclarus non-nunquam pro bono reperitur apud Ciceronem: sicut apud eundem Luculentus pro magnus: ut in Philipp. Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. In eodem opere ait: O præclarum custodem ouium (ut aiunt) lupum. non claritas in custode desideratur, sed probitas: ergo præclarum pro bono posuit. Idem in Lælio: Cum illo uerò quis neget actũ esse præclarè? Et paulò post: Cum illo quidem (ut suprà dixi) actum est optime, mecum incommodius. Nam non suprà dixerat actum cum illo optime, sed præclarè. Verùm ideo sic dixit, quia præclare, & optime idem roboris, & uirium in significatione obtinent. Eoq; κράτισον (quod est optimum) & apud Græcos accipi solet, & à nobis transferri præclarum.

Philipp. 7.
Philipp. 3.

Festus, & Festiuus. CAP. XCII.

FEstus dies, potius quàm festiuus: Res festiua potius quàm festa. Nã festus, festa, festũ, ad diem festũ pertinens. Festiuus, festiua, festiuũ, res iucunda, & lepida: ut, oratio festiua, dictũ festiuum: frondẽ festiuam legimus, non quæ ad festum comparata sit, sed quæ iucunda, & læta. Nam & festam frondem uocamus, quæ festis adhibetur. Festiuum multi pro festo accipiunt.

Venale, & Vendibile. CAP. XCIII.

VEnale, & uendibile hoc habent differentiæ, quòd illud significat rem uenditioni expositam, hoc rem quæ facilè potest uendi. Hæc domus est uenalis. id est, proscripta, uel exposita uẽditioni. Et hoc de Curione significat Lucanus, quũ dicit, Audax uenali comitatur Curio lingua. id est, pretiũ, nõ ueritatẽ, honestatemq; sequẽs ex suæ linguæ facundia. Cicero in Bruto: Horũ ætati propè cõiunctus L. Gel. non tam uẽdibilis orator, quàm ut nescires, quid ei deesset. Et in eodẽ: Nam populo non erat satis uendibilis præceps quædam, & cùm idcirco obscura, & peracuta, tum rapida, & celeritate citata oratio. Et alibi: Nam ut sint illa uẽdibiliora, hæc uberiora certè sunt. Vẽdibile dixit pro gra

Lib. 1.
De finib. lib. 1.

gratum, & quod animos hominum ſolicitet, ritu rerum, quæ ad ſe alliciunt emptorem. Hoc à uendo uenit, illud à ueneo.

De Sciens feci, Prudens feci, & ſimilibus. CAP. XCIIII.

SCiens feci, & prudens feci: itē inſciēs, & imprudēs, atq; ignorās feci: hoc eſt, quòd cū facerē aliquid, ſciui me facere illud, aut ignoraui. At ſciēter feci, idē eſt quod cū ſciētia, ac doctrina feci: ſemperq; in laude eſt ſciēter quid feciſſe. Scientem uerò quid feciſſe, tū laudare, tū uituperare ſolemus pro rei qualitate. Si ergo ſciēter facere ſemper laudabile eſt: ediuerſo inſcienter facere ſemper eſt uituperabile. Prudēter quoq; facere, opus prudētiæ nimirum eſt: imprudēter uerò, ſtultitiæ. Tamē quid imprudēter facere ignorāter'ue, rarò in uſu eſt, in cuius locū uelut ſuccedit per ignorātiā, & per imprudētiā factū, per ſe neq; laudi, neq; uitio dandū. Idē enim eſt per imprudentiā, ſiue per ignorātiā feciſſe aliquid boni, uel mali, quod imprudentē, ignorātemq; feciſſe: quorum neutrum aut præmium meretur, aut pœnam.

CAP. XCV.

Marinus, Maritimus, & Tranſmarinus.

MArinum piſcem dicimus, & auem marinam, & deum marinum, uel deam, uel nympham marinam. Nominatim quoq; Vitulum marinum, Lupum marinum, Turdū marinum, Turturem marinum. Præterea colorem marinum, caſum marinum, periculum marinum, ſonum, fluctum. Aquam marinam, non maritimam: nauem marinam, quidam etiam nauem maritimam. Rurſus oram maritimam, gentem maritimam, res maritimas, bellum maritimum, non marinum. Item hominem, gentem, urbem, triumphum tranſmarinum, non tranſmaritimum. Horum omnium hæc differentia eſt, quòd marinū uocatur, quod incolit mare, aut ex mari eſt. Maritimum, quod mare accolit, & ad mare eſt, uel ad mare fit. Tranſmarinum, quod trans mare eſt: Tranſmaritimum enim foret, quod trans loca maritima eſſet, idem propriè quod mediterraneum.

Frequens, & Celebris. CAP. XCVI.

FRequentem locum dicimus, quem frequentare multi solent: ut urbs frequens, oppidum frequens, platea frequens, ubi multi homines aut habitant, aut diuersantur. Quando autem de persona, aut de re animata loquimur, duobus modis dicitur: uel de sola sic: Sit miles frequens spectator præliorum. id est, creber, & assiduus. Vel de turba, sic: frequens populus, frequens senatus. id est, copiosus, & multus. Et quidem cum nomine collectiuo in singulari, cum cæteris uerò in plurali: ut, frequentes ciues, frequentes senatores. hoc est, multi, & numerosi. Veruntamen quum dico, sis frequens, innuo actionem: quum dico frequens locus, passionem. Ille frequentat, hic frequentatur. Cui simile est celebris semper passiuè positum, tam ad rem, quàm ad personam relatum. Locus celebris, quòd celebratur. Homo celebris, quòd cum honore celebratur, & colitur. Propter quod in hanc ducor opinionem, ut locus celebris propriè sit honoratorum frequentia cultus: non ita frequens, neq; frequentia: quo nomine qualiscunq; hominum multitudo significatur: quòd ex uocabulo hinc ducto probatur, quod est celebritas, quæ tum hominum cœtum honoratorum declarat, tum dignationem ipsam, atq; honorem. Quintil. Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate, & in media republica uiuendum est, assuescat iam à puero non reformidare homines: neq; illa solitaria, & uelut umbratili uita pallescere. Cice. Ita qui in maxima celebritate, atq; in oculis quondam ciuium uiximus, nunc fugientes conspectum sceleratorum hominum, quibus omnia redundant, abdimus nos quantumlicet, & sæpe soli sumus. Idem in alteram significationem: Hac tanta celebritate famæ, quum esset iam absentibus notus, Romam uenit, Mario, & Catulo consulib. Quare impropriè, licet frequentissime dicitur, locus celebris, an desertus. quasi contrarium sit celebrem esse ab illo, desertum esse. Vbi enim baiuli, aut aleatores, aut lenones, scortaq;

De Offi. lib. 3.

Pro Archia.

taq; esse consueuerunt, quis eum locum propriè dixerit celebrem? non aliter, quàm celebrem meretricem, aut nobilem: ut sæpe legimus & singularem improbitatem, & unicam turpitudinem: ut in bonum, & ita in malum.

Ferus, & Ferox. CAP. XCVII.

F*Erus homo, qui animum ferinũ obtinet, ut Leonis, Vrsi, Pardi, Lupi. Ferox, qui peranimosus est ad decertandũ cum altero, & ad uim alteri faciendam, atq; ad nocendum.*

Corporeus, & Corporalis. CAP. XCVIII.

C*Orporeum est existens ex materia, atq; substantia corporea, & ediuerso Incorporeum: ut lapis est res corporea, uirtus incorporea. Corporale uerò existens in materia, substantiaq; corporea: & ediuerso incorporale: ut domus, fundus, mãcipium, corporalia sunt, non corporea: legatum, hæreditas, iura, incorporalia sunt, non incorporea. Nanq; hîc de qualitate agimus, quæ inest substantiæ, ibi de ipsa substantia: quas res diligẽtius exequemur in dialecticis nostris. Et sanitas, uires, pulchritudo, bona corporalia appellantur, non corporea. Prætereà (ut alia ratione hanc differentiam distinguamus) corporeus, & incorporeus non nisi cum hoc nomine res, aut substantia iungũtur, aut ubi res subintelligitur: ut lapis est res, siue substantia corporea, non autem est corporeus. Virtus est res incorporea, non autem uirtus incorporea. Omnia autem corporea aut tanguntur, aut uidentur: id est, omnes corporeæ res, non autem sic, res incorporeæ.*

De Lassus, Laxus, Lapsus, Fessus, Defessus, Fatigatus, Defatigatus. CAP. XCIX.

L*Assum, quod labore fatigatum est, tam animo, quàm corpore: ideoq; ad ea demum spectat, quæ laboris molestiam sentiunt. Laxum uerò magis ad inanimata, quæ sunt, lẽta, mollia, flexibilia, non dura, non rigida: ut, laxi rudentes, laxi funes, laxæ chordæ. Lapsus à labendo, quod uel corpore, uel per translationem*

tionem animo, & opinione labitur. Fessus *idem est, quod fatigatus siue animo, siue corpore.* Defessus, *defatigatusq́;, qui ita fessus, atq; fatigatus est, ut non queat amplius, & sæpe à labore, atq; incepto quod instituerat, desistat: ut in* Bruto Cicero, Et *ne*
Lib. 3. *defatigaretur, orauissent.* Et *de* Oratore: Profectò *nunquàm conquiescã, neq; defatigabor antè, quàm illorum ancipites uias, rationesq́;, & pro omnibus, & cõtra omnia disputãdi percepero.*

Bonum, & Bonitas. CAP. C.

BOnum *generale nomen est, honesta pariter, atq; utilia cõplectens: ut bonum animi, bonum corporis, bonum fortunæ.* Bonitas *uerò non (ut multi opinantur) idem utiq; quod bonum honestum, sed idem quod benignitas.* À *primo fit bonus uir, bonus seruus, bonus iudex: id est, iustus, & exequens officij sui debitum: ab hoc bonus pater, bonus dominus, bonus deus, bonus* Aeneas: *hoc est, benignus, & clemens, quã alterã iustitiæ partẽ esse constituunt, uocantes eandem beneficentiam.* Nam *iustitiã partiuntur in duas partes:* Iustitiam, *quæ est seueritas: & beneficentiam, quam ego uoco bonitatem.* Ergo *qui planè bonus esse uult, planeq́; iustus, bis bonus sit necesse est.* Et *hoc quidem ad uirtutem pertinet.* Est *autem & alia bonitas, non ex industria, sed ex natura, tam homini, quàm quibusdam alijs rebus attribu-*
De Offi. 3. *ta.* Cicero: Quæ *& bonitate naturæ multi assequuntur, & progreßione discẽdi. id est, excellentia, & dote naturæ.* Quintil.
Cap. 1. At *in solo fœcundo plus cultor, quàm ipsa per se bonitas soli efficiet.* Non *dixit plus bonitas cultoris, quàm bonitas soli, quia excellens cultor industria fit, non natura.* Nonnunquam *tamen bonitas pro iustitia, siue pro honesto accipitur.* Cicero *de* Officijs *tertio:* Quum *enim bonitatem alicuius, fidemq́; laudãt, dignum esse dicũt, quicũ in tenebris mices.* Quintil. *in duodecimo:* Quòd *si in mediocribus etiã patronis cõuenit hæc, quæ uulgò dicitur bonitas: cur non orator ille, qui nõdum fuit, sed potest esse, tã sit moribus, quàm dicẽdi uirtute perfectus?* Nõnunquã *etiã bonum accedit ad naturã uirtutis, et bonitatis.* Nam

quũ dicimus de æquo, & bono, nõ de rigore iustitiæ, et de summo iure loquimur, sed quasi de bona æquitate.

Lubricus. CAP. CI.

LVbricus locus est, in quo nequeas insistere, nec ingredi, quales sũt herbæ perfusæ sanguine (ut apud Vergiliũ de Niso, & Homerũ de Aiace Oilei) aut aliter humectatæ. Marmora leuigata, lapidesq́; uel humore conspersi, terra glaciata, aqua gelata, pauimẽta, cæteraq́; huiusmodi, lubrica dicuntur. Inde per translationẽ adolescẽtiã uocamus lubricã, in qua qui sunt, uelut in glacie facilè labũtur. Anguilla quoq;, congrus, muræna, & similia lubrica sunt. Alio tamẽ modo uidetur Cicero dixisse lubricos oculos, & imitatus cũ Lactãtius in libro de Dei opificio. Ita enim ait ille de Natura deorũ: Sed lubricos oculos fecit, & mobiles, ut declinarent, si quid noceret: & aspectũ quò uellent, facilè conuerterẽt. Dicti sunt oculi lubrici eo modo, quo à quibusdam pes lubricus, pro eo quod est in lubrico. Ita oculi quasi in lubrico positi sunt, ut uix queant consistere: quale est quũ dicimus: Spargo humũ floribus: pro eo quod est, spargo humi flores: & sterno lectum pallio: pro eo quod est, sterno pallium lecto. Lib. 2.

Aequalis, & Aequabilis. CAP. CII.

AEqualis, quid sit, notum est, ut in illo: Sintq́; pares in amore, & æquales. Sæpe accipitur pro coætaneo, siue coæuo. Vt Vergilius: Aequalemq́; ab humo miserans attollit amicum. Lib. 5. Aen. Cicero: Ego Qu. Maximũ eum qui Tarentũ recepit, senem adolescens ita dilexi, ut æqualẽ. Et iterum: Nec cũ æqualibus solùm, qui pauci admodũ restant, sed cum uestra etiã ætate, atq; uobiscum. Aequabilis, idẽ quod æqualis in priore significato: ut idẽ, Non ius æquabile, quid utilitatis haberet, acceperat. Iterum: Et uox reducitur in sonum quendam æquabilẽ, atq; constantem. In Cato. Maio. Eod. lib. De Inuẽt. lib. 1. Ad Herẽ. lib. 3.

Perfidus, & Infidus. CAP. CIII.

PErfidus, qui fidem uiolat: Infidus cui non est fidendum. Hoc à fido descendit, quod habet primam longam, siue fido à fidus: illud à fides, quod habet primam breuem.

Ideoq; hæc duo adiectiua uario accentu efferuntur.

Moratus, & Morigeratus. CAP. CIIII.

MOratus, qui moribus bonis est præditus: Morigeratus, participium ex morigeror, quod est morem gero. id est, obsequor, & obedio. Vnde morigerus, obsequens, obediens, & facile morem gerẽs. Quod Accursius non intelligens (quid autẽ intelligat, si ignorat, quid sit morem gerere?) pro glossa scriptũ reliquit, Soluat Apollo: quasi aut ænigma esset, aut Apollo soluere ænigmata soleret magis, quàm proponere soluenda. Et alibi: Primipilus, inquit, nomen Græcum est.

Proteruus, Procax, & Petulans. CAP. CV.

PRoteruus, procax, & petulans, multum similitudinis habent, & quasi aliud alio magis increscit, tam in factis, quàm in dictis. Tria hæc, tum quandam lasciuiam, libidinemq; declarant, tum iniuriam: nam & proteruã, petulantemq; eodem loco de inhonesta fœmina apud Ciceronem legimus pro Cælio: Si uidua liberè, proterua petulanter, diues effusè, libidinosa meretricio more uiueret. Proteruam minore gradu, quàm petulantẽ significauit. Petulans, pro libidinoso, lasciuoq; accipi notũ est: ut, —Petulansq; iuuenta. Et Ouidius:

Quin etiam ut possem uerbis petulantius uti,
Non semel ebrietas est simulata mihi.

Id est, lasciuius, & licentius. Procaces quoq; meretrices legimus, qualis Bacchis Terentiana, cæteræq; impudicæ mulieres. quæ pudori suo (quæ una dos fœminarum est) ne uerbis quidem mordacibus, simul & turpibus parcunt, à seipsis, suæq; conditionis fœminis capientes principium. Proteruia, leuior quædam contumelia, Procacitas maior, Petulantia maxima. Cicero in Sallustium: Ne in idem incidam uitium procacitatis, quod huic
In ead. obijcio. Et iterum: Non enim procacitate linguæ, uitæ sordes
In ead. eluuntur. Atq; iterum: Nam quòd ista inusitata rabie petulanter in uxorem, filiamq; meam inuasisti. Et iterum in eadem: Desine

bonos

bonos petulantißima insectari lingua: desine morbo procacitatis isto uti. Sallustius in Ciceronem: Grauiter, & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli, si te scirem iudicio animi magis, quam morbo, petulantia ista uti. Et iterum: Bibulum petulantißimis uerbis lædis. Hæc eadem nomina in factis quoque nonnunquam reperiuntur: ut si quis ambulans per impotentiam mentis, obuium cubito feriat, aut cum contumelia sibi cedere cogat, hunc proteruum dicimus. Et Vergilius Austros procaces uocat. Et ab eodem: -Hœdiq; petulci Floribus insultent- dictum est, quòd hœdi soleant iniuriam facere, per animositatem quandam transcendendo sepes, & in alia loca penetrando: quæ iniuria petulantia est.

In ead.

Verg. 1. Aen. In uada cæca tulit, penitusq; procacibus austris.

Georg. 4.

Orbus, & Cœlebs. CAP. CVI.

ORbus, est quicunq; aliqua re chara priuatus est. Propriè autem parens amißis liberis, quasi amissa luce oculorum. Vnde illud frequens, Parens liberorum, an orbus sit, plurimum distat. Et hinc orbitas, quæ est illa qualitas patrum post amißos liberos, ut uxoris uiduitas post amissum maritum. Quintilianus de patribus, in ipsos loquens pro uxoribus, ait: Non habet orbitas uestra lacrymas super ardentes rogos, tenetis inconcussam, rigidamq; faciem. Contrarium huic est, quum dicitur orbus, quasi orphanus, ut apud Terẽtium: Orbæ, qui sint genere proximi, His nubant.- Et hinc orbitas apud Marcum Tullium lib. III. de Oratore, quasi orphanitas. Deplorauit enim causam, atq; orbitatẽ Senatus, cuius ordinis à Cõsule, qui quasi parẽs bonus, aut tutor fidelis esse deberet, tanquã ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis. Cœlebs, tam qui caruit semper uxore, quàm qui nũc caret: et inde cœlibatus.

Quintil. lib. 5. cap. 10.

In Phorm. act. 1. sce. 2.

Diuturnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus. CAP. CVII.

DIuturnus, & diutinus nihil differunt. Vtrunque enim & in bonum, & in malum reperitur: & utrunq; à diu, siue diu-

u tius

tius uenit. Sed unum eo modo formatur, quo à die diurnus, à nocte nocturnus: alterum quomodo à serò serotinus, à manè siue à Matuta, quæ dea est, matutinus: utq; aliqui utuntur, à uespere uespertinus. De diuturnus plurima exempla sunt. De diutinus apud Ciceronem perpauca. Ad Brutum sic scripsit: Libertatis desiderio, odioq; diutinæ seruitutis. Quintil. Non sic confundunt obuios grauibus catenis colla stridentia, nec diutino squalore concreta facies. Quia dixi serotinus à serò, uideor significasse serò pro uespere, non pro eo, quod est tardè, siue post tempus. Hæc enim tria serò significat, quæ tamen penè idem sunt. Vna, & uera significatio est pro uespere, quod est post occasum. Altera quæ hinc nascitur, quæ est post tempus. Quod enim post solis lucē est, id uerè potest post tempus dici. Cicero quum accusator Milonis identidem interrogans, instaret, quo tempore Clodius esset occisus, urbanè respondit, serò. non tam horam intelligens, quàm tardius occisum, & post tempus, quo debuisset occidi. Tertia significatio est, pro tardè: ut apud Senecam in Hercule furente,

Epist. 8. lib. 11. fa. epi.

Quintil. lib. 6. cap. 4.

Serò nos illò referat senectus.
Nemo ad id serò uenit, unde nunquàm,
Cum semel uênit, potuit reuerti.

Serotinus igitur quum à primo significato (ut quibusdam placet) uenit, qui dicunt horam serotinam, tempus serotinum, pluuiam serotinam, tum à posterioribus. Appellamus enim ut præcoces uuas, præcoces ficus, præcocia poma, quæ ante legitimū, consuetumq; tempus, siue citò maturescunt, ita serotinas uuas, serotinas ficus, serotina poma, quæ post legitimum tempus, consuetumq; cæteris pomis, uel tardè maturescunt. Præcox quoq; ingenium per translationem dicimus, quod nimis citò maturitatem consecutum, nimisq; citò uidetur adoleuisse. Ideoq; ait Quintilianus, Illud ingeniorum uelut præcox genus non temere unquàm peruenit ad frugem. id est, non ferè unquam ad

Lib. 1. cap. 4.

per

perfectionem, tanquam ad frugem, fructumq; peruenit. Præcox, quasi ante tempus excoctum. Huic simile, ac dißimile est, præmaturus, quod est antè, quàm sit maturus, & ante maturitatem: ut, segetes prææmaturæ, frumenta præmatura, poma præmatura. id est, nondum matura. Et per translationem, præmaturus sum militiæ, præmatura ætas, præmatura legatio, præmatura allocutio, præmatura postulatio. id est, immatura. Quanquàm maturum ipsum in frugibus propriè dicitur, & id uno modo: in personis uerò figuratè, & hoc duobus modis: Vno sic: Ego sum maturus audiendæ philosophiæ, tu es maturus rei militari. id est, perfectionem temporis habeo ad hanc rem. Vnde senilis ætas uocatur matura, quasi omnino perfecta, & tempus debitum assecuta. Altero sic: Ego sum homo maturus. id est, perfectus moribus. & in hac significatione non componitur. Inde maturesco, maturus fio. Et maturo maturas, maturum facio, uel perficio, atque festino. Vt Vergilius: Maturate fugam. – Cicero ad Herennium in ætate maturrima dixit: pro in ætate festinatißima. Et maturè aduerbium, pro citò. Aen. 1.

Annuus. CAP. CVIII.

ANnuus eodem modo dicimus, quo diurnus: spatium diurnum, spatium annuum, unius diei, uniusúe anni. Annuus quoque quomodo quotidianus. Febris quotidiana est, quæ singulis diebus uenit. Ita apud Vergilium: – Atque annua magnæ Sacra refer Cereri – Id est, singulis annis. Et duo illi Epicurei philosophi annua febri quo die nati fuerant, corripiebantur: qua febri & mortui sunt, atque eodem quidem die. Dictum est ergo annuum, quasi anniuersarium. Nam ut festa, ita febres quibusdam, quorum etiam Augustus fuit, anniuersariæ sunt. Georg. 1.

Capitalis. CAP. CIX.

CApitale odium, quod caput, & uitam alterius petit. Cicero: Cum is tribunus plebis capitali odio à Qu. Pompeio, De Amic.

qui tum erat consul, dißideret. Item capitale supplicium, capitalis morbus, qui caput alterius petit. Capitalis autem homo, capitale uitium, capitale peccatum, non quod petat alterius caput, sed cuius caput, aut propter quod caput committentis peti debeat ad pœnam: ut idem, Capitalis Etheocles, uel potius Euripides. Et alibi, Fieri ait in ciuitate uitia capitalia.

De Off. lib. 3.

Meritorius. CAP. CX.

MEritoriam tabernam, diuersorium, atq; hospitium mercenarium uocamus, quò cuique introire licet danti mercedem. Nam merere, mercede operari, laborare, atque alteri inseruire est. Ideoq; merere, in militia est exerceri, propriè tamen spe stipendij, ac præmij, quod dicitur, stipendia facere. Hinc meretrices dictæ, suam & ipsæ militiam exercentes, ac stipendia sua facientes. Et inde adiectiuum meritorius, meritoria, meritorium: unde scorta mascula, pueri meritorij uocantur: nam puellæ non uocantur meritoriæ, quippe proprium suum habentes nomen, quod est meretrix. Quidam aiunt hos pueros, dici Catamitos, quod mihi non uidetur, sed potius concubinos: meritorij nanque, ut meretrices, pretio merent. Cicero in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, scorta cum matribus familiâs uersabantur. Ingenuos liberos dixit, meritorios ergo non liberos: quos mango, qui ideo homines mercatur, ut uendat, commodare etiam abutendos pretio solet. Siue illi dominorum permissu, aut ipsi suo iure prostant, appellamus corpus meritorium tam puerum meritorium, quàm meretricem: orationem quoque meritoriam, quasi uilem, & male coëmptam.

Philipp.

Insensus, & Infestus. CAP. CXI.

INsensus uehementer iratus, & odium gerens. Infestus uehementer molestus, atque in aduersum uadens. Inde infestare, incursibus crebris molestia afficere: & signa infesta, quæ in aduersum tendunt: hoc est, uexilla in hostem euntia, ut molestiam inferant. Molestare autem rarius reperitur, quàm infestare. Modestinus

destinus iurisconsultus ait: Ab Aurelio Sempronio fratre meo, neminem molestari uolo.

Præsens. CAP. CXII.

PRæsens, non modò quod est huius temporis, sed etiam alterius: ut Cicero, Ego incolumitati ciuium primùm, & posteà dignitati: ille præsenti potius dignitati, quàm futuræ consulebat. De mortuo loquitur: ergo non nunc præsenti, sed tunc. Quintilianus de ipso Cicerone iam defuncto loquens ait: Posteà uerò quàm triumuirali proscriptione cõsumptus est, paßim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabantur, adulatores etiam præsentis potentiæ, non responsurum inuaserunt. Præsentis potentiæ, quæ tunc erat præsens. Neque in præteritum modò, uerùm etiam in futurum: ut Horatius, Lib.12.c.10.

Pleraq; differat, & præsens in tempus omittat: De Art. poët.
Hoc amet, hoc spernat promißi carminis autor.

In præsens: id est, in suum tempus, ut dixi, & quando tempus dicendæ rei aderit: nisi accipiatur pro impræsentiarum. Vt idem secundo Carminum:

Lætus in præsens animus, quod ultrà est, Ode 16.
Oderit curare, & amara lento
Temperet risu: nihil est ab omni Parte beatum.

Præsens quoq; dicitur subitus, & non dilatus in alterum tempus. Vt Vergilius:

Præsentemq; uiris intentant omnia mortem. Iuuenalis: Aen.1. Saty.1.

Pœna tamen præsens. - &, præsens ultio. Vnde præsentißimũ periculum, & præsentißima medicina, remedium præsentißimum, uenenũ præsentißimum, quod etiam præsentaneum uocatur. Præsentißimum, quia statim aut sanat, aut occidit. Et quoniam ea quæ præsentẽ uim, affectumq; exhibent præstantiora, ac potẽtiora cæteris uidentur, ideo in hunc quoq; sensum accipi solet: ut, præsens animus, dicitur præstãs, atq; excellens. Et præsens remediũ, præsensq; uirtus. id est, potens, & in primis effi-

cax. In rem præsentem, non tempus, sed locum significat: ut Cic. Offic. lib. I. Vt si constitueris cuipiam te in rem præsentem esse uenturum. id est, ad locum, de quo controuersia est. Liuius lib. XXXVIII. *Responderi legatis utriusq; partis placuit, missuros se in Africam, qui inter populum Carthaginiensem, & regem in re præsenti disceptarent. Idem lib.* XLVIII. *Eodem anno inter populum Carthaginiensem, & regem Masinissam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt. Valerius Max. lib.* VII. *Quint. Fabius Labeo arbiter à senatu finium constituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, quum in rem præsentem uenisset, utrosq; separatim monuit. Ad tempus, duobus modis sumitur. Vno ad conditionem temporis, necessitatem, opportunitatem. Cicero pro Milone: Quàm ad tempus aptæ simulationes. Quintil. Fingere nimirùm ad tempus uidebor, & rem nimiùm manifestam imprudenter complorare. Altero ad spatium temporis: ut, silebo ad annum, latebo ad tempus. id est, usq; ad annum, & usque ad tempus quoddam, uel in* Lib. 10. cap. 4. *tempus. Vt Quintil. Optimũ emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur, ut ad ea post interuallum uelut noua, atq; aliena redeamus. id est, usq; ad aliquod tempus. Nam sæpe subintelligitur usq;: ut idem, Neque id ueteribus Romanis dedecori fuit: argumentum est sacerdotum nomine, & religione durans ad hoc tempus saltatio. id est, usque ad hoc tempus.*

Stultus, Fatuus, & Stolidus. CAP. CXIII.

STultus, *qui imprudens est, & improuidus: multiq; non insipientes homines aliquando stultè agunt. Fatuus planè insipiens est, tractum à sapore ciborum. Nam quum illi non sapiunt, fatui dicuntur. Ita homo qui non sapit, fatuus uocatur. Martialis:* Lib. 13. epig. 13.

Vt sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm sæpe petet uina, piperq; coquus.

Melior huius uocabuli uidetur hæc causa, quàm ea quæ quibusdam

dam placet, fatuos dictos, qui furore quodam (quali uxor regis Fauni Fatua nomine, corripi solebat) futura prædicunt: ut illa faciebat. Stolidus est, qui proximè accedit ad naturam sensumq; pecudum.

Beatus. CAP. CXIIII.

BEatus, qui rebus omnibus ad uitæ usum, ornatumq; spectãtibus abundat. Ideoq; locupletes sanè omnes beatos uocamus, ut apud Iuuenalem: – Vetulæ uesica beatæ. Et Cicero: Sint florentes, sint beati. Et alibi: Crotoniatæ quondam quum florerent omnibus copijs, & in Italia quum in primis beati numerarentur. Vnde apud inferos in Elysijs campis beati uocantur, & à nobis qui apud superos uiuunt: ut penè idem sint felices & beati, felicitas & beatitudo. Felices, inquam, omnium bonorum compotes. Sunt & aliæ res pro sua quæque natura beatæ, felicesq;, ueluti de uoce apud Quintilianum: Ornata erit pronunciatio, cui suffragatur uox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aëra, auribus sedens. Beata dixit pro eo, quod est plena, & perfecta. Et alibi: Nam uocis, quantam in nullo cognoui, felicitas.

Saty. 1. De Inuẽt. lib. 2. Lib. 11. cap. 3.

Mollis homo, Molle opus. CAP. CXV.

MOllis homo dicitur, & molle opus: hoc in laudem, illud in uituperationem. Vergilius: Georg. 1.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi. Idem: Aen. 6.
Excudent alij spirantia mollius æra:
Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus.

Quod non sine ratione factum est. Nam qui non fuerit seuerus, fortis, & constans, & in morem rei duræ patiens, resistensq; fortunæ uel aduersæ, uel blandæ, hic mollis est, similis ceræ, & tenellis plantis: quum præsertim qui mollicula membra habent, ferè molli sint mente, ut pueri, fœminæq;. Contra autem milites, nautæ, agricolæ, ut corpore, ita animo indurati putãtur. Hoc igitur modo mollis accipitur in uitium. In laudem uerò, quod

ut uitio datur durum: ut durus cibus, durum cubile, durū solum, ita durum ingenium, ueluti durus equus ad domandum, durum ingenium ad docendum, & ad (ut sic dicam) sculpendum: eadem ratione molle dicetur, quod non est durum, eritq́; laudabile. Quintilianus de signis loquens, inquit: Illius opera duriora, huius molliora. Dicuntur autem signa, opera sculptilia, siue fusilia, siue cætera eiusmodi ad effigiem animalium fabricata: quemadmodum tabulæ, opera pictorum. Siquidem in tabulis antiqui pingebant, non in parietibus. Hæc talia magis dicentur mollia, quæ fiunt, quàm ingenium, quod facit.

Crudus. CAP. CXVI.

CRudus uocatur, non qui cibum indigestum habet in stomacho, sed qui ægrè, difficileq́; digestibilem, & à quo offenditur, uel tanquam nimio, uel tanquam noxio: ut Cicero de Roscio, Qui in cœnam non ueniret, quòd esset crudior. Et Quintilianus Crudo oratori declamandum non putat. At cibo indigesto ferè & oramus, & negocia agimus, uel magis, quàm digesto. Siquidem digesto, & modificato cibo iterum refici malumus, quàm cætera facere. Appellamus autem hominē crudum, præsertim qui est truci aspectu, quòd eius aspectu oculi nostri offenduntur, ut stomachus cruditate cibi: uel quòd facies crudum habentis animum insuauis, & fœda est, ut facies crudum stomachum habentis, siue crudum cibum in stomacho. Est etiam crudum idem quod reçens. Vnde crudus dolor, crudum uulnus. Et recrudescere dolor, & uulnus dicitur, quasi renouari. Et cruda poma dicimus, quæ non sunt matura: ut Cicero, Quæ cruda sunt, ui auelluntur: quæ autem cocta, & matura, decidunt.

LIBRI QVARTI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN QVINTVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

ERTIUS *iam mihi, & propè quartus annus agitur peregrinanti semper, & per omnia maria, terrasq; uolitanti, proxima etiã æstate, & quidem tota militiam experto: quod utrum honestiore, an magis necessaria causa fecerim, haud equidem scio.* Illud *tamen uel me non affirmante, indubitatum cunctis esse non ambigo, quæ maxima, atq; adeò sola studiorum præsidia sunt, ea mihi omnia defuisse, literatorum consuetudinem, librorum copiam, loci opportunitatem, temporis otium, ipsam postremò animi uacuitatem.* Quorum *singula quũ plurimum incommoditatis afferant, quum desunt, quid tandem putandum est, uniuersa fecisse?* Tametsi *repugnauimus aßiduè, & quoad licuit neceßitatibus reluctati sumus.* Interq; *nauigãdum, peregrinandum, militandum, frequenter ad studia respeximus: ita ut si nihil lucri in literis (quod optabamus) certè (quod proximum est) nihil damni faceremus: quod si non contigit, iacturam hanc multarum rerum notitia, quas uel uidimus, uel sumus experti, fortasse pensabimus.* Hac *enim præcipuè uia* Homerus *informandum esse uirum sapientem præcipit,* Vlyßis *exemplo.* Ita *nanq;* Odysseam *inchoat:*

Dic *mihi* Musa *uirum captæ post tempora* Troiæ,
Qui *mores hominum multorum uidit, & urbes.*

Quanquàm *quid tergiuersamur, quid blanda, aut inani excusatione nos fallimus? qualescunque redierimus, nihil tamen quo dotẽ filiæ iam me absente adultæ ampliare queamus, attulimus, & collocandi iam tempus est, satiusq; multò quàm primùm nuptui dare, quàm diutius custodiẽdo, pudicitiæ periculum adire.*

Mira enim est puellæ, uel procorum, uel amatorum multitudo. Ipsa quoq; teneri amplius non uult. Et (quod me ualde solicitũ facit) alios magis incipit amare, quàm patrem. Quare non uacat comparare plura, quò splendidius, ac magnificentius collocemus. Sex nanq; talenta, quæ ante profectionẽ nostram parta, ac reposita erant, in dotẽ dabimus: quod quum satis esse debeat, tamen plus est multò quod posthac temporis accessione adijcere possemus. Et certè similia impedimenta (ut de morte taceam) extimescenda sunt. Ne fortè (quod dij omen auertant) uel absente patre, uel mortuo, filia (ut quæ ea ætate, atq; adeò ea mẽte sit) prostet. Sufficiant igitur huic operi quatuor superiora uolumina, quintumq́; hoc de uerbis, accedente sexto de notis autorum. Quòd si etiam plura scribendi facultas, tẽpusq́; suppeteret, nescio an faciendum putarem: cùm sciam, ea quæ uel optima, atq; pulcherrima sunt, nisi compendij gratia iuuentur, ut pontificales olim cœnæ, longitudinis fastidio laborare: simulq; huius, de qua loquor, materiæ, neminem (de prudentibus loquor) uniuersum corpus aggredi esse ausum, suam sibi unusquisq; particulam ad scribẽdum delegit, siue ne longiore opere legentibus fastidium moueret (quod enim uocabulum nõ suam habet in significando elegantiam?) siue immensitatem, infinitatemq́; uoluminum ueritus. Quibus rebus me quoq; motũ fuisse fateor, cùm mea sponte, tum illorum exemplo maxime, ne semper imperfectum, ne semper inclusum habere, ne semper efflagitantibus opus negare uideamur: ne'ue quibus obsequi, & à quibus laudum suffragia nancisci cupimus, eisdem iustæ querelæ, iustæq́; uituperationis materiã præbeamus. Tum eò quòd insidiatores, & fures re expertus (ut secundo libro dixi) cauere debeo, quos nunc multò plures esse, ac fore amici ostendũt: quæ causa Prisciano (ut ipse testatur) fuit, ut festinantius opus illud de arte grammatica ederet. Hac eadem nos causa, & cæteris, quas enumerauimus, sumus adacti non modò ut festinan-

Prisc. in præfat. magni operis.

tius

tius libros nostros, uerumetiam ut pauciores ederemus. Et illi tantùm æmulorum insidiæ nocebant, mihi etiam præter cætera fautorum, atq; amātium studia nocent. Tradatur ergo aliquādo uiro puella, contenta hac (quantulacunq;) dote. Non enim formosam esse credibile est, quæ maritum, nisi magnitudine dotis conciliante, non inuenerit, uirgo præsertim. Maritum autem puellæ cœtum literatorum intelligimus, à quo sanctitatem uxoris, pudoremq; & custoditum esse cupimus, & custodiri debere testamur. Sed ad promißam uerborum disputationem (cuius hoc libro locutus est) descendamus.

CAP. I.

Disco, Edisco, Dedisco, Dedoceo, & Instruo.

DISCO, & edisco manifestè differunt. Nam discere est, ut intelligas: ediscere uerò, ut memoriter cōplectaris. Ideoq; caput apud Quin- Lib.1.cap.2. tilianum, quod inscribitur de ediscendo, ita incipit: Illud ex cōsuetudine mutandum prorsus existimo in his, de quibus nūc disserimus ætatibus, ne omnia, quæ scripserint ediscant, & certa, ut moris est, die dicant. Dedisco, quod didici, obliuiscor. Dedoceo te, ostendo falsum esse, quod doctus es, docens quod uerum est: ut apud eundem in secundo, Et quidem dedocendi grauius, ac prius, quàm docendi. Cap.3. Illud, quo quidam utuntur, Instruo (quale est, Instruam te in Psal.32. uia hac, qua gradieris) nobis apud idoneos autores incompertum est. Dicimus enim Instruo claßem, instruo aciem, instruo causam, instruo militem: non autem discipulum, aut mentem alicuius, nisi eo modo, quo instruimus ea, quæ dixi.

Excogito, Reperio, Inuenio, Offendo, Nactus sum.

CAP. II.

EXcogitare, est per cogitationem inuenire, idq; ad res tantum incorporeas pertinet: ut, excogitauit argumenta, rationes,

tiones, figuras, causas. E*st ergo excogitare, & inuenire, con=*
Lib. 1. Metam. *silij: reperire uerò fortunæ.* V*nde* O*uid.* –T*u non inuenta, re=*
perta es. S*ed iam usus obtinuit, ut idem sit reperio, quod in=*
uenio. E*st autem inuenire uel consilio, uel casu, siue corporea,*
siue incorporea reperire. O*ffendo ferè quod reperio, neq; solùm*
reuertendo: & ad statum rerum publicarum, uel priuatarũ per=
Cic. in Som. Scip. *tinet: ut,* O*ffendes rẽpublicam perturbatam cõsilijs nepotis mei:*
V*erùmetiã sine his, ut idem* C*icero:* S*ed tamẽ neminẽ tam male=*
ficum offendi, qui illum negaret A*ntonij dignũ senatu.* N*actus*
sum etiã pro inueni, seu reperi frequẽter accipitur. V*t idem in*
P*aradoxis:* E*um tu hominẽ terreto, si quẽ eris nactus, istis mor=*
tis, aut exilij minis. E*t de* S*enectute:* V*itis quidem, quæ natura*
caduca est, & nisi fulta est, fertur ad terram, eadem ut se erigat,
clauiculis quasi manibus, quicquid est nacta, complectitur.

Desipio, Desipisco, & Resipisco. CAP. III.

D*Esipio, siue desipisco significat, uel quòd aliquid à com=*
muni sensu, sapientiaq; minus habeo, uel quòd à meo sen=
su destituor. Q*uod ferè uitium aut ex ætate uenit, aut ex mor=*
bo, aut timore, aut amore, aut simili aliquo affectu. C*uius con=*
trarium est resipiscere: & senes quidem iam demẽtes nunquàm
resipiscunt, cæteri autem resipiscere, id est, ad priorem mentis
statum, uel ad meliorem mentem redire solent. T*erentius:*
In Heauton. act. 4. sce. 8. –M*ultò omnium nunc me fortunatißimum* F*actum puto esse*
gnate, quum te intelligo R*esipisse.*

Prohibeo, & Inhibeo. CAP. IIII.

P*Rohibeo uel generale nomen est, uel ante rem inceptam.*
I*nhibeo autem re iam incepta.* I*llud uetat, ne quid facias,*
uel ne quid incipias: hoc ne pergas ire, desistasq; ab ince=
Aen. 1. *pto.* V*ergilius:*
Q*uod genus hoc hominum? quæ'ue hunc tam barbara morem*
P*ermittit patria? hospitio prohibemur arenæ.* I*dem:*
Aen. 12. P*arcite iam* R*utuli, & uos tela inhibete* L*atini.*

Vtor, Fungor, & Fruor. CAP. V.

VTor, & fruor apertè differunt, sed non ea ratione, qua quidam uolunt, omnia sua imperitia cõfundentes, qui aiũt nos uti humanis, frui uerò diuinis: imò & diuinis utimur, & humanis fruimur. Quis enim mihi usum diuinorum interdicat? quis rursus uetet me frui rebus meis, labore, & industria paratis? Aut quis dicat me frui sacris, cum in illorũ uersor usu, atq; administratione? Vel quis neget, quum uoluptati operã do, me frui his rebus, unde capio uoluptatem? Quòd si dicerent, debere nos frui rebus diuinis, uti uerò humanis (quanquàm ne in hoc quidem illis accedo) fortasse audirem. De rebus enim, non de uerbis disputarent. Nunc uerbum exponunt, non res. Sed hos cum sua imperitia, & (quod fœdius est) cũ sua pertinacia relinquamus. Vti igitur est alterius rei gratia. Frui nullius, sed (ut sic dicam) propter se. In illo iter est, in hoc meta. Hoc alterius finis, ad quẽ illud tendit. Qui hoc habet, quiescit, & cõtentus est: qui utitur, nunquàm contentus est, semperq; ulterius tendit. Ideoq; reprehensus est Annibal, qui cùm posset uti Cannensi uictoria, frui maluit. Vtor armis, utor domo, utor libris, utor studio, diligentia, operáq;, ut ex hoc posteà emolumenti aliquid, boniq; consequar. Fruor bonis meis, fruor tuo aspectu, tuo colloquio, tuo cantu. hoc est, delectationem, uoluptatemq; percipio ex hac re, atq; ex huius rei usu. Nõnunquam eadem re duo pariter, hic utitur, ille fruitur: ut si alter ad focũ sedeat sanitatis causa, alioqui id nõ facturus, alter uoluptatis: hic nõ tẽdit ultrà, sed apud finem ipsum quiescit: ille nõ contentus præsenti conditione, ad ulteriora tẽdit: qualis Annibal si fuißet, nec tam præsenti uictoria requiescere, quàm progredi maluißet, nõ eum Maharbal scire uincere, sed uictoria nescire uti, dixisset: id est, qui frui illa, quàm uti maluerat. Dicimus tamẽ nõnunquam utimur pro fruimur, uerecũdiæ cuiusdam causa: ut, utor pane triticeo, utor palmulis, utor ficis, quasi uiuendi potius causa edamus,

Liui. 3. decad. lib. 2.

mus, quàm edendi causa uiuamus. Deniq; frui est delectationem capere ex utendo. Itaq; in idem recidunt, idemq́; efficiunt frui, delectari, uoluptatem capere. Quo fit, ut non fuerit causa, cur recentiores hoc uocabulum frui, unde uenit fruitio, solis rebus diuinis dare uoluerint. Habet enim hoc uerbum duo supina fruitum, & fretum: quorum primum uix in usu est, nisi apud eos, qui uerborum nouitatibus & gaudent, & gloriantur. Secundum significat cõfisum: ut, fretus fortasse familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Adiungimus etiam alterum uerbum ad personã (de utor dico) significatq́; cõuersor, & opera
Epist. 13. lib. 2. epist. fam. utor. Idem Cicero ad Cælium: Fabio uiro optimo, & homine doctißimo, familiarißimè utor. Et inde fit usus: ut, usus mihi fuit tecum, id est, conuersatio, familiaritas, & consuetudo. Quintil. Muliérem cum qua longa consuetudo, seu longus illi fuerat usus. Atque quia solemus aliqua re ideo uti, ut ex ea fructum percipiamus, factum est, ut dicamus usum pro utilitate, & fructu, tam in singulari, quàm in plurali: quorum exemplorũ plena sunt omnia. Fungor autẽ idem est, quod officium, munusq́; ago: ut, fungor magistratu, fungor prætura, fungor legatione, fungor officio delegato, fungor munere iudicis: Fungor autẽ uita, quod fungor officio uitæ, & munere administrãdi, gubernãdiq; corpus: munere, inquã, aßignato nobis ab imperatore Deo. Inde Defunctus est uita: id est, finiuit officiũ uitæ. Verg.
Aen. 6. O` tandem magnis pelagi defuncte periclis. Titus Liuius: Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Defunctus periculis, quòd finita sunt pericula: et defuncta morbis corpora, quòd finiti sunt morbi corporum. Legimus etiam defunctus morte. id est, mortem finiuit. De Potior dixi alio loco.

Sto, Sedeo, Sido, Sisto, & Stator. CAP. VI.

STare, est non ire, in his dúntaxat, quæ cunt sine pedibus, aut quæ erecta nõ sunt: ut, nauis stat, flumen stat, currus stat, sol stat, unde est solstitium, & iustitium, quia ius stat, forumq́; clau

clausum est. Anguis etiam,& piscis,& lacertus,et auis in aëre stant. Quædam ediuerso dicuntur stare, quæ erecta sunt, quãdiu nõ cadunt, sed hæc ferè sunt inanimata: ut, arbor stat, simulachrum stat, domus stat, columna stat. Quædam uerò nõ dicũtur stare, nisi nec eãt, & erecta sint: ut, homo, equus, uolucrisq; stat. Nanq; homo quum sedet, & equus quum recũbit, & auis quũ cubat, non stant, nec tamẽ eunt. Illud tamẽ notandum aliter dici sedere de hominibus, aliter de auibus. Nam cætera non sedent, nisi simia, & si quid est simile. Ipsum uerò sedere auium, est in loco altiori esse: ut passer sedet in tecto, hirũdo sedet in pertica, cornix sedet in arbore: nec rectè dixeris, stat in arbore: sed tali potius quodam modo cornix stat, non cubat. Verg. Aen. 12.

Alitis in paruæ subitò conuersa figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras.

Quintil. Vt si quæratur, an sit credibile super caput Valerij pugnantis sedisse coruũ, qui os, oculosq; hostis Galli, rostro, atq; alis euerberaret. Deniq; eodẽ modo dicitur sedere auis supra rẽ quampiam, ut homo super equum, aut iumentũ: qui dum super equum est, non dicitur stare, aut manere, sed sedere, quocunq; modo, aut quocunque corporis habitu, gestuq; compositus sit. Sidere autem à sedere multum distat. Est enim sidere deorsum descendere, pessumq; ire. Verg. (Lib. 2. cap. 4.)

Sedibus optatis gemina super arbore sidunt.

Id est, ab alto demittũtur. Vnde subsido, desido: ut Ouid. – Subsidere ualles: Et Lucan. Subsedit dubius – Nam (ut ego sentio) à sedeo præteritũ mutuatur. Inde insido quoq; insedi, & resido resedi, aßido assedi. Siquidem aßidère est apud aliquẽ, ut ægrotum, ut regem, sedere. Cum enim Sallustius inquit: Pòst quàm Cato assedit: magis ab aßido, quàm ab aßideo præteritũ hoc esse significatio potest esse documẽto. Vt autem à sedeo distat sido, ita à sto sisto: ut, siste lacrymas, siste fugam, siste gradum. id est, fac stare gradum, stare fugam, stare lacrymas. Atque ut (Metam. 1. Lib. 1. In Catil.)

illa superiora idem præteritum habent, uel alterum ab altero mutuum sumit: ita hæc duo idem supinum, uel sisto à sto, uel sto à sisto accipit, quod est statum. Vnde fit stator, quod magis à sisto, quàm à sto descendit: ob idq; Iupiter Stator uocatus est, qui Romulum orantem, ut fugam suorum sisteret, audiuit. Quare nescio, cur Hieronymus contra Iouinianum dixerit, Offendet Iouem Statorem, qui libenter sederit. quasi Iupiter Stator à stando dicatur, & non à sistendo. Nimirum oblitus historiæ est, ut super Ionam, fabulæ: ubi ait, Ex Ioppe Iudææ portu Andromedam à Perseo liberatam. In quo eorum manifestus est error, qui quum legunt, quòd Ionas surrexit, ut fugeret in Tharsis, & uenit Ioppen, opinantur hanc esse Andromedæ urbem, quum sit in India ciuitas Tharsis, unde illa fuit, ut ipse quoque Hieronymus meminit. Ouidius lib. 1. de Arte amandi:

Liui. lib. 1. ab urb.

Perseus Andromeden nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

Candida si non sum, rapuit Cepheïa Perseum,
Andromede patriæ fusca colore suæ.

Eadem obliuio eiusdem fuit, quòd Gallos matris Deûm in Osee ait esse ex gente Gallorum, qui à Romanis ob ignominiã illius nationis uindice animo effœminantur, quum à Græcis hoc antea, ut tunc, fuerit factitatum. Sistere dicimus etiam pro repræsentare, & præsentiam corporis exhibere, dictum ab eo quòd non tantùm comparere quis debet, nisi & manserit: unde de iudicio sisti, hoc est, de sistendo aliquem in iudicio. Cicero ad Atticum: Des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Calendas Ianuarias, ubicunq; erimus, sistas. Et hinc stator, nuntius, tabellarius'ue consulis. Idem de Officijs libro tertio: Vas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuertisset, moriendum esset sibi. Vergilius: -Et patrio te limine sistam.

Epist. 16. lib. 3.

Aeneid. 2.

Appeto, & Expeto. CAP. VII.

Appeto cũ affectu: Expeto cũ ratione. Appeto qualiacunq;:

Expeto honesta, planeq; bona. Vnde de rebus expetēdis scripsere philosophi, quæ scilicet peti debent: non autē de appetendis: ex quo deriuatur appetitus, qui immensa, & immoderata cupiditas dicitur. Quare qui dixit, Omnia bonum quoddam appetere uidentur, mallem dixisset expetere.

Vendico, & Vindico. CAP. VIII.

VEndico idē est quod (ut sic dicam) approprio, ac meum esse dico. Quintilianus: Circo usitatum nomen Pœni sibi uēdicant. Et iterum: Rusticus petit partem bonorum, orator sibi totum uendicat. Et ferè hoc uerbum postulat datiuum, & hunc frequentißime ex pronominibus primitiuis: ut, hunc agrum ego uendico mihi, tu uendicas tibi, frater uendicat sibi. Vindico ulciscor, unde uindicta, quoties iniuriam, contumeliam'ue illatam punio. Interdum uindico, idē quod ab iniuria, cōtumelia'ue, siue iactura facienda, defendo. Cicero pro M. Marcello: Nobilissimamq; familiam iam ad paucos redactam penè ab interitu uindicasti. Idem de Senectute: Et est senectus natura loquacior, ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare. Vitijs, id est, uituperationibus, quēadmodū criminibus, pro criminationibus. Dicimus uindicare in libertatē, aut in seruitutem, quasi asserere in libertatem, aut in seruitutem: nō (ut quidā uolunt) uēdicare: ut Liuius lib. XXIII. Intermori uehementioribus, quàm quæ pati posset, remedijs ciuitatem sinere in ipsa uindicta libertatis peniturā. Et in secundo: Præmiū indici pecunia ex ærario, libertas, & ciuitas data. Ille primùm dicitur uindicta liberatus. Quidam uindictæ quoq; nomē tractum ab illo putant: Vindicio ipsi nomen fuisse. Ego nescio an uendico reperiatur, sed tantùm uindico.

Explodo, Complodo, Supplodo. CAP. IX.

EXplodo non tantùm significat eijcio, sed eijcio manibus, & quidem cum sono pulsantibus, qualiter quempiam è domo, è theatro, ex aliquo consilio iniectione manuum atq; pulsatione eijcimus. Quod apparet ex alijs à plodo cōpositis, cōplodo,

& supplodo. Est enim cōplodere aduersas manus inuicem collidere, quod fieri pluribus de causis solet: uel ad testificandum, more fœminarum, dolorem: uel præ gaudio: uel per subitam admirationem: uel si quæ sunt aliæ causæ. Supplodere est pedem terræ incutere, quod interim solet in oratore laudari. Itaq; quū
De Offi. lib. 1. dicit Cic. Quoniam Pyrrhonis, Aristonis, Herilli iāpridē explosa sententia est: appositißimo uocabulo (ut semper) est usus. Nō enim dixit eiectā sententiā eo modo, quo cætera eijciuntur, sed quasi pulsatione manuum, tanquam ipsi illi huius sententiæ autores è cœtu ab ipso cœtu, iniectis in eos manibus, eiecti sint, ut
In Parado. apertius alio loco indicat: Histrio si paulùm se moueat extrá numerum, aut si uersus pronūciatus est una syllaba breuior, aut longior, exibilatur, & exploditur.

De Dico, & quibusdam deriuatis ab eo. CAP. X.

DIcere propriè est oratorum, & eleganter, facundeq; loquentium. Quintilianus libro decimo: Nam mihi nec dicere quidem uidetur, nisi qui dispositè, ornatè, copioseq; dicit. Cicero de Officijs: Vt non modo Græcarum literarum rudes,
In præf. lib. 1. sed etiam docti aliquantulùm se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. id est, in oratoria arte, & in philosophia. Omnes ferè codices habent discendum, pro dicendum. Quod exemplum ideo subieci potißimum, ut uulgus emendarem. Vnde dictio uocatur, oratoria, & facunda oratio. Nam ab illo generali huius uerbi significato fit dictio, quæ est uocabulum, siue uerbum. Ex hoc ipso uerbo dico, duo frequentatiua oriuntur, dicto, & dictito: sed posterius potius frequentatiuum est, & idem est quod frequentibus temporibus, frequētibusq; locis dico, & narro. Alterum autem est, quod dico, si id alter scribens excipiat, & manu, styloq; notet: ut Cicero ad Atticū quan-
Epist. 13. lib. 9. dam epistola testatur se illam non scripsisse, sed reparandi late-
Lib. 10. cap. 3. ris gratia obambulantem dictasse. Et Quintilianus delicias dictandi appellat, sentiens delicati, non laboriosi esse dictare, nec

accuratè dictando scribi. Ita dicta sunt dictito, & dicto, à dico, ut uentito, & aduento à uenio, & eadem pene ratione significant. Nam uentitare est frequenter uenire: aduentare uerò proximum iam esse ueniendo. Victitare autem eodem modo dicitur, significatq; non frequenter uiuere, sed uesci, & quasi uictu uti, siue tali genere uictus frequentißime, & ferè semper uti: ut, Sarmatæ uictitant lacte. Dictum, & dicta de omni sermone intelliguntur, sed specialem quoq; significationem habent pro dicaci sermone: unde dicta est dicacitas, quam Quintilianus ita definit: Dicacitas sine dubio à dicendo, quæ ex omni genere cõmuni dicta est. Propriè tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem. Ideo Demosthenem urbanũ fuisse dicũt, dicacem negant. Dicacitas igitur (ut dicebam) sermo cum risu aliquos incessens, dictũ uocatur, quod Græcè σκῶμμα dicitur: quale est Ciceronis: Nisi forte iure Germanum Cimber occîdit. Germani, quos Francos nũc dici Hieronymus ait, & Cimbri, nationes sunt olim inter se dißidẽtes. Cicero autẽ de quodã, cui nomẽ erat Cimber, à quo frater occisus est, loquitur, captans risum ex hac ipsa ambiguitate sermonis. Et illud Terẽtiani Thrasonis in adolescentulũ, quod Gnatho uetus dictum credidisse se simulat, id est, ueterem facetiam, ac uetus ridiculum:

Lib. 6. cap. 4.

Pphilipp. 11.

Lepus tute es, & pulpamentum quæris.

In Eunu. act. 3. sce. 1.

Valerius Martialis ad Domitianum:

Lib. 1. epig. 5.

Consueuere iocos uestri quoq; ferre triumphi,
Materiam dictis nec pudet esse ducem.

Qualia autẽ sunt dicta, quæ in ipsum triũphãtẽ milites iaculari solebãt, illud quod Cæsari dictatori fuit decantatũ erit exemplo:

Sueto. In Cæs. cap. 49.

Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias:
Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

Illud subegit, & Cæsarem, in quem dicitur, mordet, & alijs apud quos dicitur, risum mouet.

Adorare, & Supplicare. CAP. XI.

ADorare ab oro, quod est ore precor, componitur: supplicare à plico, quòd genu, poplitemq́;, aut ceruicem plicamus, quum à potentiore aliquo magnum quid precamur. Et tamen adorare sine ore, hoc est, sine uoce fit, nō sine plicatione genuū, ac gestu corporis. Supplicare sine plicatione genuum, ac gestu corporis, nō sine ore, & uoce. Hinc est, quare supplicare tātùm homini datur, adorare etiam mutis: unde elephas, & phœnix, & alia quædam irrationalia solem adorare dicuntur. Nosq́; rebus mutis, & sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut regum statuis, signis, uestibus, literis, alijsq́; similibus. Et præcipuè picturis, imaginibusq́;, tum Dei, tum sanctorum, tum ipsius etiam crucis, quam sapientes adorāt, stulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de sudario dico, cæterisq́; similibus: idē de reliquijs sāctorū, quorū corpora præsentia adoramus, animas uerò absentes oramus. Siquid autem ad hæc muta, quæ uidemus, dicimus, salutatione utimur, non precatione, quale est: Salue sancta crux.

Assurgo. CAP. XII.

ASsurgūt sani, ut stent, aut ut obuiā eant: assurgūt ægroti, ut sedeāt, aut ut cubito innitantur. Vtroq; modo in alterius honorē, aut officij, aut beneuolētiæ causa hoc agētes. Ideoq́; ferè adiungitur datiuus: ut, aduenièti magistratui omnes aßurgimus etiam morbo affecti. uidelicet ob honorē. Et, pater quū iaceret in lecto, redeunti à peregrina militia filio assurrexit, optatißimum illud caput amplexurus. nempe ob charitatem.

Tollo. CAP. XIII.

SVstuli filium ex uxore. id est, habui filium. Item sustuli filiū. id est, educaui: & ab utroq; fit sublatum. Primum est à tollo, pro capio: secundum à tollo, pro educo. Paulus: Tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum iureiurando quis adegerit, dicendum est, non puniri patronum hac lege. Quintilianus: Cupidus

ego

ego liberorum uxorem duxi, filium sustuli, natum educaui, in adolescentiam perduxi. Aliud est igitur hic sustulisse, & educasse. Et alibi: Qui ex duobus legitimis, alterum in adoptionē dederat, alterum abdicauerat, sustulit nothum. id est, habuit: quanquàm parum propriè significo, quod uolo. Nā ut fœmina quū mater fit, dicit, peperi filium: ita uir quum fit pater, dicit, sustuli filium. Terentius: Quicquid peperisset, decreuerunt tollere. id est, educare. Idem: Meministin' me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum, si puellā parerem, nolle tolli? Chremes, Scio quid feceris, sustulisti – Eodē modo dicimus, tulit filium, ut sustulit. Suetonius in Domitiani uita: Deinde uxorem Domitiani, ex qua in secundo consulatu suo filium tulerat, repudiauit. Alia duo significata notiora sunt, quorum alterum est, summouisse, ut Vergilius: –Iubet & sublata reponi Pocula. – Alterū, in altū tulisse: ut idem: –Et sublatum altè cōsurgit in ensem. Quæ duo declarantur ex illo in Neronem epigrammate: In Andr. act. 1. sce. 3. In Heaut. act. 4. sce. 1. Aen. 8. Aen. 9. Sueto. in Nero cap. 39.

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Hic sustulit matrē, quia occîdit, & de medio abstulit. Ille sustulit patrē. id est, supra humeros sumpsit, & ab incendio eripuit.

Prouoco, & Lacesso. CAP. XIIII.

PRouoco, in malā partem dicitur, & in bonā. De mala notū est. De bona uerò, Cicero ad Brut. Tuis literis amātißimis sum prouocatus. Lacesso plerunq; in malum: ut idem, Sed iustitiæ primū munus est, ne cui quis noceat, nisi laceßitus iniuria. Sed nōnunquam in bonū: ut idem quinto Tuscul. Tuis me amātißimis libris laceßisti. Et ad Atticum lib. XIII. Cùm ipse homo nunquàm me laceßisset. id est, nunquàm me libris suis prouocasset ad respondendum. Est autem prouocare, & lacessere, tentare ad pugnam, & ad concertationem. Offi. 1.

Hio, Hisco, & Dehisco. CAP. XV.

HIare est aliquid sua sponte, & externa aliqua ui diffindere, ut

re, ut tellus æstu, & lingua ariditate aut nimio calore hiant. Hiscere est tantùm oris, & quidem humani, & accipitur pro eo quod est loqui, aut os aperire ad loquendum, sed ferè per negationem: ut, coram illo non auderes hiscere: aut per interrogationem: Quid nunc habes, quod hiscere audeas? Ouidius tamen poëticè dixit,

In Epist. Hipsiph. ad Iaso.

Hiscere nempe tibi terra roganda foret.

Cùm oratores soleant potius dicere dehiscere. id est, deorsum, pessumq; se aperire.

Do, & Habeo fidem. CAP. XVI.

DO fidem, non est (ut nunc multi loquuntur) des fidem uerbis illius: &, non dedit fidem illi secum tantis uerbis loquenti. Hi uidentur significare, quòd non credatur illius uerbis, quod Latinè dicitur, fidē habere, loquēdumq; sic potius: Habeas fidē uerbis illius. Nā dare fidē est aliqd sanctè promittere. Vt Terē. Grauidaq; facta, dat fidē uxorē sibi Fore hāc– Verg. Accipe, daq; fidem – id est, accipe sponsionem factam à me, & tu mihi uicißim da tuam. Quintilianus: Fidem habeas hominibus, quos mentiri alius affirmat. Accius apud Ciceronem: Neque dedi, neq; do infideli cuiquam fidem. id est, non promisi uerè ex animo: quia ipse meretur, ut uicißim fallatur.

In Andr. perioch. Aen. 2. De Offi. lib. 3.

Præ se ferre. CAP. XVII.

PRæ se ferre, est dicto, factoue, & ipsa statim fronte qualem opinionem de aliqua re aut homine habeas confiteri. Quintilianus: Fiduciam igitur præ se ferat orator, semperq; ita dicat, tanquam de causa optime sentiat. id est, ex ipso aspectu oratoris, ex ipsa uoce, ex ipsa tota oratione eluceat fiducia: quemadmodum qui pugnaturi sunt, in uultu, & gestu indicant tacitam uel formidinem, uel fiduciam. hoc est, præ se ferunt fiduciam, uel formidinem. Cic. Nam ille qui accipit iniuriam, meminit, & præ se fert. id est, ait se accepisse iniuriam, mentemue se habere persequendæ iniuriæ ostendit. Iterum: At beneficio sum usus tuo, quod

quod quanquàm illud ipſum, quod commemoras, præ me ſemper tuli, malui tamen me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non ſatis gratus uideri. Præ ſe ferre, & confiteri, pro eodem poſuit. In eundem ſenſum accipi ſolet præfero, item præ me duco, præ me gero, ante me duxi. Idē: Et tamē quū ita uiuit, neminē præ ſe ducit hominē. Vbi accipitur præ ſe, pro ante ſe, uel in comparatione ſui. Et alibi: Præ ſe utilitatem gerit. Et alibi: Tamen iniuriam à te in me factam, ſemper ante me duxi.

CAP. XVIII.

Rationem habeo, & Ratio conſtat.

RAtionem habeo, idem eſt quod reſpectum habeo, ſed tantummodo in bonum: ut, habenda eſt ratio ſalutis, ratio honoris, ratio rei familiaris: non autem infirmitatis, turpitudinis, incommodorum, ut quoſdam annotaui ſcribentes. &, tu facis contra rationem ualetudinis. id eſt, non habes reſpectum ualetudinis, ſanitatis inquam, non ægritudinis: quæ duo, hoc ſignificat nomen. Quæ exempla, quia paßim inueniuntur, omitto. Cicero ad Marium inquit inuſitatius: Pudori tamen malui, famæq; cedere, quàm ſalutis meæ rationem ducere. Et in ſecundo Officiorum: Siue ratio conſtantiæ, uirtutisq; ducitur, aut hæc ars eſt, aut nulla omnino, per quam eam aſſequamur. Et hoc fit cum genitiuo. Cum ablatiuo autem præpoſita præpoſitione cum, habet aliam ſignificationem: ut Cicero in Catone maiore, Rationem habet cum terra, quæ nunquàm recuſat imperium. id eſt, negotium, & commercium habet cum terra. Quod probatur ex illo in Tuſculanis: Quis eſt omnium qui modò cum Muſis, id eſt cum humanitate, & doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? Idem ad Att. Nunc uerò, quoniam ea quæ putaui præclara, expertus ſum quàm eſſent inania: cū oībus Muſis rationē habere cogito. Rationē cōſtare (ut breuiter dicā) eſt æquā legitimamq; rationē aut oſtēdi, aut apparere oſtēdi poſſe.

[Margin: Epiſt. 3. lib. 6. fa. epi.] [Margin: Lib. 5.] [Margin: Epiſt. 5 lib. 2.]

Epi.5.lib.1. Plinius Iunior: Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo autore ratio constabit: Et iterum: Mirum est quàm singulis diebus
Epi.9.lib.1. in urbe ratio constet, aut constare uideatur pluribus, cunctisq; non constat. Vlpianus: Planè ne si defendendi gratia aliquid fecerit, rationem ei constare oportet. id est, rationem eum iustam aut ostendere, aut facilè posse ostendere.

De E', & Ex, diuersisq; nominibus, & uerbis eisdem appositis. CAP. XIX.

E' Republica est, id est, pro Republica est. Quint. At hoc nemo dubitabit, quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poßint, sicut posse conceditur, saluos esse eos, magis è Republ. sit, quàm puniri. E' Republica dicendum est, ut in Oratore Cic. testatur, non ex Repub. Tollitur enim x, sicut in omnibus fit ferè quæ ab r, incipiunt: ut, è regione. id est, ex opposito, uel ex aduerso, atq; è contrario: non ex regione. è re mea, è re tua, è re nostra. Liuius lib. XXXIII. Perinde ac si non postulauerint, quæ è re sua essent, sed suaserint, quæ nobis censerent utilia esse. Similiter è dignitate, ex utilitate, ex usu: pro eo quod esset, pro dignitate, uel ad dignitatem, utilitatem, uel usum. Cicero: Facis ex tua dignitate, & è republ. Et alibi: Legem (ut æquũ est) ex utilitate Reipublicæ considerate. Terentius: Quod ex usu fiet. Cæsar in Commentarijs: Vtrum prælium committi ex usu sit. Ex tempore dicere, est ex improuiso, & impræmeditatum dicere, nec domi compositam orationem afferre. Hinc uocatur extemporalis oratio. Persius autem ait: Atq; ex tempore uiuis? Ex tempore quoq; agere. Cic. Officiorum secundo: Quos credimus expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. Aliter idẽ tertio eiusdem operis libro dixit: Vnius generis quæstiones sunt hæ omnes, in quibus ex tempore officium quæritur. ex tempore, quasi ex tẽporis conditione. E' renibus laborabat, idem inquit. hoc est, morbum in renibus patiebatur. Ex uinculis causam dicere, est alligatũ respondere criminibus: ut ex equo pugnare,

Ad Brutũ ep.2. De Inuẽt. lib.1. In Heauton. act.1. sce.1. Saty.3.

pugnare, est in equo sedentem pugnare.

Aestimo, & Existimo, Cogito & Excogito. CAP. XX.

AEstimo, & existimo à plerisq; confunduntur, quum diuersa sint, sicut cogito, & excogito. Antè enim est cogitare, deinde excogitare, licet non quicunq; cogitat, statim & excogitet. Ita prius rem æstimamus, deinde qualis sit, existimamus. Aestimare enim est considerare. Existimare uerò iudicare. Quintilianus: Consumptis affectibus, non reperiens quo dignè modo uultum patris posset exprimere, uelauit eius caput, & suo cuiusq; animo dedit æstimandum. Cicero de legibus: Sisenna eius amicus, omnes adhuc scriptores, nisi qui fortè nondū ediderunt, de quibus æstimare non poßumus, facilè superauit. Et in Verrinis: Expendite deinde hæc, atq; æstimate pecunia. Vnde dictum est æstimare, pro taxare, ab æs æris, & τιμὴ Græcè, quod est pretium Latinè. Ouidius tertio de Tristibus libro: Lib. 2. cap. 14. Lib. 1. Act. 7.

Quod quicunq; leget (si quis leget) æstimet antè,
Compositum quo sit tempore, quoq; loco.

Coniuro, & Conspiro. CAP. XXI.

COniurare, & conspirare, ferè in malum accipiūtur, quoties in patriam, aut bonum principem coniuratio fit, atq; conspiratio. Sed si honesta causa id fiat, in bonū etiam accipi debēt. Nam & Mutius Scæuola ad Porsennam regem inquit: Trecenti coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, ut in te hac uia grassaremur. Et Cicero ad Cæsarem pro Ligario, fratrum conspirationem dixit, quasi unanimitatem. Verùm conspiratio, ut in hoc ipso loco, nonnunquam nemini perniciosa est, in neminemq; grassatur. Coniuratio semper in alterius perniciem grassari solet. Liui. lib. 2. ab urb.

Cordi est, & In animo est. CAP. XXII.

COrdi est, & in animo est, differunt. Nanq; hoc secundum, notum est significare in animo habeo, uel animus est mihi, uel uolo, atque constituo: ut ad Terentiam Cicero: Nobis erat Epist. 11. lib. 14. fam.

in animo Ciceronem ad Cæsarem mittere. Illud uerò, est delectat, & placet. Vt idem: Itaque non tam me ista sapientiæ, quam modò Fan nius commemorauit, fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd spero amicitiæ nostræ memoriã sempiternã fore: idq; mihi eò magis est cordi, quòd ex omnibus seculis uix tria, aut quatuor numerantur paria amicorũ. Quo in genere sperare uideor Scipionis amicitiam & Lælij, notam posteritati fore. id est, eò magis me delectat, & placet. Terentius: Aut tibi nuptiæ hæ sunt cordi. Et alibi: Quia uterq; utrique est cordi, id est, nuptiæ iucundæ sunt tibi, & uterq; alterum amat.

De Amic.

In And. act. 2. sce. 1.

In Phorm. act. 5. sce. 3.

Inuerto, & Interuerto. CAP. XXIII.

INuertere, est quasi in contrarium uertere, ut interiora uestis, aut pellis, aut aliarum rerum exteriora facere, præpostereq; uerba pronuntiare: ut pro lauo uola. Interuertere est rem aut commodatam, aut depositam, aut creditam, callidè, doloq; ne domino restituatur, efficere. ut Cicero in Verrem, Cãdelabrũ, quod rex Syriæ Ioui Capitolino dono tulerat, à Verre, qui illud à rege commodato acceperat, interuersum esse conqueritur. Marcellus iurisconsultus: Si duo, inquit, hæredes rem apud defunctum depositam dolo interuerterint.

Act. 6.

Compertum est, & Exploratum est. CAP. XXIIII.

COmpertum est mihi, & exploratum est mihi, idem est quod scio per inuestigationem: similiter comperi, & exploraui. Constitutum est mihi, deliberatum est mihi, decretum est mihi, idem quod apud me cogitando firmatum est: similiter constitui, & decreui. At non ita deliberaui. Poßum nanque deliberasse, & nihil tamen constituisse. Quintilianus in ægro redempto: Oderitis licet confeßionem meam, deliberaui. hoc est, dubitaui, & hæsitaui. Itaq; differt an dicamus, senatus deliberauit, an, senatui deliberatum est. id est, decreuit. Plinius Iunior: Tum ego, si fixum istud tibi, ac deliberatum est, sequar te. Cicero in Verrem: Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo

Declam. 5.

Epist. ulti. li. 7.

Act. 7.

beo, fefellerit, non modò eos persequi, ad quos maxima culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Exploraui tamẽ pro inueni ferè accipitur, quum exploro idem sit, quod inquiro sagaciter: unde dicuntur exploratores. Idem fit in nonnullis alijs, ut exigo, quod est uehementer, & iure quodam postulo: inde exegi, & exactum, pro postulando obtinui, & postulando obtentum. Tale est quæsitum, pro partum, à quæro.

Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor. CAP. XXV.

FOenero tibi dicitur, sicut mutuo tibi: fœneror abs te, sicut mutuor abs te. Qui mutuat pecuniam, dat mutuò. Qui fœnerat pecuniam, dat ad usuram. Qui mutuatur pecuniam, mutuò accipit. Qui fœneratur pecuniam, ad usuram accipit.

Gradum facio, & Gradum iacio. CAP. XXVI.

GRadum facere, non est transitum facere, sed aliquam rem gradum, & quasi scalam ad alia facere. Ideoq; à quibusdã, dicitur, gradum iacere, ut si riuum transire, si in arborem, fenestram'ue, aut tectum scandere uelim, & saxo, & scamno, aliqua'ue alia re gradum facio: ut apud Quintil. Nanq; & illud frequẽs est, ut ea, quibus minus confidimus, quum tractata sunt, omittamus: interim sponte nostra uelut donantes, interim ad ea, quæ sunt potẽtiora, gradũ ex his fecisse contenti. Hoc eodẽ modo Ambrosius in libris Offi. utitur. Cicero contra Rullum: Nunc quasi gradum quẽdam, atq; aditum ad cætera iactũ intelligetis. Idem pro Cluentio: Antequàm ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus antè muniuit.

De Certum est. CAP. XXVII.

CErtum est, non modò accipitur pro manifestũ est: ut Quintilianus, Nempe legem esse certum est. sed etiam pro deliberatum, & constitutum est. In quo secundo plerunq; adiungitur datiuus cum infinitiuo: ut, certum est mihi ire in Hispaniam. Nonnunquam datiuus subintelligitur, ut apud Verg. Eclog. 10.

Certum eſt in ſyluis inter ſpelæa ferarum Malle pati.—

Liceor, Licitor, & Addico. CAP. XXVIII.

Liceor uidetur carere præterito, tamen quaſi præteritum habeat, format à ſe frequentatiuũ (ſed eiuſdem tamen ſignificationis) licitor: unde ſunt participia licitans, & licitaturus. Vtriuſq; igitur uerbi ſignificatio eſt, pretium deferre in auctione facienda: hoc eſt, in uenditione, quæ publice fit. Hinc unum compoſitũ fit polliceor, non multum à primitiua ſignificatione diſsidens. Eſt enim polliceri, ultro aliquid promittere. Ita qui licentur, aut licitantur, ultro pro re emenda pretiũ, alius alio maius pollicẽtur, ut ſibi potius, quàm alteri uenalia addicãtur. Nã tali modo uendere, addicere eſt. Et inde apud iuriſcõſultos, de in diem addictione titulus eſt, quem noſtri iuriſperiti emendant de in diem adiectione, non uerbum modò, ſed ſententiã quoq;, atq; ius ipſum corrũpentes. Afferamus ergo exempla utriuſq; uerbi. Vlpianus: Si res eius uenierit, & exiſtat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum reſtituẽdus ſit? Et quotidie prætores reſtituunt, ut rurſum admittatur licitatio. Caius: Licitatio uectigalium, quæ calore licitantũ ultra modum ſolitæ cõditionis inflatur, ita demum admittẽda eſt, ſi fideiuſſores idoneos, & cautionẽ is, qui licitatione uicerit, offerre paratus ſit. Ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur. Et ideo completo tempore cõductionis, licitatores alloquẽdi ſunt. Licitatores uectigalium ad iterandã conductionẽ antè, quàm ſuperiori cõductioni ſatisfaciãt, admittẽdi non ſunt. Paulus: Si uenditor ſimulauerit meliorẽ allatam conditionẽ, cum minoris, uel etiam tantidem alij uenderet, utriq; emptori in ſolidũ erit obligatus. Sed ſi emptor alium non idoneum ſubiecit, eiq; fundus addictus eſt, non uidet, inquit, quemadmodũ priori ſit emptus, cùm alia cõditio, & uera ſubſecuta ſit. Sed ſi neuter ſubiecit emptorẽ, maiore autem pretio addictum eſt prædium ei, qui ſoluendo non eſt, abitum eſt à priori emptione, quia ea melior intelligitur, quam uenditor cõprobauit,

probauit,cui licuit non addicere. Quibus ex uerbis intelligitur, quid sibi uelit illud Ciceronis in Offic.lib.III. Non licitatorem uenditor,nec qui contra se liceatur,emptor opponet. Idem pro Cecinna: Quum esset (ut dicere institueram) constituta auctio Romæ,&c. Itaq; mulier facere cõstituit,mandat ut fundum sibi emat,&c. Ebutio negotiũ datur,adest ad tabulam, licetur Ebutius,deterrentur emptores multi,partim gratia Cæsenniæ,partim pretio:fundus addicitur Ebutio, pecuniã argẽtario promittit Ebutius. Quo testimonio nunc uir optimus utitur, sibi emptum esse,quasi uerò aut nos ei negemus addictũ,aut tum quisquã fuerit,qui dubitarit,quin emeretur Cæsenniæ,cùm id plerique scirẽt, omnes ferè audissent,hi cõiectura assequi poßẽt,cùm pecunia Cæsenniæ ex illa hæreditate, deberetur, eam porrò in prædijs collocari maximè expediret,essent autẽ prædia,quæ mulieri maximè conuenirẽt,ea uenirẽt,liceretur is quem Cæsenniæ dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. Quintilianus de Pasto cadauere: Si nobis nihil ex cõmeatu nostro partiris,nos uicinæ ciuitati uendimus,liceat seruire ubi frumentũ est. Non exigua res est:pro uita,pro sepultura,pro innocẽtia licemur. Idem in Aegro redẽpto:Omnes facultates in pretia collegi,rus,seruulos,penates, & omnia utiliora properanti festinatione parẽtis addixi. Inde addicti apud ueteres dicebantur,qui prætoris pronũciatione,ac iussu,quũ soluẽdo nõ essent, creditoribus uendebãtur. De quibus magna apud Liuiũ fit mentio. Et Addictus morti,destinatus dicitur. Cicero de Off.lib.III. Et is,qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorũ suorũ causa postulasset,uas factus est alter. Aliquãdo sine auctione fit licitatio:ut apud Curtiũ de Dario,qui pollicebatur pretium pro capite Alexãdri, si quis eũ dolo occidisset, ita inquit: Et quum habeatis arma,licitamini hostium capita. Si quid tamẽ inter liceri,& licitari differt, id est,quòd liceri uidetur aut sine respectu esse aliorum emere uolentium,aut tantùm semel deferre pretium.

Declam. 11.

Declam. 5.

Lib. 4.

pretium. Licitari uerò cum multis, & sæpius augere pretium ut emere uolentes deterreas ab emendo.

Audio, & Exaudio: Oro, & Exoro. CAP. XXIX.

AVdio, & exaudio, indifferenter ponuntur pro duplici significatione. Vna pro eo quod est, auribus accipio: altera pro eo quod est, audita petenti concedo: ut, Audire uocem uisa sum modò militis. &,

Teret. in Eunu. act. 3. sce. 2.

Verg. Georg. 1 Vox quoq; per lucos uulgò exaudita silenteis. Idem:

Aeneidos 9. Audijt, & cœli genitor de parte serena Intonuit læuum- &

Aeneidos 8. -Nulli exaudita deorum Vota precesq; meæ.

Audio tamē frequenter accipitur pro eo quod est, credo, accedo, pareo præcipienti, sed ferè cum negatione, & frequentius per participium, quod transit in nomen, quod est audiēdus: ut apud Quintil. Nec audiendi quidam quorū est Albutius, qui tres modò primas esse partes uolunt: quia memoria, atq; actio, natura, non arte contingant. Audiendus non est, idem est, quod audiri non debet. Ideoq; licebit dicere: Neq; uerò quosdam, quorū est Albutius, audire debemus. Sine participio, Cicer. Tuscul. lib. primo: Nec Homerū audio, qui Ganymedem à dijs raptū ait propter formā. Sine negatione, Idē in eodē: Endymion uerò (si fabulas audire uelimus) nescio quādo in Lycio obdormiuit. Sed coniunctio hæc, tacitā quandā in se habet negationē. Aut certè idem hoc loco dicemus, quod diximus lib. III. de ullus. Sed nōnunquā sine negatione aptè dicitur, ut apud Liuiū: Ciuē tuū non audisti arma capere, ac sequi se iubentē Annibalē. Paulò pòst: Audisti castra prodi, et arma tradi iubentē. Audio insuper, pro fateor, quæ similis significatio superiori est. Ideoq; sæpe sic scriptū legimus: Audio, & fateor. quasi posterius declaret primum. Exoraui hoc munus, idē est, quod orādo impetraui. Exoraui patrē, exorandò induxi: quod licet etiam pueris notum sit (quippe Terentium legentibus, ubi hoc uerbū milies est, nec unquam reperitur aliter acceptum) tamen quidam sic loquuntur: Exoramus te Deus.

Lib. 3. cap. 3.

De

De Lego, & Perlego, multisq; alijs à per, compositis. CAP. XXX.

LEgo, & perlego differũt, & multa huiusmodi. Legere quid sit notum est. Perlegere uerò ad finem usq; legere: ut Quintilianus in XII. Ideoq; opus est intueri omne litis instrumentum, quod uidere non est satis, perlegendum erit. Ouidius: Perlegis? an coniux prohibet noua? – Lactantius in proœmio libri quinti: Non iniustè petere uidemur, ut si quis erit, qui inciderit in hæc, si leget, perlegat. Ita differt Scribere, & Perscribere, quæ exempla sunt plurima. Titus Liuius libro primo, statim in proœmio: Facturus'ne operæpretium sim, si à primordio urbis, res gestas po. Rom. ab initio perscripsero. Perferre, usque ad constitutum finem ferre. Vergilius: Cap. 1. Epist. Oeno. ad Parid.

Nec spatium euasit, nec totum pertulit ictum. Aenei. 1.

Et multi ferunt literas, sed eas uel negligentia, uel dolo, uel casu non perferunt. Cicero: Sed nuntius ille, qui literas accepit, non pertulit. Seneca in Tragœdijs:

Leue est miserias ferre, perferre autem graue.

Id est, ad spatiũ temporis in miserijs esse, leue est: ad finem uero usq; uitæ, graue est: ut in illo simili exemplo Martialis.

Nam uigilare leue est, peruigilare graue. Lib. 9. epig. 71.

Hoc est, partẽ noctis uigilare, leue est: usq; ad finẽ uerò, & totã noctem insomnẽ ducere, graue: quod dicitur etiam pernoctare, unde & pernox, quòd à peruigilando ita differt, quòd hoc interdiu quoq; fieri potest, illud uerò tantũmodo noctu, quãquàm pernoctare peruigilantes possumus. id est, totã noctẽ insomnem ducere. Peruigil draco dictus est, nõ quòd pernox esset, sed quòd nunquàm dormiret, semper uigilans. Peragere reum, est nõ tantùm agere reum, nisi peruenias ad illius condemnationem. Dicitur enim accusator reum cõdemnasse, quum illum condemnandũ curauit. Vlpianus: Peregisse autem quis reum nõ aliter uidetur, nisi & condemnauerit. Perorare, finem orationis orare. Vnde

peroratio,

peroratio, finis orationis dicitur. Sed quia in hac parte utimur plerunq; affectibus, ideo usurpamus interdum perorare pro ipsa Declam. 6. *commotione affectuũ: ut Quintilianus, At ista legem recitat, & in cadauer filij perorat. id est, indignationem commouet.* Per- Philip. 2. *suadere, est suadendo inducere: ut Cicero in Philip. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim, ea uelim reprehendas, si potes. Vnum ne quinquennij Cæsari imperium prorogaretur: alterum, ne pateretur fieri, ut absentis eius ratio haberetur. Quorum si utrumuis persuasissẽ, in has miserias nunquàm incidissemus. Suasit ergo, & non persuasit Cicero Pompeio. Ideoq; dicere solemus, Sic mihi persuadeo: non autem, sic mihi suadeo. Persuasum habeo, persuasum est mihi: non autem suasum habeo, suasum est mihi.* Epist. 3. *Idẽ ad Brutum: Persuasum est enim adolescenti, & maximè per me eius opera nos esse saluos. Ille tamen qui alijs, siue alios (utrunq; enim dicimus) persuasit, non persuasor eius sententiæ appellari solet, sed autor. Cicero libro Officiorum tertio: Atq; huius deditionis, ipse Posthumius qui dedebatur, suasor, & autor fuit. quasi dixisset, suasor, & persuasor. Apud Quintilianum autem, cæterosq; sui temporis dicitur persuasio, pro certa opinione, atq; sententia, quam nobis persuasimus: ut libro primo, Si qua publicè est recepta persuasio. Quæ (quantùm ego quidem sentio) id significare uidetur, quod Christiani dicunt, fidem. Et si originem Græcam inquiramus, nescio an cõmodius dicamus persuasio, quàm fides, præsertim re ipsa pro nobis faciente. Fides enim propriè Latinè dicitur probatio: ut, facio fidem per instrumenta, per argumẽta, per testes. Religio autem Christiana non probatione nititur, sed persuasione, quæ præstantior est quàm probatio. Nam sæpe probationibus non adducimur: ut malus seruus, malus filius, mala filia, mala uxor, optimo consilio, quod confutare non potest, non tamen acquiescit. Qui persuasus est, planè acquiescit, nec ulteriorem probationem desiderat. Non enim solùm sibi proba-*

tum

tum putat, sed sese commotum ad ea exequenda intelligit. Sed quia fides etiam pro (ut sic dicam) credulitate accipitur, quale est, habeo tibi fidem, rectè etiam nostra religio nominata est fides, sicut à Græcis πίστις. Verùm eò, unde egreßi sumus, reuertamur. Persuadere est in effectu: Suadere autem in actu, itemq́; Dissuadere. Itaq; nonnulli peccant, quum dicunt, dissuasi hoc illi. pro eo quod est, reuocaui ab opinione, in qua erat. Siquidem pro hoc sensu dicimus, persuasi ne faceret: sicut ediuerso, persuasi, ut faceret. Quare & suasor, & dissuasor nisi persuadeãt, nihil effecerunt. Quintilianus: Ergo pars deliberatiua, quæ eadem suasoria dicitur, de tempore futuro consultans (quærit etiã de præterito) officijs constat duobus, suadendi, & dissuadendi. Non dixit persuadendi, quoniam non est officium oratoris positum in euentu, qualis est persuasio: neq; est eius ars persuadẽdi, sed suadendi, & dissuadendi in deliberatiuo genere. In uniuersum autem bene dicendi, quod est in actu, non in euentu. Prætereà deliberatio uocatur suasoria, quoniam utrinq; suadetur: qui enim dissuadet, nil aliud quàm in contrarium suadet. Cicero in Catone maiore: Dissuasimus nos. Deinde, ut scias finem, euentumq́; dissuasionis, subiunxit: Itaq; lex popularis suffragijs populi repudiata est. id est, dissuasimus, & dissuadendo ne fieret, persuasimus. Quantùm errant philosophi nostri, quorum Albertus unus est, qui quum de comparatione dialecticæ, & rhetoricæ disputant, huius uerbi significationem nescientes, quisquis illos leget, intelliget. Permanere, est usq; ad finem manere. Plinius Iunior: Tunc demum lentè, cunctanterq́; ueniũt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alij dißimulanter, & furtim: alij simpliciter, & liberè.

Lib. 3. cap. 10.

Epist. 11. lib. 1.

De quibusdam alijs à Per, Præ, uel Re, compositis. CAP. XXXI.

LOcuti sumus nonnihil de præpositione per, quando cõponitur: addamus adhuc aliquid amplius. Nonnunquam hæc

per compositionem in malum accipitur, periurus, perfidusq́;, qui iusiurandum, fidemq́; uiolat. Pertinax, qui nimis est tenax. Perfuga, qui ad hostes transit. Perditus, qui in omne scelus est traditus. Percitus, qui iracundia, furoreq́; est incitatus. Peruersus, qui uersatur in malo, & à bono uersus est. Perpessus, laboriose passus. Sæpe accipitur quasi per medium, ut perlucidum, siue pellucidũ. id est, per cuius medium fulgor emanat. Perspicuum, per cuius medium, licet opertum sit, oculos dimittimus, & per eius medium uidemus: ut aqua, glacies, laterna, uesica, uitrum, crystallus, gemma. Sed perspicuum plerunq; ad mētem refertur: ut, Id quod ais perspicuum est. id est tale, quale uitrum, aut crystallus. Perlucidum magis ad corporea. Plautus in Aulularia: Ita is pellucet, quasi laterna Punica. Seneca de trāquillitate: Quid pellucenteis ad imum aquas, & circunfluentes ipsa conuiuia? Quintilianus: Sed ut inter se iuncti, atq; ita cohærētes, ne commissura pelluceat. Aliquando, sed figuratè, ad mentē refertur, ut apud Marcum Tullium in Bruto: Ita recōditas, exquisitasq; sententias, mollis, & pellucens uestiebat oratio. Idē est pellucens, & translucens, adeò ut Plinius maior ferè nunquàm utatur perlucens, siue perlucidus, sed trāslucens, siue trāslucidus, quod etiam figuratè ad mētem refertur: ut apud Quintilianum libro octauo, Similiter illa translucida, & uersicolor quorundam elocutio res ipsas effœminat, quæ illo uerborũ habitu uestiantur. Perfluere, per mediũ alicuius fluere, ut si lagœna male materiata, maleq́; compacta sit, perfluit. id est, per eius medium humor, qui intus est, fluit. Terētius: Hàc, atq; illac perfluo. id est, in modum nō fidelis lagœnæ, quæ mihi cōmittuntur, effundo. Plinius idem sæpius utitur transfluo pro perfluo, quæ idem sunt, ut perfuga, & trāsfuga. Perpluere, per medium alicuius pluere: ut, hæc domus perpluit, hoc tectũ perpluit. Quintilianus in sexto: Quũ cœnaculum eius perplueret. Frequētissime accipitur pro ualde, ut alio libro ostendi: permagnum, per=grane,

In prooemio.

In Eunu. act. 1. sce. 2.

Cap. 4.

graue, periucundum. Quo in loco notandum est, quòd cùm præ in eadem significatione reperiatur, tamen quædam uocabula cum præ coniunguntur, non cum per: ut, præpotens, præcelsus, prælatus, præfulgēs, prædiues, prædulcis, prælongus, prædurus, præclarus, præcultus. Quòd si quid inter has præpositiones interesse uelis, id erit, quòd uehementius auget præ. Nam prælongus homo, prælonga oratio, ea dicitur, quæ enormi longitudine est: & præpotēs, præcelsus, & similia, maiorem in modum potens, celsusq́;, & quasi præter modum, moremúe aliorū potēs, ac celsus. Vnde etiam præcox fructus, præter morem cæterorū coctus, siue ante cæteros. Vnde uuæ, ficusq́; præcoces dictæ: & præmaturus, antè quàm sit tempus maturum collectus. Quidam tamen præcoquus dicunt, ut Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis, Li. 13. epig. 46.
Nunc in adoptiuis persica cara sumus.

Eadem præpositio iuncta cum uerbo, nonnunquam habet penè nihil diuersum à sui simplicis significatione, ut præludo, præcîdo, præmorior, præcingo. Idem sunt enim quod ludo, cædo, siue incîdo, morior, cingo. Cuius naturæ est etiam re, ut reseco, recîdo, recingo, repurgo, refodio, repromitto, reuinco: quæ sæpe uix quippiā à simplicibus dissentiūt in significatiōe. Per, in obtestationibus, atq; adiuratiōibus ferè solet separari à suo accusatiuo, interiecto nominatiuo, qui frequētissimè est ego, ut Verg. Lib. 4. Aeneid.
Per ego has lacrymas, dextramq́; tuam, te, &c.

Quintilianus in Mathematico: Per ego has te optime pater (si uis) tantùm fortes manus. Declam. 4.

Inter Prosequor, & Persequor. CAP. XXXII.

Prosequor, & persequor multi nesciūt distinguere: qui ne falli poßint, ita accipiant, Prosequi nō ferè carere ablatiui comitatu, ut prosequor te oculis, charitate, odio, honore, uersibus, cantu, cōuitijs: significaturq́; actio, declarans alterius affectum in alterum. Persequor autem uel in malam partem, id est,

insequor, & insector: uel in bonam, cùm perseuêro exequi, quod agere cœperam.

Partio, & Impertio, & Partior. CAP. XXXIII.

P*Artio, & partior quidam pro eodem legunt. Sed mihi uidetur rarò reperiri partio sine in, & partior cum in, quādo est deponens, sed quando est paßiuum. Est nanq; impertio* Epist. 14. lib. 9. ad Att. *idem, quod impendo, uel partem do.* M. T*ullius:* Aliquid tēporis *impertias huic quoq; cogitationi. quasi impendas.* Pro Sylla. I*dem:* O*neris mei partem nemini impertio. quasi partem do.* R*eperitur aliquando mutata constructione, ut apud* T*erent.* In Eunu. act. 2. sce. 2. P*lurima salute* P*armenonem summum suum impertit* G*natho. quasi plurimam salutem* P*armenoni suo impertit* G*natho: eo modo quo dicitur, dono tibi hunc equum, & dono te hoc equo. Huius paßiuum est impertior, ut* C*icero: Atq; etiam uiro forti collegæ meo laus impertitur.* P*artior idem est, quod partes facio, partesq; distribuo: sicut sortior, sortem facio, sortem'ue recipio.* V*ergil.* Aeneid. 1. *–Et socios partitur in omnes.* Q*uintilianus:* P*artire uel gratis, dum quo respiremus afferas.* P*artiri itaq; de partibus dicimus.* I*mpertio magis de re incorporea, & quasi cōmunico.* I*mpertiri tamē aliqui dicūt, pro impertire, ab ipso deponēte partior.*

In manu est, & In manibus. CAP. XXXIIII.

I*N manu est, in manibus est, utrunque accipitur pro eo, quod est, in potestate: sed dupliciter, de præsenti, & de futuro.* D*e* Epist. 2. lib. 14. fam. epist. *præsenti,* C*icero:* V*erùm hæc nō sunt in nostra manu.* E*t filius in patris, & seruus in domini manu dicitur esse.* V*nde mancipium, & manumißio.* Lib. 7. L*ucanus:*

Aen. 9. I*n manibus uestris quantus sit* C*æsar, habetis.* V*erg.*

In Catil. T*erra autem in nostris manibus.–* D*e futuro,* S*allustius:* V*erū enimuero prò* D*eorum, atq; hominum testor fidem, uictoria in manu uobis est, uiget ætas, animus ualet.* C*ontrà, illis annis, atq; diuitijs omnia consenuere.* T*antùm incepto opus est, cætera res expediet.* I*n plurali tamen frequētius, quum dicimus, uictoria*

in manibus est: quasi iamiam tenetur. Etiam *dicimus in manibus est, in alia significatione, pro eo quod est, inter manus est, aut quia admirationi est, aut quia nondum operi summa manus imposita.* Quando *est admurationi:* Cic. *in* Catone Maiore: Est *in manibus laudatio: quam quum legimus, quem philosophorum non contemnimus?* Quando *res non est consummata: idem in eodem libro: Septimus mihi liber* Originum *est in manibus, omnia antiquitatis monumenta colligo.*

Præditus sum, & Affectus sum. CAP. XXXV.

P*Ræditus sum bono dicitur, & præditus sum malo: sicut affectus sum malo, & affectus sum bono: id est (ut breuiter magis, quam optimè dicam) habeo bonum, & habeo malum: ut, præditus sum hu*[manitate]*, uirtute, diuitijs, dignitate, uiribus: qui sermo est usitatissimus, nunquàm tamen cum ablatiuo, & præpositione à, uel ab, ut fit in affectus: ueluti, ego sum à rege magnis honoribus affectus, non autem sum præditus à* Deo *magnis uiribus.* De *malo rarius.* Cicero *pro* Sylla: Ni *uerò unum me uis ferum præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum.* Idem *pro* Rabirio: *Senectute affectus, morbo præditus.* Contingit *idem in singulari, ut in proximo exemplo:* Existimari *me singulari immanitate. Sæpeq; legimus, ille est singulari improbitate, tu es singulari stultitia.* Similiter *fit in alijs tribus, quatuor'ue: notabilis, nobilis, insignis, & eximius.* Quintil. Hunc *tu animum modò inter libidines, ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaq; impatientiæ tuæ fabula notus.* No*bile scortum, quasi in ordine meretricio excellens, uel maximè inter alia notum.* Et *apud* Liuium, Nobilis *ille clade* Romana *locus.* Et *apud* Ciceronem: Testis *est* Phalaris, *cuius præter cæteros est nobilitata crudelitas.* Et *latrones uocamus insignes, qui maiore manu, maioreq; audacia grassantur.* Et *insignis improbitas, insignisq; stultitia dicitur, quemadmodum singularis,*

Declam. 15. De Offic. lib. 2.

eximiaq; stultitia, quod rarius est. Cicero Verrinarum quarto: Sin hanc uos in rege tam eximiam iniuriam, tam acerbam neglexisse audient.

Descendo. CAP. XXXVI.

DEscendo in prælium, descendo in forum, descẽdo in campũ dicimus: non quia de loco superiore in inferiorem descendimus, sed quia de loco tuto in locum discriminis: opinor, quòd qui in loco celsiore se tenet, pugnã detrectare existimatur, quẽ quum reliquit, & in locũ æquũ uenit, atq; descẽdit, mentem se pugnandi habere declarat. Ideoq; nõ ferè dicitur in forũ descẽdere, nisi qui pugnandi, & defendendæ litis causa uenit in forum, nõ rerum uenaliũ coẽmptor, ac negotiator. Et in campum descẽdere, non nisi qui litis, dignitatis'ue causa (sicut in campo Martio fiebat) certaturus uadit. Nec in prælium, pugnam'ue descẽdere, quòd in loca inferiora descendat. Non enim locus est pugna, & prælium, quũ nihil intersit qualis locus sit, planus, an mõtuosus, in quem se confert, qui in pugnã descẽdere dicitur: ut apud Vergilium (satis autem erit in re perspicua unum exemplum protulisse) Instructos acie Tyberino à flumine Teucros, Tyrrhenamq; manum totis descendere campis.

Aeneid. 11.

Amo, & Diligo. CAP. XXXVII.

AMare, est generalis significati, idẽ quod diligere, nisi quòd putetur plus quiddam esse in amãdo, quàm in diligẽdo: ut Cic. ad Brutũ, Lucius Clodius trib. pleb. designatus ualde me diligit, aut (ut ἐμφατικώτερον dicã) ualde me amat. Et iterum: Sic igitur facies, & me aut amabis: aut, quo cõtentus sum, diliges. Idem ad Dolabellam: Quis erat, qui putaret ad eũ amorẽ, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum nũc accessit, ut mihi deniq; amare uidear, anteà dilexisse. Adamare est amatoriè amare, ut Quintilianus multis in locis, sed unus suffecerit: Me quidẽ marite si quis interroget, omnes matres liberos suos tanquã adamauerint, amant. Videbis oculos nunquàm à facie, uultuq;

Epist. 1. Epi. 14. li. 9. fa. Declam. 18.

damo ma

nultúq; deflectere, comere caput, habitumq; componere, suspirare quum recesserint, exultare quum uenerint, conserere manus, pendêre ceruicibus, nō osculis, nō colloquijs, nō præsentiæ uoluptate satiari. Amicus, cùm honesta res est, Amica, quādo ad uirū refertur, inhonesta: ut, hæc amica mea est. id est, concubina. Ego uerò ipsius nō amicus, sed amator sum. Ideoq; apud Terētium dicitur: – Heræ putabā hunc Pamphilum Amicū, amatorē, uirum. – Ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorem. Sed apud prosam hoc obseruatum semper inuenies, apud poëtas fortasse non semper. In Andr. act. 4. sce. 3.

Declaro. CAP. XXXVIII.

DEclaro frequētius ad facta pertinet, quàm ad dicta. Cicero: Declarauit id modò temeritas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit. Aliquādo etiā in dictis. Idem ad Ligariū: Posteà uerò quam magnam spem habere cœpi, fore ut breui tēpore te incolumē haberemus, facere nō potui, quin tibi & sententiam, & uoluntatē declararem meā. Et in eadem epistola: Quādo quid sentirē exposui, quid uellem tua causa, re potius declarabo, quam oratione. Interdū accipitur pro significo: ut idem lib. II. de Finibus, Nullum uerbū inueniri potest, quod magis idem declaret Latinè, quod Græcè ἡδονὴ, quàm declarat uoluptas. declaret, id est, significet, uel ostendat, uel indicet. De Offic. lib. 1. Epist. 13. lib. 6. fam. epist.

Ingredior. CAP. XXXIX.

INgredior componitur quidem ex in, sed diuersa ratione: nunc ad locum, ut ingredior forum, uel in forum. Qui modus loquendi nemini ignotus est. Nunc in loco, quod est ambulo, & incedo. Vergilius: Georg. 3.

Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.

Cicero libro quinto ad Atticū: Si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Idem est ergo ingrederis hoc loco, quod graderis, quod est ambulas. Epist. 13. lib. 2.

Consulo te, & tibi. Consulto, Consultor, Consultus, & Inconsultus. CAP. XL.

Consulo te, consilium peto à te, uel interrogo, & inquiro. Quintil. Quid per fidem facere uultis? Iuuenem quem de parricidio consuluit pater ille seruatus, miror hercule (non dixisse uolui) sum ueneficus, sum parricida. Lib. 10. cap. 1. *Idem: Ergo primum est, ut quod imitaturus est, quisq; intelligat, & quare bonũ sit, sciat: tum in suscipiẽdo onere cõsulat suas uires. Et iterum: Ego aures cõsulens meas. Consulo tibi, cõsilium do tibi, uel prouideo tibi: sed hoc frequẽtius, et magis propriè in rebus: ut, cõsule uitæ tuæ, cõsule ualetudini, cõsule dignitati, cõsule saluti, cõsule rebus tuis: adeò frequẽtißimè, ut quũ dicitur cõsulere uolo mihi, & liberis meis, intelligatur potius de corpore, & de rebus externis, quàm de animo. In plurali autẽ numero interdum reperitur, sine apposito tamẽ: ut, consulunt senatores: quod frequẽtius dicimus, cõsultant. id est, deliberant. Nisi enim adsit qui cõsilium petat, & qui consilium det, non erit deliberatio, siue cõsultatio. Atq; ut consulunt dicimus, pro consultant, hoc est, quòd altera pars petit, altera dat consilium: ita econtrario nonnunquam consultare est unius, non plurium partium, sed ita si apud se duas partes sustinet, secumq; deliberat. Hinc duo nomina nascuntur, consultor, & consultus. Consultor ferè pro eo, qui aliũ consulit, accipi solet: nõnunquam tamen pro eo, qui alij cõsulit. Sallustius in Iugurtha: Simul ab eo petiuit, uti fautor, consultorq; sibi adsit. Et iterum: Ita cupidine, atq; ira, peßimis cõsultoribus, grassari, neq; facto, neq; dicto abstinere. Consultus, est homo prudens, ac sciens, dignusq; à quo consilium petas. Cæterùm non occurrit mihi ubi repererim, nisi aut participium: ut ibi, Consulti medici dixerunt eundem esse languorem.* In argu. declama. 8. Quintil. *Aut nomen pro iurisconsulto, ut Horatius lib. 1. Serm. Saty. 1.* Verg. 3. Geor. Nec respõsa potest consultus reddere uates.

-Eris tu, qui modò miles,
Mercator, tu consultus, modò rusticus-

Quin

Quintilianus in septimo: Scripti, & uoluntatis frequentißima inter cõsultos quæstio est. Liuius tamẽ libro primo, ait de Numa Pompilio: Consultißimus uir, ut illa quisquã ætate esse poterat, omnis diuini, atq; humani iuris. Et in decimo: Callidos, solertesq; iuris, atq; eloquẽtiæ consultos. Horatius primo Carminũ: Ode. 34.
Parcus deorum cultor, & infrequens,
Insanientis dum sapientiæ Consultus erro.
In compositione frequens est, sed adiectiuũ: ut apud Quintil. O Declam. 19.
inconsultam muliebrẽ semper amentiam. id est, imprudentẽ, inconsideratam, & nullius consilij. Alterum quoq; compositum, si compositũ est, iurisconsultus, quod etiam dici solet iurecõsultus. Nonnunquam in simplici, ut Ouidius primo de Arte amandi:
Sit tibi credibilis sermo, consultaq; uerba.

Ago gratias, Habeo, Refero, ac Reddo gratias. CAP. XLI.

AGere gratias, est uerbo: quod quidam barbarè dicunt, regratior. Habere gratias, in animo: quum memorem accepti beneficij mentem, animumq; habeo, & inuicem gratificandi uoluntatem. Referre, siue reddere gratias, est facto: ut, si tu à me subleuatus aut pecunia, aut patrocinio, aut manu, alioue subsidio, uicißim me aliquo modo subleuaueris, gratias retulisti, reddidistiq;. Licet Seneca nolit malas referri posse, sed reddi, Cicero tamen in Sallustium ait: Nam quòd ista inusitata rabie in uxorem, & filiam meam inuasisti (quæ se facilius mulieres abstinuerunt à uiris, quàm tu uir à uiris) satis doctè, ac peritè fecisti. Non enim sperasti me mutuam tibi gratiam relaturũ, ut uicißim tuos compellarem. Quanquàm Cicero nunquàm ferè ait reddere gratiam, sed referre. Porrò hoc exemplũ in alium quoq; usum attuli, quod uidetur significare gratiam etiam uerbo referri, non solùm facto. Sed multũ tamen differt ab illo, agere gratias, quo tantùm innuitur confeßio accipientis beneficium. Qui uerò refert gratiam, reddit beneficium, & interdum maleficium,

cium, siue facto, siue dicto, quoniam dicendo nonnunquam prosumus æquè, atq; faciendo. Plancus ad Ciceronem: Immortales ago tibi gratias, agamq;, dum uiuam: nam relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officijs non uideor mihi respondere posse. Ecce respondere officijs, & satisfacere beneficijs, est gratias referre. Cæterùm frequentius est refero gratiam, quàm habeo gratiã. Item frequentius habeo gratiam, quàm ago gratiam. Vix enim audiuimus ago gratiam, sed gratias. Et rarò refero gratias, sed gratiam. Cuius rei testimoniũ est illud in libro XLVI. Titi Liuij: Satiatusq; tandem complexu filij, Renũciate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiã aliam nunc non posse, quàm ut suadeam, non antè in aciem descendat, quàm ut in castra me redijsse audierit. Dicimus item ago grates, sed sæpius apud poëtas, qui necessitate uersus, ago gratias dicere non possunt. Nonnũquam etiam apud oratores, ut Ciceronem: Aliquantoq; pòst suspexit ad cœlum, &, Grates tibi, inquit, ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites. Nisi legendum est gratias, & non grates, pro eodẽ significato, siue pro eo quod est, reddo grates. Seneca in tragœdia, quæ inscribitur Agamemnon, dixit: Reddunt grates tibi grandæui, Laßiq; senes compote uoto. Reddunt grates, id est (ut ego interpretor) agunt gratias. Quis enim referre poßit gratiam Deo? quod etiam fando nunquàm cognitum est, præterquàm apud quosdam recentes, nihil nisi barbarè loqui scientes: sed gratias agimus, rarò etiam. Gratiam dijs habere dicimur, quoties agnoscimus, apudq; nosipsos fatemur ab illis beneficium accepisse, citra spem gratiam referendi: ut in Andria Terentius: —Dijs pol habeo gratias, Cùm in pariundo aliquot affuerunt liberæ.

Epist. 16. lib. 10. fa.

In Somnio Scipionis.

Act. 4. Sce. 4.

Gratulor, & Grator. CAP. XLII.

GRatulari, est uerbo testari te gaudere fortuna, ac felicitate alterius apud eum ipsum, qui affectus est felicitate. Nonnunquã apud teipsum ob tuam felicitatem. Ideoq; ferè postulat

dati

datiuum: ut gratulor tibi ob tuam præturam adeptam: gratulor manibus meis, quibus ut te contingerent, datum est. Quintilianus: Non efficiet tamen infandum præsentis reatus, indignumq́; discrimẽ, ut misera puella non gratuletur sibi, quòd ipsam pauper accusare iam potest. Poëtæ nonnunquam prætereunt datiuum, utiq; quum fuerit pronomen, quæ fuit causa, ut quidam existimarent, quorum est Apuleius, hoc uerbum idem significare, quod gaudeo. Ouidius in Heroidibus: Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris. Gratulor inquam tibi, uel mihi, uel nobis. Idem tertio de Arte amandi: Prisca iuuent alios, ego me nunc deniq; natum. Gratulor – Gratulor, subintellige, mihi. Et interdum etiam oratores. Quintilianus in Pasto cadauere: Gratulemur iam, quòd nulla ciuitas fame laboret. subintellige nobis. Verba autem Apuleij hæc sunt in apologia, de magia: Eo in tempore, quo me non negabunt in Getuliæ mediterraneis montibus fuisse, ubi pisces per Deucalionis diluuia reperiantur. Quod ego gratulor nescire istos, legisse me, &c. Prætermisit datiuum: aut gratulor, pro gaudeo accepit. Quòd tantum abest ut approbem, ut poßit gratulari quis, quum minimè gaudeat, atq; adeò doleat: quod frequenter usu uenit, utique inter falsos amicos, quum alter inuidus, atq; æmulus tacitè quidem dolens, quòd alter honoribus auctus sit, tamen illi gratulatur. Fortè & Apuleius subintellexit mihi. In eadem significatione accipitur grator, sed poëticum, historicumq́; est. Vergilius:

Declam. 15.

Epist. Deian. ad Hercul.

Declam. 12.

4. Aeneid.

Inueni germana uiam, gratare sorori.

Titus Liuius libro VII. Tuum sequentes currum, Iouis optimi maximi templum gratantes, ouantesq́; adire. Dicimus aliquãdo gratulari pro eo quod est, gratias agere: sed nõ ferè nisi dijs immortalibus. Ideoq́; propriè idẽ est, quod supplicare. Siquidẽ triumphantes in Capitolium ascendebant, Ioui optimo maximo, cæterisq́; dijs gratulatum. Eiusdem quoque significationis forsan est grator, quod significat Liuius lib. X. dicẽs: Itaq; prætor

extem

extemplò edixit, uti æditui ædes ſacras tota urbe aperirent, quo circũeundi, ſalutandiq́; deos, agẽdiq́; grates per totã diẽ populo poteſtas eſſet. Nec mirum, ſi dicimus gratulari, gratari'ue dijs, quaſi oſtẽdere nos illis aggaudere, quũ dicamur etiã eoſdẽ ſalutare, quaſi ſalutẽ illis optare, quod hominibus cõuenit, nõ dijs.

Fingo, & Effingo. CAP. XLIII.

FIngere propriè eſt figuli, qui formas ducit ex luto. Inde generale fit uocabulum ad cætera, quæ ingenio, manuq́; hominis artificioſe formantur, præſertim inuſitatè, & nouè. Effingere eſt ad alterius formam fingere, & quodam modo fingendo repræſentare. Cice. II. de Oratore: Tum accedat exercitatio, qua illum, quẽ antè delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, &c. Quintil. Nam id quoq; eſt docilis naturæ, ſic tamen, ut ea, quæ diſcit, effingat. Et iterũ: Nam mihi uidetur M. Tullius, quum ſe totũ ad imitationẽ Græcorũ contuliſſet, effinxiſſe uim Demoſthenis, copiam Platonis, iucunditatẽ Iſocratis. Vnde ductum eſt nomẽ effigies, figura ad uiuã alterius ſimilitudinẽ, uel ad ueritatis imaginem facta, tam in picturis, quàm in ſculpturis.

Obeo, Oppeto, & Defungor. CAP. XLIIII.

OBeo legationem, exequor munus, & officium legationis. Obeo prouinciam, exequor officium prouinciale. Ita obeo mortem, exequor, uel perago mortẽ, uel adeo mortem, quemadmodum dicitur quis obijſſe diem, pro adiuiſſe. Item, obijt diem ſuum, idem eſt, quod mortuus eſt, & iuit ad diem fati: ut apud Quintilianũ, Nunciatũ eſt Marcellum diem ſuum obijſſe. Prætermittimus autem nonnunquam illum accuſatiuum dicentes, Marcellus obijt. Quod idem fit in illis ſignificatione ſimilibus uerbis, oppetijt, & defunctus eſt, atq; etiam in detulit, & ſi qua ſunt alia. Nam in priore ſubintelligitur accuſatiuus mortem, in poſteriore ablatiuus, uita. Quid ſigni? quòd ſæpe reperimus hæc nomina eſſe his uerbis adiuncta. Eſt autẽ oppetere frequentius quidẽ mori, non fatali, ſed illata morte: interdum tamen & fatali.

Vt Cic. de Officijs tradit, Aiax millies mortẽ maluisset oppetere, quàm mulieribus (si Circe, & Calypso mulieres appellandæ sunt) ut Vlysses fecit, inseruire. Idem de Diuin. Aequius esse censuit se maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adolescentem. Fœminam emisit, ipse paucis diebus pòst est mortuus. Sine accusatiuo apud Vergilium: Lib. 1. Lib. 1. Aen. 1.

-O terq;, quaterq;, beati,
Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere. -

Defunctus quoq; dicitur, quasi perfunctus munere uiuendi. Ideoq; ut dicimus, perfunctus est, siue defunctus officio prætorio, munere ædilitio, cura tribunitia: ita defunctus uita. id est, ab hac administratione, ab hoc munere, ab hac procuratione cessauit: ut apud eundem: -Defunctaq; corpora uita. Aen. 6. Detulit autem (quod tertio loco posui) in idem significatum accipio, quod est accusauit, ubi subintelligitur reus: ut Quintil. Diuitem detuli reum pauper inimicus, occisi pater. Declam. 7.

Vestigo, Peruestigo, & Inuestigo. CAP. XLV.

PEruestigo, & inuestigo, non solũ quæro, sed etiã (& quidẽ frequẽtius) quærẽdo inuenio: ut sit Vestigo quæro, Inuestigo, & Peruestigo, quasi acquiro. Ductũ autẽ est hoc uerbum à uestigijs, tanquã signis, indicijsq;, quibus ad rei notitiã peruenimus. Cicero tertio de Oratore: Ipsa tractatio, et quæstio quotidie ex se gignit aliquid, quod cũ desidiosa delectatione uestiges. Idẽ in eodẽ, libro secũdo: Nosse regiones intra quas uenias, & peruestiges, quod quæras. Idem pro Ligario: Sed quoniam diligẽtia inimici inuestigatũ est, quod latebat, cõfitendum est, ut opinor. Terent. Nihil tam difficile est, quin quærẽdo inuestigari possit. In Heautontimorumeno, act. 4. sce. 1.

Nutrio, & Alo. CAP. XLVI.

NVtriri, est & paruulorũ ut crescant (unde nutrices dicuntur, nutritijq;, qui curam infantium habent, habuerunt'ue) & adultorum, ut uiuant. Ali quoq; in eodem significato: unde lex illa XII. tabularum: Liberi parentes alant, aut uinciantur.

At

At in rebus incorporeis frequentius, ut crescant. Quintilianus: Sed alere facundiam, uires augere eloquentiæ possit. Perinde ac si dixisset, Augere facundiam, augere uires eloquentiæ possit. Cic. Sed nec illa extincta sunt, alunturq; potius, & augentur cogitatione, & memoria. Coniunxit & ipse hæc duo, sicut solemus in multis, quæ similia sunt, ut possum & licet, ut munus & officium, ut mens animusq;. Vergil. Hos successus alit. – id est quasi horum animos successus augescere facit.

De Amic. circa fi.

Aen. 5.

Spero, & Confido. CAP. XLVII.

SPero pro credo usitatum est, siue de præsenti loquamur, siue de præterito. De præsenti, Quintilianus: Facilis (ut animaduertere uos spero) defensionis meæ cursus est. De præterito, Idem: Et innocentiam quidem puellæ satis (ut spero) defendimus. Et Cicero: Spero iam probatam esse amicitiam nostram. Similiter confido pro credo, tum in præterito, tum in præsenti, tum in futuro. In præterito: Quoniam probatam rationem officij mei uobis esse confido. In præsenti: Quanquàm à Cratippo nostro principe huius memoriæ philosophorum, hæc te assiduè audire, atq; accipere confido. In futuro: Ita fore confidimus. Hæc exempla ex Cicerone sunt.

Lib. 3. de Offi. procemio.

Dico, & Fero sententiam: Dico, & Fero legem. CAP. XLVIII.

DIco sententiam consiliarius, fero sententiam iudex. Quorum exempla frequentiora sunt, quàm ut à me repeti debeant. Nonnunquam tamen dico pro fero: ut apud Quintilianum, Apud iudices quidem secundum legem dicturos sententiam de confessis præcipere, ridiculum est. Iuris quoq; consultos hoc uerbo in hunc sensum frequẽtissime usos uidemus. Dico leges, aliud quàm fero leges. Est enim ferre ad suos: dicere ferè ad uictos. Vt Liuius libro XLVI. Nihil ea mouerunt regem, tutam fore bellis Asiam ratum, quando perinde ac uicto, iam sibi leges dicerentur.

Circumsto, & Circumsisto. CAP. XLIX.

Circumsto, & circumsisto, utrumq; facit circumsteti: sed primum pro circundo, alterum pro inuado, & irruo, & quasi terrificatione aggredior. Vergilius: Aen.6.
Circumstant animæ, dextra læuáq; frequentes. Idem: Aen.2.
At fessi tandem ciues infanda furentes
Armati circumsistunt. – Et alibi:
At me tum primùm sæuus circumstetit horror. Aen.2.
Quintil. in Apes pauper. Quum me euocassent subitò trepidũ, Declam.13.
totoq; fortunæ suæ strepitu circumstetissent. Nonnunquam non terrificandi, sed terroris auferendi gratia ponitur, ut Cæsar in Commentarijs: Si quis grauiore uulnere accepto deciderat, circumsistebant. hoc est, socij iacentẽ exhortabantur, tela hostium arcentes. Nonnunquam etiam, ut circumsto accipitur: ut apud eundem: Et mercatores in oppidis uulgus circumsistit, quibusq; ex regionibus ueniant, quasq; ibi res cognouerint, pronunciare cogit. Quo etiam modo apud Quintilianum accipi potest. Lib.4. de bel. Gall.

Vsurpare. CAP. L.

Vsurpare, est uti, siue usitari, tum dicto, tum facto. Cicero in Oratore: Post inuenta conclusio est, qua credo usuros illos ueteres fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, qua inuenta, omnes usos magnos oratores uidemus. Hoc etiam sic dicere licebat in eandem sententiam: Post inuenta conclusio est, quam credo usurpaturos illos fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, quam inuentam omnes usurpasse magnos oratores uidemus. Idem: Quod semper usurpamus in omnibus dictis, ac factis minimis, ac maximis, cùm hoc decere dicimus, illud non decere. Idem: Præclarè enim hoc est usurpatum à doctißimis, quorum ego autoritate non uterer, si mihi apud aliquos agrestes habenda esset oratio. Sed quum apud prudẽtißimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem, me si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisse? Dictum est igitur ab eruditißi- In Paradoxis.

tißimis uiris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Vsurpatum, & dictum pro eodem accepit, sicut doctißimis, & eruditißimis. Quid multa? cum frequenter iurisconsulti utantur usurpo pro dictito? nam pro factito, minus dubium est.

Præstò sum, & Adsum. CAP. LI.

PRæstò sum, idem est quod adsum, nec alteri ferè uerbo cohæret, nisi uerbo substantiuo, & huic simplici: nam præstò adsum, magis poëticũ est. Quid igitur significat adsum? Tria: unum naturaliter, duo per quendam flexum, & deriuationem. Primum est, præsens sum, quod modò cum ablatiuo iungitur, in, præpositione seruiente: ut apud Ciceronem de Oratore: Paulus in pugna non adfuerat. Modò cum datiuo: ut apud eundem in Philippicis: Omnibus his pugnis Dolabella adfuit. Et apud Quintil. Nam in libris Obseruationũ à Septimio editis, adfuisse Ciceronem tali causæ inuenio. Secundum est hinc ductum, quòd sæpe corrogamus, qui nobis adsint periclitantibus, quales sunt aduocati, quorum officium est adesse in iudicio. Sed ipsum illud adesse, fauere est, præsidióq; esse: ideóq; dicimus adesse, pro eo
Aen. 2. quod est, esse præsidio. Vergilius:
–Modo Iuppiter adsit. Et iterum:
Aen. 8. Adsis ô tandem, & propius tua numina firmes.
Et in prosa, Quintil. Nunc omnes in auxilium deos, ipsumq; in primis, quo nec præsentius aliud, nec studijs magis proprium numen est, inuocem: ut quantum nobis expectationis adiecit, tantum ingenij aspiret, dexterq;, ac uolens adsit. Idem: Si tamen pater, qui diuisit patrimonium, & reos parricidij defendit, sic agat, quod contra legem sufficit: Parricidium obijcitur iuuenibus, quorum pater uiuit, atq; etiam liberis suis adest. Tertium est aduenio, seu magis adueniam. Nam propè idem sunt, iam ueniet, & iam præsens erit. Itaque aderit accipitur pro
Aen. 2. utroq;, siue pro utrouis. Vergilius:
Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus. Iterum:

Huc

Huc ades ô formose puer – Et, Eclog.2.
Huc ades ô Galatea, quis est nam ludus in undis? Et iterum: Eclog.9.
Huc ades ô Meliboee, caper tibi saluus, & hoedi. Eclog.7.
Vbi si eadem foret significatio, quae est in illo praesens sis, hîc ades, non huc diceretur. Ergo huc ades, pro adsis, idem est, quod huc ueni. Has easdem significationes habet praestò sum, & eadē ratione. In prima, Ciceronis exemplum est in Bruto: Quibus quidem causis tu etiam Brute praestò fuisti. In secunda eiusdem pro Muraena: Ius ciuile didicit, multùm laborauit, uigilauit, praestò multis fuit. Et pro eodem: Tu intereà Romae scilicet amicis praestò fuisti. In tertia, eiusdem ad Herennium: Hirundines aestiuo tempore praestò sunt, hyeme pulsae recedunt. Et in epistolis frequenter: Stator tuus mihi cum literis praestò fuit. Et propriè accipi solet hoc ultimum, pro eo quod nunc dicimus, compareo: ut si quis aliqua dignitate, imperio'ue affectus, alteri sic iubeat: Cras mihi ad hunc locum, & hanc horam praestò sis. id est, compareas, & te repraesentes, atq; exhibeas mihi. Lib.4.

Fleo, Gemo, Ploro, Plango, Eiulo, Lamentor, Vociferor. CAP. LII.

Flere, est lacrymis, ideoq; tantùm hominum, sicut ridere. Gemere, est in pectore, quum prae angustia in sonum prorumpit. Ideo & iumenta sub nimio pondere gemunt, & inanimata quoq; quum nimis onusta sunt, gemere dicuntur. Vt apud Vergilium: – Gemuit sub pondere cymba. Plorare est uoce flebili, & effusa dolorem suum aperire. Vnde implorare, est plorando opem orare. Plangere est percußione, ac uerberatione pectoris, capitis, uultus, aliorum'ue membrorum se in dolore affligere: regitq; post se accusatiuum. Ideoq; per translationem dicuntur fluctus plangere littora: quasi ad declarandum dolorem, in modum lamentationis. Eiulare est uoce sublata flere, quod magis mulierum est proprium. Vociferari est uoce effraenata nō modò dolorem, sed etiam indignationem (quāquàm indignatio Aen.6.

doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen uehementius exclamare. Lamentari est uoce querula, & tristi oratione cladem testari suam. Quae exempla lecturis hoc opus inuestiganda relinquimus.

Existit, & Extat. CAP. LIII.

EXistit, atq; extat, quorũ uerborũ unũ, atq; idem præteritum est, simile quiddam significant, quod est eminet, & superest. Sed primum cum motu, alterum sine motu: ut illud sit, prodit, uel exurgit: hoc uerò superstat. Cicero de Diuinatione: Atque delapsus in flumen nunquam comparuisses, me contremuisse timore perterritum, tum te repente lætum extitisse. Et iterum in eodem libro: Summersus equus uoraginibus non extitit. Adhuc iterum in eodem: Vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse. Atq; iterum: Neq; diu ulla uox extitisset. Et in secundo: Anguem ab ara extitisse. Et iterum: In Lysandri statuæ capite Delphis extitit corona. De rebus quoq; mutis existere dicimus: ut idem in Lælio, Existit hoc loco quæstio subdifficilis. De extare exemplum unum Vergilij suffecerit Georgicorum tertio:

Lib. 1.

-Stant circunfusa pruinis
Corpora magna boum, confertoq; agmine cerui
Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant.

Quo fit, ut de libris, qui demortui non sunt, dicamus extare: ut, extãt paucissimi Varronis libri, plurimi nõ extant. Nã ut de homine, qui adhuc uiuit, loquimur, superest, quasi non subter est: sub terra humatus: ita de rebus, extant, quasi extrà stant, non intrà, & in tenebris latent. Cicero in Oratore: Quæ (ut scis) extat oratio. Et de Senectute: Et tamen ipsius Appij extat oratio.

Conciliare amorem, & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam. CAP. LIIII.

COnciliamus amorem nobis alicuius, conciliamus beneuolentiam: non autem conciliamus nobis gratiam. Rursus inimus gratiam, non autem inimus amorem, aut beneuolentiam.

Quarum

Quarum omnium orationum eadem ferè sententia est, ac si hoc uerbo uterer contraho, uel comparo: nisi quòd inire gratiam, est magis fauorem comparare, quàm amorem: ut apud Quintil. Quinetiam hoc timeo, ne ex eo minorē gratiam hic liber ineat, quòd pleraq; nō inuenta per me, sed ab alijs tradita continebit. Reconciliari tamē, & in gratiā redire, idem sunt: quoties amici interposita aliqua offensa, quū aliquandiu fuerūt inimici, in pristinā redeunt beneuolentiā, ac familiaritatem. Sed redire in gratiam etiam cum inanimatis solemus: ut Cicero de Senectute, In gratiam cum uoluptate redeamus. Præterea conciliamus nobis laudē, famam, honores, similiáq;: non autem inimus. Quintil. lib. 11. Nam & plus autoritatis afferūt ea, quæ non præsentis gratia litis sunt comparata, & laudem sæpe maiorē, quàm si nostra sint, conciliāt. Rursus ineo rationem, ineo fœdus, ineo pacē, ineo societatem, ineo bellum, ineo pugnam, ineo uiàm, quasi capesso, atq; ingredior: quod non ferè nisi in re momentosa, aut graui, grandi'ue dici solet. Nam non ita rectè loquar, ineo prandium, cœnam'ue, ut ineo conuiuium. Vnde principium rei maioris initium uocatur, ut initiū rationis, Quintiliano quoq; testante, qui ait: Quod principium Latinè, uel exordiū dicitur, maiore quadam ratione Græci uidentur procemiū nominasse, quod à nostris initium modò signatur. Et huius uerbi participium absolutè positum, sine regimine, maioribus rebus adhibetur: ut, Ineūte pueritia, ineunte adolescentia, ineunte ætate, ineunte uere, ineunte æstate, hyeme ineunte, ineunte anno nouo. Non autem dormitione ineunte, conuiuio ineunte, die ineunte, nocte ineunte, hora ineunte, sed incipiente: nisi dicamus illud ipsum ineunte, certis nominibus debere adiungi, quæ sunt ea, quæ modò exposui. Lib. 4. ab initio.

Obruo, Ingurgito, & Crapulor. CAP. LV.

OBruere est operire: siue aqua, ut: obrutus undis: siue terra: ut, Obrue uersata Cerealia semina terra. siue per translationem ad animum: ut Quintil. Tot uoluptates obruere poßunt Ouid. lib. 1. de Remed. amo.

unum dolorẽ. Sed de multo uino potãdo etiam obruere dicimus, ſicut ingurgitare de abſumendis multis cibis. Cicero pro Deiotaro ait: Vino ſe obruiſſe, nudumq́; ſaltaſſe. Et in Antonium: Vt fratrẽ imitetur, ſe obruit uino. Et in eundẽ idem: Quum ſe cibis ingurgitaſſet. Ingurgitare aliquando utrunq; complectitur, ſicut crapulari non modò in uino, uerùm etiam in cibo, unde fit
Philipp. 2. *crapula. Vt idem in eundẽ: Edormi inquã crapulam, & exhala.*

Deuenio, Peruenio, Deuoluo, Deſpicio, & Diſpicio. CAP. LVI.

D*E uenimus in montẽ, deuenimus ad diuitias, minus uſitatũ, ac minoris rationis eſt, quàm peruenimus in montem, peruenimus ad diuitias. Similiter ediuerſo, deuenimus in planum, deuenimus in uallem, quoties ab editiore loco profecti ſumus, uſitatius, probabiliusq́;, quàm peruenimus in planum, peruenimus in uallem. Ita, deueni in paupertatem, quaſi deſcendi, & delapſus ſum in humiliora. Deuoluo, deorſum uoluo: ut, deuoluere rogos, deuoluere trabes, deuoluere ſaxa, deorſum præcipitare. Deſpicio, deorſum aſpicio: ſicut ſuſpicio, ſurſum aſpicio. Inde per translationẽ quum quis alium contemnit, ac parui facit, deſpicere uidetur, quaſi infra ſe, & ad pedes ſuos proiectum aſpicere: quemadmodum & ſuſpicere eſt uenerari, quaſi ſupra nos aſpiciamus illum eſſe collocatũ. Nam diſpicere eſt prouidere, & circũſpicere mente, tanquam in omnẽ partẽ lumina mentis intendere, omniaq́; diſcernere. À quo diſpicientia dicta eſt, circũſpectio, & prouidentia, & conſideratio diligens, atq; diſcretio.*

Occupo. CAP. LVII.

O*Ccupare, eſt locũ tenere, aut capere, & ui capere: ut apud Liuium lib. trigeſimotertio: Nam & ipſis uocantibus urbem hanc accepi, non occupaui. id eſt, non ui accepi, aut mea ſponte accepi, ſed aliorũ rogatu. Sæpe uerò antè capere eſt, & (ut aliqui loquuntur) præoccupare. Vnde ſchema illud, occupatio appellatur, quoties quæ dici ab alio poterant, ea ipſi præuenien-*

niendo dicimus in nostram partem, ne nobis posteà officerent retorquentes. Cicero Offi. lib. 1. Sunt autem nulla priuata natura, sed aut ueteri occupatione, ut ij qui quondam in uacua uenerunt. Certè primi illi, qui uenerunt in uacua, non potuerunt in aliena ire, ut isti aiunt: qui uolunt occupare, utiq; in aliena re se possessorem facere. Proprie est enim occupare, quod in medio, siue in medium, atq; in commune positum est, ante cæteros capere. Quod testatur Quintil. inquiens: Multa nihilominus, quæ libera fuerant, transeunt in ius occupantium, sicut uenatio, & aucupatio. Inde occupatus dicitur, qui antè negotio aliquo detentus, non potest negotio alterius operã dare. Cicero: Nemo adhuc me conuenire uoluit, cui fuerim occupatus. hoc est, cui causarer me quibusdam alijs negotijs antè præuentum. Atque hinc uocatur occupatio, quum alicui necessariæ rei, & cui ante omnia operam dare debemus, cum diligentia uacamus.

Peto, Posco, Postulo, Flagito. CAP. LVIII.

PEtere est in bonũ, & in malum: quod declaratur per ipsam rem, aut bonum, aut malum significãtem. Vt, medicus sanitatem ægri petit, pater laudem filij, tu diuitias, ego uoluptatem peto. Item multi filij petunt mortem patris, serui mortẽ dominorum, medici longitudinem morbi. Petere autẽ uitam alterius, itemq; petere caput alterius, petere famam, petere pudorẽ, accipitur in malum, quòd illa in hominis perniciem petas, siue quòd ea oppugnes. At quum non in rem, sed in personam refertur peto, utiq; cum ablatiuo in malam partem accipitur: ut, peto te gladio, peto te ueneno, peto te insidijs. Nam illud apud Vergil.

Malo me Galatea petit lasciua puella: Eclog. 3.

Idem est quod, malo me incessit, & pomorũ iactu percutere me solet. Et ideo quasi audaciæ, culpæq; sibi conscia, dicitur: Et fugit ad salices. Ab hac significatione absunt alia uerba, posco, quod est propriè rem debitam, & honestam peto. Inde reposco, quod est rem meam, & quod mihi reddi debet, peto. Postulo est Ead. eclog.

quodam modo requiro (ut, res, tempus, locus, persona, causa postulat) & tanquam rem iustam peto. Curtius: Postulabat autem magis, quàm petebat. nisi accipiamus, ut Varro apud Seruium uult, humiliter petebat. Sic enim ait: Poscere est, quũ aliquid pro merito nostro deposcimus. Petere uerò est, quum aliquid humiliter, & precibus postulamus. Expostulo, quod est cum querela apud amicos requiro, & quasi officium amicitiæ in alio desidero: ut Terentius in Adelphis, - Qui ita putant sibi fieri iniuriam, ultro si quam fecere ipsi expostulant. Sed frequentißime post se habet ablatiuum, seruiente præpositione cum: ut, Quid habes, quod mecum expostules? Flagito uehementer, & plus quàm postulo: ut Cicero pro Quintio, Quanquàm hæc causa postulat: & si postulat, non tamẽ flagitat. Quintilianus ad Triphonem: Efflagitasti quotidiano conuitio, ut libros quos ad Marcellum meum de Institutione Oratoria scripserã, iam emittere inciperem. Quæ uerba etiam Ciceronis sunt in epistola ad Quintum fratrem.

Lib. 4.

Ser. in illud Verg. Aen. 9. Si tibi quę posco promittũt, &c.

Act. 4. sce. 3.

Epist. 9. li. 2. ad Q. frat. ait Ci. Epistolam hãc cõuitio efflagitarunt codicilli tui.

Labo, & Labor. CAP. LIX.

Labo, & Labor ita differunt, quòd labare est ruere, & repentè cadere: ut apud Vergilium: - Labat ariete crebro Ianua - Labi uerò leniter, sensimq; deorsum ire: ut labuntur flumina, labitur cœlum, labitur anguis, labuntur ab æthere pennæ, labuntur dij à cœlo, non labant. Quintilianus: Vt numen, & deus delabi sideribus, & uenire de liquido, puroq; aëre uidebatur. Cic. Sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cœlo delapsum intuentur. Ideoq; dæmones magis è cœlo labarunt, quàm lapsi sunt. Angeli uerò aßiduè ad nos labuntur. Labi quoque dicuntur, qui in lubrico imprimentes uestigia, ad terram feruntur, non cum ruina, sed lentius, & cum aliqua morà: tametsi nonnunquam lapsus, pro ruina accipiatur: & per translationem de corporeis ad incorporea, de eo, qui aut per infirmitatem animi, aut per imprudentiam deliquit, dicimus, lapsus est, quasi

Aen. 2.

Pro Lege Manil.

pes

pes animi unus, ambo'ue, qui sunt fortitudo, & prudentia, in lubrico lapsi sint: Et elabi quoq;, periculum fugere dicitur eo modo, quo anguis lubricus, muræna'ue, aut anguilla manu prehensa lapsu fugit: quod est, è manu elabitur. Ita qui è medio periculo euasit, elapsus dicitur. Vergilius: Aen. 2.

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites.

Sed hîc non est translatio, utpote in re corporea: erit translatio in incorporea. Quintil. Serui quidem Galbam miseratione sola, qua non suos modò liberos paruulos in concionem deduxerat, sed Galli etiam Sulpitij filium suis ipse manibus circuntulerat, elapsum esse, tum aliorum monumētis, tum Catonis oratione testatum est. Cicero: Hic Tito fratre suo Censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est. id est, accusatorum, quasi prehēsantiū manus effugit. Translatum quoq; illud Terentianum est à labo, non à labor: Labascit, uictus uno uerbo, quàm cito? Labo primam breuem habet, labor primam longam. Hinc labor laboris, & laboro laboras prima breui, quod an ab altero illorū deriuetur, & ab utroq; potius, liberū opinaturis relinquo. Hoc tamē non omittens, inelaboratū dici, quod nō artificio satis excultum est: Illaboratum uerò, quod sine labore uidetur factum. Illud uitio dari solet, hoc laudi. Quintil. de Cicerone ita ait: Quum interim hæc omnia quæ uix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulchrius auditu est, oratio præ se fert tamen felicissimam facilitatem. In Eunu. act. 1. sce. 2. Lib. 10

Deligo, & Eligo. CAP. LX.

DEligere, & eligere sic differunt. Deligere est, quod magis idoneum ad rem agendam est, cernere. Eligere uero uel ad nostrū emolumentum, uel ad illius, qui eligitur dignitatem. Delegit sibi sæpe populus Romanus imperatorē ad bella, ut Pompeium ad bellū Mithridaticū. Imperator quoq; deligit milites, non eligit, ad rem uidelicet bellicam idoneos, & inter eos agit delectum, qui cui rei sit magis commodus. Et agricola delectum

agit inter tauros, quos scindendo solo, quosq; procreādæ soboli destinet. At si ex multis daretur optio, quem sibi uellet, eligeret, non deligeret. Ideoq; semper ferè dicitur in eodem sensu, datur tibi, siue offertur optio: & datur tibi, siue offertur electio. At Cicero: Deligere, inquit, oportet, quam uelis diligere. de uxore loquens, deligere dixit, quasi ad res domesticas administrandas. Nec inficias eo posse fieri, ut in aliquem cadat delectionis, & electionis nomen, ut in ipsum principem, quem ad honorem pariter, & ad rempublicam bene gerendam assumimus. Cæterùm deligo sine præpositione accusatiuum habere solet: ut, Populus Romanus delegit Cn. Pompeium imperatorem. Eligo alterum accusatiuum sine præpositione, alterum cum præpositione: ut, Idem populus elegit in principē sibi Octauium. Cicero inquit: Quos Cæsar in Senatum elegerat. Porrò utrunq; horum uerborum tam in superiores, quàm in inferiores cadit: ut illud quod modo dicebam, Quos Cæsar in Senatum elegerat. Et sacerdotes eligunt sibi pontificem: & clerus episcopum. Rursus consul milites deligit, & milites imperatorem, nautæ gubernatorem, discipuli præceptorem sibi deligunt. Nam inter collegas, paresq;, aut ferè pares dicitur Cooptare. Liuius: Dictatorem dici placet. Dicitur M. Furius Camillus, qui magistrum equitum L. Aemylium cooptat. Vt Cicero in Bruto: À quo in collegiū augurum fueram cooptatus. Illud nō est silentio transeundū, duobus tantùm dici modis deligere, præterquàm per hoc uerbū ipsū. Vno, agere delectum: altero, habere delectū, nunquàm facio delectum. Qui duo modi differunt ab ipsa significatione deligēdi, quòd deligimus aliquando unum tantùm. Agere uerò, uel habere delectum, ad multa semper refertur. Apud Quintilianum legi facere, pro agere, quod haud scio, an uitio librariorum factum sit, an etiam sic dicere liceat. Ita enim legitur: Proprietates ingeniorum dispicere prorsus necessarium est. In his quoque certum studiorum facere delectum, nemo dissuaserit. Nanque

Lib.2.cap.9.

erit

erit alius historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen, alius utilis studio iuris, & nonnulli rus fortasse mittendi.

Percontor, Interrogo, & Sciscitor. CAP. LXI.

P*Ercõtari, significat interrogare, quãuis suapte natura spectet ad finẽ coarguendi: ut Quintil. testatur, dicens: Quid enim tam cõmune, quàm interrogare, uel percontari? Quorum utroq; indifferenter utimur, quũ alterũ noscendi, alterũ arguendi gratia uideatur adhiberi. Interrogo igitur (ut ego interpretor) noscendi gratia adhibetur. Percontor uerò arguendi. Sciscitari (ut ipsa uox indicat) sciendi causa interrogare est.* Lib.1.cap.9.

Debello, & Expugno. CAP. LXII.

D*E bellare, est bello uincere, aut bello capere. Expugnare pugnãdo capere, uel potius pugnãdo, & oppugnãdo uincere: quod significauit Liuius libro XLV. Haud paulò facilius, quàm antè, duæ unam, tũc una duas naues expugnauit, cepitq́;. Sed debellamus potius homines. Vnde debellatũ esse dicimus, pro eo quod est bello certatum, belloq́; res parta est, aut perdita. Expugnamus autem opera, molesq́;: ut castra, ut urbes, ut castella, ut naues. Quocirca miror illud in psalmo: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israël, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi. pro eo quod est oppugnauerunt, siue impugnauerunt me. Si enim non potuerũt mihi, profectò non expugnauerunt, sed oppugnauerunt tantùm. Græcè autem ἐπολέμησαν, magis est oppugnauerunt, siue impugnauerunt, quàm expugnauerunt. Pro eodem tamen significato interpres accepit, nisi librariorum uitium est.* Psal. 108.

De compositis à Re. CAP. LXIII.

F*Igo, inde refigo, quod fixum erat, educo. Tego, inde retego, quod tectum erat denudo. Texo, inde retexo, quod erat textum, reddo non textum, & quasi infectum, quod erat factũ. Claudo siue cludo, recludo, quod clausum erat aperio. Velo, reuelo, uelamentum tollo. Signo, resigno, quod erat signatum, ob*

signatum'ue relaxo, uel patefacio. Et alia huiusmodi sunt, multa non sunt: ut, repeto, reposco, renouo, repræsento, reuello, remoueo, remaneo.

Præparo, & Apparo. CAP. LXIIII.

PRæparare, & apparare ita differunt, quòd præparare est anteà parare sibi, quæ utilia sunt, aut fore credit. Apparare, ad dignitatem quandam, ac uerius pompam. Ideoq; oratores præparant, quibus obtinere causam possint. At proœmium apparatum reprehenditur, quòd plus pompæ, atq; ostentationis, quàm utilitatis habere uideatur. Cicero Officiorum primo: Facilè totius cursum uitæ uidet, ad eamq; degendam præparat res necessarias, ut pastum, ut latibula, ac alia generis eiusdem. Idem de Oratore tertio: Illa quæ in apparatu fori appellantur insignia. Quanquàm apparatus uidetur interdũ significare utrũq;, ut apparatus belli, quasi præparatio. Sed ut dicimus naues non modò instructas, sed etiam ornatas, quòd quò res instructiores ad bellum, eò pulchriores sunt, ita apparatum belli uocamus, ubi instrumenta bellica etiam adornata sunt.

Præsum, & Præsideo. CAP. LXV.

PRæsum & præsideo differũt. Ab hoc sit præses, sicut à desideo deses, à resideo reses. Ab illo uerò præsens, quòd à suo uerbo in significato recedit: de quo antè diximus. Præesse, est præpositũ esse rei cuipiam gerendæ, atque administrandæ. Præsidere, est ad opem præstandam præesse, quam propriè præstant homines iniuriam quidẽ patientibus, aut in discrimen adductis: dij uerò beneficentiam fauoremq; inuocantibus. Aliquãdo tamẽ
Cap.6. indifferenter. Suetonius de Tyberio: Præsedit & Actiacis ludis, quasi dixisset, præfuit. Cic. pro Sylla: Noli animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs, offendere. Idem pro eodem: Quam ob rem uos dij, & patrij penates, qui huic urbi, atque imperio præsidetis. Idem pro Milone: Vos inuicti, & in ciuis inuicti periculo centuriones, atq; milites, uobis non modò inspectantibus,

sed

ſed etiam armatis, & huic iudicio præſidentibus, hæc tanta uirtus ex urbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Quintil. in x. *Nam beneuolum auditorem inuocatione dearum, quas præſidere uatibus creditum eſt, & intentum, propoſita rerum magnitudine, & docilem ſumma rerum celeritate comprehenſa facit.* Et *non longè pòſt: Quem præſidentes ſtudijs deæ propius audirẽt.* Vnde tam dij, quàm homines præſides dicti ſunt: illi quidem in ſuo quiſque numine, ſuaq́; ui: hi uerò in ſua quiſq; prouincia aut ab rege, aut à populo ſibi commiſſa. Idem Quintil. *Quòd omnia ſic egerit, ut genitum præſide bellorum deo incredibile non eſſet.* quaſi cuius in manu eſſet imperium bellorũ, aut auxilium: ut apud Liuium libro ſexto, *Dij, deæq́; omnes, qui capitoliũ incolitis, ſiccine ueſtrũ militẽ, ac præſidem ſinitis uexari ab inimicis?* præſidem dixit pro auxiliatorem, ac defenſorẽ: ut alibi etiam ſæpe. Præſes (ut definit Vlpianus) is eſt, qui maius in prouincia imperium habet omnibus poſt principem. Hinc præſidium dictum eſt auxilium principale. Nam ſubſidium id, quod in auxilium ſuccedit, dicitur. Et milites qui ad tutelam oppidi, caſtelli, ſinuliumq́; collocati ſunt, præſidium uocantur: ut, *impoſitum eſt præſidium Caietæ.* Nam præſul antiquitus is dicebatur, qui primus erat inter Salios, id eſt, Martis ſacerdotes, Romæ duntaxat, à ſaliendo dicti in portandis ancilibus.

Aſſentor, Adulor, Blandior. CAP. LXVI.

aduersar

Aſſentari, adulari, blandiri ita differũt, quòd aſſentari eſt inſidiosè, & conciliandæ alicuius utilitatis gratia, effuſius, & plerunq; falsò quempiam laudare: adulari uerò inſeruire, & captare; ut fauorem emereamur quoquo modo uel uoce, uel geſtu: eſtq́; tractum ὑπὸ τοῦ δούλου, quod eſt ſeruus. Et ſanè adulari ſeruile eſt, non liberale, & ingenuum. Blandiri propriè ad tactum pertinet, & per abuſionem ad alios ſenſus transfertur, nonnunquam etiam ad animũ. Quintilianus: *Tu non cogitas, quẽadmodum ſuſpenſa manu ſonantem blandè cardinem flectas.* Idem: Declam. I.

Blan

Blãdiar paulisper iudices calamitatibus meis, & sic agã, tanquã inuenerim utrunq; sanum. Ideoq; idem quodam loco penè pro

Declam. 3. eodem posuit hæc duo posteriora uerba: Transeo oblatam nolẽti munerum uacationem, & blandius, quàm militiæ disciplina postulat, adulatum militi tribunum. Adulatum blandius dixit, ne aut blandius blanditum, aut adulantius adulatũ diceret, si tamen adulantius reperitur. Et alibi: Et animalium quoq; sermone carentium ira, lætitia, adulatio, & oculis, & alijs signis corporis deprehenditur. Sunt enim muta animalia hominum serua, quæ

Georg. 3. signa maxime apparent in canibus, de quibus inquit Vergil. Hinc canibus blandis rabies uenit– Nam assentari non cadit in muta animalia, nisi credimus hoc modo coruum à uulpe fuisse deceptum, quum optimum cibum ore gestaret.

Excuso, & Causor. CAP. LXVII.

EXcusare apertam significationem habet: itemq; causari. Excusamus crimẽ obiectũ: quod quũ uidetur satis purgatũ, recẽtes dicunt, habeo te excusatum: ueteres dicebant, accipio excusationem: sicut in illo, dum quis mihi tulit conditionem (uerbi gratia) an uelim negotiari in sua pecunia in commune lucrum, dicam, accipio conditionem. Est & altera huius uerbi significatio, quæ à priore defluxit, quoties id quod in causa fuit, ut peccaremus, afferimus in excusationem. Nec dicemus (ut aliqui loquũtur) accuso, sed excuso: quãuis potius uideatur ratio exigere, ut per accuso, quàm per excuso loquamur: ueluti si latrones, aut flumina impedimento fuerint, ne ad diem adesse possem, di-

Declam. 12. cam eo modo quo Quintilianus: Tu tamen si interpellatus tẽpestatibus serius uenisses, excusares mare, & ambiguos flatus: & tibi bonam causam habere uidereris, quũ diceres, antè non potui. Excusares dixit, non accusares. Liuius libro sexto: Exactæ iam ætatis Camillus erat, comitijs iurare iã parato in uerba excusandæ ualetudinis solitæ, consensus populi restiterat. Et lib. XLVII. Vbi dies uenit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum

morbum causæ esse cur abesset excusabat. Lucanus in octauo, –Littusq; malignum Excusat.–Causari, est causam rei gestæ afferre. Suetonius: Syllanum item socerũ ad necem, secandasq; nouacula fauces compulit, causatus in utroque, quòd hic se ingressum turbatius mare non esset secutus. Aliquando penè quod illa significatio superioris uerbi (de excuso dico) in secundo significato. Quintilianus: Nec causanti pupillo sic tutor irascatur unquam, ut non remaneant amoris uestigia, & sacra quædam patris eius memoria. causanti pupillo, quasi excusanti acerbitatem tutoris. Cui simile est illud Papiniani: Iussus rationem reddere, & liber esse, si hæres causabitur accipere rationes, nihilominus liberũ fore. id est, si impedimẽta prætendet. Vergilius: In Caio, c. 13.

Causando nostros in longum ducis amores. Eclog. 6.

Id est impedimenti causas afferendo. Vlpianus: Proscribere palàm sic accipimus, claris literis, ut planè rectè legi poßint, ante tabernam scilicet, uel ante eum locum, in quo negociatio exercetur, non in loco remoto, sed euidenti: literis Græcis, an Latinis? puto secundum conditionẽ, ne quis causari poßit ignorantiam literarum. Et alibi: Causari tempestatem, ac uim fluminum. Vbi liceat dicere, excusare ignorantiam literarum, & excusare tempestatem, ac uim fluminum.

Mando, Præcipio, Iubeo, Impero, Edico, & Indico. CAP. LXVIII.

MAndare, est cuiuis personæ gerendum aliquid, exequendumq; cõmittere: ut Quintil. Mandata tamẽ tua fili perago. id est (ut nunc loquimur) commißionem, non autem iussa. Nam deforme alioqui esset, si filius iuberet, imperaretq; patri. Præcipere, est tum magistrorum, quod est præcepta tradere, tum magistratuum, & superiorum personarum. Sallustius in Catilin. Iudices rerum capitalium quibus præceptum erat. Idem in Iugurth. Micipsa pater meus moriens mihi præcepit. Iubere frequenter idem est, quod imperare: ut Quintilianus, Pater me iußit. Declam. 9.

iußit. Et alibi: Nã quamuis infestum latronibus mare iussus intraui. Neq; dißimulauerim magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non potuerat. Pro eodem accepit iubere, & imperare. Hîc tamen annotandum est, quod sicut elegãter dicimus, impero mihi: ut, apud eundem, Imperauit sibi, ne quas admitteret amplius preces. ut etiam permisi mihi, permisisti tibi, permisit sibi: ita nõ eleganter dicas, iußi mihi. Præterea quũ ita dicamus imperata, ut iussa: huic apponimus uerbum exequor, perago, & si quid est simile: illi autẽ ferè unũ uerbum, quod est facio: ut apud eundẽ, Neq; ipse hoc periculũ ignoro, expertus nõ leui documẽto, quãti steterit mihi, quòd semel imperata non feci. In hoc etiã hæc uerba differunt, quòd impero tibi hanc rem, dicimus: Iubeo uerò præter hanc constructionem, potest habere & illam, cuius exemplum modò protuli, pater me iußit. Est etiam iubere, non planè imperare, sed quasi hortari:
Declam. 8. ut idem, Spera tu, iube sperare matrem. Cicero etiam frequenter hoc modo loquitur: ut pro Deiotaro, Literis, quas ad me Terracone misisti, bene sperare iußisti. Cui simile est Terentij: –Saluere Hegionem plurimum Iubeo. –Verg. in v.
In Adelph. act. 3. sce. 5.
–Reddiq; uiro promissa iubebat.
Quàm quæso decorum fuisset, ut regi milites, ac comites sui imperarent? Edicere est magistratuum, regum'ue. Vnde edictum consulum, sunt literæ consulũ, quibus aliquid iubent, atq; imperant. Nam indicere, propriè denuntiare est: ut, indictum est bellum, indixi bellũ fortunæ, indixi bellũ uoluptatibus, indixit Romulus spectaculum. Liuius: Indici deinde finitimis spectaculum iubet. Iterũ: Indixit in posterum diẽ ut adessent. Idem: Indicto iustitio. Iterum: Delectusq;, & iustitium indictum est.

Introcludo, & Intercludo. CAP. LXIX.

Aen. 1. IN trocludo te, id est, in interioribus claudo. Intercludo te, iter tuum impedio, & quasi iter cludo. Vergilius:
Interclusit hyems, & terruit Auster euntes.

Cice

Cicero: Qui Carthaginiensium aduentum corporibus suis intercludendum putauerunt. Qua ratione etiam dicimus intersepio. Quintilianus: His textis ne uniuersi mellis pondus effluat, intersepta onera clauduntur. Quasi circunsepta, uel, quà effluere mella poterant, septa. In Paradox. Declam. 13.

Ex sententia, & Ad uotum habere. CAP. LXX.

EX sententia aliquid habere, & ad uotũ, licet illud uideatur rationis esse, hoc affectus, eôdẽ tamẽ ferè significationis ueniunt, ut Quintilianus: Habes'ne uxorẽ ex animi tui sententia? Et alibi: Et ad omne uotum fluente fortuna lasciuit otium.

Facere iter uel uiam, & Iter habere. CAP. LXXI.

ITer facere, uiam facere, uiam munire: Item iter facere, & iter habere differunt. Iter facere, est (ut imperiti loquuntur) itinerare, & (ut periti) ingredi iter, aut uiã: ut Cic. de Senectute, Masinissam, quum pedibus iter ingressus est, in equum non ascendere: quum in equo, ex equo non descendere. Idem lib. 1. Officiorum: Tempus à natura ad eligendum, quam quisq; uiã uiuẽdi sit ingressurus, datũ est. Viam facere propriè est, ubi non erat uia, uiam, & transitum aperire. Quintil. Seratur igitur non semitis, sed campis, non uti fontes angustis fistulis colligantur, sed ut latißimi amnes totis uallibus fluant, ac sibi uiam (siquando non acceperit) faciat. Quod non probè dixeris, muniat. Est enim munire uiam, repurgare, reficere, ac substruere, interdum lapidibus, quales sunt uiæ Romanæ à plerisq; portis in multorum dierum iter silicibus stratæ. Cicero pro Milone: Ideo'ne Appius ille cæcus uiã muniuit, non qua populus uteretur, sed qua sui posteri latrocinarẽtur? Et per trãslationẽ de corporalibus, ad incorporalia. Quintil. lib. III. Propterea quòd plurimi autores quãuis eôdem tẽderent, uias tamẽ diuersas munierunt, & in suam quisque induxit sequentes. Dicimus etiam ut uiam, ita ripam munire, alueum munire, aditũ munire, quum illa reficimus, uel reparamus. Cicero etiam aditum munire pro

uiam

uiam munire dixit pro Cluentio: *Aditum ſibi alijs ſceleribus*
Epi. 11. li. 2. fa. *antè muniuit. Iter habere, eſt iter aliquem eſſe facturũ.* Cicero:
Epiſt. 4. lib. 2. *Habebant iter ad Laium regem. Et ad Q. fratrem: Et quod ille in Sardiniam iter habebat.*

Propono, & Oſtendo cum alijs uerbis. CAP. LXXII.

PRopono *præmium, propono metum, oſtendo ſpem, oſtendo metum, ferè in eadem ſignificatione: hoc eſt, hinc hortor, illinc deterreo: niſi quòd proponere eſt potius poteſtatem, imperiumq; habentis, Oſtendere uerò conſilium dantis.* Cicero: *Quis eſt, qui propoſito tanto præmio non excitetur? Idem: Pro-*
6. Ver. *poſitis mortis, & exilij minis. Item: Tum ſpem, tum metũ oſtendere. Atq; iterum: Magnum huic urbi periculum oſtenditur.*

Pacificatus, Pacatus, & Placatus ſum. CAP. LXXIII.

PAcificatus *ſum, pacem feci: pacatus ſum, in pace ſum, uel ab armis receßi. Placatus ſum, ab indignatione animi ad lenitatem redij: uel, animo leni ſum.*

Parem eſſe, & Paria facere. CAP. LXXIIII.

PArem *eſſe, idem eſt, quod ſufficere alicui operi, ſiue reſiſtendo illi, ſiue exequendo.* Cicero ad Atticum libro XI. *Tum interpellat fletus, repugno quoad poſſum, ſed adhuc pares non*
Declam. 8. *ſumus.* Quintilianus in Geminis languentibus: *Nunc infelix non par eſt dolori, nunc non inuenit ulla ſolatia, ex quo uidetur ſibi filium perdidiſſe uicturum. Idem: Non fallit nos nefande quid captes hoc, quòd ſupra ſilentium trahis alta ſuſpiria, quòd in prorumpenti uidêris exclamatione deficere: mendacio paratur autoritas; & in fidem erupturæ uocis affertur, ut fateri uidearis inuitus: dic tamen, par eſt huic rei matris integritas, ut*
Lib. 2. *mentiaris?* Lucanus:

Hunc habuiſſe pares Phœbeis ignibus undas.

Declam. 15. *Et hoc in reſiſtendo. In exequendo autem, idem* Quintilianus: *Aſpicio par laboribus corpus. Nonnunquam par idem eſt, quod decens: ut idẽ, Si propter matrimonia uiolata urbes euerſæ ſunt,*

quid

quid fieri adultero par est? Paria facere, est quod alibi amissum est, uel quod aliunde acceptum, alibi, uel aliunde compensare. Idem Quintil. Paria tecum facio respub. quæ propter me unum ciuem perdideras. Et alibi: Sic paria faciemus. Tu illic eris uicarius meus. Plinius Auunculus: Nascuntur & alio modo terræ, ac repentè aliquo mari emergunt, uelut paria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus, aliquo loco reddente. Plinius Iunior ad Priscum lib. VII. Habuerunt officia mea in secũdis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reuersarum, non feci tamen paria: atq; eò magis hanc cupio seruari, ut mihi soluẽdi tempora supersint. Seneca: Vt statim tibi soluam, quod debeo, & quantũ ad hanc epistolam paria faciamus.

Declam. 6. Lib. 2. cap. 86. Epist. 19.

Solicito. CAP. LXXV.

SOlicito te, uel quòd spem, metum'ue tibi ostendo, ut solicitare plebem: uel inquieto, & tibi curam inijcio.

Gratum facio, & Gratificor. CAP. LXXVI.

GRatum facio, & gratificor (si quid differunt) ita differunt, quanquàm utrunq; est ex gratum, & facio, non tamen utrunq; compositum. Differunt autem ita, quòd gratum facere est quiddam minus, & propè idem quod obsequi, & inseruire: ut Cicero, Si hunc iuueris, gratißimum mihi feceris. Gratificari quiddam maius. Vnde deum gratificari hominibus dicimus, non autem gratum facere, quasi idem sit, quod beneficia conferre.

Deduco, Reduco, Comitari, & Assectari. CAP. LXXVII.

DEduco, & reduco generalem habent significationem, sed in hoc specialem, quoties alicui officij gratia præstamus comitatum: ut, deduxi Catonem in Senatum, eumq; ut domum reducam, hìc expecto. Sed propriè hoc est inter homines non multùm dignitate, & autoritate distantes: Comitari uerò minorum potius erga maiores. Cæterùm deducere, & reducere, est quasi ad certum locum. Assectari uerò, quasi comitatũ præstare,

non tantùm in itinere, aut nauigatione, aut militia, ſed ferè per urbem: ut Cicero de Oratore *lib.* II. *Quum ædilitatem Craſſus peteret, eumq́; maior natu, & conſularis Sergius Galba aſſectaretur, quòd Craßi filiam Cn. filio ſuo deſpondiſſet.*

Satio, & Saturo. CAP. LXXVIII.

SAtiare ad omnes ſenſus attinet: Saturare ad unum guſtum. Nam figuratè locutus eſt Cicero: Iracundiam meam ſatura tuo ſanguine. quaſi ſitim meam ſatura. Satiare frequenter ad animum transfertur.

Incedo, & Ambulo. CAP. LXXIX.

INcedere, eſt ambulare: inde inceſſus, ſiue tardus, ſiue feſtinus, ſiue commotus, & incompoſitus, immoderatusq́;. Propriè *tamen ſublimior quidam, & faſtum præ ſe ferens.* Vergilius:
Aen. 1. *Regina ad templum magna ſtipante caterua*
Aen. 1. *Inceßit. – Et iterum: Et uera inceſſu patuit dea. –*
Quod Seneca quodam loco declarat: Tenero, ac molli paſſu ſuſpendimus gradum, nec ambulamus, ſed incedimus.

Aduerſor, & Auerſor. CAP. LXXX.

ADuerſor tibi, & auerſor te. De primo nihil dubij eſt: ſecundum ſumit ſignificationem à geſtu, quoties ab aliqua re, quam deteſtamur, uultum auertimus. Quintil. *in* XI. *Aſpectus* Cap. 3. *enim eôdem ſemper uertitur, quò geſtus, exceptis quæ aut damnare, aut non concedere, aut à nobis remouere oportebit, ut idem illud uideamur uultu auerſari, manu repellere.* Maro: Aen. 3. *–Dij talem terris auertite peſtē.* In Deuteronomio, *& alijs pluribus locis eſt: Gentes quas dominus auerſatur. id eſt, deteſtatur, atq; abominatur, & à quibus præ odio uultum auertit. Multi tamen indocti ſcribunt, leguntq́;, aduerſatur* Dominus.

De Leuo, & compoſitis ſuis. CAP. LXXXI.

LEuo, eſt alleuo, & moleſtiam, laboremq́; extenuo. Nam pro illo ſignificato, quod eſt ſuſtollo, notum eſt: ut Liuius *lib.* XXI. *Mox aqua leuatur uento, quum ſuper gelida montium*

cacum

cacumina cōcreta esset. Subleuo, auxilium, defensionemq́; præsto. Cicero: Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma prospicere profitebatur, derisus à cæteris est, qui illa in Socrate uitia non agnoscerent, ab ipso autem Socrate subleuatus, cùm illa sibi signa ratione à se deuicta diceret. Alleuo in altum tollo, uel de imo, & ubi quid iacet, atq; proiectum est, sursum tollo. Quintilianus: Vidi multos, quorum supercilia ad singulos uocis conatus alleuarentur. Idem: Homini in aquam lapso, atq; ut alleuaretur oranti. Inde per translationem ad qualitatem fortunæ: ut idem, Quare non petit ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit. Non petit, ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quòd patrē amisit, quàm quòd oculos. Etiam nonnunquam subleuo pro alleuo: ut apud Suetonium de Vespasiani uita, Dumq́; surgit ac nititur, inter manus subleuantium extinctus est. Eleuo, imminuo, & extenuo: ut idē Quintilianus, Nam quis ignorat, quin id longè sit honestissimum, ac liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non uendere operam, nec eleuare tanti beneficij autoritatē, cùm pleraq; hoc ipso possint uideri uilia, quòd pretium habent? Nusquam memini in alium sensum reperisse me. Nam Hieronymus testatur quodam loco Esaiæ, Eleuatum est super limina templi: debuisse transferri sublatum est: sed ad tollendam ambiguitatem (ne quis putaret sensum esse talem, qualis est, sublatum est mihi pallium) ad aliud uerbum recursum fuisse. Proprium tamen erat sublatum: ut idem Quintilianus, Tunc te fas est sublatis ad cœlum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es.

Tuscul. quæst. lib. 4.

Declam. 1.

Cap. 24.

Lib. 12. cap. 7.

Declam. 4.

Perpendo, Expendo, Appendo, Impendo, & Impendeo. CAP. LXXXII.

PErpendere, est exactè ponderare, atque examinare: non autem (ut aliqui uolunt) intelligere, atque animaduertere. Cicero: Quid in amicitia fieri oportet, quæ tota uirtute perpenditur? Expendere, eiusdem ferè significationis est. Idem.

in Verrem 5. Expendite hæc deinde, atq; æstimate. Idem Officiorum primo: Quæ contemplantes expendere oportebit, quid quisq; habeat sui, eademq; moderari, nec uelle experiri, quàm se aliena deceant. Appendere est tum suspendere, ut notum est: ut, appendi uuas: tum ad lancem, stateram'ue ponderare. Idem in Antonium: Vt iam appendatur pecunia, non numeretur. Et in procemio orationum Aeschynis, ac Demosthenis à se trãslatarum figuratè ad incorporea transtulit: Ea putaui non annumerari lectori debere, sed tanquam appendere. Impendo habet participium præsentis tale, quale est ab impendeo, ut admoniti simus cauendum esse, ne ista nos fallat ambiguitas. Quale est apud eundem de Senectute: Mortem igitur impendentem omnibus horis timens, quis poßit animo consistere? Hoc participium est ab impendeo, non ab impendo. Est autẽ impendêre, supra caput iamiam casurũ pendêre: ut nubes impendent. Et gladius ille equina seta appensus supra Dionysij conuiuæ caput imminens impendebat. Impendêre, ab impendĕre, apice distinguendũ est.

Rapio, Eripio, & Præripio. CAP. LXXXIII.

RApere manifestam significationem habet, quum de alijs rebus loquimur: quum uerò de personis, duobus modis accipitur. Vno, qui ad res quoque pertinet: ut apud Vergilium, Georg. 4.

Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

Rapta dixit pro ablata. Et alibi:

Aen. 8. *–Raptas sine more Sabinas.*

Altero, pro eo quod est uim afferre, siue uitiare, uel si nõ asportet, nec fœminam loco deducat: quod propriè de uirginibus, quæ uitiatæ sunt, dicitur: ut apud Senecam, qui eandem legem non eisdem uerbis repetit, quodam loco sic retulit: Rapta raptoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Alio loco sic: Vitiata uitiatoris aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Ab hoc uerbo duo composita sunt, eripio, & præripio: quorum primum quoties habet cum accusatiuo datiuum, ferè in malam partem

acci

accipitur: ut, eripuisti mihi omnes bene uiuẽdi facultates. Quoties uerò ablatiuũ cum præpositione à, uel ab, siue abs, plerũq; in bonã: ut, eripuisti me à periculo: interdum in malam: ut, eripuisti à me filiam. Quod uerbum ita differt à præripio (præterquàm quòd nunquàm hoc postulat talem ablatiuum) quòd qui alteri aliquid eripit, potest id nõ in suos usus eripere: ut, eripuit illi uitam: qui uerò præripit, in suos proprios usus rapit: neque præpositio illa antecessionem temporis declarat. Cicero pro Gallo: Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus orator: tu illi, ne solus. Non hoc intelligit Cicero, quòd Demosthenes huic aut aliquid eripuerit (ut qui auferre nihil posset nondum nato) aut priorem se fecerit. Non enim Demosthenes primus oratorũ antiquitate temporis dicitur, sed facultate: neq; hunc solus Demosthenes ætate àntecessit, eò quidẽ magis, quòd hic ipse æqualis Ciceronis non potuisset inuicẽ antiquissimo illi aliquid antè auferre. Ergo ille præripuit tibi, id est, rapuit sibi istam dignitatem, ut summus orator esse uideatur, futurus etiam solus, nisi tu partem in te illius laudis transtulisses, essesq; tu dignus nomine oratoris, quamuis non æquandus Demostheni, quo nomine adhuc post illum præter te dignum uidimus neminem. Nonnunquam hoc uerbum significat antè capere, sed magis in passiuo: ut, immatura morte præreptus non potuit præstare, qualẽ promiserat regem. Sunt autem hæc uerba Plinij Iunioris de uiris illustribus, quasi dixisset, immatura morte præuentus.

De Anco martio Roma. rege quarto.

Titubo, Nuto, ac Vacillo. CAP. LXXXIIII.

Titubare, est pedibus non ualẽtis insistere, quales sunt ebrij, aut infirmi, aut uulnerati, aut decrepiti senes: ut apud Quintilianum, At non tua culpa fames cœpit, sed uulneratum iugulasti, titubantẽ strauisti, fumantem incendisti. Transfertur etiam ad animũ: ut apud eundem, Neq; ulla unquam tanta fuerit dicendi facultas, quæ non titubet, aut hæreat, quoties ab animo uerba dissentiunt. Titubare quoq;, lingua, & dentes dicuntur:

Declam. 11.

Lib. 12. cap. 1.

hinc linguæ, & oris titubãtia. Nutare est propriè alicuius male solidatæ molis ruinam minantis. De animo quoq; dubitante, & nesciente, quò se potissimum conferat, nutare dicitur. Vacillare, est alterno motu inconstantem esse: ut idem, Est & illa indecora in dextrum, & sinistrum latus uacillatio alternis pedibus

De clar. Orato. insistentium. Cicero: Cùm ex eo in utranq; partem toto corpore uacillante quæsiuit. Vnde & naues utiq; uacuæ uacillant.

Epi. 13. lib. 16. epi. fa. Et idem Cicero de quodam præ infirma ualetudine non rectè scribente inquit: Vacillantibus literulis. Ad animum quoque transferimus, ut apud Iurisconsultos, de fide testis uacillante, qui inconstantia, & diuersa testimonia dixerit.

Vaco, Vacat, & Careo. CAP. LXXXV.

VAcas sapientiæ, das operam sapientiæ: uacas sapientia, cares sapientia. Quanquàm carere propriè, est uacare quibus indiges: quod significauit Cicero, quum inquit, Satiatis

In Cato. Ma. uerò, & expletis iucundius est carere, quàm frui: quanquàm non caret is, qui non desiderat. Impropriè tamen dicimus, cares culpa, cares periculo, cares damno. Cum nomine tamen significante actionem quandam, siue qualitatẽ, adiungimus, à, præpositionem: ut, uacas à labore, uacas à componendo, uacas ab agricultura, uacas ab omni molestia. Similiter per nomen: uacuus sum ab omni occupatione, atq; ab omni solicitudine. Hoc autẽ uer-

Lib. 11. cap. 1. bum quum est impersonale, quæri potest, quid significet. Quintilianus inquit: Non, imò oderit reum uerba aucupantem, & anxium de fama ingenij, & cui diserto esse uacet. Hîc uidetur

Lib. 1. cap. 20. uacet, accipi pro eo, quod est, curæ sit. Idem alibi: Tunc inchoare hæc studia uel non uacabit, uel non libebit. Hîc uidetur esse pro eo, quod est, tempus uacuum erit. Nam libebit, idem est, quod curæ erit. Et ne quis auderet immutare, licebit, pro libebit:

Epi. 10. lib. 1. Plinius Iunior (quãquàm infinita sunt huiusmodi exẽpla) querens, quòd nõ posset operã dare admirãdo cuidã philosopho, ita ad amicũ scribit: Quò magis te, cui uacat, hortor, quũ in urbem

pro-

proximè uenies (uenies autem ob hoc maturius) illi te expoliendum, limandumq; permittas. Quid igitur duas has significationes huic tribuimus uerbo, cùm præter id, quòd ambiguũ erit, utrum potius significetur, superuacuum uideatur dicere, uel non uacabit, uel non licebit: satis sit dicere, non uacabit: quo uidebuntur fortaßis illa duo significari? Quare exponamus, ut cæteros locos, ita & illum, cui esse diserto uacet: uacet uacuum est, hoc est, uacuum tempus est. uel si uis, cui est uacuus animus, quod significauit Vergilius, quum inquit: Aen. 1.

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.

Hoc quantum ad uoluntatem, quod est si libet. Deinde quantum ad facultatem temporis, uel uacuitatem animi:

Et uacet annales nostrorum audire laborum. Dixerat enim:

-Et iam nox humida cœlo

Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos. Quasi non uideretur tempus illud tantam narrationem pati, aut ipsa Dido eo tempore æquo animo posse audire, quod audire cupiebat.

De Conscisco, Ascisco, Descisco. CAP. LXXXVI.

CONsciscere, ferè ad mortẽ pertinet. Plerunq; enim sic legimus: Mortem sibiipse consciuit: mortem tibiipse consciscis: mortẽ mihiipse consciscam: cogam te ad mortẽ tibi per teipsum consciscendam. Asciscere est remotum aliquid, quasi scitè uocatum capere. Cicero de Oratore: Expertes esse prudentiæ, quam sibi asciscerent. Idem in Oratore: Quòd minime politæ, minimeq; elegantes sunt, asciuerunt aptum suis auribus opimum quoddã, & quasi adipale dictionis genus. Desciscere, est ab imperio se, ductuq; alterius subtrahere: ut milites à duce, populi à domino, discipuli ab opinione magistri, quam prius sequebãtur, præsertim ad alterius uel imperiũ, uel sententiã se transferentes. Lib. 1.

Asseuero. CAP. LXXXVII.

ASseuerare est inter ipsa argumẽta, probationesq; admiscere uim animi, motumq;: quod declarat Quintil. quum inquit, Lib. 5. cap. 12.

Altera ex asseueratione probatio est: ego hoc feci, tu hoc mihi dixisti. & ô facinus indignum. Et alibi: Quum præsertim quorundam probatio sola sit in asseueratione, & perseuerantia.

Exhibeo, Facio uel Facesso negotiũ. CAP. LXXXVIII.

Exhibere illi negotiũ, facere, uel facessere negotium, est alterum molestia, ac labore afficere, frequẽter quidem per accusationẽ: ut Cicero Officiorum tertio, Criminabatur etiam quòd Titũ filium, qui posteà Torquatus est appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Quod quum audisset adolescens, negocium uidelicet exhiberi patri, hoc est, patrẽ accusari, uel molestia, laboreq; affici. Nã negotiũ sæpe pro labore apud
Tuscul. q. li. 1. *hunc præsertim legimus: ut, Quid negotij est, ista poëtarum, & pictorũ portenta cõuincere? quomodo? quid operis? Quæ exẽpla*
Lib. 1. *passim reperiuntur. Idem de natura deorũ: Quod beatũ, & im-*
Cap. 12. *mortale est, id nec habet, nec exhibet cuiquã negotium. Quint. lib. v. Vt uulneratus, aut filio orbatus, non fuerit alium accusaturus quàm nocentẽ, quando si negotium innocẽti facit, liberet*
Epist. 10. lib. 3. epist. fa. *eum noxa, qui admiserit. id est, si innocentẽ reũ facit. Cicero ad Appiũ: Quũ est ad nos allatũ de temeritate eorũ, qui tibi negotiũ facesserent. id est, accusarent, insectarentur, ad pœnã uocarent.*

Deturbo, Exturbo, & Disturbo. CAP. LXXXIX.

Deturbare, est deorsum cum uiolentia deijcere.
Aen. 5. *Vergilius: —Puppi deturbat ab alta.*
Exturbare è loco eundem in modum deijcere. Disturbare, dissipando, diruendoq; disijcere. Quintil. Non enim discussos ali-
Philipp. 1. *cuius operis angulos, aut disturbatos parietes obijcimus. Cicero: Vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publicè ex Senatus sententia ædificatam domum.*

De Admoueo, & Amoueo: Aduerto, & Auerto: Aduersus, & Auersus. CAP. XC.

Admoueo manum, appono manum. Amoueo manum, remoueo manum. Aduerto oculos, mentem'ue: aliquò oculos, men

mentem'ue conuerto. Auerto oculos, aut mentem: alicunde conuerto oculos, aut mentem. Aduersus, oppositus, opposito pectore, atq; obiecto. Auersus, terga ostendens. Vnde illud Tullianum aliquantò obscœnius, sed ad rem declarandam pertinens: Et aduersus, & auersus impudicus es. Lib. 2. de Orat.

Consternere, & Consternari. CAP. XCI.

COnsternere est corporis: Consternari autem animi, quum mens turbata est, & de statu mota, & quasi humi strata. Ideoq; sæpe cõiungi animum uidemus, ut consternatus animo. Sallustius tamẽ primo Historiarum inquit: E qui sine rectoribus exterriti, aut saucij cõsternãtur. quũ sit usitatius cõsternuntur.

Non placeo, Displiceo, & Placeo mihi. CAP. XCII.

NOn placeo mihi, & displiceo mihi, ab illo, placeo mihi, diuersæ significationis sunt præter negationẽ. Nam ea prima aperti intellectus sunt, ut de Oratore Cicero: Nũquam mihi minus, quàm hesterno die placui. Et in Philippicis: Cumq; de uia languerem, & mihimet displicerem. Tertium est idem quod superbio dote aliqua, bono'ue, quod mihi adsit, & glorior, & mihi eo nomine confido, plerunq; cum inferiorum contemptu. Quintil. Placeas licet tibi, opum tuarum fiducia diues, si mihi idem inuidere non expedit, pares sumus. Penè in hunc sensum accipitur, Mirari se. Nam id efficere in alterum, laudabile est. Vnde apud eundẽ de Socrate dicitur: Nã ideo dictus est εἴρων, id est, agẽs imperitum, & admirator aliorũ tanquam sapientũ. De seipso crebrius in uitium est. Idem: Quòd se silentio parricida miraretur. Martialis Valerius: Lib. 2. Philipp. 1. Lib. 13. epig. 2.

Ipse ego, quem dixi, quid dentem dente iuuabit
Rodere? carne opus est, si satur esse uelis.
Ne perdas operam, qui se mirantur, in illos
Virus habe, nos hæc nouimus esse nihil.

Se mirantur dixit, quasi sibi placent, uel de se magnificẽ sentiunt.

Moror te,& Maneo te. CAP. XCIII.

MOror te,& maneo te, à quibusdam exponuntur, pro expecto. Sed mea tamen sententia, magis poëticè, quàm oratoriè. Verg. Et tua progenies mortalia demoror arma. Terentius: Quem hîc manes? Oratores potius accipiunt, moror te, pro retineo te, & in mora teneo. Ideoq; hæc duo uerba sæpe iunguntur, ut apud Quintil. Quid me adhuc pater detines? quid moraris abeuntem? Maneo pro eo, quod est, futurum est, ut ipse accipio, apud ipsos interdum etiam poëtas. Verg.

Aen. 10. (in margin beside "oratoriè")

Aen. 6. (in margin beside "est, ut ipse accipio")

Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris.

Id est, tibi futura sunt. Cicero: Cuius quidem te fatũ, sicut C. Curionẽ manet. hoc est, cuius fatũ tibi futurũ est, sicut fuit Curioni.

Philip. 2. (in margin)

CAP. XCIIII.

Conflaui, Contraxi, & Dissolui æs alienum.

COnflaui æs alienum, & contraxi æs alienum, idem est, quod factus sum debitor alienæ pecuniæ. Dissoluo æs alienum. id est, quod contraxeram æris alieni, restituo, ac pluribus soluo: uel quasi catena qua ligabar, me, soluenda pecunia, dissoluo. Quintil. Non ego æs alienum luxuria contraxi. Cic. Patri persuasi, ut æs alienum filij dissolueret. Quibus exemplis plena sunt omnia.

Migro, Decedo, Discedo, & Recedo. CAP. XCV.

MIgro, decedoq;, sic à discedo, recedoq; differũt, quod migrare est domicilium mutare, & aliò se ad habitandum conferre, relicta priore habitatione. Et est apud Iurisconsultos titulus, De migrando. Similia huic sunt, emigrare, demigrare, commigrare. Remigrare autem, reuerti in pristinum domicilium. Transmigrare, est in longinquioris loci domicilium, habitationem'ue migrare. Immigrare, in domum aliquam habitandi gratia ire. Eapropter homines, qui moriuntur, migrare dicuntur. Sed rectius cum apposito, quàm sine apposito, ut multi faciunt, nesciẽtes Ciceronẽ cum apposito solere loqui, ut de Republica

publica lib. VI. Antequàm ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionē. Et Quintil. in Corpore proiecto: Seu quum ad infernas sedes anima migrauit. Etenim qui moriuntur, tanquam domicilium corporis relinquētes, aliò ad habitandū (duntaxat anima) se trāsferunt. Contráq; nequaquam milites, quum castra mouēt, aut de statione, munitionibus'ue decedunt, migrare dicuntur, utpote ubi domicilium nō habuerūt, nec in domicilium se cōferunt. Decedere quāquàm accipiatur nōnunquam pro eo quod est discedere, aut recedere, tamen propriè est, à mādato custodiæ suæ loco recedere. Vnde consules, procōsules, præsides, prætores dicuntur ex prouincia decedere. Item præsidia de urbibus, atq; castellis. Sine appositione intelligitur pro mori, quasi à custodia, & gubernatione corporis proficisci. Cic. de Senectute: Vetatq; Pythagoras sine iussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio, & statione uitæ decedere. Idē de Republica: Ideoq; & tibi Publi, & cæteris omnibus retinēdus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominū uita migrādum est, ne munus humanū aßignatū uobis à Deo defugisse uideamini. Eo igitur modo dicitur deceßit, quo dicitur defunctus, ut subintelligatur uita. At in excedo additur uita, nō subintelligitur. Idē in Anto. In ipsa cura, et meditatione obeūdi sui muneris, exceßit è uita. Declam. 6.

Precor, & Imprecor. CAP. XCVI.

PRecari quid significet certum est, quum merum accusatiuū habet: adiuncto autem datiuo, idem est, quod imprecari, hoc est, optare alicui, Deos precando, bonam fortunam, aut malam. Qui datiuus sæpe subintelligitur: ut apud M. Tull. in Pisonem, Vt omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit, an quod tibi proficiscenti euenit, ut omnes execrarētur, male precarētur? Et Quint. Inde fugiētia uela lon- Declam. 12.
go uisu prosecuti, facilē emptionē, secūdos uētos, placidū mare, nō secus ac si ipsi nauigaremus, precati sumus. Cum datiuo, idē: In præfa. lib. 1.

Sed

Sed si tantopere efflagitantur, quàm tu affirmas, permittamus uela uentis, & oram soluentibus bene precemur. De imprecamur uerò, hoc eiusdem sit exemplum: Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos: pauper sit, & amet quācunq; meretricem, & amare nō desinat. Quod crebrius accipitur in malum.

Declam. 15.

Habeo orationem, Facio sermonem. CAP. XCVII.

HAbui orationem, non feci orationem. Feci sermonem potius, quàm habui, nōnunquam etiam habui. Cic. de Senect. Cyrus quidem in eo sermone, quem moriens habuit, quum admodum senex esset, negat se unquam sensisse senectutem suam imbecilliorem factam, quàm in adolescentia fuisset.

Polliceri, Conuenire, & Audire habeo. CAP. XCVIII.

Epist. 5. lib. 1. fam. epist.

TAntùm habeo polliceri, inquit Cic. ad Lentulum. Idem in Catone Maiore: Neq; eos solùm conuenire habeo, quos uidi, sed etiam quos audiui, & legi. Idem de Oratore: Audire habeo, quid hic sentiat. Quod (ut ipse interpretor) idem est, quod pollicendum, conueniendum, audiendum est mihi. Quod probatur ex illo, licet diuerso loquēdi modo, qualis apud Quintil. Adeò ludibrijs miseræ sum diuersitatis implicitus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem. id est, ut impetrandus mihi sit à uobis odij mei fauor. Quod licet cōmutare in superiorem modum: sic, ut impetrare habeam odij mei fauorem: sicut contra illum in hunc: sic, tantùm habeo pollicendum, neq; eos solùm cōueniendos habeo, audiēdam habeo huius sentētiam. Vel habeo pro uolo: ut nō mirū sit, quare aliqui legāt, aueo. Sed nō rectè legere eos, ex illis Cæsaris Augusti uerbis ostenditur: quum dixit, Quid aliud habeo, quàm deos immortales precari?

Mereor bene uel male de te, Demereor, & Emereor. CAP. XCIX.

MEreor de te, est aliquid in te cōfero: si beneficij quidem, bene mereri de te dicor: sin autem offensionis, male de te mereri.

mereri. Nonnunquam utrunq; reticemus, sed in ambiguum sensum: ut, quid de te sum meritus? Nonnunquam per negationẽ: sic, homines nihil de me meriti. id est, qui nihil in me beneficij, aut officij contulerunt. Quibus exemplis omnes M. Tullij libri scatent. Demereor quoq; pro bene de aliquo mereor, accipitur, sed cum accusatiuo: ut Ouidius Heroid.

Dic mihi, quid feci, nisi non sapienter amaui? In epist. Phyl. ad Demoph.
Crimine te potui demeruisse meo.

Et Quintilianus: Simul ut pleniore obsequio demererer amãtißimos mei. In procem. li. 1. Instit. Emereor, idem penè est quod mereor, præteritum eius emeritus. Vnde emeriti stipẽdia, qui militia perfuncti sunt, nominantur. Et in significatione paßiua, stipendia emerita. ut idem, Emeritis huic bello stipendijs. Et per translationẽ à Vergilio emeriti boues dicuntur, & quædam alia: Emeriti autem senes solent habere eos, qui pro se laborent, qui dicuntur pro alio opus agere. Quintil. de apibus inquit: Habebam qui pro Declam. 13. me opus agerent.

Refero, & Fero. CAP. C.

Retulit Pompeius ad Senatum. id est, consuluit. In eadem tamen sententia Pompeius ad populum tulit. Ex illo fit Senatuscõsultum, ex hoc rogatio, quæ instar est legis. Dicimus præterea refero tibi acceptũ, pro eo quod est, fateor me hoc abs te accepisse: neq; id modò in bonã partẽ, uerum etiã in malam: ut pro Deiotaro Cicero, Vitam acceptam refert clementiæ tuæ. Idem in Antonium: Omnia deniq; quæ posteà uidimus (quid Philipp. autem mali non uidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Idem est, fero tibi acceptum, siue pro eo quod est, habeo pro recepto abs te, quod mihi debebas, etiam si solutio nulla intercesserit. Vnde fit acceptilatio, quam Iustinianus per interrogationẽ, & responsionem fieri uult. Retuli expensum. id est, rationem de impensis confeci, uel exhibui.

Exhorreo, & Abhorreo. CAP. CI.

Exhor

EXhorreo hanc rem, idem est quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est quod perquàm alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum: illud uerò nunquàm, sed accusatiuum.

Bene agi cum aliquo quid sit, & quid Actum esse. CAP. CII.

BEne mecum agitur, idem est, quod in bona cõditione sum. Item, præclarè tecum agitur, optime cum illis agitur: melius cum hominibus ageretur, si paruo contenti essent. Ita, male mecum agitur, & peius, incommodius'ue, & pessime. Cicero: Cum illo uerò quis neget actum esse præclarè, mecum incommodius? Nõnunquam actiuè. Valerius Max. libro quinto: Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta milia Persarum in Marathone deuicta, in exilium protinus misissent, ac non in carcere, & uinculis mori coëgissent. Actum est, semper in malam partem accipitur: ut, Actum est de Republica, id est, respublica extincta, desperata, & perdita est.

De Amic.

Salio, & Salto. CAP. CIII.

SAlio, unde saltus, pro eo, quod est saltum facio. Salto, tripudio: unde saltatio. Interdũ salio pro salto. Verg. II. Georg. Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

Quid autẽ distẽt saltus, et saltatio, notũ est. Saltus enim est qualis ceruorũ, leporũq;: saltatio uerò, illa hominũ iactatio, quã uulgò tripudiũ uocãt. Et licet salio pro salto accipiatur, nõ tamen saltus pro saltatio, saltatus'ue, quæ eiusdẽ significationis sunt. Liu. Ferre, ac per urbẽ ire cum tripudijs, solenniq; saltatu iussit.

Lib. 1, ab urb.

Abdico, & Exhæredo. CAP. CIIII.

ABdicare, est expellere à bonis filium, dum uiuit pater. Exhæredare uerò, post mortẽ. Sed abdicare est grauius, quod etiam in se exhæredationem continet.

QVINTI LIBRI FINIS.

LAVRENTII VALLAE IN ELEGANTIARVM

linguæ Latinæ Librum sextum, qui de Notis autorum inscribitur, procemium.

VLPITIVS *ille Seruius, cuius quanta in iure ciuili fuerit autoritas, plurimorum monumenta testantur, siue aliorum exemplo, siue priuato consilio fretus, non existimauit turpe sibi ad famam fore, ut librum de* Notis *Scæuolæ conscriberet, non modò antistitis in ea facultate, atq; omniũ principis, uerùm etiam præceptoris sui.* Cogitabat *enim neq; id posse sibi uitio dari, quod publicæ utilitatis causa susciperet, neq; iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur, si modò ritè reprehendatur, quod in se fuisset ipse facturus, si errata sua animaduertisset.* Probè *itaq; Sulpitius, & ingenuè, ac uerè* Romanè. Quin *ipse quoq; populus prudenter, & grato inuicem animo, qui factum huius non reprehensione, sed laude dignũ & gloria putauit.* Nec *minore uolumen hoc, quàm cætera, honore prosecutus est.* Nam *præcepta aliqua doctrinæ tradere, cuilibet mediocribus saltem literis imbuto, promptum est.* Errores *maximorum uirorum deprehendere, id uerò cùm doctißimi hominis est, tum opus utilißimum, & quo nullum dici poßit utilius.* Quis *enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argentum, cæteráq; metalla expurgat, quàm qui illa effodit? qui triticũ mundat, quàm qui metit? qui pinus, amygdala, cæterasq; nuces seligit, quàm qui easdem legit?* Ita *eum, qui emẽdat (nisi paucißima sunt, quæ emẽdat) nõ inferiorem existimare debemus, quàm ipsum illum inuentorem, nec minorem ab illo, quàm ab hoc percipi fructum.* Insuperq; *non modò huic ex illius castigatione nullum damnum afferri, atq; iacturam, uerùm etiam pretiũ, ac di*

ac dignitatem, perinde atq; auro, ac cæteris, quæ modò commemoraui, quãtùm corpori purgatio ipsa detrahit, tantùm residuo pretij (ut dixi) & dignitatis accrescit. Adeò plus utilitatis in parte est, quæ superat, quàm quæ fuerat in solido. Quare si quis apud inferos Scæuolæ de Sulpitij facto sensus fuit (quæ erat illi æquitas, & iustitiæ amor) ausim affirmare fuisse gauisum, secumq; præclarè actum esse dixisse, quòd suorum librorũ aurum ab omni scoria esset, ac fece cõpurgatum: nihilq; foret, per quod conciues sui per eius scripta falli possent. Neq; immeritò Plinius Iunior ad amicũ ita scribit: Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Quomodo igitur non sit beneficium id offerre, quod solet beneficij loco postulari? Quòd si hoc non præstatur aut iam defunctis, aut tale beneficium respuẽtibus, profectò his præstatur, ad quos ex ipsa magnorum autorum emendatione multa in primis utilitas peruenit. Ideoq; ab optimis quibusq; cuiuslibet artis professoribus præceptum est, ut eorum ipsorũ, quos discentibus ad imitationem proponunt, etiam uitia (si qua fuerint) ostendant. Huiusmodi igitur ego & exemplis, & rationibus adductus, faciendum mihi putaui, ut unum librum hunc de Notis scriptorũ cõponerem, nõ quò illos carperem (nam præterquàm quòd hæc inhumana uoluptas foret, certè & alibi maior mihi hæc facultas daretur, & de hac ipsa re penè infiniti libri cõscriberẽtur) sed quò prodessem aliquid linguã Latinam discere uolentibus, non modò ex nostris præceptis, sed ex aliorum quoq; erratis, ubi & de nostro nonnihil ad rei testificationẽ admiscebimus. Dedimus autem nostrorum librorum suam cuique materiam, ut si per se opus nõ multum sibi fauoris pararet, ipsa certè uarietas commendatione blandiretur. ex hoc præsertim uolumine, in quo & uniuersa, quæ in superioribus singula, continentur, & de pluribus, præstantißimisq; autoribus pronuntiatur, iudiciumq; cõtra eos fit. Sumus autem ijdem simul & accusatores, & iu

Epist. 13. lib. 3.

& iudices, sed qui aliorum pariter accusationem, iudiciumq; subeamus, nisi legitimè & autoris, & iudicis fuerimus officio functi. Sed iam in forum descendamus.

In Nonium Marcellum de Alumnus. CAP. I.

ALVMNVS eum significat, Nonius Marcellus inquit, & qui ab aliquo alitus est, & qui aliquem aluit. Cui in prima significatione suffragor, in secunda refragor. Nec illius exempla secum facere ostendã, sed mecum: quæ sunt, tum Ciceronis in Verrẽ: Italia autem alumnum suum seruitutis extremo, summoq; supplicio fixum uideret. tum Varronis: Et ecce de improuiso ad nos accedit cana ueritas Atticæ philosophiæ alumna. Quorum exemplorum (salua Nonij pace) utrũq; significat educatum, non educatorem. Nam Cicero quidem Italiam quasi altricem, & illum ab ea alitum dixit. Varro uerò nõ modo alio locutus est, quàm Quintil. ubi ait: Verba omnia, & uox eius alumna urbis esse solet, ut oratio Romana planè uideatur, non ciuitate donata. Vult enim uerba nostra, & uocem uideri debere natam, & alitam intra Romam, Varro inter Athenas, atq; in sinu altricis philosophiæ. Adijcit etiam Nonius alumnum significare dominum: ut apud Vergilium: Var. Eudæmonibus.

Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acetes Aen. 11.
Seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
Armiger antè fuit, sed non fœlicibus æquè
Tum comes auspicijs, charo datus ibat alumno.

Durè nimis (ne dicam ineruditè) uir sanè eruditus exposuit, quasi nesciamus non domini mortem à seruo, uel comite Vergilium fecisse deplorari, sed quod est plus, quàm si uel Euãder ipse fuisset occisus, ac multò tristius ab altore, siue nutritio mortẽ eius quem aluerat, & quem loco filij habebat: qualis Phœnix ille Homericus in Achillem fuit, quem quoniam educasset, fi-

lium semper appellat, pro alumno. Et certè armigeri magnorũ principum semper & ipsi magni uiri fuerunt. Siquidem (ut taceam de Phœnice qui bonæ parti Myrmidonum imperabat) Patroclus auriga Achillis, princeps erat: & Sthelenus Capanei regis filius auriga Diomedis: & Meriones inter primos duces Cretensium auriga Ilionei: & Hectori aliquis fratrum ferè aurigabatur currum. Talis fuerat Acetes Euandro. Ergo non erat seruus, aut seruo similis apud Euandrum, multò minus apud filium, sed patri similis, & pro patre, præsertim illo absente. Duo autem hæc nomina, quæ ab eadem litera incipiunt, armiger, & auspicium, quæ apud Vergilium modò legimus, nõ nota omnibus etiam explicemus. Armiger est, qui in prælio gerit tela domini sui, ut scutum, ut arcum, lanceam, & cætera huiusmodi. Imperiti armigerum uocant armatum equitem. Auspicium est uel à pastu auium, uel ab inspectione auium. Sed quia consul antè quàm iret in expeditionem, capiebat auspiciũ: hinc factum est, ut dicamus auspicia ducum, atque principum, quæ à solo duce capiuntur. Et hinc auspicari non modò auspicium capere, sed etiam incipere: nec in bonam tantùm partem (quod frequentißimum est) uerùm in malam quoq;: ut apud Plinium, At homo infeliciter natus, manibus pedibusq; deuinctis, animal cæteris imperaturum, à supplicijs uitam auspicatur. Nam quando non est uerbum, ferè in bonum accipitur: ut apud Terentiũ: – Haud auspicatò me huc appuli. id est, non feliciter, quasi auspicijs repugnantibus. Quod declarat Quintilianus de Achille (ut opinor) loquens, qui ad mortem quam dij futuram denuntiauerant, cupiditate ulciscendi Patrocli ruebat. Sic nanq; ait: Eant nunc poëtæ antiquarum fabularum conditores, & se ad exhortandã amicitiæ fidem, magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria, terrasq; asperiorem fortunam amicorum tantùm secutos, aut principem Græciæ uirũ in ultionẽ interfecti amici inauspicata bella gesisse.

In procem. lib. 7.

In And. act. 4. sce. 5.

Et alibi: Itaq; ut apud illos Homerus, sic apud nos Vergilius auspicatißimum dederit exordium. Auspex qui præerat nuptijs celebrandis, quia auspicium pro nuptijs capere solebat: adhibebaturq́; hic pro parte mariti: ut pronuba, quæ præest & ipsa nuptijs celebrandis pro uxore, aliquando etiam magis propriè pro eo qui dux militiæ est: ut primo carminum apud Horat. Nil desperandum Teucro duce, & auspice Teucro. Lib. 10. cap. 4. Ode 7.

In eundem, de Citare. CAP. II.

Citare, idem inquit, pro laudare accipitur, ut Cicero: Citeturq́; Salamis clarißimæ testis uictoriæ. Nescio cur id dixerit: non enim tantus uir, tam parua nesciuit, nisi putet se acutiorem uisum iri, si clara faciat obscura. Citãtur testes, nõ laudãtur. Nam Salamis (qui fuit locus uictoriæ Themistoclis) nihil laudis meretur, quippe qui nihil egit, sed testis fuit, quia interfuit uel quia in ea posita sunt trophæa uictoriæ, quæ rem gestam testificantur transeuntibus. Ergo si testificari locus potest, potest meritò ut testis citari, non tamen tanquam uenturus, sed ad quem eant, qui testimonium desiderant. Vel citentur Salaminij, continens pro contento: uel citentur autores, & libri qui de hac Salaminæ uictoria meminerunt, testimoniumq́; dicunt. De Offi. lib. 1.

In eundem, de Capio. CAP. III.

Capio secundum eundem in paßiuo significat propiciationem, ut apud Lucretium: Lib. 2.

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Capere, facere: Teren. in And. Non, si capiundos mihi sciã esse inimicos omnes homines. Capere, perpeti: Terẽtius in Heaut. Act. 4. sce. 1.

—Dum abs te absum, omnes fuere mihi labores, quos cepi, leues. Act. 1. sce. 4.

Capere, tollere, tenere: Vergil. Georg. IIII.

Hic tibi nate prius uinclis capiundus.—

Varro in Meleagris: Quem idcirco terra non cepit, & cœlum non recepit. Idem in Eumenidibus: Stolam, calceosq́; muliebres propter positos capio. Capere, eligere. Terentius in Hecyra: Act. 4. sce. 1.

Lib.1. –Quum illum in generum cepimus. Verg. in Georgicis: Ante locum capies oculis.

Lib.3. M. Tullius de Officijs: Quòd insit aliquid probi, quod capiat ignaros. Capere, delectare, sustinere, habere, decipere, circumuenire, occupare, detinere, satiare, accipere, complecti, inuenire: singulorumq; exempla subijcit, quæ ipse (ne longior essem) prætermisi. In quibus non est illius probabilis expositio. Nam quis credat autores uni dictioni tot significata, & quidem pro se quenq; noua dare uoluisse, tanquã linguã ipsam cõfundere cuperent? Cur igitur ita locuti sunt? Nẽpe quòd nihil interest inter has significationes, capio hostem, capio generũ, capio saxũ. Præterea duæ proprietates in hoc uerbo notandæ sunt. Vna, quòd habet reciprocum quendã usum, ut idem sit, cepi uoluptatem, & cepit me uoluptas. Cicero: Magnam cepi ex literis tuis

Declam.13. uoluptatẽ. Quintilianus: Nec me tãta capiebat uoluptas, quòd fluentia ceris mella conderẽ. Plinius ad Caluisiũ lib. octauo: Capio aliquã uoluptatẽ, quòd ulla uoluptate nõ capiar. Cepi somnũ, captus sum somno, uix dicitur: sed dici posset, ut oppressus, uidelicet qui opprimitur somno, capitur somno. Cepi delectationem, uix unquam, delectatio cepit me: sed in paßiuo potius, captus sum delectatione. Et item in cæteris, quæ ad delectationẽ pertinẽt. Captus sum amœnitate loci, dulcedine uocis, specie mulieris, amore pecuniarũ, spe honorũ, magnitudine, subli-

De Off. lib. 3. mitateq; materiæ. Ista enim omnia delectant, ideoq; subintelligi solet delectatio: quale ipsum illud Marci Tullij, Quòd insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. id est delectet. Ergo probitati inest delectatio, ut sit ita exponendum: cuius probi delecta-

In And. act. 1. sce. 1. tio capiat ignaros, siue ignari capiantur delectatione. – Certè captus est, inquit Terentius, Habet. –subintellige amore, siue pulchritudine fœminæ. id est, delectatione: non autem (ut testatus sum) actiuè, cepi amorem. Nec longè ab hac ratione abest illud, captus sum oculis, pro orbatus sum oculis. Nec hoc unquam

reperies

reperies, nisi in passiuo, & nunquàm ferè nisi de oculis dici. Misericordia cepit deos, non dij misericordiam, dicimus: id est, non delectatio, sed dolor ille ex alieno malo. Et, merita mea ceperunt deos, ut ait Lucretius: qui sermo rarus est, id est, admiratio, uel delectatio, uel affectus eos cepit. Capio dolorem tamen potius, quàm cepit me dolor, dicimus. Non quia non possumus etiam sic dicere, sed quia habemus alium in usu modum magis proprium, Tenet me dolor, sicut tenet me desiderium. Delectatio enim uidetur tantùm capere, nec diu permanere: dolor autē, & desiderium tenere, quasi permanendo. Item, cepi indignationem: cepi, siue contraxi molestiam, potius, quàm cepit me indignatio, cepit me molestia. Cōtrà, cepit me tædiū, cepit me obliuio, cepit me odium, potius quàm retrorsum. Vergilius: Georg. 4.

Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis. In Eunu. act. 5. sce. 6.

Terentius: Neq; agri, neq; urbis odium me unquam* cepit. *Alij percipit legunt.

Cic. tamē, Quibus rebus tantū odij, atq; inuidiæ cepit eloquētia, De Inuēt. lib. 1. ut homines ingeniosissimi quasi ex aliqua turbida tempestate in portum, sic ex seditiosa, & tumultuosa uita se in studiū aliquod Offi. 1. traderēt quietū. Idem: Vt eos iustitiæ capiat obliuio. Plinius ta- Cap. 37. men libro septimo naturalis historiæ ait: E' præalto tecto lapsus matris, & affiniū, propinquorumq; cepit obliuionē. Altera proprietas, quòd capere significat uel sponte, uel nō spōte accipere, Sumere tamē sponte: atq; hinc est illud, cepi labores, cepi molestiā, cepi dolorē, cepi, uel suscepi inimicitias, suscepi curas, suscepi sumptus: accepi calamitatē, accepi cladē, accepi damnum, accepi iniuriā, accepi cōtumeliā, accepi repulsam, accepi uulnus, quod nūquàm ferè aliter dicimus: nō sustinui, nō perpessus sum uulnus, sed ferè semper accepi, nisi more poëtico: ut apud Ouidiū libro secūdo Metamorph. – Nullā patiere repulsam. Cicero, In domum multiplicatā honoris nō solùm repulsam retulit, sed Offi. 3. etiā ignominiā, & calamitatē: quū dixit, nequaquā cōtra hoc, quod præcipio facit. Nā sumo suppliciū, sumo pœnā, nō in me,

ſed à me, in alium inſligi intelligitur. Ideóq; adiungitur ablatiuus cum præpoſitione de. Cicero: De illo paulò pòſt ſuppliciũ ſumitur. Quintilianus: Vt niſi occurriſſet ad diem, de eo qui reſtiterat, pœna ſumeretur. Poteſt tamen quis de ſe etiam ſumere ſupplicium, eruntq; tãquam duæ perſonæ, quæ agit, & quæ patitur. Porrò quia ſumere eſt ultro, quaſi non permiſſu aliorũ capere, eò fit, ut intelligatur pro nimiùm: & interdum pro arrogãter ſibi tribuere: ut Cicero de Officijs: Orationem autẽ Latinam efficies profectò legendis noſtris pleniorẽ. Nec uerò arrogãter hoc dictum exiſtimari uelim. Nam philoſophandi ſcientiam concedens multis (quod eſt oratoris proprium) aptè, diſtinctè, ornateq; dicere: quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſimus, ſi id mihi aſſumo, uideor id meo iure quodammodo uendicare. Aſſumpſiſſe ſibi ait eam laudem, quæ niſi uera eſſet, ac palàm uera, propter rei magnitudinem, arrogans uideretur. Ergo aßumere, eſt multum, & penè nimium ſibi tribuere. Idem pro Plancio: Quanquam non mihi tantum ſumo iudices, neq; arrogo. Inde ineruditorum uocabulũ præſumptuoſus. Deniq; quodam loco Valerius Maximus ita planè horum uerborum proprietatem diſtinxit, ut hanc differentiam penè præcipere uideatur, quum de Catone Cenſorio loquitur, qui enſem de medijs hoſtibus recepit: quanquàm hoc aliqui filio Catonis tribuunt, inquiẽtes, ut non coactus acciperet, ſed ſua ſponte ſumere uideretur. Quare ſi Latinè & nos loqui uolumus, dicamus dominũ IESVM carnem quidem humanam ſumpſiſſe, mortem uerò accepiſſe. Meo iure, quòd modò apud Ciceronem legimus, ſi quis fortè deſiderat, exponamus. Significat autem idem quodammodo, quod mea autoritate, meaq; licentia, & conceſſa mihi ab hominibus libertate: ut idem pro Archia, Quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas. Suo iure, inquit, quòd poëta erat, & probatiſsimus poëta. Idẽ eſt pro meo iure: ut idem alibi, Pro meo iure hoc dico, uos eo me priuaſtis: quaſi cõfidẽter dico.

In argumẽclam. 16.

In procem. lib.

Ad Herenniũ.

Eſt

Est enim efficiens causa,nõ finalis: qualia cætera sunt hoc modo dicta,pro mea in uos beneuolentia, pro uestra in me humanitate, pro tua mansuetudine,pro sua pietate: ubi efficiens (ut dixi)causa intelligitur,non finalis.

In eundem,de Contendere. CAP. IIII.

Contendere, idem ait, est festinare: ut Vergilius, -Quæ proxima littora cursu Contendunt petere.- Contentio est perseuerantia,uel elatio. M. Tullius de Officijs libro primo:Ex contentione uocis,& submißione,& cæteris simulibus facilè iudicabimus.Sallustius Historiarum quarto:Rursus iumenta nacti, ad oppidum ire contendunt. Contendere, continuare. Cicero de Oratore secundo:Id quod eius scripta declarant, & contentiones uocis,& remißiones continuarentur. Et in tertio: Nihil perniciosius est, quàm sine intermißione contentio. Præterea ait,contendere esse astringere,intorquere, comparare, certare,extorquere,proripere,uel dirigere signum. Iterum pro festinare,intendere.Sed neq; præcepta,neq; exempla satis distincta sunt.Quid enim differt,contentio est perseuerantia,& contendere est continuare? Quum præsertim eadem exempla utrobique subijcias. Quid iterum Vergilianum illud, Contendunt petere? Et illud Sallustianum,Ire contendunt? Quæ duo idem declarant,quod tendunt,uel pergunt ire, siue petere. Iam uerò apud Ciceronem contentio non est perseuerãtia,neq; cõtendere continuare,sed intentio,atq; intendere:indifferenter enim dicimus hoc loco contentio,& intentio, contendere, & intendere. Nam plurimi falluntur, accipientes intentionem pro uoluntate, atq; proposito.Afferam ad hoc probandum ex M.Fabio exemplũ,per quod & ipsa res,de qua agimus,probabitur:Neq; grauißimus autem in musica sonus,nec acutißimus orationibus cõuenit. Nam & hic parum clarus,nimiumq́; plenus, nullum afferre animis motum potest, & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, quum est ultra neruum, tum neq; pronunciatione flecti,

Aen. 1.

Lib. 11. cap. 3

nec diutius ferre intentionẽ potest. Nam uox ut nerui, quò remißior, hòc grauior, & plenior: quò intentior, hòc tenuis, & acuta magis est. Sic ima uim nõ habet, summa rũpi periclitatur. Medijs ergo utendũ sonis. Hi quoq; quũ augenda intentio est, excitandi: quũ summittẽda, sunt temperãdi. Manifestũ ergo est, quid sit intẽtio, cuius etiã similitudo neruorũ manifestius docet, unde similitudo sumpta est. Nã ut neruus in cithara; aut neruus in arcu quò magis intenditur, eò uehementiorẽ sonum, uel ictũ efficit: quò magis relaxatur, eò remißiorem: ita & uox, quæ utique usum neruorum corporis exigit. quos uidere licet in acutißime exclamantibus maximè intẽdi, tanquã in cithara aut in arcu, siue cõtẽdi: quæ (ut dixi) idem sunt, atq; idem esse ex uerbis utriusque autoris, quos nominauimus, liquet. Neq; uerò quisquã negauerit continenter esse, quod continuè, siue cõtinuatè, quod Marcellus ait, sed à contineo uenit: Contentus uerò à contẽdo, licet & contineo faciat contentum.

Cæs. lib. 1. de bel. Gal. Proximiq; sunt Germanis qui trãs Rhenum incolunt, quibuscũ cõtinẽter bellũ gerunt.

In eundem de Cursus. CAP. V.

CVrsus, inquit, idem est quod uolatus: ut Vergilius:

Aen. 6.

—Cursumq; per auras Dirigite in lucos. quasi non figurate dicamus de uolatu cursum, & de cursu uolatum: ut ille apud Terentium, festinatò seruum ire iubens, inquit, uola: pro eo quod est, curre. De nauigatione quoque festina, dicimus cursum: ut M. Tullius, Nauesq; in cursu frumẽto onustas petentes Rhodũ uiderit. Et Quintilianus, nauigationẽ dixit fugã, siue naues fugiẽtes, quæ uelocẽ cursum cõficerẽt, quũ inquit: Inde fugiẽtia uela longo uisu prosecuti. Is enim qui fugit, uelocißime currit. Eoq; Vergilius inquit,

In Hecy. act. 3. sce. 4.

De Offi. lib. 3.

Declam. 12.

Aen. 8.

—Pedibus timor addidit alas.

Lib. 8. cap. 1.

Idẽ quoque Quintil. inquit: Multa sunt & Græcè, et Latinè nõ denominata. Nã & qui iaculũ emittit, iaculari dicitur: qui pilã, aut sudem, appellatione priuatim sibi aßignata caret. Et ut lapidare, quid sit, manifestum est, ita glebarum, testarumq; iactus

iactus nõ habet nomen. Vnde abusio, quæ κατάχρησις dicitur, necessaria est. Quare ad hanc Quintil. formulam non aliter nauẽ uelociter euntem, & auem uelociter uolantem currere dicimus, quàm iaculari sudem. Illud autem apud oratores obseruaui, uolitare potius, quàm uolare pro discurrere dici solere: ut apud eundem: Me per omnia maria uolitantem. Et apud Cicer. Qui per forum uolitant. Quale est reptare. Nam cum repere sit animalium carentium pedibus, & uentre euntium, licet quædam reptilia pedes habeãt, ut lacertæ, tamen reptare hominẽ dicimus, qui segniter, lẽtè, & quasi testudineo paßu incedit: quales sunt, qui in hortis, aut uinetis, similibusq; locis spatiantur. Horat. Epist.4.lib.1.

An tacitum syluas inter reptare salubres.

Plinius ad Bebium: Scholasticis porrò dominis, ut hic est, sufficit abundè tantum soli, ut releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unam semitam terere, omnesq; uiticulas suas nosse, & numerare arbusculas poßint. Idem: Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terentius in Adelphis: Epi.ultim.li.1. Perreptaui usq; omne oppidum, ad portam, ad lacum, Quò non?– Act.4.sce.6.

In eundem, de Carpere. CAP. VI.

Carpere, inquit, pro attenuare, & aperire. Verg. Georg.1.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ.

Hoc ne puellæ quidem ipsæ dicerent. Nam ut carpimus linum uirens ex humo, quum uellimus: ita puellæ sinistra manu de colo pensum trahentes, sensimq; uellentes carpunt. Et ut decerpimus rosam primis digitis, sic puellæ primis & ipsæ digitis decerpunt particulatim linum, lanam'ue. Iterum carpere, celeriter præterire. Vt Verg.– Et acri Georg.3.

Carpere prata fuga. Et in eodem:

Carpere mox gyrum incipiat. Quasi in primo non celeritas illa magis intelligatur per hoc, quod dixit fuga, qui est celer cursus, quàm per illud, carpere. Et in secundo significetur uelociter præterire. Aliud nanque est ire in gyrum, aliud præte-

rire, quod de equo, & sessore utrunq; poëticè dictum est.

In eundem, de Accipere. CAP. VII.

In Eunu. act. 5. sce. 9. Accipere pro pascere, idem inquit. Terentius: Accipit homo nemo melius prorsus, atque prolixius. Et hunc imitatus

Aen. 3. Seruius in Vergilium:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Vrbanius profectò, & lautius loqui poterăt. Pecora gregatim, altiliaq; dicuntur pasci, non homines. Nos enim quoties accipimur, siue excipimur in conuiuium, non ad saginam, sed ad iucunditatem illam, atq; apparatum inuitamur, ut minima pars cibis aßignetur. Vnde conuiuere dicimur eo tempore, non comessari, aut compotare, aut (quod deformius est) compascere, siue compasci. Siquidem Terentius de Thrasone, non tanquam de saginatore locutus est, sed tanquam de splendido apparatore conuiuiorum. Et Vergilius: Helenum regem uult regiă quandam magnificentiam in exhibendo conuiuio declarasse, non solùm (ut ita loquar) pastionem, & (ut dixi) saginam. Fateor tamen accipere, nonnunquam significare in domum suam, honoris, & amicitiæ gratia aliquem conuiuam capere: ita tamen, ut subintelligatur in conuiuium: ut acceptus sum à te lautè. id est, acceptus sum in conuiuium, uel tractatus. Nam frequenter in contrarium

In Adelph. act. 2. sce. 1. dici reperimus: –Indignis cùm egomet sim acceptus modis: hoc

Cic. lib. 4. Tuscul. quæst. apud Terentium. Et apud Ciceronem: Ex quo illud laudatur Architæ, qui cũ uillico factus esset iratior, Quo te modo, inquit, accepissem, ni iratus essem?

In eundem, de Graue. CAP. VIII.

Aen. 1. GRaue, inquit, significat grauidum. Vergilius: –Donec regina sacerdos Marte grauis. Circumlocutio fecit, ut intelligatur grauida. Nam si dicam, regina, aut Ilia est grauis, nemo prorsus intelligat, sed addă ex rege, aut ex marito, fortasse intelligatur esse grauida. Ita apud Vergil. Marte

Eclog. 1. grauis, pro, semine Martis impleta. Graue, plenum. Vergil.

Non

Non insueta grauis tentabunt pabula foetas.

Si accipit foetas pro grauidas, superuacaneum est exponere grauis pro plenas. Per illud enim quòd prægnantes sunt, plenæ esse intelliguntur. Graues uerò esse, per epitheton appositũ est: quippe grauidæ omnes graues, ut ipsa quoq; uox indicat: nam à grauis fit grauidus. Sin accipit foetas pro his, quæ pepererunt, ut puerperas mulieres, quæ proximis diebus matres sunt factæ, graues lacte dicemus, quasi onustas, non quasi plenas: durum sit nanq; appellare oues, capras'ue plenas lacte, sed ubera plena lacte: ut est apud eundem per translationem, grauido: Georg. 3.

-Et grauido superant uix ubere limen.

Quòd siquando reperiatur grauis pro plenus, hoc tamen in loco non ita accipitur. Hunc eundẽ quem ego protuli uersum, & ille affert, quasi de grauido, & non de graui sit quæstio: nec poëtæ modò, uerùm etiam oratores sic loquuntur: ut Quintil. Luctantur intra uiscera animæ, & uterũ funeribus grauidũ in os agũt. Declam. 12.

Sed ad graue reuertamur. Grauis, inquit, plenus. Vergi. Aen. 1.

Tum pietate grauem, ac meritis si fortè uirum quem
Conspexere, silent.-

Virum pium, & bene meritum, appellare plenum pietate, & plenum meritis quis audeat? Non ergo ita exponendum est, ut nec est utendum. In quo pauló pòst meam sententiam ostendam.

Graue, inquit, grandæuum. Vergi. Aen. 5.

Hîc grauis Entellum dictis castigat Acestes.

At ego potius accipio grauis prudentia, & moribus, quomodo proximè grauis pietate, & meritis dicebatur. Multa prætereà significata dat huic eidem nomini, quæ profectò forẽt infinita, si ad illum modum, poëtarum omniũ exponamus exempla. Quod longè abest tum ab utilitate discentium, tum ab ipsa rei natura. Etenim graue, suapte natura ponderosum significat: ut, graue saxum, grauis sarcina, grauia arma, graue scutum, quod scilicet grauat nos in ferendo, & quod ægrè, & cum molestia fertur.

fertur. Inde per abusionem transferimus ad senectutem, ad morbum, ad laborem, ad dolorem: quia hi, qui molestiam ex senectute, morbo, cæterisq; sentiunt, quasi onere intolerabili premuntur, quod cupidè, uelut graue pondus, à se uellent deponere. Neque solùm ad molestias corporis translatio hæc fit, uerùm etiam ad molestias animi: ut, grauis contumelia, grauis iniuria, grauis mœror, grauis iactura, quæ animum genere quodam ponderis premunt. Itaque unus modus est, quæ corpori, aut animo molesta sunt, ea grauia appellare. Eoq; molestia à mole, id est, à re magna, magniq; ponderis uocitata est. Alter modus est, quòd quemadmodum grauia saxa, & grandes trunci non facilè loco mouentur, sed ad omnem temporis mutabilitatem hærent: ita homines constantes, ac præditi sapientia, meritò per figuram graues nominãtur, quòd nec precibus, nec minis, nec uanitate, nec promissis ab æquo, & iusto summouentur: ut hi faciunt, quos leues uocamus, qui in similitudinem pulueris, & palearum ad omnem auram uentilantur. Sciamus tamen grauis tunc regere datiuum, quum est in priore significato: ut, tu es grauis mihi. Quare non Lib. 1. procem. *probè quidam legunt apud Ciceronem de Officijs: Quod ætati tuæ esset aptißimum, & autoritati meæ grauißimum. Nam hoc grauißimum superuacuum est. Cæterùm quid mirer, si in his quæ sunt altioris intelligentiæ fallitur, quum leuioribus, atque apertis hallucinetur Marcellus?*

In eundem, de Inficiator. CAP. IX.

INficiatores, inquit, sunt falsi criminis obiectores: ut Cicero de Oratore libro primo, Vt si ille inficiator probasset iudici antè petitam esse pecuniam, quàm esset cœpta deberi. Hoc de reo dictum est à Cicerone, nec reo criminis, sed pecuniarum: ille uerò accepit non tantùm pro reo, sed pro actore etiam, & accusatore falsi criminis. Vbi enim pecunia, & petitor nominantur, ibi nulla est criminatio. Inficiator igitur is significatur, qui negat se uel debere, quod actor petit, uel commisisse quod accusator

ſator obijcit. Vnde ſtatus coniecturalis dicitur inficialis, in quo ſemper reus inficiatur, uel inficias it. Inficiari enim, & id quod dixi, inficias ire, eſt uerbo negare. Nam negare eſt aliquando etiam facto: ut, Vergilius,

Egregij forma, ſed queis fortuna negarat Aen. lib. 10.
In patriam reditus.

Veto notum eſt aliud eſſe, quàm nego, & (ut breuiter ſignem) contrarium eſt illis impero, & iubeo. Non eſt autem huic nomini niſi accuſatiuus caſus, & unum uerbum eo, is, it, de inficias loquor: cui ſimile eſt ſuppetias, pro eo quod eſt auxiliũ: ut in XIII. Commentariorum Cæſaris, Et nunciabantur auxilia magna equitatus oppidanis ſuppetias uenire. Et in eodem: Suiſq; rebus timens, elephantiſq; XXX. relictis, ſuis finibus, oppidiſq; ſuppetias profectus eſt. Et iterum in eodem: Atq; ſuis fugientibus, ſuppetias ire contendit. Suetonius de Veſpaſiano: Legatum inſuper Syriæ conſularem ſuppetias ferentem, rapta aquila fugauerunt. Plautus in Epidico: Sed memento, ſi quid ſæuiunt ſenes, ſuppetias mihi cum ſorore ferre. Idem in eadem, nominatiuo eſt uſus: Auxilia mihi, & ſuppetiæ ſunt domi.

Cæſ. lib. 5. de bel. ciuil.

Cap. 4.

In eundem, de Inciſim. CAP X.

INciſim, inquit, quaſi ſimul. Cic. in Oratore: Hæc quidem duo binis pedibus inciſim, deinde mẽbratim dicere ſolebas. Quid magis contrarium, quàm inciſim, id eſt, minutatim, & ſimul, quod eſt coniunctim? quaſi neſciamus, quid ſint cola, commata, & periodi, de quibus Cicero pluribus in locis diſputat, appellans ea inciſionem, membrum, circuitum, ſiue ambitum, ſiue cõprehenſionem, ſiue cõtinuationem, ſiue circunſcriptionem. Cuius ultimi (quod multis nominibus Cicero uocat) duo genera Quintil. facit: priora autem ſic definit: Inciſum eſt ſenſus non expleto numero concluſus, pleriſque pars membri: ut Domus tibi deerat? at habebas. pecunia ſuperabat? at egebas. Fiunt autem ex ſingulis uerbis inciſa. Membrũ eſt ſenſus numeris concluſus, Lib. 9. cap. 4.

ſed à

ſed à toto corpore abruptus,& per ſe nihil efficiens.

In eundem, de Candeo. CAP. XI.

QVid ergo? nihil'ne bene dixit Marcellus? imò uero aliq̄d, atq; adeò multa, ſed nunc bene dictis nō eſt locus, tametſi in his, quæ laudari queunt, nonnihil interdum deſidero: ut, candet, ignitum eſt. M. Tullius de Officijs: Candente carbone ſibi adurebat capillum. Candet, candidū eſt. Vergil. Aeneid. quarto: Candentis uaccæ media inter cornua fundit.

Lib. 1.

Sed hîc (ut dixi) nonnihil deſidero. Nam & excādeſcere hominem dicimus, quum uehementer iraſcitur. Præterea oſtendenda eſt paßim cauſa, quamobrem unum uerbum plura ſignificet, ut in hoc: Quum enim ignis obſtantia exuperat, ac fumum uincit, candorem flammæ concipit: uel quòd ſol quantò candidior, tantò ardentior: ita animus dum ira concitatus eſt, inflammatus, incenſus, & excandeſcens dicitur: uel quòd mare uentis confractum, & in morem aquæ ebullientis in lebete, uel ipſa aqua lebetis ebulliens, ſpumas albentes ciet: ita animus ſimili perturbatione percitus, excandeſcere dicitur, ut tanta cōmotio mentis ſignificetur, quanta eſt uel maris, uel aquæ ad ignem iam albeſcentis: quod ex unius à Quintiliano expoſiti uocabuli pateſcet exemplo: Vertex (inquit) eſt contorta in ſe aqua, uel quicquid aliud ſimiliter uertitur. Inde propter flexū capillorū, pars ſumma capitis: ex hoc inquam in mōtibus eminentißimū. rectè dixeris hæc omnia uertices, propriè tamen unde initium duxit. Quare nemini debet mirum uideri, cur interdū una uox plura ſignificet.

Lib. 8. cap. 2.

In Seruium, de Lætus. CAP. XII.

LAetū Seruio placet multa ſignificare, fœcundum, pingue, grauidum, pulchrum, uiride, & multa alia. idq; apud Vergilium modò: quòd ſi alios quoq; poëtas expoſuiſſet, adhuc alia multa ſignificata adiecißet. Sed ipſe rationem reddam, cur in uarios ſenſus abutamur, cùm unum natura ſignificet. Lætū id appellamus, quod aſpectu gaudiū promit. Nam gaudere, propriè eſt

Ser. in illud 1. Georg. Vnde prius lætū ſiliqua quaſſante legumen: ac in illud 1. Aeneid. Vela debāt læti. &c. alijs quoque in locis multis.

est intrinsecus: Lætari extrinsecus. Rectè igitur animata dicũtur læta quoties lætantur. Et quia natura sic comparatũ est, ut quæ bona corporis habitudine sunt, alacriora: quæ uerò debili, tristiora sint: eò fit, ut pinguia uocemus læta, ut lætas aues, lætos greges, læta armenta. Transferimus hoc ad similia, ad segetes, ad uites, ad olueta, ac cæteras arbores. Vnde sicut ex illis superioribus domuni percipiunt fructus, & quemadmodum illa, ita hæc quoq; qualia sint, declarat aspectus: appellanturq́; lætæ segetes, lætæ uites, læta olueta, læta arbusta, eò quidẽ magis quòd multi uolunt hæc animata esse. Vel læta dicimus ab effectu, quòd nos lætos faciũt: ut locũ tutum, quia nos tutos efficit. Ideoq́; non appellantur homines læti ob fœcunditatem, pinguedinem, pulchritudinẽ, grauitatem, & similia: sed tantùm ea, quæ in nostros usus cedunt, aut (si ita contingat in nostram delectationem) lætitiam nobis uoluptatemq́; parientia. Hanc igitur regulam tenentibus, hoc nomẽ & apud autores inuentũ facilè intelligetur, & multifariam sine ambiguitate in utendo suppeditabit.

In eundem, de Accuso, & Incuso. CAP. XIII.

ACcusare (ut idem cum multis alijs uoluit) est maioris de minore: Incusare est minoris de maiore, uel paris de pari: quorum singularis inscitia uehementer est castiganda. Apud quem enim autorũ obseruatio ista reperietur? Non'ne apud ueteres adolescentuli solebant probitatis, simul & eloquẽtiæ laudem capessere ex magnorum uirorum accusatione? Atque (ut ait M. Fabius) crediti sunt etiam clari iuuenes obsidem reipublicæ dare, malorum ciuium accusationem: quod significauit Cice. quum dixit: Quàm est illa misera, quàm dura seruitus, adolescentibus paulò loquacioribus seruiendum est. Nunquid Demosthenes quum tutores suos adolescentulus in iudicium uocauit, aut Cicero quum Verrem reum fecit, prætorium uirum ipse quæstorius non accusauit? maleq́; locutus est, dicens accusationem suam semper, nunquàm incusationem? Et hoc quidem de accusando

Ser. in illud 1. Aen. Talibus incusat, gressũq́; ad mœnia tendit.

Lib. 12, cap. 7.

accusando. Quid autem de incusando? Certè si illud non est de maiore in minorem, neq; hoc erit de minore in maiorē: & alioqui nullo unquam in iudicio auditum est nomen incusationis: quid porrò extra iudicium? Vergilius inquit:

Quem non incusaui amens hominum'ue, deum'ue?

Aen. 2. Dij quidem maiores Aenea sunt, homines uerò Troiani duntaxat minores. At est apud Terentium pater ad filium loquens:

In Heauton. act. 5. sce. 1. –Quid me incusas Clitipho? Hoc enim isti exemplum ponunt, cæterorum exempla omittunt, quæ contra eos faciunt, quæ sunt infinita: ut Cæsar Commentario primo, Hæc quum animaduertisset Cæsar, conuocato consilio, omniumq́; ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, uehementer eos incusauit. Sed (ne multis morer) accusare, est uel apud iudices uel apud alium quemuis, etiam apud illum ipsum, quem accuses, significare, atque ostendere aliquem peccasse: Incusare uerò reprehendere mores alterius, & plerūq; cum querela, quòd ab illo iniuria sis affectus. Et ita apud Vergilium, Terentium, Cæsarem, cæterosq́; autores accipiendum est.

In eundem, de Barba, & Barbæ. CAP. XIIII.

Ser in illud. 2. Aen. Squalentē barbam, & cōcretos sanguine crines: & in illud 3. Georg. Nec minus intereà barbas, incanaq́ menta. Satyr. 8. libro 1. Sermo. Cap. 13.

BArba, idem inquit, hominis est: Barbæ uerò quadrupedum. Sed non est barba tantùm hominum, neque barbæ tantùm quadrupedum: quin & barba quadrupedum, & barbæ hominum, utiq; multorum, dicuntur. Horat.

Vtq; lupi barbam uariæ cum dente colubræ

Abdiderint furtim terris.– Plinius lib. XXVIII. Rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Nam illud Vergilianum:

Georg. 3. Stiriaq́; impexis induruit horrida barbis,

magis de hominibus dictum est, quàm de hircis. Et illud:

Georg. 3. Nec minus intereà barbas, incanaq́; menta

Cyniphij tondent hirci.– ad multos hircos refertur, perinde ac si diceremus caudas, quum tamen singulæ singulis hircis sint, ita &

ita & barbæ. Sunt etiam & barbæ aliorũ quàm quadrupedum: ut Plinius *in* XXX. *Quum* Geminos *transit sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum. Si luna, rasis barbis eorum.* Cap. 11.

In eundem, de Nuntius, & Nuntium. CAP. XIV.

NVntius, *inquit idem, est qui nuntiat: quod autem nũtiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur & masculino.* Miror *cur ita dixerit. Ego quidem nusquam hoc nuntium legi: at ne ipse quidem, ut opinor, quum* Festus Pompeius *uetustior eo autor, ita scribat:* Nuntius *& res ipsa, & persona dicitur.*

In eundem, de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. CAP. XVI.

ARcere *idem ait esse prohibere. Sed mihi uidetur potius esse uetare, ne accedant hi, qui ueniunt. Iuno septem tantùm annos arcuit Troianos ab Italia, quam ubi contigerunt, nõ arcebat ab ea amplius, sed in ea esse prohibebat. Transfertur (ut pleraq;) de corporeis ad incorporea. Cic. in Paradoxis: Quæ uis enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate, quàm si senserint nullum in delictis esse discrimen? Cõtrarium huic uerbo est abigere, quod significat à loco fugare, atq; expellere: ut, abige muscas à facie mea scribentis: abige canes à popina tua: abige sturnos sonitu à uinea. Quintil. Ibo in littus miser, planctibus aues abigam. De pecoribus uerò idem, quod de cæteris animalibus accipiẽdum est: quæ si nobis odiosa sunt, abigimus, id est, expellimus: ut oues, capras, asellos, ab hortis, à uinctis, à pratis. Quòd si ita non sit, sed furto tollimus, utiq; gregatim abigere aliud significat, id est, furto tollere, aut etiam latrocinio: ut apud eundem, Adhuc spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur. Vnde abactores uocantur pecuariorũ animalium fures, latrunculi'ue. Hos quidam abigeos uocãt. Vlpianus autem inquit: Abigei propriè hi habentur, qui pecora ex pascuis, uel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigẽdi studiũ quasi artẽ exercent,*

Ser. in illud Verg. 6. Aene. Infelix Dido, uerus mihi nũtius ergo, &c. et in illud 11. Interea Turnum in syluis sæuissimus implet Nuntius.

Declam. 6.

cent, equos de armentis, uel oues de gregibus abducentes. Cæterum si quis ouem oberrantem, uel equos in solitudine relictos abduxerit, non est abigeus, sed fur potius. Hic abigeum à non abigeo distinguit loco, non numero: Claudius numero, nō loco: inquiens, Quantitas discernit furem ab abigeo. Nam qui unam suem surripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem, ut abigeus. Hic furem ab abigeo separat, ut superior fecit. Macer non separat, quum ait: Abigeatus crimē publici iudicij non est, quia furtum magis est: sed quia plerunq; abigei & ferro utuntur, si deprehendantur, ideo grauiter puniri eorum admissum solet. Quomodo autem hi iurisconsulti inter se conueniant, aut non conueniant, nihil ad hoc tempus. Hoc tantùm dixerim, non modò fures, siue furtim aliqui solent abigere armenta, uel greges, sed etiam latrunculi, qui facta prædonum manu in alienum agrum incursionem exercentes, pecora etiam interdum abigunt, & abigei nominari possunt. Præstare (quo uerbo sæpe & iurisconsulti, & oratores utuntur) est prohibere ne alicui fiat aliquid incommodi, & si non prohibuerint, satisfacere: ut, uenditor debet præstare uitium rei, quam uendit. id est, prohibere, atq; efficere, ne emptor damni quid faciat, alioqui satisfacere. Neq; illud in alterum modò, uerùm etiam in nosipsos. Cicero
Lib. 3. in Tusculanis: Quum id quod ab homine non potuerit præstari ut non eueniret, euenerit. id est, caueri, & prohiberi.

In eundem, de Innocuus, & Innoxius. CAP. XVII.

INnocuus, inquit Seruius, est cui nō nocetur. Innoxius, qui nō nouit nocere. Vellem exempla recitasset, quibus ostenderet eam expositionem innocui ueram esse. Nanque illud Vergilianum quod eum impulit in hanc opinionem:

Aen. 10. Donec rostra tenent siccum, & sedere carinæ
Omnes innocuæ— non est accipiendum, quòd subsederunt tales, ut eis nihil noceretur, sed uel more poëtico, quòd nihil peccauerunt, quasi innocentes homines (Nocentes enim sunt quicunq;

cunq; ab honesto recedunt, etiam si nemini noceant) uel quòd non nocuerunt neq; sibijpsis, neq; uectoribus, aut nautis.

In eundem, de Instar. CAP. XVIII.

INstar montis equum diuina Palladis arte. Aeneid. 2.

Instar, id est, ad similitudinẽ, Seruius ait. Quid similitudinis equo ad montem? quòd si etiã similis esset, nõ tamẽ eum magnũ potius, quàm paruũ esse, quod Vergilius senserit, intelligeremus. Archimedes ille geometricus, globum ad similitudinem cœli fabricatus est, in quo effigies cœli aderat, magnitudo non aderat. Idem fit de tabula illa depicta ad similitudinẽ orbis terrarũ, quã nõ ausim dicere depictam instar orbis terrarũ. Neq; alia multa huiusmodi: ut, instar Antonij ambulas, instar patris scribis, instar languidi sedes: sed ad similitudinem, uel in similitudinem, uel in modum, uel in morem, uel sicuti, & similia. Instar potius significat ad æquiparationẽ, uel ad mẽsurã: ut apud Vergiliũ, Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis instar. Aeneid. 3. *Cicero: Hexametrorũ instar uersuũ. Nam illud apud eosdem: Instar mortis putant: &, turbinis instar: significat æquiparationẽ doloris in morte, & impetus ex turbine. Quòd siquando reperiatur proximè accedere ad significationem similitudinis, admoniti simus, ut nimiam utẽdi licentiam deuitemus. Nam ego sic auderem uix uti, ut Seruij familiarißimus Macrobius cùm sæpe aliâs, tum statim in prooemio Saturnalium ita inquiẽs: Vt quæ indistinctè, atq; promiscuè ad subsidium memoriæ annotaueramus, in ordinem instar membrorum cohærentia conuenirent.*

De Offic. lib. 2. Verg. Aen. 11. Volat atri turbinis instar.

In eũdem, de Paßim, Vbiq;, & Vsquam. CAP. XIX.

PAßim, inquit, significat ubiq;. Mihi autem aliud uidetur ubiq;, quàm paßim. Nanq; in prato ubiq; est herba, non paßim. Contrà, grex paßim pascit, potius quàm ubiq;: quippe aliquid interualli, est inter pecudem, & pecudem: non ita inter herbam & herbam. Est autem paßim, quasi passu distante, uel sparsim, quemadmodum dicimus paßis manibus, & paßis

Serui. in illud Verg. Geor. 1. Et passim riuis currentia uina repressit.

crinibus. Quod accipi solet etiam pro crebrò, dum de rebus mētis loquimur. Lactantius tamen pro ubiq; accepit, quum inquit:
Lib.1.cap.7. Creditur ei paßim tanquam cognitæ ueritati. Neq; solùm pro ubiq;, sed etiam (quod usitatius est) pro undiq; idem Lactan-
Lib.1.cap.7. tius accepit: Cumq; is numerus condendæ urbi parum idoneus esse uideretur, constituit Asylum: eò paßim confugerunt ex finitimus locis peßimi quique, sine ullo conditionis discrimine. Vsquam, duo hæc potius significat, in loco, simul & ad locum:
Act.2.sce.3. ut Terentius in Eunucho, Occidi, neq; uirgo est usquam. Cicero in Philippicis: Nec uerò usquam discedebant.

De aduerbijs in im exeuntibus. CAP. XX.

ADdamus de quibusdam aduerbijs in im uocem exeuntibus. Priuatim nihil differt à priuatè, si priuatè dicere liceret: nihil separatim à separatè, si hoc reperiatur: nihil properatim, à properãter: nihil dißimulatim à dißimulanter. Vbertim idem est, quod copiosè. Affatim, quod abundè. Raptim, quod festinãter. Cursim, quod currendo. Tamen aliud est generatim, quàm generaliter. Hoc enim significat, omnia simul, quæ sub genere sunt, amplectendo: illud uerò per singula genera, seu magis per singulas species. Siquidē species genera uocamus: ut, quot sunt
Georg.2. genera arborum, uitiũ, potius, quàm quot sunt species. Verg. _Generatim discite cultus.

Varro: Non in uolucribus generatim seruatur analogia. Non ex aquilis aquilæ, neq; ex turdis procreantur turdi. Sic ex reliquis sui quisq; generis. An aliter hoc fit, quàm in aëre, quàm in aqua: non hic conchæ inter se generatim innumerabili numero similes. Eodem modo, ut generatim per singula genera dicimus, ita summatim per singulas summas: aliquando dicimus summatim, & generatim, non per singulas summas, generáq;, sed per unam, unum'ue: ut, dicã de hac re summatim. Cicero de Oratore lib. II. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo: expetẽda'ne esset eloquẽtia? expetẽdi'ne

di'ne honores? Cæterùm quomodo differat ab illis ad summam, in summa, posteà reddam. Viritim, per singula capita uirorum: ut, Gracchus diuidebat uiritim sex modios frumenti. Tamen de uno aliquãdo dicimus: ut apud Curtiũ, Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. Nominatim, per nomina singulorum: ut, aßignati sunt cõiurati nominatim custodi carceris. Et de uno etiã: ut, Altè extollens M. Brutus cruentum pugionem, nominatim Ciceronem clamauit. Membratim, per membra. Cæsim, per incisiones gladij. Punctim, per punctiones, infixionesq́; gladij: siue incidendo, & pungendo. Strictim, stringendo singula, uel certum aliquid. Carptim, hinc & hinc decerpendo, non ipsam seriem sequendo. Tractim, trahendo, non interrumpendo seriẽ. Cateruatim, gregatim, turmatim, manipulatim, per diuersas cateruas, diuersos greges, diuersas turmas, diuersos manipulos. Domesticatim, uicatim, regionatim, oppidatim, municipatim, prouinciatim, per uarias domos, uarios uicos, uarias urbis Romæ regiones, uariaq́; oppida, uaria municipia, uarias prouincias. Venio nũc ad id quod promiseram. In summa, & Ad summam, magis modo utendi differunt à summatim, quàm significato. Quintilianus in Corpore proiecto: In summa nõ recedo. Fas est mihi etiam inuitis parentibus piè facere. Cic. de Offic. Ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis humani hominũ conciliationem, & cõsociationem colere, tueri, cõseruare debemus. Differt autem Ad summam, & Ad summũ, quòd secũdum ad numerum refertur: ut idem Cicero pro Milone, Vnus, aut ad summum duo, inuẽti sunt, qui Milonis causam non probarent. id est, non plures quàm unus, aut duo ex omnibus. Idem ad L. Meßinium: Nolim enim existimare te mihi nõ solitudinem iucundiorem esse, qua tamẽ ipsa uti nõ licet, quàm sermones eorum, qui frequentant domum meam, excepto uno, aut ad summum altero. hoc est, excepto uno, aut (ut multùm) duobus. Quintilianus in sensu priore solet uti tali genere dicẽdi

Lib. 7.

Philipp. 1.

Declam. 6.

Lib. 1.

Epist. ult. lib. 5. fam. epist.

per aduerbium, semel: Deniq; ut semel finiam, sic ferè componendum, quo modo pronuntiandum erit. Et alibi: Et ut semel
Lib. 10. cap. 3. omnia complectar. Et iterum: Et ut semel, quod est potißimum dicam, Secretum in dictando perit. id est, ut in summa dicam. Cuius rei causa est ipsum illud semel, quod significat una uice pro omnibus, ita ut posteà non oporteat quid addi. Ideoq; solet accipi pro immutabiliter, & irreuocabiliter. Quod enim semel tantùm fit, id non habet regressum ut iterum fiat. Idem in
Declam. 4. Mathematico: Quid hæc fulgentium siderum uenerāda facies, quòd quædam uelut infixa, ac cohærētia perpetua, semelq; capta sede collucēt, alia toto sparsa cœlo uagos cursus certis emetiuntur erroribus? Vergil.

Aeneid. 11. —Qui, ne quid tale uideret,
Procubuit moriens, & humum semel ore momordit.

Epist. Oeno. ad Parid. Ouidius: —Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est, deperit illa semel. Lucanus:

Lib. 9. —Dixitq; semel nascentibus autor Quidquid scire licet.— Semel, inquit, ut nullum posteà uerbum addat. In eundem sensum
Declam. 8. idem Quint. accepit Breuiter: ut in Geminis languētibus, Breuiter tamē longæ crudelitatis explicanda sæuitia est, ex omni-
Lib. 3. cap. 4. bus quæ pertulit, leuißimū fuit, quòd occisus est. Plinius maior: À reliqua uerò Gallia, latēre Septētrionali, mōtibus Gebenna, & Iura agrorū cultu, uirorū, morūq; dignatione, amplitudine opum, nulli prouinciarum postferēda: breuiterq; Italia uerius,
Lib. 10. c. 19. quàm prouincia. Et iterū: de luscinia, quæ uulgo dicitur philomela: Nūc cōtinuo spiritu trahitur in longū, nūc uariatur inflexo, nūc distinguitur cōciso, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuscatur ex inopinato: interdū & secū ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extētus, ubi uisum est, uibrās, summus, medius, imus. Breuiterq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarū tormentis ars hominum excogitauit.

CAP. [illegible] XXI.

In eundem, de Tandem, Demum, & Deniq;.

Tan

TAndem idem ait, poni non necessitatis, sed ornatus causa, ut in illo Vergilij Aeneid. 1. Ser. in illud 1. Aeneid. Et quo sub cœlo tandem, &c.

Sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris?

Nec cuius ornatus, aut quare sit ornatus, explicat. Idem sentit Priscianus, dicens: Tandem nō solum pro aduerbio tēporali, sed etiam pro cōiunctione expletiua inuenitur: ut Cicero Inuectiuarū lib. 1. Quousq; tandem abutêre Catilina patiētia nostra? Mihi quidem nullum ornamentum uidetur esse in superuacuis, & nihil agentibus uerbis. Quanquam apud Græcos dictiones nōnullæ sunt, quæ aut numerum, aut sonū implent: quod in hac dictione nō est, quæ habet potius urgēs quiddam, & accelerās, eoq; ferè per interrogationem: quæ exempla uulgò sunt plurima, ut Cicero in Catilinam, cuius oratio sic incipit: Quousque tandem abutêre Catilina patiētia nostra? Quo exemplo usus est Priscianus. Quidam tamen inter primos huius ætatis docti, solent citra interrogationem hoc aduerbio uti, non tam autoritatem sequentes eiusdem Vergilij, & in eodem loco: Lib. 15. Cic. inuect. 1. in Catil. Aeneid. 1.

Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas iter– Et Horatij, qui ait:
Quamuis Scæua satis per te tibi consulis, & scis Lib. 1. epi. 18.
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
Disce docendus adhuc. quàm Ciceronis in Catone maiore dicentis: Qua tandem spe sibi tam audaciter obsisteret, respōdit, senectute. Et pro Roscio: Quum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset in eo. Nonnullisq; alijs in locis. Sed tamen utrunq; interrogationem habet, & eam directam latēter ad secundam personam. Nam hîc qui loquitur, uerba alterius refert. Siquidem Pisistratus à Solone sic quæsiuit: Qua tandem spe mihi tam audacter obsistis? Et Fimbria ab illo (quisquis fuit) sic petiuit: Quid tandem in eo accusaturus es? Neq; uerò legem illius dictionis scribo, sed usum frequentissimum trado. Sine interrogatione autē quid significet, nemo ignorat: ut Vergilius, Aeneid. 6.

Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras. Eiuſdem ſignificationis ſunt demum, & deniq;, ut notum eſt: ut idem Verg.
Tunc demum admiſsi ſtagna exoptata reuiſunt. Cicero:
Quum exceſsiſſet è uita, tum deniq; uiueret. Sed plerunq; quum ſint multa enumerata, tum ſubiungimus deniq;, ſignificantes hoc

Eclog. 2. ultimum eſſe omnium: ut idem Vergilius:
O' crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil noſtri miſerere, mori me deniq; cogis.

Et Cicero: Quum ſibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam ſibi præſtò eſſe uiderent, nõ deniq; ullam rem quæ pertineat ad bellum adminiſtrandum. Demum ſolet accipi pro ſolùm, ſiue pro omnino, præcipueq; iunctũ cum is, & cum ita. Cicero in Salluſtium: Ea demum magna uoluptas eſt Criſpe Salluſti, æqualem ac parem uerbis uitam agere. Marcus Fabius: Illud ingeniorũ uelut præcox genus, non temere unquam peruenit ad frugem. Hi ſunt qui parua facilè faciunt, & audacia prouecti, quicquid illic poſſunt, ſtatim oſtendunt. Poſſunt autem id demum, quod in proximo eſt: uerba continuant, hæc uultu interrito nulla tardati uerecundia proferunt. Et iterum: Tum illa quoque ex cauſa, quòd mentem tantæ rei intẽtam uacare omnibus alijs, etiam culpa carentibus curis oportet. Ita enim demum libera, ac tota nulla diſtringente, atq; aliò ducente cauſa, ſpectabit id ſolum, ad quod accingitur. Et alibi: Iacebat hæc inſomnis, inquieta, quum diceret, iam ſtatim apparebit, iam ſtatim ueniet, nunquàm tamen tardius uenit. Miſeram me fili, proxima nocte iam ueneras. Ecce iam medios ſidera tenent curſus, indignor, iraſcor. Ita mihi demũ ſatisfacies, ſi apud patrẽ fuiſti. Ideo autem dixit ſolùm, ſiue omnino, quòd Plinius uidetur accipere pro omnino de hirũdine dicens: Ea demũ ſola auiũ, nõ niſi uolatu depaſcitur. Quidã uolũt ab is & demũ cõponi idẽ. Ouid. pro demũ, poſuit deniq;, libro tertio ſine titulo:
Si qua metu dempto caſta eſt, ea deniq; caſta eſt.

[Margin notes: Lib. 1. cap. 4. (beside "Marcus Fabius"); Declam. 10. (beside "Et alibi"); Lib. 10. c. 24. (beside "patrẽ fuiſti"); Ouid. Eleg. ſiue Amo. lib. 3. elegia 4. (beside "Ouid.")]

In Macrobium, de Stella, & Sidus. CAP. XXII.

STella & sidus differunt, si Macrobio credimus, ita scribenti: Nunc uideamus, quæ sint duo hæc nomina, quorum pariter meminit, quum dicit, Quæ sidera, & stellas uocatis. Neq; enim hîc res una, gemina appellatione monstratur, ut ensis, gladius: sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinq;, & cæteræ, quæ non admixtæ alijs, solæ feruntur. Sidera uerò, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositæ feruntur: ut, Aries, Taurus, Andromeda, Perseus, uel Corona, & quæcunq; uariarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. Sic & apud Græcos ἀστὴρ, & ἄστρον diuersa significant. Et aster stella una, astron signum stellis coactũ, quod nos sidus uocamus. Hæc differentia (Macrobij pace) nusquam reperitur, ut apud eundem Ciceronem de Vniuersitate: Itaq; nesciunt hos siderum errores. Et iterum: Toto igitur orbe constituto, sideribus parem numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula. Et libro secundo, de Natura deorum: Nam quum duo sint genera siderum, quorũ alterum spatijs immutabilibus ab Ortu ad Occasum commeans, nullum cursus sui uestigium inflectat: alterum autem continua conuersione sui eisdem spatijs, cursibusq; conficiat. Quintilianus in Mathematico: Quid hæc fulgentium siderum ueneranda facies? quòd quædam uelut infixa, ac cohærentia perpetua, semelq; capta sede collucent, alia toto sparsa cœlo uagos cursus certis emetiuntur erroribus. Quod non sensisse Ciceronem (ut Macrobius uult) documento est, quòd non præposuit stellas. Debet enim species generi, pars toti præponi: ut, dicam de prudentia, & de uirtute huius: dicam de facie Helenæ, & eiusdem pulchritudine, non autem ediuerso. Fateor tamen nunquàm stellam Arietem dici, Taurum, Andromedam, Perseum: sed sidus. Et hinc est quòd dicimus hybernum sidus. Et illud Quintiliani: Nos graue huius anni sidus afflauit.

Lib. 1. cap. 14. in Som. Scip.

Eod. lib.

Declam. 4.

Declam. 11.

In Aulum Gellium, de Resciſco. CAP. XXIII.

Lib. 2. cap. 19. RESciſcere, Aulus Gellius uult eſſe rem occultam, inopinatam, inſperatamq; cognoſcere. Miror de hoc ſolertiſſimo uerborũ inueſtigatore, atq; cenſore, qui uocabulum hoc de facili difficile, de claro obſcurũ, de trito nouum, de expoſito abſtruſum fecerit, ne dicam falsò expoſuerit. Nunquid ſi uideam hominem cœlo uolantem, ut feciſſe Dædalus, Perſeuſq; fertur: aut aliquem è terra prodire, qualis Tages fuiſſe ab Hetruſcis creditur: aut Satyrum aliquem ſemiuirum, ſemicaprumq;, quem ſe uidiſſe nonnulli ſcripſere: aut arcana quædam naturæ perueſtigauero, dicã reſciuiſſe? non opinor. Eſt igitur propriè reſciſcere, rem pòſt, quàm geſta eſt, ſcire, quam neſciebas quum gereretur, præſertim ad te, tuos'ue pertinentem, ut Terentius in Adelphis: -Hem tibi, Reſciuit omnẽ rem, id nũc clamat ſcilicet. Act. 5. ſce. 3.

In eundem, de Deprecor. CAP. XXIIII.

Gell. li. 6. c. 16. DEprecor ſupplicium, idem Aulus Gellius ait dictum eſſe, quaſi deteſtor, uel execror, uel depello, uel abominor: ego autem ita dici puto deprecor, ut & imprecor. Precor tibi bonũ, precor tibi malum: ſic, deprecor liberationem, & deprecor pœnam: illam, ut potiar: hanc, ut uitem. Ouid. lib. 1. de Ponto:

Epiſt. 1.

Sæpe precor mortem, mortem quoq; deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat oſſa ſolum.

Deprecor dixit, quaſi precor mortem non dari mihi in hac terra. Nec mirum id fieri in deprecor, quum fiat in magis uſitatis, ut in defendo. Siquidem dicimus defende me, quod ferè dicitur, & nonnunquam defendo ictus: ut Cicero de Senectute, Veſtitaq; pampinis, nec modico tepore caret, & nimios ſolis defendit ardores. Cùm præſertim mos Romanis ſit etiam mala precandi ne ueniant. Vnde templa Timori, Pallori, Febri, alijſq; ſimilibus fuere dedicata, & ijs (ut ita dicam) numinibus fiebant ſacra: quod etiam Vergilius probat: Lib. 3. Aeneid.

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Neque

Neque solùm deprecari est uoce, sed etiam per ea, quæ instar uocis obtinere solent, uultum, gestumq́;. Etenim Bucephalum, qui præter unum Alexandrum omnem alium recusabat sessorem, non ineptè dixeris deprecari alios sessores præter regem. Denique deprecor magis significat uel dicto, uel facto recuso, quàm illa quæ Aulus Gellius attigit.

In Priscianum, de Situs. CAP. XXV.

SItus (Priscianus inquit) dicitur pro negligentia, ut Vergil. Aeneid. 7. Sed te uicta situ, uerique effœta senectus. Prisc. circa fin. lib. 10.

Sed non ita est, potiusq́; sordes illa, & illuuies, qualis nascitur inter opaca domus, quæ diu non repurgatur. Vnde inquit M. Fabius, Excitanda mens, & attollenda semper est, quæ in huiusmodi secretis aut languescit, & quendã uelut in opaco situm ducit: aut contrà, tumescit inani persuasione. Huiusmodi igitur quidam situs sedet in uultu, capite, totoq́; corpore uetularum, & habitu, præsertim inopum, qualem illum Vergilius intelligit, & Lucanus de malefica anu ait: Fœda situ macies- Quod etiam pædorem possumus appellare: ut idem Lucanus, -Longusq́; in carcere pædor. Et Cicero in Tusculanis: Pædores muliebres. Et iterum: Barba pædore horrida. Miror Priscianum hoc in loco à definitione Seruij desciuisse, qui hoc uocabulum propriè definiuit, inquiens: Situs propriè est lanugo quædam ex humore procreata. Fit autem in locis carentibus sole. Situs uerò pro loci qualitate manifestũ est, ut de situ Messanæ, & de situ Syracusarum, & similium.

Lib. 1, cap. 3. Lib. 6. Lib. 2. Lib. 3. In eod. lib. Ser. in illud Verg. Aen. 6. Per loca senta situ cogunt, noctemq́; profundam.

In eundem, de Docilis, & Docibilis. CAP. XXVI.

DOcilis, idem inquit, est, qui facilè docetur. Docibilis est, qui facilè discitur: quomodo Penetralis est, qui in intimis est partibus: Penetrabilis, qui facilè penetratur. Non occurrit, ubinam legerim docibilis. Est enim consuetum magis perceptibilis, nisi magis apud Ecclesiasticos, atque in alium sensum: Et erunt docibiles dei. dictum est quasi dociles. Nam Cyprianus super Prisc. lib. 18. 2. ad Timot. 3.

super illud Pauli,Episcopum *non litigiosum, non cõtentiosum, sed mitem,& docibilem esse debere,ait:* Docibilis *autem ille est, qui est ad discendam patientiam lenis, & mitis.* Hoc *(ut ego sentio) idem est,quod docilis.*Ratio *tamen postulat,ut id significet,quod ait* Priscianus,*eò quidẽ magis, quòd habemus in eodem sensu docilis,ut superuacuum fuerit duas uoces adeò confines uni significationi dare, nisi dicimus simule hoc esse illis, æquale,& æquabile,de quibus dixi alio uolumine.*Insuper *sensibile,& sensile.* Lucret.

Lib.2. *Ex insensibili ne credas sensile nasci,*

hæc duo pro eodem accepit. Exitiale, & *exitiabile.* Vergilius:

in VI. *Sed me fata mea,& scelus exitiale* Lacænæ,

His *mersere malis.*– Ouidius *sexto* Metamorphoseos:

Dumq; *manu tentat trahere exitiabile ferrum.*

Rationale,& *rationabile.*Quint.*in secũdo:Sed quia carẽt sermone,quo id faciant,muta,atq; irrationabilia uocantur.* Porrò *penetralis (quantùm mea fert opinio) non reperitur:sed penetrale,substantiuumq; est, non adiectiuum.* Penetrabilis *adiectiuum,qui facile penetrat:ut apud* Vergilium,Penetrabile *telum: &,*Penetrabile *frigus.* Tum *qui facile penetratur,ut apud* Liuium *lib.* XLVI. Et *in asperis locis silex sæpe impenetrabilis ferro occurrebat.*Seruius *quod penetrat,inquit, penetrale dicitur:quod autem penetratur,penetrabile.* In *quorum priore dissentio,cùm non sit neque adiectiuum (ut ipse uult,exponẽs penetrabile frigus, pro penetrale frigus) neque significationis actiuæ.*Denique *(ut ad docilis reuertar) docilimus mea sententia faciet potius,quàm docilissimus:qualia sunt facilis, gracilis, agilis,similis,humilis.*

Verg. Aen. 10. Aspice nũ nostrum mage sit penetrabile telum.Et Georg. 1. Et Boreę penetrabile frigus adurat.

Ser. in illud 10.Aen.Aspice num mage sit nostrum,&c.

In eundem,de Numen,& Nutus. CAP. XXVII.

Prisc.lib.4. Varro lib.6.de ling.Lat.

NVmen,*idem inquit, est dei nutus.* Ante *hunc* Varro *dixerat,* Numẽ *dicunt esse imperium,dictum à nutu.* Vter *horum cõmodius definiuit?* Certè *numen est imperium, potestasq; dei*

dei: non autem nutus, neque imperium cuiuslibet. Sed Varronem de imperio dei suspicor intellexisse.

In eundē, de Necatus, & Nectus. CAP. XXVIII.

NEcatus, idē inquit, propriè ferro. Nectus uerò, alia ui peremptus dicitur. Sed ego sentio generalē significationem necatus, specialē uerò nectus esse. Cic. in Rhetoricis, & libris ad Herenn. & alibi sæpe ait: Veneno necatus. Quintil. in IIII. Hinc adulter loris cæsus est, fame necatus. Nec unquā nectus dicitur, sine certo genere mortis: ut, Enectus siti Tantalus. Nec tā mortuus, q̄ propemodum mortuus: sicut exanimatus pro eo, qui similis est mortuo: ut fame, siti enecti. quæ plurima sunt exēpla. Prisc. lib. 9. Ad Herē. lib. 3. Cicer. Tuscul. quæst. lib. 1.

De Næ, & Ne. CAP. XXIX.

NAe pro ualde idem dixit, nec tamē solus. Terentius in Andria: Næ illa illum haud nouit. – Mihi uidetur idem apud nos significare, quod apud Græcos, scribiq; cum diphthongo debere ναὶ, quod est certè: ut apud eundē, Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Quasi dicat, faciunt profectò. Hæc apud Ciceronē dictio frequens est, ut de Oratore libro tertio: Næ ille haud sanè quemadmodū uerba struat, & illuminet, à magistris istis requiret. Apud Quintil. cæterosq; illius æui rarißima. Ne componitur cum queo, cum scio, cum uolo. Frequētius tamē sine compositione, apposita negatione reperimus illud primū, quàm duo sequētia. Adeò ut barbarū putet Cicero dicere, non scio, & non uolo, licet nonnunquā apud ipsum quoq; reperiatur. Ideo frequētißime legimus, haud scio, haud uelim. Idē Priscianus ait, à potius fieri potißime, quod ego nūquàm legi, sed potißimùm. Prisc. lib. 15. Act. 4. sce. 4. In prologo Andr. De Orat. ad Brut. Lib. 15.

In Donatum, De Valeo. CAP. XXX.

VAleant Qui inter nos dißidium uolunt – Donatus, Seruius, & quidam alij sic exponūt: Pereant qui hoc nobis uolunt. Quæ uox, & oratio aliena fuerat ab ingenio Pamphili pio, & probo. Cicero: Si deus talis est, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat. Quid enim dicam propitius sit? Esse Terē. in Andr. act. 4. sce. 2. De Nat. de. lib. 1.

enim

enim propitius potest nemini. Nunquid eò irreligionis, atq; eò impudentiæ Cicero uenerat, ut deo exitium precaretur? Absit. Lactantij quoq; testimonio, qui de his ipsis Ciceronis uerbis ait: Quid enim contemptius potuit dici in deum? Valeat, inquit, id est, abeat, & recedat, quando prodesse nulli potest. Vides ut Lactan. quum uult Ciceronem contumeliosum fuisse in deum, non tamen exposuerit ualeat, pro pereat, sed abeat, & recedat. Quãquàm (ut mihi uidetur) non significatur per ualeat, quòd abeat ille à nobis, sed quòd nos ab illo, uale dicentes. Enimuero uale, salutatio est recedẽtis, ut salue, & aue uenientis. Quomodo ergo uerbũ salutãtis, potest accipi pro mala precatione, atq; salutatione? Est autẽ salutare et aduenictis, et abeũtis. Verg. in IX.

Lib. de ira dei. cap. 8.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcunq; pericli est,
Inq; salutatam linquo.— Ideoq; nonnunquam reperimus salue etiam in discessu: ut in calce epistolarum Ciceronis ad Tyronẽ, Vale mi Tyro, uale, uale, & salue. Et iterum: Etiam atq; etiam noster Tyro uale: Medico, Curio, Lisoni de te scripsi diligentissime. Salue, uale. Vergilius in XI.

Epi. 6. lib. 16.
Epi. 9. lib. 16.

—Salue æternùm mihi maxime Palla, Aeternumq; uale.— Nec mirum si in fine loquendi reperiamus salue, quum etiam ille quì aditur, & salutatur, dicat salue, quemadmodum qui abit, & qui alterum à se dimittit, dicit uale. Quod etiam Græci faciunt, ut Homerus primo Iliados:

Χαίρετε κήρυκες διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Neq; est apud Latinos aliud uerbum, quo adeunti nos respondeamus, quàm salue: nisi more iam uulgari magis, quàm probato, dicamus, Bene ueneritis. Idem uerbum apud eundem, pro uale. XXIII. Iliad.

Χαῖρέ μοι ὦ Πάτροκλε καὶ εἰν ἀΐδαο δόμοισιν.

Epist. 3. lib. 6. Cicero ad Atticum indicatiuo huius uerbi usus est, dicẽs: Et saluebis à meo Cicerone. Plautus in Truculento in prima positione utitur: Salue. satis est mihi tuæ salutis, nihil moror, non salueo.

ueo. Martialis etiam dixit, ualebis:

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca ualebis, Lib. 13. epig. 53.

Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem.

Cæterùm (ut ad institutum redeam) qui, ualeant, pro execratione acceperunt, forsitan hoc argumento inducti sunt, quòd nonnunquam hoc uerbum languorem significat: ut idem de Oratore, Sicut medico diligenti prius, quàm conetur ægro adhibere medicinam, non solùm morbi eius, cui mederi uolet, sed etiam consuetudo ualentis, & natura corporis cognoscenda est. Lib. 1. Vnde ualetudo pro languore frequẽtißime accipitur: & testes ualetudinarij nominantur. Idem ad Terentiam: Valetudinem tuam cura diligenter. hoc est, languorem, & infirmitatem. Epist. 10. li. 14. Alibi pro sanitate: Sed nunc ualetudini tribuamus aliquid. Frequenter tamen apponimus adiectiuum, uel faustum, uel infaustum, ad distinguendum statum corporis: siquidem indifferenter significat more sui primitiui. Dicimus enim, ut uales? quomodo ualuisti? qualiter ualet filius? Sic, qua ualetudine es? qua ualetudine est filius? Respondebis, infirma, aduersa, mala ualetudine: uel contrà, bona, incolumi, optima.

In Varronem, de Vas, & Obses. CAP. XXXI.

Lib. 5. de Ling. Latin.

VAs, inquit Varro, appellatus est, qui pro altero uadimoniũ promittebat. Consuetudo erat, quũ reus parũ esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alterũ daret. Videtur Varro significare uadem eum esse, quẽ fideiußorẽ uocamus: & uadimonium, fideiußionem. Nos hoc negare ita esse quî possumus, cùm Varro omnium cõsensu sit Romanorũ eruditißimus, & linguæ Latinæ peritißimus? qui Latinas literas fecit & Latiniores, & literatiores? Quãquàm multi sunt, qui eum quibusdã in locis reprehendãt: quæ facultas præcipuè discipulis Quintil. adesset, longè Varrone doctioris, atque eloquentioris. Verùm ego non ausim reprehendere, sed tantùm affirmare, me non legisse (duntaxat quãtùm aut recordor, aut intelligo) uadẽ eum esse, qui uadimonium

nium pro altero dat (si uadimonium significat fideiußionem) sed eum, qui sponsor est alterius in capitis periculo, siue idem supplicium subiturus, siue pecuniam soluturus: ut apud Quintilianum in Declamatione, quæ inscribitur, Amici uades. Et apud Ciceronem libro quinto Tusculanarum Quæstionum de Pythagoreis amicis: quorum alteri quum tyrannus diem mortis dixisset, alter pro amico ad uisendam matrem ituro uas factus est. Et apud Titum Liuium de Cæsone capitis reo, ita dicentem: In uincula conijci uetant. Sisti reum, pecuniamq; (nisi sistatur) populo promitti placere pronunciant, summam pecuniæ quantam æquum esset promitti, ueniebat in dubium. Id ad senatum reijcitur. Reus (dum consulerentur patres) retentus in publico est: uades dare placuit: unum uadem trium millium æris obligarunt: quot darentur, permissum est tribunis: decem finierũt. Tot uadibus accusator uadatus est reum. Hic primus uades publicos dedit. Quod Festus quoq; sentit, dicens: Vas sponsorem significat in re capitali. Vadimonium (quantũ ego sentio) est sponsio ad certum diem sistendi se in iudicio. id est, comparendi per se, uel per aduocatos, ut in oratione Ciceronis pro Quintio datur intelligi, ubi longa est altercatio de uadimonijs: altera parte dicente fuisse sibi uadimonia deserta, altera uerò nequaquam à se illa fuisse facta. Et Quintilianus de Legato frumentario, qui ad præstitutum diem uenerat, inquit: Nisi tamen ad uadimonium legate uenisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Et hoc ipsum fortasse Varro sensit. Obses autem est, qui traditur imperio alterius, ea conditione, ut si dator obsidis à fide recedat, recipienti sit ius in corpus, & uitã obsidis. Quod præcipuè inter potentes commercium est, qui non habent superiores, ad quos pro iustitia prouocent.

[Margin: Lib. 3. ab urbe condita.] [Margin: Lib. 19.] [Margin: Declam. 12.]

In eundem, de Decurio. CAP. XXXII.

[Margin: Varr. lib. 4. de ling. Lat.]

DEcuriones, inquit idem, primi singularum decuriarum dicti, quod probat Temperanius ille apud Titum Liuium,

quod & ipse approbat Festus. Idemq; ait: Decuriones appellantur, qui denis equitibus præsunt. Est ergo dictus decurio à decem, ut centurio à cẽtum. Nam(ut ait Pædianus)decuriæ sunt nobiliorum,centuriæ inferiorum. Quidam uolunt (quorum est Fronto) decurionem præesse turmæ,quæ constat ex duobus & triginta equitibus. Neq; belli solùm, sed domi quoq; decurio dicitur,nomẽ quoddam præpositure significans:ut Suetonius in Domitiani uita,Saturius decurio cubiculariorum. Et hoc quidem Cap.7. apud Romanos:in municipijs autem (ut mihi quidem uidetur) idem est decurio,qui Romæ senator. Nam qui in Senatu,& cõsilijs reipublicæ municipalis interesse poterant, Decuriones erant. Cicero pro Sextio: Qua de causa & tum conuentus ille Capuæ huic P. Sextio apud me maximas gratias egit, & hoc tempore beneficium,fidemq; hominis testimonio declarant, periculum deprecantur suo decreto. Recita quæso, P.Sexti, quid decreuerunt Capuæ decuriones. Quòd autem differant decurio Romanus, & decurio municipalis, ex epistola quadam Plinij Epist.19. Iunioris è primo libro declaratur,dicentis:Esse autem tibi centũ milium censum satis indicat,quòd apud nos decurio es. Igitur ut te nõ decurione solùm, uerùm etiã equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis Romani facultates, trecenta milia nummûm. Non dicitur itaque decurio, aut quòd decem præsit militibus (ut quidam uolunt) quem Græci δέκαρχον uocant, quum decurio sit maior equite, eques centurione,centurio decarcho, ut ex stipendiorũ magnitudine datur in multis libris intelligi:aut in municipijs, qui decem equitibus præest, quum sit equite duntaxat Romano minor. An quia decem præsit equitibus municipalibus? aut hoc erit dicendum, aut Pomponij Iurisconsulti opinio sequenda, dicentis: Decuriones quidem dictos aiunt eò,quòd in initio quum coloniæ deducerẽtur,decima pars eorum, qui deducerentur,consilij publici gratia conscribi solita sit. Quare cum, quem nunc militem appellamus, aut falsa di-

gnatione afficimus (nam etsi omnes, qui militant, milites sunt: miles tamē propriè, qui pedibus militat dicitur, eques qui equo) aut si uerè, decurionem potius appellamus. Quidam horum temporum docti, equitem uocant, sed rectius decurionem uocarent. Nam eques est aut qui Romæ ex ordine Equestri est (quod nō facit ad gloriam militarem) aut qui equo militat: cuius nulla dignatio est, quanquam iurisperiti multa ineptißimè fabulantur de dignatione militum, quæ quidem uel nulla, uel communis est omnium siue pedestrium, siue equestrium, qui militiam exercent. Nam de auro gestando, uel huiusmodi nugis, nullum uerbū est in iure ciuili. Sed hæc omittamus, quæ non sunt huiusmodi scriptionis, dum illud admonuerimus, Romanum decurionem, qui præest decem Romanis Equitibus, lōgè præstare cæteris decurionibus, quibus etiam ipse Eques Romanus præstat.

In Festum Pompeium, de Exemplum, & Exemplar. CAP. XXXIII.

Festus lib. 5. EXemplum (inquit Festus) est, quod sequamur, aut uitemus: Exemplar, ex quo simile faciamus. Illud animo æstimatur, istud oculis conspicitur. Mihi autem (licet Festus scientißime de exponendis uocabulis loquatur) aperienda tamen est magis horum nominum differentia. Nam & exemplum est, ex quo simile facimus; ut opera Homeri exemplū sunt poëmata scribere uo-
Cap. 2. lentibus. Quintil. lib. x. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur: sic musici uocem docentium, pictores opera priorum, rustici probatam experimēto culturam in exemplum intuentur. Et exemplar animo quoq; æstimatur. Cicero libro secundo de Oratore: Illa oratio fuit mihi exemplar bene di-
Cap. 1. cendi. Quintilianus in decimo: Cornelius autem Seuerus etiamsi uersificator quàm poëta melior, si tamen (ut est dictum) ad exēplar primi libri bellum Siculum perscripsisset, uendicaret sibi
Epist. 1. lib. 2. secundum locum. Horatius in epist. inquit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.

Idem

Idem Cicero pro Muræna: Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud quidem exemplum tibi propositũ domi, sed tamen naturæ similitudine illud à te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque nostrum pertinere potuit. Ad imitandum uerò tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Itaq; unum pro eodem penè exemplum, & exèmplar posuit, & quidem eodẽ loco. Cæterùm exemplũ est ipsa res, quam imitamur, aut (si ita sors tulerit) deuitamus in aliquo: ut in Catone: Cato autem ipse exemplar. Illud contentum, hoc continens. Quòd si dicamus ad exemplar Catonis, aut ad exemplar Epicharmi, sic intelligimus, ad exemplar Catonis quod est Cato: ad exemplar Epicharmi, quod est Epicharmus: siue opus Epicharmi, ut opus hominis, pro ipso homine. Animam corpusq; filij destruis, quasi aliud illa sint à filio. Exemplum pro exemplari. Est enim contentum, pro continente, ut apud eundem: Fuit ille uir exemplum continentiæ. quomodo dicimus, ille uir fuit norma uiuendi: quum tamen non sit norma uiuendi uir, sed in uiro: ita nec ille exemplũ continentiæ, sed in illo. Ideoq; exemplaria multa sunt, unius tamen exempli: ut, Redditæ sunt mihi binæ literæ tuæ eodem exemplo. id est, eiusdem formæ. & duo uel tria exemplaria Aeneidos, hoc est, multi codices eodem exemplo: & exẽplar ab exemplari sumitur, non ab exemplo. Nam exemplũ incorporale est, exemplar plerunq; corporale. Hinc Sallustius: Literas, quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat, earũ exemplũ infrà scriptum est. hoc est earum forma infrà scripta est, melius, quàm earum exemplar. Quòd forma sit exemplum, Paulus Iurisconsultus testatur: Si legatum certum petatur, non iubet prætor uerba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti. id est, formam. Cicero ad Appium: Ex his literis, quarum ad me exemplum misisti. Et ad Ciceronem tum Plancus, Exemplar eius chirographi Titio dedi: tum Asinius Pollio, Ex literis cognosces, nam earum tibi exemplar

In Catil.

Epist. 3. li. 3. fa. epist.

Epist. 21. li. 10. fa. epist.

Epist. 30. li. 10. fa. epist.

misi. Hi de pagina scripta, quod corporale est, intelligunt: ille de sententia, quæ in pagina continetur, uel potius ex pagina percipitur. Quòd si indistinctè his duobus libet uti, non sanè repugnabo: quum præsertim Ouidius dicat exempla plura unius rei, pro exemplaribus. Nam unius rei unum, atq; idem exemplũ est propriè (ut dixi) in diuersis licet exemplaribus. Loquens enim de opere suo Metamorphoseos, libro primo de Tristibus ait:

Eleg. 6. Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

Reperitur etiam exemplarium, pro exemplari: Plinius lib. VI. Iuba hæc omisit in hoc tractatu, nisi exemplarium uitiosum est. Non de eo autem exemplo dixi, quod adhibetur rei aut probandæ, aut ornandæ causa, quæ significatio nota est omnibus. Vnde pars probationis uocatur ab exemplis, & in elocutione exemplum inter ornamenta numeratur.

Apud Plin. lib. 6. ca. 29. in emẽdatis codicibus sic legitur: Iuba, qui uidetur diligentissime ꝓsecutus hæc, omisit in hoc tractatu, nisi si exemplariũ uitium est: Berenicem alteram, &c.

In Boëthium, de Persona. CAP. XXXIIII.

Persona est (inquit Boëthius) incommutabilis naturæ, indiuidua substantia: existimans se argumentatione collegisse, quare non sit qualitas, nec aliud prædicamentum ullum, sed substantia. Sed huic homini Romano ostẽdam Romane loqui nescire. Persona nanq; non est in Deo magis, quàm in bruto, sicut humanitas, sicut alia plura. Sed demus, ut in deo etiam sit persona: quæro, quamobrem ea non sit qualitas, siue de homine loquimur, siue de deo? Nam in homine quidem persona significat qualitatem, qua alius ab alio differimus, tum in animo, tum in corpore, tum in extrà positis, quæ à rhetoricis enumerantur in attributis ꝑsonæ. Animi: ut quo studio se exerceat, medicinæ, an iuris ciuilis, an militiæ. Et qua mẽte: iracũdus, an moderatus: auarus, an liberalis. Corporis: iuuenis, an senex: pulcher, an deformis: fortis, an imbecillis: mas, an fœmina. Extrà positorum: diues, an pauper: clarus, an obscurus: maritus, an cœlebs: parens liberorum, an orbus: & his similia. Ideoq; figuræ, & sigilla quædã, quæ rostris, aut alia corporis parte aquam fontanam emittunt,

quia

quia repræsentant uarios hominum uultus, & gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scena personas accipiunt, aut quum seruum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricem, aut senem, aut adolescentem, aut patrem, aut matrem, aut filium, aut regem, aut militem, aut lenonem, aut parasitum, & mille huiusmodi, quæ non sunt singula in singulis, sed plurima: ueluti in me est persona humani, liberalis, timidi, iracundi, hebetis, somniculosi, literati, senilis, mariti, soceri, generi, patris, filij, fratris, pulchri, fortis, diuitis, nobilis, & interdum contraria. Nam ad fortißimum, pulcherrimum, ditißimum, non sum fortis, nec pulcher, nec diues, sed imbecillis, deformis, pauper. Alia itaq; ad hũc persona sum, quàm ad eum cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum sum persona filij, ad Astyanacta persona patris, ad Andromacham persona uiri, ad Paridem persona fratris, ad Sarpedonem persona amici, ad Achillem persona inimici. Quo fit, ut adsit mihi multiplex persona ac diuersa, sed una tantùm substantia. In deo autem personam ponimus, uel quòd nullum aliud uocabulum quadrat: non natura, quo ueteres utebantur: non substantia, quo Græci utuntur: uel quòd uerè in deo triplex est qualitas. Atqui hîc mihi os comprimet Boëthius, neq; uocem prodire permittet, dicens qualitatem eam esse, quæ poßit etiam abesse praeter subiecti corruptionem. Hanc ego definitionem (ut Græculam, & ineptam) derideo: Dico lucem, uibrationem, calorem in sole esse qualitates, & hoc dico Latinè omnibus, qui unquam Latinè locuti sunt, consentientibus, quanquàm de hac re suo loco in nostro opere de dialectice disseruimus. Tales qualitates statuo in deo, & has dico esse personas, quæ ab eo abesse non possunt, & qualitatem significare, non substantiam, ut Boëthius uoluit, qui nos barbarè loqui docuit. Hinc enim forsitan adductum uulgus, ut sic loquatur, tres personæ me expectant, uideo duas personas, hîc est bona persona: qui sermo anteà fuit inauditus, & hodie nemo nisi imperitus omnino sic

loquitur. Quāquàm Boëthius *ipse uiderit, quomodo persona est substantia. Sunt autem in* Deo *tres personæ, non tres substantias illi adesse intelligamus: præsertim quòd neque ulla uox meram substantiam significat, neque ulla res est mera substantia, ut in eodem nostro opere ostendimus.*

In Iustinianumi, de Noxæ dedere. CAP. XXXV.

Instit. Imper. lib.4.tit. de noxa.act.§.j.et 2.

NOxæ *dedĕre,* Iustiniani *pace, siue* Trebelliani, *& sociorũ (nam* Iustinianus *nec iura, nec forsitan* Latinas *literas nouit) est pœnæ dare, siue tradere ob noxã, qua significatur culpa.* Ille *autem ait:* Noxa, *est corpus quod nocuit.* Et *in eodem loco:* Corpus *deditur noxæ.* Si *noxa corpus est, quomodo corpus deditur noxæ?* Nunquid *corpus deditur corpori, aut corpus sibi?* Quanquàm *quid hæc oratio ad significandum pœnam faceret?* Est *autem hæc pœna seruorum, quos domini malũt ad pœnam tradere, quàm præstare maleficium, quod illi admiserunt.* Paulus *ita definit:* Noxales *appellantur actiones, quæ nõ ex cõtractu, sed ex noxa, atq; maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum actionum ius, & potestas hæc est, ut si damnati fuerimus, liceat nobis deditione corporis, quod deliquerit, euitare litis æstimationem.* Vlpianus *quoq; addit, ut corpus tradatur uiuum igni.* Quintilianus *in* Gladiatore: Alebat *deuotum*

Declam. 9.

corpus grauior omni fame sagina, & inter dedita noxæ mancipia contemptißimus tyro gladiator, ut nouißime perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Nam *noxa etiam damnum significat, ut apud* Ouidium *lib. decimoquinto* Metamorphoseos:

Nocte *nocent potæ, sine noxa luce bibuntur.*

Cap. 81.

Et Suetonium *de* Cæsaris *uita:* Spurinamq; *irridens, & ut falsum arguens, quòd sine ulla sua noxa* Idus Martiæ *adessent.* De *brutis autem impropriè dicitur, ea dedi noxæ: ut de capra apud eundem* Ouidium *libro primo* Fastorum,

Verba *fides sequitur, noxæ tibi deditus hostis*

Spargitur

Spargitur effuso cornua Bacchi mero.

Seruius super illud Vergilij: Aen. 1.

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei:

Ait noxam pro noxia, id est, culpa: quasi per se noxa non significet culpam: quam familiaris eius (ut opinor) Macrobius leuem culpam accipi uult. Atq; (ut sibi crederemus) noxam non culpã esse, sed pœnam: ait culpam noxiam dici, quasi noxiam sæpius, quàm noxam in hac significatione reperiamus, quam dictionem nusquam reperimus. Quòd dixi Iustinianum forsitan nec iura, nec literas Latinas scisse, nemo miretur: tum quia semper in Græcia uixit, tum quia se dominum Iustinianum (ut ex nummismate eius apparet) dici uoluit, ut quidam alij Cæsares fecerunt, quod à uiro Romano est alienißimum: & character ipse literarum, figurarumq; illorum temporum nummismatis Gothicum magis redolet, quàm Latinum. Lib. 4. cap. 5.

In eundem, de Testamentum. CAP. XXXVI.

TEstamentum, idem inquit, ex eo appellatur, quòd testatio mentis est. Quæ definitio quorundam iurisconsultorũ fuit, quos si iustè A. Gellius coarguit, quantò ego iustius hunc arguere possum, qui explosam, atq; derisam etymologiam inculcat? Nam cur à mente potius dicatur, quàm à mento, uel à menta? quia nihil ad hanc significationem mentum, menta'ue facit, inquies. Quid ergo mens ad armentum, ad salsamentum, ad ornamentum, ad condimentum, ad armamentum, ad pauimentum, & cæmentum, ad calceamentum, ad uestimentum, & huiusmodi infinita? Nec minus inepta uidetur mihi hæc etymologia, quàm illa apud Donatũ, apud Seruium, apud Isidorum: Oratio dicta est, quasi oris ratio. Quid aratio est? quid deuoratio? quid trituratio? quid operatio? quid mille huiusmodi? nunquid in his ratio est? an talia sunt, qualia cætera à supinis profecta, satio, potatio, meßio, lectio? Quid non etiam à supino ratio uenit, reor ratum ratio, sicut ab oratum oratio? Eò magis quòd Iustinian. instit. lib. 2. tit. de testamen. in prin.

ſecundam ſyllabam bis accipi uult, quaſi dicatur oriratio, & nõ oratio. Non eſt ergo uera etymologia hæc, neq; à mente, neq; à mento, neq; à menta: ſed potius hæc nomina aſſumunt, tum, ſyllabam, cum exirent anteà in men, ut ueſtimen, calceamen, munimen, lenimen, nutrimen, ſpiramen, medicamen, uelamen, quibus adiecta tum, fit munimentum, lenimentum, nutrimentum, ſpiramentum, medicamentum, ueſtimentum, uelamentum, calceamentum: ita teſtamen addita ſyllaba tum, fit teſtamentum. Quòd ſi à mente deſcenderet teſtamentum, teſtamẽtia diceremus, quemadmodum dementia, & amentia. Nihil habet magis ridiculũ hæc, de qua loquimur ſciẽtia, quàm etymologiam, in qua ipſe quoq; Varro & luſit, & luſus eſt.

In Donatũ, de Syncerum. CAP. XXXVII.

Donat. in illud Terẽt. in Eun. act. 1 ſce. 2. Si iſtud crederem ſyncerè dici.

SYncerum (Donatus inquit) quaſi ſine cera, mel ſimplex, & purum, & ſine fuco. Imò cum cera potius. Syncerum à σὺν componitur non à ſine, quæ nunquàm compoſitionem admittit, quod ipſa etiam ſcriptio declarat, quæ y, habet, non i. Eſt enim ex duobus Græcis compoſitum, ex σὺν & cera, quæ ab illis dicitur κηρὸς, uel à σύγκηρος conuertimus. Quò magis uenuſta, atq; apta huius autoris etymologia eſt, indicatur etymologiã plerũq; fallacem eſſe: quia ſignificatio hæc non ita abſoluta, & uera eſt. Quid uenuſtius atq; aptius dici poteſt, quàm fidẽ ideo uocatam, quia fiat quod dicitur? Quam etymologiã fallacẽ eſſe declarat, quòd hoc nomen chordam inſtrumẽti muſici ſignificat. Et tamẽ licet dicere ſyncerum, quaſi cum cera mel, quod integrum eſt, & ſolidum, & nulla ſui parte fraudatum: ut ſi diuidere fructum communium alueariorum cum ſocio uelim, partemq; tantùm mellis aſſignem, nimirùm non ago ſyncerè, quòd ſine cera mella dedi.

In Iuriſconſultos, de Mulier. CAP. XXXVIII.

MVlieris appellatione (Caius inquit) etiam uirgo uiripotens continetur. Vlpianus autem quodam loco ita ait: Quòd

Quòd si ego me uirginem emere putarem, quũ esset mulier, emptio non ualebit. Hic mulierem appellat, quæ uirgo non est: ille etiã quæ uirgo est. Et Vlpiani quidẽ locutio recta est, Ciceronis testimonio, qui obiurgantibus, quòd sexagenarius Popiliã uirginem duxisset, Cras mulier erit, inquit. Sed Caij quoq; definitio locũ habet aliquando: ut si quis uidens decem fœminas, quarum aliqua uirgo sit, ætate tamen qua mulier esse poßit, dicat, uidi decem mulieres. Quo modo etiam in Euangelio dicitur: Quid mihi, & tibi est mulier? Sed ex Græco sumptum est γυνὴ, uel θῆλυς, quo significatur uel fœmina, uel mulier. Idem quoq; Vlpianus inquit: Mulierem ita arctam, ut mulier fieri nõ poßit, sanã nõ uideri constat. Eandẽ dixit & mulierem, & nõ mulierem: primum pro ea, quæ est fœmina: secundum pro corrupta. Quintil. lib. 6. cap. 4.

In eosdem, de Munus, & Donũ. CAP. XXXIX.

MVnus (Paulus inquit) tribus modis dicitur. Vno donũ, & inde munera dici dari, mitti'ue. Altero onus, quod quũ remittitur, uocationem militiæ, munerisq́; præstat: inde immunitatem appellari. Tertio dicitur officium, unde munera militaria, & quosdam milites munificos uocari. Igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant. Idem alibi: Municipes intelligendi sunt & ij, qui in eodem municipio nati sunt. Vlpianus: Municipes quidem propriè appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem ut munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiuè municipes dicimus suæ cuiusq; ciuitatis ciues, utputa Cãpanos, Puteolanos. Pomponius ita ait: Munus publicum, est officiũ priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, uniuersosq́; ciues, remq́; eorum imperio magistratus extra ordinẽ peruenit. Marcius autem sic: Munus propriè est, quòd necessariò subimus, lege, more, imperio'ue eius, qui iubendi habet potestatem. Dona autẽ propriè sunt, quæ nulla neceßitate, aut iuris officio, sed sponte præstantur: quæ si non præstentur, nulla reprehensio est, & si præstentur, plerunq; laus est. Sed in hoc uentum est, ut non

quodcunq; munus, idemq; donũ accipiatur. At quod donũ fuerit, id rectè munus accipiatur. Quomodo hi iurisconsulti inter se conueniant, & an aliquid desit alicui horum, Accursius cum Bartholo, Baldoq; consultet, dumq; mihi (ut more ipsorum loquamur) ambo, tres'ue respondeant, affirmentq;, quod Marcus ait, donum esse speciem, munus uerò genus. Idemq; contrarium esse uerbis Vlpiani dicentis: Inter donũ, & munus hoc interest, quod inter genus, & speciẽ. Nam genus esse donum: ideo Labeo ait à donãdo dictum: munus esse speciem, nam munus esse donũ cum causa, ut puta natalium, nuptiarũ. Hîc meam non interpono sententiam, ne illos triumuiros doceam contra me respondere. Quòd si qui me utiq; sequi uoluerint, respondeant neutrum uerum dicere. Nam neq; genus, neq; species in hæc duo nomina cadit, & nullum mihi uidetur donum sine causa esse.

In eosdem, de Peculium. CAP. XL.

PEculiũ est, Pomponius inquit, nõ id, cuius seruus seorsum à domino rationem habuit, sed quod dominus ipse separauit, suam à serui ratione discernẽs. Peculiũ, Celso referente, Labeo sic definit: Est quod seruus domini permissu separatũ à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur. Idem alio loco: Paterfamiliâs peculiũ habere non potest quẽadmodum nec seruus bona. Ex his uerbis apparet, nec dominum habere peculium posse, & solum seruum habere. Idem Pomponius, & Celsus alibi aiunt: Vnde colligi poßit, etiam non seruum, ac dominum habere peculium. Pomponius enim ita scribit: Castrense peculium est, quod à parentibus, & cognatis in militia degenti donatum est: uel quòd ipse filius in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset: nam quod erat sine militia acquisiturus, id peculiũ eius castrense nõ est. Celsus autẽ sic: Et audisse se rusticos senes ita dicentes, Pecuniam sine peculio fragilem esse. Peculium appellantes, quod præsidij causa reponeretur. À quo nõ dissentit Vlpianus dicens: Peculiũ dictum

est

est, quasi pusilla pecunia siue patrimoniū pusillum. Quid ergo inter has definitiones sequemur multiplices, & inter se propemodum contrarias? quum præsertim Festus ita scribat: Peculium seruorum est, à pecore dictum, sicut pecunia patrū familiæ, siue nobilium. Et Seruius Grammaticus: Peculium patrimonium (ita enim maiores dicebant) à pecoribus, in quibus constabat uniuersa eorum substantia. Vnde etiam pecunia dicta est à peculio, quod propriè tantùm est seruorum: & peculium dicimus (licet abusiue) pro patrimonio. Ipse uerò tanquam arbiter honorarius hanc rem dijudicabo, & quidem breuiter. Peculium, est quicquid labore nostro partū est, in quacunque persona, licet in seruis iura uelint dominorum accedere consensum. Et ita sensisse Vergilium sentio in ea parte, quam exponit Seruius: Lib. 14. In illud Verg. eclog. 1. Nec spes libert. &c. Eclo. 1.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Et Horatium: Ser. 1. Saty. 1.

Rem poteris seruare tuam: redit uncia, quid fit?
Semis, ad hæc animos ærugo, & cura peculi.

Et Ciceronem in Paradoxis: An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate pecuIij nullam conditionem recusant durißimæ seruitutis? Et illos quoque rusticos senes, de quibus Celsus meminit, pecuniā sine peculio fragilē esse. id est, sine lucro industria parto. Nam cur habenti pecuniam maior spes præsidij collocetur in pusillo, quod reposuit, quàm in ipsa pecunia, quum præsertim peculiū pars sit pecuniæ? aut quomodo præstare poßit reposita illa pecunia, ne cætera dilabatur? Vel, peculium est quicquid propriè alicuius est. A' peculio fit adiectiuum peculiaris, pro re ad peculium pertinente, siue peculij propria. Sed in usu iam receptum est pro proprio, siue speciali. Quintil. lib. VIII. Cap. 2. Quod commune est & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut Vrbem, Romam accipimus: & uenales, nouitios: & Corinthia, æra: quum sint urbes aliæ quoq; & uenalia multa, & tam aurum, & argentū, quàm æs Corinthiū. Idē in XI. Ambulantē loqui ita demū oportet, si in causis publicis, Cap. 3.

in quibus

in quibus multi sunt iudices, quod dicimus, quasi singulis iter
Cap.5. *inculcare peculiariter uelimus.* Et *in libro sexto*: *Paululum impendamus huic quoq; peculiaris operæ.* Peculatus, *furtum rerum ad ipsam rempub. pertinentium, uel ad prouentus principis spectantium, sicut sacrilegium rerum sacrarum.* Inde depeculor, *quod quidam ad sacrilegium etiam transferunt.*

In eosdē, de, Fūdus, Ager, Villa, Prædiū. CAP. XLI.

F*Vndus, Vlpianus ita finit, Locus est nō fundus, sed portio fundi aliqua. Fundus autem aliquid integrū est. Plerunq; fundū sine uilla accipimus. Idem alibi: Ager est locus, qui sine uilla est. Modestinus uerò sic: Quæstio est, fundus à possessione, uel agro, uel prædio quid distet. Fundus est omne quicquid solo continetur. Ager est species fundi, quæ ad usum hominis paratur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nequit pertinere, hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus, ager proprietas loci est. Nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Florentinus: Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur. Sed in usu urbana ædificia, ædes rusticæ, Villa dicuntur. Locus uerò sine ædificio in urbe, Area: in rure autem, Ager appellatur. Idemq;: Ager cum ædificio fundus dicitur. Ecce diuersæ iurisconsultorum sententiæ cùm in alijs, tum in hoc, quod Vlpianus ait plerumq; fundum esse sine uilla. id est, sine ædificio. Florentinus autem agrum cum ædificio esse fundum. Modestinus obscurè exponit, agrumq; definiens, cum neutro aliorum concordat, sed ridiculè à possessione distinguit, ne dicam imperitè, loquens de possessione, quando significat qualitatem, non quando significat substantiam, perinde ac si quis dicat de uirtutibus, ac uitijs loquens, Prauum, & malum sic differunt: Prauum est id, quod non recta ratione, & uia fit. Praua enim appellantur, quæ non sunt recta, ut lignum prauum. Malum uerò genus pomi est.*

Quid

Quid hoc foret dictũ ineptius, ubi de qualitatibus, & actionibus agitur, digredi ad substantiam, quæ ad rem nõ pertineat? ita hîc quum de fundo, de agro, de prædio, de possessione disputat: non de ea significatione possessionis loquitur, qua proprietas intelligitur, sed qua actio possidendi, siue qualitas. Quod si ita est, quid affinius habet possessio ad fundum, agrum, prædium, quàm ad nauem, equum, uestem? Harum nanque rerũ ita possessio est, ut illarum: sed non de huiusmodi possessione loquendum erat, quæ præsertim (ut ipse ait) nõ est species prædij, uel fundi. Prædium enim, fundus'ue proprietas est, quorum utrumlibet (si generale nomen est) ad possessionem profectò non usus, sed proprietas dicenda Modestino possessio fuit. Sed quid facias? ipse aliter possessionem definit. Quòd si quis dubitet an possessio proprietas sit, accipiat præter ipsorum iurisconsultorum, etiam Ciceronis, & Quintil. testimonia: quorum alter in Paradoxis ita scribit: Etenim si isti callidi æstimatores prata, & areas magni æstimant, quòd ei generi possessionum minime noceri potest. Non de usu uidelicet locutus est Cicero, cui certè noceri potest, sed de proprietate. Alter in sexto de Oratoria institutione: Patris eius dialogos dedit legendos, quorum quum in Priuernati unus, alter in Albano, tertius in Tyburti sermonem habitum complecteretur, requirebat ubi essent hæ possessiones. Omnes autem illas Brutus uendiderat. Nemo interrogat ubi est usus prædiorum, sed ubi est proprietas. Nemoq; usum uendit, sed proprietatem, aut usumfructum. De prædio autem Vlpianus ita scribit: Prædia urbana, omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed etiam si fortè stabula, uel alia meritoria in uillis, & in uicis, uel si prætoria uoluptati tantùm deseruientia: quia urbanum prædiũ nõ locus facit, sed materia. Proinde hortos quoq; (si qui sunt in ædificijs cõstituti) dicendũ est in urbanorum appellatione cõtineri. Planè si plurimi horti in reditu sunt, uinearij fortè, uel olitorij magis, hæc nõ sunt urbana.

Cap. 4.

urbana.Etiã de prædio,sicut de fundo iurisconsultorũ cõtrouersia est. Nec mirũ,quũ nemo non habeat suam de rebus quibusq;, uerbisq; sententiã.Sed de posterioribus, qui ex operibus illorũ, excerpserũt, miror quòd hæc indiscussa reliquerunt. Id(ut ego quod ad me attinet faciã)ita sentio: Agrũ continere fundum,nõ contineri à fundo:nihilq; prohibet eum;cum uilla esse.Erant in agris senatores, & uixerunt multi nobilißimi philosophi in agris, nimirum non sine uilla, & habitatione.differtq; ager ab

In Iugurt. *aruo,quòd aruum sementi datur.Sallustius: Quia Numidæ pa-*

Declam.13. *bulo pecoris magis,quàm aruo student. Quintil.Pauper,& diues in agro uicini erant iunctis hortulis.Et mox:Sed si ex omni parte diuitis circumiectus ager uix tenuem ad gressus meos semitam dat.Quid agimus inquam? undiq; uallo diuitiarum clausi sumus. Hinc hortuli locupletis,hinc arua, inde uineta, hinc saltus. Fundus(ut dixi) minus quiddam est. Singula enim propriè prata,singulæ uineæ, singuli horti,singula olıueta, pomœria, salicta, arbusta,pascua, nemora, loca aucupatoria, uenatoria, piscatoria,siue uillam,atq; ædificium,siue piscinam,atq; aluearia,siue uiuaria habeant, siue non habeant, singuli fundi sunt. & hoc quidem in agro:In urbe autem,siue oppido, siue uico, siue castello tantummodo prædium est, quicquid tale est, qualia hæc,quæ enumeraui. Nanq; eadem in agro etiam prædia sunt. Fundus enim species prædij est. Itaq; fundus est poßeßio rustica. Prædium & rustica, & urbana duntaxat poßeßio, qualem descripsi. Nam uidetur poßeßio etiam significare tabernas,ho-*

Philipp.5. *spitia,horrea in urbe.Cicero in Philip. Poßeßiones notabat & urbanas,& rusticas. Puto non tantùm prædia, sed & cætera, quæ immobilia uulgò appellantur. Addamus ad hæc aliquid de hoc fundum,quod an à fundo fundas, an potius fundo à fundũ, siue à fundus ueniat ambigi potest.Quidam fundus à funda dici uolunt.Cic.in quodam ioculari libello:*

Fundum Varro uocat, quem poßit mittere funda,

Nila

Ni lapis exciderit, quà caua funda patet.

Nisi hæc sententia sit, tam paruum illum fuisse fundum, ut funda prehendi, & in morem lapidis iaci posset. Fundum igitur est ima pars rei, propriè aliquid liquoris intra se continens, aut ad continendum facta ut dolium, ut nauis, ut alueus, uel fluminis, uel lacus, uel stagni, uel maris. Nã fundũ turris (ut quidam scripserũt) ipse nõ dicerẽ. Fundamẽtũ (ut omnibus liquet) aliud est, quàm funndum: & tamen fundare magis ad fundamentum, quàm ad fundum pertinet. Fundamus enim domum: non nauem, aut dolium: ut Verg.

Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis, Aen. 11.
Victor Gargani fundabat Iapygis aruis.

Nam fundamentare non reperitur: nec fundare quidem est sanè frequens, nisi per translationem. Quintil. in Gladiatore: Hoc Declam. 9. fundatam paternis, auitisq; opibus domum exhaurit. Est enim frequentius iacẽre fundamenta, etiam per translationem: ut idem libro primo, Nam inde & contemptus operis innascitur, & Philip. 1. fundamenta iaciuntur impudentiæ, & (quod est ubiq; pernicio- Cap. 21. sißimum) præuenit uires fiducia. Et Cicero: In quo templo (quã tum in me fuit) ieci fundamenta pacis. Sine translatione, Suetonius de uita Caij: In arce Capitolina nouæ domus fundamenta iecit. Cæterum hoc differunt fundare, & fundamenta iacere, quòd fundare est ualidis fundamentis fulcire. Fundamenta iacere, quasi qualiacunq; fundamenta facere, & quodammodo dare rei principium. Neq; uerò sicut reperitur fundus, & fundum, ita reperitur punctus, & punctum. Errantq; philosophi, qũu punctus, & linea dicunt. Nam de punctũ, quod est breuissimũ tẽpus, nulla lis est: ut Terẽtius in Phormione, –Tũ tẽporis Act. 1. sce. 4. mihi punctum Ad hanc rem est– Pro eo autẽ sensu in quẽ utuntur philosophi, Cicero pro Plancio: Nã quod questus es, plures te testes habere de Velina, quàm quot in ea tribu puncta tuleris. Quidam momentũ pro eodem significato accipiũt, cuius est

pun

punctum, tamen aliter est. Breue enim tempus significatur per
Lib. 1. Serm. saty. 1. illud, per hoc uerò breuissimum. Horatius:
—Quid enim? concurritur. horæ Momento—

In eosdem, de Noualis. CAP. XLII.

NOualis (inquit Paulus) est terra proscissa, quæ anno ces-
Varr. lib. 4. de ling. Lat. sat, quæ à Græcis ὁ καὶ ἡ νεὸς καὶ τὸ νέωμα uocatur. In quo autoritatem Varronis secutus uidetur, dicentis: Ager restibilis, qui restituitur, ac reseritur quotannis. Contrà qui intermittitur,
Lib. 18. ca. 19. à nouando noualis ager. Et Plinij, qui ait: Nouale est, quod alternis annis seritur. Idem quoq; sentire uidetur Festus Pompe-
Lib. 12. ius, qui dicit: Noualis ager, nouæ relictus sementi. Sunt qui uolunt noualem esse aruum tunc primùm ad sementem proscissum,
Ser. in illud Ver. Alternis idẽ tonsas, &c. Georg. 1. quorum est Seruius, qui inquit: Dicimus & has nouales, & hæc noualia. Propriè nouales, tunc primùm arua proscissa. Quod ita sensisse Vergilium palàm est, in illo uersu:
Eclog. 1. Impius hæc tam culta noualia miles habebit?
Ineptum erat deplorare agrum à barbaris possideri, quòd non esset restibulus, sed quòd anno interquieuisset. Deplorabat igitur agrum, in quo instruendo magnopere laborasset, & nouitate ipsa præter cæteros uberiorem datum iri in manus alienas, & barbaras, & impias. Quod etiam & sentit, & declarat in milite Mariano Quintil.
Declam. 3. Mox ingentibus lacertis humum fodere, segnem futuris noualibus eruere syluã. Hieronymus etiam definit in hunc sensum, dicens: Nouale, est ager nunc primùm
Georg. 1. proscissus. Sed Vergilius in sensum priorem accipit, quũ inquit:
*Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.
Ser. in illud Verg. Impius hæc tam culta, &c. Eclog. 1. Ideoq; Seruius alibi ait: Noualia: id est, noua rura, quæ per singulos annos renouantur per semina.

In eosdem, de Liber, & Volumen. CAP. XLIII.

SI cui, Vlpianus inquit, centum libri sunt legati, centum uolumina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio suo meti

metitus sit, quæ ad libri scripturam sufficerent: ut puta quum haberet Homerũ *totum in uno uolumine, non quadragintaocto libros computabimus, sed hoc unum* Homeri *uolumen pro libro accipiendum est.* Vlpianus Homeri *opus nunc unum librum, nunc quadragintaocto libros nominat.* Nec *tamen ait librum duo significare, ipsum opus, & certam operis partem.* Præterea *opus, siue opera* Homeri *librum appellat, & uolumen, quorum utrunque inauditum est.* Vergilij Aeneis, *non liber est, sed duodecim libri.* Georgica, *non sunt item liber, sed libri quatuor.* Bucolica, *unus liber est, idemq; unum uolumen.* Georgica, *quatuor uolumina:* Aeneis, *duodecim.* Ouidius: De Tri[illegible] eleg. [illegible]3.

Sunt quoq; mutatæ ter quinq; uolumina formæ.

Sed quid exemplis agimus, quum nusquã plura afferri poßint? At Vlpianus *putat etiam si omnia opera* Didymi, *quo nemo plura scripsit, in unum codicem conglutinarentur, unum tantùm debere uolumen appellari, quod nemo nec posset euoluere, nec ferre uellet.* E*st enim uolumen uel à uolo, quòd in libris uoluntas apparet, uel (quod magis sequerer) à uoluo, quòd uoluitur, quales libros hodie* Hebræi *quosdam habent, qualesq; in ueteri, & nouo testamento lectitamus fuisse.* Et Romani, *qui in libris arborum, id est, corticibus scribebant: quòd libellos illos, quò ferrent commodius, complicabant, uolumina fortè appellauerũt.* I*taq; uolumina libellis similiora fuere, quàm libris.* Q*uod ex eo quoq; loco apparet, ubi* Plinius *de libris auunculi loquẽs,* Epist. [illegible] 3. *ait: Studiosi (scilicet libri) tres in sex uolumina propter amplitudinem diuisi. quasi dicat in sex minores libros, ut sint uolumina aliquantò minora, quàm libri.* Q*uod etymologia quoq; nonnihil probat, ut ostendi.* V*nde adhuc durat uerbum euoluere libros, pro eo quod est aperire libros lectitandi gratia, quasi rem complicatam explicare: quemadmodũ reuelare, est rem uelatam detegere.* N*isi dicamus euolui libros propter numerũ paginarũ.* A*ccipitur autem nunc euoluere libros, siue autores, pro*

Subdititia sunt hæc uerba, nã in uetustis exẽplaribus cùm impressis, tum manu scriptis non habentur.

eo quod est lectitare.* Nec inficias eo libros accipi pro codicibus: & in singulari librũ pro quolibet magno codice, etiam si is contineat Iliada, & Odysseam: ut tenet rex manu librum, & is sit Homerus: non tamen rectè dicas, tenet librum Homeri.*

In eosdem, de Probrum, & Opprobrium: Exprobrare, & Improbrare. CAP. XLIIII.

PRobrum, & opprobrium, Vlpianus inquit, idem est. Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis improba: ut puta, furtum, adulterium natura turpe. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. Nec enim natura probrũ est, quod potest etiam in hominem idoneum incurrere. Vlpianus probrum accipit pro infamia tantùm, qualis est ex furto, uel male gesta tutela, non pro flagitio: quod principale significatum est. Nam probrum idem est, quod dedecus: quod duo significat. Vnum, quod est crimen: ut Quintilianus statim in principio declamationis in milite Mariano inquit, Satis dedecoris, atq; flagitij castra ceperunt. (Declam. 3.) Alterũ, quod est ignominia, atq; infamia, quod notũ est. Similiter accipitur probrum pro crimine: ut idem libro primo, (Cap. 4.) Iam si minor in eligendis custodum, & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefandi homines isto cædendi iure abutantur. Pro ignominia, Liuius libro quinto: His freti occursant portis, ingerũt probra, ægrè abstinent quin castra oppugnent. Quæ duo nomina tanquã similia eodẽ loco Cicero cõiunxit in Catone Maiore: Mihi uerò, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdita libido, quæ cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Præterea nec simile quidem est sanè probrũ opprobrio. Non enim Latinè dixisset Cicero: quæ cum opprobrio priuato coniungeret imperij dedecus: quemadmodum in Sallustium dixit: Itaq; timens ne facinora eius clàm uobis essent, quum omnibus matribus familiâs uestris opprobrio esset, confessus est uobis audientibus adulteriũ.

Est autem opprobrium aliquando facto, sed frequentius uerbo. Nam Sallustius (ut uult Cicero) uel ex eo quòd quibus cum fœminis habuisset usum, erat notum: uel quòd ipse illis uulgò impudicitiam obijciebat, opprobrio erat. Horatius: Saty.4.lib.1. Serm.
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent uitijs.– Quintilianus:
Modò maledictis, opprobrijsq́; uulgi, modò crebra riualium contentione pulsatus, abigi tamen, compesciq́; non posset. Declam.15. Opprobrijs dixit, quasi exprobrationibus, atq; conuitijs. Et alibi: *Solebat indignatio uestra, conuitia nostra ferre non posse: & matronalis indignatio dicere uidebatur, Non parcis erga me marite uerbis, nullam habet nostri tuus sermo reuerentiam, facilè prorumpis in opprobria, facilè quodlibet obijcis.* Declam.19. Pro eodem ferè posuit opprobria, & conuitia. Nec inficias eo, nonnunquam hoc modo accipi probrum, ut Liuij proximum exemplum, & Ciceronis ad Atticum: *Epistolas mihi legerunt plenas omnium in me proborum.* Epist.9.lib.11. Sed de hoc significato Vlpianus non intellexit. A` probro unum uerbum componitur, quod est exprobro, quod significat tum qualemcunq; culpam impropero, ut apud Ouidium libro XIII. Metamorphoseos:
Scit bene Tytides, qui nomine sæpe uocatum
Corripuit, trepidoq́; fugam exprobrauit amico.
Tum ingratitudinis, ut Terentius in Andria. –*Nam isthæc commemoratio Quasi exprobratio est immemoris beneficij.* Act.1.sce.1. Sed pro hoc significato frequenter nos uitij alieni nomen apponimus: frequenter etiam nomen nostri meriti. Cicer. de Amicitia: *Quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoq́; magis si habere se putant, quod officiosè, et amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium.* Exprobrare ergo beneficia sua, est immemorē beneficij accepti inculpare. Imputare uerò frequenter ad significationem exprobrãtis accedit, sed

citra reprehensionem: quod an apud Ciceronem sit, nescio. In
Declam. 1. posterioribus uerò creberrimum est: ut Quintilianus, Neq; ego grauissimũ patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, quòd hæredem filium scriberet, non est res quæ imputetur. Et alibi:
Declam. 12. Imputas nobis propitios uentos, & secundum mare, ac ciuitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti uendidit, quantum duobus populis satis esset. Imputare nonnũquam pro computare reperitur: ut Caius, Qua ratione placuit legata, quum legatarij non capiunt, quum apud hæredem subsederint, hæreditario iure apud eos remanere intelligi, & omni quadranti imputanda. Marcus, In quarta hæreditatis, quam per legem Falcidiam hæres habere deberet, imputantur res, quas iure hæreditario capit, non quas iure legati, aut fideicommissi, uel implendæ conditionis causa accepit. Nam hæc in quarta non cõputantur: sed in fideicommissaria hæreditate restituenda, siue legatum datum sit hæredi, siue percipere, siue deducere, uel retinere passus est, ei imputantur. Reputare quoq; in idem significatum. Vlpianus: Præterea si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eum posse: sed est uerius non nisi per quẽ egenti dedit, imputare eum oportere. Deinde: Sed & si seruis cibaria præstiterit, uel libertis scilicet rei pupilli necessarijs, dicendum est reputaturum. Idemq; est si liberis hominibus, si tamen ratio præstandi iusta intercedat. Item sumptus litis tutor reputabit, & uiatica, si ex officio necesse habuit aliquò exire, uel proficisci.

In eosdem, de Stuprum, & Adulterium. CAP. XLV.

INter stuprum, & adulterium (Modestinus ait) hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in uiduam committitur. Sed lex Iulia de adulterijs indifferenter hoc uerbo utitur. Et hoc quidem continetur in libro de Rerum, & uerborũ significatione. Alibi autem idem ait: Stuprũ committit, qui liberam muliẽrem cupidinis causa, non matrimonij cõtinet, accepta uidelicet concubina. Adulterium in nupta, stuprũ in uirgine,

gine, uel uidua, uel puero committitur. Quid mirum si plures iurisconsulti in definiendo inuicem dissentiant, quum unus, atq; idem secum dissentiat? Hic non uidetur sentire cum lege Iulia. Sed culpa illorũ est, qui definitiones huiusmodi descripserunt, quæ si aptè fuissent conglutinatæ, probari possent. ut illa Papiniani dicentis: Lex Iulia stuprũ, & adulterium promiscuè Græcè μοιχείαν appellat. Sed propriè adulterium in nupta committitur propter partum ex altero conceptum, composito nomine. Stuprum uerò in uirgine, uidua'ue committitur. quod Græci διακόρευσιν appellant. Cuius definitionem approbo, illud tamen addens, Legem Iuliam rectè hæc duo promiscuè appellasse: non quòd omne stuprum sit adulterium, sed quòd omne adulterium sit stuprum. Neq; rectè iurisconsulti excipiunt stuprum à nupta, quum etiã in quotidiano sic sermone loquamur. Quale est apud Quintilianum: Vxor marito dixit appellatam se de stupro à priuigno, & sibi constitutum tempus, & locum. Et alibi: Furtiua stupra, raptosq; concubitus obijcit uel ex falso maritus. Fas est, fieri solet. Parcius tamen si iam sit & mater, si in fidem castitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quare ego ita sentio, stuprum esse coitum lege uetitũ: qui duplex est. Vnus, cum nupta, aut cum puero, aut cum sanguine coniunctis, aut sanctimonialibus. Quanquàm hæc duo posteriora potius appellamus incestum. Alter quum uim afferimus cuilibet personæ, etiã ancillæ. Vnde stuprare dupliciter accipitur, cuius posterioris sensus testimonio est lex, quæ stupratoribus masculorũ pœnam statuit decem millium, quum pædiconibus nulla esset pœna constituta.

In eosdem, de Instratum, & Stragula. CAP. XLVI.

INstratum (Vlpianus inquit) omne uestimentum continere, quo amicimur, Labeo ait. Neque enim dubium, quin stragula uestis sit omne pallium. Videtur Vlpianus intelligere stragulam uestem esse uestimentum hominis, quo amicitur, quale est Græcorum pallium. Vt enim Romani togati à toga, sic Græci

palliati à pallio uocantur. Ego uerò non memini reperisse me stragulam uestem in hunc sensum, sed in opertorium lectorum potius, ubi & dormiebant, & discumbebant. Quod Varro testatur de culcitra loquens: Ac quicquid insternebant, à sternendo stragulum appellabant. Et equorum, similiumq;, quorum operimentũ etiam instratum uocatur. Hîc illud admonebo, inuerti frequenter significatũ uerbi, ut in hoc ipso uerbo sterno: Sternimus quidem uestes humi, ramos arborũ, flores, & multa huiusmodi. Tamen frequentius dicimus sterno humum floribus, ramis, uestibus. Hinc est, quare dicimus toros, lectosq; sternere, & equum sternere, non quia sint diuersi sensus, sed quia resoluuntur: ut sit sternere, uerbi gratia, lectos, et equos tapetis, idem quod sternere tapeta lectis, & equis. Culcitra autem est tam lanea, stupea, & si quid est huiusmodi, quàm plumea.

Varr. lib. 4. de ling. Lat.

In eosdẽ, de Pulsatio, & Verberatio. CAP. XLVII.

INter pulsationem, & uerberationẽ, Vlpianus ait hoc interesse, ut Offilius scribit: Verberare est cum dolore cædere: Pulsare sine dolore. Sed cum utriusq; uenia, non est eiusmodi inter hæc uerba differẽtia. An quum uerberamus frumẽta cum dolore uerberamus? Aut pulsamus potius, quàm uerberamus? Et iumentum quum sentit ex flagellis dolorẽ, uerberatur? quum non sentit, pulsatur? An Entellus ille Vergilianus, sine dolore pulsabat Daretа? Sed (ne multis) quis non uidet uerberare esse, uerbere cædere? quod est instrumentum longum, & exile, qualis est uirga, baculus, fustis, lora, flagellum, ferula, arundo, & si quid est simile. Nec aliter dictum est uerberare à uerbere, quàm flagellare à flagello, fustigare à fuste. Nam uerbera licet pro uerberatione accipiantur, tamen rem corpoream propriè significant, ut flagella, quæ sunt propriè summitates sarmentorum. Quintilianus: Ignes ex proximo raptos, uerberaq; quæ casus obtulerat. Pulsare uerò est graui, ac uehementi ictu cædere, nec tam instrumento longo, & exili, quàm breui, ac rotundo, ut pugnis,

Aen. 5.

Decl. m. 19.

gnis,ut calcibus,ut malleis,ut ſaxis, quæ manu tenentur: quum alium percutimus in ſimilitudinem tympanorũ, quæ manu pulſantur:nec eſt ſemel, ſed multis ictibus percutere. Nanque non propriè pulſatũ aliquem dixeris,qui ſemel pugno percuſſus eſt. Adeò non minor iniuria ſit ex pulſatione,quam ex uerberatione,præter eam cauſam,quã modò dixi,quod et pulſatio,& uerberatio eſt multa percuſsio,quodq; plerũq; pulſatio ſit in facie. Et ob pulſatos eorũ legatos Laurẽtes Tatium regẽ occiderunt, qui non puniſſet propinquos ſuos,qui Laurẽtibus hanc iniuriã fecerant. Et ipſa incuſsio calcium contumelioſiſsima eſt, ſæpe etiam mortifera,utique ſi fiat in ægrum,in ſenem,in puerum,in prægnantẽ. Taceo,ſi alia re quis alterum pulſauerit,quàm manu,aut pede: quum uicinus meus uxorem ſolitus ſit non modo piſtillo,uerùm etiam mortario æreo pulſare, ut nõ crebrius pulſet ipſum mortarium. Dictum eſt autem à pello, quod eſt percutio,& ferio:ut apud Marcum Tullium libro primo de diuinatione: Vt pelluntur animi uehementius, ſæpe etiam cura,& timore. Et in ſecundo: Num igitur, quum aut muros Babylonis,aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? Liui.lib.1.ab urb.

In eoſdem,de Pellex & Pallace. CAP. XLVIII.

PEllicem apud antiquos Maſurius, Paulo teſtante, ſcribit libro Memorabilium, eam habitam, quæ quum uxor non eſſet,cum aliquo tamen uiuebat. eamq; nunc uero nomine amicam, paulò honeſtiore concubinam appellari. C. Flaccus in libro de iure Papiniano ſcribit, Pellicem nunc uulgò uocari,quæ cum eo,cui uxor ſit, corpus miſceat. Secundum quoſdam ea, quæ uxoris loco ſine nuptijs in domo ſit, quam Græci παλλακὴν uocant. Horũ utrunq; uerè ſenſiſſe,& dixiſſe arbitror,ſed tamen pro ſuſcepti operis officio admonere debeo,pellicẽ apud oratores,& poëtas eam demum haberi, quæ cum eo, cui uxor eſt, corpus miſcet. Ideoq; Iuno ſemper proſequitur pellices, quæ ſibi uxori Iouem præriperent. Vnde Plinius lib. XXV. Cap.10.

uerbo Græco maluit uti, quum de Alexandro loqueretur, quem constat eo tempore cœlibem fuisse, quum Apellem scorto donauit, quàm ueteri (si uerum est) Latino, pallace potius, quàm pellice. Ita autem ait: Namq; quum dilectam sibi ex pallacis suis præcipuam nomine Campaspen nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iußisset. Quo fit, ut Curtium ubi de eodẽ Alexandro, & alijs loquitur, cæterosq; scriptores opiner pallacen potius, quàm pellicem pro concubina cœlibis hominis dixisse,
Cap. 11. culpáq; librariorum in editionibus esse uitiatum. Suetonius de Vespasiano loquens, pallacarum dixit, non pellicum. Et alibi quoq;, & Titus Liuius, multiq; alij Græco nomine utuntur. Sin aliter inuenitur, librariorũ (ut dixi) uitio dandum est, cuius rei hoc argumentũ est, quòd non rectè quis dicitur habere pellicẽ, sed uxor. Et est nomẽ relatiuũ ad alterius uxorẽ, cuius cum uiro rem habet, non autẽ ad masculum: nec rectè dicturos fuisse reor oratores illos, qui pallacen dixerũt, si pellicẽ dixissent, ut patet.

In eosdem, de Cauillatio. CAP. XLIX.

Natura cauillationis, quam Græci σοφίσματα appellauerunt, hæc est, ut ab euidenter ueris per breuißimas mutationes disputatio, ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Hæc duobus in locis Vlpianus. C. autem inquit: Si calumnietur, & moretur, & frustretur. Inde calumniatores appellati sunt, qui per fraudem, & frustrationem alios uexarent litibus. Inde & cauillatio dicta est. Caius nullam fecit mentionem de euidenter ueris, aut euidenter falsis, nec de breuitate. Nec puto faciendam fuisse, quum plerunque cauillatio sit tecta, & insidiosa, multisq;, ac longis frequenter ambagibus utens, & quæ uix ab acutis deprehendatur. Quare cauillatio est subdola ratio, quam nos conscij nobis mendacij, uincendi tamen causa proferimus. In hunc sensum semper iuriscõsulti usi sunt, & Quintiliani ferè seculum. Cicero autem pro genere quodam facetiarum, & hunc imitatus Aulus Gellius: Titus Liuius utroque modo.

modo. Ipſe quoq; Cicero definit libro ſecundo de Oratore, dicens: Etenim quum duo ſint genera facetiarum, alterum æqualiter in omni ſermone ſalſum, alterum peracutum & breue: ſuperior cauillatio, altera dicacitas nominata eſt. Cæterum Caius uidetur ſentire, idem eſſe calumniari & cauillari. Quod nō ſentit Martianus, tantùm accuſatori tribuens calumniari: quū ait, Calumniari eſſe falſa crimina intendere: quod per legem illam declaratur XII. tabularum: Calumniator idem patiatur, quod reus, ſi conuictus eſſet.

In eoſdem, de Præuaricator, Tergiuerſator, & Calumniator. CAP. L.

PRæuaricatores, Vlpianus inquit, eos appellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, & ex parte actoris, in partem rei cedunt. A' uaricando enim præuaricatores dicti ſunt. Idem alibi: Præuaricator autem eſt, quaſi uaricator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſa ſua. Quod nomen Labeo à uaria certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex utraq; parte conſiſtit. In prima definitione uidetur ſentire, præuaricationem in ſolum actorem cadere, in ſecunda uerò etiā in reum. Sed forſitan & hìc de ſolo actore ſenſit, cui aſſentiri uidetur Martianus, qui ait: Accuſatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis ſubijcitur. Aut enim calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuerſatur. Calumniari, eſt falſa crimina intendere. Præuaricari, eſt uera crimina abſcondere. Tergiuerſari, in uniuerſum ab accuſatione deſiſtere. Et pòſt iterum: Præuaricatorem eum eſſe oſtendimus, qui colludit cum reo, & translatiuè munere accuſandi defungitur, eò quòd proprias quidem probationes diſsimularet, falſas uerò excuſationes admitteret. Quod nos quidem uerū fatemur eſſe, legemq; antiquitus de præuaricatorū pœna fuiſſe, ut Cic. Philipp. lib. II. Vereor Patres Cōſcripti, ne (quod turpiſsimū eſt) præuaricatorē mihi oppoſuiſſe uidear. Cæterùm (ut prætereā, quod Cicero idem in

Partitionibus ait, præuaricationē definiri nunc ab accusatore, nunc à reo corruptelam esse iudicij) reperio nōnunquam præuaricatorē ex parte rei quoq;, neq; perfidia tantùm, ac malitia, sed imprudentia etiam, & negligentia peccātem. Quintilianus in septimo: Vt in præuaricationum criminibus, ut absoluatur reus, aut innocentia ipsius fit, aut interueniente aliqua potestate, aut ui, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis, aut præuaricatione. nocentem fuisse confiteris, nulla potestas obsistit, nulla uis: corruptum iudicium non quereris, nulla probādi difficultas fuit. Quid superest, nisi ut præuaricatio fuerit? Hîc pro perfidia accusatoris accipit, alibi uerò aliter. Sed de una causa loqui superuacuum est. Ego in uniuersum neq; oratoris puto esse unquam præuaricari: neq; litem intelligo, in qua pars utraq; idem uelit. Ideoq; præuaricatorem appellamus, quicūq; à præscripto officij sui deflexerit, atq; aberrauerit. Plin. libro
Cap.19. XVIII. Arator nisi incuruus, præuaricatur. Plinius Iunior ad
Epist.20. lib.1. Cornelium Tacitum: Alioqui præuaricatio est transire dicēda. Præuaricatio est etiam breuiter, & cursim attingere, quæ sunt inculcanda, infigenda, repetenda. Et Adam præuaricatū fuisse dicimus. Tergiuersari uerò non est (quantùm ego intelligo) ab accusatione desistere. Illi uidentur ex hoc trahere significationem, quòd qui terga uertunt, à pugna desistunt. Verūtamen nō protinus, qui terga uertunt, à pugna desistunt, ut Parthi. Itaq; qui uertentes terga, adhuc tamen pugnant, nec rationibus uolunt se uictos agnoscere, tergiuersantur. Cicero de Officijs libro tertio: Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, nō incallidè tergiuersantur. Prudentiam introducunt scientiam suppeditantem uoluptates, depellentem dolores. Fortitudinem quoq; aliquo modo expediūt, quum tradunt rationē neglig ēdæ mortis, perpetiendiq; doloris. Etiam temperantiam inducunt, nō facilimè illi quidem, sed tamen quoquo modo possunt. Dicunt enim uoluptatis magnitudine doloris detractionē fieri.

fieri. Nunquid qui hoc dicunt, aut desistunt ab accusatione, aut accusasse se iudicãt? Idem pro Roscio Comœdo: Attēde quæso Piso Fannij uultum, & huc atq; illuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. Erat autem Fannius accusator, quem, si omnino ab accusatione desisteret, nõ insequeretur iure patrocinij Cicero, sed uictum, nolle tamē dare manus, obiurgat. Liuius lib. 11. ab Vrbe condita: Mouebant hæc consulem, sed tergiuersari res cogebat. id est, nõ agnoscere ueritatem, & eam quibuscunq; rationibus poterat dißimulare, & quasi subterfugere. Tertium autem uerbum ab eodem Martiano definitum (de calumnia loquor) meretur & ipsum aliquam emēdationē: quod nõ modò apud Ciceronem pro cauillatione accipitur, nõ illa quidem mouente risum, sed ea qua Cicero ipse non utitur: ut de Officijs lib. 1. Existunt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius, summa iniuria. sed etiã apud Quintilianũ nõnunquam: ut ibi, Quamuis exiguo diuisus spatio opem non ferret, nõ succurret, ut hac saltem se calumnia defendat: non abij, nõ reliqui, nõ absceßi, neq; pede (ut aiunt) uno à parēte disceßi. Aliosq; cõplures, quorum & Caius est, usu quoq; probante, per quē utraq; pars iurat de calumnia uitãda. Nimirùm de cauillatione eò magis, quòd calũniari pro cauillari dicimus, quæ uox quatuor primas literas habebat easdem cũ calumniari. Postremò probatur hoc ex illo Digestorum loco, cuius titulus est: Si mulier uentris nomine calumniæ causa in poßeßione fuisse dicatur. Calumnia scilicet, ibi intelligitur dolus malus.

In eosdem, de Ferri, Portari, Agi. CAP. LI.

FErri propriè dicimus, Caius inquit, quæ quis corpore suo baiulat. Portari ea, quæ quis iumento secum ducit. Agi ea, quæ animalia sunt. In hoc ipse Caio aßentior, nisi quòd Portare est suo etiã corpore, interdum etiã magis quàm ferre. Quis

enim

enim neget iumenta portare? quae quum homines imitantur, & ipsi portare dicuntur. Terentius in Andria: - Mi homo, quid isthuc obsecro est? Quò portas puerum? - Horatius:

Act.4.sce.3.

Epist.13.lib.1.

—Ne fortè sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum.

Et ab hoc composita: Deportauit Verres amicam de prouincia. Deportauit Pompeius beneficio Ciceronis tertiũ triumphum. Multi imperatores uictorem exercitum reportauerunt. quasi reduxerunt. Agere autem non uno modo dicitur, sed de uno tamen non tacebo. Martialis libro primo epigrammatôn:

Epig.47.

Semper agis causas, & res agis Attale semper.
Est, non est, quod agas, Attale semper agis.
Si res, & causae desunt, agis Attale mulas.
Attale (ne quod agas desit) agas animam.

Epi.13.lib.8. fam.epi.

Caelius ad Ciceronem: Hortensius, quum has literas scripsi, animam agebat. id est, expirabat.

In eosdem, de Conuitium, & Maledictum. CAP. LII.

Conuitium apud Vlpianum iniuriam esse Labeo ait. quasi maledictum iniuria non sit. Addit idem Labeo: Conuitium dicitur uel à concitatione, uel à conuentu. hoc est, à collatione uocum. Quum enim in unum complures uoces conferuntur, quasi conuocium est. Sed quod additur à praetore aduersus bonos mores, nõ omnem in unum collatam uociferationẽ praetorẽ notare, sed eam quae bonis moribus improbatur, quaeq; ad infamiam, & inuidiam alicuius spectat. Et iterum: Conuitium autẽ non tantum praesenti, uerum absenti quoque fieri posse Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuam uenerit te absente, cõuitium esse factum dicitur. Item si ad stationem, uel tabernam uentum sit, probari oportere fecisse conuitium non tantum is uidetur, qui uociferatus est, uerum is quoq;, qui concitauit ad uociferationem alios, uel submisit, qui uociferarentur. Et paulò pòst: Ex ijs apparet non omne maledictum conuitium esse, sed id

id solùm, quod cum uociferatione dictum est. Et siue unus, siue plures dixerint, conuitium est, quod in cœtu dictum est. Quod autem in cœtu nec uociferatione dicitur, conuitium propriè nõ dicitur, sed infamandi gratia dicitur. Ex ipsa nominis etymologia argumentum significationis Labeo sumpsit. Sed quum falsa sit etymologia, falsa erit & definitio. Quumq; falsa sit definitio, falsa erit & etymologia. Quis enim Labeoni credat conuitium à concitatione, aut à cõuentu dictum, aut collatione uocis, quasi conuocium, quum sit alia propria magis siue etymologia, siue expositio per compositionem à con, & uitium? uel à conuito, quasi uitandum, & uituperationis causa factum? Habet autem conuitium, ui, nõ breuem, ut uitium, sed longam, ut uito. Licet conuito aliud significet, quàm cõuitium, si modò significat idem, quod inuito, nõ obstat, quum à suo quoq; simplici, quod est uito, in significatione magis distet, quàm conuitium à suo, siue illud sit uito, siue uitium. Ipsa quoq; con præpositio in bonam, & malam rem accipi solet, ut conficio, pro perficio, & pro eo, quod est consauciando trucido. Inde cõfectores ferarum. Conuitium igitur, à uitium, uel potius à uito descendit, ut uitupero: tametsi nõ omnino repugnẽ scribi per c, ut quibusdam placet, non per t. Et hoc quidem de etymologia, quæ si pro Labeone, Vlpianoq́;, non pro me faceret, tamen definitioni repugnare auderem, nusquam reperiẽs apud summos uiros hanc differentiam custoditam inter conuitium, & maledictum. Inter quæ (si qua est) hæc erit, quòd conuitium est maledictum contumeliosum. Quintilianus lib. VII. Sic autem præparabit actione prima iudicum animos, ut noluisse potius obijcere, quàm non potuisse credatur. Eoq́; satius est, omni se antè actæ uitæ abstinere conuitio, quàm leuibus, aut friuolis, aut manifestè falsis reum incessere, quia fides cæteris detrahitur: & qui nihil obijcit, omisiße credi potest maledicta tanquam superuacua: qui uana congerit, confitetur uanum in antè actis argu

argumentum. Ex *his uerbis planè datur intelligi nec uociferatione utique fieri conuitium, nec aliud esse quàm maledictum.* Cicero pro Cælio: *Maledictum autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuitium: sin facetius, urbanitas nominatur.* Illud *autē uerbum inuidiam, quo* Labeo, *siue* Vlpianus *utitur, quid mirum si* Accursius *non intelligit? qui in* Institutionibus, *ubi dicitur,* Appellatione *autem ligni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt: sic interpretatur, ut cæmenta, & lapides, immemor à iurisconsultis exponi materiā pro ligno ad ædificia utili: quāquàm &* Cato, & Varro, & Columella, & Plinius, *qui de agricultura scripsere, aliiq; unam etiam arborem, particulamq; illius materiam appellant, & breuiter omne lignum.*

In eosdem, quæ sint Versicoloria. CAP. LIII.

V*Ersicoloria apud* Iurisconsultos *uocantur, quæ natiuum colorem mutauerunt: ut uestes si albæ sint, aut nigræ, subnigræ'ue, quales ex lana non tincta solent esse coloriæ, si in alium colorem tinctæ sint, uersicolores nominantur. Cæterùm*
De Finib. li. 3. *uix in hunc sensum reperimus.* Nam Cicero *collum columbi, pauonisq;, & eius caudam uersicolorem uocat, & nonnulli aquam maris: uel quòd uersat, & mutat colorem súbinde, uel po*
Cap. 6. *tius quòd sit discolor: ut apud* Plin. lib. XXXVI. *Subit mētem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori, quam fecere è* Thaso *Cycladum insularum una, æquè & è* Lesbo, *liuidius hoc*
Eod. li. & cap. *paulò, uersicolores quidem maculas habens.* Et *in eodem: Primùm (ut arbitror) uersicolores istas maculas* Chiorum *lapici-*
Cap. 16. *dinæ ostenderūt, quū extruerēt muros.* Et *in eodem:* V*eluti quū calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiā plu*
Cap. 13. *ribus modis uersicolores.* Et *in* XV. I*ngēs posteà turba prunorum, uersicolor, nigra, candicās.* Hordearia *appellata, à comita-*
Cap. 2. *tu frugis eius.* Et *in* XXV. V*ersicoloribus uiperarū maculis.* Et
Cap. 8. *in* XXVIII. N*ullum animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris*

ſicoloris eſſe demutationis. Per quod apparet collum columbæ, pauonisq́;, & caudam, aquamq́; nõ ideo uerſicolorem dici, quòd uerſat colorem, ſed quòd diuerſum colorẽ habeat. Alioqui ſatis habuiſſet Plinius dicere, Et ideo uerſicolor eſt, nec adiungere demutationis. Neq; uerò ueſtes ab hac ſignificatione cõmuni excipiendæ ſunt, putandæq́; ſolæ ipſæ uerſicolores ita demum dici, ſi lana tincta cõfectæ fuerint: ut apud Quintilianum: Dum in his, de quibus erit quæſtio, meminerimus non Athletarum toros, ſed militum lacertos eſſe, nec uerſicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, bene ad forenſem puluerem facere. Apud Titum uerò Liuium eſt, ſecundo Punico bello, interdictum fuiſſe matronis, ne uerſicoloribus ueſtirentur. Quod qualiter accipiendum ſit Valerius Maximus lib. IX. ſignificat, dicens: Quam fœminæ tollere cupiebant, quia in his nec ueſte uarij coloris uti, nec auri plus ſemiuncia habere, nec iuncto uehiculo propius urbem mille paſſus, niſi ſacrificij gratia uehi permittebatur. Idem Liuius alibi ait: Corpus alteri magnitudine eximium, uerſicolori ueſte, pictisq́;, & auro cælatis refulgẽs armis. Profectò de uarij coloris ueſte locutus eſt. Et iterum: Tunicæ auratis militibus uerſicolores: argentatis, linteæ candidæ. Nam illud Vergilij: – Verſicoloribus armis. exponit Seruius depictis, per quod bellicoſus oſtenditur.

Lib. 4. bel. Maced.

Aeneid. 10.

In eoſdem, de Penes, & Apud. CAP. LIIII.

PEnes te, ut Vlpianus ait, amplius eſt, quàm apud te. Nam apud te eſt, qualitercunq; à te tenetur. Penes te eſt, quod quodammodo poßidetur. Et ante hunc Feſtus Pompeius: Apud, & penes in hoc differunt, quòd alterum perſonã cum loco ſignificat: alterũ perſonã, & dominium, ac poteſtatẽ: quod trahitur à penitus. Perſonã cum loco Feſtus accepit pro perſonã & locũ: ut, apud Platonẽ: &, apud forũ: id eſt, in Platone, & in foro: quorum utriuſq; definitionem probo, illudq́; addo, penes dum tantùm ad perſonam refertur, non modò dominium adeſſe ſigni

Feſt. lib. 1.

ſignificare, uerùm etiam laudem, ac uituperationem. De laude, ut Cic. in Bruto: Cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, ac ſcientiæ. De uituperatione, ut Quintil. in Gladiatore: Vereor, ne illius inexpiabilis, & ſæpe reprehenſi odij alij culpa uideatur penes patrem, qui tam facilè iraſcitur. Illud quoque quod crebrò uſurpamus, fides penes autores ſit, & in laudem, & in uituperationem ſimul accipitur, quaſi laus ueritatis, aut uituperatio falſitatis penes autorem ſit, ad quem ſpectat fidem rei, cuius autor eſt, facere. Ad me certè iſta uel laus, uel uituperatio non ſpectat, qui hoc non affirmo, ſed ad alterum autorem relêgo. Quod de laude, & uituperatione dico, idem accipio de commodo, & incommodo: ut Liuius, Vt penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. Nonnunquam etiam loco ſeruit, ſicut apud Cic. lib. IIII. ad Herẽ. Ita petulans es, atq; acer, ut ne ad ſolariũ quidem (ut mihi uidetur) ſed penes ſcenã, et in eiuſmodi locis exercitatus ſis. Penes ſcenã, id eſt, apud ſcenam.

Declam. 9.

In eoſdem, de Patres, Maiores, Poſteri, & Minores. CAP. LV.

PAtres, inquit Paulus, uſque ad tritauos proprio uocabulo nuncupantur apud Romanos. Vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen maiores appellantur. Item liberi uſq; ad trinepotẽ: ultra hos, poſteriores uocantur. Sed cum uenia Pauli neq; uſus in hoc, neq; ratio cõſentit. Omnes enim, qui ante nos fuerunt, utiq; qui liberos reliquerunt, atq; id in noſtra ciuitate, maiores dicuntur: qui uerò poſt nos, poſteriores. Cicero in Salluſtium: Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut ſi prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ ſuæ. Tu tuis uita, quam turpiter geſſiſti, magnas offudiſti tenebras, ut etiam ſi fuerint egregij ciues, certè uenerint in obliuionem. Nunquid Cicero ait ſe præluxiſſe illis tantùm, qui ſupra tritauum fuerũt, Salluſtium uerò tenebras offudiße? An potius ut quiſque à Cicerone, atq; Salluſtio recentißimus erat, ita illi maxime horũ

utrunq;

utrunq; uel præluxisse, uel tenebras offudisse? An si quis claris maioribus ortus quæreretur, non multò magis is dicatur, qui patrem, auum, proauum, abauum, atauum, tritauum, claros, cæteros autem obscuros habuit, quàm qui ista econtrario? Hoc ne ipse quidem Paulus negaret. Insuper patres non opinor usq; ad tritauos posse deduci. Quum enim dicimus patrum memoria aliquid factum esse, de proxima ætate semper intelligimus, non de illa etiam sexta. Dixi de maioribus, & patribus. Videamus de posterioribus, siue posteris. Idem Cicero eundem locum sic prosequitur: Quare noli mihi antiquos meos obiectare. Satius enim est, me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Ita, opinor, non pertinebat ad filium, non ad nepotem, non ad pronepotem, non ad abnepotem, non ad trinepotem Tulliana nobilitas, & uirtutis imitatio, sed à filio trinepotis inceptura, quia ab eo posteritas Tulliana initium acceptura erat, quum potius tunc esset acceptura occasum. Idē alibi: Nec uerò dubitat agricola (quamuis sit senex) quærenti cui serat, respondere, dijs immortalibus, qui me non accipere modò hæc à maioribus uoluerunt, sed etiam posteris prodere. Taceo quòd Caius Caligula uolebat solos posteros filios esse, nec iura concessa posteris ad nepotes peruenire. Sed ne causari queat, non positum exemplum posteriorum, sed posterorum esse, Quintilianus in XII. Maluit enim uir sapientißimus, quod superesset ex uita sibi perire, quàm quod præterisset: & quando ab hominibus sui temporis parum intelligebatur, posteriorum sese iudicijs reseruauit. Nescio tamen an potius legendum sit posterorum, ut intelligamus, hoc quàm illud nomen esse usitatius, & non modo ad eos, qui ex nobis geniti sunt, sed ad uniuersos qui post nos erunt pertinere. In eundem opinionis errorem incidit Seruius, qui in octauo Aeneidos ait: Minores non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen, ut pater, filius,

In Cato. Maio.

Sueto. in Cali. cap. 28.

In illud, Ex illo celebratus honos, lætiq; minores Seruauere diem. &c.

F

ter, filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos. Vbi isti gradus defecerunt, meritò iam dicimus minores: sicut etiam dicimus maiores post patris, aui, proaui, atauiq́; uocabulum. De maioribus satis modò disputauimus. Alterius nominis ratio eadem uno exemplo satis probabitur, eoq́; (quia cum Seruio expositore Vergilij agimus) Vergiliano ex primo Aeneid.

Hunc lætum Tyrijsq́; diem, Troiaq́; profectis
Esse uelis, nostrosq́; huius meminisse minores.

quis non uidet Didonem locutã de parentibus, qui tunc erant, eorumq́; filijs, natisq́; natorum, & qui nascerentur ab illis, non autem de filijs atnepotum, & deinceps, qui illius diei meminisse non poterant, nisi id à parentibus accepissent?

In eosdem, de Victus, & Penus. CAP. LVI.

VIctus uerbo (Vlpianus inquit) continentur quæ esui, potui, cultuiq́; corporis, quæq́; ad uiuẽdũ homini necessaria sunt. Vestem quoq; uictus habere uicem Labeo ait. Cætera quibus uiuendi, curandiq́; corporis nostri gratia utimur, ea appellatione significantur. Ne hoc quidem aut ratio, aut usus probauit. Victus à uiuendo uenit. At uiuere sine uestitu, cultuq́; corporis licet, ut in Aethiopia: sine esu, potuq́; non licet. Ideoq́; semper distincta hæc duo reperimus, & semper addi alterum (de uestitu loquor) quia alterum, quod est uictus, hoc etiam significatum nõ complectitur: alioqui nõ diceretur uictus, & uestitus. Significat etiam uictus genus uitæ, quantùm ad mores, ut quibuscum quis uiuat, & à quibus instituatur, & quibus moribus. At neq; de penu Iurisconsultis assentior, multa quæ ad uictum non pertinent penui cedere uolentibus. Potior apud me breuis Lib. 2. *illa Ciceronis definitio ualebit in libris de Natura deorum: Est enim omne, quo uescuntur homines, penus.*

In eosdẽ, de Pignus, & Hypotheca. CAP. LVII.

INter pignus, & hypothecam tantùm nominis sonus differt. Hæc Martianus. Vlpianus uerò: Propriè pignus dicimus,

quod

quod ad creditorē transit: hypothecā autē, cum nō trāsit possessio ad creditorē. Ego magis cū Martiano sentio: Iustinianus cū Vlpiano in Institutionibus, dicens, Nā pignoris appellatiōe eā propriè rem cōtineri dicimus, quæ simul etiā traditur creditori, maxime si mobilis sit. At ea quæ sine traditiōe, nuda cōuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione cōtineri dicimus. Sed nō esse hanc differētiā, ex eo argumentū est, quòd alterū Latinū, alterū Græcū, suæ utrunq; deseruiens linguæ. Pignus autem non tantùm creditori datur, sed inter paratos secū decertare mutuò offertur, & apud sequestrū deponitur. Vergilius in Bucolicis, Eclog. 3.

–Ego hanc uitulam (ne fortè recuses,
Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

Qui tamen sensus rarißimus est. Nam illo figurato crebrius utimur, ut apud eundem:

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus Aen. 3.
Dat iuueni, atq; animum præsenti pignore firmat.

Quasi dicat, securum fecit, ut qui dat pignus. A' priore significato dicimus pignero, & oppignero: hoc est, do aliquid arraboni quā quidam arram appellant. Et repignero, quod est recipio pignus soluto debito. Propter hæc uerba quidā (quorum est Priscianus) existimant pignus in hunc sensum, & in aliū proximū, habere genitiuum pigneris: in illum quo significamus filium, & per abusionem coniunctißimas sanguine personas, habere genitiuum pignoris. Vnde enim oppignero, & repignero, inquiūt haberemus, nisi pignus pigneris faceret? Nō inepta quidē ratio, sed quid respondebunt, quòd quū habeamus, fœnus fœnoris, facit tamē fœnero, & fœneror? Idē Priscianus ait, antiquos dixisse etiam fœneris. Nec tamen, ut ei credamus, exemplo probauit. Quid quòd ex frigus frigoris fit refrigero? quid quòd ex tempus temporis fit tempero? ex littus littoris fit oblittero? ex penus penoris (ut sentio) fit penetro? addita t, quasi ad locum

Prisc. lib. 6.

Lib. 6.

penoris intro. Tam enim penus, quàm penetro breui prima syllaba est. Aut mihi quidẽ propria, & uera pignoris significatio esse ea uidetur, unde uerba deriuantur. Nihil enim illi alij significato cum his uerbis: & filij (ut sentio) non alia ratione appellati sunt pignora, nisi quòd pignus quoddam inter coniuges sunt, tum uinculi, ne aliter fortè diuortium fieret, tum charitatis. Cuius rei argumentum est, quòd legimus sæpe pignora
Cap.7. filiorũ, ut apud Suetoniũ in Tyberij uita: Cõmunis filij pigno-
In August.c.21 ra. Et iterum: Tam marium, quàm fœminarum pignora.

In eosdem, de Ferrumino. CAP. LVIII.

FErruminatio, Caius apud Paulum ait, per eandem materiã facit confusionem: plumbatura non efficit. Idẽ sentire uidetur Pomponius, dicens: Si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alieno'ue argento ferruminaueris, non dubitatur scyphũ tuum esse, & à te rectè uẽdicari. Scyphũ enim argenteũ intelle-
Cap.33. xit. Cum ijs pleriq; nõ sentiunt, quorũ est Plinius, qui libro decimo ait: Nãq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua utrinq; libra, deportant aliò. Ferruminato dixit, quasi agglutinato materia illa. Idẽ
Cap.37. XI. Et medulla ex eodem uidetur in iuuenta rubens, in senectute albescẽs: non nisi cauis hæc oßibus, nec cruribus iumentorũ, aut canum: quare fracta non ferruminatur. Quasi non glutinatur,
Cap.7. nec coalescit, & colligatur. Idem XXXI. Carrhis Arabiæ oppido, muros, domosq́; maßis salis faciunt aqua ferruminantes.
Cap.15. quasi glutinãtes. Idẽ XXXV. Calcis quoq; usum bitumẽ præ-
Cap.13. buit, ita ferruminatis Babylonis muris. Idẽ XXXVI. Ea maxime causa, quòd fulto calcis sine ferrumine suo cæmẽta cõponun-
Cap.26. tur. Quasi dicat glutino. & in eodẽ: Vitrum sulphuri concoctũ ferruminatur in lapides. quasi conglutinatur in formã lapidis.
Cap.1. Idẽ XXXVII. Infestantur plurimis uitijs, scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua uomica, præduro, fragiliq; cẽtro. quasi glutino, & cõmissura, siue iunctura, siue ligatura. Ergo

ferruminatio

ferruminatio non ubiq; per eandẽ materiam facit confusionem, sed interdũ quoque per aliã. Plumbatura per solũ plumbũ efficit confusionẽ, ut ipsum indicat nomẽ, si hæc cõfusio dicẽda est.

In eosdem, de Veterator, & Nouitius. CAP. LIX.

SEruus, ut est apud Venuleium, tam ueterator, quàm nouitius dici potest: sed ueteratorem nõ spatio seruiẽdi, sed genere, & causa esse æstimandum Cælius ait. Nam quicunq; ex uenalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, statim eum ueteratorũ numero esse. Nouitiũ autem nõ tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi: nec ad rem pertinere, Latine sciat loqui, nec'ne. Nec ob id ueteratorẽ esse quòd liberalibus studijs eruditus sit. Apud Vlpianũ sic scribitur: Præcipiunt ædiles, ne ueterator pro nouitio ueneat. Et hoc edictum fallacijs uenditorum occurrit. Vbiq; enim curant ædiles, ne emptores à uenditoribus circumueniantur: ut ecce pleriq; solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc scilicet, ut pluris uendant. Præsumptum est enim ea mancipia, quæ rudia sunt, & simpliciora esse, & ad ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministerium habiliora. Trita uerò mancipia, & ueterana difficile est reformare, & ad suos mores formare. Quia igitur uenalitiarij sciunt facile decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interponunt ueteratores, ut pro nouitijs uendant. Quid tam contrarium, quàm hæ duæ iurisconsultorum sententiæ? Quid magis absurdum, quàm non dico inter eas non iudicasse, sed eas, aut ambas scripsisse, aut contrarias esse non uidisse? Et quantò plura in rebus (ut coniectura ducimur) esse debent, quum in uerbis tot sint, & tam manifestè contraria? Ego ut instituto officio fungar, & inter hos duos sententiam feram, quando alterius definitio à me tolli non potest, potior mihi uidetur Vlpiani opinio, & cum cæteris scriptoribus conuenire. Venalitiarij, mangones dicuntur uenalium hominum. Martial. Lib. 1. epist. 12.
Milia pro puero centum me mango poposcit.

In eosdem, de In annos, Quotannis, ac similibus. CAP. LX.

Nihil interesse, Pomponius apud Vlpianũ scribit, utrum in annos singulos, uel quotannis, an in singulos menses, uel quot mẽsibus, an in singulos dies, uel quot diebus legatur. ipse quoq; huic sententiæ accedo: proinde etsi quot anni legẽtur, tot anni idem erit dicendum. Corrumpere est illud Vlpiane, atq; Pomponi, Latinam linguam, non iuuare. *Quis unquam dixit, quot diebus, & non potius quotidie? quis etiam quot mensibus, & non singulis mẽsibus? Cur etiã non addimus quot horis, quot noctibus, quot lustris? Quòd si quis hoc modo loquatur, intelligemus quidem ex ipsa uerborũ serie, quid uelit: tamẽ ut barbarè locutum reprehendemus, & ne deinceps ita loquatur, admonebimus. Non autẽ formulam alijs loquendi trademus, ut uos facitis. Iabolenus melius: Vini, inquit, Falerni, quod domi nascetur, quotãnis, uel in singulos annos binos culeos hæres meus Titio dato. Quidã aduerbiũ hinc ducũt, quod est annuatim: ut Pli. lib. XII. dicẽs: Herodoto teste, q̃ tradit, singula milia talẽtũ annuatim thuris pẽsitasse Arabes regibus Persarũ. si codex uerus est.*

Cap. 17. In emendatis Plinij codicibus annua legitur, non annuatim.

In eosdem, de Turba, & Rixa. CAP. LXI.

INter turbã, & rixam, testimonio Vlpiani, rectissimè Labeo ait multũ interesse. Nanq; turbam multitudinis hominũ esse perturbationẽ, & cœtũ: Rixam etiam duorũ. Videntur Vlpianus, & Labeo sentire turbã suapte natura significare multitudinẽ: ideoq; turbã in altero sensu esse perturbationẽ multitudinis. Ego uerò primũ, & naturalem sensum esse pro perturbatione, quod docet uerbũ ex ea significatione ductũ, turbo, perturbo, disturbo, deturbo, cõturbo, quæ nequaquã ad solam multitudinẽ referũtur. Et turbo turbinis, & homo turbidus, qui est iracundus. Contraq; uinum, & multa alia turbida dicũtur. Ipsaq; Græco origo τύρβη *approbat hunc eundem sensum. Cæterũ quia multitudo non ferè uacat perturbatione, & ipsam appellamus*

turbam

turbam: ut colluuiem, homines uiles, & contemptos, dicimus, & fæcem & sentinam: non quòd homines sint sordes, fæx, sentina, sed quòd sordidã, & abiectam uitam agant. Terent. in Andria: Act. 1. sce. 3.

Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet:
Tum illæ turbæ fient.

Inter quos hæ turbæ fient? nempe inter Simonem, & Pamphilũ, in quẽ omnis culpa transferetur. Ergo turba erit inter duos. At idem in eodẽ ait: —Dij uostram fidem, Quid turbæ est apud forum? quid illic hominum litigat? Act. 4. sce. 4. Ego non nego aliquando turbam inter multos, quemadmodum rixam non semper inter duos, cuius multa exempla sunt, sed etiam inter plures: ut apud Liuium, Eo anno Romæ quum per ludos à Sabinorum iuuentute per lasciuiam scorta raperentur, concursu hominum rixa, ac propè prælium fuit. Lib. 2. ab urb. Et non longè post: Quum conuersus in patres impetus esset, consulum intercursu rixa sedata est. Sed Terentius fortasse ideo adiecit, quid hominum illic litigat? quia per uerbum turbæ non satis significatum erat perturbationem esse multorum: quanquàm & illud turbæ non minus pro multitudine hominũ accipi potest, quàm pro perturbatione: quũ præsertim de perturbatione adijciat, quid illic hominum litigat? Sed de uno loco nõ attinet disputare, ubi infinita suppeditant. Dixi à turba fieri turbo, cuius genitiuũ grammatici quidam uolunt esse pro ludicro illo instrumento, turbonis, quod uel ex hoc falsum esse, documentum est, quòd formam acumine fastigiato uocamus turbinatam, ad similitudinem ligni illius. Falluntur igitur grãmatici in turbo turbonis, quomodo in cardo cardonis, quod nec ipsum inuenitur.

In eosdem, de Exautoro. CAP. LXII.

IGnominiosa autem mißio (si Iuliano credimus) toties est, quoties is qui mittit, adijcit nominatim ignominiæ se causa mittere. semper enim debet imperator addere, cur miles mittatur. Sed si eum exautorauerit, inter infames efficit, licet non addidisset

dissset ignominiæ causa eum exautorasse. Pace tamen Iuliani, exautorare, est ducem ab imperio suo dimittere, uel missum militē
Declam.3. facere, illumq; donare missione militiæ plerunq;: ut apud Quintilianū in Milite Mariano, Pater huic emeritis bello stipendijs, tum, cùm tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exautoratas armis manus, agresti labori subegit. Titus Liuius ab urbe condita lib. XXXV. Volonum quoq; exercitus, qui uiuo Graccho summa fide stipēdia fecerat, uelut exautoratus morte ducis à signis discessit. Et in XXIX. Vbi hoc modo exautoratū equitē cū gratia Imperatoris uiderūt, se quisq; excusare, & uicariū accipere. Et in LXII. Vbi is uenisset, omnes milites exautorati domum dimitterentur, præter quinq; milia sociûm his, quos obtineri circa Ariminum prouinciam satis esse. Idem lib. XXXV. Postero die cōcione aduocata de rebus a se gestis, & de iniuria Tribuni bello alieno se illigātis, ut suæ uictoriæ fructu se fraudaret, quum deseruisset milites, exautoratos dimisit.

In eosdem, de Depectus. CAP. LXIII.

DEpectus (si Vlpiano credimus) dicitur turpiter pactus. Mihi autē pro simplici potius accipi uidetur id, quod in multis fit, ut, demiror, deambulo, desumo, demonstro, deosculor, depingo, deposco, deuito, degusto, demoror, deprecor, demulceo. Quòd si quando reperiatur pro turpiter pactus (quod non memini legisse me) id fit nō magis ui præpositionis, qua hoc uerbū cōponitur, quàm ui ipsius uerbi, quod citra compositionem nōnunquam turpem pactionē significat. Cic. in Paradoxis: Si quotidie fraudas, decipis, poscis, pacisceris, aufers, eripis, si socios spolias, ærariū expilas, si testamēta amicorū expectas, ac ne expectas quidē, atq; ipse supponis: hæc utrū abūdantis, an egētis signa sunt? Exemplū uerò, quòd depectus nō significat turpiter pactus, sed tantum pactus, apud Teren. in Phormione: Ita me dij bene amēt, ut mihi liceat tandiu, quod amo, frui, Iam depecisci
Act.1.scena. morte cupio. – Tale est hoc Terentianū, quale est illud Vergilij,

-*Vitamq; uolunt pro laude pacisci.* Aeneid.5.

Illud quoq; apud M. Tullium, secundo Rhetoricorum: Quidam cum circunsederetur, neq; effugere ullo modo posset, depectus est cum hostibus, ut arma, & impedimenta relinqueret, milites educeret. Itaq; fecit: armis, & impedimentis amißis, præter spem milites conseruauit. Non est accipiendũ pro turpiter pactus ab autore esse positũ. Quippe qui causam narrat, de qua controuersia est, an ille turpiter pactus sit: non autem factum hominis damnat: & aliquoties factum hoc, paulò pòst pactionem uocat. Et in libris ad Herennium hanc eandem rem gestam ita exponit: ut quod erat sui officij neq; accuset, neq; excuset, sed tantummodo pactum inter Pompilium, & Gallos ita fuisse significet: hancq; controuersiã ab accusatore, atq; ab reo declamãdam proponat.

In eosdem, de Gemma, & Lapillus. CAP. LXIIII.

GEmmas, lapillosq; Vlpianus sic distinguit, dicens: Gemmæ sunt perlucidæ materiæ: quas (ut refert Sabinus ad Vitellium) Seruius à lapillis sic distinguebat, eò quòd gemmæ essent perlucidæ materiæ, ueluti Smaragdi, Chrysoliti, Amethysti: lapilli contrariæ superioribus naturæ, ut Absiani, Neuẽtani. Margaritas autem nec gemmis, nec lapillis contineri satis constitisse idem Sabinus ait: quia concha apud rubrum mare & crescit, & coalescit. Murrhina autem uasa in gemmis non esse Caßius scribit. Hoc falsum esse, pace horum quatuor Iurisconsultorum, cùm omnes autores probant, quorũ titulum Plinius de gemmis non translucẽtibus fecit, & murrhina in gemmis numerat, & omnes lapides preciosos, præter Margaritam (cui unio nomen, quod tantùm lingua Latina habet) gemmas appellat: tum ipsa ratio. Nam quis non uidet, lapillus, quod generale nomen est omnium paruorum lapidũ, sed subintellectione pretiosus, idem esse quod gemmula? Nam gemmas etiam accipimus multorum cubitorum inueniri: quas ut uerè lapides, non lapillos appellare poßumus, ita quum minutæ fuerint, lapillos appellare debemus. Quòd si

Lib.37. Plin.li.9.c.35.

lapides tam grandes translucidi non fuerint, siue perlucidi, quales sunt imperfecti, nunquid uocabimus eos lapillos? Quid hoc magis ridiculum? Quòd si etiam omnis lapis perlucidus gemma est, etiam Parium marmor, quod in modum uitri translucidum est, gemma erit. Postremò reperimus eiusdem coloris lapides quosdam permixtim constare ex perlucidis, & non perlucidis, & ita permixtos natura, ut non poßis partem appellare gemmam, partẽ lapillum. Curtius libro octauo quum dixisset, Gemmas, margaritasq́; mare littoribus infundit: paulò pòst de eisdem Indis ait: Lapilli ex auribus pendentes. profectò perlucidi intelligendi sunt. Et iterũ libro decimo de rege Indo: Pendebant ex auribus insignes candore, ac magnitudine lapilli. Margaritam uerò, siue Margaritũ quis negare lapillum poßit, qui semper est pusillus lapis? Ego quidẽ candidos illos lapillos ex Indiæ regis auribus pẽdẽtes, Margaritas interpretor. Horatius, quũ inquit:

Saty. 1. lib. 1. Ser.

Nec magis huic inter niueos, uiridesq́; lapillos:

de Margaritis, & Smaragdis intelligit. Margaritã autem, sicut lapillis forsitan nego, ita gemmis fateor contineri, quod ferè omnes concedunt. Seruius tamen grammaticus, quasi multi aliter sentiant, inquit: Sanè multi separant gemmam à margarita, ut Cicero: Nego ullam gemmam, aut margaritam fuisse, &c. Et gemmas uolunt dici diuersi coloris, margaritas uerò albas: uel gemmas integras, margaritas pertusas. Hæc Seruij opinio ab omnibus, & ab ipsa ueritate dissentit. Est enim margarita, quæ in concha nascitur, unde conchyliũ dicitur, quam uulgò perlam appellant. Hæc etiam uocatur unio (ut idem Plinius ait) quia nunquàm nisi distincta reperiatur, estq́; generis masculini. Nam fœminini illud, quo nunc quidã pro unanimitate utũtur, nec autoritate nititur (nescio enim apud quẽ reperiatur) nec arte, quũ deberet esse masculini potius generis, ut talio, stellio, curgulio.

Ser. in illud 1. Aen. Colloq́; monile Baccatum, & duplicẽ gemmis, auroq́; coronam. In Verr. act. 6. Plin. li. 9. c. 35. unionem dictũ ait. quòd nulli duo reperiantur indiscreti.

FINIS LIBRI VI. ELEGANTIARVM VALLAE.

LAVRENTII VALLAE AD IOANNEM TORtellium Aretinum, cubicularium Apostolicum, De reciprocatione Sui & Suus, libellus plurimùm utilis.

INGVLARIS tua, Ioannes Tortelli, tum erga me beneuolentia, tum de meis, quantulæcunque sunt, literis opinio, ijsq; præcipuè quæ ad eloquentiam spectant, facit ut quicquid de elegantia linguæ Latinæ, qui primus ad eloquentiam gradus est, adnoto, id omne ad te potißimum scribam. Cum præsertim nihil eius generis tam exiguum proficiscatur à me, quod non tuo, nescio iudicio dicam, an amori, magnum esse uideatur. Non repudiabis igitur hoc tanquam exiguum, quod de pronomine Sui cum eius deriuatiuo adnotaui, uelut appendicem quæstionis illius, ubi quæ sunt huic cum genitiuis primæ & secundæ personæ communia (quemadmodum scis) disseruimus. Nam illic, quæ trium omnium, hic uerò quæ unius tantum propria sunt explicantur, eatenus prorsus, quatenus pertinet ad reciprocationem. Hui, dicet aliquis, perexigua, perexilisq; materia, nec satis scribi digna. Isti ego (uitandus est enim in principio maxime contemptus operis) affirmo, non talem sibi introgresso eam uisum iri, sed magnam, profundam, sinuosam, simulemq; Labyrintho cuidam, etiam si Minotaurus non inesset: ut uerè liceat Vergiliano uersu dicere, Aeneid.6.

Hîc labor ille domus, & inextricabilis error.

Vbi utinam non pleriq; falleremur, non modò plebeij, sed etiam principes in dicendo, ac Theseo pares, qui filo illo Ariadnes, aut non utimur, aut abutimur. Neque de nostra tantùm memoria, uerùm de aliquot iam proximis seculis loquor, in quibus uix

quispiam

quiſpiam uitio hoc non laborauit, uel utendi iſto pronomine, quum non oportet, uel non utendi, quum oportet. At quàm *uſitato, quàm neceſſario, quantæ etiam dignitatis uocabulo?* Etenim (*ut ſuperſedeam de genere hoc toto dicere*) *quantùm grammaticis, dialecticis, philoſophis, utiq; in ijs, quæ metaphyſica uocant, quantùm theologis, iuriſperitis, oratoribus, quãtùm deniq; omnibus ſermone utẽtibus conducit rerum, uerborumq́; interpretatio, quod proprium eſt eloquentiæ?* Certè *hoc, cuius uim, iusq́; interpretamur, tanti faciendum eſt inter cætera uocabula, quanti* Pluton *inter reliqua numina trium maximorum deorum & unus, & frater tertius.* Rides *uiciſsim comparationis hyperbolen.* Tu *uero uel per me licet rideas, tecum etiam riſurum, quum* (*ut inquit* Horatius) *ridẽtem dicere uerum* Nil *uetat.*
Lib. Serm. 1. ſaty. 1.
Rideas *inquam, non derideas.* Nam *& propius ad ueritatẽ accedet mea ſuperlatio ridicula, quàm tua cum detractione deriſio.* Nec *nihil bella, nec inconcinna, nec inepta ſanè comparatio erit.* Siquidem *quemadmodum tres filij* Saturni (*ſi uetuſtati credimus*) *omnia inter ſe diuiſere: ut* Iupiter *cœlum,* Neptunus *maria,* Pluton *inferos ſortiretur: ita tria pronomina & inter ſe germana, & inter cæteras uoces primaria, tum omnem perſonarum numerum complectuntur* (Ego *ſimile* Ioui, *cuius prima eſt dignitas:* Tu *ſimile* Neptuno, *cuius ſecũda:* Sui *ſimile* Plutoni, *cuius tertia*) *tum omnia deriuatiua per totidem caſus ſingula ſibi uendicant.* Nam *quid eſt, quod non meum, aut tuum, aut ſuum dici queat? & licet ſui non contineat tertiam omnino perſonam, tamen illius ueluti fons eſt, perq́; ipſum ea tota nuncupatur, ditius nimirum ac locupletius utroq; aliorum: quoniam plures uoces poſsidet tertia perſona, quàm reliquæ.* Et *hinc quoq;* Plutoni *cõparandum, qui* Dis *à diuitijs, & eadem cauſa* Græcè Pluton *appellatur.* Et *eò quidem magis, quòd ſicut* Pluton *defectum lucis ſentit, eiusq́; imperium omne ex alieno pẽdet orbe, quòd hinc illuc animæ deſcendunt, ſine quibus non exiſteret illius regnum:*

ita

ita Sui, & defectum nominatiui habet, & nisi regimẽ eius aliun de pendeat, nequit subsistere: & (quod ad rem maxime facit) quẽadmodum Plutone præside bene, maleq; factorũ iudicia exercentur, sic in usu dictionis, huius bene, maleq; loquentes præcipuè iudicantur: ut qui ex hoc iudicio absoluti discesserint, ij optimo iure tanquam ad Elysium eant, cumq; Vergiliano Anchisa dicant:

Quisq; suos patimur manes: exinde per amplum Aeneid. 6.
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus.

Quare si pronomen istud tanto Deo comparari potest, cur eius tractatio perexigua, perq; exilis existimetur? Libuit iocari Ioannes, dum nostram materiam (munus uidelicet in te meum) non esse tantopere contemnendam ostendere uoluimus. Sed id ipsa tractatio planum faciet, meq; non modò potuisse illam Labyrintho cõparare, sed fortaßis etiam intus Minotaurum, id est, desperationem habenti. De cuius natura, & usu cùm alij ueteres grãmatici nonnulla, tum Priscianus (cui inter cæteros ferè tribuitur palma) permulta præcipit, & haud scio an ulla de re diligẽtius, ut mirer sic lapsam loquendi consuetudinem defluxisse de uia. Nos huiusmodi erroris causas (ut aberrantes reducamus in uiã) quoad facultas feret, diligentius tradere conabimur.

In quo distent Sui, & Suus inter nos, & Græcos. CAP. I.

RINCIPIO (*quoniam Priscianus pleraque ad Græcam figuram reuocat, & hoc in primis pronomen de quo agimus) indicandum est multa esse cum alibi, tum uerò hîc inter nos Græcosq; dißimilia. Primùm apud illos sui, id est,* οὗ, οἷ, ἕ, σφὶ, σφῖν. σφᾶς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς, *non sanè frequẽnti in usu: & suus, id est,* ἑὸς, καὶ σφέτερος, *in minus frequenti esse, apud nos uerò frequentißima, & quàm usitatißima.*

Itemq;

Itemq; pro his duobus apud eosdem aliud pronomen, id est, αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτὸν, usurpari: quod propriè est ipsius ipsi ipsum ipso: uel ex utroq; compositum, ἑαυτοῦ, &c. Et licet nonnihil differant, tamen crebrò illud pro hoc poni, ut uix scias, quid inter ipsa intersit. Neq; me fugit ad signandam differentiam illud aspirare solere, quum pro hoc ponitur: sed nescio an omnes id scriptores obseruarint. Certè nec omnes editiones seruatum habent, & quæ habent, uix ubiq;: & si ubiq; haberent, non tamem in totum linguæ Latinæ responderet. Præterea hoc ipsum compositum primæ, secundæq; personæ accommodari, non solùm tertiæ, ut προσέχετε ἡμῖν ἑαυτοῖς, apud nos (si uerbum sit è uerbo) absurdißimum, attendite nobis sibi, siue nobis sibijpsis: cùm tantundem significet nobisipsis. Postremò apud Homerum, & si qui sunt alij, sexcentis in locis reperiri οὗ, οἷ, ἕ, hoc est, sui, sibi, se: pro eius, ei, eum, eo: siue pro illius, illi, illum, illo: cuius autoritatem imitatum nostrûm inuenio neminem. Ita & suam naturam interdum deserit hoc pronomen, & in locum suum aliud succedere patitur. Quod nobis adeò denegatum est, ut sicuti mei & meus, tui & tuus: ita sui & suus nequeant alterum pro altero poni, quum non Latina sit, sed barbara oratio, ego amo amicum mei, uel tui, hic amat filium sui, pro meum, tuum, suum: &, hic me credit omnia facere amore meo, odio tuo, inuidia sua, pro mei, tui, sui, quæ apud Græcos non est differentia. Siquidem (ut alibi probauimus) sui, ut mei, tui, nostri, & uestri, paßiuè semper accipitur: Suus uerò, ut meus, tuus, nostrum, uestrum, noster, uester, poßeßiuè, uel actiuè: quod Priscianũ ignorasse ob Græcam forsitan imitationem quàm mirum, tam uerum est. Quum ergo tot sint quibus à Græca nostra dissentit oratio, non quid illi dixerint est intuendum, ne in eundem in quem nõnulli (sicut ostendam) errorem incidamus: sed quid nostri, quorum autoritatem imitamur.

Non

Non esse tria genera constructionis prædictorum pronominum, sed reciprocationem sufficere. CAP. II.

Haec præfatus, ad rem ipsam uenio, cuius Priscianus *tria genera facit.* V*num, quod uocat reciprocum, quum pronomen in seipsum reflectitur: ut,* Cato *amat se.* Al*terum quod uocat transitionem, quum per deriuatiuum eius loquimur: ut, Cato amat suum filium, siue Catonem amat suus filius.* T*ertium, quod uocat retransitionem, quum accedit alterum uerbum: uel in primitiuo, sic:* Cato *precatur me, ut sui miserear:* V*el in deriuatiuo, sic:* Cato *precatur me, ut sui filij miserear.* Sed *optimum fuerit eius ad literam subijcere uerba, eáq; aliquantò longius repetita (quoniam non in unius tantùm quæstionis usum repetentur) quæ hæc sunt:*

Possessiua uerò modis construuntur tribus, quum uerba uel à possessore in possessionem, uel à possessione in possessorem, uel extrinsecus transferuntur. A' possessore in possessionẽ: ut, doceo meum filium, doces tuum discipulum, docet ille suum auditorem. A' possessione uerò in possessorem: ut paret mihi meus filius, paret tibi tuus cliens, paret illi suus seruus. Ex*trinsecus: ut doces tu, uel ille meum filium, doceo ego, uel ille tuum filium, doceo ego, uel tu suum, uel illius filium.* Sed *melius hoc per transitionem: ut, rogat ille me, ut doceam suum filium.* Q*uum enim suum sit relatiuum, exigit, ut prius cognoscatur persona possessoris sui, ad quam referatur.* E*t sciendũ quòd omnia possessiua, possessoris quidem personam secundũ primitiuũ significant.* P*ossessio uerò ipsa tertiæ est personæ, ut meus, tuus, suus, quomodo & nomina quibus iunguntur: ut, meus pater, tuus filius: excepto uocatiuo, qui solus in primæ personæ possessiuus inuenitur, quum secundæ copulatur personæ: ut, mi pater, ó mea* T*ullia, ó noster Chremes.* O*mnia tamen possessiua in genitiuos primitiuorum, non solùm nominibus, sed etiam uerbis transitiuis sociata, possunt*

ſunt reſolui:ut,amicum meum moneo,pro amicũ mei: & Euandrium filium Turnus interfecit, pro Euandri filium: & Daunius filius ab Aenea uictus eſt, pro Dauni filius. Hoc autem intereſt inter poſſeßiuum pronomen, ut meus,tuus,ſuus,& primitiuum mei, tui,ſui,quòd uoce poſſeßiui genus, & caſus, & numerus ipſius poſſeßionis oſtenditur, & ſubſtantiua quidẽ uerba poſſeßiuis cõiuncta ad poſſeſores referuntur: ut, tuus ſum filius, & meus pater es, & ſuus eſt illius ſeruus. Et *aliquantò poſterius.*Nos *uerò primitiuis quidem, id eſt,ſui, ſibi, ſe,à ſe, uel per reciprocationem:ut, ſui potitur,ſibi indulget: uel per retranſitionem utimur: ut,hortatur me ille, ut ſui potiar:rogat te ille,ut ſibi indulgeas.* Poſſeßiuis *uerò quum in ea poſſeßiuorum fiat tranſitio:ut, ſui ſerui miſeretur, & ſuo ſeruo prodeſt, & ſuum ſeruum diligit.* Nec *aliter tamen poteſt ſupradictum poſſeßiuum tertiæ perſonæ conſtrui cum alijs extrinſecus perſonis, niſi per tranſitionem(quomodo & primitiuum eius) id eſt, niſi prius à poſſeſſore eius proficiſcatur in aliam uerbi perſonam: & ſic ab illa rurſus ad poßeßionẽ tertiæ, ſicut & ad ſe:ut,rogat me ille, ut ſuus ſeruus miniſtret mihi uel tibi: precatur me ut ſui patris miſerear:petit te ut ſuo proſis filio:obſecrat* Cicero Varronem, *ut ſuum erudiat gnatum.* Et *notandum quòd quum à tertia in tertiam fit tranſitio perſonam, in dubium uenit, poſſeßio ad quam pertineat earum:ut, rogat iſte illum ne ſuo noceat filio, ambiguum,cuius filio ſuo,iſtius,an illius:id eſt,an rogantis, an eius qui rogatur: quomodo & apud* Græcos, παρακαλεῖ Πλάτωνα Ἀριστοτέλης ἵνα τὸν ἑαυτοῦ φίλον παιδεύσῃ. *dubium fit utrum* Platonis, *an* Ariſtotelis *ſuum.* Hæc ille. Non *uideo, quid opus fuerit hac diuiſione, quum & alia genera, & aliæ ſpecies eſſe poßint,ut poſterius apparebit,neq; hæc ipſa ſatis inter ſe diſtincta ſint.* Quæ *enim ſpecies hæc erit?* Cato *cupit me amicum ſibi, uel ſuũ: optat te coli à ſe, & à ſuis:ait domũ tuam ſe autore extructã,ſiue ſua pecunia: relinquã* Reipub. *teſtimoniũ meæ in ſe uoluntatis:*

uoluntatis: rex est domi suæ lætus sua gloria: sua quenque delectant: terra per se stat: & alia plura: ut fortasse sicut expeditius, ita satius fuerit hæc omnia appellare reciprocationē, quod propemodum Priscianus *ipse confitetur, quum longè pòst inquit:* Non *aliter tamē hoc fit, nisi prius à tertia persona uerbum aliquod (ut diximus) proficiscatur ad aliam extrinsecus personā, & sic ab illa per retrāsitionem ad eam reciprocetur aliud uerbum: ut, rogat me ille ut ad se ueniā: petit te, ut sibi des: hortatur milites imperator, ut se largo potiātur.* Q*uapropter hoc tāquā generali uocabulo (si modo ausim dicere) solo uti possumus.*

Vnde dicta sit Reciprocatio. CAP. III.

QVod *ex eo dictum est, quòd sicut reciprocatur spiritus, quum recipitur, & unda uicißim alluens littus, &* E*uripus ad pristinum súbinde cursum rediēs reciprocus est: ita hæc pronomina alterum primitiuum, alterum deriuatiuum ad id unde prodierant, reuocantur.* Q*uod* Græci ἰδιοπάθος *&* ἰδιοπάθειαν *uocant.* Priscianusq; *interpretatur sui passum, & sui passionem, tum durè, tum minus aptè: quia sui (ut diximus) tantūmodo paßiuè accipitur. Satis autem erat reciprocum, & reciprocationem dixisse.*

Quomodo solœcismus admittatur in Sui, & Suus. CAP. IIII.

ET *hac quidem quomodo sit utendum, ex superioribus liquet.* Q*uonam autem modo aliqui abutantur,* Priscianus *ostendit, inquiens:* T*ertiæ uerò personæ possesßiuum sine uoce altera significante possessorem suum, non potest adiungi alij personæ per se.* Si *dicam, seruus suus ministrat mihi uel tibi, solœcismum facio.* Propemodum *ipse præceptor hoc pronomine abusus est.* E*go dixissem ipsius, ut referatur ad possesßiuum, potius quàm suus, quod referri uidetur ad uocem alteram, quod ille non sentit.* De *quo latius posteà.* Sed *cur de primitiui solœcismo omisit exempla? quæ res multùm faciebat ad hoc uitium*

tium deuitandum:ut,ego dixi sibi,non est sibi curæ Respublica,tu fuisti secum:pro eo quod est,ego dixi ei, non est ei curæ Respublica, tu fuisti cum eo. An quòd temporibus eius in hoc nunquàm,aut uix unquã peccabatur? Quippe cùm hac quoq; tempestate minus in sui peccetur quàm in suus. Sicut enim datiuo & ablatiuo postposita præpositione cum,prout exemplis docui,& nonnunquam forsitan genitiuo : ut, feci amore sui, uulgus utitur:ita nõ utitur accusatiuo,ablatiuoq;. Quis enim è uulgo sic loquitur: uidi se:pergo ad se:indigeo se : redeo ad se: profectò (quòd sciam) nullus:ut si rectè ratiocinamur, minor sit eius pars,in qua peccatur,utpote non planè per duos casus: at uerò in suus per omnes.per nominatiuũ,quale fuit Prisciani exemplum. & in apposito:ut,hoc est opus suum.per obliquos: ut,ego sum amicus patris sui:tu non places filio suo : legisti librum suum:pone hoc ad pedes suos:libris suis fruor : in hortis suis cœnauimus: pro eius, siue ipsius, siue illius: quæ dici non Latinè, si qua ratio est,reddi ista potest: In primitiuo quidem (quòd quum inter hunc modum loquẽdi quem reformidant,& illum quo utuntur,nihil intersit) palàm est eos (semper enim falsitas se ipsa cõuincit) sua confeßione peccare,ut nuper quẽdam literarum Græcarum ignarum, quèm,quòd negaret propter loquendi consuetudinem dicẽdum esse Aristoteles,ita sum percontatus,nonne Aristotelicus omnes dicunt? Quumq; ille respondisset,etiam:ergo,inquam, etiam uestro testimonio dici debet Aristoteles,non Aristotiles,ut fieri poßit Aristotelicus. In deriuatiuo autem quod cõsequens est,quum hoc sit eiusdem naturæ,quod illi tanquam genitori,uel domino , uel duci non licet,id huic uel filio,uel seruo,uel militi non licere.

Prima causa,cur Sui,& Suus abutamur pro Eius, uel Ipsius,uel Illius. CAP. V.

VErùm hic quispiam,neq; hac mea ratione contentus,neq; Prisciano satis fidei habens,aget nobiscum autoritatibus, oppo

opponetq; Vergilianum illud: Aeneid.4.

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namq; suam patria antiqua cinis ater habebat.

Quod haud dubiè illi simile est, Seruus suus ministrat mihi: siue, seruũ suum uidi, & cætera quæ protuli paulò antè per omnes casus exempla. Vbi, etsi abest ad quod referatur suus, id tamen subauditur: nemo enim dicit suus, nisi de eo, cuius habita sit mẽtio: ut si roganti, ubi est Titus? respondeas, nescio, seruus suus est hic, uel seruũ suum uidi. In quo si solœcismus est, & in uersu Vergiliano sit necesse est. Sin in hoc non erit, falsò ait Priscianus in illo esse. Quid igitur ad hoc dicemus? Si Vergilium damnamus, tantũ uirum, & poëtarum Latinorum longè principem, quis ferat? & non eius autoritatem qualibet ratione potiorem existimet? Sin Priscianum, iam omnis huius rei ars subuerteretur, nullamq́;, aut superuacuã maximorum autorũ fuisse dicamus obseruationem oportet. Ego etsi uideo Priscianum (si modò animaduertit) hoc dißimulasse, tamen ipse non dißimulabo, aut iam non dißimulaui potius: quippe qui superioribus exemplis simile esse confessus sum. Sed uel poëticam licentiam excusandam reor, uel operis imperfectionem. Etenim credere libet Vergilium, quum talem quendam uersum faceret,

Nanq; suam patria liquerat tellure sepultam,

impeditum prima syllaba uerbi longa, mutasse formam dicẽdi: atq; ita in solœcismum (si dictu fas est) incidisse. An non illud huic ex superiore libro, etsi non persimile, tamen non dißimile prorsus est? Viuite felices, quibus est fortuna peracta Iam sua. Aeneid.3. Pro uestra, positum est sua. Quòd si quis dicat positum esse pro propria, recteq; hoc dici: ut id rectè diceretur, Viuite felices, quibus est fortuna peracta Iam propria, hic nihil dicit, quum suum etiam pro proprio acceptum naturam tertiæ personæ nõ mutet, nemoq́; sic loquatur: est mihi, aut est tibi suus scribendi mos, quum tamen dicamus, est mihi, aut est tibi pro=

prius scribendi mos. Nam in illo huius eiusdem poëtæ uersu:
Aeneid.6. Quisq; suòs patimur manes : non refertur id suos ad primam personam, quia sic resoluenda est oratio : nos patimur manes, sed quisq; nostrum suos. Eiusmodi paßim reperiuntur exempla: ut, quum in bibliotheca nos ad suum quisq; studium libros euolueremus. Non est autem huic Vergiliano, de quo disputamus, Ouidianum illud simile: Respice Laërten, ut iam sua lumina condas: Vbi nonnihil rationis est, quòd utrunq; uerbum eidem supposito seruit. Hæc igitur Vergilij autoritas (& si qua sunt eiusmodi apud alios loca, quorum nonnulla posterius attingam) prima extitit causa (ut iam causas enumerare incipiam) uulgaris erroris.

Epist. Penelop. ad Vlyss.

Secunda eiusdem causa. CAP. VI.

Altera, quòd nonnullis in locis siue hominum, siue temporum culpa, libri corrupti sunt: ut apud Ciceronem in Sallustium, Quòd si istius uita memoriam uicerit, aliam Patres Conscripti, non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis. Quem locum (nisi emendetur) non confido me expositurum. At qui se exponere posse confidunt, ut in tota sententia, sic in uerbo suis, quid ratio poscat, non respiciunt. Nec solum communis est huiusmodi menda librorum, sed etiam priuata in suis cuiusq; codicibus. Nec aliunde factum est, ut q;, encleticam quidam præponant (quorum sunt Ebrardus & Alexander) nisi quòd Vergilium male legunt: ut in illo uersu,

Aeneid.7. Se satis ámbobus Teucrisq; uenire Latinis. pro Latinisq;.

Tertia causa. CAP. VII.

Atq; hæ quidem causæ citra nostram forsitan culpam sunt. Totidem autem quæ sequũtur nobis utiq; aßignãdæ sunt, nonnihil ex duabus superioribus alimenti sumẽtes. Prior, quãdo nõ præuidemus quò referatur hoc pronomen, quadam ambiguitate decepti: ut apud Vergilium,

Aeneid.1. En Priamus, sunt hîc etiam sua præmia laudi.

Et

Et apud Quintilianum: Itaq; accedam in plerisque Ciceroni, atq; in ijs ero, quæ indubitata sunt, breuior, in quibusdam paulum fortasse dissentiam. Nam cùm etiam iudicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam. quasi id suum de Cicerone dicatur, non de legentibus. Et alibi, dum idem autor cur Ciceronis exemplum contraxerit, inquit: Quæ quia erant longiora, non suis uerbis exposui. suis acciperent pleriq; pro Ciceronis, quum sit accipiẽdum eo modo quo illud: Exponam altercationem nostram suo ordine, ac suis uerbis. Idem quoq; in primitiuo cõtigit, ut apud eundem: Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera, nisi dies: nec iam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori posset: planctibus, lacrymisq́; (penè improbè dixerim) parcius utebatur, nec sibi permittebat dolor lugere ueniẽtem. Nam id sibi ad dolorem refertur, non ad matrem. Permulta sunt huius generis exempla, in quibus errandi ambiguitas est causa, ex quadam rei similitudine nobis labantibus: ut quia illud bene dicitur, Adolescens aßiduè à me increpatur, obiurgatur, castigatur, hoc suis non placet: uideatur & hoc bene dici, Adolescentem aßiduè increpo, obiurgo, castigo, quod suis non placet: quod ipsarum statim iudicio aurium probabile est: hoc autem secus, & périnde est ac si dicas, me increpare adolescentem aßiduè, obiurgare, castigare suis non placet: nisi quis uelit uerba hæc actiua paßiuè resolui posse, & huius generis locum illum esse Ciceronis: Qui autem annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omnium consensu ad summam autoritatem dabat, is eius omnem spem, ac omnia uitæ consilia morte peruertit. Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, graue bonis omnibus. Illud transeo, quod in neminem nisi stultum cadat, ut hoc nõ intelligat, quale est apud Quintilianum: Tu prima docuisti sibi non parcere, potius quàm plus flere: ubi subauditur, illum, ut sit, Tu prima docuisti illum sibi non parcere, seu suis.

Quarta causa. CAP. VIII.

POsterior (quæ eadem quarta est) causa, quòd uidemus indifferens esse, an quis dicat, omnes optant, quod sibi utile est, uel quod ipsis utile est. Ille repetit quod suum, siue quod ipsius est. Quisq; uult, quod sibi, uel quod ei, siue ipsi expedit, prodest, conducit, placet. Idq; apud summos quosq; scriptores. Cicero pro Marcello: Multi dubitabant, quid optimum esset, multi quid sibi expediret. Idem pro Ligario: Legatus in pace profectus, in prouincia pacatißima ita se geßit, ut ei pacem esse expediret. Idem in Philippicis: Dicit enim si quis eorum, qui prius se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se

Declam. 3. iturum. Quintilianus in Milite Mariano: Neque ignorauit, quæ manerent eum pericula. Dixi de is, dicam de ipse, addamq; de ille. Cicero pro Rabirio: Nec enim cuiquam eius consilium, uehementius, quàm ipsi displicet. Et in Officiorum tertio: Vas factus est alter, ut si ille non reuertisset, moriendum esset ipsi. Et in Offic. primo: Homo qui errãti comiti monstrat uiã, quasi de suo lumine lumen accendat, facit, ut nihilominus ipsi luceat, quum illi accenderit. Idem pro Marcello: Est uerò fortunatus ille, cuius ex salute non minor penè ad omnes, quàm ad illum

Declam. 1. uẽtura sit, lætitia peruenerit. Quintilianus in Pariete palmato: Quapropter nõ petit, ut illum miserũ putetis, nisi & innocens

Declam. 3. fuerit. Et in Milite Mariano: Affirmo tibi C. Mari, non sic nuper repugnasset, si illum tribunus uoluisset occidere. Adijciam unum de libris ecclesiasticis exẽplum, de quibus posteà locuturus sum: Iusiurãdum quod iurauit ad Abraham patrẽ nostrũ daturum se nobis: Vt sine timore de manu inimicorũ nostrorum liberati, seruiamus illi, In sanctitate & iustitia coram ipso. Aliquãdo uidere licet, ubi desideres eũ, ibi esse se, & rursus ubi se, ibi eum. Cicero pro Ligario: Atq; hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quũ de se eadẽ dicerẽ, ignosceret. Et per amphibo liã libro Officiorũ primo: Nam negligere quid de se quisq; sentiat,

tiat, nõ solum arrogãtis est, sed etiam omnino dissoluti. Non'ne *licebat hîc dicere, quid de eo quisq; sentiat, ut in illo eiusdẽ pro* L. Sylla? *Quid est huic quod eum in hac uita teneat?* E *diuerso alibi:* Hic *igitur* Titus Ligarius, *qui tum nihil aliud egit (neq; enim hoc diuinabat) nisi ut tu eum studiosum, & bonum uirũ iudicares, nũc à te supplex fratris salutem petit.* Vbi *ego citius dixissem se, quàm in illo eiusdem ad* Atticũ: Subquerulas *literas miserat, quòd quædam cõstituta à se rescinderem.* Cùm *nõ minus bellè diceretur, quòd quædam ab eo siue ab ipso.* Hanc *eandem differẽtiam agnoscas interuẽtu præpositionis, sed magis in ipse quam in is.* Quintilianus *quinto* Institutionum : Nec *libenter exẽplum, quod in se fortasse recidat, facit.* Idem *in sexto:* Quanquam *aliqui reperiũtur, qui ne id quidem, quod in ipsos recidere posit, euitent.* Sæpe *duo hæc coniũcta reperias uel nulla, uel aliqua interueniẽte præpositione, & præcipuè inter: ut idem in decimo,* Quum *sit diuersa nõ earum modò inter seipsas conditio, sed in singulis etiam partibus causæ, sintq; alia leniter, alia asperè, alia cõcitatè, alia remissè, alia docẽdi, alia mouẽdi gratia dicẽda: quorũ omnium dissimulis, atq; diuersa inter se ratio est.* Huius *præpositionis, & illa proprietas est, quòd nihil interest, an se, an ipso utaris, quũ antecedit uel genitiuus (ut in proximis exẽplis, & in hoc Tulliano:* Nec *mihi cæterorũ iudicio uidetur solùm, sed etiã ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse) uel datiuus, aut ablatiuus, ut apud eundem* Quintilianũ. Circa *quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis pugna est.* Et *iterum:* Nam *in magnis quoque autoribus incidunt aliqua uitiosa, & à doctis inter ipsos etiã mutuò reprehẽsa.* Secus *quoties antecedit nominatiuus accusatiuus'ue: ut apud* Ciceronem, Vt *enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat, hoc ipso quòd inter se omnes partes quodam lepôre cõsentiunt.* Et *iterum:* Damonem, & Pythiam Pythagoreos *ferunt hoc ani-*

mo inter se fuisse. Vbi ego non ausim dicere inter ipsas, & inter ipsos. Nam illud ab hoc genere diuersum est, quale apud Quintilianum: Nemo igitur dubitauerit, longè esse optimum genus Atticorum, in quo, ut est aliquid inter ipsos commune (id est, iudicium acre, tersumq́;) ita ingeniorum plurimæ formæ. Hactenus exempla de Sui, nunc de Suus proferam. Cicero Officiorum (unde modò protuli exempla) libro primo: In primisq́; uersutum, & callidum factum Solonis, qui (quò & tutior eius uita esset, & plus aliquanto Reipub. prodesset) furere se simulauit. Et in eodem: Illa tamen præstare debebit, quæ erunt in ipsius potestate. Rursus in tertio: Quid Agamemnon? quum deuouisset Dianæ, quod in suo regno pulcherrimum natũ esset. Et in eodem: Piscatores ad se conuocauit, & ab eis petiuit, ut ante suos hortulos postera die piscarētur. Inusitatius in eodem: Quid dominus nauis, eripiet'ne suum? minime: non plus quàm si nauigantem in alto eijcere de naui uelit, quia sua sit. Nec minus inusitatè pro L. Sylla, si modò syncera scriptura est: Sylla si sibi suus pudor, & dignitas non prodesset, nullum auxilium requisiuit. Vtrunq; probatur ex altero: illic quidem licuisset dicere, quo tutior sua uita, et quæ erunt in sua potestate: hîc autē, quod in ipsius regno, & ante ipsius hortulos, & quia eius illa sit, & si ei suus pudor. Cæterùm in ijs testimonijs duplicia uerba fuere: quid ubi sunt singula? Nēpe idē fieri uidetur, nec differre utrũ dicas, cepi columbam cũ pullis suis, an cũ pullis eius. Inueni turturem in nido suo, an in nido eius. Expuli leonem ex antro eius, an ex antro suo. Necaui lupã, & catulos suos, an catulos eius, siue ipsius. Tuetur nos Deus propter suã clemētiã, an propter eius, ipsius'ue clemētiã. Ante domũ suã me inclamauit, an ante domũ eius, ipsius'ue, & similia. Ego uerò ita sentio, quũ interuenit copula, nõ licere uti suus: qa nulla tũc est reciprocatio. Ideoq́; nõ catulos suos dicēdum, sed eius. In cæteris, si substantiuũ pronominis sui respicit ad suppositũ, suus utiq; dicendum:

dum: sin ad appositum, sæpius eius dici, siue ipsius, siue illius. Ad *suppositum: ut,* Tuetur *nos* Deus *propter suam clementiam, non propter eius: quemadmodum dicimus, tuetur nos* Deus *sua bonitate, non eius bonitate.* Inclamauit *me ante domum suam, non ante ipsius: quemadmodũ dicimus, eiecit me domo sua, non domo ipsius siue eius.* Ad *appositum: ut, amamus* Deum *propter bonitatem eius: allocutus sum hominem ante domum eius, libentius dixerim, quàm suam.* Item, *cepi columbam cum pullis eius: inueni turturem in nido eius: expuli leonem ex antro eius: nec tamen ratio obstat, quin & suo dicatur, ac ne autoritas quidem* Ciceronis *de* Republica *libro sexto:* Itaq; *ego illum de suo regno, ille me de nostra* Republica *percontatus est.* Terentius *in* Adelphis: Suo *sibi hunc gladio iugulo.* Nisi *si quod addatur apposito adiectiuum, uerbum'ue ad quod fieri reciprocatio debeat: quod genus est:* Inueni *leonem iratum, ac sæuiorem ob amissam prædam suam:* Video *columbam tristem in periculo pullorum suorum:* Nosti *illum minus suo, quàm suorum casu perterritum:* Sentio *hominem ambulantem per domum suam, non per domum eius.* Item, Scio *illum dolere fortunam suam.* Et *in primitiuo quoq;: ut,* Opinor *hunc cognoscere contemptum sui.* Illud *transeo, neminem posse errare, quum suus est substantiuum, ut eius, aut ipsius, aut illius utatur: ut, comperi illum cum suis, siue inter suos: quinetiam uix erratur, quum accipitur pro proprio: ut, de hac re dixi suo loco, non ipsius: &, referam hæc omnia suis locis, ac temporibus, non eorum.*

Causa cur Eius, Ipsius, Illius, abutamur pro Suus. CAP. IX.

AT*que ex ijs quidem quæ commemoraui, non modò factum est, ut multi pro eius, siue ipsius, siue illius, uterentur suus: uerùm etiam ut econtrario pro hoc illis abuterentur (de quo solœcismo nullam facit* Priscianus *mentionem) qualia sunt mea proxima exempla: ut, uideo columbam tristem in periculo pul-*

lorũ eius, uel columba luget pullos eius, & quale Donati grammatici (ut grammaticos potissimũ suæ artis admoneam, si modò Donati grammatici libellus est de uita Vergilij, in quo alterius quoq; generis uitia reprehendas) ait enim loquens de Vergilio: Voluit etiam eius ossa Neapolim transferri, ubi diu & suauissimè uixerat. Ac paulò pòst: Translata igitur iussu Augusti eius ossa (prout statuerat) Neapolim, fuere sepulta uia Puteolana intra lapidem secundum, suoq; sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Et iterum: Item rogauit, quo pacto quis altam, felicemq; eius fortunã seruare posset. Superius uerò: Quod quum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari sibi in mercedem panes iussit. Et alibi aliquoties sibi, uel suo pro eius, & eius pro suo, uel sibi. Verùm è Græca quoq; figura non minimum causæ accessit huic errori, id quod me pollicitus sum ostẽsurum. Nam quum pro uno αὐτοῦ liceat dicere tum suus, tum eius, tum ipsius, tum illius (non tamen quodlibet semper) tardus, aut indiligens interpres quando hoc, & quãdo illud competat, non dispicit. Quo uitio in interpretatione quidem ecclesiasticorum librorum omneis interpretes decepit lingua peregrina. Sed nos indigni reprehensione, qui maioribus credimus: illi uerò digni, qui maioribus suis credere noluerunt. Quo magis ex ijs præcipuè uitiosa à me sunt exempla proferenda, ut errorem nostrum, ubi fontem eius agnouerimus, deuitemus: quum tamen ex hoc nec contumelia ulla fiat libris ecclesiasticis, Hebræa tantùm, aut Græca lingua loquentibus (nescio an honor potius habeatur) nec magna eorum traductoribus: si modò dignitatis horum ratio habenda est, qui uel incerti sunt, uel ignoti, uel inter se dissidentes. Hoc mihi dissimulandum non fuit, uel ob id, ne quis mihi istorum obijceret autoritatem. In psalmis igitur (quos Hieronymus certè non transtulit) ubi pleraq; huiusmodi rectè translata sunt, illud non rectè: À gloria eorum expulsi sunt: prò à gloria sua. Et iterum: Qui exacuerunt ut gladium lin-

guas

gus eorum:pro linguas ſuas. Et iterum:Saturati ſunt filijs,& dimiſerunt reliquias paruulis eorum:pro ſuis.Et iterum: Perierunt propter iniquitatem eorum:pro ſuam. Neque uerò me latet,in quibuſdam codicibus rectè legi,ſua, ſuas , ſuis, ſuam. ſed ego rem,non hominem noto. Necnon ibi:Et abſtulit ſicut oues populum eius:quod melius alibi legitur ſuum: ſicut ibi quoque: Sicut locutus eſt per os ſanctorũ ſuorum,qui à ſeculo ſunt,prophetarum eius:alibi melius, Per os ſanctorũ prophetarum ſuorum,qui à ſeculo ſunt. In his omnibus Græcè eſt genitiuus αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν, ille pluralis,hic ſingularis. Aliquando etſi eius,ſeu ipſius,ſeu illius tolerari poteſt,tamen Latinius eſt ſuus:ut in eiſdem pſalmis, Neq; deſcendet cum eo gloria eius,pro ſua:tametſi aliqui non legunt eius.Et iterũ:Deſiderium cordis eius tribuiſti ei,& uoluntate labiorum eius non fraudaſti eum : pro ſui , & ſuorum. Et iterum:Brachium eorũ non ſaluauit eos, pro ſuum. Et iterum:Benedicite domino omnes angeli eius,benedicite domino omnes uirtutes eius,benedicite domino omnia opera eius: pro ſui,ſuæ,ſua: quale eſt illud in Apocalypſi: Opera enim illorum ſequuntur illos: quod ego citius dixiſſem , opera enim ſua. Huius tamen generis non eſt,ſi interuenit uerbum,ad hunc modum: Quòd pater non amarit te , ſiue patrẽ non amaſſe te,probat ipſius teſtamentũ,potius quàm ſuum: ut eſt apud Quintilianum libro primo, Quomodo & ipſum & Vergilium quoque ſcripſiſſe manus eorum docent. Nam in illo apud pſalm. Omnia à te expectant,ut des illis cibum in tempore, dante te illis colligent : illis pro ſibi poſitum eſt:de ſecundo,illis , magis loquor, quod ſibi quoq; translatum inuenio.Suo autem pro eius (quod ſuperioris generis uitium eſt) illic: Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ſuo malignus.Et iterũ: Si autem dereliquerint filij ſui legem meam. quanquàm lego in quibuſdam editionibus utrobique eius. Et iterum : Anima autem mea exultabit in domino, & delectabitur ſuper ſalutari ſuo : nam id ſuo , ad dominum

refer

refertur, non ad animam: quemadmodum Græcè αὐτ. *At ibi ne-scias an uarietate gauisus interpres sit, an consilio mutauerit: Quoniam secundum altitudinem cœli à terra corroborauit mi-sericordiam suam super timentes se. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. Et in eodem psal-mo paulò pòst: Misericordia domini ab æterno, & usq; in æter-num super timentes se: & iustitia illius super filios filiorum, his qui seruant testamentum eius. Et: Memores sunt mandato-rum ipsius. Pro his quinque nostris, suam, se, eius, ipsius, illius, unum est pronomen* Græcè αὐτοῦ, αὐτῶν, αὐτῆς. *Idem, quod modò dixi, quod nunc aspiretur nec'ne, non attinet dicere, ut taceam raris in codicibus psalmorum reperiri hanc diligentiam. Nam cæterorum ecclesiasticorum librorum in nullis adhuc reperi, nec eam (iudicio meo) satis exactam. Vter tamen sermo melior, super timentes se, an super timentes eum, lucis duntaxat gratia, super timentes eum, uel ipsius interpretis testimonio, qui prio-rem quodammodo posteriore correxit: nisi uarietatis gratia id facit. Huius generis ille quoq; locus est: Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt: quòd si dixisset aduersus eos, qui ipsos angustiauerunt, obscuritatem deuitasset, ut taceam quòd magis ad uerbum etiam transtulisset.*

Quomodo uidetur amphibolia in Sui, & Suus. CAP. X.

ENimuero euitatur obscuritas hæc amphiboliæ per aliquod ferè trium pronominum, Is, Ipse, Ille, quæ cum alijs duobus Sui, & Suus modò pugnant, modò conueniunt, ritu Troianorũ puerorum: ut est apud Vergilium,

Et nunc terga fuga nudant, nunc spicula uertunt
Infensi, facta pariter nunc pace fruuntur.

Mutaui modò se in ipsos, mutabo alio exemplo in eos, ut fecit interpres superius in psalmo, si tamen mutasse dicendus sit. Cice-ro in Bruto: Is soceri instituto, quem (quia cooptatus in augu-

rum collegium non erat) non admodum diligebat: præsertim quum ille Q. Scæuolam sibi minorẽ natu generum prætulisset. Nam id sibi (ut Quintiliani uerbis utar, qui eum notat) & ad socerũ referri, & ad Fannium potest. At si dixisset ei, de Fannio utiq; locutus intelligeretur, aut si ipsi, aut si illi, sic, præsertim quum is Q. Scæuolam illi. Et ego quidẽ deuitare cupio amphiboliam. At Priscianus (cuius hoc erat officij) quum eam notat, non modò id non facit, uerùm etiam in ipsam incidit paulò pòst, dum ait: Vel quum transitũ facit in aliquos sibi coniunctos, ut ille misceretur eorũ, qui secum uiuunt, uel sibi parentium, uel secum degentium, dat sibi fauẽtibus, incusat secũ certantes, & inuidet se indigentibus. Nam id sibi, & id se (quũ tam pluralis sit numeri, quàm singularis) quò referatur, ambiguum est: sed hæc amphibolia in primitiuo est, illa quam ipse notat, in deriuatiuo, rogat iste illũ ne suo noceat filio. Quasi uerò nihil ad rem faceret, illud de Cicer. & Varrone, aliud ambigui protulit exẽplũ.

Suus est illius seruus, & similia malè dici. CAP. XI.

IN quo etiam exponendo, quod in illo non fecisset, errauit, ut ad aliam quæstionem transeamus. Errauit enim, inquiens, ambiguum cuius filio suo, istius, an illius, cuiusmodi est, quod superius dixit: doceo ego, uel tu suum illius seruum. Et iterum: suus est illius seruus. Et iterum: suus illius, istius, ipsius hominis. Inq; alia longè pòst materia, nisi substãtiuis uel uocatiuis uerbis adiungantur, sicut & nomina, meus es filius, meus uocatur seruus, tuus nominor parens, tuus est pater, suus illius sum filius: suus illius es filius, suus illius est filius. Et aliquantò pòst non semel, quæ uerba mox subiungam, quorum Prisciani exemplorũ unum est: Suus Vergilij uersus: simile illi, Vtrum Platonis, an Aristotelis suum? Quod sermonis genus (quantum memini) nusquam inueni: eoq; mallem aliena prompsisset exempla is, qui hoc tradit, quàm sua finxisset. Ad hoc probandum ea quoque facient, quæ de coniuncta huic materia disputabimus.

Suus

Suus neque discretionis, neque abundantiæ causa posse addi ad Ciceronis uel istius filius, sed potius redundare. CAP. XII.

IAm uerba, quæ modò promisi me subiuncturum, utrique, atque adeò multiplici quæstioni seruient, & idcirco prolixius recitentur, quæ hæc sunt: Discretionis quoque causa, uel abundantiæ, solet cum genitiuo possessoris addi nominatiuus possessiui: ut, suus est Homeri mos: intelligitur enim non alterius: & suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus: suus dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges non est suus: id est, sub potestate patris legitimi non est. Quòd autem suus pro uniuscuiusque proprio accipitur, usus confirmat. Vergilius Georg. primo, –Molles sua thura Sabæi. Terent. in Phorm.

Quot homines tot sententiæ, suus cuique mos est. Sin autem in possessionẽ fit à possessore transitio, obliquis possessiui utimur: ut, Cicero miseretur filij sui, præbet suo filio, aspicit suum filiũ, potitur suo filio. Sin extrinsecus fit transitio in possessionem tertiæ personæ, sufficit genitiuo uti ipsius possessoris: ut, misereor filij Ciceronis: dono filio Ciceronis: accuso filium Ciceronis. Licet tamen etiam addere possessiui casus consequentes, uel discretionis causa, uel abundantiæ: ut, egeo ingenij sui Ciceronis: benedico ingenio suo Ciceronis, & similia. Illud quoque sciendum, quòd cum in alijs omnibus possessiuis liceat primitiui genitiuo pro omni eorum uti casu, quod ostendimus, in hoc quoque possessiuo pronomine tertiæ personæ quomodo in alijs tunc utimur, quum ipse possessor aliquid agat in possessionem suam, & cùm in aliam personã transitũ ostendatur facere pro sua possessione: ut, amat ille suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut prosim suo filio, & ut prosim sui filio. Si ipsa tamen possessio in possessorem faciat transitionẽ, non est congruũ uti primitiui genitiuo pro possessiuo: quia uim habet cõpositi Græci: ut, Ciceroni redit suus filius,

non

non satis cõmodè per hoc dicitur, Ciceroni redit sui filius: nec, Ciceronem laudat suus filius, pro sui filius, & similia: quia nec apud Grecos bene dicitur, Κικέρωνα φιλεῖ ὁ ἑαυτοῦ υἱὸς, nisi more Attico pro simplici compositum accipiatur. Et sciendum quòd quia primitiuũ eius tam singulare, quàm plurale est, licet in possessiuo & unũ, & plures possessores eius intelligere, pro significatione genitiui ad possessorẽ pertinentis: ut, suus illius, & suus illorum: nec mirum si per transitionẽ Romani utuntur his pronominibus, sui, sibi, se, à se, & eius possessiuo, ut ostendimus: necnon si ad coniunctionẽ sui, ad alias etiam personas aliquid agat: ut, ille uocat me ad se, ducit te secũ, trahit omnia in se: uel quum transitũ facit in aliquos sibi coniunctos: ut, ille miseretur eorum, qui secum uiuunt, uel sibi parentium, uel secum degentium: dat sibi fauentibus: incusat secum certanteis: & inuidet se indigentibus. Et uidentur hæc omnia possessiuorũ uim habere, & similia, nec incongruè huiusmodi cõstructionẽ habuisse, cum Attici quoq; soleant huiusmodi cõpositis uti in cõstructionibus. Xenophon ἀπομνημονευμάτων *primo:* Ἀλλὰ Σωκράτης ἔφη ὁ κατήγορος τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε, πείθων συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων. *Quòd autem etiam genitiuo, uel datiuo, qui loco sit genitiui possessoris, bene additur etiam possessiuum (ut supra diximus) non solùm nostrorum, sed etiam antiquorum usus comprobat. Vergilius in Bucolicis:*

Et me Phœbus amat, Phœbo sua semper apud me Eclog. 3.
Munera sunt lauri, & suaue rubens hyacinthus.

Terentius in Adelph. Suo sibi hunc gladio iugulo. Plato in Timæo: Μήτ' ἄρα ἀργύρεον μήτε χρύσεον μήτ' ἄλλο ποιηθῆναι κτῆμα αὐτῶν ἴδιον. *Et (quod mirũ est) hoc ipsum* τὸ ἴδιον *etiam primæ, & secundæ adiũgitur personæ apud illos, ut Isæus* ἐν τῷ πρὸς Εὐκλείδην: οὐκ ἂν τὰ ἴδια τὰ ἐμαυτοῦ: *pro quo nos dicimus, meum propriũ, & tuum proprium. Dicitur tamen etiam suum proprium illius, ut non putetur abundare suum, sed indubitabilem discretionem*

nem significare. Illud quoque notandum, quòd tertiæ personæ possessiuum ad innumerabiles (ut dicimus) refertur personas: quippe cum ad omnia tertiæ personæ prononuina, & ad omnia nomina & participia potest referri, ut suus illius, suus istius, huius eius, suus Vergilij uersus, sua discentis diligentia. Primæ autem personæ possessiua, & secundæ, non egent per se prolata adiunctione alicuius genitiui, quũ uim genitiui finiti in se habeant: quomodo nec suus eget genitiuo sui primitiui, quem in se possidet, sed extrinsecus alterius uocis propter multitudinem tertiarum personarum. Præter rem fuerit hìc notare tam multas, atq; adeò innumerabiles tertias personas, quum tantùm una sit, sed huius personæ innumerabiles uoces. Primùm aliud est suus illius filius, & cætera. Aliud, suus est Homeri, uel Homero mos, & suus cuiq; mos. Et apud Catullum: Suus cuique innatus est error: quoniam hìc accipitur suus pro proprius, illic minime. Déinde nulla illic reciprocatio, quæ hìc est: quippe intercedẽte uerbo inter suus & genitiuũ datiuũ'ue: sic, Homeri, uel Homero est mos suus, siue mos suus est Homero: cuiq; est mos suus, siue mos suus est cuiq;: cuiq; est innatus suus error, siue suus error est innatus cuiq;. Phœbo sunt semper lauri sua munera apud me, siue lauri sua munera sunt semper Phœbo apud me. De quo genere cõstruẽdi, posterius quid sentiã apparebit. Nã illud exẽplũ:
Georg. I. India mittit ebur, molles sua thura Sabæi:
inutile exemplum est, in quo non accipitur sua pro propria: sed quomodo quum dicimus: mittunt suos legatos, suos milites, suas naues, sua agmina: quo etiam modo accipitur in Terentiano exemplo: Suo sibi hunc gladio iugulo. quod sibi nulla nisi festiuitatis cuiusdã gratia additũ est, nec ita cohæret cum hoc ablatiuo datiuus sui primitiui, ut fit in illis genitiuis, suus illius, suus Aristotelis, Platonis'ue, nullo pacto separabilibus. Nam si separes, iam alterum genus loquendi erit, de quo non loquitur Priscianus hoc loco, suusq; significabit quod proprius. Separes autẽ
inter

interiecto uerbo, ad hunc modũ: Suus est illius mos, sua est istius natura, suus est Aristotelis modus, suum Platonis genus, suus est Vergilij uersus, sua est discentis diligentia, sua docentis. Et sine uerbo substantiuo: Suus tenet dolor patrem, suus matrem. nec procul ab hoc abest Vergilianum illud:

–Fessosq; sopor suus occupat artus.

Quapropter non eadem (ut Prisciano placet) ratio dicendi, Suus est Homeri uel Homero mos, usitatißimum loquendi genus, & suus Ciceronis filius hæres est patris institutus: quod dici ratio uetat. Nam quòd ait, ad discretionem illius qui secundum legem non est suus, id est, sub potestate patris legitimi non est, nulla ratio est, nisi & doceat sic locutos esse uel legum latores, uel principes, senatum'ue, aut populum, uel prætores, uel Iuriscõsultos: qui etiam definitum reliquerunt, qui sui dicãtur uel hæredes, uel serui, nunquàm hoc pronomen cũ genitiuis huiusmodi copulantes. Et (ut rationem quoq; addam) suus hæres, ad eum, cuius quis hæres est, refertur: sicut suus seruus ad eum, cuius quis est seruus: ut si dicam: nemo potest suum instituere hæredem seruũ suum: & sua tutela ad illum refertur cuius tutela est, nec aliter dicitur suus ad discretionẽ alterius, quàm meus, tuus, alienus. Cùm ergo nihil agat suus si apponatur ad Ciceronis filius, palàm est redundare, non aliter quàm in altero exemplo. Egeo ingenij sui Ciceronis, Benedico ingenio suo Ciceronis, ubi suus redundare non aliter quàm in altero exemplo diffitetur Priscianus: sed pro redundantia dixit abundantia. Sanè abundantia interdũ aliquid causæ habet, redundantia nihil. Nam quò dictionẽ, nõ dico absurdam, sed otiosam ac similem mẽbro quod integro corpori (ueluti sextus in manu digitus) adnascitur? quã ipse quoque qui ait, tacitè reformidat longè pòst, quum de uocatiuis pronominum agit, inquiens: Itaq; quamuis ad ipsam rerum naturam rectè uideatur posse dici, ô sue fili Euandri: &, ô sua uxor Euandri: ut si dicam Euandrie fili, & Euandria uxor,

quum in hoc duæ tertiæ intelligantur personæ, possessoris & possesionis, usus tamen deficit. Cur Prisciane *usus deficit? nempe quia deficit ratio, atq; ipsa rerum natura: quoniam sue & redundat, & reciprocationem (quod ipsius propriũ est) perdit.* At *tu uis addi etiam proprium, nec tamen tunc redundare siue abundare suum, sed indubitabilem significare discretionem.* Harum *rerum (quum ratio tecum non faceret) si nulla uspiam reperiebas exempla, tradere præcepta non debuisti.* Si *reperiebas, & illa debebas proferre, quod fecisses (opinor) si reperisses.*

Suus non caret uocatiuo. CAP. XIII.

Q*Vòd si usus & uitandæ redũdantiæ, & conseruandæ reciprocationis causa respuit talem uocatiuum, ô sue fili* Euandri, *quid faciet neutra obstante istarum causarum? profectò uocatiuum oportet admittat, quum natura (* Prisciano *quoque testante) non refragetur. At quo pacto reperiemus nec redundantem, & reciprocum uocatiuum? id uerò iam superius ostendimus.* Si *enim illic,* Benedicite *domino angeli sui, id angeli uocatiui est casus, perinde ac si diceretur, ô angeli sui,* Et *quale esset, defendite, adiuuate, protegite Cæsarem uita periclitantem ô amici sui, ô milites sui, ô ciues sui: quidni uocatiuum suus habere dicendum est?* Quòd *si nulla huiuscemodi reperiãtur exempla, nec mirum, quia raro sit opus hoc sermone, & ratio tam ualida est, ut ipsa poßimus esse contenti.*

Non tantùm per nominatiuum, quale est, uidet illũ suus filius, licere loqui, sed etiam per alios casus. CAP. XIIII.

S*Icut in ea quæstione quæ reliqua est ex* Prisciani *uerbis, sic paulò antè dicentis:* E*st tamen aliqua differentia in posseßiuo tertiæ personæ, cuius nominatiuo tum utimur, quando ad suum possessorem posseßio transitionem facit, & non ad alium: ut, indiget illius, uel* Ciceronis *suus filius: præstat illi, uel* Ciceroni *filius suus: uidet illum, uel* Ciceronem *suus filius: bene meretur*

de illo, & de Cicerone suus filius: Similiter paßiua quæ à possessore solo fiunt, nominatiuum possessionis exigunt: ut, amatur ab illo, uel à Cicerone suus filius. Nec non tam nominatiuo, quàm alijs casibus possessiui licet uti, quum possessorem ostendimus extrinsecus facientem transitionem ad aliquam aliam personam pro sua possessione: ut, rogat me ille, ut suus legat apud me filius, & ut suus doceatur à me filius, & ut sui miserear filij, & ut suo donem filio, & ut suum sequar filium, & ut suo potiar filio. Nam cur ad nominatiuum coarctat hanc regulam? An non hoc per accusatiuũ eiusdem generis est? Piget Ciceronis suum filium, Rumor est Cæsari insidiari familiares suos, Constat suum esse Homeri morem, Fugere Pompeiũ sua interest, Fratris iam pigere incipit uxorem suam. Nam per accusatiuum Latinius dici, quàm per nominatiuum, sic: Fratris iam incipit uxor sua pigere, alibi docuimus. Cui simile est illud Quintiliani in Milite Mariano: Nec si sit uitæ cupidißimus, pœnitere cũ facti sui potest. Declam. 3.

Quædam reliquiæ præceptorum, quando indifferenter, quando differenter utamur his pronominibus. CAP. XV.

HArum porrò duarum Prisciani regularum, quas nunc ad literam subieci, in posteriore licet pro suus uti eius, siue ipsius, id est, genitiuo: ut, rogat me ille, ut eius legat apud me filius, & ut ipsius doceatur à me filius: In priore non item, quod superiùs quoq; significauimus. Etenim (ut diuersa promã claritatis gratia exempla) non ausim dicere, Pythagoram uenerabantur discipuli eius, sed sui: nec, Quenq; decet ipsius defensio, sed sua, siue sui, ut apud Valerium Martialem: Lib. 5. epig. 10.

Et sua riserunt secula Mæonidem.

Nam id quod in principio negaui sub speciem transitionis cadere, sua quenq; delectant, sua cuiusq; sunt, sua cuiq; reddantur, iam admonuimus non posse mutare pronomen, quia tunc substantiuum est. Illud autem ancipitis usus est (quod in posterum

consultò reseruaui) quoties per ablatiuum loquimur absolutum: ut, beatus ille est, tot se uel eum iuuantibus: potest iam securè uiuere tanta sibi, uel ei accedente hæreditate. Quo *in genere nonnunquam usu uenit, ut per se, non per eum, uel ipsum utiq; loquendum sit.*

Quemadmodum in construendo resoluantur, Sui Suusq;, in Is, Ipse, Ille. CAP. XVI.

Cap. 4. ET (*quod mireris*) *ab ipso* Se *incipiendum, ut apud* Quintilianum Institutionum *primo:* Tradito sibi puero, docẽdi peritus ingenium eius in primis, naturamq; perspiciat. *Non enim dixerim, tradito ei puero, sibi in ei mutato, aut eius & puero permutatis: sic,* Docendi peritus in primis ingenium pueri, naturamq; perspiciat tradito sibi eo. *Sed magis hoc in suus permittitur, quam in is, ob id quòd seq uult illud in constructione. Ideoq; resolui in quodlibet trium (de quibus disseruimus) pronominũ, is, ipse, ille, tanquã affinitatis quodam, aut cõsanguinitatis gradu propinquorum: ut apud* Senecam: *Sæpe in magistrum scelera redierunt sua: quod ita construendum erit, resoluẽdumq;: scelera magistri sæpe redierunt in eum, siue in ipsum, siue in illum. Nõnunquam resolui non potest: non modò quando est substantiuum: ut, suũ cuiq; soluatur, sua cuiusq; sunt, nisi lõga & perinde dura circuitiõe utamur: quod cuiusq; est ei soluatur, quæ cuiusq; sunt, ipsius sunt: sed etiã quãdo accipitur pro proprius: ut, suus est* Homeri *mos,*

Verg. Aen. 1. *Sunt et sua dona parẽti, Sunt hic etiã sua præmia laudi: nisi hic circuitione utamur: ut, mos* Homeri *est eius, dona parentis sunt ipsi, præmia laudis sunt illi: quod mihi non probatur. Est autem & alterum per hæc ipsa tria pronomina resolutionis genus, ut si dicas: sæpe in magistrum scelera redierunt ipsius, uel eius, uel illius: quale est illud superius ex* Quintiliano: Quomodo & ipsum, & Vergilium scripsisse manus eorum docent. *Resoluamus enim: Sæpe scelera magistri rediere in ipsum, uel in eum, uel in illum: item, quomodo manus & ipsius*

ipsius & Vergilij docent eos scripsisse. Sed hoc transeo, & cætera, non tam natiua materiæ, quàm adoptiua. Nam gratius facere scriptorem existimo, qui nonnihil quàm qui nihil omittit, ne saltem plus magnitudini uoluminis, quàm utilitati legentium studuisse uideatur.

PERORATIO OPERIS.

AEC *habui, Ioannes, de pronominum sui, & suus reciprocatione, quæ dicerem. Cuius quæstionis tantùm abest ut timeam, nequis tenuitatem, facilitatemq; insectetur, ut uerear, ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur, & quidem (sicut initio dixi) Labyrinthea. Etenim me quoque iuuat ad eius finem, uelut ad exitum Labyrinthi peruenisse illius Cretensis (nam complures fuisse memorantur) quem Vergilius idem alibi narrat*

Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq; Aeneid. 5.
Mille uijs habuisse dolum, qua signa sequendi
Frangeret, indeprehensus, & irremeabilis error.

Verùm non est cur ego iam uerear istam legentium (si qui modò hunc libellum legent) desperationem. Nanq; omnem, quæ anteà erat, difficultatem, ut illis demerem, ipse suscepi, uniuersasq; ferè scrutatus cæcæ domus ambages, de Labyrintho, ut amphitheatrum facerem, elaboraui, quale in media urbe uisitur, à Vespasiano extructum, aut quale Puteolanum, Campanumúe, aut Veronense (nam eiusdem exempla sunt plurima) mille uias illud quidem habens, sed sine cæcitate, sine dolo, sine errore, aut (quò magis è uicino similitudinem sumam) quale summi pontificis palatium, quod proximè Nicolaus Quintus ex confuso, & Labyrintheos anfractus habente augustißimum reddidit non tamen aboletis eorum titulis, qui illud ædificarent, exornarentq;, sed reparatis, atque magnificentius restitutis, ut non immeritò ueteres summi pontifices (si quis illis harum rerum sensus est)

 huic

huic plus, quātùm ad ædificationem pertinet, quàm sibijpsis debere fateantur, à quo ædificante plus ornamenti acceperunt. Factum hauddubiè omnium palatiorum magnificentia præclarius. Cui nonnihil nostrum fortaſſe conferri poterit, qui priscorum autorū (quantū in nobis est) restituimus, reparauimusq; dignitatem. Sed quid demens, ego qui meum cum illius opere conner ulla ratione comparare? casam cum regia, tophū cum marmore, æs cum auro, literulas cum excellenti uirtute, ac singulari sapientia: præsertim quum opusculum hoc non ausim edere, nisi prius ab eo comprobatum, optimo literarum censore, non solùm literarū præside ac principe? Est enim ille, ut semper anteà doctrinarum omnium cultor, censorq;, ita nunc non modò Romani pontificatus, ac Romani imperij, uerum etiam Romani eloquij moderator, & princeps. Quæ tria cuinam post homines natos affuiſſe dicemus? id est, ad duo priora, hoc tertium acceßiſſe. In primis curam gerendi, ut cùm omnis doctrina, tum uerò lingua Romana (quæ usitatius Latina dicitur) cunctarum doctrinarum seminarium coleretur, & cresceret: res profectò (si uerè æstimemus) maioris laudis, quàm cætera. Siquidem illa ad nos aliorum iudicio, & interdū inuitos, deferuntur, hoc non nisi iudicio nostro, studioq; contingit. Illa nonnunquam parum rectè administrantur, hoc non uideo quemadmodū non rectè queat administrari. Illa huius operam, atq; opem desiderant, hoc etiam ut illa non aßint, per se potest eſſe contentum. Itaq; ego Nicolaum Quintum, tum propter alia summum hominem iudico, tum uerò propter id, quò non tantùm cultor est sapientiæ, sed plurimos etiam cultores efficit, haud iniuria comparandum censeo choro Musarum (si quæ unquam Musæ extiterūt) quæ & sapere ipsæ omnia, & nobis ad capeßēdā omnē sapientiā autores eſſe credūtur. Ab hoc igitur Ioannes, cuius tu intimus es (ut ad nos reuertar) oraculum posces, nunquid hic liber tibi dedicatus editione sit dignus.

FINIS.

INDEX EORVM

QVAE HOC IN LIBRO SCITV

digna uidebantur, multis dictionibus ac sententijs, postremò locupletatus: cuius primus numerus librum, alter libri caput indicat.

A

Ager

Bene

Cau

Conster

Dece

Edico

F

Habeo

Lego

Mise

N

Nega

Non

Omni

P

Perira

Pompa

R

Redeo

Taber

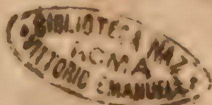
T

Venti

Vsus

FINIS.

200

SEBASTIANVS
GRYPHIVS GER=
MANVS EXCV=
DEBAT LV=
GDVNI,
ANN. M. D. XXXX.

